جالۀ جڑ جۇلۀ

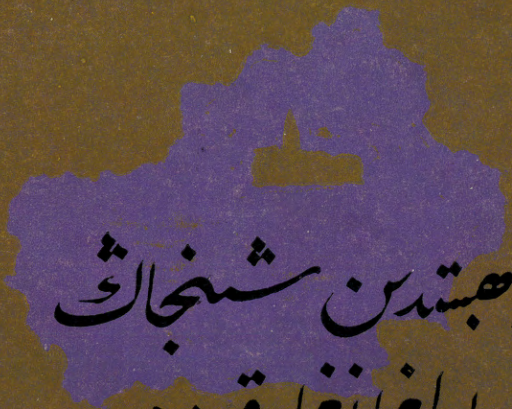

ئۇرۇمچى سۆھبەتىدىن شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغانلىقىدە

(21)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

1 - رەسىم: 1924 - يىلى جاڭ جۇجۇڭنىڭ خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىبىدە مەسئۇل ۋەزىپىدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتى.

2 - رەسىم: جاڭ جۇجۇڭنىڭ 1932 - يىلى 28 - يانۋار ياپۇنغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە چۇشكەن رەسىمى.

3 ـ رەسىم: جاڭ جۇجۇڭىنىڭ 40 ـ يىللاردىكى رەسىمى.

4 ـ رەسىم: 1945 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى جاڭ جۇجۇڭ ماۋزېدۇڭ بىلەن يەنئەن ئايرودۇرۇمىدا.

5 ـ رەسىم: 1946 ـ يىلى جاڭ جۇجۇڭ قاتارلىقلار ئوچ ۋىلايەت بىرلىكسەپ رەھبەرلىرى بىلەن ئىلىدا چۈشكەن سۈرەت، ئالدىنقى رەت ئوڭدىن: لىيۇ مېڭچۈەن، رەھىمجان سابىرھاجى. ئوتتۇرىدىكى رەت ئوڭدىن بىرىنچى كىشى چۇ ۋۇ، ئوچىنچى كىشى ھاكىمبەگ خوجا، تۆتىنچى كىشى جاڭ جۇجۇڭ، بەشىنچى كىشى ئەخمەتجان قاسىمى، يەتتىنچى كىشى لىيۇ زىرۇڭ.

6 ـ رەسىم: 1949 ـ يىلى جاڭ جۇجۇڭ، باش قوماندان پېڭ دېخۇەي، ۋاڭ جىن قاتارلىق يولداشلار ئۇرۇمچىدىكى ھەربىي كۆرەڭ مۇنبىرىدە.

جاڭ جۈ جۇڭ

ئۇرۇمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغانغا قەدەر

(21)

تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش
تارىخىي ماتېرىياللار ئىشخانىسى تۈزگەن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

7 - رەسىم: 1962 - يىلى باھار بايرىمىدىن ئىلگىرى جۇئېنلەي زۇڭلى، جاڭ جۈجۇڭ (سولدىن بىرىنچى)، فۇ زويى (سولدىن ئىككىنچى)، چۇ ۋۇ (ئوڭدىن بىرىنچى) قاتارلىقلار بىللە.

باش مۇھەررىر: خالىق ساقى.
تەرجىمە مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن ئۇشۇر ئەلى

جاڭ جۈ جۇڭ
ئۇرۇمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تېنچ
ئازاد بولغانغا قەدەر (21)
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا و
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار ئىشخانىسى
تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №45)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتر 1/32
باسما تاۋىقى: 14.875 قىستۇرما ۋاراقى: 2
1987 - يىلى 5 - ئاي 1 - نەشرى
1987 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7 - 228 - 00265 - 2/K.22
تىراژى: 10.000 —— 1
باھاسى: 1.50 يۈەن
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

تەھرىرىنىڭ سۆزى

بۇ سانغا تارىخىي ماتېرىياللار نەشرىياتى تەرىپىدىن تەھرىرلىنىپ نەشر قىلىنغان «جاڭ جۈجۇڭ ئەسلىمىسى» دېگەن كىتابنىڭ بەشىنچى بابى — يەنى شىنجاڭ مەسىلىسى قىسمى كىرگۈزۈلدى.

گېنېرال جاڭ جۈجۇڭ، جۇڭگو گومىنداڭى ئىچىدىكى مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر ھەربىي قوماندان. ئۇ 1945 - يىلى بۇيرۇققا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ بىر مەزگىل مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۇتقەن. ئەينى چاغدا شىنجاڭدا قولغا ئېلىنىپ قامالغان كوممۇنىست ۋە ۋەتەنپەرۋەرلەرنى قۇتۇلدۇرۇشتا، شىنجاڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ۋەقەسىنى تىنچ يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىشتا، شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇشتا، شۇنداقلا 1949 - يىلى 9 - ئايدا بېيجىڭدىن گېنېرال تاۋسيۆغا ۋەزىپىسىز بۇرھان شەھىدىلەرگە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ شىنجاڭنىڭ تىنچلىق يولىدىن ئازاد بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى.

بىز گېنېرال جاڭ جۈجۇڭنىڭ بۇ جەريان ھەققىدە قىلغان بايانىنى كىتابىمىزنىڭ مەخسۇس 2 - سانى قىلىپ ئىشلەپ چىقتۇق. بۇ بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ يۇقىرىقى تارىخىي جەريانى ۋە ئەھمىيلىي ئەھۋالنى يەنە تونۇشۇپ چىقىشىمىز ئۈچۈن ھەمدە گېنېرال جاڭ جۈجۇڭنىڭ ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈپ، ھەقىقەت يولىدا ئىزدىنىشتەك ئالىيجانابلىقىنى ئۆگىنىشىمىز ئۈچۈن چوقۇم زور ياردىمى بولىدۇ.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئۇرۇمچى سۆھبىتى..... 1
تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۇچۇش..... 3
شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە
قارار..... 7
سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى..... 11
بىر دوكلاد..... 47
سۆھبەتنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى..... 56
ئىككىنچى باب بىر قانچە مۇھىم تەدبىر..... 75
ئۇرۇمچىدە بۇ قېتىمقى «5-ماي» خاتىرە يىغىنىدا
سۆزلەنگەن نۇتۇق..... 75
شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتىغا قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇ-
نىستلىرىنىڭ تۇرمىدىن بوشىتىش..... 78
پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى
قويۇپ بېرىش..... 80
خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال-مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇش 81
باج-سېلىقنى يېڭىدىن قىلىش..... 82
پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت..... 83
پۈتۈن ئۆلكىدىكى كوماندىر-جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت... 85
خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىناقلىشىشىنى مەنئىي
قىلىش..... 88
بىر قېتىملىق نۇتۇق..... 89
ئۈچىنچى باب ھەمكارلىشىش..... 91
يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى..... 91

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى
مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا
مۇراجىئەت..... 95
سىياسىي پروگرامما..... 100
سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى..... 120
غۇلجىغا زىيارەت..... 129
دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى..... 136
جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت..... 143
يىر قانچە ھوججەتلەر..... 156
تۆتىنچى باب قۇرۇلۇش پىلانى..... 175
كۆپ قېتىملىق تەكلىپ..... 175
ئىككىي ئورگانىنى تەسىس قىلىش..... 177
شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك
قىلىش ئۇسۇلى..... 180
يىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار..... 199
بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقىي بىلەن ئىناق ئۆتۈش
سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش..... 203
سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنىيا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا
توقتاپ قالغان مادىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كەتكەنلىگە
يارىدەم بېرىش..... 108
جۇڭگو ـ سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش
مەسىلىسى..... 109
ئورۇمچىدىكى جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ
ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى..... 211
« گۈيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى » نىڭ
ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى..... 212
جۇڭگو ـ سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى
ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا..... 213

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانىنىڭ «ساياھەت قىلىش» ئۇچۇن
شىنجاڭغا كېلىشى مەسىلىسى..... 214
بەيتىك ۋەقەسى..... 216
ئالتىنچى باب يۆلىنىش..... 222
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يىراق سەۋەبلەر
(1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچۇق ۋىلايەتنىڭ
پەۋقۇلئاددە بولۇش مەسىلىسى..... 222
(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ نەسرى..... 224
(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي ـ ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ
ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى..... 224
(4) ئوسمان مەسىلىسى..... 225
(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى 229
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يېقىن سەۋەبلەر... 233
(1) مەسئۇدنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەئىس بولۇش
مەسىلىسى توغرىسىدا..... 233
(2) ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىغانلىقى 245
(3) تۇرپان، تۇخسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ... 250
يىر قېتىملىق سۆھبەت..... 253
خەت ـ چەكلەر..... 257
يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش..... 368
كېتىش نىيىتىنىڭ پەيدا بولۇشى..... 270
ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى تەشكىللەش..... 275
خېشى كاربىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش..... 278
مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش..... 292
بۇرھاننىڭ دوكلاتى..... 310
سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش..... 314
بارغان ـ كەلگەن تېلېگراممىلار..... 314
ھەقىقەتكە قايتىش جەريانى..... 329

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلەشتى
قاناداق ئۆزگەرتىش كېرەك..... 339
تەبرىكلەش يىغىنىدا..... 430
گېنېرال ژاك جېنغا يېزىلغان رەھمەت خېتى..... 441
گېنېرال تاۋسيۇغا يوللانغان تەبرىك خېتى..... 450
توققۇزىنچى باب ئۆز - ئۆزىمنى تەكشۈرۈشۈم..... 455

بەرىنچى باب ئۇرۇمچى سۆھبىتى

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى كەڭ بىر پارچە زېمىنى بولۇپ، جەنۇبتىن - شىمالغىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 2200 كىلومېتر، شەرقتىن - غەربكىچە سوزۇلغان ئۇزۇنلۇقى 2500 كىلومېتردىن ئاشىدۇ. يەر كۆلىمى بىر مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتردىن ئارتۇق بولۇپ، تەخمىنەن مەملىكىتىمىز ئۇمۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ ئالتىدىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. تەكرى تاغلىرى ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جەنۇبتا كۇنلۇن تاغلىرى ھەيۋەتلىك قەد كۆتىرىپ تۇرىدۇ، چۆل - جەزىرىلەرنىڭ ئىگىلىگەن كۆلىمى ئىنتايىن كەڭ. موڭغۇلىيە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئافغانستان، ھىندىستان بىلەن تۇتىشىدۇ. كان بايلىقى ئىنتايىن مول، مەسىلەن: ئالتاينىڭ ئالتۇنى، شىخونىڭ نېفتى، خوتەننىڭ قاش تېشى ناھايىتى مەشھۇر؛ بۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆمۈر، تۆمۈر، مىس، كۆمۈش، قىزغۇشۇن، ۋولفرام قاتارلىقلارمۇ ناھايىتى كۆپ. يەنە ناھايىتى زۇرغۇن ئىپتىدائىي ئورمانلىقلار بار، چارۋىچىلىقى تەرەققىي قىلغان، مېۋىچۈپسى لەززەتلىك.

پۈتۈن ئۆلكىنىڭ نوپۇس سانى 5 مىليوندىن ئارتۇق بولۇپ، 13 مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلار: ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، مانجۇ، موڭغۇل، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، روس، شىۋە، سولۇن قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. كۆپلىدىن ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، تاجىكلار تۈركىي تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر بولۇپ، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، خۇيزۇلارمۇ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. شىۋە، سولۇنلار بولسا، مانجۇلار-

نىڭ بىر تارمىقى. ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇس سانى ئەڭ كۆپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئۇمۇمىي نوپۇسنىڭ تەخمىنەن 75% نى تەشكىل قىلىدۇ.

خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، جاڭ چيەن، بەنچاۋلار غەربىي رايون بىلەن بولغان بىرىش - كېلىشىنى باشلاشنىڭ ئالدى -كەينىدە، شىنجاڭدا مىللىي زىددىيەت كەسكىن بولۇپ، بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۆزئارا قىرغىنچىلىق قىلىشىپ بىر كىشىنمۇ تىنچ ئۆلتىمىگەن. خەن، تاڭ دەۋرلىرىدىن كېيىن، موڭغۇللار كۈچ سانلىقنى ئىگىلىگەن. باشقا مىللەتلەرمۇ بار بولسىمۇ، لېكىن زور كۆپچىلىكى بۈگۈدا دېگىدەك قىلاتتى. ھازىرقى تۇرپاندىكى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر كېيىنكى چاغلاردا گۇچۇپ كەلگەن. شىنجاڭنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گەرچە گاھ ئۈزۈلۈپ، گاھ داۋام قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر ئۇ ئىككى مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ قالدى.

چىڭ سۇلالىسى گۈاڭشۈي 10- يىلى، يەنى زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، چىڭ ئوردىسىغا ئىلتىماس قىلىش ئارقىلىق، شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلدى. چىڭ سۇلالىسىدىن تارتىپ تاجۇڭخۇامىنگو دەۋرىدە ئۆتكەن شېڭ شىسەينىڭ زۇلۇمەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلاشقانغا قەدەر، بۇ زېمىنده مۇسته‌قىل سىياسىتى ھۆكۈمرانلىق قىلدى. شىنجاڭ خەلقى زۇلۇم - ئېكسپىلاتاتسىيىگە چىدىماي، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەنده، ھۆكۈمرانلار ھامان قورال كۈچى بىلەن بېسىقتۇرۇپ كەلدى، بېسىقتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، داۋاملىق دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزدى. دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنده، خەلق يەنە قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتتى. ئىش مۇشۇ يوسۇندا توختىمای تەكرارلىنىش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ تارىخىي — مىللىي زۇلۇم ۋە مىللىي

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش تارىخىي بولۇپ شەكىللەندى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردە ئەزەلدىن ھېچ قانداق ئورنى بولمای كەلگەن بولۇپ، قانداقتۇر دېموكراتىيە — ئەركىنلىكتىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى، مانا بۇلار مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

تۆنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۆچۈش

ئىبلىس شېڭ شىسەي ئامالسىز شىنجاڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ۋۇجۇڭشىن ئۇنىڭ ئورنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئەمدىلا بىر ئاي بولغاندا يەنى 1944 - يىلى 11 - ئايدا غۇلجىدا ئىنقىلابىي قوزغىلاڭ پارتلاپ، گومىنداڭنىڭ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئۇرمىيىسىنى پوقىتىپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» تەشكىل قىلىندى. 1945 - يىلى 8 -ئايدا، 2 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى، ياپونىيە شەرتسىز تەسلىم بولدى. غۇلجا تەرەپنىڭ مىللىي ئارمىيىسى يەنە ھۇجۇم قوزغاپ، جىڭ دەرياسى بىلەن شىخونى بۆسۈپ ئۆتۈپ تىلكى ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغىچە ئىلگىرىلەپ كەردى. ئۆلكىنىڭ مەركىزى بولغان ئۇرۇمچى شەھرىگە 140 كىلومېتردىن ئارتۇق يراقلا ئارىلىق قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار يەنە بىرقانچە يولغا بۆلۈنۈپ جەنۇبىي شىنجاڭغا ھۇجۇم قوزغىدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئۆلكە داۋالغۇش، قالايمىقانچىلىق ئىچىدە قالدى.

بۇ چاغدا، گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇپ 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قۇماندانى جۇشاۋلياڭ چۆچەكچىغا قايتا - قايتا تېلېگرامما يوللاپ: ۋەزىيەت ئېغىر، كەلگۈسى قانداق بولىدۇ، مۆلچەر-

لەش قېيىن. ۋەتەن يولىدا قۇربان بولۇشقا رازىمەن — دەپ جەددىي مۇراجىئەت قىلدى. جياك جېبىگە تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن بەكمۇ تەشۋىشلىنىپ، مېنى دەرھال ئۇرۇمچىگە ئەۋەتتى. ئۇنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسى: «جەڭچىلەرنىڭ روھىنى ئۆستۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تېنچلاندۇرۇش. بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشتا پايدىلىنىش ئۈچۈن دوكلات ئوتتۇرىغا قويۇش» تىن ئىبارەت بولدى. مەن 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، ئايروپىلان بىلەن چۆچەكتىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدىم. شۇ كۈنى جۇ شياۋ-لياڭ ماڭا تۆۋەندىكى ئەھۋالدىن دوكلات بەردى:

1 - ئىلى ئارمىيىسى ماڭا ئەتراپىغا يېتىپ كەلدى. ئۇرۇمچىگە ئارانلا ئىككى كۈنلۈك مۇساپە قالدى. ئۇلارنىڭ دېڭىزغا قاچانلا بولمىسۇن ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالى بار.

2 - ھازىر ئۇرۇمچىنى ساقلاپ تۇرىۋاتقان ھەربىي قوشۇن ئارانلا 6 يىڭ (مەركىزىي ھەربىي مەكتەپ 9 - شۆبە مەكتەپ-تىكى بىر يىڭ ئوقۇغۇچىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە). ھازىر ئاتلىق 5 - كورپۇس بىلەن 46 - دىۋىزىيىنىڭ بىر بۆلۈم يارىدەمچى قوشۇنلىرى يۆتكەپ كېلىنمۇاتىدۇ، ئۇلار ئەڭ تېز بولغاندىمۇ سەككىز، ئون كۈنلەردىن كېيىن ئىلگىرى - كېيىن دېگۈدەك يېتىپ كېلەلەيدۇ.

3 . ئاشلىق، ئوق - دورا زاپىسىغا كەلسەك، ئەگەر قاتناش جەھەتتە كۈتۈلمىگەن ئەھۋال كۆرۈلمەي، ھەر كۈنى ئۇرۇلدۇر-مەي توشۇغاندا، تاقەت قىلىپ تۇرغىلى بولىدۇ.

مەن بىرياقتىن جۇ شياۋلياڭ بىلەن جىنۇەنجۇن قۇماندانلى تېجۇنگە قول ئاستىدىكىلەرنى رىغبەتلەندۇرۇپ، جەڭچىلەر-نىڭ روھىي كەيپىياتىنى ئۆستۈرۈشنى، ئۇرۇمچىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقلىق كاپالەتلىك قىلىشنى تاپىلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئالا-ھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لیوزىرۇك ئەپەندى ئارقىلىق، سوۋېت-

لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇ-لى — پېۋسىيېۋغا تەكلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، يارىشتۇرۇپ قويۇشى ھەققىدە پىكىر ئېلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردۈم. ئۇ چاغدا مەن بۇ ۋەقەنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلسا ھېچقانداق نەتىجە چىقمايدىغانلىقىنى، پەقەت سىياسىي يول بىلەنلا ھەل قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى؛ سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈ-چۈن ئوتتۇرىدا ۋاستىچى بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئەگەر ياخشى ۋاستىچى — سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يەتكەن ئىدىم.

9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى مەن پېۋسىيېۋ بىلەن كۆرۈشۈپ پىكىرلەشتىم. ئۇ، بۇ بولسا جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشىغا ئارىلاشما مۇۋاپىق بولمايدۇ، دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئىشنى ئامال بار ئەگەر ياخشىسى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش كېرەك، دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلدۈر-دى. مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈر-دۈم ھەمدە ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈشى-كە ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن تېنچلىق بىلەن ھەل قىلىش يولىدىكى تەسەللىلىرىنى تەلەپ قىلدىم. ئالدى بىلەن ئىلى تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشقا كېلىچ چىقىرىشنى خالايدىغان - خالىمايدىغانلىقىنى سورىدۇم، ئۇ مېنىڭ پىكرىمنى موسكۋاغا يەتكۈزۈشكە ماقۇل بولدى ھەمدە ئۆزىنىڭ يېقىندىن يارىدەم كۆرسىتىشنى خالايدىغانلىقىنى، لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ يول-يورۇقىنى ئالماي تۇرۇپ ھەرىكەت قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە: ئەگەر ياخشىسى جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈ-مىتىنىڭ ئالدىغا قويسا، ئۇڭاي ھەم ئۇنۇملۇك بولاتتى — دېدى.

ئەينى ۋاقىتتا مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىدە سەممىيەت بار دەپ ھېسابلىدىم، شۇڭلاشقا شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا جياك جېشىگە تېلېگ-

راسا يوللاپ: بۇ يەرنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن چەتئەل، غۇلجا قوـ
شۇنلىرىمىڭ ئىلگىرلىشىنى توختىتىشتىن باشقا ئامال قالمىدى،
ئۇزۇمچىنى قوغداپ قېلىشقا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىدىغان ئا-
ساس يوق، ھازىر پەقەت دېپلوماتىيە يولى ئارقىلىق تىنچ ھەل
قىلىش ئىمكانىيىتىلا بار، ئۇنداق بولمايدىكەن ئۇزۇمچى قول-
دىن كەتسە ۋەزىيەت پۈتۈنلەي يامانلىشىپ كېتىدۇ، كەلگۈسىدە
قايتۇرۇۋېلىش ئىمكانىيىتى بولمىسۇ، لېكىن ئىنتايىن زور كۈچ ۋە
ئۇزاق ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇن ئۇزۇن بولسا،
چوڭ كۆپ بولىدۇ، ئۇزگىرىشلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش قىيىن،
مەركەزنىڭ ئىناۋىتىگىمۇ قاتتىق تەسىر يەتكۈزۈشى مۇمكىن،
دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ كونا دېپلوماتىيە قائىدە - يوسۇن-
لىرىغا ئېسىلۋالماسلىق كېرەك، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق
باش ئەلچىمىز قۇبۇلىڭ چاغىنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ ۋە-
زىيىتىنى تېنچلىق يولىدا ھەل قىلىش ھەمدە مۇندىن كېيىن
شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى يولغا قوـ
يۇش توغرىسىدا تەكلىپ قويۇشى ۋە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ
ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشنى سوراش ھەققىدە دەرھال تېلېگ-
رامما يوللاشقا بولامدۇ - قانداق؟ دېگەن تەكلىپلەرنى بەردىم.
تېلېگراممىغا بېرىۋېتىلگەندىن كېيىن، مەن، جۇشاۋلياڭ، ۋۇ
جۇڭشىن ئۇچەيلەن: ۋەزىيەت ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، مۇشۇ
ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشتىن باشقا يول قالمىدى، دەپ ھېسابلە-
دۇق. مېنىڭ يەنە ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋېرىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق
ىغاچقا، 9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جېيشىغا دوكلاد قىلىش
ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن چۈكچىڭغا قايتتىم.
ئۇرۇمچىدىكى ۋاقتىمدا، ۋۇ جۇڭشىن ئۆزىنىڭ شىنجاڭغا كې-
لىپ بىر يىلدىن بۇيانقى ئەھۋالىنى كۆپ قېتىم ئالغاكى ئېيت-
قانىدى، مېنى تەپسىلى خاتىرىسىدە قالدۇرالماسمىكىن، دەپ
يەنە يازما ماتېرىيالنى تەييارلاپ بەرگەنىدى. ئۇ شىنجاڭغا كې-

لىپ بىر ئايدىن كېيىنلا غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەرگەن. ئۇنىڭ
ئېيتىشىچە ۋە بىزنىڭ كېيىن ئىگىلىشىمىزچە، ئۇ ياماق ئىش
قىلماي ھەر كۈنى ياخشى ئىش قىلىشنىڭ كويىدىلا بولغان. مە-
سىلەن: شېك شىنەي تۇرمىگە قاماپ قويغان نۇرغۇن ئادەملەرنى
جولىلىدىن بۇرھان شەھىدى ئەپەندىنى قويۇپ بەرگەن. گۇمىن-
داڭ گۇرۇھى ئىچىدە ئۇ ياخشىچاق ئادەم ئىدى. بىراق ئۇنىڭ
ئاستىدىكىلەر بولۇپمۇ ئۇنىڭ قوماندانلىقىغا تەۋە بولمىغان ئىش-
چىيونلار زادى نېمىلەرنى قىلۋاتىدۇ، ئەينەن ۋاقتىتا ئۇ بۇلارنى
باشقۇرالمايتتى، ھەتتا بۇنىڭدىن خەۋىرىمۇ يوق ئىدى.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە قارار

مەن چۈكچىڭغا كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، سوۋېتلەر ئىتتىپا-
قىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پىدوروۋ گومىنداڭ ھۆكۈمە-
تىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا بىر پارچە ئەسلەتمە تاپشۇر-
دى، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ
سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە يوللىغان مەلۇماتىدا ئېيت-
لىشىچە: مۇسۇلمانلاردىن بىرمۇنچە كىشى، ئۇزلىرىنى شىنـ
جاڭ قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ۋەكىلى دەپ ئەزكور كونسۇلخانا نە-
زىغا بېسىپ كىرىپ قىلىپ روسىيەلىكلەرنىڭ ئوتتۇرىغا
چىقىپ ۋاستىچى بولۇپ ئۇزلىرىنىڭ جۇڭگو دائىرىلىرى
ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن توقۇنۇشنى ياراشتۇرۇپ قويۇشنى
ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئاستىرتىن بىلدۈردى، ھەمدە قوزۇ-
غىلاڭچى خەلقنىڭ ئەسلىدىلا جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش
نىيىتى يوق، ئۇلارنىڭ مەقسىتى مۇسۇلمانلار كۆپ سانلى

ئىگىلىگەن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى جايلاردا، مەسىلەن: غۇلجا، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا ئاپتونومىيە يۈرگۈزۈش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئىبارەت، دەپ ئىزھار قىلدى، مەزكۇر ۋەكىللەر يەنە شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزلىرى ئۇستىدىن يۈرگۈزگەن خىلمۇ خىل زۇلۇملىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. سۆزبتلەر ئىنتىپاقى ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش بولغان رايونلىرىنىڭ تېنچلىقى ۋە تەرتىپىگە ئېتىبار قىلىپ، ئەگەر جۇڭگو ھۆكۈمىتى ماقۇل بولسا شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ۋەزىيەتنى توختىتىش، جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە مۇمكىن بولغان يارەمىلەردە بولۇش ئۆچۈن، ئۆزىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنى تەيىنلىمەكچى.

تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى جياڭ جېيشىدىن يوليورۇق ئالغاندىن كېيىن، تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

(1) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار قوزغىلىڭى توغرىسىدا، سۆزبتىلەر ئىنتىپاقى ھۆكۈمىتى ھەمكارلىشىشنى خالىسا، ھۆكۈمەتمىز بۇنىڭ ئۈچۈن تولىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ.

(2) چېگرا خەلقلىرىگە بولغان مۇئامىلىنى ياخشىلاش توغرىسىدا پرىزدېنت جياڭ جېيشى ئاللىقاچان ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭ خەلقىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ، دەپ چاكالىنامىدى. بۇ قېتىمقى ۋاقە يۈز بەرگەندىن كېيىن ھۆكۈمىتىمىز مىنىستىر جاڭ جۈجۇڭنى بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن شىنجاڭغا ئەۋەتتى، مانا بۇ مۇئامىلىنى ياخشىلاشنىڭ ئۇلگىسى.

(3) ھۆكۈمىتىمىز مۇشۇ ۋەقەنى قوزغىغانلارنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنى تۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ، مىنىستر جاڭ جۈجۇڭغا

پىكىرلىرىنى بايان قىلىشنى، مەسىلىنى كېڭىشىپ ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىدۇ. ھۆكۈمىتىمىز بەلگىلەنگەن سىياسەت بويىچە، بارلىق شىنجاڭ خەلقىنى سىياسىي ئىقتىسادىي جەھەتتە ئىچكى جايلاردىكى خەلقلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە بىلەن بەھرىمەن قىلىدۇ.

(4) سۆزبتىلەر ئىنتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى بىزگە ھەمكارلىشىشنى خالىسا، مەسىلىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، مەسىلەنىڭ قارشى تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ، مىنىستر جاڭ جۈجۇڭ بىلەن ھوزۇرىدا بولۇشىنى خەۋەر قىلىپ قويۇشىڭلارنى ۋە ئۇلارنى تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. ۋەكىللەرنىڭ بىخەتەرلىكىگە بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن كاپالەتلىك قىلىمىز.

شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنى مەركەزنىڭ ۋەكىلى قىلىپ غۇلجا ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە ئەۋەتتى. بۇ ۋاقىتتا شىنجاڭ ۋەزىيىتى مەسىلىسىنى قانداق تونۇش ۋە ھەل قىلىش ئۇستىدە مېنىڭ بىر قەدەر تەپسىلىي چوڭقۇر مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشۈمگە توغرا كەلدى. مۇھاكىمە قىلىش نەتىجىسىدە، تۆۋەندىكى بىرقانچە نۇقتىنى مۇئەييەنلەشتۇردۇم:

(1) شىنجاڭ مەسىلىسى مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت. شىنجاڭ خەلقى تارىختا ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ دەھشەتلىك زۇلۇمىغا ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىسىگە ئۇچراپ كەلگەن. بۇ خىل زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە نەتىجىسىدە، خەلق قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەن. شۇڭلاشقا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بۇرۇنقى پوزىتسىيە ۋە ئۇسۇللىرىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە مىللەتلەر ئارا - باراۋەر دېگەن پرىنسىپ بويىچە ئۇلارغا سې

ياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتتە باراۋەرلىك ھوقۇقى، ئالدى بىلەن سىياسىي جەھەتتىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىنى بېرىشىمىز كېرەك.

(2) شىنجاڭ مەسىلىسى يەنە دىپلوماتىيە مەسىلىسىدۇر. شىنجاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىنەزەلدىن تارتىپلا تارىخىي، جۇغراپىيە، مىللىي ئىقتىسادىي جەھەتلەردە خىلمۇ — خىل قويۇق مۇناسىۋىتى بار. شۇنىڭ مۇقىملاشتۇرۇشقا بولمايدۇكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن ھەرگىز زېمىن غەرىزى يوق، لېكىن ئۇ شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ۋەزىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە چىداپ تۇرالمايدۇ. شۇڭا شىنجاڭنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى قوزغۇلاڭ مۇتلەق بولمايدۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن چوقۇم دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىش لازىم.

(3) يۇقىرقى تونۇشۇمغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭ خەلقىغە قارىتا كەڭ سىياسەت ۋە تەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارغا ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك ھوقۇقى بېرىش كېرەك، دەيدىغان نۇقتىنى ئويلاپ يەتتىم. بۇ پىكرىم گومىنداڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولۇشى ناھايىتى تەس؛ بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلىشىش دېگەن ئابزاسقا قارىتا توسالغۇ كۈچى تېخىمۇ زور بولىدۇ. مەن ئەزەلدىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۇچرىشىنى تەشەببۇس قىلاتتىم، جىياڭ جېيشى مىنى شىنجاڭغا ئەۋەتكەندىمۇ، مۇشۇ جەھەتتى ئويلاشقانلىقى تۇرغان گەپ. ئۇ چاغدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى، ھالبۇكى مەن بولسام شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلاشماقچىمەن، بۇ ئىنتايىن زور زىددىيەت. بۇ زىددىيەتنى قاندا قىلغاندا يەڭگىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلغاندا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنىڭ تەشەببۇسۇمغا قارشى تۇرماي، بەلكى تەشەببۇسۇمنى قوللايدۇ؟ بۇ شۇ چاغدا مەن ئۈچۈن ئەڭ قىيىن ۋە ئەڭ باش قاتۇرىدىغان ئىش بولغانىدى.

سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى

مەن شىنجاڭغا ئۈچۈشتىن ئىلگىرى جىياڭ جېيشىگە شىنجاڭ مەسىلىسى تېوغرىسىدىكى كۆز قاراش ۋە پىكىرلىرىمنى بايان قىلىپ، ئىنتايىن زور قىيىنچىلىق بارلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ چاغدا مەن ئېيتقان قىيىنچىلىقلار گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قارىتىلغان بولۇپ، غۇلجا تەرەپ بىلەن بولىدىغان سۆھبەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى تېخى ئويلاپ يەتمىگەنىدىم. جىياڭ جېيشى سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى قەتئىي تەلەپپۇزدا: «شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھوقۇق بىلەن ھەل قىلىسىڭىز بولىدۇ. مەسىلە بولسا، قاچانلا تېلېگراممىا يەرسىڭىز بولىدۇ» دېدى. مەن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئازىراق كاپالەتكە ئىگە بولغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن شۇ يىلى 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، ئايروپىلان بىلەن چۆڭچىڭدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدىم. مەن بىلەن بىرگە كەلگەنلەردىن: لياڭ خەنساۋ، پېڭ چاۋشيەن، چۇي ۋۇ، جاڭ جىڭيۇي، دېڭ ۋېنيى، لىيۇمىڭچۇن، ۋاڭ زېڭشەن قاتارلىقلار بار.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى: رەھىمجان، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاتارلىق ئۇچ كىشى بولۇپ، ئۇلار ئىككى كۈن ئاۋۋال ئۇرۇمچىگە كەلگەنىكەن. ئۇلار كەلگەندە مەيدىسىگە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نىڭ ئېزنا كىلىرىنى تاقىغان بولۇپ، كۈتكۈچى خادىملارغا ئۆزلىرىنىڭ « شەرقىي تۈركىستان » ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەتلەشكىلى كەلگەنلىكىنى، ۋاقتى كەلگەندە گۇۋاھنامە

هۆججەتلىرىنى چىقىرىپ كۆرسىتىدىغانلىقىنى، جۈملىدىن ھۆكۈمەتنى ۋەكىللىرىنىڭمۇ گۇۋاھنامىلىرىنى كۆرسىتىشى لازىملىقىنى ئېيتقان.

مەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، 15 - چېسلا سوۋېت لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى يېڭىسى يېڭىنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلدىم، ئۇنىڭغا مۇنداق دېدىم: باش ئەلچى پىدوروۋنىڭ ھۆكۈمىتىمىزگە بەرگەن ئەسلەتمىسىدە، شىنجاڭدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇپ قويۇشىنى ئىلتىماس قىلدى ھەمدە جۈملىدىن ئايرىلىپ كېتىش نىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى ئىزھار قىلدى، دېيىلگەن. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ كە بەرگەن جاۋابىنىمۇ مەسلىنى تېنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، ئۆزگىرىش قىلغان تەرەپنىڭ ئورۇمچىدىكى ۋەكىلى ئەۋەتىپ پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلىشقا يول قويۇلىدۇ، دەپ ئېيتىلغان. شۇڭا مەن پەقەت مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەنلا ئۆزگىرىش قىلغان تەرەپنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلىمەن. ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلالمايمەن. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلىنىڭ ئىلى تەرەپكە مېڭىڭ بۇ پىكرىمنى ئوخشاش تۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈنىمەن. سوۋېت كونسۇلى دەسلەپتە ئەگەر يا خشىسى يىرىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلغىنىڭىزدا يۇزمۇ - يۈز تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئېيتسىڭىز، دېدى. مەن ئۇنىڭغا: سوۋېتلەر ھۆكۈمىتى بۇ قېتىمقى ۋەقەنى ھەل قىلىشتا ھۆكۈمەتسىزگە يارىدەمدە بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەندى. سىزنىڭ ئۇلارغا يەتكۈزۈپ قويۇش مەسئۇلىيىتىڭىز بار، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن كونسۇل يېڭىسىيېڭ يەتكۈزۈپ قويۇشقا ماقۇل بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېت كونسۇلىنىڭ نەسىھىتىدىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى پوزىتسىيىسىدە چىڭ تۇرۇپ كەتمىدى، شۇنىڭ بىلەن مەن 17 - چېسلا كۈنى ئۇلارنى قوبۇل قىلدىم.

مەن ئاۋۋال بىر ئاز سۆزلىدىم، بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنى ۋە ئىتتىپاقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرەيلى.

(45 - يىلى 10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى)

جۇڭخۇا مىنگو — خەنزۇ، مانجۇ، مۇڭغۇل، خۇيزۇ، زاڭ زۇدىن ئىبارەت بەش چوڭ مىللەت ۋە بىر قانچە ئۆششاق مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان بىر دۆلەت. بۇ مىللەتلەر ناھايىتى سۈيۈملۈك، خۇددى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلارغا ئوخشاش يېقىن ۋە باب - باراۋەر تۇرۇپ كەلمەكتە، مەن بۈگۈن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ھەر قايسىلارنى قوبۇل قىلىپ كۆڭۈلمەدە ناھايىتى خۇشاللىق ھېس قىلماقتىمەن؛ بۇ خۇددى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلارنىڭ ئۇچراشقىنىغا ئوخشاش ئىش. بىز ھەر مىللەت ئەگە يېقىن قېرىنداشلاردىنمىز، جۇڭخۇا مىنگودىن ئىبارەت بۇ چوڭ ئائىلە مۇشۇ قېرىنداشلاردىن تەركىب تاپقان، بۈگۈنكى بۇ ئۇچرىشىشىمىز، بىر ئائىلىنىڭ كىشىلىرى بىر يەردە جەم بولۇپ ئولتۇرغانغا ئوخشاش ئىش، ھېچمۇ قەلبىم ئەۋەتە چەكسىز شادلىققا چۆمەكتە.

بىراق بىز شۇنىمۇ ئىنكار قىلمايمىزكى، بىر ئائىلىدە ئۆتۈۋاتقان قېرىنداشلارنىڭمۇ، بەزى مەسىلەرگە نىسبەتەن پىكىر - كۆز قارىشى بىردەك بولمايدۇ، ھەتتاكى شۇ تۈپەيلىدىن جىدەل - ماجرالاردىن خالى بولۇشمۇ تەس. ئېكىن مۇنداق جىدەل - ماجرالار قېرىنداشلارنىڭ ئىناقلىقىغا

نى زەخمىلەندۇرەلمەيدۇ ۋە ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى بۇزۇغۇنچىلىققا ئۇچرىتالمايدۇ. شۇڭا بىز ئىشىنىمىزكى، ئۆتكەندە قېرىنداشلار ئارا پىكىرلەر تۇغۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ھەممىسى ۋاقىتلىق، تاساددىپى ئىشلا بولۇپ، قېرىنداشلار ئارىسىدىكى ئىناقلىققا ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. مېنىڭ بۇ قېتىم مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ۋەكىل بولۇپ بۇيەرگە كېلىشىم، قېرىنداشلار ئارا ئىناقلىقنى ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت.

بۈرۈنمۇ شىنجاڭدا مىللەتلەر ئارىسىدا مەسىلىلەر يۈز بەرگەن. بىز ئىشىنىمىزكى، ئۇمۇ ۋاقىتلىق، تاساددىپى ھادىسە — ئەلۋەتتە. مەن بۈگۈن مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە رەئىس جىياڭ جېشىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كۆپچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، ھەر بىرىڭىزلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى ھەققىدە مەسلىھەتلەشمەكچىمەن. شەخسەن ئۆزۈم، قېرىنداشلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنىڭ ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقىنىڭ ناھايىتى مۇۋاپىق ۋە ئۈگۈشلۈق ھالدا ئەسلىگە كېلىشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن. بىز شۇنى ئىنكار قىلمايمىزكى، بۇرۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بەزەن تەدبىرلىرىنىڭ پاتقۇن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلار ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى بار. بىراق ھەر قايسىڭىزلار مەركەزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىسىزلەر، مەركەزنىڭ ھەققەتەن غەمخورلۇق قىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى تەرىپلىرىمۇ بار. ئۆتكەن يىل كۈز پەسلىدىن بۇيان، مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋەزىيىتىنى تەرتىپكە سېلىپ ياخشىلاشنى ئويلاشقان بولسىمۇ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش جىددىي داۋام قىلىۋاتقانلىقتىن، ئەمەلىيەتتە مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىگە زور كۈچ ۋە زېھنىنى قويۇپ قارىيالمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت

ئەمدىلا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشى بىلەن، غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەردى. شۇڭا بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر مەركەز ئۆزىنىڭ شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنى ئاسايىش مەقسىتىنى بەرەر ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلەشكە تېخى ئولگۇرمەگەندى. بۇنىڭدىن مەركەز ئىنتايىن ئەپسۇسلىنىدۇ. بىراق، بۇندىن كېيىنكى ئەھۋال بۇنداق بولمايدۇ. ھازىر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلبە قازانىدى، مەركەز خېلى زور كۈچ ۋە زېھنىنى ئاجرىتىپ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قارىيالايدىغان بولدى؛ مەركەز بۇندىن كېيىن مۇقەررەر ھالدا شىنجاڭنى ئىملاھ قىلىشتا قېرىنداشلارنىڭ سۆيۈش روھىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرىدۇ؛ ئىقتىسادىي، سىياسىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردە تەرەققىياتلىق كۆرسىتىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تەلىپىگە لايىقلىشىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. بۇ نۇقتىدا ھەر قايسىڭىزلارغا شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويالايمەنكى، مەركەزنىڭ بۇ جەھەتتە تولۇق سەممىيىتى بار.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ھۆ قېتىم مەركەزگە ۋەكالىتەن بۇيەرگە كەلدىم، مەن قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتنىڭ تېزدىن ئەسلىگە كېلىشىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تېزلىكتە ھەل بولۇشىنى، ھەممە جەھەتتە نورمال ھالەتنىڭ ئەسلىگە كېلىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنىڭ پائال رەۋىشتە باشلىنىپ كېتىشىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىمەن. مەن ھەر قايسىڭىزلارغا شۇنى تەكرار ۋە تەنتەنىلىك ھالدا جاكالايمەنكى، شىنجاڭ مەسىلىسى تېزلىك بىلەن تولۇق ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئاكا-ئۇكا قېرىنداشلار ئارا مېھرى - مۇھەببەت تېز ئەسلىگە

كەلگەندىن كېيىن ۋە ئائىلە ئىنتىپاقلىقى تېز ۋاقىت ئىچىدە مۇستەھكەملەنگەندىن كېيىن، مەركەز چوقۇم كۆچمەنلىك باربچە شىنجاڭنى پلانلىق ھالدا ئىسلاھ قىلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى پەيدىن - پەي ياخشىلايدۇ.

ھەر قايسىلار نىڭ بۇ قېتىم ئورۇمچىگە كېلىشتە ئېغىر ۋەزىپىلەر بىلەن كەلگەنلىكىنى، ھەر قايسىلارنىڭ ئۆز مەمىنىڭ مىنىڭكى بىلەن ئوخشاش، مەركەزنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئېشىنىمەن. پىكىرلىشىلار بولسا، ئىمكانقەدەر مۇتتەپىقلىققا ئېرىشىشكە تىرىشىلى مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئورتاق ۋە بىرلىككە كەلگەن ھالدا ھەل قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشنى خالايمىز.

مەن ئۆزۈمنىڭ بۇ سۆزلىرىمنىڭ سەمىمىيەتلىك بىلەن ئېيتىلغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، پوزىتسىيەسىدە خېلىلا مۇلايىم بولۇشتى. مېنىڭ بۇ قىسقىغىنە كىرىش سۆزۈم، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن تۇنجى ئاساس سالدى.

سۆزۈمنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇلاردىن مەسىلىنى ھەل قىلىش توغرىسىدا پىكىر سورىسام، ئۇلار ئالدى بىلەن مېھمان پىكىرىنى ئاڭلاپ باققىسى بارلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇلارغا: ئالدى بىلەن مېھمان پىكىرىنى ئاڭلاپ باققىلار كەلگەن بولسا ئۇنىڭ غەمۇ ماقۇل، مەن مۇھاكىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويىمەن، دېدىم.

سۆھبەتتىن كېيىن، مەن بىرگە بارغان ئادەملىرىم بىلەن نېمە ئۈچۈن ئىلگى تەرەپ ئالدى بىلەن تەلەپ قويمايدۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزدۇق. بىز ئەسلىدە ئۇلارنى بۇ يەرگە كېلىشتە چوقۇم شەرت ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە چوقۇم «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نى ئېتىراپ قىلىش ئا-

ساسىغا قويۇلغان بىر قانچە ماددىلىق تەلەپلىرى بار دەپ، تەسەۋۋۇر قىلغان ئىدۇق. پەقەت مېنىڭ «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلىشنى قاتتىق رەت قىلغانلىقىم سەۋەبىدىن، ئۇلار ئاز - تولا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك، لېكىن ۋاقىت قىستاپ تۇرغاچقا ئىلگى تەرەپتىن يولىورۇق، ئېلىشقا ئولگىرەلمەي، ئاۋۋال مېنىڭ پىكىر تاشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان بولسا كېرەك.

بىز تەپسىلى مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى» نى يېزىپ چىقتۇق. بۇ كۆرسەتمە، لايىھە مىللىي باراۋارلىق، سىياسىي دېموكراتىيە، يەرلىك ئاپتونومىيەدىن ئىبارەت ئاساسىي پرىنسىپ بويىچە تۈزۈلگەن بولۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇ تەلەپلىرىگە ئۇيغۇن كېلەتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى

«جۇڭگودىكى مىللەتلەر بىرلىكى باراۋەر»، بۇ — دۆلەت ئاتىمىز تۈزگەن سەنمىنجۇيىنىڭ پىرىسى بولغان مىللىي مەسىلىمىز قىسمىدا ئوچۇق كۆرسىتىلگەن پرىنسىپ. مەركەزدۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىماتىغا ۋاپا-سىلىق قىلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىشى ئۈچۈن ھەمان يار بېرىلەكتە بولۇپ كەلدى. مىللىي باراۋەرلىكتىن ئىبارەت ئىزچىل سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، رەئىس جىيانگ جېيشىمۇ ئوچۇق ۋە سەمىمىي كۆرسەتمىلەرنى بەرگەندى. پەقەت ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەز-

گىلىدىلا زوراۋان دۇشمەنتىن تار - مار قىلىپ، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئەركىنلىكىنى، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئالدىنقى شەرت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇق؛ شۇ سەۋەبلىك گەرچە چېگرا رايون خەلقىغە نىسبەتەن ئەھمىيەت بەرگەن بولساقمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە ئايرىم ۋاقىت ئاجرىتالماسلىق تەك ئەھۋاللار كۆرۈلدى. ھازىر دۇشمىنىمىز ياپون جاھانگىرلىكى شەرتسىز تەسلىم بولدى، ۋەتەنلىك گۈللەندۈرۈشتەك ئۇلۇق قۇرۇلۇش باشلىنىش ئالدىدا تۇرىدۇ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئەركىنلىك باراۋەرلىكنىڭ پاراۋانلىقىدىن مەگمۇ بەھرىمەن بولىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش مەجبۇرىيىتى بار. بۇ نۆۋەت شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىتئە مەن ئۆزگىرىشكە نىسبەتەن مەركەز چوڭقۇر ئەپسۇس بىلدۇ- ريدۇ. بىراق بۇنىڭ بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتكە ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىك لازىم. ھازىر بىزگە قىلىنغان دانا غەمخورلۇققا ئاساسەن، دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتى ۋە رەئىس جاڭجىيېشىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە بىنائەن، چېگرا رايون خەلقلىرىنىڭ ئۆزىنى - ئۆزى باشقۇرۇشىغا يار - يۆلەك بولۇپ، بۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇشنى، بۇلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى، ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىشنىڭ فاشىزمنى قىلىپ، تۆۋەندىكىچە كۆرسەتمە لايىھەنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار - يۆلەك تە بولۇپ، ئۇلارنى ئىچكى جايلاردىكى خەلقلەر بىلەن ئوخشاش مۇئامىلىگە ئېرىشتۈرۈش.

(2) ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەرقايسى دىنلارنىڭ چېركاۋ، مەسچىت، بۇتخانىلىرىنى

ھەققىي تۇرمۇش قوغداش.

(3) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەدەنىيىتى ۋە ئۆرپ - ئادىتى، تىل، يېزىقىغا ھۆرمەت قىلىش.

(4) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ جىسمانىي، مال - مۈلكى، سۆز - ھەرىكىتى، ئۆي - جايى، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش ئەركىنلىكىنى قانۇنىي جەھەتتىن قوغداش.

(5) يەرلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش. ئۇنىڭ چارىسى مۇنداق:

ئا. ھازىر قالايمىقانچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ناھىيىلەردە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئۇچۇ ئاي ئىچىدە، يېزا - جەمئىلەرنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاشنى تاماملاش. ئالتە ئاي ئىچىدە ناھىيىلىك سەنىيخۇيىنىڭ سايلىمىنى تۇغدۇرۇش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغا قويۇش.

ب. ناھىيىلىك سەنىيغۇيلار قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك سەنىيغۇيلارنىڭ تەشكىلىي قانۇنىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ يەرلىك خەلقىنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرى بويىچە، ھەرقاتلاردىكى قارىتا تەكلىپ سۇنۇش ھوقۇقى بولىدۇ؛ يەرلىك مەمۇرىي خادىملارنىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرى ئۈستىدىن پاش قىلىش ۋە تەپتىش قىلىش ھوقۇقى بولىدۇ.

س. ناھىيىلىك سەنىيغۇي قۇرۇلۇپ ئالتە ئايدىن كېيىن، يەرلىك خەلقتىن ئىناۋەتلىك يۇقىرى، بىلىم - قابىلىيىتى كۆرۈنەرلىك بولغان ئىككى ئادەمنى سايلاش، ھۆكۈمەت ئۇلاردىن بىرىنى ناھىيىنىڭ ھاكىملىققا قويۇش.

د. ھاكىمنىڭ ھۆكۈمەت خىزمىتىنى بىر تەرەپ قىلىشقا ياردەمدە بولۇش ئۈچۈن، ھۆكۈمەت مۇئاۋىن ھاكىم تەيىنلەيدۇ.

ئې. هەرقايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي ۋالىيلىرىنى ئۆز-
كىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىدۇ، مەركەز ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ؛
ھەمدە يەرلىك زاتلارنى تاللاپ ئىشلىتىشى لازىم. باشقا
مەمۇرىي يەرلىك خادىملارنى ئىشقا قويغاندا، كۆپىنچىسىنى
يەرلىك زاتلاردىن تاللاپ ئىشلىتىشنى پىرىنسىپ قىلىش
كېرەك.

(6) بۇنىدىن كېيىن ھۆكۈمەت باج - سېلىقنى يېنىكلە-
تىش ھەققىدە ھەقىقىي تەدبىر ئويلىشىشى كېرەك. ئالۋاڭ
چېچىشنى قەتئىي چەكلەش لازىم ھەمدە ئۇلارنىڭ پېزا-ئە-
گىلىك، سودا - سانائەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا پائال
يار - يۆلەكتە بولۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇ-
قىرى كۆتۈرۈش لازىم.

(7) ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەرنى ئىومۇمىيۈزلۈك قۇرۇپ،
ئىجتىمائىي تەلىم - تەربىيىنى كېڭەيتىپ، خەلقنىڭ مەدە-
نىيەت سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپ-
لەرنىڭ ھەممىسىدە، ھەرمىللەتنىڭ تىل - يېزىقى قوللىنى-
لىدۇ.

(8) قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەن رايونلاردىكى بارلىق
ھەربىي ھەرمەكتەلەر دەرھال توختىتىلىدۇ. يېر ئايىغىچە،
ۋەقە يۈز بېرىشنىڭ ئالدىدىكى ھالەت ۋە تەرتىپ ئەسلى-
گە كەلتۈرۈلىدۇ. ۋەقە يۈز بەرگەن مەزگىل ئىچىدىكى بار-
لىق قانۇنسىز تەشكىلاتلار بىكار قىلىنىدۇ.

(9) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان قوراللىق تەشكىلاتلار مۇۋا-
پىق راسخوت بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرۇلۇپ، خاتىر-
جەم ئىشقا كىرىشتۈرۈلىدۇ.

(10) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان شەخسلەر بىردەك سۈرۈش-
تە قىلىنمايدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ ھاياتى، ئولتۇراق جايىنىڭ

بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

(11) ئۆزگىرىشكە قاتنىشىش تۈپەيلىدىن تۈرتۈپ تۇرۇل-
غان، قاماقتا ئېلىنغانلار ئىككىلا تەرەپتىن تەكشۈرۈپ
ئېنىقلىنىپ قويۇپ بېرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى مۇسا-
دىرە قىلىۋېلىنغان بولسا، ئۆزىگە قايتۇرۇلىدۇ.

(12) قانۇنسىز تەشكىلاتلارغا قاتناشقان خادىملاردىن
ئۆز يۇرتىغا قايتىشنى خالىغۇچىلار بىردەك راسخوت بىلەن
قايتۇرۇلىدۇ. شۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ، ئايرىم -
ئايرىم ئىشقا قويۇپ، ئۇلار دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت قې-
لىش پۈرسىتىگە ئىگە قىلىنىدۇ.

شۇ ئاينىڭ 20 - كۈنى مەن ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى
ئىككىنچى قېتىم قوبۇل قىلغىنىمدا، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كۆر-
سەتمە لايىھىنى ئۇلارغا بەردىم، ئۇلار شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا
غولجىغا بېرىپ تەپسىلىي مۇھاكىمىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن
جاۋاب بېرىمىز، دېدى. شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش
تىكى ۋەزىپىسىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋە قەشقەردىن ئىبا-
رەت تۆت رايوننىڭ مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلىش ئىكەنلىكىنى
ئېيتتى. مەن ئۇلاردىن «مۇستەقىللىق» دېگەننىڭ مەنىسى نېمە؟
ئۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئەسلەتمىسىدە ئېيتىلغىنىدەك سىلەر-
نىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىش نىيىتىڭلارنىڭ يوقلۇقى توغرىسىدىكى
ئىپادەڭلەر بىلەن روشەن ھالدا ئۇيغۇن ئەمەسقۇ، دەپ سورىدىم.
ئۇلار شۇ زامات نۇرغۇن چۈشەنچىلەرنى بېرىپ: «مۇستەقىللىق»
دېگەنلىك، يەرلىك ئورۇننىڭ ئىقتىسادىي، سىياسىي، ھەربىي
قاتارلىق ئىشلىرىنى خەلق ئۆزى باشقۇرسۇن؛ دىپلوماتىيە، قا-
ناش، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى مەركەز باشقۇرسۇن دېگەنلىك بو-
لىدۇ، دېدى. ئۇلارنىڭ ئەسلى مەقسىتى، ئاپتونومىيە تەلەپ
قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار «مىللەتلەر-

نىڭ ئۆزىتەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش»، «مىللىي ئاپتونومىيە» ۋە «مىللىي مۇستەقىللىق» دېگەنلەر ئۇستىدە ئېنىق بىر ئۇقۇمغا ئىگە بولمىغاچقا، يەزى مۇجمەللىكلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن خالى بولغىلى بولمايتتى. مەن ئۇلارغا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىنكى ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقى توغرىسىدا سەممىي چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەركەزنىڭ چېگرا رايونلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇش سىياسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەز سىلەردىن پەقەت ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى، ھۆكۈمەتنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئىتائەت قىلىشنىلا تەلەپ قىلىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا تەلىپى يوق، دېدىم. ھەمدە يۇقىرىدىكى كۆرسەتمە لايىھىدىكى ھەرقايسى نۇقتىلارنى مىسال قىلىپ تۇرۇپ، مەركەزنىڭ ھەقسىزى مەقسىتىنى چۈشەندۈردۈم.

ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەل تەسىرلەنگەندەك بولۇپ، پوزىتسىيىسى تېخىمۇ ياخشىلاندى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن مەركەزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى، مۇنداق سىياسەتنىڭ بارلىققىدىنمۇ خەۋىرى يوق ئىكەنلىكىنى، پەقەتلا ئۇزۇندىن بۇيان ئېغىر زۇلۇم ئاستىدا ئېزىلىشكە ئۇچراۋەرگەنلىكتىن تاقىتى - تاق بولۇپ، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىشتەك لايىقى ھەرىكەت قوللىنىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ۋە غۇلجىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ ھەقتە چوقۇم ئۆز ھۆكۈمىتىگە ۋەئادىمغا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈدىغانلىقىنى ئېيتىشتى.

شۇ كۈنى كەچتە مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى بىلەن كۆرۈشتۇم. بېرىش - كېلىشىمىزنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بىز ئۆزئارا خېلى يېقىنلىشىپ قالغانىدۇق. پوزىتسىيىمىز سەممىلىكى ۋە ئوچۇق كۆڭۈل بولۇپ، بارغانسېرى چېقىشىپ كەتتۇق. مەن كونسۇل يېۋسېيېۋدىن بۇ ئىشقا قارىتا پىكىر سورىغىنىمدا، ئۇ

ئىلى تەرەپنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىشىغا ئەلۋەتتە بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپ ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ كۆزىتىشچە، مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسى ئېھتىمال ئىلى تەرەپ خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى قانائەتلەندۈرەلمەسلىكى مۇمكىنلىكىنى، شۇڭا ۋەكىللەرنىڭ ئاۋۋال غۇلجىغا بېرىپ 8 - 10 كۈندىن كېيىن قايتا كېلىپ سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىشتىن ئىلگىرى، يەنى شۇ ئاينىڭ 20 - كۈنى مەن ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم قوبۇل قىلىپ، سۆز قىلدىم. بىر تەرەپتىن شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەھلىل قىلىپ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان سىياسىتى ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلدىم. تارىختىكى ئۆزگىرىشلەرنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، ئۆتمۈشتىكى ئاچچىق ساۋاقلارنىڭ مەنبەيىنى كۆرسىتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئاشۇ تارىخنىڭ قايتا تەكرارلىنىپ شىنجاڭ خەلقىنى ئىنتايىن زور ئازاب - ئوقۇبەت كەلتۈرۈشىگە مۇتلەق يول قويۇلماسلىقى لازىملىقىنى؛ شۇنداقلا ھەر خىل مۇئامىلە تەدبىرلەرنى قوللىنىپ شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەركىنلىك، تىنچلىق، بەختلىك تۇرمۇش ئاساسى سېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەڭگۈ ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشىنى بەھرىمان بولۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىش كېرەكلىكىنى كۆرسەتتىم. بۇ مەسئۇلىيەتنى كىم ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك؟ مەن ئۇلارغا: — بۇ ۋەزىپە سىلەرنىڭ يەلكەڭلىرىدە، ھازىردىن باشلاپ بۇ يۈكنى ئۈستۈڭلارغا ئېلىشىڭلار كېرەك، دېدىم. تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان خاتا سىياسىتىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، مەركەزنىڭ بۇنداق كېيىن شىنجاڭغا تۇتقىدىغان پوزىتسىيىسىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەزنىڭ بۇنداق كېيىنكى ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارغا ئوخشاش خاتا سىياسەت يۈرگۈزمەيدىغانلىقى، ھەرگىزمۇ يەنە ئىللىقاندىق بويسۇندۇرۇش، ئېغىر زۇلۇم قىلىش ۋە مستەبىلىك بولمايدۇ

دىغانلىقى، سەنمىنجۇيىغا چوقۇم ئەمەل قىلىپ، شىنجاڭ خەلقىغە بەخت ـ سائادەت يارىتىپ بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردىم.

مەن بۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار دەم ئۇخلىمى سەممىي ئىنكاسلار كۆرسەتتى. ئۇلار: بىز دېخۇاغا كېلىشتىن ئىلگىرى، ئۆتمۈشتىكى يەرلىك دائىرىلەر (شېك شىسەينى دېمەكچى) نىڭ ياۋۇز پوزىتسىيەسىنى كۆزدە تۇتۇپ خېلى دەككە ـ دۈككە كەتتە بولغانىدۇق. ھازىر مەركەزنىڭ مەقسىدىنى ئېنىق چۈشەنىدۇق، مەركەزنىڭ سىياسىتى ئۆتمۈشتىكىگە ئوخشىمايلا قالماستىن، يەلكى شىنجاڭغا قارىتىلىدىغان سىياسەت خەلقنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئۇلار ئۆز سۆزلىرىدە «جۇڭخۇا مىنگو» ۋە «مەركىزدىي ھۆكۈمەت» دېگەن ئىبارىلەرنى تەكرار قوللانىدى، ئۇلار-نىڭ پوزىتسىيەسى ئالدىنقى ئىككى قېتىمقا قارىغاندا روشەن ھالدا پەرقلىنەتتى. ئەڭ ئاخىردا، ئۇلارنىڭ چاپسانراق قايتىپ كېلىپ، مەركەزنىڭ كۆزسەتمە لايىھىسىنى قوبۇل قىلىپ، ۋەقەنى تولۇق ھەل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردۈم. ئۇلار-مۇ ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، غۇلجا ھۆكۈمىتىنى ۋە ئامەنى قايىل قىلىپ، مەسىلىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى، ھەمدە ئاز بولسا 10 كۈن، كۆپ بولسا، ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى دېدى.

10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى سەھەردە، مەن ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى ماناس ئالدىنقى سېپىدىن مۇھاپىزەت قىلىپ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى شۇ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى. مەن 14 ـ كۈنى ئۇلارنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئىلى تەرەپنىڭ يازما جاۋابىنى ئوتتۇرىغا قويدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئىلى تەرەپنىڭ مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان كۆرسەتمە لايىھىسىگە قارىتا قويغان پىكرلىرى ۋە تەلەپلىرى

ـ شىنجاڭ مۇسۇلمانلىرى يىلەن بولغان قوراللىق توقۇنۇش ۋەقەسىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان لايىھىسىگە قارىتا شىنجاڭ مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پىكرى:

(1) مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ چىققاندىن كېيىن شۇنداق ھېسابلىدۇقكى، بۈگۈنكىدا مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئارزۇسىغا قىلچىلىك ئېتىبار بېرىلمەگەن، ھەمدە بىزلەرنىڭ تەلەپلىرىمىزنىمۇ قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. كۆرسەتمە لايىھىسىدىكى ئاتالمىش: «جۇڭگودىكى مىللەتلەر پۈتۈنلەي باراۋەر، بۇ دۆلەت ئاتىمىز سەنمىنجۇيىدا ئوچۇق كۆرسىتىپ ئۆتكەن پىرىنسىپ، شۇنداقلا مەركەز دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەكشى تەرەققىياتىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار ـ يۆلەكتە بولۇش، مىللىي باراۋەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتقان ئىزچىل سىياسىتى»، ـ دېگەن سۆز ئىبارىلار شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلقە ئۇزۇندىن بۇيان تونۇشلۇق. لېكىن ھازىرغىچە ئەمەلگە ئاشمىدى. بەلكى تېخىمۇ زاۋاجلىنىپ بىر خىل تەشۋىقات شەكلىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇ خىل كۆرسەتمە ۋە تەشۋىقاتلار خەنزۇلارنىڭ ئىسلام دىنىي مۇرىتلىرىنىڭ دىنىي، ئۆرپ ـ ئادىتى ۋە مىللىي مەدەنىيىتى ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن زۇلمى، كەمسىتىشى ھەم ھاقارەتلىرىنى قىلچە

توساپ قالالىغىنى يوق.

بۇرۇن يۇرگۈزۈلگەن ۋەھشىيانە سىياسەتلەرنى ھەرگىزمۇ خەلقچىل سىياسەت دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ. مەسىلەن: جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى (ساقچى باشقارمىسى ۋە ئۇنىڭ ئىلگىرىكى گەۋدىسى كۆزدە تۇتىلىدۇ—تەرجىمانىنىڭ ئىزاھاتى) ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسىنى قانۇن بويىچە يۇرگۈزمىگەن. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا مۇسۇلمانلار ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلمىدى. مۇسۇلمانلار بىرەر ئىش ئۈستىدە مۇناسىۋەتلىشىش ئۈچۈن كەلسە، خەنزۇ ھۆكۈمەت خادىملىرى بوزەك قىلىدۇ: بارلىق ھۆكۈمەت ئالاقىلىرى خەلق تونۇمايدىغان خەنزۇچە يېزىق بىلەن بېجىرىلىدۇ. خەلق بىرەر ئىش ئۈستىدە ئۈچراشقىلى كەلسە، ھۆكۈمەت خادىملىرى ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ، غوجىلارچە زوراۋانلىق قىلغانىدىن تاشقىرى، ئالدىغا كەلگەن ئىشلارنى كۆپۈنچە ھەل قىلمايدۇ؛ بىگۇنا خەلقنى بولۇپمۇ مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىكى يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنى قانۇنىي رەسمىيەت بەجىرمەيلا ئۆزلىرىنىڭ ۋەھشىيانە شەخسىي خاھىشىنى چىقىش قىلىپ ۋە جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرىنىڭ تەكشۈرۈشىگە ئاساسەن قولغا ئېلىپ تورمىگە تاشلايدۇ.

بىز مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرى شۇنى قاتتىق تەكىتلەيمىزكى: بىز شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمان خەلقى، خەنزۇ ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئۆتكەندىن بۇيان، مۇشۇندا زوراۋان سىياسىي مۇئامىلىگە ئۇچراپ كەلمەكتىمىز.

بىز قوماندان جياڭ ۋېيۋەنجاڭ 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئالىي دۆلەت مۇداپىئە ھەيئىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي دائىمىي ھەيئىتىنىڭ ۋاقىتلىق بىرلەشمە يىغىنىدا بەرگەن: «نۆۋەتتە خەلقارا بويىچە مىللىي مەسىلە ھەل قىلىنىپ بولدى. ئەمدى بىز مەملىكەت ئىچىدىكى

مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشىمىز لازىم. بىزنىڭ سىياسىتىمىز شۇنداق بولۇشى كېرەككى، مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەردە ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمەسلەرگە ياردەملىشىپ، ئۇلارنى ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىشىمىز؛ چېگرا رايونلاردا ياشايدىغان مىللەتلەر ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان ھامان ئۇلارغا ئاپتونومىيە بېرىشىمىز لازىم»، - دېگەن يولبورۇقنى ئوقۇپ چىقتۇق. بىز بۇ يولبورۇقتىن چوڭقۇر مەنۇنىيەت ھېس قىلدۇق.

(2) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار يۇقىرىدىكى يولبورۇققا ئاساسەن ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ خېلى دەرىجىدە ئاپتونومىيە تەجرىبىسىگە ئىگە ئىكەنلىكىمىزگە ئىشىنىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار زور كۆپچىلىكىنى ئىگىلىگەن ھالدا رايونلاردا، ھەقنىڭ يۇكسىكى دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقى تەلەپ قىلىشنى قانۇنىي ھەرىكەت دەپ قارايمىز.

يۇقىرىدىكى پىرىنسىپقا ئاساسەن، بىز تۆۋەندىكى بىرقانچە تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) يۇقىرىدا بايان قىلىنغان يۇكسەك ئاپتونومىيە (بەزى ئاستە تەرجىمە قىلغاندا تولۇق ئاپتونومىيە بولىدۇ) دائىرىسى ئىچىدە، مۇسۇلمانلارغا ھەر ئىككى تەرەپ ئىشەنچىدىغان يەرلىك زاتلارنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىقىغا سايلاشقا سايلام ھوقۇقى بېرىلسۇن؛

قوراللىق توقۇنۇش ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئىككى تاي ۋاقىت ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاپ بولۇش كېرەك

(2) دىنغا قىلىنغان كەمسىتىشلەر بىكار قىلىنسۇن ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىرى

نىڭ ھوججەت - ماتېرىياللىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ يەرلە-
دىن بار بولغان يېزىقى بىلەن يېزىلسۇن؛
(4) باشلانغۇچ مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتە-
پلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ يەرلىدىن بار بولغان
يېزىقى بويىچە دەرس ئۆتىلسۇن، خەلق مائارىپى كەڭ كۆ-
لەمدە راۋاجلاندۇرۇلسۇن؛
(5) مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنىڭ ئەركىن
راۋاج تېپىشى كاپالەتلەندۈرۈلسۇن؛
(6) مەتبۇئات، يىغىلىش ئۆتكۈزۈش، سۆز ئەركىنلىكى
بېرىلسۇن؛
(7) ھەربىر كىشىنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدا-
رى بويىچە ھەم ئۆزىنىڭ كۆچىگە قاراپ باج نىسبىتى بەل-
گىلەنسۇن، يەرلىك خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ھۆكۈمەتكە
ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى بار، ھەركىم ئۆزىنىڭ ما-
دارىغا يارىشا، مەجبۇرىيەت ئۆتىسە بولىدۇ، دەپ ئوچۇق
كۆرسەتكەنىدۇق. لېكىن بۇ خىل پۈكنىڭ سالمىقى شىنە-
جاڭدىكى مۇسۇلمان خەلقنىڭ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ
تەۋرىمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئۆلچەم قىلىشى
كېرەك؛
(8) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا
قىلىش ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛
(9) ھەرقايسى رايونلاردا مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىش-
قا رۇخسەت قىلىنسۇن؛
بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭغا قاتناشقان ئارمىيە گومىنداڭ ئار-
مىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ،
لېكىن ئۇنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش شەرت،
ئارمىيىدىكى كەم سان مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىن تولۇق-
لىنىشى، ئارمىيىدىكى تەلىم - تەربىيە مەشغۇلاتى ۋە بۇيرۇق

ئۇيغۇرچە قازاقچە ئىككى خىل تىل - يېزىقتا ئېلىپ بېرىل-
لىشى شەرت.
(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللىگەندە مۇ-
سۇلمانلارنىڭ نوپۇس سانىغا ئاساسەن، مۇسۇلمان ۋەكىللە-
رىنىڭ قاتنىشىشى رۇخسەت قىلىنسۇن؛
(11) ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان مۇسۇلمان
زاتلار، بىردەك سوروشتە قىلىنمىسۇن ھەمدە مۇنداق كېيىن
يېنى ئۇلارغا ھەرقانداق بانا - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك
قىلماسلىققا ھەقمىي كاپالەت بېرىلسۇن؛
قوراللىق توقۇنۇش ۋەقەسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن ئوچ
كۆن ئىچىدە، ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان
سەۋەبلىك قولغا ئېلىنغان كىشىلەر ئاممەن قويۇپ بېرىل-
سۇن؛
بۇنىڭ تولۇق تېكىستى جەمئى 11 ماددىلىق بولۇپ، ئۇنىڭ
ئىچىدىكى ② ⑤ ⑥ ⑦ ⑪ ماددىلاردىكى دىنىي ئېتىقاد، مە-
دەنىيەت، سۆز ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىش، باج نىسبىتىنى يېنىك-
لىتىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان زاتلارنى سوروشتە قىلماسلىق
قاتارلىقلار مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىدىن ئانچە
پەرقلەنمەيدۇ. ئوخشىمايدىغان نۇقتىلىرى: (A) ۋەقە ھەل قىلىن-
غاندىن كېيىنكى ئىككى ئاي ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى مايلاپ
چىقىش، خەلقئارا دىپلوماتىيە سىياسىي ھوقۇقى بېرىش توغرىسى-
دىكى تەلەپ؛ (B) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە
ئورگانلىرىدا ئالاقە يۈرگۈزۈشتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەرەبلەردىن بار
بولغان يېزىقىنى قوللىنىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (C) باشلانغۇچ،
ئوتتۇرا، ئالىي مەكتەپلەردە، ئەرەبلەردىن بار بولغان تىل - يېزىقتا
دەرس ئۆتۈش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (E) سودىگەرلەرگە مەملىكەت
ئىچىدىكى ۋە سىرتىدا سودا قىلىنىش ئەركىنلىكى بېرىش
توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (F) ھەر قايسى رايونلاردا مىللىي

ئارمىيە» تەشكىل قىلىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان قىسىملارنى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىپ، پەقەتلا ئۇلارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش، كېيىنكى كەم قالغان سانىنى مۇسۇلمانلار ئىچىدىن تولۇقلاش، ھەربىي تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە بۇيرۇقلارنى ئۇيغۇر - قازاق تىللىرىنى ئۆلچەم قىلىش توغرىسىدىكى تەلەپ. (6) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىلىگە ھەربىر مىللەتنىڭ سان نىسبىتى بويىچە مۇسۇلمانلارنى قاتناشتۇرۇش توغرىسىدىكى تەلەپلەردىن ئىبارەتتۇر.

بىز مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ 2 - كۇنى تۆۋەندىكى جاۋابنى ئوتتۇرىغا قويدۇق، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

(1) ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىگە ھەر ئىككىلا تەرەپ ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلاپ چىقىش ئۈچۈن سايلام ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇنى يۈرگۈزۈشنىڭ تەرتىپى مۇنداق: ۋەقە ھەل قىلىنىپ ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيە خەلق كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەشنى قۇرۇپ چىقىدۇ. ئاندىن ناھىيىلىك كېڭەش، ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى سايلاپ چىقىدۇ. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرجىلىك خادىملىرىنى، مۇئاۋىن ھاكىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەيىنلىگەندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھاكىم ئۆزى كۆرسىتىپ ئىشقا قويىدۇ. ھاكىم خەلق سايلىمى يۈرگۈزۈشتىن بۇرۇن، ھازىرقى ۋەقە يۈز بەرگەن جايلاردا خەلق ۋەكىللىرى شۇ جايدا ئىناۋەتلى يۇقىرى سالاھىيەتلىك ۋە بىلىملىك - قابىلىيەتلى بار زاتلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كۆرسىتىدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ چىقىپ خىزمەتكە تەيىنلەيدۇ.

ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي تەپتىش ۋاللىرى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولىدۇ. بۇلارنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەركەزگە كېيىپل بولۇپ ئىشلىتىدۇ.

ھەر قايسى ناھىيىلەردە كېڭەش تەشكىللەنگەندىن كېيىن قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى ساپلاپ چىقىپ، ئۆلكىلىك سەنىيغۇيغا قاتناشتۇرىدۇ. ئۇلار خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزوسىغا ۋاكالىتەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەت - پەرمانلىرىنى يۈرگۈزۈشىگە نازارەت قىلىدۇ ۋە ھەمكارلىشىدۇ.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلق سايلاپ چىقىش - چىقماسلىق مەسىلىسى، مەركەز گومىنداڭ قۇرۇلتىيى چاقىرىپ، ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ چىققاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت دىنىي كەمىستىشلەرنى بىكار قىلىدۇ ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى ئىشلىتىلىدۇ. شۇنداقلا پۇقرالارنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا يوللايدىغان ئەرز - خەتلىرىنى شۇ مىللەتنىڭ تىل - يېزىقىدا ئايرىم يېزىشقا پول قويۇلىدۇ.

(4) باشلانغۇچ مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىل - يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى چوقۇم ئۆگىنىشكە تىرىشچانلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا قاراپ، دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى بىردەك قوللىنىلىدۇ.

(5) ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنى ئەركىن راۋاجلاندۇرۇشنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(6) ھۆكۈمەت مەتبۇئات، يىغىلىش ئۆتكۈزۈش ئەركىنلىكىنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(7) هۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنى ۋە ئۇلارنىڭ كۆچمە قاراپ باج تىپىشتىنى بەلگىلەيدۇ. خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۇلار كۆچمە قاراپ ئۆتمەسە بولمايدۇ. لېكىن بۇنداق تەشەببۇسكارلىق، شىنجاڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىكنى ئۇلارچە قىلىشى كېرەك.

(8) هۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى سودا ئەركىنلىكى بېرىدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ چەت بىلەن ئەركىن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ، دۆلەتنىڭ چەت بىلەن تاۋارۇشكەن سودا كېلىشىمىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىنىشى شەرت.

(9) هۆكۈمەت بۇ قېتىمقى ۋە قەدەم قاتناشقان قىسىملاردىكى يېشى، سالامەتلىكى ئۇلچەمگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ھەمدە داۋاملىق ھەربىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشى خالىمايدىغانلارنى قايتۇرۇۋەتكەندىن باشقا، قالغانلىرىنى ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - جابدۇقلارنىڭ ئەمەلىي سانى بويىچە ھەر قايسى ناھىيىلەرگە بېرىلگەن سان مىقدارغا قاراپ، ئالدى بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك ئامانلىقنى ساقلاش پولكىغا ئۆزگەرتىدۇ، ئەگەر بۇنىڭدىمۇ ئېشىپ قالسا، گومىنداڭ ئارمىيىسى شتابقا كىرگۈزۈپ، دۆلەت ئارمىيىسى قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى قۇرۇلما بىرلىكى پولك بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتى ساقلاپ قېلىنىدۇ. كېيىنچە سان كېمىيىپ قالسا، يەنە شۇ مىللەتتىن تاۋاقىلىنىدۇ. ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە جۈيرۇقلار، شۇ مىللەتنىڭ تىلى بويىچە بولۇشى پرىنسىپ قىلىنىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى، يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى ئوفىتسېرلىرىدىن بولىدۇ. لېكىن ئۇلارنى

ۋەزىپىسى بىلەن قارارغا بۆلۈپ، ئوفىتسېرلارمەكتىپىگە ئەۋەتىپ، تېگىشلىك تەلىم - تەربىيە بېرىلىدۇ. ئوقۇش مۇددىتى توشقاندىن كېيىن، ئاۋۋالقى ۋەزىپىسىگە قايتىدۇ. مەزكۇر قىسىمدا ھۆكۈمەت تەربىيىچى خادىملارنى ئەۋەتىپ تەلىم - تەربىيە، مەشق ئىشلىرىغا ياردەملىشىدۇ.

گومىنداڭ ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ھەر قاچان يۆتكەشكە بوي سۇنۇشى كېرەك.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان قىسىملارنىڭ يىغىلىش ئورنى، سىناق نوقتىسى، ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنىڭ ئەمىلىي چارىسى ئايرىم بەلگىلىنىدۇ.

(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە مۇسۇلمان ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلىدۇ.

ھۆكۈمەت ئۆزگىرىش ۋەقەسىگە قاتناشقان زاتلارنى بىر دەك سۈرۈشتە قىلمايدۇ. ئومۇمەن مۇشۇ ۋەقە تۈپەيلىدىن ھەر ئىككىلا تەرەپتە تۈتۈپ قىلىنغان، قولغا ئېلىنغانلارنى ئۆز - ئارا تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ قويۇپ بېرىش، مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلكىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىش، بۇنداق كېيىن ئۇلارغا ھەر قانداق بانا - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەقمىي تۇردەكاپالەتلىك قىلىش لازىم.

جاۋابنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى: A. ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى خەلق سايلاپ چىقىشقا بولىدۇ، لېكىن مۇئاۋىن ھاكىملارنى مەزكەز تەيىنلەپ ئەۋەتىدۇ؛ B. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا سۇنغان ئەرز ئىلتىماسلىرىنى ئۆز يېزىقىدا يازسا بولىدۇ. C. باشلانغۇچ مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ ئەسلىدىكى يېزىقى قوللىنىلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە

خەنزۇ تىلى چوقۇم ئوقۇشقا تېگىشلىك دەرس سۆپىتىدە كىرگۈزۈلىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. D. مەملىكەت ئىچىدە ئەركىن سودا ئېلىپ بېرىشقا يول قويۇلىدۇ. تاشقى سودىغا كەلسەك، چەت ئەللەر بىلەن بولىدىغان سودا توختامنامىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق چارىلىرى بېكىتىلگەندىن كېيىن ئاندىن بېكىتىلىدۇ. E. ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشتە، ئالدى بىلەن ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - ياراقلارنى ئەمەلىي سانى بويىچە ئېنىق مەلۇم قىلىپ، زەئىپلەرنى يوشۇرۇپ، قابىللىرىنى قالدۇرۇش ۋە ھەربىيدىن چېكىنىشنى خالىغۇچىلارنى قايتۇرۇش پىرىنسىپى ئاستىدا، مەركەز مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، كۆزدىن كۆچۈرۈپ، ئەمەلىي ئادەم، قورال ياراقلار بويىچە، يەرلىك پولىكلارغا ئۆزگەرتىلىدۇ، ئۇنىڭدىن قالغانلىرى گومىنداڭ ئارمىيىسىگە كىرگۈزۈلىدۇ. پولىك ئەڭ چوڭ بىرلىك قىلىنىدۇ.

17 - ، 18 - كۈنلىرى داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى، ھەر قېتىمقى سۆھبەت تۆت سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت داۋام قىلدى، 17 - چىسلا مەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان جاۋابنىڭ 1 - نوقتىسى ئۈستىدە تەكتلىگەن، مەركەز تەشەببۇس قىلغان جۈگگودىكى ھەممە مىللەتلەر پۈتۈنلەي باراۋەر دېگەن ئوچۇق يولىيورۇق خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلىۋاتقان دىنىي، ئۆرپ - ئادەت، مىللىي ھەدەنىيەت جەھەتتىكى زۇلۇم، كەمسىتىش ۋە ھاقارەتلىرىنى قىلچىمۇ توسىيالمىدى، بۇ خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئەزگەنلىكىنىڭ بىر تەرەپى دېگەنلىرى ئۈستىدە ئۇزۇن توختىلىپ چۈشەندۈرۈش قىلدىم.

بۇ ئىككى كۈنلۈك سۆھبەت داۋامىدا، كۆپىنچە ماددىلار ئۈستىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىندى. بىراق ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى تۆۋەندىكى بىر قانچە نوقتىلاردا چىڭ تۇرىۋالدى: (1) توغۇق ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بېرىش، ئۆلكە رەئىسىدىن تارتىپ، ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىغىچە بولغان ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىش؛ (2) ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىنىڭ ھۆججەت - ئالاقىلىرىدا مۇسۇلمان يېزىقى قوللىنىش، ئالىي، توغۇقسىز، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بىردەك مۇسۇلمانچە تىل - يېزىقتا دەرس ئۆتۈش؛ (3) سودىگەرلەرنى سىرتقا قاچىتا ئەركىن سودا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش؛ (4) مىللىي ئارمىيە تەشكىللەش ھەم ئۇنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتىنى ساقلاپ قېلىش. ئۇلار يەنە ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ مۇسۇلمان خەلقىغە قىلغان خىلمۇ خىل زۇلمىنى بىانا قىلىپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ، بىزگە يول قويغىلى ئۇنىمىدى ھەمدە بىزنىڭ بۇ قېتىمقى پوزىتسىيىمىز ئالدىنقى نۆۋەتتىكى پوزىتسىيىمىز بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدۇ، دېدى. بۇنىڭ مەنىسى بىز ھازىر مۇستەقىللىق تەلىپىدىن ۋاز كەچتۇق، «شەرقىي تۈركىستان» جۇمھۇرىيىتى دېگەننى تىلغا ئالمايمىز، پەقەت يۇكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا ئېرىشسەكلا بولىدۇ، دېگەنلىكتىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بۇ ئەڭ زور دەرىجىدىكى يول قويۇش ئىدى. بىراق، ئۇلارنىڭ قارىشى بىلەن مەركەزنىڭ ئەسلەتمە لايىھىسى ئوتتۇرىسىدا خېلىلا ئارىلىق مەۋجۇت ئىدى. شۇ چاغدا بىز بىر تەرەپتىن سۆزبىتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى بىلەن داۋاملىق ئۇچرىشىپ، ياندىن قايىل قىلىش شەكلى ئارقىلىق ئۇلارغا بىر ئويلىنىش پۇرسىتى بېرىشنى ئۈمىد قىلساق، يەنە بىر تەرەپتىن ھەر كۈنى سەممىي سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ھىسسىياتىنى يۇمشىتىپ، قانۇنىي مىزانىنى چۈشەندۈردۇق. پايدا - زىيانىنى ئوچۇق كۆرسەتتۇق، ماۋا مۇشۇنداق ئۈستى - ئۈستىگە سۆزلەپ، ئاغزىمىز قۇرۇپ كېتەي دېدى. لېكىن ئۇلاردا تېخىچىلا يول قويۇش ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى.

بىر تەپسىلى ئويلانغاندىن كېيىن، يەنە بىر نۆۋەت تېول قويۇپ، ئۇلارغا ماددىمۇ-ماددا جاۋاب بەرمەكچى بولدۇق:

(1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلقنىڭ سايلاشقا بولۇشى بولماسلىقى ھەققىدە، دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ئاساسىي قانۇنى توزۇپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىگە بىنائەن ھەل قىلىنىدۇ. B ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە داۋاملىق مەركەز تەيىنلىگەن رەئىس بۇيرۇق يۈرگۈزىدۇ. C مەركەز تەيىنلىگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى، ھەرقايسى مىللەتلەر-دىكى مۆتىۋەرلەرگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا تواۋۇق ئارىسىدىن پۇرسەتچە يارىتىپ بېرىدۇ. بۇقىرىدا بايان قىلىنغان پىرىنسىپقا ئاساسەن ئۆۋەندىكى كونكرت چارىلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ سانى، ھازىرقى ئون ئوچۇق كىشىدىن بىگىرمە بەش كىشىگە كۆپەيتىلىدۇ. B بىگىرمە بەش كىشى ئىچىدىن ئون كىشىنى مەركەز بېرىۋاستە تەيىنلەيدۇ، ھەرقايسى زايونلارنىڭ كۆرسەتىپ تەۋسىيە قىلغىنى ئارقىلىق، مەركەز قالغان ئون بەش كىشىنى تەيىنلەيدۇ. C مەركەز بېرىۋاستە ۋەزىپىگە تەيىنلەيدىغانلار رەئىس، باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ، تەمىراتىش نازارەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنمەكچى بولغان ئىككى ئادەم ـ مۇئاۋىن رەئىس، مائارىپ نازارىتى ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، جەمئىيەت ئىشلىرى

نازارىتى ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنگەن يەتتە نەپەر ھەيئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. (E) قوزغىلاڭ يۈز بەرگەن ئوچۇق ۋىلايەتتىن ئالتە كىشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە كورسىتىلىدۇ. چوملىدىن نازىر، مۇئاۋىن نازىرلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن بىركىشى، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىدىن بىركىشى؛ باشقا 7 ۋىلايەتتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە 9 ئادەم كورسىتىلىدۇ، بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس، مۇئاۋىن باش كاتىپ، نازىر، مۇئاۋىن نازىر، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىرىدىن بىرەيلەن، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەركەز بىردەك تەيىنلەيدۇ.

(2) ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ھوججەت ئالاقە مەسىلىسى توغرىسىدا، دۆلەتكە تەۋە ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ھەممىلى ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىنى يۇرگۈزۈشتە دولەت يېزىقىنى قوللانمىسا بولمايدۇ. شۇڭا ئىككى خىل تىل يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. ئەمما خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت ـ ئالاقە يوللىغاندا مەخسۇس ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ، ئالىي مەكتەپلەردە بولسا ئېھتىياجىغا قاراپ ھەر خىل يېزىقلارنى قوللانسا بولىدۇ.

(3) ئەركىن سودا مەسىلىسى توغرىسىدا: ھۆكۈمەت سودىگەرلەرنىڭ چەت ئەللەن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ، بىراق چوقۇم جۇڭگو پۇلىدا چەت ئەلدە ئوتتۇرىسىدىكى سودا يۇرگۈزۈش چارىسى بويىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

(4) قىسمالارنى تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدا: ئۆزگىرىشكە قاتناشقان قىسمالارنى ئامانلىق ساقلاش تۈمەن دۇيى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە بولىدۇ. دۆلەت تارمىقى تەركىبىگە ئۆتۈشنى خالىسا، ئۇنىڭغىمۇ بولىدۇ. بىراق يۆتكەشكە بويسۇنۇشى لازىم؛ شۇنداقلا كەم سانلى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىن تواۋقلاشقا بولىدۇ. تەلىم ـ تەربىيە مەشغۇلى ۋە ھەربىي بۇيرۇق بېرىشلەردە

بۇرۇنقى تىل - يېزىقى قوللىنىلىدۇ.

بۇ جاۋابقا تەپسىلىي ئىزاھاتلار بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قارار قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يۇلبورۇق سوراپ مۇھاكىمە قىلىپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى. تەخمىنەن بىر مەھەپتە ئىچىدە قايتىپ كەلمەكچى بولدى. ئۇلار يەنە ئۇزلىرىنىڭ بۇنىڭغا نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشەنچە ھاسىل قىلغانلىقى ۋە ناھايىتى ئوبدان تەسىراتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى ئىزھار قىلىشتى.

سۆھبەتتىن كېيىن مەن بۇ جاۋابقا نىسبەتەن سوۋېت كوتسۇلىنىڭ پىكرىنى ئالدىم. ئۇ: — بۇ جاۋابنا ناھايىتى زور ئىلگىرىلەشلەر كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، تولۇق رازى قىلالمىغان تەقدىردىمۇ ھەل قىلىش ئاساسىغا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەش مۇمكىن، دەپ ھېسابلىدى.

ئۇلار مېڭىشتىن ئىلگىرى، مەن قىلىدىغان گەپلىرىمنىڭ تېخى تۇگىمىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇلارنى قايتا تەكلىپ قىلىپ ئۇزۇن سۆز قىلدىم.

مەن ئۇلاڭ بىلەن ئىلگىرى - ئاخىر يۇلۇپ 5 نۆۋەت سۆھبەتلەشتىم. بىرىنچى قېتىملىق سۆزۈمنىڭ ئاساسىي مۇددىئاسى، مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۇز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى پوزىتسىيىنى ئېنىق كۆرسىتىش بىلەن، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئائىلە ۋە ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشنى ئۈمىد قىلىشتىن ئىبارەت بولىدى. ئىككىنچى قېتىملىق قىلغان سۆزۈمدە، ئىچكى - تاشقى چوڭ ۋەزىيەتنى چۈشەندۈرۈپ. شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك يولى ۋە مەركەزنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان پوزىتسىيىسى بىلەن ئۇمىدىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئۈچىنچى قېتىملىق قىلغان سۆزۈمدە، شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى ۋە تارىخىنىڭ ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان سىياسىتى ئۈس-

تىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە، تارىخىي ئۆزگىرىشنىڭ ئۆزى بىر ئېچىنىشلىق ساۋاق، بۇندىن كېيىنكى تارىختىكى كونا ماسىنىمگە قايتا دەسسەشكە بولمايدۇ دېگەن تونۇشقا كەلدىم. مەن تارىخىمىز بۇيان كېلىۋاتقان ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قارىتىقان سىياسىتىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى، بۇندىن كېيىن بۇنداق خاتا سىياسەتلەرنىڭ قايتا يۈز بېرىشىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. تۆرتىنچى قېتىملىق سۆزۈمدە بولسا، يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۇگۈن ئۇستىدە، مۇھاكىمە يۇرگۈزۈپ شىنجاڭدا ھەقىقەتەن مىللىي مەسىلىنىڭ بارلىقىنى، لېكىن ئاساسەن يەنىلا سىياسىي مەسىلە ئىكەنلىكىنى تارىخىي تۇقتىدىن كۆرسىتىپ چۈشەندۈردۇم. يۇقىرىدىكى تۆت قېتىملىق سۆزۈمنىڭ ھەممىسى ھېسسىيات مەسىلىسى، ئەقىل - ئىدراك مەسىلىسى. تارىخ مەسىلىسى، رېئاللىق ۋە ھەق - ناھەقلىق مەسىلىسى دائىرىسىگە ياتىدىغان مەسىلىلەردىن ئىبارەت ئىدى. جۈملىدىن پايدا - زىيان مەسىلىسى ئۇستىدە تېخى توختالمىغان ئىدىم، شۇڭا مەن بۇ قېتىم «نۆۋەتتە شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنىڭ پايدا - زىيىنى ئۇستىدە تەھلىل» دېگەن تېمىدا ئالاھىدە توختىلىپ تەپسىلىي ئانالىز يۈرگۈزدۇم. بىز تارىخىي جەھەتتىن ۋە مىللىي جەھەتتىن، شۇنداقلا سالاھىيەت جەھەتتىن بىر - بىرلەپ تەھلىل قىلىدىغان بولساق مەيلى يۇقىرىدىكى نۇقتا جەھەتتىكى قايسى، بىرىدىن قارايلى، تېنچ يول بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلىش شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك بىرىدىن - بىر بەختىيار داغدام يولى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كېتىپ 12 - ئايىنىڭ 25 - كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى، 26 - كۈنى ئۇلار مېنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ جاۋابىنى بەردى. ئۇلار مېنىڭ تۇزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بەرگەن ھوججىتىمىنى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بىراق ئۇلار ئەسلىدە

ئوتتۇرىغا قويغان 11 ماددىدىن باشقا، يەنە بىكىدىن ئۇچ ماددىنى كۆپەيتكەن ئىدى، ئۇنىڭدا: (1) سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش، (2) 1945 - يىلى يوز بەرگەن ئۆزگىرىشكە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شىنجاڭقا يوتكەپ كېلىنگەن ھەربىي قىسىملارنى كېلىشىم ھاسىل قىلىنىپ بىر ئايدىن كېيىن پۈتۈنلەي چېكىندۈرۈپ كېتىش. (3) يەرلىك ساقچىلارنى مۇسۇلمانلاردىن تەيىنلەش. ئەينى ۋاقىتتا مەن بۇ تەلەپنى يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىش دەپ قاراپ بۇ ھەقتە مۇزاكىرىلىشپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈردۇم، ھەمدە شۇ جايدىلا قەتئىي رەت قىلىپ، ئۇلاردىن بۇنى پۈتۈنلەي قايتۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدىم. مەن دەرھاللا سوۋېت كونسۇلى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ - دىن ياراشتۇرۇشنى ئۆتۈندۈم. سوۋېت كونسۇلىمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولدى. ئىككى كۇنگىچە كۆپ تەرەپلىمە قايىل قىلىش ئارقىلىق، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى ئۆزلىرىنىڭ بۇ تەلەپلەرنى قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس، ئىكەنلىكىنى، غۇلجىدىن يولىورۇق سورايدىغانلىقىنى ھەمدە بۇ ئۈچ ماددىنى ۋاختىنچە قويۇپ تۇرۇپ، ئالدى بىلەن تۆزىنىش كىرگۈزۈلگەن 11 ماددا ئۈستىدە كۆز - كىرىت مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

29 - كۈنى سۆھبەتنىڭ مەركىزىي نۇقتىسى ئۆلكىلىك ھۆ - كۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئىبارەت ئىككى ماددىغا يېغىنچاقلاندى. كۆپ قېتىم تەكرار كېڭىشىش، مۇھاكىمە قىلىش، مۇرەسسە - مادارا قىلىش ئارقىلىق بۇ 11 ماددىلىق رەسمىي ھۆججەت دەسلەپكى قەدەمدە مۇئەييەنلەشتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش ئۈستىدە يەنە قوشۇمچە ئىككى ھۆججەت كېرگۈزۈلدى. شۇنداق قىلىپ 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى رەسمىي ھۆججەت بىلەن (1) قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ رەسمىي ئىمزا قويۇلدى. (2) قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى يەنە ئۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈ -

چۈن قالدۇرۇلدى.

رەسمىي ھۆججەت

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونلىرىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى بېتىم:

1. ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىغە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلايدىغان سايلاش ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇ ھوقۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى تەرتىپلەر بەلگىلەندى: ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى خەلق ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەشنى قۇرىدۇ: ناھىيىلىك كېڭەش ھاكىمىنى سايلايدۇ. مۇئاۋىن ھاكىم، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۆلۈم باشلىقى ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى مەنسەپتىكىلەرنى ھاكىم تەيىنلەيدۇ. بۇ سايلام يولغا قويۇلغىچە، ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلاردا، ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردىكى ھازىرقى مەمۇرى ئەمەلدارلار ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ تۇرىدۇ. ۋىلايەتلىك مەمۇرى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيسىنى شۇ يەردىكى خەلق كۆرسىتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرىنى ۋالىي تەيىنلەيدۇ. ناھىيىلەردە ناھىيىلىك كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن، قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزالىرى سايلىنىپ، ئۆلكىلىك كېڭەش قۇرۇلىدۇ. ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۈستىدىن نازارەت قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ -

غا هەمكارلىشىدۇ. ئاساسىي قانۇن ئېلان قىلىنغانچە ۋە ئومۇمىي سايلام بېكىتىلگىچە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆز-گەرتىپ تەشكىل قىلىش چارىسى 9 - ماددىدىكىدەك بولىدۇ.

2. ھۆكۈمەت دىنىي كەمسىتىشنى بىكار قىلىدۇ. ھەمدە خەلقنە تولۇق دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

3. دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ خەت - ئالاقىلىرىدا دۆلەت تىلى ۋە مۇسۇلمان تىللىرى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە سۇنغان ئەرز - ئىلتىماسلىرىنى ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىدا يېزىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

4. باشلانغۇچ مەكتەپلەر بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇش ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا بولىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى مەجبۇرى دەرس بولۇپ كىرىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش زۆرۈرىيىتىگە قاراپ، دەرس ئۆتۈشتە دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

5. ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت بىلەن سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاجلىنىشىنى تەمىن قىلىدۇ.

6. ھۆكۈمەت مەتبۇئاتتا، مەجلىسلەردە، ئوتۇق سۆز-لەردە ھۆرلۇكنى تەمىن قىلىدۇ.

7. ھۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىشىنى كۆ-چىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ قۇدرىتىگە قاراپ باج نىسبىتىنى بەلگىلەيدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئالدىدا ئىقتىسادىي جەھەت-تە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، سېلىقنى ئۆزى كۆتۈرىدۇ. ئەمما بۇ خىل مەجبۇرىيەتنىڭ مىقدارى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇ-رۇشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

8. ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى - تاشقى سودا ئەركىنلىكىنى بېرىدۇ. ئەمما چەت ئەللەر بىلەن سودا قىلغۇچى سودىگەرلەر مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن چەت ئەللەر ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن سودا شەرتنامىلىرىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك.

9. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ تەركىبىنى مەركەز تولۇقلايدۇ، ئۇنىڭ ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ سانى 25 نەپەر بولىدۇ. 25 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئونىنى مەركەز بىۋاستە تەيىنلەيدۇ. قالغان ئون بەشنى ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ، مەركەز تەيىنلەيدۇ. مەركەز بىۋاستە بەلگىلەيدىغان ئون ھەيئەت ئەزا رەئىس، باش كاتىپ، ئىچكى ئىشلار نازا-رىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار ياشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، تەمىرات نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە ئىككى مەخ-سۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ مەركەز تەيىنـ-لەيدىغان 15 ھەيئەت ئەزا ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، ئىككى مۇئاۋىن باش كاتىپ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، تە-مىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باش-لىقى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقار-مىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بەش مەخسۇس ھەيئەت ئە-زانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قالغانلىرى ھەققىدە قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ بەرگىچىسىگە قارالسۇن.

10. مىللىي ئارمىيە قۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئۇنى مۇسۇلمانلاردىن تولۇقلاش پىرىنسىپ قىلىنىشى شەرت. بۇ

ئارمىيە بۇ قېتىمقى ئۆزگىرىشكە قاتناشقان ئارمىيە تەرە-
پىدىن، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئاساسلىنىپ تۈ-
رۈپ، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ ئادەم
سانى ۋە تۇرار جايى ئايرىم مۇزاكىرە قىلىنىپ، قوشۇم-
چە ھۇججەتنىڭ ئىككىنچىسى قىلىنىپ، ئىمزالاتقاندىن
كېيىن كۈچكە ئىگە بولىدۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ مەشق بۇي-
رۇقلىرىدا ئۇيغۇر، قازاق تىل - يېزىقلىرىنى قوللىنىش
پرىنسىپ قىلىنىدۇ. بۇ ئارمىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئوفىت-
سېرلەر بۇرۇنقى مەنسۇبىنى ساقلاپ قېلىش ئۇسۇلى بىلەن،
مۇددەت پويىچە ئوفىتسېرلەر مەكتىپىگە ئەۋەتىلىپ، ئوفىت-
سېرلىك بىلىمىنى تولۇقلايدۇ. بۇ ئارمىيىگە ھۆكۈمەت تە-
لەم - تەربىيە خادىملىرى ئەۋەتىپ مەشق ئىشلىرىغا يار-
دەملەشتۇرىدۇ. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەركەز ئارمىيىسى
بۇ ئارمىيە بىلەن بىر يەردە تۇرمايدۇ ھەمدە ئۆزئارا
دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلايدۇ. بىر بىرى بىلەن ئۆچەكە-
شىدىغان ئىشلارنى قىلمايدۇ. قالغانلىرى ھەققىدە قوشۇم-
چە ھۇججەتنىڭ ئىككىنچىسىگە قارالسۇن.

11. ئۆزگىرىش يۈز بەرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە
ئىككى تەرەپ قولغا ئالغان زاتلار ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن
كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە قويۇپ بېرىلىدۇ ھەمدە ئۇلار-
نىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قانداق يانا - سەۋەپ بىلەن
كەمسىتىلمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭ جۈجۇڭ

ئوبۇلخەيرى تۆرە

خەلق ۋەكىلى: ئەخمەتجان قاسىموف

جۈڭخۇا مىنگوئىنىڭ 35 - يىلى 1 - ئاي 2 - كۈنى ئورۇمچى.

قوشۇمچە ھۇججەت (1)

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭ-
چىلار رايونىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئىمزالىغان «قوراللىق
نوقۇنۇشنى تېز يول بىلەن ھەل قىلىش تۇغرىسىدىكى
بىتىم» نىڭ 9 - ماددىسىدا بەلگىلەنگەن شىنجاڭ ئۆلكە-
لىك ھۆكۈمىتىنى تەشكىللەش چارىسى تۇغرىسىدا، ھەر
ئىككى تەرەپنىڭ ماقۇللىشى بىلەن تۆۋەندىكىچە قوشۇمچە
بەلگىلىمە تۈزۈلدى:

1. ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆر-
سەتمە، مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈ-
مەت ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئالتىسىنى ئۆزگىرىش بولغان ئۇچ
ۋىلايەت كۆرسەتسە بولىدۇ.

2. يۇقىرىدىكى ئالتە ھەيئەت ئەزا، بىر مۇئاۋىن رە-
ئىس، بىر مۇئاۋىن باش كاتىپ، ماۋارىپ نازارىتىنىڭ نا-
زىرى ياكى تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىچكى ئىشلار
نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ياكى مالىيە نازارىتىنىڭ
مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياكى
ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بىر
مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

3. قالغان يەتتە ۋىلايەت توققۇز ھەيئەت ئەزانى كۆر-
سىتىدۇ. بۇ بىر مۇئاۋىن رەئىسنى، شۇنىڭدەك مەركەز
بېۋاستە بەلگىلەيدىغان ۋە پۇقرىدا ئىپتىلغان ئۇچ ۋىلا-
يەت كۆرسىتىدىغانلىرىدىن باشقا، بىردىن نازىر، باشقار-
ما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، مۇئاۋىن باش
كاتىپ، مۇئاۋىن نازىرنى شۇنىڭدەك تۆت مەخسۇس ھەيە-
ئەت ئەزانى ئۆزا ئىچىگە ئالىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭ جۈجۇڭ

خەلق ۋەكىللىرى: رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە
ئەخمەتجان قاسموف

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۇرۇمچى.

12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەتراپىدا، جياڭ جىڭگو ستالىن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن، موسكۋاغا كېتىۋاتىش سەپىرىدە ئورۇمچىدە توختىدى، ئۇ ماڭا جياڭ جېشى سىزنى چوڭچىڭغا بىر كىلىپ كەتسۇن دەيدۇ، دەپ ئېيتتى. مەن دەسلەپكى قەدەمدە بىر كىلىشىم ھاسىل قىلۇلىش ئويىدا بولغانلىقىم ئۈچۈن قوشۇلمىدىم. بېتىمىڭ رەسمىي ھۆججىتىگە ئىمزا قويۇلغاندا، يەنى 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى مەن جياڭ جېشىنىڭ جىددى تېلىگرامىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. ئۇنىڭدا: «بۇ يەردە ھەل قىلىدىغان ئىش چىقىپ قالدى. ۋاقتىنچە تېزدىن چوڭچىڭغا قايتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دېيىلگەن ئىدى. مەن 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئايرۇپلان بىلەن ئۇرۇمچىدىن يولغا چىقتىم. يول ئۈستىدە ئازراق ھايال بولۇپ، 6 - كۈنى چوڭچىڭغا يېتىپ كەلدىم.

1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئوچ ۋەكىلى بىلەن سەمىمىي تۇردە يەنە بىر قېتىم سۆزلەشتىم. دېگەنلىرىم ئاساسەن: جۇڭگو - سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيەلەر بىلەن ئىتتىپاقداش دۆلەت، ياپونغا قارشى ئۇرۇش ۋە جاھان فاشىزمىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئولۇق غەلىبىلەرگە ئېرىشكەنلىكىدىن، جۇڭگو ھازىر دۇنيادىكى 5 كۈچلۈك دۆلەتنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. ئىلىمىز 450 مىليون نوپۇسقا، 5 مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخىي مەدەنىيەتكە، مول بايلىق مەنبەسىگە ئىگە، ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئۇلۇغۋار قۇرۇلۇشلىرى باشلىنىش ئالدىدا، تۇرۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ تېز

ۋاقىت ئىچىدە ئامېرىكا، ئەنگلىيە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىكى دۆلەتلەرگە يېتىشىۋېلىپ، دۇنيا بويىچە بىرلىككە كەلگەن، ئىتتىپاقلاشقان، خەلىقچىل، باي، قۇدرەتلىك جۇڭگونى قۇرۇپ چىقالايمىز. سىلەر جۇڭگو خەلقىنىڭ بىر ئەزاسى بولغىنىڭلار ئۈچۈن شەرەپلىك. سىلەرنىڭ چوقۇم جۇڭگو خەلقى مەيدانىدا تۇرۇپ، ۋەتەننىڭ ھىمايە قىلىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن، بۇ دەۋرىمىزنىڭ سىلەرگە يۈكلىگەن مەسئۇلىيىتى، — دېگەن مەزمۇنلاردىن ئىبارەت بولدى. ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەمىمىي ھالدا: بىز جۇڭگو پۇقراسى، بىز چوقۇم ۋەتەننى ھىمايە قىلىمىز، جاڭ بۇ جاڭنىڭ قايتىپ بارغاندىن كېيىن، بىزنىڭ مەقسىدىمىزنى مەركەزگە دوكلات قىلىشىڭىزنى ھەمدە بىزدىن مەركەزدىكى رەھبەرلەرگە ئالىي ئېھتىرام يوللىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز، دېدى. «بىز جۇڭگو پۇقراسى» دېگەن سۆز، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن تۇنجى قېتىم چىقىشى ئىدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئاسان ئىش ئەمەس! ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى سەمىمىي، قىلغان سۆزلىرى راس ئىدى، مەن مۇشۇ چاغدىلا، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم.

بىر دوكلات

1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مەن چوڭچىڭغا قايتىپ كېلىپ، ئىمزا قويۇلغان رەسمىي ھۆججەت بىلەن قوشۇمچە (1) ھۆججەتنى جياڭ جىشىنىڭ كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن سۇندۇم، ئۇ كۆرۈپ چىقىپ، قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەتىسى ئۇ پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى ئەمەلدارلىرىنى ئالاھىدە تاماقا تەكلىپ قىلدى، زىياپەت ئارىلىقىدا، مەندىن ھال سورىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بۇ دەل گومىنداڭ بىلەن گۈڭچەندىڭ ئىككى تەرەپ ئۇرۇش

توختتايش توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىلغان ۋاقىت بولۇپ، ئىككى پارتىيە ئارىسىدىكى تەرتىپكە سېلىپ تۇرۇش مەسىلىسى ئۇستىدە سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىدى. ئىچكى جەنۇبى مېنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن ئوچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپىغا قاتناشتۇرماقچى بولدى. ئەينى ۋاقىتتا، گۈچەڭداڭ تەرەپنىڭ ۋەكىلى جۇئىنلەي ئەپەندى، ئامېرىكا تەرەپتىن مەسلىھەتچى نامى بىلەن قاتنىشىۋاتقان كىشى مارشاللنى ئىدى. ئۇ چاغدا مەن دۆلەتنىڭ ئىچكى تىنچلىقى ئوچۇن، يۇ ئىشنى باش تارتماستىن خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدىم.

ئوچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپا سۆھبەت باشلاشتىن ئىلگىرى، گومىنداڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 2 - ئومۇمىي يىغىنى چاقىرىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى ئۇستىدە مېنىڭ دوكلات بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن ئالدى بىلەن ھاسىل قىلىنغان بىتىمنىڭ رەسمىي ھۆججىتى بىلەن قوشۇمچە (1) ھۆججەتنى تۇزۇپ چىقىش ئوچۇن ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەت جەريانىنى قىسقىچە بايان قىلدىم. ئاندىن كېيىن سۆھبەت داۋامىدا باشتىن - ئاخىر ئىگىلىگەن ئىككى پرىنسىپنى، يەنى: ① سەنمىنجۇيېنىڭ بولۇپمۇ ئاجىز، كىچىك مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش روھىدا چاقىرىق ئوغانلىقىمىزنى؛ ② مەملىكەتنىڭ بىرلىكى ۋە ئىگىلىك ھوقوقىغا زىيان يەتكۈزمەسلىك ئاساس قىلىنىدۇ. بۇ ھۆججەتنىڭ مۇشۇ ئىككى چوڭ پرىنسىپ ئاستىدا ئىمزالانغانلىقىنى، بۇنىڭدىن مەقسەت شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتوم. ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزەمنىڭ بەزى تەسىراتلىرى ئۇستىدە توختالدىم.

مېنىڭ قارىشىچە، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئوچۇن ئالدى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن توغرا تونۇش ھاسىل قىلىش كېرەك. شىنجاڭ باشقا ئۆلكىلەردىن پەرقلىنىدۇ. شۇڭا تارىخىي، جۇغراپىيەۋى، مائارىپ، مەدەنىيەت،

دىپلوماتىيە قاتارلىق تەرەپلەردىن كۆزەتكەندىلا، ئاندىن بىزنىڭ ھەل قىلىشىمىز تەدبىرلىرىمىز خاتالىقسىز پىشىپ قالمايدۇ.

بىرىنچى، ئالدى بىلەن تارىخىي نۇقتىدىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ بۇندىن 2000 يىللار بۇرۇن جۇڭگو بىلەن مۇناسىۋەتتە بولغان، پادىشاھ خەنۇۋۇدى زامانىدا بۇيرۇققا بىنائەن غەربىي رايونلارغا بارغان جاڭ چيەنىڭ تارتىپ، تا چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا ئەسكەر تارتىپ چىققانغا قەدەر بولغان بۇ بىر قىسىم تارىخ ھەقىقەتەن ئۇچىنىشلىق زۇلمەتلىك تارىخ، شىنجاڭدىكى قېرىنداشلار ئۇچۇر-غان زۇلۇمغا قاتتىق ئىچ ئاغرىتىشىمىز، ئۇلارغا مېھرىبانلارچە قول سۇنۇپ ياردەم قىلىشىمىز كېرەك.

ئىككىنچى، جۇغراپىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئىچكى چايلىرىدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرىدۇ. شۇنداقلا يەر كۆلىمى پۈتۈن مەملىكەت زېمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان چەت ياقىدىكى بىر جاي. شۇنىڭدەك سوۋۇتلەر ئىتتىپاقى بىلەن خوشنا بولۇپ، ئەزەلدىن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. ھازىرقى قاتناش ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتساق، ئايرۇپلانغا ئولتۇرۇپ لەنجۇدىن دىخۇاغا بېرىش ئوچۇن 8 سائەت ۋاقىت كېتىدۇ. ماشىنىغا ئولتۇرساق بىر - ئىككى ھەپتە ۋاقىت كېتىدۇ، ئوچ يەردە شىجاڭ دېگەن ئۆتەڭدىن ئۆتىدۇ، ئارىلىقتا چۆل - جەزىرە بولۇپ ھەتتا ئادەم-زاتلىرى ئوچرىمايدۇ. مۇشۇنداق ئوزۇن لېنىيىدە ۋەتۇەرىگى چەت-قىپ كەتكەن بىرلا تاشيول بىلەن قاتناش ئېلىپ بېرىلسا، شۇنداق-لا مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداقمۇ ئوزۇلۇپ قالمىسۇن.

ئوچىنچى، مىللى نوقتىدىن قارايدىغان بولساق، بەزىلەر شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنى قالاق دېيىشىدۇ، مەن كۆپچىلىككە شۇ-

نى ئۇختۇرۇپ قويايكى، شىنجاڭدا مەن ئۇچراتقان ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرى ھەرگىزمۇ باشقىلار تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنچۇالا قالاق ئەمەس. شىنجاڭ خەلقى بەك يېقىملىق ئىكەن بىز ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا كۆرگەن ئەر - ئايال قېرىندىاشلىرىمىز نەمدىكەن كېلىشكەن، نېمىدېگەن گۈزەل، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئىسلامىيەت روھى، ئۇلارنىڭ جاپاكەش - ئەمگەكچان، ساغلام تېتىك مىللىي ئالاھىدىلىكى، ئادەمنى نەقەدەر ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ - ھە! راستىنى ئېيتسام، بىزنىڭ شىنجاڭدىكى خەنزۇلەرمىزنى ئۇلار بىلەن سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئىزا تارتىپ قالىمىز. ئۇ يەردىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى قارىتا ئويىنىمايدۇ، ئەپيون چەكمەيدۇ، ھەر كۈنى يۇيۇنىدۇ، تازىلىقى ياخشى، مۇشۇنداق ياخشى ئادەتلەردە خەنزۇلار ئۇلارغا يەتمەيدۇ. بۇگۈن بىز ھەممە مىللەت ئىتتىپاقلاشسۇن دەيدىكەنمىز، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنى ئەڭ سۈيۈملۈك ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل قېرىنداشلىرىمىز دەپ بىلىشىمىز كېرەك. ئۇلار جۇڭگومىللەتلىرىنى تەشكىل قىلغان ئەڭ مۇنەۋۋەر مىللەتلەرنىڭ بىرسىدۇر.

تۆتىنچى، ئىقتىسادىي جەھەتتىن قارايدىغان بولساق شىنجاڭدا قىممەتلىك يەر ئاستى بايلىقى ھەققەتەن بەك تولا. يالغۇز نېفتىنلا ئالساق، شىمالىي شىنجاڭدا شىخودىن تارتىپ گۈچۈغىچە بولغان يەرلەر، جەنۇبتا بولسا يەنجى ئەتىراپلىرى پۈتۈنلەي نېفىت بىلەن تولغان. ئالتۇن، كومۇش، ۋولفرام قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى زاپاس تۇرۇپتۇ، بۇلارنىڭ بەزلىرى ئۇستىدە تېخى ئىلمىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغىنى يوق، بەزلىرى بولسا ھازىرغىچە تېخى ئىچىلمىغان. مۇشۇنداق تاشلىنىپ تۇرۇۋەرسە، ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ. بىراق يەنە بىر تەرەپتىن ئالغاندا، شىنجاڭ بىلەن ئىچكى جايلارنىڭ ئارىلىقى ناھايىتى يىراق، قاتناش قۇلايسىز بولغاچقا، ئىچكى جايلارنىڭ ماددىي بويۇملىرى شىنجاڭغا ناھايىتى ئاز بارىدۇ. بارلىق كۈن

دىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى ئاساسەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلىدۇ. بىز شۇ يەردىكى خەلقنىڭ سوۋېتنىڭ شەكىرى - كەمپۇتلىرىنى يەيدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ رەختىدە كىيىم كىيىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ تاماكىسىنى چېكىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ ئۆيسايمانلىرىنى ئىشلىتىدىغانلىقىنى، چوڭ زاماندىن لاۋازىمەتلەردىن تارتىپ تا كىچىك ئەينەك ستاكانغىچە بولغان ھەممە نەرسىدە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى كۆردۇق.

بەشىنچى، ماتارىپ - مەدەنىيەت جەھەتتىن قارايدىغان بولساق بەزىلەر شىنجاڭنى ناھايىتى قالاق دېيىشىدۇ. بىراق ئاھالىسى كۆپ سانلى تەشكىل قىلىدىغان ئۇيغۇرلارنى ئېلىپ ئېيتساق، قەدىمكى تارىختا ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى قالاق ئەمەس، بەلكى ئىنتايىن نۇرلۇق سەھىپىلەرنى قالدۇرغان ئىدى. ئەپسۇسكى، مىڭ يىللاردىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمى ۋە باشقا شارائىتلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، تولۇق راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايلا كەلگەن. مىسال ئۈچۈن ئالساق شىنجاڭدا ئۆتكەن بۇرۇنقى ھۆكۈمرانلار ئۇلارنىڭ ئۆز تىل - يېزىقىنى ئىشلىتىشكە يول قويمىغان. بۇ مۇقەررەر ھالدا ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، بۇ ھەم شەنسىزلىكتۇر. يەنە كۆرسىتىلگەن مىللىي مەسىلەكتىك روھىغا خىلاپ. شۇڭا بۇ نۇقتىدىن كۆزۈپ ئېلىشقا بولمىدۇكى، شىنجاڭنىڭ ھازىر ماتارىپ مەدەنىيەتتە قالاق بولۇپ قېلىشى، تۇغما مەسىلە ئەمەس، بۇنىڭغا تارىختىن بۇيانقى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار جاۋابكار بولۇشى كېرەك. ئەگەر بىز ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يار-ئەم بېرىلەيدىغانلا بولساق، ئۇلار چوقۇم ئىنتايىن پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولىدۇ. بۇنىڭدا قىلچە شەك - شۇبھە يوق.

ئالتىنچى، دېپلوماتىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ

جاك مەسلىسىنىك دىپلوماتىيە ھەسەلىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ناھايىتى زىچ. مەيلى مىللىي، ئىقتىسادىي، جۇغراپىيە جەھەتتىن ئالايلى، شىنجاڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىتتىيەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. جۇغراپىيە جەھەتتىن تۇلۇلار چېگرىداش، مىللەت جەھەتتىن ئالساق، بىزنىڭ شىنجاڭدا ئۇز بېك مىللىتى بار، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا ئۇزبېكستان جۇمھۇرىيىتى بار. شىنجاڭدا قازاق مىللىتى بار. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا بولسا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بار. ئالما - ئاتا ئۇنىڭ پايتەختى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى بار، بىزنىڭ شىنجاڭدا بولسا، شۇلارغا ئوخشاش مىللەتنىڭ ھەممىسى بار. بىلكى ئۇلار بىر - بىرىگە يەكمۇ يەكمەن. بۇ مىللەتلەرنىڭ دۆلەت تەۋەلىكى ئوخشاش بولمىسىمۇ لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى، ئۇرپ - ئادىتى، تىلى، يېزىقى، دىنىي ئېتىقاتلىرىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. ئىقتىسادىي تەرەپتىن سۆزلەسەك، يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، شىنجاڭ خەلقى كۇندۇلوك ئىشلەپ مال بويۇملىرىنىڭ يېرىم ھەسسىدىن كۆپرەكىنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن ئالىدۇ. شۇڭا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭ ئوتتۇرىسىدا ئاجرىغىلى بولمايدىغان ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت شەكىللەنگەن. شىنجاڭ بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى مۇشۇنداق تۇرسا، بىزنىڭ دىپلوماتىيە جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىلگىرى دوست ئۆتمەسلىكىمىز مۇمكىنمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەن يۇقىرىلا ئېيتقاندەك، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قېلىش، شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، جۇڭگو - سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى ئېكى يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ئالاھىدە ساقلاپ قېلىش لازىم.

يۇقىرىدىكى قىسقىچە مۇلاھىزىدىن، مەركەزنىڭ زادى قانداق يوزىتىسىيە ۋە سىياسەت قوللانغاندا ئاندىن شىنجاڭنى تېخىچلا ئەندۇ-

رۇش ۋە شىنجاڭنى قوغداپ قېلىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇچۇق چۈشەنگىلى بولمايدۇ. ھېس قىلىشىمچە، مەزنىڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن ئۇستىمىزگە ئالغان مەسئۇلىيىتىمىز ئاۋۋالقى زېمىنىڭ ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ پۈتۈنلىكىنى ساقلاپ قېلىشتىن ئىبارەت، يەنى زېمىن ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ بۇزۇلۇشىنى ساقلاپ قېلىش دېمەكتۇر. شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن، توغرا بىر چۈشەنچە بولىشى لازىم. بىز شىنجاڭدا، مەيلى يەرلىك ئاپتونومىيە ئۇستىدە توختالايلى ياكى مىللىي ئاپتونومىيە ئۇستىدە توختالايلى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇچ مەسىلەنىڭ روھىي بۇيىچە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يارىدەم بېرىشىمىز، ئۇلارنىڭ تەرەققىي تېپىشىنى ئۈچۈن تولۇق يار - يۆلەكتە بولۇشىمىز، ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشىمىز لازىم. بىزنىڭ دەۋاتقان بىرلىكىمىز، ئاساسەن تۆۋەندىكى دۆلەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرىدىغان بەش جەھەتنى، يەنى: — دۆلەت مۇداپىئەسى، دىپلوماتىيە، پۇل تۇزۇمى، قاتناش ۋە ئەدلىيەنى كۆزدە تۇتۇدۇ. بۇنىڭدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىن بېجىرىدىغان قىلىپ تەدرىجى ھالدا ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزلىرى باشقۇرۇپ كېتەلەيدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىش، ھەمدە ھوقۇقنى يىراقتىن بىرلەپ مەركەزگە يىغىۋالماسلىق كېرەك. مەركەزنىڭ ئىچكى جايلاردىكى ئۆلكىلەرگە قىلغان مۇئامىلىسىگە ئوخشاش بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى تۇپتىن ھەل قىلىمىز دەيدىكەنمىز، شىنجاڭنى گوللەندۇرۇشكا توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭنى گوللەندۇرۇش ئۈچۈن، تولۇق كۈچ چىقىرىش لازىم. مەن مۆكۈمەتنىڭ ئاساسىي مەسئۇل تارماقلىرىدىن مالىيە جەھەتتە چوتنى كېچىك سوقماسلىقنى سەممى ئۈمىد قىلىمەن، چۈنكى شىنجاڭنىڭ دۆلەتنىڭ تېچ خاتىرجەملىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا نىسبەتەن مۇناسىۋىتىي ناھايىتى زور. ئەگەر مالىيە جەھەتتە چوت

كىچىك سوقۇلۇپ قالسا، شىنجاڭنى گۇللەندۈرۈشنىڭ ئىستىقبالى قاراڭغولىشىپ قالىدۇ. شىنجاڭنى گۇللەندۈرۈشىمۇ قىيىنلىشىدۇ. شۇنداقلا شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش خىزمىتىگە مۇقەررەر ھالدا ئىنتايىن زور توسقۇنلۇقلارنى پەيدا قىلىدۇ. بىر مىسال ئېلىپ كۆرەيلى، شىنجاڭ ئەسلىدە ئۆزىنى ئالدىغا شىنجاڭ پۇلى تارقىتىپ مالىيە چىقىمىنى تەمىن ئېتىپ كەلگەن ئىدى. بۇ ناھايىتى مۇۋاپىق بولمىغان بىر ئەھۋال. دۇنيادىكى شىنجاڭ ئوللىكلىك ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ خام چوتىنى ئىشلەپچىقىپ، مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە يېڭى پۇلنى يىغىۋېلىپ گوممىداڭ پۇلىنى تارقىتىپ، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرمەكچى. بۇ خامچوت مىنگونىڭ 34 - يىلدىكى خامچوت ئوخشاپ، تاكى يىل ئاخىرىغا قەدەر تەستىقلاپ چۈشۈرۈلمىگەن. بۇنى نېمە جاڭغا ئەھمىيەت بەرگەنلىك دېگىلى بولامدۇ؟ يەنە كەلسەك، شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىشتىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە — قاتناش مەسىلىسى، شىنجاڭ غەربىي شىمالدىكى مۇھىم رايون. لېكىن بىرمۇ تۆمۈر يول لىنىيىسى يوق. ئەگەر بىز تۆمۈر يول ياسىماقچى بولساق بەزىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، غەربىي - شىمالدا ئادەم شالاڭ، تۆمۈر يولنى ياسىغان بىلەن پۇل تاپقىلى بولمايدۇ، دېيىشى مۇمكىنمۇ؟ مىنىڭچە، ئەگەر بىز ساپ سودا سېتىقنى نۇقتىسى قىلىدىغان بولساق، مۇنداق تۆمۈر يولنى مەڭگۈ ياسىماسلىق كېرەك. شۇنى دېيىشىم ھاجەتكى، ئەگەر سەن غەربىي - شىمالغا كاپالەت قىلىپ، غەربىي شىمالنى گۈللەندۈرمەكچى بولىدىكەنسەن، چوقۇم مۇشۇ تۆمۈر يولنى ياسىشىڭ كېرەك، تېز ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاپ بولۇش شەرت، سەل - پەل يىراقنى كۆرەلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى، مۇشۇ ئورتاق تەسىراتقا ئىگە. بىز شىنجاڭ جەلقىنى ۋەتەنگە تەلپۈندىغان، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىدىغان قىلماق

چې بولساق، ئۇلارنى چوقۇم نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇشىمىز، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشىمىز، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىمىز كېرەك. مۇشۇنداق بولىدىغانلا بولسا، ئىشىنىمەنكى ئۇلار ۋەتىنىمىزدىن ئايرىلمايدۇ. بىراق مەركەز چوقۇم پۈتۈن كۈچى بىلەن شىنجاڭغا مەدەت بېرىشى، شىنجاڭغا ياردەم قىلىشى، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشى لازىم. شۇنداقلا بۇ مەقسەتكە يېتىكلى بولىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا 3 جۈملە سۆزلۈك مۇنداق بىر يەكۈننى ئوتتۇرىغا قويايلى: ئوچ مەسىلەكنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش، ساغلام - ئادىل سىياسىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كۈچ ئارقىلىق شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش. ئوچ مەسىلەكنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلساق، شىنجاڭ چوقۇم بىزنىڭ رەھبەرلىكىمىزنى قوبۇل قىلىدۇ. ئوچ مەسىلەك ئارقىلىق شىنجاڭنى تىنچلاندۇرىدىغان بولساق شىنجاڭ چوقۇم تىنچلىنىدۇ. يېتەرلىك ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى گۈللەندۈرىدىغان بولساق، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئىشى چوقۇم مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ. شۇنداق قىلىشقا قادىر بولالىساق، شىنجاڭ خەلقى ئەلۋەتتە مەڭگۈ جۇڭگو خەلقى بولۇپ قېلىۋېرىدۇ.

— شۇ كۈندىكى دوكلاتىم، پۈتۈن زالدىكىلەرنىڭ ئۇزلۇكسىز ئالقىشى سادالىرىغا سازاۋەر بولدى. دوكلات تۈگىگەندىن كېيىن، يىغىن مەيدانىدىكىلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. بىراق بەزى گەپلىرىم ئايرىم كىشىلەرنىڭ قوللىقىغا ياقمىدى. مەسىلەن: مېنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم قىلىپ شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى سۆزۈمنى ئالايلى، مالىيەنى باشقۇرۇدىغان كىشىلەر پۇل چىقىرىشنى خالامدۇ؟ يەنە مەسىلەن: مەن شىنجاڭدا سوۋېت لەر ئىتتىپاقى بىلەن «ئەڭ ياخشى دوستلۇق» مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ قېلىشنى تەشەببۇس قىلدىم. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان جاھىللار گۇرۇھىدىكىلەر،

بۇنى ئاڭلاشنى خالامدۇ؟ شۇ چاغدا مەن: قېنى پاكىت ئىسپات لىسۇن دېگەن ئويغا كەلگەنىدىم.

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچى

شۇ يىلى 3 - ئاينىڭ باشلىرى، ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ تەشكىللەش لايىھىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن، مەن جۇ ئېنلەي ئەپەندى، گېنرال مارشالللار بىلەن بىرگە ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ چايلاردىكى قوشۇنلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرۈشكە باردىم. بېيپىڭدىن ئۆتۈپ كېشۋاتقىنىمدا، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ جەددىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانا مەسلىھەتچىسى M 2 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەزكۇر مىنىستىرلىققا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ دوكلاتىنى تاپشۇرۇپ ئالغانلىقىنى، ئۇنىڭدا غۇلجا تەرەپ خەلق ۋەكىللىرىنىڭ مىنىستر جاڭنىڭ دېخۇاغا قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى سورىغانلىقى قانلىقىنى ۋە ئەگەر يېقىنقى مەزگىل ئىچىدە دېخۇاغا كېلەلمىسە ئۆزلىرىنىڭ سۆھبەتنى بۇزۇلىدى دەپ قاراپ، ئىمزا قويۇلۇپ بولغان بەلگىلىمىلەرنى بىردەك ئىناۋەتسىز دەپ قارايدىغانلىقىنى ئېيتقان. تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئىلى تەرەپ ئالدىراپ قالغانىدى. بىراق شۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسلىسى ھەل قىلىنىپ بىر باسقۇچقا يەتكەن تۇرسا، شىنجاڭغا قانداقمۇ بارالايمەن؟ بىراق ئۇستىگە ياش قاتۇرۇپ، يەنىلا بۇ ئىش ئۈچۈن ئالدىرىماي بولمىدى. ئاخىرى مەن 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئايروپىلان بىلەن دېخۇاغا يېتىپ كەلدىم.

دېخۇاغا قاراپ ئۇچۇشتىن ئىلگىرى مەن گومىنداڭ ھۆكۈ-

مەت رەئىسى غەربىي - **شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ**① مۇدىرلىقىغا (گەنسۇ، نىڭشا، چىڭخەي، شىنجاڭ قارايدۇ) قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندىم. بۇنىڭدا مۇنداق بىر جەريان بارئىدى، يەنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلبە قازانغاندىن كېيىن، مېنى ئەسلىدە شەرقىي شىمال رايونىغا بېرىپ، شەرقىي - شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنى تەشكىللەشكە بەلگىلەنىدى. ئۇ چاغدا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى كەسكىنلىشىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەركىزىي مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. مېنىڭ ئويلايدىغىنىم ئىچكى تېنچلىق ئۈچۈن ئازراق كۈچ چىقىرىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. ھالبۇكى، شەرقىي - شىمال پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋەزىيىتىگە تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. شۇنداقلا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى ۋە جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تۈگۈنمۇ شۇ يەردە ئىدى. مەن ئۇ يەرگە بېرىشنى خالايتتىم. ھەتتا ئادەم تاللاپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈستىدىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئويلىنىپ بولغانىدىم. توساتتىن غۇلجا مەسلىسى تۈپەيلىدىن، پىلان يەنە ئۆزگىرىپ مېنى غەربىي - شىمالغا ئەۋەتىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا ماقۇل دېمەي بولمايتتى. بىراق مەن مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىغا ماقۇل بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە ئۇنىمىدىم ۋە جىياڭ جېشىنىڭ شىياۋلىزى ئەپەندى بىلەن جىياڭجىڭگو ئىككەيلەننى ئويلىنىپ بېقىشنى ئېيتىپ ئۆتۈندۇم. بۇنىڭغا جىياڭ جېشى ئۇنىمىدى، ئاخىرى نائىلاج بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە

① «مىنگو چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» (تەيۋەن تەرجىمال ئەدەبىياتى نەشرىياتى) دە يېزىلىشىچە، 1946 - يىلى 7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى دۆلەت مۇداپىئە ئالىي كومىتېتى ۋېيىۋەنجاڭ مەھكىمىلىرىنى گومىن جېڭفو رەئىس مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

ماقۇل بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىم شىنجاڭغا مەن يالغۇز مەركەزنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدىلا ئەمەس بەلكى يەرلىك ئورۇنىنىڭ ھەربىي مەمۇرىي باشلىقلىق سالاھىيىتىم بىلەن كەلگەنىدىم.

مەن 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئورۇمچىگە يېتىپ كېلىپ 5 - كۈنى ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئالدى بىلەن مېنىڭ قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئەۋەتىلگەنلىكىمنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەم مەزكەزگە بولغان تەشەككۈرىنى بىلدۈردى. ئاندىن كېيىن قوشۇمچە (2) ھۆججەت: ھەربىي قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردۇق. ئۇلار مەندىن دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ بىكىتىلىشىنى ۋە پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ بىر نۇسخا شتات تۈزۈلۈشىنى تەلەپ قىلدى ۋە مۇشۇنىڭغا ئاساسەن كونكرېت سان ۋە ماتېرىياللارنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدى. مەن ماقۇل بولدۇم. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش ئۈستىدە توختالغاندا، ئۇلار ئورۇمچىگە كەلگەچە مېنىڭ قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكىمدىن خەۋىرى بولمىغاچقا، ئالدىن تەييارلانغان ئىسىملىكلەرنى ئۆزگەرتىشكە تونۇرا كېلىدىغانلىقى ۋە ئۇنى بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇشۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار ئاخىرىدا يەنە، غۇلجا ئاممىسىنىڭ ئۆتكەن قېتىم تاشلاپ قويۇلغان 12 -، 13 - ، 14 - ماددىلار ئۈستىدە يەنە سۆھبەت ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭغا قارىتا مەن سەممىي چۈشەنچە بېرىپ كەسكىن تۇرىدە رەت قىلغاندىن كېيىنلا ئۇلار بۇ ئوچ ماددىنى دەپ، پۈتۈن مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ، چىڭ تۇرىۋالمىدى.

4 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، مەن ئۇلارنى 2 - قېتىم قوبۇل قىلىپ، قوشۇمچە (2) ھۆججەت ئۈستىدە مۇزاكىرىلەشتۇق. ئۇلار مۇنداق كونكرېت تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى: قەشقەر ۋە غۇلجادا

بىردىن ئاتلىق تۈەن، بىردىن پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى تۇرغۇزۇش، ئاقسۇ، كۇچار، يەنجى، ئورۇمچى، شىخۇ، چىڭخۇا① (سارسۇمبە) چۆچەكلەردە بىردىن ئاتلىق، پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى، سۈيدۇك، كۇرە ئىككى ناھىيىدە بىر ئاتلىق ئەسكەر تۈەنى تۇرغۇزۇش، دۆربىلجىندە بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى تۇرغۇزۇش كېرەك. بۇلار جەمئى 10 ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، ئۇچ پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى بولۇپ، بارلىق ئادەم سانى تەخمىنەن 21 مىڭغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچار، قارا شەھەر، دېخۇا قاتارلىق جايلار ئۆزگىرىش بولغان رايونلار ئەمەس، بەلكى سان جەھەتتە قوشۇمچە (2) ھۆججەتتە بەلگىلەنگەن ئىككى ئاتلىق تۈەن، ئۇچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتى شەنمۇ ئېشىپ كېتىدۇ. مەن ئۇلارغا بۇ مەسىلە ئۈستىدە تەكرار چۈشەنچە بېرىپ، خەلقنىڭ مۇنداق زور قوشۇنىنىڭ بۇكىنى ئۈستىگە ئالالايدىغانلىقىنى شۇنداقلا ئەمەلىيەتتە بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم ۋە گومىنداڭ ئارمىيىسى ھازىر كۆپ ساندا قىسقارتىلىۋاتسا، سىلەر قانداق قىلىپ ھەدەپ كېڭەيتمەكچى بولىۋاتسىلەر؟ دەپ سوروۇدۇم مەن مۇنداق ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىنى كۈتمىگەنىدىم، ئويلىنىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئورنى يوق دەپ قاتتىق رەت قىلدىم. ئۇلار: بۇنى غۇلجا ئاممىسى تاپشۇرغان، غۇلجىدىن يولىورۇق سورىمىسە ئاندىن جاۋاب بېرەلەيمىز، ــ دېدى، ۋە يەنە رۇخسەت قىلىنمىغان كونكرېت سانىنى ئوتتۇرىغا قويالامسىز؟ ــ دەپ سوردى. مەن: ئەڭ چوڭ چەك ئوچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىنى ئوچ تۈەنگە ئۆزگەرتىش. بۇلار تامامەن ئوچ ئاتلىق تۈەن ياكى ئىككى ئاتلىق، بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى قىلىنسىمۇ بولىدۇ. ئۆزگەرتىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن پەقەت ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۆز-

① 1953 - يىلى ئالتاي ناھىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

گىرىش بولغان ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدە تۇرۇشقا بولىدۇ، — دېدىم. ئۇلار يەنە: — باشقا ۋىلايەتلەردە، مىللىي قوشۇن تەشكىللەشكە يول قويۇلامدۇ - يوق، — دەپ سورىدى. مەن: — ئەگەر جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن ھەقمقەتەن ئېھتىياجلىق بولسا، كەلگۈسىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇھاكىمە قىلساق بولىدۇ، — دېدىم.

ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان سان بەك كۆپ، ئارىلىق بەك يىراق بولغاچقا سۆھبەت بىرلا ۋاقىت ئىچىدە داۋام قىلىپ كېتەلمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن كۆپ قېتىم سىرتتىن سۆزلىشىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. 13 - چىسلادا، مەن ئۇلارنى قايتا قوبۇل قىلدىم. ئۇلار: ئەگەر كۆپ بولغاندا ئۈچ تۆەننى قىسقارتىشقا جاۋاب قىلالايمىز، ئۇنىڭدىن كۆپ بولۇپ كەتسە ئامما قوشۇلمايدۇ، — دېدى. 13 تۆەندىن ئۈچ تۆەننى قىسقارتسا يەنە ئون تۆەن قالىدۇ. ئەگەر ئاخىرىدا ئۇلار گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ: ئەگەر شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ سانى بىلەن مىللىي ئارمىيىنىڭ سانى ئوخشاش بولمىغان بولسا ئۈچ تۆەن قالغىنىڭ قىسقارتىلىشىغا ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى، دېيىشتى. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا مەن بۇنى دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى سۈندۈرىدىغان تەلەپ دەپ بىلىپ مۇتلەق ئويلىنىشقا بولمايدۇ، — دېدىم.

مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا مەسىلە قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالاتتى. شۇڭلاشقا ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن، بىتەرەپ كىشىلەرنى ئىزدەشكە توغرا كەلدى. شۇ ئاينىڭ 15 - كۈنى مەن سۆھبەت كونسۇلىنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا ئەگەر كۆپ بولغاندا تۆت تۆەن بىرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتىم. سۆھبەت كونسۇلى: تۆت تۆەن ئازلىق قىلىدۇ، دەپ ئازىراق ئىلگىرىلەشنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ سالا قىلىش ئۈچۈن قىلىق قولغا كەلگەن سان بىلەن ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ، قوبۇل قىلغۇزىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە جۈڭگو ھۆكۈمىتى ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى، ئازىراق قوشۇن كۆپەيتىپ بەرگەنلىكى ئانچە چوڭ كارايىتى يوق، ئەگەر مۇشۇنى تالىشىپ، ئۇمۇمىي ۋەزىلىك مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يېتىپ قالسا، ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولۇپ قالارمىكىن، — دېدى. ئەينى ۋاقىتتا مەن كۆرۈنۈشتە ئەگ زور چەكلىمە تۆت تۆەن بولىدۇ، دېگەندە چىڭ تۇرغان بولساممۇ، لېكىن كۆڭلۈمدە يەنە بىر ئىككى تۆەن كۆپەيتىپ بېرىشكە بولامدۇ - يوق دېگەننى ئويلاندىم. بۇ نەچچە كۈن ئىچىدە، مەن كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سۆزلىشىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. (يېڭىدىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيوۋمۇ ئورۇمچىگە يېتىپ كەلگەنىدى)، كونسۇل يېڭىسېيۇ قارشى تەرەپنىڭ تەلىپى ئالتە تۆەندىن ئاز بولسا، زادى بولمايدىكەن، — دېدى. مەن كۆڭلۈمدە، ئالتە تۆەن قىلىپ تۆزۈشكە قوشۇلغان تەقدىردىمۇ، يەنىلا ئۈچ تۆەن دولەت ئارمىيىسى، قالغان ئۈچ تۆەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى قىلىنىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن قىسقارتىلىپ دۆلەت ئارمىيىسى ئىككى تۆەن ۋە ئۈچ ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى قىلىنغانىدىمۇ ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن سانغا ئۈيغۇن كېلىدۇ، دېگەنلەرنى ئويلاندىم، مەن بۇ پىكرىمنى سۆھبەت كونسۇلىغا ئېيتتىم. بۇنىڭغا ئۇمۇ قوشۇلدى، لېكىن ئىلى تەرەپ بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. سۆھبەت كونسۇلى يەنە: ئىلى تەرەپ، قوشۇن تۇرۇشلۇق جايىنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سىرتىغىچە كېڭەيتىشنى ئۇستى - ئۈستىگە تەلەپ قىلىۋاتىدۇ،— دېدى. بۇنى مېنىڭ ئويلاپ كۆرۈشۈم مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

شۇ ئاينىڭ 20 - كۈنى، مەن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. بىرقانچە سائەتلىك سۆھبەتتىن نەتىجە چىقمىدى. 21 - چىسلا كۈنى، ئۇلار غۇلجىدىن تېلېگرامما ئەۋەتىپ ئۇلار-

نىڭ باش ۋەكىلى رەھىمجاننى ئەھۋالدىن دوكلات قىلىشقا غۇلجىغا چاقىرىتقانلىقىنى ئېيتتى. مەن رەھىمجان غۇلجىغا قاراپ ئۇچۇشتىن ئىلگىرى ئۇلارنى يەنە بىر نۆۋەت قوبۇل قىلىشقا مالۇل بولدۇم. ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنى ئۇچ تۈەن، ئامانلىق ساقلاشتىن ئۇچ تۈەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش — بۇ ئىككى زور دەرىجىدە ۋەئىڭ ئاخىرقى قېتىملىق يول قويۇش بولىدۇ، — دەپ قەتئىي ئېيتتىم. ھەمدە: ① تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ ئىمزا قويۇشنى، ② ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بىرلەشتۈرۈپ تەشكىل قىلىش ئۈچۈن، ئۆلكە ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى ئۈمىد قىلدىم.

رەھىمجان غۇلجىدىن تېزلا قايتىپ كەلدى. مەن شۇ ئايىنىڭ 26 - كۈنى ئۇلارنى يەنە قوبۇل قىلدىم. ئۇلار يەنىلا ئۈن تۈەن قىلىمىز دەپ چىڭ تۇردى ھەمدە ئاللىقاچان يوق بولغان قەشقەر، ئاقسۇلاردا مىللىي قوشۇن تەشكىللەش توغرىسىدىكى مەسىلىنى يېڭىۋاشتىن ئوتتۇرىغا قويۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان جايلاردا چوقۇم مىللىي قوشۇن تەشكىل قىلىمىز دەپ ئىزھار قىلدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەن بۇنى قاتتىق سۆزلەر بىلەن رەت قىلدىم ھەمدە سەل - پەل ئاچچىقلاندىم. شۇ چاغدىكى ئۇچ ۋەكىل ئىچىدە، ئەخمەتجان ئەپەندى ياش بولۇپ، 31 - 32 ياشلار چامىسىدا ئىدى. بىراق ئۇ، ئۆتكەنكى بىرقانچە قېتىملىق يىغىنلىرىدا بايانات بېرىپ بولۇپ، ئەمەلىيەتتىكى مەسئۇل كىشىمۇ شۇ ئىدى؛ مەن ئۇنىڭغا: — مەن بولسام 60 ياشقا بېرىپ قالاي دېگەن ئادەم. سېنىڭ يېشىڭدىن بىر ھەسسە پەرق قىلىمەن. ئەگەر يەنە مۇشۇنداق ئۆزۈنچە تالىشىپ كېتىۋەرسەك، پەقەتلا مۇۋاپىق بولماي قالىدۇ، مەن سەن بىلەن سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن ياشاراق بىرەرسىنى ئەۋەتىش توغرىسىدا مەركەزگە تەكلىپ بېرەيمكىن دەيمەن، — دېدىم. يەنە: — مەن تېنچلىق بۇرچىنى زىممەمگە ئېلىپ كەلگەنىدىم. ئۆزۈمنىڭ تېنچلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئەڭ زور دەرىجىدە جاۋابكارلىق قىلىۋاتقانلىقىمغا ئىشىنىمەن. ئەگەر تېنچلىق قولغا كەلمىسە، مۇشۇ سەۋەبلىك ئىستېپا بېرىپ دىخۇادىن كېتىمەن! — دەپ ئېيتتىم. مەن قاتتىقراق تەلەپپۇزدا سۆزلەگەنىدىم. ئۇلار ئۇستى - ئۈستىگە، غۇلجا خەلقى جاڭ بۇ جاڭنى ھىمايە قىلىدۇ، بىراق خەلقىمىزنىڭ تەلەپلىرى ئوبدان راۋاج قانائەتلەنمەيدۇ، ئوخشاشلا مەسىلەرنى ھەل قىلىش قىيىنلىشىدۇ، دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ مەسىلە قېتىپ قالدى. يۇز تۇرانە كېڭىشىشنىڭ زورۇرىيىتى بولمىغاچقا ئائىلاج سىرتتىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى.

ئىش 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە سوزۇلدى. مەن كونىمۇل يېۇسىيېۋنى كۆرۈشۈشكە تەكلىپ قىلدىم. ئۇ يەتتە تۈەنگە قىسقارتىشقا بولمىدۇ. لېكىن دىخۇا، قەشقەرلەردە بىر تۈەنمۇ ئەسكەر تۇرۇشى شەرت، — دېدى ھەمدە بۇنىڭ ئاخىرقى ئامال ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بۇنى قوبۇل قىلمىغاندا، ئۇنىڭ باشقا ئامالىنىڭ يوقلۇقىنى ۋە يەنە ياراشتۇرغۇچى ئورۇندا تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنداق قىلىپ ۋەزىيەت بارغانسېرى قىيىن، مۇرەككەپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئىشنىڭ ئۇنداق بولۇشى، باشقا مەسىلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچراۋاتامدۇ - يوق؟

مەن سوۋېت كونسۇلىنىڭ پوزىتسىيىسىنى، نەنجىڭدىكى ئامېرىكا پەرەسلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كومۇنىزمغا قارشى قوزغىغان دولقۇنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولۇۋاتامدىكىن دەپ گۇمان قىلدىم. چۈنكى ئۇ چاغدا، شەرقىي - شىمال ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن ئىبارەت بۇ ئىككى چوڭ مەسىلىدە، كەسكىن ھادىسىلەر ئىپادىلىنىۋاتقانىدى. بۇ شىنجاڭ مەسىلىسىگە ھەل قىلىنىشىغىمۇ تاقىشىۋاتامدۇ - قانداق؟ شۇڭا مەن، جياڭ جيېشىنىڭ موسكۇۋاغا مەخسۇس بىر ئادەم ئەۋەتىپ، كېڭ

شپ بېقىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. ستالىن بۇرۇن شىنجاڭدا ھەل قىلغىلى بولمايدىغان مەسىلە يوق دەپ ئېيتىپ بىلدۈرگەنىدى. مېنىڭ ھۆكۈم قىلىشىمچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشتا ياراشتۇرغۇچى بولۇشنى خالايتتى. ئەگەردە سوۋېت ئىتتىپاقى ئالى دائىرىلىرىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈدىغانلا بولساق، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا پايدىلىق بولىدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنگىلى بولاتتى. مەن تېلېگراممىنى بېرىۋەتتىم. لېكىن جىياڭ جېيشىدىن زادىلا جاۋاب كەلمىدى. 5 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى يەنە مۇنولارنى ئوتتۇرىغا قويىدى:

(1) قوشۇنلارنى ئۇچ پىيادە ئەسكەر پولكى، توت ئاتلىق ئەسكەر پولكى جەمئىي يەتتە پولىك قىلىپ قۇرۇش، جۇملىدىن قەشقەر، ئاقسۇ، دېخۇالاردا بىرىدىن پولىك تۇرغۇزۇش، (2) كوماندىرلارنى تەيىنلەشتە ئىلى تەرەپ كۆرسەتمىش، ئۆلكىنىڭ ئەڭ ئالىي قوماندانلىق شتابىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەش؛ (3) ئۆزگىرىش بولغان ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدە گومىنداڭ ئارمىيىسىنى تۇرغۇزماسلىق؛ (4) ئۆتكەنىدە ئوتتۇرىغا قويغان (13) (14) ئىككى ماددىدىكى «سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش» ۋە «ھەرقايسى جايلاردىكى ساقچىلارنى شۇ يەردىكى خەلقنىڭ ئۆزىدىن قويۇش» دېگەن سۆزلەرنى يازما خاتىرە قىلىش؛ گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىنىدۇرۇپ كېتىش دېگەن (13) مادىدىنى، 1944 - يىلى 1 - ئايدىن بۇرۇن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ سانىغا قىسقارتىش، — دەپ ئۆزگەرتىش، ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەسىلە بارغانسېرى كۆپەيدى، شەرتلەرمۇ ئىنتايىن ئېغىرلاشتى، قاچان كېلىشىم ھاسىل قىلىشنى بىلگىلى بولمايتتى. ئىچكىرىدە ئۇرۇش ئەھۋالى جىددىي بولۇپ ئۇمۇمىيۈزلۈك تېنچلىق ھاسىل قىلىش تەھدىتكە ئۇچراپ تۇراتتى. شۇ چاغدا مەن ئىنتايىن قاتتىق پەرىشانلىق، تەشۋىش ۋە ئەندىشە

ئىچىدە قالغانىدىم.

نەچچە كۈن ئىچىدە، مەن ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنىڭ كەلگەن سوۋېت كونسۇلى ساۋېلىيوۋ بىلەن ئىككى نۆۋەت ئۇچراشتىم، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىگىمۇ كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سۆزلىشىپ تۇردۇق. ئۆتكەن ھەپتىدىكىگە قارىغاندا، ئازراق ئىلگىرىلەش بولدى. قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەنمۇ ئۇلارنىڭكىگە قارىتا بىر لاھىيە تۈزۈپ چىقتىم. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق: A قوشۇنىنىڭ سانى يەنىلا ئالتە تۈمەن بىلەن چەكلىنىپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەر تەڭ نىسبەتتە بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرى ھەر قايسىسى ئۈچ تۈمەندىن بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا ئىككى شەرت قوشۇمچە قىلىنىدۇ: بىرىنچى بىر يىل ئىچىدە قىسقارتىپ تۈزۈش توغرىسىدىكى تەكلىپ داۋاملىق ساقلاپ قېلىنىدۇ؛ ئىككىنچىسى دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تۈزۈلگەن ئۈچ تۈمەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ. B. يۇقىرىدىكى ئالتە تۈمەننىڭ تۇرىدىغان ئورنى، ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بىراق (1) نەپەت كان رايونلىرىنى مەركەز ئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ. (2) دۆلەت چېگرىسىنى قوغداش ئىشلىرىغا دۆلەت ئارمىيىسى مەسئۇل بولىدۇ. C. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانلىقى تەسىس قىلىنىپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەزكۇر ئالتە تۈمەنگە قوماندانلىق قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش مۇئاۋىن قوماندانى ئۇنۋانى بېرىلىدۇ. بۇ لاھىيەنىڭ ئاساسىي مەقسىتى: (1) قوشۇنلارنىڭ سانى كۆپەيتىلمەيدۇ. (2) دېخۇا، قەشقەر، ئاقسۇلاردا ئەسكەر تۇرغۇزۇش تەلىپى قەتئىي رەت قىلىنىدۇ.

(3) قوماندانلىق تەسىس قىلىش يول قويغانلىق بولىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت.

بۇ لايىھە ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، يەنە چەتتىن ئالاقە قىلىش ئارقىلىق 5 - ئايدىكى 11 - كۈنى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار بۇنى ئاساسىي جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، لېكىن بىر نەچچە نازۇك مەسىلىلەر ئۈستىدە يەنىلا كېڭەش قىلىشىدىغانلىقىنى، بىر قانچە كۈن ئىچىدە يازما ھۆججەت تەييار بولغان ھامان ئىمزا قويۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق ئۇلار ئېيتقان «بىر قانچە نازۇك» مەسىلە ھەققىدە يازما ھۆججەت تەييار قىلىش داۋامىدا، يەنە نۇرغۇن يېڭى مەسىلىلەرنى تۇرغۇزدى. ئىش بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ ئىنچىكىلەپ كەتتى. مەسىلەن: (1) دۆلەت ئارمىيىسى قاتارىمۇ ئۇچ تۈەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ دېگەن سۆزنى قەتئىي قوبۇل قىلمىدى. (2) بىر يىل ساقلاپ قالماسلىقىدىن كېيىن ئالتە تۈەن قىسقارتىپ تۈزۈلىدۇ دېگەن سۆزنى ھۆججەتكە كىرگۈزۈشكە ئۇنىمىدى، خاتىرە قىلىشنىمۇ رەت قىلدى؛ (3) قوشۇنلارنىڭ ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىلا تۇرۇشىغا ماقۇل بولدى، بىراق مەركەزئارمىيىسىمۇ ئۇچ ۋىلايەتكە كىرىپ تۇرۇشقا بولمايدۇ دەپ بەلگىلەش كېرەك دېگەن پىكىرنى قويدى. بىر قانچە قېتىملىق تالاش - تارتىش ئارقىلىق ئاندىن بۇ پىكىرىدىن يالتايدى. (4) ئۇچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى نېفىت كانلىرىنى مەركەزئارمىيىسى مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەنگە قارشى چىقتى، ھۆكۈمەت كان ئىشلىرى بويىچە ساقچى تەشكىللەپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەننى پەقەت ئېغىز ئارقىلىق بايان قىلىشقىلا قوشۇلدى. (5) دۆلەت چېگرىسىنى مەركەزئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ قوغدايدۇ دېگەنگە ئەڭ ئاخىردا تەسلىكتە ماقۇل بولدى. (6) ئىلى تەرەپ، قوماندان نامىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي، «مىللىي ئارمىيە» قوماندانى دەپ ئاتىلىشىنى تەلەپ قىلدى. مەن

ئۇچ ۋىلايەت «يېڭى تۈزۈلگەن» قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ئاتاشقا قوشۇلدۇم. تالاش - تارتىشلاردىن كېيىن «مىللىي»، «يېڭى تۈزۈلگەن» دېگەن سۆزلەرنى بىرلا ۋاقىتتا ئېچىدە ئېلىپ تاشلاپ، ئىلى تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ئۆزگەرتىشكە قوشۇلدۇق؛ (7) ئۇلار قوماندانلىك، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەشنى تەلەپ قىلغاندى. كېيىن ئۇلكىلىك ئاماناتلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ ماۋۇن قوماندانى بولۇشىغا قوشۇلدى. لېكىن «ئۇنۋان» دېگەن سۆزنى قوبۇل قىلمىدى. (8) دۆلەت ئارمىيىسىگە ئۆزگەرتىلگەن ئۇچ تۈەنگە مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسى قاتارىدا تەمىنات بېرىشكە ماقۇل بولدۇم. لېكىن ئۇلار قورال - ياراق جەھەتتە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىگە ئوخشاش، مەركەزدىن تولۇقلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ نۇقتىدا قاتتىق تالاشقاندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىردا ئۇلار بۇنى دەرھاللا تەلەپ قىلىش نىيىتىنىڭ يوقلۇقنى، «كەلگۈسىدە» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويۇش لازىملىقىنى ئىزھار قىلدى.

بىر قەدەر چوڭ تالاش - تارتىش بولغانلىرى، يوقىرىقلاردىن ئىبارەت، بۇنىڭدىن باشقا ئۇششاق ئىشلارنى ۋە يېزىقچىلىق جەھەتتىكى ئىشلارنى سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. بىز ھەتتا خەتمۇ - خەت، جۈملىمۇ - جۈملە تالىشىپ، ناھايىتى كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلغان ئىدۇق. 10 نەچچە كۈنگىچە تولا سۆزلەپ جۇغايلىرىمىز قۇرۇپ كەتتى، پات - پاتلا قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قېلىپ تۇردۇق. شۇنداق قىلىپ تاكى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى يېرىم كېچىدە ئاندىن قوشۇمچە ھۆججەت (2)نىڭ تېكىستى رەتلەپ بۆلۈنۈپ، ئىككى تەرەپ ئادەم ئەۋەتىپ، لايىھىگە قول قويۇلدى، بۇنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

مەرگىزلىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭدىكى قىسمەن ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلارنىڭ خەلق ۋەكىللىرى، بۇ يىل 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدە ئىمىزا قويغان «قوراللىق توقۇنۇشنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بېتىم» نىڭ 10 - ماددىسىغا ئاساسەن ئۆزگۈرۈش بولغان رايونلاردىكى قوشۇنلارنى يېغىنباشتىن ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق، تۆۋەندىكى قوشۇمچە بەلگىلىمىلەر تۈزۈپ چىقىلدى:

(1) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇنلار دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شتات تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىلىپ، ئوچ ئاتلىق تۈەن، ئوچ پىيادە تۈەن قىلىپ تۈزىلىدۇ. ئومۇمىي ئادەم سانى 11 مىڭدىن 12 مىڭغىچە بولىدۇ. مۇشۇ ئالتە تۈەن ئىچىدە ئىككى ئاتلىق تۈەن، بىر پىيادە تۈەن دۆلەت ئارمىيىسى قىلىنىدۇ، ئىككى پىيادە تۈەن بىلەن بىر ئاتلىق تۈەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوشۇنى قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت، غۇلجا تەرەپنىڭ شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىن بىر ئادەمنى كۆرسىتىپ، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى قىلىپ تەيىنلەشكە يول قويىدۇ. ئۇ يۇقىرىدىكى ئالتە تۈەنگە قوماندانلىق قىلىپ باشقۇرىدۇ. بۇ قوماندان، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتكەن قۇرۇلمىسى بويىچە قوماندانلىق شتابىنى تەشكىللەيدۇ، بۇ قوماندان شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقىنىڭ بوي سۇنۇشى لازىم، شۇنداقلا ھۆكۈمەت مەزكۇر قوماندانىنى ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قىسمىلىرىنىڭ ماتاۋىن قوماندانلىقىغا تەيىنلەيدۇ.

(3) يۇقىرىقى ئالتە تۈەنىڭ تۈرۈشلۇق جايى — غۇلجا،

تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق ئوچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بۇ ئوچ ۋىلايەتنىڭ ئامانلىقىنى، ھۆكۈمەت مەزكۇر قوماندانلىقنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئالتە تۈەننىڭ مەسئۇل بولۇپ ساقلىشىغا تاپشۇرىدۇ، چېگرا قوغداشقا، مەركەزنىڭ چېگرانى قوغداش قىسمىلىرى مەسئۇل بولىدۇ. بۇنىڭدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ئىلگىرىدىكى ئوسۇل بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(4) مەزكۇر قوماندان ۋەزىپىگە بېكىتىلگەندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئۇنىڭ كېڭىشىش ئارقىلىق دەرھال ئاقسۇ، قەشقەر ئىككى ۋىلايەتتىكى ئامانلىق ساقلاش قىسمىلىرىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشكە رۇخسەت قىلىدۇ. ئۇلارنى تولۇقلاش ئوسۇلى - شۇ يەردىكى مۇسۇلمان خەلقلەردىن تولۇقلىنىدۇ.

(5) مەزكۇر ئالتە تۈەنگە قىلىنىدىغان مۇئامىلە، تەمىنات ۋە كەلگۈسىدىكى تولۇقلاپ بېرىلىدىغان قورال ياراق ئەسلىھەلىرىگە كەلسەك، بۇنىڭدىكى ئوچ دۆلەت ئارمىيە تۈەنگە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ قائىدە، ئۇلچىمى بويىچە مۇئامىلە قىلىنىپ، مەركەزدىن تەمىنلىنىدۇ. قالغان ئوچ ئامانلىق ساقلاش تۈەنگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىق شتابىغا ئاجرىتىپ بەرگەن خراجىتىدىن، بېرىلىدۇ.

(6) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئىشىنى، مەزكۇر قوماندان ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولۇپ ئىشلەيدۇ بۇ قوشۇنلار ئالتە تۈەن قىلىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنىنى، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانلىقى بىلەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقى، ئايرىم - ئايرىم ھالدا تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە يوللايدۇ. مەزكۇر ئالتە

پولكنىڭ ئادەم، قورال ياراق سانىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىغا يوللاپ ئەنگە ئالغۇزىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى:

جاڭ جۆجۇڭ.

خەلق ۋەكىللىرى:

رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە

ئەخمەتجان قاسىموف

قوشۇمچە ھۆججەت (2) دىن باشقا يەنە ئىككى پارچە سۆھبەت خاتىرىسى قوشۇمچە قىلىندى: (1) ھۆكۈمەت ساقچى باشقارمىسىنى (ئىلى تەرەپ بۇنى سىياسىي ساقچى دەيدۇ) ئۆزلىكىدىن بېكار قىلىش مەسىلىسى، (2) پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ساقچىلارنى تاللاپ ئىشلىتىشتە يەرلىك خەلقتىن قويۇپ ئىشلىتىش مەسىلىسى، ئىلى تەرەپنىڭ دەسلەپتە قويغان شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشىدىن ئىبارەت تەلەپلەر پۈتۈنلەي ئىناۋەتسىز قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە ھۆججەت (2) نىڭ لايىھەسى بېكىتىلگەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يۇلبورۇق سورايدىغانلىقىنى، ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدىلا قايتىپ كېلىپ، رەسمىي ئىمزا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە 5 -

ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۇلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قاتناشىدىغان 8 ئادەمنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىراق نازارەت، باشقارمىسى باشلىقلىرىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى ئۇستىدە، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يۇلبورۇق ئالغاندىن كېيىن، بىر قارارغا كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. جۈملىدىن ئۇلار 6 - ئاينىڭ 4 - كۈنى دېخۇاغا قايتىپ كېلىپ، ئۆلكە ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. يەتتە ۋىلايەتتىن كۆرسىتىلگەن ئىسىملىكلەر دىمۇ ئازىراق ئۆزگىرىش بولدى. مەسىلەن: (1) يەتتە ۋىلايەتتىن مەيدانغا كەلگەن مۇئاۋىن رەئىس دەسلەپتە فەشقەر دىكى ئابدۇلكېرىم خان مەخسۇم ئىدى، بىراق ئۇ ياشقا چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇرۇن ئۇنىڭ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن دېخۇا دا يەتتە يىل تۇرمىگە سولانغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ كىشى تولىمۇ ھەزەر ئەيلەپ دېخۇاغا كېلىشنى خالىمىدى. بۇ ھالدا ئۇ ئۆلكە ھەيئىتى نامى بىلەن قەشقەردە تۇرىدىغان بولدى. بىز بەكمۇ زورلىمىدۇق. شۇنداق قىلىپ يەرلىك زاتلار ئىچىدىن بىلىم - سەۋىيەسى يۇقىرى، ئىدىيىدە ئىلغار، ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆز قارىشى بىر قەدەر كۈچلۈك بولغان شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان شەخس بورھان شەھىدى ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆرسىتىلىپ سايلاندى. (2) مۇھەممەت ئىمىن ئەسلىدە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا كۆرسىتىلگەن بولۇپ، كېيىنچە ئىلى تەرەپ سەيپىدىن ئەزمىنى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا قويماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇھەممەت ئىمىن تەمرات نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەينىلەندى؛ (3) ئەسلىدە ئەيسا مائاۋىن باش كاتىپلىققا قويۇلماقچى بولغاندى. ئەمدى خەنزۇچىدىن ئانچە - مۇنچە خەۋىرى بار، ھەمدە بۇرھان شەھىدى بىلەن ئالاقىسى بار قازاق يىگىتى سالىس بۇ ۋەزىپىگە قويۇلدى. ئەيسا بولسا مەخسۇس ھەيئەتلىك ۋەزىپىگە تەينىلەندى.

6 - ئاينىك 6 - كۈنى قوشۇمچە ھۇججەت (2) گە رەسمى ئىمزا قويۇلدى. دېمەك غۇلجا ئۆزگىرىشىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مەسىلىسى ئۇستىدە ئىشلەنگەن خىزمەتلەر تولۇقى بىلەن ئورۇنلاندى. مانا بۇ سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 4 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن تارتىپ 2 ئاي ئىچىدە، 9 قېتىم سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى. غەيرى - رەسمى سۆزلىشىشلەرنىڭ سانى يوق. بۇ جەريانىدا بىر نەچچە قېتىم بۇزۇلۇش يۈز بەردى. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ياراشتۇرۇشى بىلەن بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ئۆزگىرىشى ئاخىرى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىندى. بۇنىڭ تەسىرى ۋە ئوينىغان رولى ناھايىتى زور بولدى. ھەتتا شىنجاڭنىڭ 1949 - يىلى تېنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشى ئۇچۇن دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس سېلىندى دەپ ئېيتساقمۇ ئەرزىيدىغاندۇ؟

بۇ چاغدا مەن جياڭ جېشىغا سۆھبەتنىڭ جەريانى ئۇستىدە بىر نۇسخە دوكلات سۇندۇم. ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا بىر ئابزاس سۆز بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: گومىنداڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتىنىڭ 2 - ئومۇمىي يىغىنىدا مەن مۇنداق ئوچۇق نۇقتىنى جەددى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدىم:

(1) سەنمىنجۇيىنىڭ كۆچمە ئارقىلىق شىنجاڭغا كاپالەتلىك قىلىش؛

(2) شىنجاڭنى پاك - ئادىل سىياسىي كۇچ ئارقىلىق تېچ لاندۇرۇش؛

(3) مېنىڭچە شىنجاڭنى يېتەرلىك ئىقتىسادىي كۇچ بىلەن گۈللەندۇرۇش، بۇ شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە يۈزلەندۇرۇپ ۋەتەننى ھىمايە قىلىشقا جەلىپ قىلىدىغان ئۇلۇچەم بۇلىدۇ، دىپلوماتىيە جەھەتتە ئەمەلىي ھەرىكىتىمىزدە شىنجاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان تارىخىي، جۇغراپىيەۋى، ئىقتىسادىي، سىياسىي جەھەتلەردىكى يېقىن مۇناسىۋەتىنى چىقىش نۇقتا قىلىش، مىزدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ھەر قاچان ئەڭ يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قىلىش سىياستىنى يۈرگۈزمەي بولمايدۇ. بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولغان ئىقتىسادىي مەسىلە ئۇستىدە، ھەمكارلىشىش شەكلىنى قوللۇنۇپ ئىككى تەرەپنىڭ ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى كۇچەيتىش كېرەك. ئۆتكەندە جۇڭگو بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىغا دائىر تېخى ھەل بولمىغان ئىشلارنى، مۇشۇ پۇرسەتنىڭ ئۆزىدە دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق داۋاملىق كېڭىشىش ئېلىپ بېرىپ، تېزدىن ھەل قىلىش لازىم. بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ بىرىنچىسى بولىدۇ. ئىچكى سىياسەت جەھەتتە شىنجاڭ خەلقى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان زۇلمەتلىك ئازاب - ئوقۇبەت ئاستىدا چوڭقۇر دەرت - ئەلەم تارتتى. ئۇلارنىڭ سىپاسەتنىڭ ئوڭشىلىشىغا بولغان ئارزۇسى كۈچلۈك. مالبۇكى، يېقىنقى يىللاردىن بېرى، يەرلىك ئورۇنلار خاتىرجەمسىزلىنىپ، خەلق تېڭىرقاپ قالدى. ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار جان بېقىشنىڭ كويىدا بولۇپ، خىيانەتچىلىك كەيپىياتى تولىمۇ ھەددىدىن ئاشقان. ئەگەر مۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلمىسا، ئۇلارنى ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدىن ئۇزۇل كېسىل قۇتقازمىسا، ئۇلارنىڭ شىمالىق ئىزدەشكە تەلپۇنگەن قەلبىي بۇزۇلۇش يولىغا كىرىدۇ. غۇلجىدا يۈز بەرگەنگە ئوخشاش ۋەقەلەرنىڭ ھەر ۋاقىتتا ھەر تەرەپتىن پارتلاپ چىقىشىنىڭ ئېھتىمالى تۇغۇلىدۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن سىياسىتىمىزنى ئادىللاشتۇرۇپ، كىشىلەر قەلبىنى ئۆزىمىزگە تارتىشىمىز كېرەك. بۇ بىزنىڭ مۇشۇ پەيتتىكى باش تارتىپ بولمايدىغان جەددى ۋەزىپىمىز. بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى بولىدۇ. ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئالساق، ھازىر شىنجاڭنىڭ نەقلىيات ئىشلىرى قىيىن، ماددىي ئەشيا كەم، مال باھاسى ناھايىتى يۇقىرى،

مۇندىن كېيىن جۇڭگو ـ سوۋېت سودىسىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى بىلەن پەيدىن ـ پەي ياخشىلىنىشى مۇمكىن. بىراق، خوشنا ئەلگە مەڭگۈ تاينىۋېلىش، بۇ ھەقىقەتەن مۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك تەدبىر ئەمەس مۇندىن كېيىن قاتناش ئىشلىرىنى ياخشىلاش، ماددىي ئەشيالار بىلەن تەمىنلەش، مالىيە جەھەتتە قوشۇمچە ياردەم بېرىش، قۇرۇلۇش مەبلىغى، تېخنىكا ماتېرىياللىرىدىن ياردەم بېرىشلەرنىڭ ھەممىسىدە مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىشكە مۇھتاج بولىدۇ. ئەگەر شىنجاڭنى ياشتىن ـ ئاخىرى ئادەتتىكى بىر ئۆلكە ئورنىدا كۆرۈپ، بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئادەتتىكى مۇقام بويىچە بىر تەرەپلىمە قىلىدىغان بولساق، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، ئۇلارنىڭ قەلبىنى ۋەتەنگە يۇزلەندۈرۈشىمىز مۇمكىن ئەمەس، بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئۇچىنچى باسقۇچى بولىدۇ. يۇقىرىدا ئاساسىي فاكتورلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇم. مەدەنىيەت، مائارىپ، مىللەت، دىن قاتارلىق مەسىلىلەر ئۇستىدە بىرلەپ قايتا تەكشۈرۈپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. تەلتۇكۈس تەرتىپكە سېلىش جەھەتتە، مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن كونكرېتنى پىكرىمىنى ئوتتۇرىغا قويىماقچىمەن.

سۆھبەت مۇۋاپىقلىشىش تاماملاشقاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىي ئىسىملىكى نەنجىڭ مەمۇرىي پالاتاسى تەرىپىدىن 6 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى① ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ رەسمىي قۇرۇلغانلىقى جاكارلىنىپ مەملىكىتىمىزدە تارىخىتا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان مىللىي ئىتتىپاقلىق، خەلقچىل ئاساسىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋۇجۇدقا كەلدى.

① «مىنگو زور ۋەقەلىكىلەر خاتىرىسى» دە: 1949 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى. گۇمىن جىڭفو بۇرھان. ئەخمەتجانلارنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەينىلىدى دەپ يېزىلغان!

ئىككىنچى باب. بىر قانچە مۇھىم تەدبىر

سۆھبەتنىڭ 2 ـ باسقۇچىدا مەن گومىن جىڭفۇ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى مۇدىرلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغان ئىدىم. 4 ـ ئاينىڭ دەسلەپىدىن باشلاپ 6 ـ ئايغا قەدەر بولغان مۇشۇ 2 ئايدىن كۆپ ۋاقىت جەريانىدا، مەن بىر ياقتىن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى بىلەن جىددىي سۆھبەت ئېلىپ باردىم، قايتا ـ قايتا قاتمالليق ھالەتكە چۈشۈپ قالدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى گەرچە قايتا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئالدى بىلەن بەزى زۆرۈر تەدبىرلەرنى قوللىنىپ بەزى مۇھىم تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىشىمگە توغرا كەلدى.

ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5 ـ ماي» خاتىرە يىغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، بىزدە چوقۇم گۈللەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي بولۇشى لازىم. بارلىق ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملارغا ۋە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە شىنجاڭدا نىمىلەرنى ئىشلەش، قانداق ئىشلەش لازىملىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك ئىدى. مەن دېخۇا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5 ـ ماي» خاتىرە يىغىنىدا بىر نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇنىڭ تېمىسى: «سەنمەنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي»، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، ئالدى بىلەن، تېنچلىق، بىرلىك، خەلقچىللىق، ئىتتىپاقلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇنىڭدىن كېيىن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ئەپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىشتىن ئىبارەت.

تېنچلىق ئۈستىدە توختالغاندا، مەن مۇنداق دېدىم: دۇنيا

بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تېنچلىققا مۇھتاج بولىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا كەلسەك، تېنچلىققا تېخىمۇ مۇھتاج، تېنچلىقنى تېخىمۇ بەك ئۈمىد قىلىدۇ، شۇنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، ئۇخشاشلا تېنچلىققا مۇھتاج، تېنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ.

بىرلىك ئۇستىدە توختالغىنىمدا، مۇنداق دېدىم:

پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرىلىدۇ. شۇنجاڭغا قارىتا ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرىلىدۇ. چۈنكى بىرلىك بولغاندىلا، ئاندىن ئىرادىنى مەركەزلەشتۈرگىلى، كۈچنى مەركەزلەشتۈرگىلى ۋە بارلىق قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ۋە تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ.

دېموكراتىيە ئۇستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بىز سىياسىي تەرەپتىن چوقۇم خەلقچىلىقنى يولغا قويىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ سىياسىي دېموكراتىيە دېگىنىمىز، ھەممىگە خەلق خوجايىنلىق قىلسۇن، ھەممىدە خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئۆلچەم قىلىنسۇن، بارلىق تەدبىرلىرىمىز خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كەلسۇن دېگەنلىكتۇر.

ئىتتىپاقلىق ئۇستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: پۈتۈن مەملىكەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەر مىللەت خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى بەكمۇ مۇھىم، شۇنجاڭغا نىسبەتەن بۇنداق ئىتتىپاقلىق بولۇپمۇ ئالاھىدە مۇھىم، بىزنىڭ ھەر قايسى مىللەتلىرىمىز ئۆز-ئارا ھۆرمەت قىلىشى، بىر-بىرى بىلەن يېقىن ئۆتۈشى، ئۆز-ئارا ياردەم بېرىشى، ھەممەيلەن ئۆز-ئارا تېنچ خاتىرجەم بىرگە تۇرۇپ، سەمىمىيەت بىلەن ئىتتىپاق ئۆتۈشى لازىم. مەن يەنە مۇنداق دەپ ئالاھىدە تەكىتلىدىم: مەن بولسام خەنزۇ، لېكىن مەندە بۇرۇندىن ئازىراقمۇ مىللىي ئەلالىق ھىسسىياتى بولغان ئەمەس. بۇ يەردە ھەر مىللەت قېرىنداشلار خۇددى ئاكا-ئۇكا

ئاچا-سىڭىل قېرىنداشلاردەك ئۆتىدىكەن. ئۇلار قاۋۇل، چىرايلىق كېلىدىكەن. مېنىڭ ئۇلارغا بەكمۇ زوقۇم كەلدى. ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىمىزغا چوقۇم خۇددى ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىل قېرىنداشلىرىمىزدەك مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم.

مەن بۇ 4 جۈملە سۆز ئۈستىدە تەپسىلى ئانالىز ئېلىپ بارغاندىن كېيىن مانا بۇ يېڭى شۇنجاڭ قۇرۇلۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي ياكى پىرىنسىپى بولىدۇ، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە خىلاپ كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ۋە سۆزلەرنى قىلماسلىقىمىز، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە ئۇيغۇن كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئىشلىشىمىز ۋە تەشۋىق قىلىشىمىز لازىم. ھەممەيلەن مۇشۇنداق ئورتاق تونۇشقا ئىگە بولىدىغانلا بولساق شۇنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسىنى ھازىرلىيالايمىز، — دېدىم.

مەن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ۋە ئېپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىش ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بۇ ناھايىتى ئاددىي مەسىلە. ئېپيۇن جىسمانىي جەھەتتىن زىيانلىق، قىمار ئۇيۇناش كىشىلەرنىڭ جاسارىتىنى خۇنۇكلەشتۈرىدۇ. ھالبۇكى بۇ ئىككى ئىللەتنىڭ ھەممىسى خىزمەتلەرگە زىيانلىق، جەمئىيەتكە ئېپىياتقا زىيانلىق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى چوقۇم تۈگىتىش كېرەك، خىيانەتچىلىككە كېلىدىغان بولساق بۇ دۆلەت ۋە خەلقە نىسبەتەن تازىمۇ زىيانلىق، سىياسىي كەيپىياتنى بۇلغىۋېتىدۇ، نۇرغۇن قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزغا زىيان ئېلىپ كېلىدۇ، مېنىڭچە خىيانەتچىلىك جىنايىتى ئۆتكۈزگەن ئادەملەر، خىسلىتىنى يوقاتقانلاردۇر، ئۇلارنى ئەڭ قاتتىق چارىلار بىلەن جازالىشىمىز لازىم، ھەرگىزمۇ ئۆز ئېقىشىغا قويۇپ بېرىشكە بولمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن 10 نەچچە شوئارنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ھەربىرىدىن قىبلىنامىسى سۇپىتىدە ئۇتتۇرىغا قويىدۇم. مەسىلەن: چاھانغا، جۇڭگوغا جۇملىدىن شۇنجاڭغا تېنچلىق كېرەك!

جۇڭگو بىرلىككە كەلگەن دۆلەت بولۇشى كېرەك! شىنجاڭ بىرلىككە كەلگەن شىنجاڭ بولۇشى كېرەك! سىياسەت — خەلقچىللىق سىياسەت بولسۇن! مىللەتلەر بىر - بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز - ئارا يېقىن ئۆتۈشى، ئۆز ئارا يارەملىشىشى لازىم! مىللەتلەر ئىتتىپاقلىشايلى! تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاقلاشقان يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرەيلى!

شېك شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى تۇرمىدىن بوشىتىش

1946 - يىلى مېنىڭ 3 - قېتىم ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭدىن دىخۇاغا ئۇچۇش ۋاقتىدا، جۇئېنلەي ئەپەندى، شىنجاڭدىكى شېك شىسەي تەرىپىدىن تۇتۇپ ئېلىنغان بارلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىنى قويۇپ بېرىشىمنى قايتا - قايتا تاپىلىدى، مەن ماقۇل بولدۇم.

مەن ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن يولداش چۇي ۋۇ قاتارلىقلارنى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى يوقلاتقۇزدۇم. ھەمدە مەسئۇل تەرەپلەرگە ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى ياخشىلاپ بېرىش ھەققىدە تاپشۇرۇق بەردىم. يەنە بىر تەرەپتىن، جېنىڭ جېشىغا تېلېگراممۇ يوللاپ، بۇ ئىشلارنى شىڭشىسەيدىنىڭ قىلغانلىقىنى، ئىككى پارتىيەنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تېچلىق ئارزۇيىمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بېرىش لازىملىقىنى چۈشەندۈردۈم. جياڭ جېشى دەسلەپتە ئىنكار كىلەندى، بىرقانچە تېلېگراممۇ ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش بىلەن ئۇ ئاندىن ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن شۇ ھامان تۇرمىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستلىرىغا ئۇختۇرۇش قىلىندى. ئۇلار مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالتە نەپەر ۋەكىل ئەۋەتتى، (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياڭ جۇ خۇا، گاۋدېڭ باڭ قاتارلىقلار بارئىدى. ياڭ جۇخۇانىڭ شۇ

چاغلاردىكى تەخەللۇسى دۇنىڭ بولۇپ، ئۇ چۇيچۇبەي ئەپەندىنىڭ رەپىقىسى بولىدۇ، ھەمدە مېنىڭ شاگىرتىم دارىلفونىندا بىلىلە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم بولىدۇ) مەن ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ سۆزلەشتىم، سەممىي سۆزلەر بىلەن ئۇلارغا تەسەللى بەردىم. ھەمدە ئۇلارنى چوقۇم مۇھاپىزەت قىلىپ يەنىگە يەتكۈزۈپ قويىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

بىر ئاي تەييارلىق كۆرۈپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانلىق قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لیو ياچېننى ئۇلارنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئايرىم قويۇشقا مەسئۇل قىلدىم. ئۇلارغا يەنە تەببى خادىملارنىمۇ قوشۇپ قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى گۇجېڭلون، شىنجاڭدىكى خۇزۇڭنەن، جۇشاۋجۇلارغا ئايرىم - ئايرىم تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ ئۇلارنى يول ئۈستىدە مۇۋاپىق كۈتۈۋېلىشنى تاپىلىدىم. جۇئېنلەي ئەپەندىنىڭمۇ تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ ۋاقىپلاندۇردۇم. ئۇلار 131 كىشى 6 - ئايىنىڭ 10 - كۈنى. دىخۇادا سەككىز ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتى. ئىنكاسلارغا قارىغاندا ئۇلارنى يول بويى يامان ئەمەس كۈتۈۋالغان. بىراق بۇ ئىشقا نىسبەتەن گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى يەنە تەن بەرمەي سەپەر ئۈستىدە ئىلاجى بار توسقۇنلۇق قىلىپ، شىيەنياڭغا بارغاندا ئۇلارنى يولدىن توسۇپ قويماقچى بولغان. شىئەندە تېخى قامال قىلماقچىمۇ بولغان. دۇنىڭ قاتارلىقلار شىئەندىن ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا، ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرگەندىن باشقا يەنە: «بىز 5 كۈن بولدى بۇ يەردە دەم ئېلىپ ياتتۇق، پەقەت رەسمىيەت سەۋەبىدىلا يەنىگە ماڭالمايۋاتىمىز. ھازىرچە 18 - چىتۇەنجۇننىڭ شەنشىدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورنىدا، خۇزۇڭنەن ۋە جياڭجېشى ئالىلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ ياتتۇق»، — دېگەن سۆزلەر يېزىلغان. مەن يەنە خۇزۇڭنەنگە تېلېگراممۇ يوللاپ بۇ ئىشنى سۈيلىدىم. شۇندىن كېيىنلا ئۇلار 7 - ئايىنىڭ 7 - كۈنى شىئەندىن قوزغىلىپ، 11 - كۈنى شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا چېگرىسىدىكى جى

جياسۇن كەنتىگە يېتىپ بارغاندا، يەنئەن تەرەپتىن ئادەم كېلىپ ئۇلارنى ئېلىپ كەتكەن. ئۇزۇن ئۆتمەي مەن باش قوماندان جۇدىنىڭ 7- ئاينىڭ 12- كۈنى ئەۋەتكەن مىننەتدارلىق تېلېگرامىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بىرقانچە ئاي ئۆتۈپ نەنجىڭگە قايتىپ بارغىنىمدا، دۇڭبۇۋۇ ئەپەندى ئالاھىدە مېنى يوقلاپ كېلىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىش

شېڭ شىسەينىڭ مۇدھىش ھۆكۈمرانلىقىدىكى شىنجاڭ چوڭ بىر تۈرمىگە ئايلانغان ئىدى. ئۇ خالىغان چاغدا يوق يەردىن تۆھمەت ئۇندۇرۇپ، ئەنزە پەيدا قىلىپ، زور بىر تۈركۈم ئادەملەرنى قولغا ئالدى ۋە قەتلى قىلدى. ۋۇجۇڭشىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، مەلۇم رەتلەش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ، سولاپ قويۇلغان بىرمۇنچە ئادەملەرنى قويۇپ بەرگەن ئىدى، لېكىن مەن كەلگەن ۋاقتىمدا، ئۆلكە بويىچە تۈرمىلەردە يېتىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ سانى تولىمۇ كۆپ ئىدى. تۈرمىگە سولانغان ئادەملەر زادى قانچىلىك، ئاساسەن قانداق ئادەملەر، بۇلارنىڭ ئارخىپى نامەلۇم بولغانلىقتىن ئېنىق سانىنى ئالغىلى بولمايتتى. قايتا - قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق سىياسىي خاراكتېرىدىكى مەھبۇسلارنى بەردەك قويۇپ بېرىش كېرەك دېگەن پىكىرگە كەلدىم. شۇڭا ئۇچ ئاي تەكشۈرۈپ تەييارلىق كۆرۈش ھەرمىتى ئارقىلىق 1946 - يىلى 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئەنزە ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، ئومۇمەن سىياسىي خاراكتېردىكى مەھبۇسلارنى بەردەك قويۇپ بېرىش توغرىسىدا ئوچۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىشىنى تەلەپ قىلدىم. قويۇپ بېرىش قارار قىلىنىشتىن ئىلگىرى ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە بەزى

ئادەملەر قارشى چىقتى. يەنە بەزىلەر بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ، ئۇ ھەقتە يولىيورۇق سوراپ كەلگەن بولدى. ئۇلارغا چۈشەندۈرۈش ۋە يولىيورۇق بەردىم. كېيىن ھەرقايسى تەرەپلەردىن ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، خىزمەت ئاساسەن شۇ بويىچە ئىجرا قىلىنغان.

خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇش

شېڭ شىسەينىڭ خەلقنى زىيانكەشلىك قىلىپ، نۇرغۇن ئەنزىلەرنى پەيدا قىلغانلىقى، يالغۇز ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنى قوغداپ، پۇخادىن چىققۇدەك جاللاتلىق قىلمىش ئۈچۈنلا بولماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ بايلىق توپلاش ۋاستىسى قىلدى. ئۇ يالغۇز كىشىلەرنى جىسمانىي جەھەتتىن سولاپ ئۆلتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى مال - مۈلكىنىمۇ مۇسادىرە قىلاتتى. شىنجاڭدا ئازراقلا ئىناۋەتلى ۋە مال - مۈلكى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ زەھەرلىك قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇلار كۆچمە مۈلۈك ۋە كۆچمەس مۈلۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى مۇسادىرە قىلاتتى. ئۇنىڭ كونكرېت سانى بىلەن ئەنزە ئەھۋاللىرىنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايتتى. قىسقىسى ئۆلكىنىڭ ھەرقانداق شەھەرجىگىلىرىدا بولۇپمۇ دېخقۇا، غۇلجا، قەشقەر، ئاقسۇ قاتارلىق چوڭ راق شەھەرلەردە مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنمىغان ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. مەن بىگۇنا خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېنىقلاپ قايتۇرۇپ بېرىشنى قارار قىلغىنىمدا، بەزى كىشىلەر بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كۆچمە مۈلۈكلەرنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايدۇ، كۆچمەس مۈلۈكلەرگىمۇ ئۇزۇن يىل ئۆتۈپ كەتتى، ئېنىقلاش قىيىن، ماجرا تۇغۇلۇپ قالارمىكىن دېيىشتى. لېكىن، مەن قايتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ئاساسەن بۇنىڭ سىياسىي مەزمۇنىنى كۆزدە تۇتتۇم، كونكرېتنى ئىش

لەش جەھەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى دەپلا ئىشلىمەي قويماسلىق لازىم. قانچىلىك ئېغىرلاتسا شۇنچىلىكىنى قايتۇرۇپ بېرىش، بۇنى جەزمەن ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك، — دېدىم. ئېسىمدە قېلىشچە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالاھىدە بىر تەكشۈرۈش ھەيئەتىنى قۇرۇپ بۇ ئىشقا مەسئۇل قىلغان ئىدى.

باج - سېلىقنى يىغىش قىلىش

شىنجاڭدا ئۇزۇندىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئېغىر زۇلۇم بىلەن ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىپ ھەدەپ بۇلاڭ - تالاڭ يۈرگۈزگەنلىكتىن، يېزا - قىشلاقلار ۋەيرانە بولغان، سودا - سانائەت زاۋاللىققا يۈز تۇتۇپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن ناچارلاشىپ كەتكەن ئىدى. مەن بۇ ئەھۋالغا قاراپ: — شىنجاڭ خەلقىنىڭ نامراتلىق قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئۇزۇن مۇددەت قۇرۇلۇش قىلىپ بايلىق يارىتىپ، ئىقتىساد بىلەن مەدەنىيەتكە بىردەك قول سېلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى ئويلانغان ئىدىم. بىراق ھازىرچە ھۆكۈمەتنىڭ خەلقتە نىسبەتەن بولغان ئازراق ياخشى كۆڭلىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن بارلىق باج - سېلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، خەلقنىڭ ئۈستىدىكى يۈكىنى يەڭگىللىتىشنى قارار قىلدىم. 1946 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ھەرقايسى ۋالى مەھكىمىلىرى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە باج ئىدارىلىرىگە 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن ئۆلكە بويىچە بىرىم يىل باج ئالماسلىق، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بىجىنى بىر يىللىق كۆتۈرۈۋېتىش توغرىسىدا تېلېگراممىلار قىلىنىق بۇيرۇق چۈشۈردۇم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ھەر قايسى باج ئىدارىلىرى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، باج خادىملىرىنى، تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ تەربىيەلەش ئۈچۈن دېخۇاغا يۆتكەپ كەلدۇق. بۇ بۇيرۇق شىنجاڭ گېزىتىدە رەسمىي ئاشكارا ئېلان قىلىندى.

شۇ چاغدا مېنىڭ ئىگىلىشىمچە شىنجاڭدا ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىلا دېگۈدەك خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. بۇلۇپمۇ مالىيە، پۇل مۇئامىلىسى، باج ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورۇنلاردا، خىيانەتچىلىك ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئۇشتۇمتۇتلا باجنى بىكار قىلىش، باج ئىدارىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئىشى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن بىر يېڭىلىق بولۇپ قالدى.

باج سېلىقنى بىكار قىلىش شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زور ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئەلۋەتتە. بىراق بىر تەرەپتىن باج ئالماسلىق يەنە بىر تەرەپتىن ھەر خىل خىراجەت چىقىملىرىنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش، ھەمدە نۇرغۇن ماددىي ئەشيالارنى تولۇق يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ماڭا خېلى زور دەرىجىدە كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كەلدى. مەركەزدىن قوشۇمچە مالىيە ياردىمى ئالدىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاشيولدىن پايدىلىنىپ ئىچكى جايلاردىن كۆپ مىقداردا ماددىي ئەشيا — بۇنىڭدا ئاساسەن ئاشلىق، چاي، رەخت ۋە كۇندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى كەلتۈردۈم.

شىنجاڭ مۇشۇ يېرىم يىلدىن بىر يىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە بىردىن - بىر باج ئېلىنمايدىغان ئۆلكە بولۇپ قالدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى سەككىز يىللىق ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئىقتىسادىي - مالىيە شارائىتى ئاستىدا بۇ ئوڭاي ۋوجۇدقا چىقمىغان ئىش ئەمەس، ئەلۋەتتە.

پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچىدا بىتىم ھاسىل قىلىنىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتمۇ ئۆزگەرتىلمىدى، بۇ ئاھۋال ئاستىدا، كېيىنكى قەلبىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، مەن «پۈتۈن ئۆلكىدىكى

كى قېرىندىشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، كەلگۈسىدىكى چوڭ سىياسىي پروگراممىلارنى قىسقىچە شەرھىلەپ، غۇلجا ۋەقەسى تېچلىق بىلەن ھەل قىلىنغان كۈنى پۈتۈن ئۆلكىنى گۈلدەندۈرۈش ئىشىنىڭ باشلانغان ۋاقتى بولىدۇ، دەپ كۆرسەتتىم. بىزنىڭ يۇرگۈزىدىغان سىياسى پروگراممىز تېخى مۇھاكىمە قىلىنىڭ ئاتقان لايىھە ئىدى. لېكىن ئاساسىي مەزمۇنى، جۈملىدىن سۈۋەتلۇقنى ئىلگىرى سۈرۈش، خەلقچىللىق نەمۇنىسىنى تەكلەش، جەمئىيەت كەيپىياتىنى ئۆگىنىش، خىيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاتتىق جازالاش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەندۈرۈش، دىنى ئېتىقاتقا ھۆرمەت قىلىش، خەلق مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، مەللىي مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش، تېببىي دوختۇرلۇق، سەھىيە ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىش، قاتناش ۋە خەت ئالاقە ئىشلىرىنى ياخشىلاش، دېھقانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھەر خىل كان بايلىقلىرىنى ئېچىش، خەلق ئىگىلىكىدىكى سانائەتنى گۈللەندۈرۈش، ئىچكى - تاشقى سودىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق ئىشلاردا تەپسىلى - كونكىرىت پىلان تۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆپچىلىككە ئالدىن ئۇختۇرۇپ قويۇشقا بولاتتى. ئۇمۇمەن شىنجاڭ خەلقىغە پايدا يەتكۈزىدىغانلا ئىش بولسا، ھۆكۈمەت كۆچىنىڭ بىرىچە ئالغا سۈرمەي قويمايدۇ. شىنجاڭ خەلقىغە زىيانلىق بولغانلىكى نەرسىنى ھۆكۈمەت بارلىق كۈچى بىلەن يوقاتماي قويمايدۇ. ھەممىدە خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغاندىن كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەقىقىي مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ئويغۇن كېلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. مەن مۇشۇ بىر نەچچە نوقتا بويىچە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە مۇندىن كېيىن تىرىشىش نىشانىسىنى كۆرسۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە مۇندىن كېيىن تىرىشىش نىشانىسىنى كۆر-

سۈتۈپ بەرمەكچىمەن. مانا بۇلار كەلگۈسىدە تۈزىلىدىغان سىياسىي پىراگراممىلىرىمىزنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بولىدۇ.

بارلىق كۈماندىر - جەمئىيەت مۇراجىئەت

مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنى ئىلھاملاندۇرۇش ۋە ئۇلارغا كۆرسەتمە بېرىش ئۈچۈن «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئىنقىلابىي جەمئىيەتلەرگە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلغان. بۇنىڭدا، ئالدى بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ئاندىن ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش ۋە تېرىشچانلىق ئۈستىدە توختالدىم. ھەممە ئۇلارنىڭ ھەقىقىي رەۋىشتە ئورۇنلىشى لازىم بولغان 5 ئىشنى ئۇقتۇرىغا قويدۇم، بۇنىڭ بىرسى، خەلقنى سۆيۈش ئىدى.

مەن مۇنداق دېدىم، - خەلقنى سۆيۈش دېگىنىمىز، خەلقنى ئاسراش، خەلقنى قوغداش، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنى چۈشەنمەك ناھايىتى ئاسان. ئېھتىمال شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى، ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن خېلى دەرىجىدە ئوخشىماسلىقى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇش ئانچىلا ئاسانغا چۈشمەسلىكى مۇمكىن. ئىچكى ئۆلكىلەردە بولسا، پۇخرالارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە ناچارراق، ئۇلارمۇ بۇنى ئانچە ھار ئېلىپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆز ئارا تىل ئوقۇشىدۇ، ئۆرپ - ئادەتلىرىمۇ گۈچ پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ تىلى، يېزىقى، ئۆرپ - ئادىتى، دىنى ئېتىقادى بىر بىلەن ئوخشىمايدۇ، يەنە كېلىپ ئۇلار ئاجىز كىچىك مىللەتلەر، تولىمۇ ئوڭاي گۇمان تۇغۇلۇشى، ئوقۇشماسلىقلارنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن. ئەگەر بىزنىڭ پوزىتسىيىمىزدە ئازىراقلا ئېھتىياتسىزلىق كۆرۈلسە ئاسانلا چۈشۈنۈشمەسلىكىلەرنىڭ يۈز بېرىشى ھەتتا بىزدىن بىزار بولۇشى تۇرغان گەپ. مەسىلەن: ھەربىي يو-

روش قىلغاندا، پۇخرالاردىن قازان سوراپ تاماق ئېتىش ئىشى بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ ئىچكى جايلاردا ئادەتتىكى بىر ئىش. لېكىن بۇ يەردە سىز ئۇلاردىن قازان ئېلىپ چوشقا گۆشىنى پۇشۇرسىڭىز، بۇ ئىش ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ. يەنە بىر مەسىلە، ئەگەر بىرەر يېزىدا ھەربىي قوناللىقا تۇغرا كېلىپ پۇخرالارنىڭ ئۆيىنى ئالماقچى بولسىڭىز، بۇ ئىچكى ئۆلكىلەردە بولسا ھېچقانداق ئىش ئەمەس، ئۇلار قېرى - ياش، ئەر - ئايال ھەممىسى قارشى ئالىدۇ. ھەتتا ھوجرا ئۆيلەرنىمۇ بوشۇتۇپ بېرىدۇ، بۇمۇ ناھايىتى ئادەتتىكى ئىش، بىراق بۇ يەردە سىز ئەگەر ئۇلارنىڭ ئايالىرىغا بىرەر ئېغىز سۆز قىلىپ قويسىڭىز، ئۇلارنىڭ غەزىۋىنى قوزغاپ قويىسىز. بۇ يەردە ئايالىلارنىڭ ئورنى تۆۋەنرەك، ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى چەك ناھايىتى قاتتىق، بىز بۇ تەرەپتىن ئالاھىدە پەخەس بولۇشىمىز كېرەك. قىدىمكىلارنىڭ «ياقا يۇرتقا بارساڭ ئادەتنى سورىغىل» دېگەن سۆزى بار. بىز مەيلى قەيەرگە بارمايلى، شۇ جايدىكى خەلقنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلەيمىز. يېقىندا بىرسى ماڭا مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى: بۇ يەردىكى پۇخرالار دائىم نامازنى ئوقۇيدىكەن، مەسچىتكە كىرىشتە ئايىغىنى سىلىۋېتىدىكەن، ئەگەر سىز مەسچىتكە كىرىپ كۆرمەكچى بولسىڭىز، ئاياقنى سېلىشىڭىز لازىم ئىكەن، بولمىسا دىنى قائىدىگە خىلاپلىق قىلغانلىق بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىكەن. رەئىس ۋۇجۇدىڭىزنى ھەر قېتىم ھېيت بولغاندا، تەبرىكلەيدىغان ئۇچۇن مەسچىتكە بارغىنىدا، ئايىقى كېيىمىنى سېلىپ مەسچىتكە كىرىدىكەن. بۇنىڭدىن ئۇلار ئىنتايىن خۇرسەنت بولۇشۇپ، رەئىس بولۇپ تۇرۇپ يەنىلا بىزنىڭ دىنى قائىدىمىزگە ھۆرمەت قىلدى دېيىشىدىكەن. بۇ گەرچە كىچىكىنە ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەسىرى ئاھايىتى زور. جۇملىدىن: ناۋادا تېخىمۇ زور ۋەقەلەر يۈز بېرىپ قالىدىغان بولسا، مەسىلەن، خەلقنىڭ چارۋا مالىنىغا بولاش. خەلقنىڭ

ئىشى - ئوقىتىنى ۋەيران قىلىۋېتىش، خەلقنىڭ خوتۇن - قىزلىرىغا چاقچاق قىلىش ۋاھاكازالارغا قارىتا، ھۇقۇقىركى خەلقنىڭ غەزىۋى تېخىمۇ ئۆرلەيدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق. بىزنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىمىزدىكى مەخسەت، شىنجاڭ خەلقىنى قۇتقۇزۇشتىن ئىبارەت. بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشمىسەك بولمايدۇ. ئەگەر خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى قولدىن بېرىپ قويساق، خەلق بىزار بولۇپ ئارمىيىگە نەپرەت كۆزى بىلەن قارىسا، بۇ بىز خاتالىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بىر خىل خەۋپ - بىر خىل ئېغىر زور خەۋپ بولۇپ قالىدۇ! شۇڭا بىز بۇ يەرگە كەلگەن ئىكەنمىز، خەلقنى ياخشى نىيەت بىلەن ھېسداشلىق بىلدۈرۈش پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلىشىمىز، خەلقنى ھۆرمەت قىلىشىمىز، خەلقنى سۆيىشىمىز، ھەرگىزمۇ ئۇلارنى بىلمەسلىك، ئۆرپى - ئادىتى قالاق ۋەمەدەنىيىتى قالاق دەپ دېدىغان گەپلەرنى قىلماسلىقىمىز لازىم. ئۇلارنىڭ تىل - يېزىقى، ئورپ - ئادىتىنىڭ بىز بىلەن ئوخشىماسلىقى تۇپەيلىدىن ئۇلارنى كەمسىتىش ۋە ئۇلارغا سەل قاراش ھېسىياتىدا بولىشىمىزغا تېخىمۇ يولايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە بىز چوڭ مىللەتلەردە بولۇشقا تېگىشلىك پەزىلەت بويىچە ئۇلارغا تەڭ باراۋەرلىك نۇقتىسىنەزىرىدە تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىشىمىز، ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىشىمىز، ئۇلارنى سۆيۈشىمىز، ئۇلارغا ياردەم قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيمىز. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلار بىزنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلارنى قۇتقازغىلى كەلگەنلىمىزگە ئىشىنىدۇ، خەلقنى سۆيۈش ئەسلىدە بىزنىڭ شىمالغا يۈرۈش قىلىش ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا قويغان شۇئارىمىز ئىدى. «نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىق، ئۆلۈمدىن قورقماسلىق، دۆلەتنى سۆيۈش، پۇخرانى سۆيۈش، خەلقنى سۆيۈش»، بۇگۈنكى شىنجاڭدا باشقا ۋاقىت ۋە باشقا ئورۇنلارغا قارىغاندا تېخىمۇ مۇھىم. بىز ئۆزبىزنىڭ ئوتكەنكى شان - شۆھرىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ ئىناۋەتىنى ئۆستۈرىمىز دەيدىكەنمىز، ئىشـ
نى ئاۋال مۇشۇ يەردىن باشلىشىمىز كېرەك.

خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى مەنئى قىلىش

شىنجاڭدا ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەر كۆپ سانلى ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ دىنى قائىدىسى بويىچە ئۇلارنىڭ خوتۇن - قىزلىرى غەيرى ئىسلام دىنىدىكىلەر بىلەن تـوي قىـ لىشقا بولمايدۇ. لېكىن ئۆتمۈشتە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلمايـ دىغان خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمان خوتۇن - قىزلىرى بىلەن تـوي قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلگەن بولۇپ تاردىتىن بۇيان بـۇ بىر مىللىي مەسىلە ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلىنىپ قالغان. شۇ ۋەجىدىن جەمئىيەتتە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزلۈكسىز ماجرالار پەيدا بولغان، شۇڭلاشقا بۇ خىل ئىشلارنى، دەل ۋاقتىدا ھەل قىلىۋەتمىسە بولمايدۇ.

بىراق، خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى مەنئى قىلىش مەسىلىسى ئۇستىدە، شۇ چاغدا بىر قانچە خىل كۆز قاـ راشلار مەۋجۇت ئىدى؛ بەزىلەر نىكاھ ئەركىنلىگى خەلقنىڭ ئۆز ھوقۇقى، ئۇ، دىن ياكى مىللەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماسلىقى كېرەك. ئوخشاش بولمىغان دۆلەتنىڭ ئادەملىرى تـوي قىلىشسا بولىدىكەنۇ، بىر دۆلەتنىڭ ئىچىدە تۇرغانلار بولمامدىكەن؟ نېـ مە ئۈچۈن بۇرۇن ئىسلام دىنىدىكىلەر خەنزۇ خوتۇن - قىزلىرـ نى ئالسا بولىدىكەنۇ، ئەمما خەنزۇلار ئىسلام دىنىدىكى خوتۇن- قىزلارنى ئالسا بولمايدىكەن؟ - دەيدۇ. بەزىلەر: گەرچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى بىزنىكىگە ئانچە ئوخشاپ كەتمىسىمۇ، لېكىن ئەر - ئايال ئىنـ كى تەرەپ ماقۇل بولۇشقانلا بولسا، خەنزۇلار بۇ چەكلىمىگە ئۇچرـ

ماسلىقى كېرەك، - دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر: دىنى ئېتىقات، ئۆرپـ ئادەت ئوخشاش بولمىغان ئىكەن، ئۇ ھالدا ئۆزئارا نىكاھلاشمىغان ياخشى، لېكىن بۇنى مەسۇرى بۇيرۇق بىلەن چەكلەش مۇۋاپىق كىلەمدۇ يوق، ئۇنۇم بېرەمدۇ - قانداق، — دەيدۇ. خوسۇسەن، مۇشۇ توغرۇلۇق ئوخشىمىغان پىكرلەر كوپ.

بىز بۇنى نۇرغۇن قېتىم تەكرار مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق، يەنىلا چوڭ جەھەتلەرنى كوزدە تۇتۇش لازىم دەپ ھېسابلىدۇق، ئىنتىپاقلىق بىزنىڭ بەلگىلەنگەن سىياسىتىمىز ئىكەن، ئۇھالدا مىلـ لەتلەر ئىنتىپاقىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ۋە تەسىر كۆرسىتىدىغانـ لىكى ئىش بولسا قىلماسلىقىمىز لازىم. گەرچە ھازىر نىكاھ ئەرـ كىنلىكى يولغا قويۇلغان زامان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭدىكى ئەھـ ۋال پەۋقۇلئادە. ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ دىنى - ئېتىقات، ئۆـ رپ - ئادەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ مەسىلە ئۇستـ دە ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ھېسياتىغا تېگىپ قويۇپ، مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويماسلىقىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى رەسمى ئوچوق بۇيرۇق ئارقىلىق چەكلىشىمىز كېرەك. بۇرۇن تـوي قىلىۋالغانلارنى بىردەك سۈرۈشتە قىلماسلىق، ھازىردىن ئىتىبارەن خەنزۇ ئوفىتسېر - جەڭچى خادىملىرى بىلەن پۇقرالارـ نىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان خوتۇن - قىزلار بـە - لەن تـوي قىلىشنى بىردەك مەنئى قىلىش لازىم. شۇنىڭدىن كېـ يىنكى ئەھۋالى ئەھۋاللارغا قارىغاندا، ئوز - ئارا تـوي قىلىش ئەھـ ۋاللىرى ئاساسى جەھەتتىن توساپ قىلىندى. بىراق ئايرىم ئەھۋاللارنىڭ بار - يوقلىقى ئۇستىدە بىر نەرسە دېيىش قىيىن.

بىر قېتىملىق ئۇتۇق

ۋۇجۇدىشىن شىنجاڭ ئۇلكە رەئىسلىكىنى ئوتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىدە مەركىزىي تەلىم - تەربىيە ئومىكىنىڭ شۇبىسىنى

قۇرۇپ، يەرلىك پارتىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىنى مەخسۇس تەر بىيلىدى. مەزكۇر كورسنىڭ 10 - قارار ئوقۇش باشلاش مۇراسىمىدا، مەن «دولەت مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلايلى، خەلق مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلايلى» دېگەن تېمىدا بىر نوتۇق سوزلىدىم.

ئالدى بىلەن مەن مۇنۇلارنى كورسىتىپ ئۆتتۇم. بىز مەيلى قانداق بىر خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان بولايلى، ھەممىمىز دولەتنىڭ كادىرلىرى بولىمىز. شۇڭا مۇنداق بىر ئەڭ ئالى ئەقىدىگە، يەنى «دۆلەت مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلىش، خەلق مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلىش» دېگەنگە ئەمەل قىلىشىمىز كېرەك. ھەر بىر دۆلەت كادىرىنىڭ سوز - ھەرىكىتى، دۆلەت ۋە خەلق مەنپەئىتىگە ئويغۇن كېلىشى لازىم. ئەگەر دولەت مەنپەئىتىگە، خەلق مەنپەئىتىگە خىلاپ لىق قىلساق، دۆلەت مەيدانىنى يوقۇتۇپ قويغان بولىمىز، ئۇنداق كىشىلەرنى دولەت كادىرى دەپ ئېتىراپ قىلالمايمىز.

بۇنىڭدىن باشقا مەن يەنە دۆلەت مەنپەئىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئۈستىدە توختالدىم. مېنىڭ ئويلىشىمچە، شىنجاڭ خەلقىنى ئىچىدە دۆلەت قارشىدىن ۋاز كەچمەيدىغان، دۆلەت مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلمايدىغان بىرمۇ ئادەم يوق. كوپچىلىككە شۇ ئايان بولىشى كېرەككى، ئەگەر شۇنداق ئويدىكى ياكى ھەرىكەتتىكى ئادەملەر بولمايدىغان بولسا بۇدۆلەتكە ۋە شەخسەن ئۆزىگە ئىنتايىن زور زىيانلىق. دولەت قارىشى دېگىنىمىز - زىمىن پۈتۈنلىكىنى، زور زىيانلىق. دولەت قارىشى دېگىنىمىز - زىمىن پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكىنى ۋە قانۇن - پەرمانلانىڭ ئىزىت-ھورمىتىنى ھىمايە قىلىش دېمەكتۇر. بۇ دۆلەت قۇرۇشتىكى ئەڭ مۇھىم شەرت. بىز ھەرىكىتىمىزدە، ئىدىيىمىزدە، سۆزىمىزدە ۋەتەن زىمىنىنىڭ پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكى ۋە قانۇن پەرمانلارنىڭ ئىزىت - ھورمىتىنى قەتئى ھىمايە قىلىشىمىز لازىم. دۆلەت كادىرى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن، مەيلى قايسى مىللەت كادىرى بولۇشتىن قەتئىنەزەر، چوقۇم ھەر قاچان، ھەر زامان ئۆزىمىز ئۇلگە بولۇپ، مۇشۇ ئەڭ ئالى ئەقىدىگە ئەمەل قىلىش-

مىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭنىڭ ئىتتىپاقلىقى، بىرلىكىنى ساقلاپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىتتىپاقلىقى - بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرالايمىز.

خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى قانداق ھىمايە قىلىمىز؟ بىز پەقەت خەلقنىڭ نېمىنى ئارزۇ قىلىپ، نېمىدىن بىزار ئىكەنلىكىگە قارايدىغانلا بولساق، خەلق مەنپە ئىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمۇالايمىز. خەلق ئارزۇ قىلغانىنى ئىلاجىنىڭ بارىچە ئىشلىشىمىز، خەلق بىزار بولغانىنى ئىلاجى بار قىلماسلىقىمىز ۋە ئۇنى چەكلىشىمىز لازىم. مۇشۇنداق قىلساقلا خەلقنىڭ ئۇمىدىگە ئۇيغۇنلىشىپ خەلق مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلغان بولىمىز. بۇنداقلىق ئاسان، ناھايىتى ئاممىباپ ھەقىقەت. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى. بىزنىڭ دۆلەت كادىرى بولغانلىقىمىز، خەلقنىڭ چاكىرى بولغانلىقىمىزدىن ئىبارەت. خەلق بولسا دۆلەتنىڭ خوجايىنى، بىز خوجايىنىنىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز كېرەك، ئەگەر خەلق ئارزۇسىغا خىلاپلىق قىلىدىغان بولساق، ئۆزىمىزنىڭ خەلق چاكىرى بولۇشتەك مەيدانىمىزغا خىلاپلىق قىلغان بولىمىز.

خەلق مەنپەئىتىگە، دولەت مەنپەئىتىگە خىلاپ كېلىدىغان بارلىق ھادىسىلەرنى ئىنقىلاپ كۈرەش ئارقىلىق يىلتىزىدىن قۇرىتىدىغان ۋاقتىمىز يېتىپ كەلدى. كوپچىلىكنىڭ تەلىم - تەربىيەدىن كېيىن، سەنمىنجۇيىنىڭ روھى بويىچە، قەتئىي قەيسەرلىك بىلەن ھەرىكەتكە كېلىپ، بۇرۇنقى دۆلەت مەنپەئەتىگە، خەلق مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدىغان بارلىق ئەشلارنى تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. مۇشۇ نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالساڭلار ھەمدە مۇندىن كېيىن ھەرىكىتىڭلاردە بىجا كەلتۈرسەڭلار، مانا بۇ بۇ قېتىمقى تەلىم - تەربىيەدە قولغاكەلتۈرگەن ئەڭ زور، ئەڭ ئوبدان نەتىجەڭلار بولىدۇ.

ئۇ چىنچى باب ھەمكارلىشىش

يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى

1946 - يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ھەربىي ئىشلارغا ئا-

ئەت بىتىمنىڭ قوشۇمچە (2) ھۆججىتى ئىمزالانغاندىن كېيىن، بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ۋەقەسى ھېسابتا تېنچ ھەل قىلىنغان بولدى. بۇنىڭغا ئۇلاپلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىسمىلىكى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئوچۇق بۇيرۇق بىلەن ئېلان قىلىندى ھەمدە 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىنجاڭنىڭ يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنى رەسمي قۇرۇپ چىقىش قارار قىلىندى. پۈتۈن مەملىكەتنىڭ دىققەت ئېتىۋارىنى قوزغاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە بولغان كۆز قارىشىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن، نەنجىن ھۆكۈمىتىدىن تەپتىش پالاتاسىنىڭ باشلىقى يۈيۈژېنىنىڭ دېخۇاغا كېلىپ قەسەمياد يىغىنىغا نازارەت قىلىشىنى تېلېگراممۇ ئارقىلىق تەكلىپ قىلدىم. بۇ ئىچكى ئۆلكىلەردە زادى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەھۋال.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى 25 كىشى بولۇپ، يېڭىدىن تە يىنىلەنگەن ئاساسلىق خادىملار تۆۋەندىكىچە:

قوشۇمچە رەئىس جاڭ جۇڭ

ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: ئەخمەتجان

ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: بۇرھان

ھەيئەت قوشۇمچە خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ

نازىرى: ۋاڭ زىڭشەن

مائاۋىن نازىرى: رەھىمجان

ھەيئەت قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى: لۇيۇۋىن

مائاۋىن نازىرى: ماتىڭشياڭ

ھەيئەت قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى: سەيپىدىن

مائاۋىن نازىرى: سەي زۇڭشيەن

ھەيئەت قوشۇمچە تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى: مۇممەت ئىمىن

مۇئاۋىن نازىرى: گۇجيەنجى

ھەيئەت قوشۇمچە باش كاتىپ: لىيۇمېڭچۇن

مائاۋىن باش كاتىپ: ئابدۇكېرىم ئابباسوف

مائاۋىن باش كاتىپ: سالىس

ھەيئەت قوشۇمچە جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى: جاۋجيەنفېڭ

مائاۋىن باشقارما باشلىقى: ئىبرەدەنى

ھەيئەت قوشۇمچە سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى: دەلىلقان

ھەيئەتلەر: چۇي ۋۇ، گۇەنزىلياڭ (تېخى يېتىپ كەلمىگەن)، ئىسھاقجان، ئىلىنخان تۆرە، ئوسمان، ئەيسا، ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم، جۇڭ دېخۇالاردىن ئىبارەت.

يوقىرىدىكى 25 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى ئىچىدە موشۇ يەرلىك ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىللىدى. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق 3 ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر، ئۇنىڭدىن باشقا دېخۇا، قەشقەر، قاراشەھەر، قومۇل، ئاقسۇ، يەركەن، خوتەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر. نەنجىن ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بىۋاستە تەينىلەنگىنى توققۇز نەپەر. ھالبۇكى بۇ توققۇز نەپەر ئادەم ئىچىدە يەنە پەقەت مەن بىلەن لىيۇ مېڭچۇن، چۇي ۋۇ، ۋاڭ زىڭشەن، لۇيۇۋېن بەش كىشىلا ئىچكى ئۆلكىدىن كەلگەن. دەرۋەقە موشۇ جايىنىڭ ئۆزىدىن بولغان يىگىرمە نەپەر ئادەممۇ ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مايىللىقى بىلەن بىر نەچچە مەزھەپكە بۆلۈنىدۇ: بىرىنچىسى رادىكاللار گۇرۇھى، مەسىلەن: ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى غولجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئىككىنچىسى، كونسېرۋا تىپلار گۇرۇھى. مەسىلەن: مۇھەممەت ئىمىن، ئەيسالار باشچىلىقىدىكى يەتتە ۋىلايەت تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئۈچىنچىسى بولسا، بىتەرەپلەر گۇرۇھى. مەسىلەن: بۇرھان دائىم بىتەرەپ، سولغا مايىل پوزىتسىيە تۇتىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىتەرەپ، ئوڭغا مايىللارمۇ بار.

شۇ چاغدا مەن، مۇشۇ يوسۇندا تەشكىل قىلىنغان يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئورگىنىنى، ھەر مىللەت ۋەكىللىرى بىرلەشـ

كەن خەلقچىل ھۆكۈمەت دەپ ھېسابلىغانىدىم. مەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنى تەھلىل قىلغىنىمدا، ئوخشاش بولمىغان مىللەت، ئوخشاش بولمىغان رايون، ئوخشاش بولمىغان سىياسىي خاھىش ۋە دېموكراتىيە يولى بىلەن شەكىللەنگەن، جۇملىدىن رادىكال، كونسېرۋاتىپ ۋە بىتەرەپ تەركىبلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئۆز ئالدىغا مۇئەييەن ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابلار بىر گەۋدە قىلىنغان، ئورتاق مەسئۇل بولغان ئەھۋالدا، تاندىن چوقۇم مىللىي تىنتىپاقلىقنى كۈچەيتكىلى، يېڭى شىنجاڭنى قۇرۇپ چىققىلى بولىدۇ، — دەپ قارىدىم. كېيىنكى پاكىتلار مېنىڭ بۇ خىل ئارزۇيىمنىڭ ئەكسى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەشتە پەقەتلا خام خىيال ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇ مۇرەككەپ بولغان شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا، كونا ئەنئەنىۋى سىياسەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ھەرھالدا بىر ئىزدىنىش ئىدى. شۇڭا ئۇ قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەملىكەتنىڭ ئىچى - سىرتىدا ھەرخىل باھالار بولۇپ، كەشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بەزىلەر مۇنداق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېزگىلىمەك تەس، ئاز سانلىق مىللەتلەر باش كۆتۈرىۋېلىدىغانلا بولسا، ئۇلار مەغرۇرلىنىپ ئاپتونومىيە ۋە ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش تەلىپىنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ، دەپ ھېسابلىدى. مۇنداق كۆز قاراش تېكى ئادەملەرنىڭ سانى ئازئىدى. كۆپ سانلىقكى كىشىلەر بولسا، مۇنداق قىلىش ناھايىتى ياخشى بولدى، بۇ ھۆكۈمەت ھەر خىل گۇرۇھ، ھەر قايسى مىللەت، ھەر ساھە ئەربابلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، بولۇپمۇ يەرلىك زاتلار مۇتلەق كۆپ سانلىق ئىگىلىدى، بۇ سەنسىزۇيىنىڭ مىللەتپەرۋەرلىك روھىغا ئويغۇن، دەپ قارىدى. خەلقئارادا بەزىلەر ھەتتا مۇنداق قېرىباھا بېرىشىپ، مۇبادا مەركىزىي ھۆكۈمەتمۇ مۇشۇ روھ بىلەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدىغان بولسا، مەملىكەت ئىچىدىكى مەسىلىلەر تامامەن ھەل قىلىنىپ كەتكەن بولاتتى، دەپ قارىدى. بۇنىڭ مەنىسى

گومىنداڭ، گۇڭچەندىڭ ئىككى پارتىيە ۋە باشقا پارتىيە — گۇروھلار ياراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىشىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەت تەشكىللەپ ئورتاق مەسئۇل بولسا، قانلىق كۈرەشلەر يۈز بەرمىگەن بولاتتى، دېگەنلىكتىن ئىبارەت. يەنە بەزى چەت ئەل مەتبۇئاتلىرى، ماۋا ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرىپ، مېنى ئاجايىپ ئۇستاد ئادەم ئىكەن، كۆپ ئەجىر قىلىپ، شىنجاڭ ۋەقەسىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلدى، مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنى ۋۇجۇدقا چىقاردى، شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە قايتۇرۇپ كەلدى، بۇ ئاسان ئىش ئەمەس، ۋاھاكازا دەپ بىر پەس ماختاپ ئۇچۇرۇۋەتتى.

7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ دېخۇادا ھەرمىللەت خەلقى تىنچلىقنى تەبرىكلەپ چوڭ يىغىن ئوتكۈزدى. يىغىندا مەن قىسقىچە نۇتۇق سۆزلەپ، تىنچلىقنى تەكىتلىدىم. ھازىر تىنچلىقنىڭ قولغا كەلگەنلىكىنى، بىزنىڭ ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، قەدىرلىشىمىز، يۈكسەلدۇرۇشىمىز، بۇ ئارقىلىق تىنچلىقنى ئومۇمىيۈزلۈك مەڭگۈ تىنچلىققا ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەكلىكىنى چۈشەندۈردۈم. قانداق قىلغاندا ئومۇمىيۈزلۈك ۋە مەڭگۈلۈك تىنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭدا ئاساسەن مۇنداق تۆت جۈملە سۆزگە ريئايە قىلساق بولىدۇ: جۇڭگو — سوۋېت دوستلىقىنى ئالغا سۈرۈش، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغاقويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش. بۇنىڭ تواۋۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ھۆلىجا ۋەقەسىنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

— ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مەڭگۈ تىنچلىقنى قولغا كەلتۈرەيلى

(مىنگونىڭ 35 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى دېخۇا شەھ-

رىدىكى تېنچلىقنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىندا سۆزلەنگەن)

سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار:

غۇلجا ۋەقەسى تېنچلىق بىلەن ھەل بولدى. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، ۋەقە يۈز بېرىپ ھازىرغا قەدەر، بىر يىل سەككىز ئاي ۋاقىت ئۆتتى. ئارمىيە - خەلقتىن بولۇپ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىن قۇربان بولغان ئادەم نەچچە ئون مىڭ دىن كەم ئەمەس. دۆلەت ۋە خەلقە كەلتۈرگەن زىيانمۇ نەچچە مىڭ مىليون يۈەندىن تۆۋەن بولمىدى، نۇرغۇنلىغان ئادەملەر ئۆي - ماكانلىرىدىن ئايرىلدى. نۇرغۇن ئادەملەر ھايات-ئۆلۈمدىن ئايرىلدى. بۇ بىۋاستە بولغان زىيان، قالايمىقانچىلىق تۈپەيلىدىن يەتكەن ۋاستىلىق زىيانىنىڭ سانىنى ھېسابلاپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس. مەيلى دۆلەتكە ياكى شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېلىپ ئېيتايلى، بۇ ئىنكار قىلىپ بولمايدىغان بىر زور ۋەقەدۇر.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بىلەن مېنى ئۈرۈمچىگە سۆھبەت ئۈيۇشتۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدى. بۇ قېتىمقى سۆھبەت ئۆتكەن يىل 10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلىنىپ ھازىرغا قەدەر سەككىز ئاي داۋام قىلدى. بۇ جەريانىدا گەرچە نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىقلار، كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن بىز ھامان بۇ ئوڭۇشسىزلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلدۇق.

بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ تېنچلىق بىلەن ھەل بولۇشى ئەلۋەتتە ئاساسەن مەركەزنىڭ خەلق ئۈستىدىكى ئازاب - ئۇقۇبەتنى نەزەردە تۇتۇپ، تېنچلىق سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش نىيىتىگە كەلگەنلىكى، شۇنداقلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ كۆڭۈل ۋە ئىددىيە جەھەتتىكى بىردەك ئارزۇ ۋە تەلىپىنىڭ تەقەززاسىدىن بولدى. لېكىن بىز يەنە ئالدى بىلەن ئولتوق

دوست خوشنىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا سەمىمىي مىننەتدارلىق بۇلدۇرىمىز. چۈنكى سۆھبەت داۋامىدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بۇ ئوتتۇرىدا كېلىشتۇرگۈچى بولۇشقا ماقۇل بولدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئورۇمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسېيېۋ ۋە يېگىدىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيېۋلار سىرتتىن ياردەم بېرىپ، بىزگە چوڭقۇر دوستلۇق قىلىپ، كۆپ ياردەملەر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن قالسا يەنە غۇلجا ۋەكىللىرى رەھىمجان، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىملار ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىككى ئوتتۇرىدا چېپىپ يۈرۈپ، ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، زور تۆھپىلەر قوشتى. مەن مەركەزگە ۋاكالىتەن بۇ ئۈچەيلەنگىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۇرىمەن. بۇندىن باشقا يەنە ھەر مىللەت ھەر ساھەدىكى زاتلارمۇ ۋەقەنىڭ تېنچ ھەل بولۇشى ئۈچۈن ۋاستىلىق ھالدا كۆپ كۈچ چىقاردى، بۇ-مۇ بىزنىڭ مىننەتدارلىق بۇلدۇرۇشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

مەن 5 - ئاينىڭ 6 - كۈنى بىر سۆز قىلغانىدىم، ئۇنىڭدا دۇنيا بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئورۇش غەلبىسى قىلغانلىقىنى كېيىن دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تېنچلىققا مۇھتاج، تېنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا جۈملىدىن شىنجاڭغا كەلسەك، بىز تېخىمۇ مۇھتاج، تېنچلىقنى تېخىمۇ ئۈمىد قىلىمىز، دېگەنىدىم.

ھازىر شىنجاڭدا تېنچلىق قولغا كەلدى. بىز ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، سۆيىشىمىز، يوكسەلدۇرۇشىمىز، شىنجاڭدىكى تېنچلىقنى ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىققا مەڭگۈلۈك تېنچلىققا ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىقنى، مەڭگۈلۈك تېنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ مېنىڭچە ئۇنىڭدا باشقا نەرسە يوق. يەنىلا يېقىندا ئېلان

قىلغان نۇتۇق بىلەن مۇراجىئەتنامىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. ۋەتەن بىرلىكىنى بۇزۇلىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك. خەلقچىل سىياسەتكە خىلاپ كېلىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى ھەرقانداق ئادەم ئۇنى پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىمىز كېرەك. مىللەتلەر ئارىسىغا ئىغۋاگەرچىلىك سالىدىغان، مىللىي ماجرا تۇغدۇرىدىغان ھەتتا مىللىي ئۆچمەنلىك قوزغايدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى، ھەر قانداق ئادەم پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق.

بىراق مەن شۇنى كۆپچىلىككە تەنتەنىلىك بىلەن ئۇقتۇرۇپ ئۆتۈمەنكى، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يالغۇز ئۆزلىكىلىك ھۆكۈمەتكە يۆلىنىۋېلىش كۇپايە قىلمايدۇ. چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ سەممىي ھىمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۈچ چىقىرىشىغا تۇغرا كېلىدۇ. بۇ تۆت جۈملە سۆز قانداقتۇ مەلۇم بىر شەخس ياكى بىرەر مىللەتنىڭلا تەلىپى ئەمەس. بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ بىردەك ئورتاق تەلىپى. بىز ئىشىنىمىزكى، ھەر مىللەت قېرىنداشلارنىڭ بىردەك ھىمايە قىلىشى ۋە كۈچ چىقىرىشى

ئارقىسىدا، بۇ تۆت جۈملە سۆزنى چوقۇم، ئومۇميۈزلۈك ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ ئومۇميۈزلۈك مەڭگۈلۈك تىنچلىقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلالايمىز.

مەن ئۆلكە رەئىسى سۈپىتىم بىلەن كۆپچىلىك ئالدىدا شۇنداق ۋەدە بېرىمەنكى، چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئادىي چاكىرى سۈپىتىدە تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن سەممىي ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىمەن. مۇندىن كېيىن خەلقنىڭ دەرد - ئەلىمىنى قانداق ھەل قىلىش، خەلقنىڭ بەختسىزلىكىنى قانداق يارىتىش يولىدا پۈتۈن ئەقلىي ۋە جىسمانىي كۈچۈمنى ئايىمايمەن. بۇرۇنقى شىنجاڭ بىر چوڭ زىندان ئىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز شىنجاڭنى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك گۈلزارىغا ئايلاندۇرىمىز. بىز بۇرۇن شىنجاڭ خەلقى دائىم تەپرەتچىلىق، تېررورلۇق ۋەھىمىسى ئىچىدە ياشاپ كەلدى، ئەتىگىنى كېچىنىسىگە كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز ھەر بىر ئادەمنى تىنچ، خاتىرجەم، شاد - خۇرام تۇرمۇشقا ئىگە قىلىمىز. بىز بۇرۇنقى ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ زور كۆپچىلىكىنى خىيانەتچى، چىرىك ئەمەلدارلار، دېدۇق. ئەمدى بىز ئەمەلدارلىرىمىزنى ساغلام، ساپ، تىرىشچان ھەمدە خەلق ئۈچۈن سەممىي خىزمەت قىلىدىغان ئەمەلدارلاردىن قىلىپ چىقىمىز. بىز ئۆتمۈشتىكى شىنجاڭ خەلقىنى ئېزىلگەن، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنغان خەلق، دېدۇق. ئەمدى بىز ئادەمگە ئەركىنلىك ۋە بەختسىبەرىپ، ھەر قانداق شەكىلدىكى زۇلۇم، ئېكسپىلاتاتسىيەدىن مەڭگۈ خالى قىلىمىز. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەممىلا ئىشىدا ئۆتكەنكى بارلىق يامان ھادىسە، يامان ئادەتلەرنى پاك - پاكىزە سۈپۈرۈپ تاشلاپ، دەۋر بۇلۇغ يېڭى كەيپىيات،

يېڭى ئىستىل ئارقىلىق پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە يېڭى تۇر-
مۇش، يېڭى ھايات يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك. مەن ئۆ-
زۈمنى موشۇ ئارزۇلارنى بىجا قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە
دەپ ئېيتالمايمەن. لېكىن مەندە موشۇنداق سەمىمىيەت،
موشۇنداق ئىشەنچ بار. يولۇپمۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ
ھمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۈچ چىقىرىشى، ئۆزگەرتىپ
تەشكىل قىلغاندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلقچىل
ھۆكۈمەتنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، بۇنى
چوقۇم ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ!

سۈيۈملۈك قەرىنداشلار، غۇلجا ۋاقەسىنىڭ تېنچ ھەل
قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، بىز يېڭى بىر دەۋر بۆلگۈچ قۇرۇلۇش
باسقۇچىغا قەدەم قويماقچىمىز. بىز سەمىمىجۇيى ئاساسىدىكى يېڭى شىنجاڭنىڭ يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز،
شىنجاڭنىڭ تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىنتىپاق-
لاشقان يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز، مەڭگۈ تېنچلىقنى، بىرلىككە
كەلگەن، خەلقچىل ئىنتىپاقلاشقان يېڭى تارىخنى يارىتىش-
قا لازىم. ھازىردىن باشلاپ بۇ يېڭى تارىخنىڭ بىرىنچى باب، بىرىنچى جۈملىسىنى بېزىشقا باشلىشىمىز لازىم.
ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنۇتۇلماس تۆۋلايلى:

جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرەيلى!
ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھمايە قىلايلى!
دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويايلى!
مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقىنى كۈچەيتەيلى!
شىنجاڭنى تەمىرە قىلىشنى باشلايلى!
ياشسۇن جۇڭخۇا مىنگو!
ياشسۇن سەمىمجۇيى!
ياشسۇن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قەرىنداشلار!

سىياسىي پروگراممىا

تېنچلىق سۆھبىتىنىڭ 2 - باسقۇچىدا، مەن شىنجاڭ ئۆلكە-

لىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسى پروگراممىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ
تۇزۇشكە خادىملارنى بەلگىلىدىم. بۇنىڭدىكى مەقسەت، بۇندىن
كېيىنكى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ يۆنىلىشىنى ئېنىق بەلگە-
لەپ، قەدەمنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ ئورتاق قۇرۇلۇش ئېلىپ
بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئوچ ئاي مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ھەر-
قايسى تەرەپلەرنىڭ پىكىرىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق بىرلا-
يىمە ئوتتۇرىغا قويۇلدى. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇدا بەش قېتىم ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىلىپ، بۇ
لايىھىنى خەتمۇ - خەت، قۇرمۇ - قۇر تەپسىلى ھەم قىزغىن
مۇزاكىرە قىلىپ تۇزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بىردەك ماقۇا-
لاندى، ئۇ مەزمۇن جەھەتتىن سىياسىي، دېموكراتىيە، دىپلوماتى-
يە، ئىقتىساد، مالىيە، قاتناش، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە
قاتارلىق توققۇز بابقا بۆلۈندى. ئاساسىي مەقسەت، مەركىزىي
ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى
كاپالەتلەندۈرۈپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھمايە قىلىپ، دېموكراتىك
سىياسەتنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىنتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ئورتاق
تىرىشىپ، سەمىمجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىش -
تىن ئىبارەت. دىپلوماتىيە بابىدا: (1) جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقى-
نى ھەقىقىي رەۋشتە كۈچەيتىش؛ (2) جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسا-
دىي ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ (3) جۇڭگو - سوۋېت ئىتتى-
پاقىنىڭ ئىلىم - پەن مۇناسىۋىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، دېگەن ئوچ
مادا ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

پروگراممىا ماقۇللاندى. مەن بۇنىڭدىن خېلىلا مەمنۇن
بولدۇم. پروگراممىا ئۆز بويىچە يولغا قويۇلىدىغانلا بولسا، ھەر-
مىللەت خەلقىنىڭ كۆڭۈل مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ۋەتەن
بىرلىكىنى ھمايە قىلغىلى، زىمىن، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ پۈتۈن-
لىكىنى قوغداپ قالغىلى، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، شىنجاڭ
خەلقىنىڭ مەڭگۈلۈك باياشات، بەختلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن ئا-

ساس سالغىلى بولىدۇ، دەپ هېسابلىدىم. ئەلۋەتتە، پروگراممىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن مەركىزىي هۆكۈمەتنىڭ زور كۈچ بىلەن يارىدەم بېرىپ قوللىشىغا توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت ئىككى جەهەتكە نۇرغۇن مىقداردا ئادەم كۈچى، ماددىي-مالىيە كۈچى سەرپ قىلىنمىسا ئىش هەل بولمايدۇ.

سىياسىي پروگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق هۆكۈمەتنىڭ پروگراممىسى

(مىنگو 35-يىلى 7-ئاي 18-كۈنى)

(ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 2-قېتىملىق يىغىندا ماقۇللانغان)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق هۆكۈمىتى مەركىزىي هۆكۈمەتنىڭ رەهبەرلىكىدە پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى باشقۇرۇپ قىلىدۇ. ئۇ تەن بىرلىكنى هىمايە قىلىدۇ. دېموكراتىك سىياسىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىدۇ. ھەممە خىيانەتچىلىكنى ھەقىقىي رەۋىشتە قەتئىي چەكلەيدۇ. زەهەرلىك چېكىملىكلەرنى قەتئىي مەنئى قىلىدۇ، قىمار ئويناشنى قەتئىي چەكلەيدۇ، پۈتۈن ئۇلكە خەلقنىڭ رەهبەرلىك قىلىپ، سەنمىجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن بىرلىكتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. پۈتۈن ئۇلكە خەلقىنى تېنچ ئەركىن، پاراۋان، شات-بەختىيار تۇرمۇشتىن مەڭگۈ بەهرىمەن قىلىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى سىياسىي پروگرامما ئالاهىدە تۈزۈپ چىقىلدى:

A سىياسىي

1. دېموكراتىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا قاتنىشىدىغان تولۇق هوقۇققا ئىگە قىلىنىدۇ.

2. خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، ئولتۇراقلىشىش، كۆچۈش، جىسمانىي، مال-مۈلۈك جەهەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇن بويىچە كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

3. خەلقنى قانۇنسىز قولغا ئېلىش، سولاش ياكى جازالاشقا يول قويۇلمايدۇ. هوقۇقلۇق ئورگانىنىڭ قانۇنىي تەرتىپلىرىدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ قولغا ئېلىشقا، سوراق قىلىشقا ياكى جازالاشقا بولمايدۇ.

هەرقانداق ئىدارە ياكى دىنىي تەشكىلاتلارنىڭ ئادەمگە تەن جازاسى بېرىشى مەنئىي قىلىنىدۇ.

4. خوتۇن-قىزلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، ماۋارىپ جەهەتلەردە جەمئىيەتتە تۇتقان ئورنىنىڭ باراۋەرلىكى كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى تىكلىنىدۇ.

مۇشۇ ئۇلكىدىكى ئۇرۇپ-ئادەتلەرگە ئويغۇنلىشىش ئۈچۈن، ئۇلكىلىك كېڭەش هەيئىتى، ئالاهىدە خىلدىكى خەلق جامائىي ئىشلار قانۇن نىزامى لايىهىسىنى تۈزۈپ چىقىپ مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ئەدلىيە ئورگانلىرى ئېچىدە، شۇ يەردىكى مۇنەۋۋەر كادىرلارنى ئىشقا قويۇپ، ئورگانلارنىڭ مۇكەممەللەشتۈرۈش ساقلاپ قېلىش لازىم.

5. خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان هەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ سايلىمىنى ئومۇميۈزلۈك، باراۋەرلىك مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىش كېرەك. تەزگىنەلەشكە، كۆز بويىشقا مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ.

6. ئۇلكىلىك هۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئوچ ئاي ئىچىدە، ناهىيىدىن تۆۋەن دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ سايلىمىنى ئومۇميۈزلۈك، باراۋەرلىك مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىش كېرەك. تەزگىنەلەشكە، كۆز بويىشقا مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ.

جەلىك خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ئورگانلارنى سايلاپ چىقىش دەم بېرىش - بازارلاردىكى ئاپتونومىيە خادىملىرىنى ۋە ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى سايلاپ بولۇش، بۇ نىڭ تەرتىبى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بېكىتىلىدۇ.

7. ھەر دەرىجىلىك سەنىمخۇي ھەيئەتلىرى ئۆزى بىلەن تەڭ دەرىجىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە.

8. ھەر دەرىجىلىك مەمۇرى كادىرلارنى، شۇ يەردىكى ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر زاتلىرى ئىچىدىن تالىلاپ ئۆستۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش لازىم.

9. دۆلەتنىڭ مەمۇرى ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىدا بولىدىغان ئالاقىلاردا دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت - ئالاقە سۇنسا يالغۇز شۇ مىللەتنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ.

10. خىيانەتچىلىك ۋە خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىش قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ. ئەمەلدارلارنىڭ خەلق مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلىشىغا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ ھەمدە خەلقنىڭ بۇنداق ئىشلارنى پاش قىلىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

11. قىمار، ئەپيون، نەشە، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ.

B مىللەت

1. مىللەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، مائارىپ جەھەتلەردە بىردەك باراۋەر بولىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆزئارا

ئىناق بولۇش، ئۆزئارا ياردەم بېرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، سەمىمىي ئىتتىپاقلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

3. مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان تىل، يېزىق، تىياتىر - بەدىئىي - مەنئەت ۋە بارلىق مەدەنىيەتلىرى جارى قىلدۇرۇلىدۇ.

4. مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادى ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىنىدۇ. دىنىي كەمىستىشلەر بىكار قىلىنىدۇ.

5. مىللەتلەر ئارا مۇھەببەتكە بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان، مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ۋە مىللەتلەر ئارىسىدىكى بىر، بىرىنى ھاقارەت قىلىدىغان، پەس كۆرىدىغان، ئۆچ - ئاداۋەت كەلتۈرۈدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر قەتئىي تۈزىتىلىدۇ ۋە چەكلىنىدۇ.

6. مىللەتلەرنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، مىللىي ئۆرپ - ئادەت، دىنىي ئېتىقادقا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان قىلمىشلار چەكلىنىدۇ ھەمدە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئالاھىدە ياردەم بېرىلىدۇ.

C دىپلوماتىيە

1. جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقى ھەقىقىي ئالىغا سۈرۈلىدۇ.

2. جۇڭگو — سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3. جۇڭگو - سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت، ئىلىم-پەن مۇناسىۋىتى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

4. ھەر قايسى ئەللەر بىلەن بولغان دوستانە سودا ۋە ئىلىم - پەن مۇناسىۋەتلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

5. ھەر قايسى مۇناسىۋەت دۆلەتلىرى (جۈملىدىن سو-

ۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلىرى) دىكى خەلقلەر بىلەن بولغان دىنىي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئورتاقلىقلار ئاساسىدا، ئۆزئارا مۇناسىۋەتنى يېقىنلاشتۇرۇش مەقسەت قىلىنىدۇ.

D ئىقتىساد

1. ئۆز ئالدىغا تېرىقچىلىق قىلىدىغان دېھقانلارغا يار-دەم بېرىلىدۇ. ئىجارىكەشلىك ھوقۇقى قوغداپ قېلىنىدۇ. يەرلەرنى مەركەزلەشتۈرۈۋېلىشنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، تېرىغۇچىنى يەرگە ئىگە قىلىش مەقسىدى ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

2. ئەمگەك — ئىش ھەققىنىڭ مۇۋاپىق تەڭشىلىشى ئالغا سۈرۈلۈپ، ئەمگەك شارائىتى ياخشىلىنىدۇ ھەمدە بالا ئىشچىلار بىلەن ئايال ئىشچىلار ھىمايە قىلىنىدۇ.

3. زۆرۈر بولغان تەدبىرلەر قوللىنىلىپ، ئىشسىزلىق مەسلىسى مۇۋاپىق ھەل قىلىنىدۇ.

4. دېھقان، ئىشچىلار ۋە كۆچمە چارۋىچى خەلقلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى ئاشۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلىدۇ.

5. كۆپ پايدا ئېلىپ، قاتتىق ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىدىغان، ئېغىر دەرىجىدىكى ئىجارىكەشلىك قىلىدىغان بار-لىق نامۇۋاپىق ئەھۋاللار قەتئىي چەكلىنىدۇ.

6. ئۆلكىنىڭ بۇ يەر ئېچىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن پە-لانلىق ھالدا سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشلىرىنى ئېلىپ بېرىش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلىدۇ.

7. بۇ يەرلەر زور مىقتارda كۆپەيتىلىدۇ، دېھقانچىلىق تېخنىكىسى ياخشىلىنىدۇ. ئامبارلاردا زاپاس ئاشلىق ساق-لاش تۈزۈمى يولغا قويۇلىدۇ ھەمدە سېرىق چېكەتكە قاتار-

لىق زىيانداشلار تۈگىتىلىپ قەھەتچىلىكىنىڭ ئالدى ئې-لىنىدۇ.

8. كېۋەز، پىلە، كەندىر ۋە ھەر خىل دېھقانچىلىق قو-شۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشى كۆپەيتىلىدۇ. مەھسۇلات سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ.

9. كۆپلەپ ئورمان بىنا قىلىنىدۇ ھەمدە ھازىر بار بولغان ئورمانلار مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ.

10. چارۋا نەسىللىرى ئۆزگەرتىلىپ، چارۋا مالىلاردا بو-لىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ، ھەمدە چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى كۆپەيتكۈچىلەر مۇكاپاتلىنىدۇ.

11. تالا، تېرە، يۇڭ ۋە ھەر خىل كۈندىلىك لازىمەت-لىكلەر ئىشلەپچىقىرىلىدىغان سانائەتلەر قۇرۇلىدۇ.

12. بۇرۇنقى قول سانائەتلىرى ئۆزگەرتىلىپ يېپەك-چىلىك، توقۇمچىلىق، كۆنچىلىك ۋە باشقا يەرلىك مەھ-سۇلاتلارنىڭ سۈپىتى ئۆستۈرۈلىدۇ.

13. مۇددەتلىك ۋە پىلانلىق يوسۇندا سمونت، ئېلېكتر ماخانىزاتسىيىسى، پولات - تۆمۈر، ماشىنا - ئۈسكۈنە قا-تارلىق ئاساسىي سانائەتلەر بەرپا قىلىنىدۇ.

14. ھەر خىل كان مەدەنلىرى پائال رەۋىشتە قېزىپ ئۆزلەشتۈرۈلىدۇ.

15. ئىچكى سودىغا مۇتلەق ئەركىنلىك بېرىلىدۇ. ھۆ-كۈمەت مادىدىي ئەشيالارنى توشۇپ، بازارلارنى تەڭشەپ بەرگەندىن باشقا، ھەر قانداق ئارىلىشىش سىياسىتى قول-لانمايدۇ ياكى خەلق بىلەن پايدا تالاشمايدۇ، ھەمدە ئىم-كانىيەتنىڭ بېرىچە تەكشۈرۈش رەسمىيەتلىرى ئاددىيلاشتۇ-رۇلۇپ، نامۇۋاپىق بولغان باج - سېلىقلار ئېلىپ تاشلىنىدۇ.

ھەر دەرىجىلىك مەمۇرى ئىدارىلار ۋە ھۆكۈمەت خادىم-لىرىنىڭ سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلمايدۇ.

16. تاشقى سودىغا نسبەتەن ئېيتقاندا، مەركىزىي ھۆ-
كۈمەتنىڭ چەت ئەللەر بىلەن تۈزۈشكەن سودا كېلىشىمىدىكى
بەلگىلىمىلەر بويىچە، خەلقئە ئەركىن تىجارەت قىلىش ھو-
قۇقى بېرىلىدۇ.

17. ئىشلەپچىقىرىش، ئىستېمال، ترانسپورت قاتارلىق
ھەمكارلىق كەسىپلىرى پائال تەشەببۇس قىلىنىدۇ.

18. مەركەز ۋە مەزكۇر ئۆلكىنىڭ پۇل ھۇئامىلە ئور-
گانلىرىنى ئىشقا سېلىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، سانا-
ئەت، سودا تارماقلىرىغا ھەر خىل پۇل قەرز بېرىش ۋە
ھەمكارلىق قەرز پۇلى بېرىش يولغا قويۇلىدۇ.

19. مەركەزنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ھۆكۈمەت باشقۇ-
رۇشىدىن سىرت بولغان ھەر خىل سانائەتلەرنى خەلقنىڭ
باشقۇرۇشى رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ ياكى ھۆكۈمەت ۋە سودا-
گەرلەر بىللە باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ.
بىراق ھاناپول قىلىۋېلىشقا ياكى يالغۇز ئىگىلىۋېلىشقا
بولمايدۇ.

E مالىيە

1. مالىيە جەھەتتە ئۆز - ئۆزىنى تولۇق تەمىن ئېتىش
مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئىگىلىك راۋاجلاندۇرۇلۇپ ئىش-
لەپچىقىرىش ئۆستۈرۈلىدۇ.

2. ھەر خىل باج - سېلىقلارنى ئېلىش ئىشى مەر-
كەزنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئۇيغۇن بولۇشى ھەمدە خەلق
تۇرمۇشى بىلەن خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا دەخلى
يەتكۈزمەسلىك پرىنسىپ قىلىنىشى كېرەك.

3. پۇل تۈزۈمى بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. بەلگىلىك مۇد-

دەت ئىچىدە ئۆلكە پۇلى تارقىتىلىشتىن توختايدۇ. ھەمدە
ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان نىسبەت بويىچە يىغۇۋېلىنىدۇ (قو-
شۇمچە ئەسكەرتىش: مۇشۇ مادداغا ساقلاپ قېلىنسۇن، ئىككىنچى
گۇرۇپپىغا تاپشۇرۇپ مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى يىغىندا ماقۇللىنىدۇ).

4. شىنجاڭ سودا بانكىسى ئۆلكىلىك بانكىغا ئۆزگەر-
تىلىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. ھەمدە خەلقنىڭ قانۇن بويىچە
دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق سودا - سانائەتكە ئوخشاش خا-
راكتېرىدىكى بانكا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول
قويۇلىدۇ.

5. ئۆلكە مالىيىسىدە ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش تەلىپىگە
يېتىشتىن ئاۋۋال، مەركەزنىڭ داۋاملىق قوشۇمچە ياردەم
بېرىشىنى تەلەپ قىلىش كېرەك. ھەر خىل قۇرۇلۇشلارغا
كېرەكلىك خىراجەت ئۇستىدە، مەركەزدىن ئىمكانىيەتنىڭ
بېرىچە قوشۇمچە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىش كېرەك.

6. ئۆلكىدىكى ئىدارىلارنى ئىخچام قىلىش، زۆرۈرىيىتى
بولمىغان ئىدارە ۋە خادىملارنى ئىمكانقەدەر قىسقارتىش لازىم.

7. ھەر خىل قانۇنسىز چاچقان ئالۋاڭ ۋە شەكلى
ئۆزگەرگەن بارلىق سېلىقلار قەتئىي چەكلىنىدۇ.

F قاتناش

1. ئۆلكە ئىچى — سىرتىدىكى قاتناش راۋاجلاندۇرۇ-
لۇپ، مەزكۇر ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىي تەرەققىياتى
ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

2. مەركەزدىن لوڭخەي تۆمۈر يولىنى تېز ۋاقىت ئى-
چىدە مەزكۇر ئۆلكىگە تۇتاشتۇرۇشنى ھەمدە پىلانلىق تۇر-
دە ئۆلكە ئىچىدە تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنى

تەلەپ قىلىش كېرەك.

3. مەركەزدىن تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۆلكە ئىچىدىكى دۆلەت مۇداپىئە يولىنى ئۆلچەمگە لايىق رەتلەش - ياساش تەلەپ قىلىنىدۇ.

4. ئۆلكە ناھىيە ۋە يېزا - قىشلاقلارغا باردىغان يوللارنى ياساش، راۋانلاشتۇرۇش ئىشى قارارلىق ھالدا تېز ئېلىپ بېرىلىدۇ.

5. ئۆلكە سەرتى بىلەن بولغان ھاۋا قاتناش ئىشى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ ھەمدە پىلانلىق تۈردە ئۆلكە ئىچىدىكى ھاۋا يوللىرى ئېچىلىدۇ.

6. دەريا ئېقىنلىرى راۋانلاشتۇرۇلۇپ، ئىچكى دەريالاردا قاتناش يوللىرى ئېچىلىدۇ.

7. ھەر خىل قاتناش ۋاستىلىرى كۆپەيتىلىدۇ، ئات - ئۇلاغ ترانسپورتى كۆچەيتىلىدۇ.

8. پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە پۈتۈن ئۆلكە بويىچە رادىئو تورلىرى يولغا قويۇلىدۇ.

9. قاتناش تېخنىك خادىملىرى ۋە باشقۇرغۇچى خادىملار كۆپەيتىلىدۇ.

G ماۋارىپ

1. دۆلەت كۆز قارىشى ۋە مىللىي ئالاھىدىلىگە، جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ساغلام بولغان دۆلەت گرازدانلىرى يېتىشتۇرۇلىدۇ.

2. مەجبۇرىي ماۋارىپنى يولغا قويۇلۇپ، ماۋارىپ ئومۇملاشتۇرۇلىدۇ.

3. ئۇرۇمچىدە ئۆلكە دەرىجىلىك ئالىي مەكتەپ (جۈملىدىن يېزا ئىگىلىك - چارۋىچىلىق ئىنستىتوتى، تەبىئىي پەن

لەر ئىنستىتوتى، تىببىي ئىنستىتوت، قاتناش ئىنستىتوتى، پىداگوگىكا ئىنستىتوتى، ئەدەبىيات - قانۇن ئىنستىتوتى قاتارلىقلار) قۇرۇلۇپ، ئالىي ئىختىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرى يېتىشتۇرۇلىدۇ.

4. مۇشۇ ئۆلكىنىڭ قۇرۇلۇش ئېھتىياجىغا ماسلاشقان ھالدا ھەر خىل تېخنىكومىلار ياكى كەسپىي مەكتەپلەر قۇرۇلۇپ، ئوتتۇرا قاتلام ۋە ئاساسىي قاتلاملار ئۈچۈن ئىختىساسلىق خادىملار يېتىشتۇرۇلىدۇ.

5. ھازىرقى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەر رەتكە سېلىنىپ تولۇقلىنىدۇ ھەمدە رايونلار بويىچە مۇددەتكە ئايرىپ كۆپەيتىپ قۇرۇلىدۇ.

6. دارىلمۇئەللىملەر كۆپەيتىپ قۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت ياشلىرى كۆپلەپ يېتىشتۇرۇلىدۇ، ياشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە مۇئەللىملەر كورسى ئېچىلىپ ھازىرقى ياشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى قارارلىق تەربىيىلىنىدۇ.

7. خەلق مەكتەپلىرى، مەركىزىي مەكتەپلەر ۋە بالىلار باغچىلىرى ئومۇميۈزلۈك تەسىس قىلىنىدۇ.

8. ياشانغانلارنى قوشۇمچە ئوقۇتۇش يولغا قويۇلۇپ ساۋاتسىزلىق تۈگىتىلىدۇ.

9. ياشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىل-يېزىقىدا دەرس ئۆتىلىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى ئوقۇشقا تېگىشلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇش - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

10. ھەر خىل شەخسىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىك ئۆلچىمى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرى ئادەتتىكى مەكتەپلەرنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بولىدۇ.

11. خەلق ئاقارتىش يۇرتلىرى، كۇتۈپخانا، قىرائەتخانا، ئاممىۋى تەنتەربىيە مەيدانى قاتارلىقلار قارارلىق ئومۇمىيۈزلۈك تەسىس قىلىنىپ، ئىجتىمائىي مائارىپ راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

12. قارارلىق يوسۇندا ئىچكى ئۆلكىلەرگە ۋە چەت ئەللەرگە ئوقۇغۇچى ئەۋەتىلىدۇ.

T مەدەنىيەت

1. ئىلىم - پەن ئەركىنلىكى كاپالەتلەندۇرۇلىدۇ. ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى رىغبەتلەندۇرۇلىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى جارى قىلدۇرۇلۇپ مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەت، ئۇسسۇل، رەسساملىق ۋە ھەر خىل ئەدەبىي - سەنئەتلىرى تەشەببۇس قىلىنىدۇ.

3. مەزكۇر ئۆلكىمىز بىلەن ئىچكى جايلار ۋە چەتئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

4. چوڭ كۆلەمدە تەھرىر — تەرجىمە ئىدارىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى ئۇغەت، ئەدەبىيات، قانۇن، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى ۋە ھەر خىل تەبىئىي پەن، ئىجتىمائىي پەن، ئەدەبىيات - سەنئەت قاتارلىقلارغا دائىر مەشھۇر ئەسەرلەر تۈزۈپ تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىنىدۇ.

5. رايونلار بويىچە موزېي، كۆرگەزمىخانىلار تەسىس قىلىنىپ، ئۆلكىمىزدىكى ھەر خىل ماددىي يادىلىقلار، قەدىمىي تارىخىي يادىكارلىقلار ئۇستىدە تەپسىلىي قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش يولغا قويۇلىدۇ.

6. ھەر خىل مىللىي سەنئەت ساراىلىرى، تىياتىرخانىلار، مۇزىكا ئىنستىتوتلىرى قارارلىق ھالدا قۇرۇلىدۇ.

7. ئاخباراتچىلىق ۋە كىنوچىلىق ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

R سەھىيە

1. ساقلىقنى ساقلاش تەدبىرلىرى كۈچەيتىلىپ، خەلق تەنتەربىيىسى تەشەببۇس قىلىنىدۇ، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراشقا ئەھمىيەت بېرىلىدۇ.

2. ئاممىۋى تازىلىققا ھەقىقىي تۈردە ئەھمىيەت بېرىلىپ، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى كۈچەيتىلىدۇ. تارقاقلۇچان كېسەللەر ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، داۋالاش خىزمىتى كەڭ دائىرىدە يولغا قويۇلىدۇ.

3. ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش تۈزۈمى تەتۈكۈس يولغا قويۇلىدۇ، ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى دوختۇرخانىلار كەڭەيتىلىدۇ ھەم تولۇقلىنىدۇ.

4. دورىگەرلىك سايمانلىرى ۋە ئورگانلىرى كەڭەيتىلىدۇ.

5. تىبىي دورىگەرلىك بويىچە ئىختىساسلىق خادىملار كۆپلەپ يېتىشتۇرۇلىدۇ.

6. تۇغۇت خادىملىرى يېتىشتۇرۇلۇپ، تۇغۇت ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىدۇ.

7. ساناتورىيە، دەم ئېلىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، جايلاردىكى ئارشاللار رەتكە سېلىنىدۇ.

8. جايلاردىكى خەلقلەر مەبلەغ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ باشقۇرغان دوختۇرخانىلارنى قۇرۇش رىغبەتلەندۇرۇلىدۇ.

9. بالدۇر توي قىلىشتەك ناچار ئادەتلەر چەكلىنىدۇ.

10. يەرلىك تۈزىلىش تەكشۈرۈلۈپ رەتلىنىدۇ.

بۇ پروگراممىنى ماقۇللاشقا چاغدا مەن يەنە بىر ئاز سۆز قىلدىم: ھەيئەتلەر:

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي پروگراممىسى ئالدىنقى ھەپتىدىكى ئوچ كۈن ئىچىدە ئېچىلغان ھۆكۈمەت ھەيئىتىنىڭ 4 - قېتىملىق يىغىنىدا قىزغىن مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئالتە ھەيئەتتىن تەركىپ تاپقان گۇرۇپپىنىڭ بۇنى دۆلەت بېزنىقى ۋە ئۇيغۇر بېزنىقىدا رەتلەپ چىقىشقا تاپشۇرۇلغان ئىدى. بۈگۈن ئۇ (18 - چىسلا) دوكلات تەرىقىسىدە رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ھەر قايسى ھەيئەتلەرنىڭ رازىلىقىدىن ئۆتتى؛ بۇنىڭ بىلەن ئۇ رەسمىي قارارنىڭ ئۆتكەن بولدى.

بۇ سىياسىي پروگرامما، ئىنتايىن ئەستايىدىل تەرتىپلەردىن ئۆتۈپ ماقۇللاندى. ھەر بىر سۆز ھەر بىر جۈملە گىچە كۆپچىلىك تەپسىلى ئويلاندى ۋە قىزغىن مۇزاكىرە لەر ئېلىپ باردى. بۇنى شىنجاڭدا دەۋر بۆلگۈچ تارىخىي خاراكتېرلىك ھۆججەت دەپ قاراشقا بولىدۇ. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ 25 نەپەر ھەيئىتى بۇنىڭدىن كېيىن بۇنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن يۈرگۈزۈشى، سۆز - ھەرىكەتتە مۇشۇ پروگراممىغا خىلاپلىق قىلماسلىقى لازىم. چۈنكى بىز بۇ ھۆججەتنى ئۆلكە دائىرىسىدىلا ئېلان قىلىپ قالماستىن بەلكى پۈتۈن مەملىكەتكە ئېلان قىلىمىز، ھەمدە پۈتۈن دۇنياداكى ئەربابلار بۇنىڭدىن خەۋەر تاپىدۇ. مەن شۇنداق ئويلايمەنكى، مەملىكەت بويىچە ئاساسى قانۇن سىياسىتى يولغا قويۇلماي تۇرۇپ، بىزنىڭ مۇشۇنداق بىر سىياسىي پروگراممىغا ئىگە بولىشىمىز، ھەر قايسى ئۆلكىلەر ئۆچۈن ئۆلكە يارىتىپ بەردى. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇشۇ ھۆججەت ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن بىز يالغۇز پۈتۈن ئۆلكە

خەلقى ئالدىدىلا جاۋابكار بولۇپ قالماستىن بەلكى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلار ئالدىدىمۇ جاۋابكار بولىمىز. شۇڭا كەلگۈسىدە مەيلى قانداق قىينىچىلىقلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنى يۇزدە - يۇز ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. بىز شىنجاڭ خەلقىنى قۇرۇق سۆز بىلەن ئالدىساق بولمايدۇ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلارنى ئالدىساق بولمايدۇ. شەخسەن ئۆزەمنىڭ ئىنقىلاب بىلەن شوغۇللىنىپ كەلگىنىمگە 30 يىلدىن ئاشتى. يېشىمۇ ئاتمىشقا بېرىپ قالدى. ھايات مەزگىز يالغان سۆز ياكى ساختا ھەرىكەتتە بولۇپ باققان ئەمەسمەن. بۇنى ئۆزەمنىڭ 30 يىللىق ئىنقىلابىي تارىخىم ۋە كىشىلىك پەزىلىتىم ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا مەن بۇ سىياسىي پروگراممىنى ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىدىغىنىمغا قەتئىي ئىشىنىمەن. ھەر قايسى ھەيئەتلەرنىڭ بۇ قېتىمقى يىغىن داۋامىدا مۇشۇ پروگراممىغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ ئەستايىدىللىقى ۋە ئېتىبار بەرگەنلىكىگە قاراپ، ھەيئەتلەرنىمۇ بۇنى چوقۇم سەمىمىيەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن!

بۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى زۆرۈر شەرتلەردىن مەركەزگە ئائىتلىرىنى، مەن چوقۇم كۆچۈرمىنىڭ يېقىنچە بىنجا كەلتۈرىمەن. مەسىلەن: خىراجەت جەھەتتە مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بېرىشكە تېگىشلىكلىرىنى ئىمكانىيىتىمىنىڭ بىرىنچە ئەلەپ قىلىپ ئالىمەن، يەرلىككە ئائىت بولسا، خەلق قىزغىنلىق بىلەن ھەمايە قىلىپ يېقىندىن ياردەم كۆرسىتىشى، ھەر بىر ھەيئەتلەر بۇ جەھەتتە تەشۋىق - تەرغىب قىلىپ يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ئىشلىشى لازىم. بۇ پروگراممىنىڭ پۈتۈن روھى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋېلىش قەسەمنامىسىدا ئېيتىلغان پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىغا كاپالەت بېرىلمىز،

ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىمىز، دېموكراتىك سىياسىتىنى يۈرگۈزىمىز، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىمىز، دېگەن سۆزدىن ئىبارەتتۇر. بۇ 4 جۈملە سۆزنىڭ بىرىنچى جۈملىسى ئومۇمىي نىشان بولىدۇ. بىز ئەڭ ئەساسلىقى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ مەڭگۈلۈك تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىشىمىز كېرەك. قانداق قىلغاندا مەڭگۈلۈك تىنچلىققا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىدىگە يېتكىلى بولىدۇ؟ مەن 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئېلان قىلغان «پۈتۈن ئۆلكىدىكى قىرىنداشلارغا مۇراجىئەت» دە مۇنداق 4 جۈملە سۆزنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، يەنى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش؛ دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغا قويۇش؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش. مۇندىن كېيىن بۇ پروگراممىنىڭ ھەر بىر مادىدىلىرىنى قانداق ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك، بىز بارلىق ھەيئەتلەر ئورتاق جاۋابكار بولىمىز، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇنىڭدا ئىش تەقسىم قىلىپ ھەمكارلىشىش روھى بولۇش كېرەك. مەسىلەن ئالايلۇق، يۇقىرىدىكى 4 جۈملە سۆز ئىچىدە، مەركەز بىۋاستە تەبىنلىگەن ئون ھەيئەتنىڭ جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى كۈچەيتىش ۋە دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغاقويۇش، دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن ئۆز ئۈستىگە ئالغان جاۋابكارلىقى ئالاھىدە زوررىق. يەرلىكتىن كۆرسىتىلگەن 15 ھەيئەتنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيىتى ئالاھىدە زوررىق، تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتساق، مەسىلەن، مەن بىلەن ئىككى نەپەر مائاۋجۇن رەئىسىنىڭ مەرتىۋىسىنى سېلىشتۇرغاندا مېنىڭ جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشقا نىسبەتەن جاۋابكارلىقىم كۆپرەك بولىدۇ؛

مائاۋجۇن رەئىس ئەخمەدجان ۋە بورھانلارنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشكە نىسبەتەن جاۋابكارلىقى ئېغىرراق بولىدۇ. لېكىن مەن شۇنى ئىخلاس بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتەيكى، مېنىڭ ئىش ھەمكارلىقى دېگىنىم، ھەر بىر ئادەمنىڭ تۇتقان ئورنىنىڭ ئوخشاش بولمىغانلىقىدىن ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيىتىمۇ ئېغىر - يېنىكلىكتە خىلى پەرقلىنىدۇ، دېگەنلىكتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق مەنانى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. بىزنىڭ سىياسىي پروگراممىمىز بىر پۈتۈن نەرسە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىر پۈتۈن گەۋدە. بىزنىڭ 25 كىشىلىك ھەيئىتىمىزمۇ بىر گەۋدە بولۇپ ئورتاق مەسئۇل بولۇشى لازىم.

مەن بۈگۈن بۇ پروگراممىنىڭ رەسمىي ماقۇللانغانلىقىغا ئىنتايىن خۇشال، بۇنىڭدىن ئىنتايىن ئۈمىدۋار. چۈنكى مېنىڭچە خەلقنىڭ بايىاشات، ئەركىن، شاد خورام، بەختىيار، داغدام يولغا مېڭىشى يەنى سەنمىنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ ئاساسىي سىلىندى، دەپ ھېسابلايمەن. شۇ نەرسە ئېسىمدىكى، ئۆتكەن قېتىمقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەن يىغىنىدا، مۇئاۋجۇن رەئىس ئەخمەدجان: «مېنىڭچە سىياسىي پروگراممىنى ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغانلار بولسا، شىنجاڭ جەزمەن باغۇ - بوستانلىققا ئايلىنىدۇ» - دېگەنىدى. مەن بۇ سۆزگە تامامەن قوشۇلىمەن. بىز 25 نەپەر ھەيئەت ئەزانىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايە قىلىشى ۋە ياردەم كۆرسىتىشى ئارقىسىدا شىنجاڭ چوقۇم جۇڭگونىڭ باغۇ - بوستانىغا، دۇنيانىڭ باغۇ - بوستانىغا ئايلىنىدۇ.

نۆۋەتتە سىياسىي پروگراممىمىز گەرچە ئېلان قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن

يمن، يەنە تېخى ئۇلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ئۈچۈن يوللىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ ئەنگە ئېلىشى ئۈچۈن سۈنۈلىدۇ، ئىراق بۇ پەقەت رەسمىيەت مەسىلىسى، چۈنكى مەركەز بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى چوقۇم قوللايدۇ. سەنىيۇي بولسا خەلقئارا ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگان، بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى ئۇمىد قىلىشىمۇ چوقۇم.

بۈگۈن ھەممەيلەن بۇ مۇھىم لايىھەنىڭ قارارىدىن ئۆتكەنلىكىگە نىسبەتەن شادلىق، خوشاللىق ھېس قىلماقتىمىز. مەن بۈگۈنكى يىغىنغا قاتناشقان چەتتىن ئىشتىراك قىلغان بارلىق ھەيئەتلەر ۋە ئەپەندىلەرنى بىردەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، دەۋر بۆلگۈچ تارىخىي خاراكتېرلىك بۇ ھۆججەتكە ئاۋاز بېرىشىنى تەكلىپ قىلىمەن! ھەممە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى بارلىق ھەيئەتلەرنىڭ سىياسىي پروگراممىنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىشتەك مەسئۇلىيەتنى ئورتاق ئۈستىگە ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئۆتىمەن! (پۈتۈن زالدىكىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئالقىش سادالىرى ياڭراتتى)

ماۋاۋېن رەئىس ئەخمەدجان بىلەن ماۋاۋېن رەئىس بوۋھان قىسقىچە سۆز قىلىپ ئۆتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ماۋاۋېن رەئىس ئەخمەدجانىنىڭ سۆزى:

سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش يەنى تېنچلىق بىتىمنى ئەمەلدە ئىجرا قىلىش دېمەكتۇر. بۇنىڭدىكى مەقسەت: ئۆلكىمىزنى باغۇ - بوستانلىققا ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. ھازىر بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۇلۇق ئىنقىلاب - يەنى مەدەنىيەت ئىنقىلابىي، ماۋاردىپ ئىنقىلابىي، ئىلىم - پەن ياكى تېخنىكا ئىنقىلابىي تۇرۇپتۇ. بۇ ئىنقىلابلار ھەر قانداق جاي ۋە ھەرقانداق ئىجتىمائىي ئىنقىلابلاردىن قېيىن. چۈنكى ئۆلكىمىز

كىمىز ئوتتۇرا ئەسىردىن يېڭى باسقۇچ دەۋرىگىچە بولغان جەريانىنى بېسىپ ئۆتمەكتە. بىزنىڭ ئورتاق، تېنچ ئىجرا قىلىنىۋاتقان مەدەنىيەت ئىنقىلابىمىز دەل بىز ماقۇللىغان سىياسىي پروگراممىدىن ئىبارەت. شۇڭا مەن ھەر قايسى ۋەكىللەردىن سىياسىي پروگراممىنى ناھايىتى تېز ۋاقىت ئىچىدە ھەقىقىي تۈردە ئىجرا قىلىشىنى تەلەپ قىلىمەن. بۇ مېنىڭ ئۈمىدىم.

ماۋاۋېن رەئىس بۇرھانىنىڭ سۆزى:

بىرىنچى، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكە ئىشلىرى يىغىندا قوشۇمچە رەئىس جاڭ جۈجۇڭ سىياسىي پروگراممىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ھەمدە سىياسىي پروگراممىنىڭ مۇھىملىقىنى ئەستايىدىللىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. مېنىڭچە بۇ پروگراما ھەقىقەتەنمۇ تارىختىن بۇيان شىنجاڭغا چاپلاشقان كېسەلگە بىرىلگەن دورا، بۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ دورا شىپالىق بېرىپ كېسەل ساقىيىدۇ. يېڭى تەقدىر، يېڭى بەخت مانا كۆز ئالدىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ ۋەزىپە ئىنتايىن چاپا - مۇشەققەتلىك، بەكمۇ ئېغىر بولۇپ، تامامەن ئاممىنىڭ كۈچ - پاراسىتىگە، بىر دىل، بىر مەخسەت بىلەن قولغا كەلتۈرۈشىگە باغلىق، مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن نەچچە ئون يىللىق قاراڭغۇ زۇلمەتلىك سىياسەتنى يىلتىزىدىن قۇمۇرۇپ تاشلاپ، يېڭىلىق يارىتىپ، دېموكراتىيە ۋە بەخت - سائادەت داغدام يولىغا كىرەلەيمىز.

بىز بارلىق ھەيئەتلەر سىياسىي پروگراممىنى باشتىن - ئاياق سەممىيەتلىك بىلەن كەم - كۈتىسىز ئەمەلدە كۆرسىتىپ ۋە تەدرىجى يولغا قويۇپ، خەلقنىڭ سەممىي ئارزۇ-ئۈمىدىگە ئۈيغۇنلىشىشىمىز كېرەك. مەن ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ مۇشۇ يېڭى چوڭ ۋەزىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىپ دەۋر بۆلگۈچ خاراكتېرگە

مۇناسىپ يېڭى كادىرلاردىن بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. قىسقىسى بىزدە ئامما ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان مەقسەت، دۆلەتكە ساداقەتلىك كۆرسىتىدىغان ئىرادە بولۇشى لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، بۇ پروگراممىدا ناھايىتى تېز ئۆزگۈشلۈق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، دېموكراتىك ۋە بەخت - سائادەتلىك يېڭى شىنجاڭ بارلىققا كېلىدۇ. بۇ پروگراممىدا ماقۇللانغاندىن كېيىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىگە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرۇلدى ھەمدە قوشۇلغانلىق ھەققىدە جاۋاب تېلېگراممىسى تاپشۇرۇۋېلىندى.

سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى

سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي قىسمىدىكى 5 - ، 6 - ، 7 - ماددىلىرىدا: خەلق ناھىيىلىك سەنىيەۋي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەنىيەۋي ھەيئىتىنى تەشكىللەش، ناھىيە ھاكىمىنى سايلاش، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئۆلكىلىك سەنىيەۋي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك سەنىيەۋي ھەيئىتىنى قۇرۇش، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە، دەپ بەلگىلەنگەن، بىز بۇ بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ دېموكراتىك ھوقۇقىنى تېز ۋاقىتتا ئىجىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش، يەنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۈزۈن يىللاردىن بۇيان كۆرەش قىلىپ قولغا كەلتۈرۈش ئارزۇسىدا بولۇپ كېلىۋاتقان ھوقۇقىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ئۈچۈن، تېزلىكتە سايلام قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىپ، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇق، بۇ 9 - ئايىنىڭ 1 - كۈنى رەسمىي ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق:

(1): سايلام ئورگانلىرىنى باشقۇرۇش ۋە نازارەت قىلىش (A)

ئۆلكىدە، ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. بۇنىڭ ئەزالىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىپ بېكىتىدۇ. (B) ناھىيىلەردە، ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. ھەيئەت باشلىقىغا بىر ئادەم، مۇئاۋىن باشلىقلىققا بىر ئادەم، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم تەيىنلىنىدۇ. ھەمدە ھەيئەتلەر ئارىسىدىن بىر ئادەم كاتىپلىققا كۆرسىتىلىدۇ. بۇ نامزات ئىسىملىكى، جايلاردىكى يەرلىك زاتلار ئىچىدىن تاللىنىدۇ ۋە ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتىگە مەلۇم قىلىنىپ ۋەزىپىگە قويۇلىدۇ. (C) ھەر بىر يېزا - قىشلاق، جىگلاردا شۇبە سايلام ھەيئەتلىرى قۇرۇلۇپ، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم قويۇلىدۇ. بۇلاردىن ھەيئەت باشلىقلىققا بىر ئادەم كۆرسىتىلىدۇ. نامزاتلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى شۇ يەردىكى زاتلار ۋە زىيالىلار ئىچىدىن تاللاپ ئېلىنىدۇ. (D) ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى ئايرىم - ئايرىم ھالدا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرىنى ھەر قايسى مەمۇرىي ئۆلىيەتلەرگە ئەۋەتىش بىلەن، ھەر بىر ناھىيىلەرگە نۆۋەت بىلەن بېرىپ سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىدۇ، ھەر خىل سايلام تۈرلىرى مۇشۇ گۇرۇپپا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(2) ناھىيىلىك سەنىيەۋي ھەيئەت ئەزالىرىنى سايلاش:

(A) ناھىيىلىك سەنىيەۋي ئەزالىرىنىڭ سانى ئاھالىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، مىللىي تەركىب نىسبىتى بويىچە ئايرىم بەلگىلىنىدۇ. (B) ناھىيىلىك سەنىيەۋي ئەزالىرىنى سايلاشتا، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى شۇبە سايلام ھەيئەتلىرى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئاممىۋي چوڭ يىغىنلارنى ئېچىپ سايلام ئىسىملىكلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. ھەر قايسى شۇبە ھەيئەتلەر سايلانغانلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتىگە يوللاپ بېكىتىدۇ. ئاممىۋى چوڭ يىغىن چاقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئايرىم بەلگىلەيدۇ. (E) ناھىيىلىك سەنىيەۋي ئەزالىقىغا سايلايدىغان ۋە سايلىنىدىغانلار بىردەك ھوشۇ دۆلەتنىڭ تەۋەلىكىدە بولۇشى كېرەك.

(3) ناهيه هاكىمىنى سايلاش: (A) ناهيه هاكىمى هەر قايسى ناهيىلىك سەنيەخۇي هەيئەتلىرىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق سايلام، يەغىنىدا سايلاپ چىقىلىدۇ. ھۆكۈمەت ۋەكالەتخانىسىنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاش ئۇسۇلى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئايرىم بېكىتىلىدۇ. (B) ناهيه هاكىمىنى سايلاشتا، مەخپىي يۇسۇندا ئىسىملىك يېزىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ئەڭ كۆپ بىلەتكە ئىگە بولغۇچىلار سايلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن سەل ئازراق بولغانلار كاندىدات بولىدۇ. ئەگەر بىلەت سانى ئوخشاش بولۇپ قالسا چەك تارقىتىش ئارقىلىق بېكىتىلىدۇ. (C) هاكىم سايلاش ۋاقتىدا شۇ ۋاقىتتىكى ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ناهيه هاكىمى سايلام هەيئىتىنىڭ باشلىق ۋە مۇئاۋىن باشلىقلىرى، ئۇلكە تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن نازارەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر نەق مەيداندا بولۇشى كېرەك. (D) هاكىملىققا سايلانغۇچىلارنىڭ سالاهىيىتى مۇنداق بولۇشى كېرەك: جۇڭگونىڭ دۆلەت تەۋەلىكىگە ئىگە، بىر خىل تىل - يېزىقنى پىششىق بىلىدىغان، سىياسىي پروگراممىنى ساداقلىق بىلەن ھىمايە قىلىدىغان، يېشى 25 ياشتىن يۇقىرى بولغانلار مىللىتى، دىنى، يۇرتى، جىنسىي، ئايرىلماستىن بىرەك سايلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە. (E) ناهيه هاكىملىرىنى سايلاش بىلەتتى ئۇلكىلىك سايلام هەيئىتى تەرىپىدىن تەييارلىنىپ، ناهيىلەرنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن، سايلام نازارەت گۇرۇپپىسىغا تاپشۇرۇلىدۇ. سايلامدىن كېيىن، نازارەت گۇرۇپپىسى قايتۇرۇپ كېلىپ تەكشۈرىدۇ.

(4) ئۇلكىلىك سەنيەخۇي هەيئىتى ئەزالىرىنى سايلاش: (A) ئۇلكىلىك سەنيەخۇي ئەزالىرىنى سايلاش ھەر قايسى ناهيىلىك سەنيەخۇي هەيئەتلىرى ناهيه هاكىمىنى سايلىغانچاغدا تەڭ ئىپ لىپ بارىدۇ. بۇنىڭدىكى ئۇسۇلمۇ ناهيىنىڭ هاكىمىنى سايلاش بىلەن ئوخشاش. (B) ھەر قايسى ناهيىلەردىن ئۇلكىلىك سەنيەخۇي ئەزالىقىغا سايلىنىدىغانلارنىڭ سانى، نوپۇسى ۋە مىللىي تەركىب

نىسبىتى بويىچە، باشقا جەدۋەلدە ئايرىم كۆرسىتىلىدۇ. (C) ئۇلكىلىك سەنيەخۇي هەيئىتىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ ئورۇن ئېلىشى ئۈچۈن، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت يەنىمۇ ھەر قايسى ئاز سانلىق مىللەت جامائەت تەشكىلاتلىرىدىن كۆرسىتىلگەن ئىستىملىك بويىچە 12 نەپەر كىشىنى ئۇلكىلىك سەنيەخۇي هەيئىتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلايدۇ. (D) ئۇلكىلىك سەنيەخۇي هەيئىتى ئەزالىرىنىڭ سالاهىيىتى ناهيه هاكىملىرىنىڭكىگە ئوخشاش، بىراق يېشى 25 تىن يۇقىرى بولسىلا بولىدۇ. باشقا چەك قويۇلمايدۇ.

(5) سايلامنىڭ تەرتىپى ۋە پرىنسىپى: (A) ھەر خىل سايلامىلار چارە ئېلان قىلىنغان كۈندىن باشلاپ، ئىككى ئاي ئىچىدە (يەنى بۇ يىل 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە) ئورۇنلاپ بولۇنىدۇ. (B) ناهيىلىك سەنيەخۇي هەيئىتى نازارەت گۇرۇپپىسى يېتەكچىلىرى، ئۇچ كۈن ئىچىدە سايلاپ چىقىلىدۇ. (C) ھەر خىل سايلام تەڭلىك ئاساستا ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھەر قاتلاق ئادەمنىڭ ئارىلىششىغا، تىزگىنلىشىگە ياكى كۆز بويىشىغا يول قويۇلمايدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ سايلىنىش - سايلاش سالاهىيىتى بىكار قىلىنىپ، قانۇن بويىچە قاتتىق جازا تارتىلىدۇ. (D) ئۇلكىلىك ۋە ناهيىلىك سەنيەخۇي هەيئىتى سايلاپ چىقىلغاندىن كېيىن، بۇرۇنقى سەنيەخۇي هەيئىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە خىل مەزمۇنلار سايلام چارىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى تولۇق تېكىستتى بىلەن ئېلان قىلىنىدۇ.

بۇ سايلام قانۇنى بىر تەرەپتىن ئېلان قىلىندى، يەنە بىر تەرەپتىن ۋىلايەت، ناهيه، ھۆكۈمەت ۋاكالەتخانىسىنىڭ ئىجرا قىلىشى ئۈچۈن تېلېگرامما ئارقىلىق ئەۋەتىپ بېرىلدى. ھەمدە تۆۋەندىكى تۆت نۇقتىلىق يوليورۇق كۆرسىتىلدى: (1) ھەر قايسى ناهيىلەردىكى سايلام هەيئىتى ۋە شۇبە هەيئەتلەر بىر ھەپ

ته ئىچده قۇرۇلۇپ مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن تەييارلىق خىز-
مىتىگە كىرىشىلسۇن. (2) ھەر خىل سايلام، ئۆلكە تەرىپىدىن
ئەۋەتىلگەن سايلام نازارەت گۇرۇپپىسى بېتىپ بارغاندا يۇرگۈ-
زۈلسۇن. (3) بۇ قېتىملىق سايلام ئۆلكىمىزدە يۇرگۈزۈلگەن تۇنۇ-
ج قېتىملىق ئومۇمىي سايلام، ھۆكۈمىتىمىز دېموكراتىك سىياسەت-
نىڭ روھىنى ئىزچىلاشتۇرۇش ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سىياسىي پروگ-
رامىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بۇ خىزمەتنى قەتئىي
ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاپ، شىنجاڭدا مەڭگۈ تېنچلىق ۋە بەخت
سائادەتنىڭ ئاساسىنى سېلىشنى قارار قىلدى. بۇنى كەڭ تۇر-
دە تەشۋىق قىلىپ خەلقىمىزگە ئومۇمىيۈزلۈك چۈشەندۈرۈش ئۈ-
مىد قىلىنىدۇ. (4) ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ سا-
لامغا ئارىلىشىشغا، ئۇنى تىزگىنلىشىگە مۇتلەق يول قويۇلماي-
دۇ. يەرلىك زاتلار ئادەتتىكى دېموكراتىك قائىدە بويىچە ئاش-
كارا سايلام مۇسابىقىسى ئېلىپ بارسا بولىۋېرىدۇ، قانۇنغا خىلاپ-
لىق قىلىشقا، كۆز بۇياشقا يول قويۇلمايدۇ.

تېلېگراممۇ يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئىككى مۇئا-
ۋىن رەئىس بىلەن كېچىشىپ، 1946 - يىلى 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى
« ئۆلكىلىكۈە ناھىيىلىك سەيلىمىي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىنى، نا-
ھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش سايلىمى ئېلىپ بېرىش يۈزىسىدىن» پۈتۈن
ئۆلكىلىك كى پۈقرالارغا مۇراجىئەتنامە» ئېلان قىلدۇق. بۇنىڭ
تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار!

7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئېلان قىلىنغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت سىياسىي پروگراممىسىنىڭ سىياسىي بابىدا كۆر-
سەتلىگەن 5 -، 6 -، 7 - ماددىلىرىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، خەل-
قىمىز ناھىيىلىك سەيلىمىي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەيلە-
خوي ھەيئىتىنى قۇرۇش، بۇ، ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاپ چىقىش،
ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىغا نازارەت قىلىش ۋە يار-

دەم قىلىش: ئولكىلىك سەيلىمىي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك
سەيلىمىي ھەيئىتىنى قۇرۇپ چىقىش، بۇ، ئۆلكىلىك ھۆكۈ-
مەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقى-
غا ئىگە دېيىلگەن. مانا بۇ «دېموكراتىك سىياسەت ئەمەلگە
قويۇلۇپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا تولۇق قاتنىشىش ھوقۇ-
قىغا ئىگە قىلىنىدۇ» دېگەن ماددىنىڭ (سىياسىي بابتا كۆر-
سەتىلگەن) ئىجرا قىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل
ھوقۇقنىڭ ئەمەلدە يۇرگۈزۈلىشى ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈ-
مەت 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەيلىمىي
ئەزالىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنى
تۈزۈپ تارقاتتى. ئەمدى مۇشۇ چاغ بويىچە سايلام يۇرگۈ-
زۈلىدۇ. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ۋە ئىككى مۇئاۋىنىم ئەنس
كۆپچىلىككە ئالاھىدە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ ئۆتەمەكچىمىز:

ئالدى بىلەن بىز كۆپچىلىككە شۇنى ئۇقتۇرۇپ ئۆتۈمىز-
كى، بۇ ھوقۇق ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇ پۈتۈن ئۆلكە
خەلقىنىڭ يۈز يىللاپ، مىڭ يىللاپ كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ
نەتىجىسى. بىز ئۇنى قەدىرلىشىمىز، ئەتىۋالىشىمىز كېرەك.
ھەربىر كىشى ئۆز ۋىجدانى ۋە ئادىللىق بىلەن كۆپچىلىك
ئەۋ ئىشىنىدىغان خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە تولۇق ۋەكىللىك
قىلىدىغان زاتلارنى ناھىيىلىك سەيلىمىي ئەزالىقىغا ۋەناھە-
يىنىڭ ھاكىملىقىغا سايلاشلىرى لازىم. بۇ ئەڭ مۇھىم
بىر نۇقتا. سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي بابىدىكى 5 -
ماددىدا « خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ھەر دەر-
جىلىك ئورگانلارنىڭ سايلاش ئومۇمىيۈزلۈك، باراۋەرلىك،
مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭدا تىزگىن-
لىنىلىش، كۆز بويىمچىلىق قىلىش مۇتلەق مەنئىي قىلىنىدۇ»
دەپ كۆرسىتىلگەن. كۆپچىلىك بۇ قېتىمقى سايلامدا كۆز
بويىمچىلىق قىلغۇچىلارنىڭ بار - يوقلىقىغا، بەزىلەر تەرىپە-

دىن تىزگىنلەنگەن ياكى تىزگىنلەنمىگەنلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەك. ئەگەر موشۇنداق ئەھۋال بولسا، بۇ دېموكراتىك سىياستنى يولغا قويۇشقا قارىتا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق بولىدۇ. شۇنداقلا خەلقنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ كېلىدۇ، سىلەرنىڭ بۇنى رەت قىلىشىڭلار، پاش قىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ تىزگىنلىشىنى قوبۇل قىلماسلىقىڭلار، ئۇنىڭ سايلامدا رەئۇازلىق قىلىشىغا سۈكۈت قىلىپ تۇرماسلىقىڭلار لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا كۆپچىلىك ئاندىن دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدىكى ئىلغار پۇخرا بولالايدۇ. كۆپۈنچە ئىچكى ئۆلكىلەردە ئۆلكىلىك ناھىيىلىك سەنىيىۋى ئەزالىرى سايلام ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ناھىيە-نىڭ ھاكىمىغا قارىتا تېخى خەلق سايلىمى يۈرگۈزۈلمىدى. ھازىر شىنجاڭنى بۇ جەھەتتە ئالدىدا كېتىۋاتىدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. ئەگەر بۇ قېتىمقى سايلام تولۇق قانائەتلەنەرلىك ئورۇنلانسا، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ھەرقايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن نەمۇنە بولۇپ قالالايدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. بۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ شان-شەرىپى، مەن كۆپچىلىكنىڭ مۇشۇنداق شان-شۆھرەتكە چوقۇم مۇيەسسەر بولىدىغانلىقىغا، شىنجاڭنى جەزمەن ھەر قايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن ئۈلگە قىلىپ چىقالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

يەنە بىرسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغىلى ئىككى ئاي بولدى، شۇنى يوشۇرماي ئېيتالايمىزكى، يەنە ئاز سانداكى كەمچىلەر دېموكراتىيە ئەركىنلىك دېگەنلىك ھەقىقىي مەنىسىگە يەتمەيۋاتىدۇ. ھازىر دېموكراتىيە ئەركىنلىك دائىرىسىدىن ھالقىپ كېتىدىغان سۆز-ھەرىكەتلەر مەۋجۇت. بىراق ھەممىيلەن شۇنى چۈشۈنىشى لازىمكى، دېموكراتىيە دېگىنىمىز سىياسىي تۈزۈم، ئەركىنلىك دېگىنىمىز خەلقنى بىرىلگەن ھوقۇق، لېكىن بۇ ئىككىسى قانۇن دائىرىسىدىن چەتنىگەن

ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، يەنى ئۇلار قانۇننى ئاساس قىلىدۇ. مۇبادا سىياسىي تۈزۈم قانۇن ئاساسىدا تۇرغۇزۇلمسا، زوراۋانلىق، ئىستىبدادتلىق يولغا قويۇلسا، بۇنىڭ دېموكراتىيە دېگىلى بولمايدۇ؛ خەلقنىڭ ئەركىنلىكىمۇ قانۇن ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلمەي قارغۇلارچە ھەرىكەتلەردە بولسا، بۇمۇ ھەقىقىي ئەركىنلىك ھېسابلانمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتالايمىزكى، قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش بولمىسا، دېموكراتىك سىياسەتمۇ بولمايدۇ، قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش بولمسا، دېموكراتىك سىياسەتمۇبولمايدۇ قانۇن بىلەن ئىدارەقىلىش بولمسا، خەلقنىڭ ئەركىنلىكى ھەم بولمايدۇ. بىز دېموكراتىكسىياسەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قىلىشقا بويسۇنۇشىمىز، ھەر خىل ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قىلىشقا ئەمەل قىلىشىمىز لازىم. سىياسىي پروگراممىا خەلق ئەركىنلىكىگە قىلىنغان بىر خىل كاپالەت، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۆزى بىر قانۇن، خەلق مۇشۇنداق قانۇنغا تايانغاندىلا ئاندىن ئۇلارنىڭ ئەركىنلىكى كاپالەتكە ئېرىشەلەيدۇ. سىياسىي پاننىڭ 2-ماددىسىدا: «خەلقنىڭ تەپەككۇر، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئويۇشۇش، ئولتۇراقلىشىش، كۆچۈش جىسمانىي، مال-مۈلۈك جەھەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇنىي كاپالەتكە ئېرىشىدۇ»؛ 3-ماددىسىدا: «خەلقنى قانۇنسىز قولغا ئېلىشقا، تۇتۇپ تۇرۇشقا ياكى جازالاشقا پولى قويۇلمايدۇ»؛ 4-ماددىسىدا: «قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى يېتىشتۇرۇلىدۇ»، دېيىلگەن.

ھەربىر ماددىدا قانۇنغا ئاساسلىنىش ھەققىدە سۆز بار. ئۇنىڭ شۇنداق يېزىلىشىدىكى سەۋەبىمۇ مانا شۇ يەردە. مۇشۇ داۋلىنى چۈشەنگەندىلا دېموكراتىيە-ئەركىنلىكنىڭ

هەقىقىي ماھىيىتىنى بىلگىلى، مۇشۇ داۋلىغا ئەمەل قىلغاندىلا، دېموكراتىيە - ئەركىنلىكتىن بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ. بۇنى بىر جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىساق، ھۆكۈمەت قانۇنىغا ئەمەل قىلىش، خەلق قانۇنىغا ئەمەل قىلىش، ھۆكۈمەت بىلەن خەلق بىرلا قانۇنغا ئەمەل قىلىش ئارقىلىق دۆلەت ئىشلىرىنى ياشقۇرۇپ، قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم دېگەنلىك بولىدۇ. قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش، دېمدكراتىك سىياسەت دېگەن مانا شۇ!

بىزنىڭچە بۇ قېتىمقى سايلامنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور. ئۇنىڭ ئۈتۈقلۇق بولۇشى ياكى مەغلۇپ بولۇشى، ئۇنىڭدىكى پايدا - زىيان پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بىر سىناق تېشىدۇر. يەنى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھازىرقى دەۋرىدىكى دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈمى يولغا قويۇلغان دۆلەتنىڭ خەلقى بولۇش سالاھىيىتىگە ئىگە يا كى ئىگە ئەمەسلىكى، بۇقېتىمقى سايلامدا ئېنىق بولىدۇ. كۆپچىلىك جەزمەن ھازىرقى دېموكراتىك دۆلەتنىڭ خەلقلىرىدىن بولۇپ، دېموكراتىك سىياسىي يولىدا مېڭىپ، پارلاق بايا شات، بەختىيار ئىستىقبالغا قەدەم قويىدۇ!

شۇنىدىن كېيىن ھەرقايسى ناھىيىلەردە ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ھەيئەتلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى. ناھىيە ھاكىملىرىمۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سايلاپ چىقىلدى. نەتىجىدە پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىنىڭ جۈملىدىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ئۆلايەتنىڭ ھەممە ناھىيە ھاكىملىرى شۇ يەردىكى زاتلاردىن سايلىنىپلا قالماستىن، مىللى تەركىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، خەلق سايلاپ چىققان ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ھەيئەت ئەزالىرى ئىچىدە، ئۇيغۇرلار 59.31% نى تەشكىل قىلدى. شۇ چاغدا مەن دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشنىڭ ئاساسىيقاتلام تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇپ بولدى، دەپ ھېسابلىغانىدىم. بىراق ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىش، ئۆلكىلىك سەنىيەخۇي

ھەيئىتىنى قۇرۇش خىزمىتى ئىنتايىن زور ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچراپ، ناھايىتى زور داۋالغۇشلار يۈز بەردى. بۇنى كېيىن بايان قىلىپ ئۆتىمەن.

غۇلجىغا زىيارەت

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قورۇلغان ۋە سىياسىي پراگراممىنى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، مەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. بۇ سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش ئىدى. چۈنكى غۇلجا ئۆزگىرىشى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ئۆلايەتنىڭ قوزغالغان بولۇپ ئۇچ ئۆلايەت بولسا، غۇلجىنى مەركەز قىلغان. ھازىر پۈتۈن ئۆلكە تىنچ بىرلىككە كېلىشكە قارىتىپ يۈزلىنىپ، بارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى سىياسىي پراگراممىغا بويىچە ئېلىپ بېرىش زۆرۈر بولۇپ تۇرمۇاتىدۇ. مەن قوشۇمچە رەئىسلىك سالاھىيىتىم بىلەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش، كۆزدىن كۆچۈرۈش ئارقىلىق، ئىككى تەرەپنىڭ قايتىدىن ھەمكارلاشقانلىقىنى، ئۇچ ئۆلايەتنىڭ زاتلارنىڭ كونا كۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىپ، يېڭى تۇنۇش ھاسىل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى زۆرۈر.

مەن مۇناۋەرەئىس ئەخمەدجانغا غۇلجىنى زىيارەت قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىمدا، ئۇ دەرھال ماقۇل بولدى، لېكىن ئاۋال بىر قايتىپ بېرىپ تەييارلىق كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنەتتىم. چۈنكى ئۆزگىرىشنىڭ ئالدى - كەينىدە ۋە تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا تولۇق بىرلىك يوق ئىدى. ئۇ مېنىڭ زىيارىتىمنى ئەلۋەتتە رەت قىلالمايتتى. بىراق ئۇنىڭ مېنىڭ بىخەتەرلىك مەسىلەم ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى

پىكىر بىرلىك مەسلىسىنى ئويلانماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. مەن ئۇنىڭ غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ، مېنىڭ غۇلجىنى زىيارەت قىلىدىغانلىقىمنى ئېلان قىلغاندا، بەزىلەرنىڭ قارشى چىققانلىقىنى ۋە بەزى سۆزگە كىرمىگەن رادىكال ئۇنسۇرلارنى ۋاقتىنچە نازارەت ئاستىغا ئېلىپ، تەسادىپى ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئالغانلىقىنى كېيىن ئۇقتۇم. بۇ توغرىدا مەن ئۇنىڭدىن ۋە باشقا غۇلجىلىق دوستلاردىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەن دەخۋادىن غۇلجىغا قارايۇچتۇم. مەن بىلەن بىرگە سەپەر قىلغانلاردىن دېخۋا شەھەر باشلىقى چوي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇڭ، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ۋاڭ زېكشەن، غەربىي - شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مائاۋىن سەنمۇجاڭى لىيۇدېڭ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد قاتارلىق كىشىلەر بارىدى. باشقا ھەمراھلار ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، 2 - 3 كۈن بۇرۇن بېرىپ بولغانىدى. بىزنى غۇلجا ۋىلايەت مەھكىمىسىگە ئورۇنلاشتۇردى. دەرۋازىنىڭ سىرتىغا ئاسمان ۋە قۇياش چۈشۈرۈلگەن دۆلەت بايرىقى ئېسىلغانىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا كوچىنىڭ مەلۇم جايلىرىدا «شەرقىي تۈركىستان» دۆلەت بايرىقىمۇ ئېسىلغان، بىز كېلىشتىن بۇرۇن ئۇلار ھەقەقەتەنمۇ تازا باش قاتۇرۇپ پۈتۈن شەھەر بويىچە «شەرقىي تۈركىستان» بايرىقىنى يىغىشتۇرتۇۋەتكەن.

ئەخمەدجان باشچىلىقىدىكى غۇلجا تەرەپ بىزنى ئىنتايىن سەمىمىي قىزغىن كۈتىۋالدى. كۈنتەرتىپلەر ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ھەر كۈنلىكى زىيارەت بولۇپ تۇردى. زىيارەتلەر چوڭ مېۋىنزارلىق باغ ئىچىدە ئۆتكۈزۈلدى. بايا‌شات داستىخانلار ئۆز رېتى بىلەن ئارقىمۇ - ئارقا سېلىنىپ تۇراتتى، تۇرنىمۇ كۆپ ئىدى. زىيارەت داۋامىدا يەنە ناغرا، سۇنای، مۇزىكا - ئۇسۇل قاتارلىق سەنئەت نومۇرلىرى ئويىنىلىپ تۇردى،

تاماقمۇ ئۈزۈلمەي كەپ تۇردى. بەزىدە ئەتتىگەنلىكى سائەت 9 دىن تارتىپ تاكى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 - 5 لەرگىچە يەپ - ئىچىپ، زىيارەت بىلەنلا ئۆتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ئەڭ ئالىي مېھمانغا قىلىنغان ھۆرمەت بولۇپ، ئادەتتىكى مېھمانلارغا قارىتا بۇنداق قىلىنمايدىكەن.

غۇلجىغا قىلىنغان بىر ھەپتىلىك زىيارەت داۋامىدا، بىز جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسى بولغان قورغاسقا، بىلىق مەھسۇلاتى مول، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېقىپ كىرىدىغان ئىلى دەرياسىغا، سەنتەي، ئۇتەيلەرنىڭ مەنزىرىلىك رايونى بولغان سارمۇستا، سۇيدۇڭ، توققۇزتارا، نىلقا ناھىيىلىرىگە باردۇق. جايلارنى زىيارەت قىلغان چېغىمىزدا، شۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. بىز يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرىلا ئۇلار يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن ۋە ھاراق، مېۋە - چېۋە، چاي - پىرەندىكىلەرنى ۋە دەم ئالىدىغان چېدىر - بارگاھلارنى تەييارلاپ قويغان ئىكەن. ئۇلار بىزنى قىزغىن سەمىمىي كۈتىۋالدى. ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى سەمىمىي بولۇپ، بىزنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى.

يول ئۈستىدىكى زىيارەتتە مەن ئاممىغا نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇلار بىلەن ئايرىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن ئىچكى قەلبىدىن ۋەتەنگە تەلپۈنۈپ تۇرىدىغان سەمىمىي مۇھەببەت چېقىپ تۇراتتى، مەن سۆزۈمدە مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى، تېنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەكىتلىدىم، غۇلجىدا مەن يەنە خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى زىيارەت قىلدىم، دەمدە شۇ يەرلىك خەنزۇ مەسئۇل خادىملارنى چاقىرتىپ سۆھبەتلەشتىم.

بەزىلەر شىنجاڭ تارىختىن بۇيان «10 يىلدا بىر چوڭ قالايمىقانچىلىق، 5 يىلدا بىر كىچىك قالايمىقانچىلىق يۈز

ببرىپ تۇرىدىغان» جاي دېيىشىدۇ. مىللىي ئاداۋەت ناھايىتىمۇ چوڭقۇر ئىكەن. ھەر قېتىم قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەندە ھەر قايسى مىللەتلەر، بولۇپمۇ خەنزۇلار بىلەن تۈركى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشىپ كەلگەن. بۇ قېتىمقى غۇلجا ئۆزگىرىشىدىمۇ ھەم شۇنداق بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەنزۇلار كۆپ ئۆلتۈرۈلگەن. بەزى جايلاردا قېرى - ئاجىزلار، خوتۇنلار ۋە نارىسىدە بالىلاردىن بولۇپ، بىر قانچە ئون كىشىلا قالغان. غۇلجىدا قەپقالغان خەنزۇلار ئارىسىدىمۇ قېرى، ئاجىزلار، خوتۇن - قىزلار، نارىسىدە بالىلار كۆپ سانلىنى ئىگەللەيدۇ. ياشلار، ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ھەممىسى قىرىپ تۈگىتىلگەن.

خەنزۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان مەن بىلەن سۆزلەشكەندى. ئۇ ئىنقىلاب كۆتىرىلگەن چاغدا بەزىلەر خەنزۇلارنى قىرغىن قىلىشنى تەشەببۇس قىلغاندا، ئۆزىنىڭ قارشى تۇرغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنە ئەسەبىيلەشكەن ئۇنسۇرلارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلغان بولساق، ئېھتىمال خەنزۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ قالمىغان بولاتتى، دېدى. مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭغا: ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات، ھازىردىن باشلاپ مىللىي ئاداۋەت كونا تارىخىي ئىز پېتىچە قالمۇھرسۇن، ئەمدى ئۇنى قايتا تەگەپ ئولتۇرمايلى، مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن شىنجاڭدا مەڭگۈ تىنچلىقنىڭ ئورنىتىلىشى، مىللەتلەرنىڭ مەڭگۈ ئىتتىپاق ئۆتىشىنى، ئۆتمۈش تارىختىكى جىنايى قىلمىشلارنىڭ قايتا تەكرارلانماسلىقىنى ئۈمىد قىلايلى، بۇ ھەممىزنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنگەن ئورتاق مەسئۇلىيەت، دېدىم. ئەمەلىيەتتىمۇ راست شۇنداق. گەپنى يىراقتىن قىلماي، نېمەن گەپياۋ-نىڭ «خۇيزۇلارنى بېسىقتۇرۇشى» دىنلا باشلىساق، خەنزۇلار شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندا، ھەر مىللەت خەلقىگە ئۆزلۈكسىز قىرغىنچىلىق يۈرگۈزۈپ گەلگەن؛ بولۇپمۇ شېڭ شىسەينى

ئالساق، ئۇ مەيلى ئازسانلىق مىللەت ياكى خەنزۇ بولۇشتىن قەتئىنەزەر، ھەدەپ كەڭ قىرغىنچىلىق قىلغان. ئاز سانلىق مىللەتلەر ھۆكۈمرانلارنىڭ پەقەت خەنزۇ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا، خەنزۇلار بىزنى ئۆلتۈرىدۇ دەپ قارىغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن مۇددەتلىك مىللىي ئۆچمەنلىكنىڭ ئۇرۇقى تېرىلىپ كەلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئولارمۇ قوزغىلاڭ يۈز بېرىش بىلەنلا، قىساس ئېلىش ۋاستىسىنى قوللىنىپ، بىر پەس قىرغىنچىلىق يۈرگۈزگەن. تارىختىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار تېرىپ قالدۇرغان مۇشۇ جىنايى سەۋەبلەر كاساپىتىدىن كېلىپ چىققان ئېچىنىشلىق پاكىتلار ئالدىدا بىز يەنە نېمە دېيەلەيمىز!؟

غۇلجىدا زىيارەتتە بولغۇاتقان مەزگىلىمدە، يەنى 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى مەن غۇلجا بويىچە ئەڭ چوڭ باغ - ھەرەمباغدا 1500 دىن ئارتۇق ھەرمىللەت ۋەكىللىرىنى تەكلىپ قىلىپ، ئولارغا ھۆكۈمەت زىياپىتى بەردىم ۋە نۇتۇق سۆزلىدىم. شۇ چاغدا تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن تۆت ئەتراپقا يىغىلغان ئاممىمۇ بىر قانچە مىڭدىن ئاشىدۇ، مېنىڭ نۇتقىمدىكى سۆزلەر ناھايىتى قەتئىي، لېكىن پوزىتسىيەم ئىنتايىن سەممىي بولۇپ، خېلى ئۇزدىن ئىنكاسلار قوزغىدى.

مەن ئالدى بىلەن مۇنولارنى كۆرسەتتىم: بۇ قېتىمقى غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تېنچ ھەل قىلىنغانلىقى، ئاساسەن مەركەزنىڭ تېنچلىق سىياسىتىنى قەتئىي ئىجرا قىلغانلىقى ۋە ئۇلۇق ئىتتىپاقچىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ چەتتىن ياردەم بەرگەنلىكىدىن بولدى، ئۇ شۇنداقلا يەنە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ، تېنچلىقنى بىردەك تەلەپ قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئېيتالايمىزكى، تېنچلىقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى، خەلقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى بولىدۇ، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ تارىختا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىسى بولىدۇ.

ئاندىن كېيىن، ئۆزەمنىڭ ئەخمەدجان ۋە بورھان ئىككى ماۋاۋىن رەئىس بىلەن بىرگە يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلۇغاندىن كېيىن سەممىيەت بىلەن ھەمكارلىشىپ ئىش ئېلىپ بارغانلىقىمىز مەسىلەن: سىياسىي پىراگراممىنىڭ ئوڭۇشلۇق قارارداردىن ئۆتكەنلىكى، ئۆلكىلىك سەنيەخوي ئەزالىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقى، ماۋاۋىپ تۈزۈمنىڭ تۈزىتىلىپ بەكىتىلگەنلىكى، كارخانا-شېركەتلەرنى قىسقارتىش - ئەمەلدىن قالدۇرۇش، شېڭ شىسەي تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىنغان خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېلىۋېلاپ قايتۇرۇش ۋاھاكازالار ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۇم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئۆزئارا سەممىي ھەمكارلاشقانلىقىمىزنى، نىشانىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە سىياسىي پىراگراممىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتۇم. دېمەكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزۈش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەلكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈستىدە قىسقىچە ئىزاھات بەرگەنلىكى سىرتىدا يەنە بۇنىڭ بىرشۇئار ياكى ئۇمۇمىي مەس، بەلكى پات ئارىدا پەيدىن - پەي ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغان پاكىت ئىكەنلىكىنى، مۇندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرەپلا بۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قەتئىي ئىجرا قىلىپ قالماي، بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭمۇ بۇ پىراگراممىنىڭ ئەمەلدە ئىجرا بولۇشىنى ھىمايە قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا نازارەت قىلىشى لازىملىقىنى تەكىتلەپ ئۆتتۇم. 3 ۋىلايەت ئۆلكىمىزنىڭ بىر قىسمى، ئەلۋەتتە بۇنىڭ سىرتىدا قىلىشقا بولمايدۇ.

ئەڭئاخىرىدا مەن ئورۇمچى شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەبرىكلەش چوڭ يىغىنىدا قىلغان سۆزۈمدىن نەقىل كەلتۈرۈپ: شىنجاڭدا تېنچلىق قولغا كەلدى، بىز ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، ئاسرىشىمىز، يوكسەلدۈرىشىمىز، بۇ ئارقىلىق شىنجاڭدا مەڭگۈ

تېنچلىق ئورنىتىشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا شىنجاڭدا ئۇمۇمىيۈزلۈك مەڭگۈ تېنچلىق ئورناتقىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن: جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك، دەپ سۆزۈمنى تاماملىدىم.

بۇ نۇتۇق شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

غۇلجىدىكى زىيارەت مەزگىلىدە، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىنى بىلەن بىرقانچە قېتىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇمۇمەنى تاماقتا تەكلىپ قىلدى. ئۇ تەكلىپ بويىچە كۆپلىگەن يىغىنلارغىمۇ قاتناشتى. بىراق دەسلەپكى كۆرۈشكەن چاغدا، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى بىر ئاز قاتتىقراق، گەپ - سۆزلىرى قوپالراق كۆرۈندى. كېيىن بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالايدىغانلىقىمىزنى تەكرار بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسىدە كۆرىنەرلىك ئۆزگىرىش پەيدا بولۇپ سەممىي مۇئامىلە قىلدى، بۇنىڭ بىلەن سۆھبىتىمىزمۇ يۇرۇشۇپ كەتتى. كېيىن ئاڭلىسام، ئۇ مېنىڭ پوزىتسىيەمگە نىسبەتەن ناھايىتى قايىل بولغان. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئېھتىمال مېنىڭ سىياسىي تەشەببۇسلىرىمنى ئۇمۇ بىرقەدەر چۈشىنىپ يەتكەن بولۇشى كېرەك. مېنىڭ سوۋېتكە مايىل تەشەببۇسلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلگىنىمگە بىر قانچە 10 يىل بولغانىدى. بۇ ئىچكى ئامىل بولمىسا تاشقى كۈرۈنۈش شەكىللەنمەيدۇ. ئۇنىڭ مېنى چۈشىنىشتىن ئىلگىرى پوزىتسىيىدە قاتتىقراق بولغانلىقىنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

غۇلجىدا بىر ھەپتە تۇردۇم. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى زور كۈچ چىقاردى. ئۇنىڭدا ھەر قاچان جەددىي ۋە ئېھتىياتچانلىق قىياپەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئالدى بىلەن ئۇ مېنىڭ بىخەتەرلىكىم ئۈچۈن ئالاھىدە

باش قاتۇردى. مەسىلەن: ھەرەمباغدىكى كاتتا زىياپەتكە كەلگەن مېھمان شۇنچىۋالا كۆپ، ئۇنداق تۆت ئەتراپىدىكى ئاممانىڭ تېخىمۇ نۇرغۇنىدى. يەنە كېلىپ بۇ يەر ئۇچ ۋىلايەت ۋەقەسىنىڭ مەركىزىي رايونى ھېسابلىناتتى. ۋەقە ئەمدىلا تىنچلىنىپ، كىشىلەرنىڭ پىكىر - ھېسسىياتلىرى نورمال ھالەتكە تېخى قايتىپ كەلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، مېنىڭ كەڭ ئاممىنىڭ ئالدىغا مەيدانى كېرىپ چىقىشىم ئۇلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ سۆزلىشىشىم، نۇرغۇن ئادەملەرنى ئەندىشىگە سالغانىدى. بەزىلەر مېنى قاپتەك يۇرىكى بارىكەن دېيىشىپتۇ. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭدىن تولىمۇ ئەنسىرىگەنىدى. بەلكى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش ۋەشۇ چاغدىكى تەرتىپنى ساقلاش ئۈچۈن ناھايىتىمۇ كۆپ كۈچ كەتكەندۇ؟

بۇ قېتىمقى سەپەردىن قولغا كەلگەن ئۇنۇم ئاز ئەمەس، سىياسىي جەھەتتە كۆپلىگەن ياخشى تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى. ئومۇمەن بۇ سەپەرمىز بىھۇدە بولمىدى.

دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى

1946 - يىلى نەنجىڭ ھۆكۈمىتى دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى چاقىردى. بۇنىڭغا شىنجاڭدىن بېرىشقا تېگىشلىك ۋەكىل 18 نەپەر بولۇپ، ئىلى ۋىلايەت يەتتە سانىنى ئىگەللىدى. ئۇلار: مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوۋ، ئەنۋەر سالىجان، خەمىت سۇلتان، ئابلەھەت مەخسۇم، كېرىم ھاجى، زىيا قاتارلىق يەتتە كىشىدىن ئىبارەت. قالغان 11 نەپەر ئادەم يەتتە ۋىلايەتتىن بولۇپ، مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشچە — خادىۋاك، ئامىنە، ئەيسا، ۋۇجىڭبىن، چاۋجاپۇ، مەھەممەت ئىمىن، جاۋجيەنفېڭ قاتارلىقلار.

مېنىڭ شىنجاڭغا كەلگىنىمگە يېرىم يىلدىن ئاشقان بولۇپ

ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قالغانىدىم. دۆلەت قۇرۇلتىيىنىڭ بىر تەرەپلىمە ھالدا چاقىرىلىشىغا نىسبەتەن، ئاڭلىشىمچە جۇڭگو كومپارتىيىسى قارشى چىقىپتۇ. نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى شىنجاڭغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆزۈمدە ھېچقانداق ئىددىيە تەييارلىقى بولمىغانلىقتىن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مەسلىھەتلەشتىم، ئۇ قاتنىششىنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مېنىڭچە بۇ ۋەتەنگە تەلەيلۈنگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ئىدى، مەنمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولدۇم. بۇ ئاتالمىش ئاساسىي قانۇن تۈزۈش قۇرۇلتىيى بولۇپ، بۇنى تېخى ئاساسىي قانۇننى يۈرگۈزۈش قۇرۇلتىيى دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاندىن: تەكلىپ لايىھىسى تەييارلىدىڭلارمۇ - يوق، دەپ سورىدىم. ھەمدە تەكلىپ لايىھە بولغان تەقدىردىمۇ، ئارتۇقچە ئارزۇلاردا بولماسلىق ھەققىدە، مەسىلەن: تېنچلىق سۆھبىتى مەزگىلىدە قايتۇرۇۋالغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسى، يۈكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسى قاتارلىقلار، دەپ بىشارەت قىلدىم. ئۇ: ھازىر بىزدە تەييارلىغان تەكلىپ لايىھە يوق، نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن، ئەھۋالغا قاراپ بىر نەرسە دەرمەز، دېدى.

ئۇلار نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن، ئاڭلىشىمچە شىنجاڭلىق بىر قىسىم ۋەكىللەر دۆلەت قۇرۇلتىيىغا تەكلىپ لايىھىسى سۇنغان، جۈملىدىن شىنجاڭنى جۇڭخۇا مىنگو تەۋەسىدە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئۆزگەرتىپ، يۈكسەك ئاپتونومىيە بېرىشنى تەلەپ قىلغان ئەنزىمۇ بارىكەن. تېلېگراممانى مەزمۇنى قىسقا بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ كونكرېت مەزمۇنىنى بىلىش مۇمكىن بولمىدى. مېنىڭ نەزەردە تۇتقىنىم، ئىچكى جايلاردىكى زاتلارنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسى بىلەن ئانچە تونۇشلۇقى يوق، مۇزاكىرە قىلغاندا ئاسانلا يوققا چىقىرىش ياكى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ تاشلاپ، ناچار ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى.

شۇڭا مەن، يۇي يۇزبن، سۇن‌كې، جاڭ‌چۇن، شياۋلىزى، ژۇ‌تيېچىك، ۋاڭ‌شجيې، چېن‌لىخۇ، بەي‌چۇڭشى، چېن‌چېڭ، خوڭ‌لەنياۋ قاتارلىق كىشىلەرگە ئالاھىدە تېلېگراممۇ يوللاپ، ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى يەتكۈزدۇم. ھەمدە ئىشتىن بۇرۇنقى كېلىشتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلىدىم.

مەن مۇنداق دېدىم: ئۇلار ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى، زۇڭلىنىڭ ۋەسىيىتىدە مەلۇم نەزەرىيەۋى ئاساسقا ئىگە. بىراق ئۇلار مىللىي ئاپتونومىيە بىلەن يۈكسەك ئاپتونومىيە ئوتتۇرىسىغا بەلگىلىك چەك قويمىغان. ئادەتتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە دېگەن بىلەن ئارىلىقى قانچىلىك، بۇنى مۇئەييەنلەشتۇرۇشمۇ تەس. ئەگەر ساپ نەزەرىيە نۇقتىسىنەزەردىن ئېيتقاندا، مەملىكەت ئىچىدىكى بەزى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئۇلۇچسى كەڭرەك بولغان ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بېرىش، مىللىي مەسىلەكنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئەمما مەملىكەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەسىلىسىمۇ ھەر قايسى جايلاردا ھەر خىل. مىسالى، ئىچكى مۆڭغۇلنى ئالساق، بۇ يەردە چەت‌ئەلگە چېتىلىشىدىغان مۇناسىۋەت يوق. شىزاڭنى ئالساق، ئەنگلىيە، ھىندىستانىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلماندىن كېيىن داۋاملىق شىزاڭغا خىرىس قىلىش ئېھتىمالىمۇ قالمىدى. بۇندىن كېيىن شىزاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ ياخشىلىنىشى مۇمكىن. ھازىر شىنجاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گاھ قوشۇلۇش، گاھ چەتنەپ كېتىش ھالىتىدە تۇرماقتا. دۆلەتنىڭ شىنجاڭنى قولغا كەلتۈرۈش جەھەتتە ئىشلىگەن خىزمىتى يېتەرلىك بولمىدى. ئۆلكە ئىچىدىكى مىللەتچى ئۇنسۇرلار گەرچە ھازىر ئۆتكەنكى ئەھۋالىرىنى قايتا ئوتتۇرىغا قويمىسىمۇ، لېكىن مۇستەقىللىق دەۋاسىنى ھامان يۈرىكىدە ساقلاپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ يۈكسەك ئاپتونومىيە دېگىنى ئېنىق، كونكرېت چۈشەندۈرۈلمىگەن بولسىمۇ، ئۇمۇمەن قىلىپ يەشكەندە،

ئاساسەن سۆۋېتىلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرىنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان. مۇبادا دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى بۇ پىرىنسىپنى قوبۇل قىلىپ، ئاساسىي قانۇندا ئاددىي، مۇجمەل بىر بەلگىلىمىنى بېكىتىپ قويسا، ئاسانلا كىشىلەر تەرىپىدىن بۇرمىلىنىپ، ئۇلاردا ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپنى پەيدا قىلمىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، شىنجاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە پەيدىنپەي يىراقلىشىش ئېھتىمالى كېلىپ چىقمىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر بۇ مەسىلىدە نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلىككە كەلتۈرگىلى بولمايدىغان زىددىيەت كېلىپ چىقتى. بۇنى ھەل قىلىش ناھايىتى تەس، ئەگەر دۆلەت قۇرۇلتىيى ئۇلارنىڭ تەلىپىگە تۆپتىن پىسەنت قىلمىسا ياكى كۆپ ئاۋاز بىلەن بۇنى رەت قىلمۇەتسە، ئىجرا قىلغاندا ئاسان چۈشكەندەك قىلغان بىلەن ئاقىۋەتتە رادىكاللارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشىغا مەدەت بولۇپ قالىدۇ - دە، خەنزۇلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتكەنلىكىنى سەۋەب قىلىپ قۇتراتقۇلۇق ئېلىپ بارىدۇ. ھازىر مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلىشى، دۇنيا ئېقىمىنىڭ يۆزلىنىشى بولۇپ قالدى. بىزنىڭ بۇنداق قىلىشىمىز، خەلقئارا كۆز قاراشتىن ئالغاندا ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئىتتىپاقلىققا پايدىسىز.

يۇقىرىدىكى كۆز قاراش بويىچە، مەن ئۇلارنى كۆپرەك سۆز بىلەن قايىل قىلىش ۋە كۆپ تەرەپلىمە ئۇچرىشىش، ھېسسىياتتا بىرلىككە كېلىش، داۋلىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى ئۆز تەلىپىدە يەنىلا چىڭ تۇرۇۋالمايدىغان قىلىش ئارقىلىق زىددىيەتلەرنى تۈگىتىش لازىم، دەپ ھېسابلىدىم.

شىنجاڭ ئۇلۇكسىنىڭ نام مەسىلىسى توغرىسىدا، شىنجاڭ خەلقى، شىنجاڭ دېگەن ئىسىمنىڭ مەنىسىدىن بۇ، شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ يېڭىدىن بەرپا قىلغان زېمىنى دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تونۇپ، ئۇنىڭغا قارىتا قاتتىق بىزار بولۇپ كەلگەن. مېنىڭچە،

ئۆلكه ئسمىنى ئۆزگەرتمىكه بولىدۇ، بىراق، شىنجاڭنىڭ تەدرىجى شەكىللەنگەن تەرەققىياتىدىن قارىغاندا، شىمالىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى رايونلار ئەسلىدە مۇڭغۇللارغا تەۋە بولۇپ كەلگەن، ھازىر كۆپلىگەن جايلاردىكى تاغ، دەريا، شەھەرلەردە ھېلىمۇ مۇڭغول تىلىدىكى ئىسىملار قوللىنىلىپ كەلمەكتە: ئۇرۇمچى، قۇتۇبى، بۇغدا تېغى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇڭغۇلچە سۆز. ئەگەر شىنجاڭنى شەرقىي تۈركىستان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسەك، بۇ پەقەت جەنۇبىي شىنجاڭنىلا ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇكى، پۈتۈن ئۆلكىنى ئۆز ئىچىگە ئالالمايدۇ. ئۇنداقتا تارىخىي، جۇغراپىيەۋى ۋە مىللىي چىنلىققىمۇ مۇخالىپ كېلىدۇ. ئېلىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدە كۆپرەك تاغ، دەريالارنى ئاساس قىلىپ نام بەرگەن. ئەگەر شىنجاڭنى تىياندىشان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسە نازىمۇ باب كەلگەن بولاتتى. چۈنكى تيانشان تېغى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جۇغراپىيىلىك نامى جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىمۇ مەشھۇر، بۇ پۈتۈن ئۆلكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ، قولاققىمۇ يېقىملىق، جاراڭلىق ئاڭلىنىدۇ.

مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، شۇڭا يەرلىك ئاپتونومىيە توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەر تەبىئىكى شىنجاڭغىمۇ باب كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئۇيغۇر، قازاق مىللىتى ئۆلكە ئىچىدە كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ. سايلام نەتىجىسىدە خەلق ئارزۇ قىلغان ئىدارە - ئورگان ۋەكىللىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئىچىدە ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىشى شەرت. شۇڭا ئاتاقتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە ئەمەلىيەتتىكى مىللىي ئاپتونومىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىراق بۇ بىرلا جەھەتتىكى دەلىل ئاساس. ئۇلار يۇكسەك ئاپتونومىيە كۆزقارىشى بويىچە بۇنىڭغا قانائەتلەنمەيدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇلار يەنە مىللىي، دىنىي،

ئۆرپ - ئادەت، تىل - يېزىق قاتارلىقلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئاساس قىلىپ، بۇنى يۇكسەك ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىشنىڭ تۈتقۇسى قىلىدۇ. بىز پاكىت ۋە نەزەرىيىنى چىقىش نوقتىسى قىلىپ، بۇنىڭغا قارىتا مۇۋاپىق ئىزاھات بېرىشىمىز كېرەك. مەسىلەن:

بىرىنچى، ئەگەر نوقۇل شۇ مىللەتنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولۇشنى ئىپتىراپ قىلساق، ئۇ ھالدا شىنجاڭدا مىللەت كۆپ، بۇلارنىڭ نۇپۇسىنىڭ جانلىنىشىغا ئاساسەن، ئۆلكە ئىچىدە ھەرقايسى مىللەتلەر ئۆچۈن ئاپتونومىيە رايونىنى ئايرىپ چىقىشقا بولىدۇ. مەسىلەن: ئىلى، تارباغاتايلاردا قازاقلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدۇ. دېخۋا رايونىدا خەنزۇ، خۇيزۇلار كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مەلۇم ناھىيىلىرىدە شىبە، سولۇن، مانجۇرلار كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ، ئۇلارغىمۇ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بەرگەندە ئاندىن مۇۋاپىق بولىدۇ. سۇۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويغاندا، ئوخشاشلا مۇشۇ خىل ئۇسۇلنى قوللانغانىدى. مۇشۇ مەنادىن ئېيتقاندا، ئۆلكە ئىچىدىكى ئاپتونومىيە چوقۇم بىر قانچە رايونلاردىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە رايونلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى شەرت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ ھەقىقىي مەنىسىگە ئۇيغۇن كەلگەن بولىدۇ.

ئىككىنچى، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ دەرىجىسى ۋە دائىرىسىگە نىسبەتەن، ئىنىق كۆرسىتىش شەكلىنى قوللىنىپ، ئاساسىي قانۇندا ئوچۇق بەلگىلەش لازىم. بولۇپمۇ دۆلەت مۇداپىئەسى، دىپلوماتىيە، ئىقتىساد، قاتناش، ئەدلىيە قاتارلىقلار مەملىكەتلىك خاراكتېرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى مەركەزنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسى ئىچىدە بولىدىغانلىقىنى ئىنىق بەلگىلەش كېرەك. ئاساسىي قانۇن ئىچىگە مىللەتلەر ھەققىدە بىر باب كىرگۈزۈشكە كەلسەك، بۇ تولىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى. بۇ يالغۇز زامانىنىڭ

ئېقىمغا ماس بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مىللىي مەسىلەكتە كۆرۈ-
ستىلگەن مىللەتلەر باب باراۋەر دېگەن روھقىمۇ ئويغۇن كېلىدۇ.
بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەرە-
كەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشتىكى باناسىۋەبلىرىنمۇ ئازايتقىلى بولىدۇ.

ئاخىرىدا مەن يەنە تەكىتلەپ مۇنداق دېدىم: شىنجاڭدىكى
ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ تارىخىي بەك مۇرەككەپ، مىللىي تۈيە-
غۇسى ناھايىتى كۈچلۈك، ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمۇ ئالاھىدە،
مۇبادا ئاساسىي قانۇندا مىللىي ئورۇن بېرىلمىسە، ئۇلار مەركەز
ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتتى، ھەتتا بىر-رمۇ مىللىي نام
ۋە مىللىي ئاپتونومىيە ئورنى بەرمىدى، دەپ بىزار بولۇشى،
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزۈشى، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە
دەخلى يەتكۈزۈشى مۇمكىن، بۇ ياخشى ئەمەس.

تېلېگراممۇ يوللانغاندىن كېيىن، نەنجىن تەرەپ مېنىڭ
تەكلىپىمنى قوبۇل قىلىپ مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ ئەخمەتجان
ۋە باشقا ۋەكىللەر بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزگەن. ئەڭ
ئاخىرىدا ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ لايىھىسىنى ئۆزلىكىـ
دىن قايتۇرۇۋالغان.

شۇ چاغدا مەن شىياۋلىزى ئەپەندىنىڭ يازغان خېتىنى
تاپشۇرۇپ ئالدىم. خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭ ئۆلكـ
سىنىڭ ۋەكىللىرى نەنجىنگە كەلگەندىن كېيىن، كەمىنە ئىنىلىرى
تاپىلىغانلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ئۇلارنى ئەتراپلىق كۈتۈۋالدىم.
بۇنى پەش قىلىپ ئولتۇرمايمەن. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان
بىلەن ئۇچ قېتىم ئۆزۈن سۆھبەتتە بولدۇم. بىرىنچى قېتىمقى، دۆلەت
قۇرۇلتېيىغا سۈيىدىغان تەكلىپلەر ئىاياغلاشقان كۈنى بولدى.
نەتىجىدە قارشى تەرەپ ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپنى قايتۇرۇۋېلىش-
قا ماقۇل بولدى. 2 ـ، 3 ـ قېتىمقى سۆھبەتلەر، دۆلەت قۇرۇل-
تېيى يېپىلغاندىن كېيىن بولدى. دەسلەپتە قارشى تەرەپ كون-
كرېت جاۋاب بەرمىدى. ئۇلارغا سەممىي ھالدا چۈشەنچىلەر

يەرگىنىمدىن كېيىن، ئاخىرى بايراق تەقدىم قىلىش ھەمدە
زۇكسەيگە يۈزمۇ يۈز ئەرز سۇنۇش دېگەن سۆز ئېلىۋېتىلىپ،
قالغان سەككىز ماددا مۇۋاپىق تېپىلدى، ئۇلارغا يۇمشاق سۆز-
لەر بىلەن تەسەللىي بېيتتىم. ئۇلار بۇنىڭدىن رازى بولۇشتى.
مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ماڭا نىسبەتەنمۇ ياخشى تەسىراتتا
بولدى، ئۇ بىز ئىككەيلەنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ
چوڭقۇر، تۇتقان يولىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدىكەن.
مەن مۇشۇ بىرقانچە قېتىملىق ئۆزۈن سۆھبەت ئارقىلىق، سىزنىڭ
شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشىڭىزنىڭ ئاسانغا چۈشمىگەنلە-
كىنى چۈشەندىم، شۇنداقلا سىزنى بۇ قېتىمچىلىقلارنى يېڭىپ
كېتەلەيدۇ، دېگەن تولۇق ئىشەنچىدىمەن».

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان دېخۇاغا قايتىپ كەلگەندىن
كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ بۇ قېتىم ئىچكى جايلار-
غا بارغاندا ناھايىتى ياخشى قارشى ئېلىنغانلىقىنى، شۇنداقلا
يەنە مەركەزنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە، ئىززەت - ئابرويى بىلەن
كۈتۈۋېلىشقا سازاۋەر بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن. بولۇپمۇ
جياڭ جېيشىنىڭ ئۇنى بىرنەچچە قېتىم قوبۇل قىلغانلىقى، جياڭ-
جىڭگونىڭ يەنە كۆپ قېتىم يوقلاپ بارغانلىقى، ئوتتۇرىغا قوي-
غان مەسىلىلەرگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئالالىغانلىقى، ھەم-
مەيلەننىڭ ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىپ قارشى ئېلىۋاتقانلىقىغا
قاراپ ئۆزلىرىنىڭ نەنجىنگە بېرىشتىن ئىلگىرى مۇنداق بولۇ-
شىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ يېتەرلىكىنى ئېيتقان. شۇنىڭ ئۈچۈن
قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلى خوش بولۇپ، ناھا-
يىتى ياخشى تەسىراتلارغا ئىگە بولغان ھەمدە قولغا كەلگەن
نەتىجىلەر ئاز ئەمەس، دەپ ھېسابلىغان.

جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت

مەن خېلى بۇرۇنلا شىنجاڭنى زىيارەت قىلىشنى ئارزۇ

قىلىپ كەلگەنىدىم. بۇ سەپەرگە 1947 - يىلى 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئاتلىنىپ5 - ئاينىڭ8 - كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدىم. بىرىش - كېلىشكە 23 كۈن ۋاقىت كەتتى. مەن بىلەن بىرگە بارغانلاردىن تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، ھەيئەت ئەيسا، مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان، نازىر ۋاڭ زىكشەن، ھەيئەت چۇي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دېپلوماتىيە خادىمى لیۇزىروك قاتارلىق كىشىلەر بارىدى. ئالدىن ئەلگىلىگەن يۆنىلىشىمىز: ئۈرۈمچىدىن ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەن قاتارلىق ھەر قايسى ۋىلايەتلەرگە ئايروپىلان بىلەن بېرىپ، قايتىش تا قەشقەردىن كۆچا، قارا شەھەرگە كېلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ دىكى بەش ۋىلايەتنى بىر ئايلاپ چىقىش ئىدى. ھەر بىر ۋىلايەتكە بارغاندا، ئالدى بىلەن ھەر قايسى ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنى، ناھىيىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ يېرىمىنى، سەنىيخۇي باشلىقلىرى ياكى مۇئاۋىن باشلىقلىرىنى ۋىلايەت مەھكىمىسىگە ئالدىن چاقىرىپ كۆرۈشمەكچى بولدۇق. ھەر بىر جايغا بارغاندا بىز ھەر ساھەدىكى زاتلار بىلەن بىر نۆۋەت سۆھبەت ئۆتكۈزۈش، بىر قېتىم ئايرىم ئۇچرىشىش، بىر قېتىم ئاممىۋى يىغىن ئېچىش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە بىر قېتىم نۇتۇق سۆزلەش، قالغان ۋاقىتتا جايلانى كۆزدىن كۆچۇرۇپ زىيارەت قىلىشنى ئالدىن بەلگىلىۋالدۇق. ئىقتىسادچىل بولۇش ئۈچۈن، ھەرقايسى جايلارنى زىيارەت ئۆتكۈزمەسلىكنى، ياكى پەقەت مەن بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانىڭ نامىدىلا ھەمداستخان بولۇشنى بەلگىلىدۇق. يەنە جايلارغا بارغاندا، يەرلىكنىڭ ئالاھىدا چۇشكۇن جاي تەييارلاشتىكى ئىغىرچىلىقنىنى ئاشۇرئۆتمەسلىك ئۈچۈن، ھەممەيلەننىڭ ۋالىي مەھكىمىسىدە يېتىپ - قوپۇشنى بەلگىلىدۇق.

بۇ قېتىمقى زىيارەت ئاساسىي جەھەتتىن پىلان قىلىنغان لىنىيە بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بىراق يەكەن، خوتەن، قارا شەھەر-

لەردىكى ئايرودىروملارغا C 47 تىپتىكى ئايروپىلانلار چۈشۈشكە مۇمكىن بولمىغانلىقتىن، ئۈرۈمچىدىن ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بېرىپ كېلىشتىلا ئايروپىلانغا ئولتۇردۇق، قالغانلار ماشىنىغا ئولتۇردى.

بۇ قېتىمقى زىيارەت مەزگىلىدە، مەيلى قايسى ۋىلايەت، ناھىيىگە بارمايلى، ھەممىلا يەردە رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپ لار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كەسكىن بولۇۋاتقان ئىكەن. سۆھبەت يىغىنلىرىدا ھەمىشە تىغمۇ - تىغ ئېلىشىپ، چەكتىن ھالقىغان ھالدا قاتتىق سۆز - ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ، مېنى تولىمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدى. بىرگە بارغان بىر قانچە كىشىلەر ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رادىكاللارغا مايىلراق تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بولسا كونسېرۋاتىپلارغا مايىلراق ئىدى. بۇ دەل ھەرقايسى ناھىيىلەرنىڭ ناھىيىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى سايلىمىدىن كېيىنكى ۋاقىت بولۇپ، سايلام جەريانىدا ئەۋج ئالغان ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنىڭ ئاخىرقى غەۋغالىرى تېخى تۈگىمىگەن، بەزى ناھىيىلەردە بولسا ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى ئىككى - ئۈچ قېتىم سايلاپمۇ نەتىجە چىقماي، قاتمال ۋەزىيەت شەكىللىنىپ تۇرسىلىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن كۈرەشنىڭ ئەھۋالىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش ۋە تېچ قۇرۇلۇشىنى باشلىۋېتىش ئۈچۈن، مەن ئىزچىل تۇرىدە بىتەرەپ ئورنۇمنى ساقلاپ قېلىشقا دىققەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەپ بولۇپ، ئورتاق ئىش ئېلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلدىم. لېكىن مۇشۇنداق ئىنتايىن كەسكىن كۈرەش داۋامىدا، مېنىڭ بىتەرەپ ئورنۇمنى ساقلاپ قېلىشىمۇ ئانچە ئاسانغا چۈشمىدى. مېنىڭ قىلغان سۆزلىرىم بەزىدە رادىكاللارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويسا، يەنە بەزىدە كونسېرۋاتىپلارنىڭ نارازىلىقىنىمۇ قوزغاپ قويىدى. مەن ھامان ئۆزۈمنىڭ مەزكەزنىڭ ۋەكىلى ئىكەنلىكىمنى، ھەققانىي

مەيداندا تۇرۇپ سۆز قىلىشىم ۋە مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشىم لازىملىقىنى ھېس قىلىپ تۇردۇم، لېكىن سۆھبەت يېغىنىدا خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى ئېيتىلغان بەزى سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھامان بۇنىڭغا قارىتا قاتتىق رەددىيە بەرمەي تۇرالمىدىم. گەرچە بۇ تاسادىپىي ۋاقىتلاردىلا كۆرۈلگەن ئەھۋال بولسىمۇ، لېكىن ماھىيەتتە، كونسېرۋاتىپلار تەرىپىگە يان باسقانلىقىم بولۇپ ھېسابلىناتتى، بولۇپمۇ قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر ساھە زاتلارنىڭ سۆھبەت يېغىنىدا، رادىكاللار ئاممىنى ھەر ركەتلەندۈرۈپ، نۇرغۇن نامۇۋاپىق تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. مەسىلەن: مىللىي ئارمىيە قۇرۇش، گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېگرا رايونلارغا يۆتكەش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي باشلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خەلق باشقىدىن سايلاپ چىقىش؛ كونسېرۋاتىپلا ئارىسىدىكى ئەكسىيەتچى دەپ سانالغان يەرلىك رەھبىرىي ئەربابلارنى قاتتىق جازالاش، ۋەھاكازالار. ھەتتا، خەنزۇلارنى چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرايلى، دەپ شۇئار توۋلاندى. بۇ تامامەن خەنزۇلارغا، ۋەتەنگە قارشى تۇرىدىغان، تېنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان سۆز - ھەرىكەت بولۇپ، مېنىڭ غەزىپىمنى قوزغىماي قالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سۆھبەت يېغىنىدا: «ھەممەيلەن خىلمۇ - خىل زىددىيەتنى تۆگەتكەندىلا، ئاندىن تېنچلىقنى مۇستەھكەملەپ، قۇرۇلۇشنى باشلىۋەتكىلى بولىدۇ» دېگەن تېمىدا ئۇزۇن نۇتۇق سۆزلىدىم.

نۇتۇق ئۇچ قېتىمغا بۆلۈندى.

ئەڭ ئاۋۋال ۋەتەنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش يىلىدىن، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى چۈشەندۈردۈم. جەمئىيەتتە ھازىر مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر خىل زىددىيەتلىك ئەھۋالنى كۆرسىتىپ بەردىم. يەنى بەزىلەر، ۋەتەن نۇقتىسىنەزەرىنىلا كېرەك قىلىپ، مىللىي ھېسسىياتقا سەل قارايدۇ، ھەتتا مىللىي ھېسسىياتنى بار كىشىلەرگە قارشى تۇرىدۇ. ۋەھالەنكى مىللىي ھېسسىياتنى بار بەزى كىشىلەرمۇ ۋەتەن كۆز قارىشىغا قارشى تۇرىدۇ. ئۇلار، مىللىي

شىمىز، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرگەندە ۋەتەن بىرلىكىنى تېخىمۇ ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. لېكىن بەزىلەر ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى تۇرىدۇ. يەنە بەزىلەر بولسا، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشقا قارشى تۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىككى گۇرۇھ شەكىللىنىپ قالدى. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىگە قارشى تۇرغۇچىلار، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى خالىمايدىغان كىشىلەرنى «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى» دەپ تىللىدى. ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشكە قارشى تۇرغۇچىلار، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى خالىمايدىغانلارنى «چەت ئەلنىڭ قۇيرۇقى» دەپ تىللىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، بىر - بىرىنى قاغاپ ناھايىتى زور خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولدى. شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش شۇنداقلا جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنمۇ ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. بىر ياقتا ئېغىپ يەنە بىر ياقنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. مەن بۇ شىنجاڭ خەلقى مېڭىشقا تېگىشلىك توغرا يول دېدىم.

ئۇنىڭدىن قالسا يەنە ۋەتەن كۆزقارىشى بىلەن مىللىي ئاڭنىڭ مۇناسىۋىتىنى چۈشەندۈردۈم. جەمئىيەتتە ھازىر مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر خىل زىددىيەتلىك ئەھۋالنى كۆرسىتىپ بەردىم. يەنى بەزىلەر، ۋەتەن نۇقتىسىنەزەرىنىلا كېرەك قىلىپ، مىللىي ھېسسىياتقا سەل قارايدۇ، ھەتتا مىللىي ھېسسىياتنى بار كىشىلەرگە قارشى تۇرىدۇ. ۋەھالەنكى مىللىي ھېسسىياتنى بار بەزى كىشىلەرمۇ ۋەتەن كۆز قارىشىغا قارشى تۇرىدۇ. ئۇلار، مىللىي

هېسسىيات بولسلا بولدى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىڭ لازىمى يوق. دەپ هېسابلايدۇ؛ بۇلارنىڭ هەممىسى خاتا پىكىر، خاتا سۆزلەر بولۇپ، بىر - بىرىگە زىت هادىسە. كۆپچىلىككە شۇنداق نەسىھەت بەرگۈم كېلىدۇكى، بارلىق كاللىسى بار، كۆزى روشەن كىشىلەرنىڭ هەممىسى مىللىي هېسسىياتنىمۇ ئۆستۈرۈشى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىمۇ كۈچەيتىشى لازىم. مانا بۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشىغا تېگىشلىك پارلاق، توغرا يول.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن دېموكراتىك سىياسەت بىلەن مۇستەبىت سىياسەتنىڭ پەرقى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىمەن. هازىر جەمئىيەتتە بەزىلەر ئۆز ئارا هۇجۇم قىلىشىپ، بىرسى قوپۇپ ئۇنى مۇستەبىت، ئۆزىنى خەلقچىل دېسە، يەنە بىرسى قوپۇپ بۇنى سەن مۇستەبىت، مەن خەلقچىل دېيىشۇاتىدۇ. زادى كىم دېموكراتىيىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ، كىم مۇستەبىتلىك يۈرگۈزۈۋاتىدۇ؟ هېنىكچە هەممىمىز سالقىن قانلىق بىلەن رېئال مۇلاهىزە يۈرگۈزۈپ كۆرەيلى، ئەگەر بىز ئەمەلىيەتتە تىزگىنلەش، چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش بىلەن شۇغۇللانماي دېموكراتىك سىياسەتنى هەقىقىي رەۋىشتە يولغا قويايلۇق دېسەك، چوقۇم خەلقنىڭ هوقۇقىغا چىن كۆڭلىمىزدىن هۆرمەت قىلىپ، دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك.

مەن بۇ قېتىمقى نۇتقۇمنى ئىنتايىن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىدىم. ئۆزۈمنىڭ بىتەرەپ هەققانىي مەيدانىدا تۇرۇپ سۆزلەۋاتقانلىقىمغا ئىشىنەتتىم.

ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ هەرقايسى جايلىرىدا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمنى يىغىنچاقلىسام، ئىككى گۇرۇھ ئۇتتۇرىسىدىكى كۆرەش مەنىدە شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نىسبەتەن چوڭقۇر قايغۇ پەيدا قىلدى. مەن بۇ خىل خاھىشلارنى ئوڭشاپ گۇرۇھۋازلىق كۆرۈنۈشنى يوقىتىش ئۈچۈن ئالاهىدە باش قاتۇرۇپ چارە ئىزدىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئىككى

نەپەر مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرهانىي، نازىر مەھەممەت ئىمىن، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن نازىر رەهىمجان، هەيئەت ئەيسا، هەيئەت چۈي ۋۇ، باش كاتىپ لىيۇمىڭچۈن، نازىر ۋاڭ زىڭشەن، ئالاهىدە ئەۋەتىلگەن دېپلوماتىيە خادىمى لىيۇزېروك قاتارلىقلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئوچ كۈن سۆھبەتلەشتىم. ئاۋۋال كۆپچىلىك ئۆزلىرىنىڭ كۆزگەن- ئاڭلىغانلىرى ئۈستىدە سۆز قىلدى. ئەڭ ئاخىرىدا مەن سەممىي هالدا ئۈزۈن بىر سۆز قىلىپ، نۆۋەتتە شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۇگۈنىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم.

بۇ قېتىمقى سۆزۈم «مەسىلىنى يىلتىزىدىن هەل قىلايلى» دېگەن تېمىدا بولۇپ، كېيىن پۈتۈن شىنجاڭغا ئاشكارا بېسىپ تارقىتىلدى.

بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆت قىسىمغا بۆلۈنىدۇ.

1. كۆز قاراش نەزەرىيىسى ۋە قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش نەزەرىيىسى. بۇ نۆۋەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل بىلىش نەزەرىيىسى، شۇنداقلا رېئال شەيئىلەرنى ئۆلچەشنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل ئۆلچىمى بولىدۇ. كۆز قاراش نەزەرىيىسىدىكىلەرپەقەت ئۆزىنىڭ سوبيېكتىپ ئادۋانتىنى ئاساس قىلىپ، رېئال مەۋجۇدىيەتنىڭ چىنلىقىغا گۇمان بىلەن قارايدۇ. هېسسىياتنى بېتەكچى قىلىپ، قارىسىغا هۆكۈم قىلىۋېرىدۇ، نۆۋەتتە ئىككى گۇرۇهنىڭ كۈرىشىدىكى نۇرغۇن مەسىلەرنىڭ يۈز بېرىشى،كۆز قاراش نەزەرىيىسىنىڭ بېتەكچىلىكىدە بولغان. قانۇنىي ئىدارە قىلىش نەزەرىيىسىدىكىلەر ئوبيېكتىپ تىپ پوزىتسىيە بىلەن ئىلمىي تەهلىل يۈرگۈزۈشنى، پاكىتنىڭ چىقىش نۇقتىسى قىلىشنى، قانۇننىڭ ئۆلچەم قىلىپ هەق ناهەقنى ئەگرى - تۈزنى، راس يالغاننى تەهلىل قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئالدىنقىسى خاتا، كېيىنكىسى توغرا، شىنجاڭ

تېچ بىرلىككە كەلدى. ئەمدى دۆلەتنىڭ قانۇنى بار. تېنچلىق بىتىم بىلەن سىياسى پروگراما بار، ھەممە نەرسە ئۆز يولىدا دەۋرى قىلىپ تۇرىدۇ. سوبيېكتىپ كۆز قاراشنىڭ ئوڭ - تەتۇر ئىرغىتىشىغا ئۇچرىماسلىق كېرەك.

2. گۇرۇھ مەنپەئەتى بىلەن دۆلەت مىللەت مەنپەئەتى ئۇيغۇنلاشتۇرۇلغاندا شۇنداق ئۆزگىرىش بولىدۇكى، ئىچىدە شەخسەن ئۆزىنى مەركەز قىلىپ شەكىللەندۈرگەن گۇرۇھلارنىڭ ئاز ئەمەسلىكىنى ئۇلارنىڭ پەقەت ئۆز مەنپەتىنىلا كۆرۈپ، دۆلەت - مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى كۆرەلمەيۋاتقانلىقى، يۇنداق قىلىشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ بەردىم. جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىلىۋاتقىنىمىزدا كۆردۈك: بەزىلەر خەنزۇلارغا مايىل كېشىلەرنى، خەنزۇلارنىڭ غالچىسى دەيدىكەن. يەنە بەزىلەر سوۋېتكە مايىل كېشىلەرنى، چەتئەللىنىڭ قۇيرۇقى دەيدىكەن. ماھىيەتتە بولسا، خەنزۇغا مايىل بولۇش بىلەن سوۋېتكە مايىل بولۇشنىڭ ھەممىسى، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىگە زىيانسىز، بەلكى پايدىلىق. دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى چىقىش قىلماي، پەقەت گۇرۇھ مەنپەئىتىگىلا كۆز سالغانلىقتىن خاتالىقلار كېلىپ چىقتى. بەزىلەر ھەربىي ئىنتىزامنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىنى سەۋەپ قىلىپ «يەنە بىر قېتىم قان تۆكۈش»، «يەنە بىر قېتىم ئىنقىلاب قىلىش» كېرەك دەۋاتىدۇ. قەشقەردىكى نامايىش داۋامىدا «ياشاسۇن دۆلەت، مىللەت» دەپ شۇئار توۋلىماي، بەلكى «ياشىسۇن ئىنقىلاپ» دېگەن شۇئار توۋلاتىدى. بۇ بىر بىمەنىلىك. بۈگۈنكى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمىتى خەلقئارا سىياسىي زۇلۇم سالمىسا، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزمىسە، يەنە نېمىشقا ئىنقىلاپ قىلىش كېرەك؟

خەلق ئىنقىلاپ قىلمىز دېمەي، بەلكى سۇ ئىنشائاتى، سەھىيە، مائارىپ ۋە ئىقتىسادىي سەپلەردە ھۆرۈلۈش ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. يۇقىرقىدەك ئىشلارنى ئاز ساندىكى

ياماق غەرەزلىك كىشىلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان. كۆپچىلىكنىڭ گۇرۇھۋازلىق كۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىپ، دۆلەت، مىللەت ھېسسىياتىنى ئۆستۈرۈشنى، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى گۇرۇھ مەنپەئەتىڭ ئورنىغا دەسستىشنى ئۇمىد قىلمەن.

3، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىلەن سىياسىي كۆرەش ئۇسۇلىنى توختىتىپ ئۆتتۇم. شىنجاڭنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىدىن ئىبارەت قالدا، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىزگە تولىمۇ زۆرۈر. سىياسىي كۆرەش بولسا، ئارتۇقچە نەرسە. يېڭى ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەممىگە دېموكراتىيە رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئەزەلدىن ئاز سانلىقلارغا ھورمەت قىلىپ، كۆپ سانلىقلارنىڭ ئاۋازىرىشى ھوقۇقى ئىشلىتىلمەي كەلگەنىدى. ئەمدى ھەممە ئىش مەسلىھەتلىشىش، سەۋر - تاقەت قىلىش، يول قويۇش بىلەن ھەل قىلىنىدۇ. سىرتتىكى ئۇرغۇن ئادەملەر ۋۇشۇنىڭغا قاراپ مېنى يۇمشاق قول، ئاجىز دېيىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ مېنىڭ دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك قىلىش ئىستىلىنى تەشەببۇس قىلغانلىقىم. يەنە بەزىلەر تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىلىن ھەربىي كۈرەش سىياسىي كۆرەشكە ئايلاندى دېيىشۇاتىدۇ: ئۇيغۇرتتىكى ئىشلارغا ئورتاق جاۋاپكار بولۇشىمىز لازىم. نىشان بىر، تېنچلىق بېتىمىنى سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتىن باشقا سىياسىي مۇددىئا يوق، كۈرەشنىڭ نېمە كېرىكى؟ مۇنداق كېيىن كۆپچىلىك بىردەك ئىنتىپاقلىشىمىز، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىكنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. مانا بۇ بىزنىڭ قوللىنىشىمىزغا تېگىشلىك پوزىتسىيە ۋە مەيدانىمىز بولىدۇ.

4. زىددىيەت ۋە بىرلىك ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۇم. شۇ جايدا گەرچە تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغان بولسىمۇ، لېكىن داۋالغۇپ تۇرغان يۇشۇرۇن ئېقىم يەنىلا مەۋجۇت ئىدى. مۇنداق بولۇشىغا ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا نۇرغۇن زىددىيەتلەرنىڭ مەۋجۇتلى-

قى سەۋەپ بولاتتى. مەركەزنى ئالساق، شىنجاڭغا مىللىي باراۋەرلىكنى، دېموكراتىك سىياسەتنى بەردى ۋە مالىيىدەزور كۈچ بىلەن ياردەم قىلدى. ۋاھالەنكى بىزدىن تەلەپ قىلىدىغىنى بولسا، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىدىلا ئىبارەت. ئەيتالايمىزكى، بۇ بىر - بىرىگە زىت كەلمەيدۇ. بىراق مەركەزگە نىسبەتەن شىنجاڭنىڭ بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ روھى ھالىتىدە زىددىيەت ئۇمۇمىيۈزلۈك مەۋجۇت. مەسىلەن، ئۆلكىگە نىسبەتەن ئەڭ پايدىلىق بولغان بىر قانچە ئىشلارغا كەلسەك، تېنچلىق بېتىمىنى ئىجرا قىلىش، شىنجاڭ ئىنستىتوتىنى دۆلەتلىك ئونۇبرىستېتقا ئۆزگەرتىشىنى تەكلىپ قىلىش، ئۆلكە پۇلىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، گەنسۇ شىنجاڭ تۆمۈر يولىنى ياساش، ۋالىيلارنى سايلاش قاتارلىقلارغا نىسبەتەن، ئۇچ ۋىلايەت پۈتۈنلەي گۇمانلىنىش پوزىتسىيىسىدە تۇرۇاتىدۇ. ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىشنى ئالايلۇق، ئۇلار مىللىي قوشۇنلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىشنى رەت قىلغانلىقتىن ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئۇستىگە ئالغان يۈكى بەك ئېغىرلىشىپ كېتىپ، خەلق تۇرمۇشىغا تەسىر قىلدى. زىددىيەت قاتمۇ - قات ئېغىر بولۇپ، ھەل قىلىشقا ئامالسىز قالدى. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى زىددىيەت. بىز بارلىق زىددىيەتلەرنى تۈگىتىشىمىز، سۆز بىلەن ھەرىكىتىمىزنى بىرلىككە كەلتۈرىشىمىز، ئېچىكى ماھىيىتىمىز بىلەن تاشقى كۆرۈنىشىمىزنى بىردەك قىلىشىمىز رەھبەرلىك بىلەن ئاممىنى بىردەك قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا بارلىق مەسىلەر ئوڭاي ھەل بولىدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: شىنجاڭدا گەرچە نۇرغۇن زىددىيەتلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىياسىي ۋاستە، تېنچ ئۇسۇللار بىلەن ھەل قىلىپ كەتكىلى بولىدۇ. «قايتا ئىنقىلاپ قىلىش»، «قايتا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش» نىڭ ھاجىتى يوق. خەلق ئۇرۇشقا تەشنا ئەمەس. ئۇرۇشنى خەلقتە مەجبۇرى تاڭغۇچىلار جەزمەن مەغلۇپ بولىدۇ. بىز مەسىلىنى چوقۇم پاكىتىزمدىن ھەل قىلىشىمىز، سىياسىنى مۇھىم ئورۇنغا قۇيۇپ، سوبېكتىپلىقتىن ۋاز كېچىشىمىز، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى مۇھىم بىلىپ گۇرۇھۋازلىق كۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىشىمىز؛ دېموكراتىيەچە رەھبەرلىككە ھۆرمەت قىلىپ سىياسىي كۆرەش ۋە بىر تەرەپنىڭ تېزگىنلىۋېلىشىدىن ۋاز كېچىشىمىز، زىددىيەتلەرنى تۈگىتىپ، سۆز بىلەن ھەركىتىمىزنى دىلىمىز بىلەن تاشقى كۆرىنىشىمىزنى، يۇقىرى بىلەن ئاممىنى بىرلىككە كەلتۈرىشىمىز لازىم. بۇ بىزنىڭ پارلاق كەلگۈسىنى بالىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ قېتىم جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەپەردە مەيلى سۆھبەت يېغىنلىرىدا، ئاممۇيى يېغىنلاردا، قونالغۇ ئورنىمىزدا ياكى يول ئۈستىدە بولسۇن خەلقنىڭ ناھايىتى كۆپ خەت - چەك، ئىلتىماس، مۇراجىئەتنامىلارنى تاپشۇرۇۋالدۇق. سەپىرىمىز ئالدىراش بولغانلىقتىن، يەنە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىشقا ئادەم كەمچىل بولغانلىقتىن، ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەل قىلىشىمىزغا توغرا كەلدى. بۇ خىل خەت - چەكلەر نەچچە مىڭ پارچىدىن كەم ئەمەس، مەزمۇن جەھەتتە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تەرجىمە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، بىر قانچە يولداشلارنى بۇنى تەھلىل قىلىپ يېغىنچاقلاپ، مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ ھەل قىلىش قا قويدۇم. جۇملىدىن ئايرىم، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مەسىلىلەرنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەستايىدىللىق بىلەن ھەل قىلىشقا تاپشۇرۇپ بەرگەنىڭ سىرتىدا، مۇھىم مەسىلىلەرنى يەر سېلىقى، باج، سۇ ئىنشائاتى، مائارىپ، ھەرەمگە بېرىش، مال - مۈلۈكلەرنى ئېگىسىگە قايتۇرۇشقا ئوخشاش مەزمۇنغا يېغىنچاقلاپ «جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە خەلق ئاممىسىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان پىكىر، تەلەپلىرىگە بىر قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك جاۋاپ بەردىم. جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» گومىنجاڭغۇ رەئىسى

غەربىي شىمال مەمۇرىي مەكىمىسى مۇدىرىنىڭ نامىدا تارقىتىلدى.

بۇ قېتىمقى زىيارەتتە بىر تەرەپتىن ئىككى گۇروھ ئوتتۇرىسىدىكى گەسكىن كۆرەشنى كۆرۈۋالغان بولساق، يەنە بىر تەرەپتىن ئاممىنىڭ قىزغىن قارشى ئالغانلىقىنىمۇ كۆردۇق. ھەر بىر جايغا بارغىنىمىزدا خەلق ئاممىسى قېرىلارنى يۆلەپ، بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، شەھەر ئەتراپىدىكى ئون چاقىرىم ھەتتا نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىققىچە چاي، مېۋە - چېۋىلەرنى تەييارلاپ قىزغىن سەمىمىي كۈتۈۋالدى. ئۇلاردىكى ساددىلىق، سەمىمىيلىك بىزدە ئۇنۇتقىسىز چوڭقۇر تەسىرات پەيدا قىلدى. بۇنداق ئىھتىرام، شىنجاڭ خەلقىدە خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى نىيەت بار دەپ كىممۇ ئېيتالمسۇن!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەبىئىي شارائىت جەھەتتە شىمالىي شىنجاڭدىن سەل ياخشىراق ئىكەنلىكىنى كۆردۇق. ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى مۇتىدىل بولۇپ، شىمالىي شىنجاڭدەك قاتتىق سوغۇق بولمايدىكەن. جەنۇبتا كۈنىنىڭ تېپىشى غەربتە پامىر ئېگىزلىكى، شىمالدا تەڭرى تېغى، شەرقتە تەكلىماكان چۆلى بار بولۇپ، شۇنچە سەلقىنچىلىك، گۈزەل ئىكەن. كۆچا، ئاقسۇ، ئاقسۇ كونىشەھەر، قەشقەر كونىشەھەر، قەشقەر يېڭىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق، گۇما، خوتەنلەرنىڭ ھەممىسى تەكلىماكان چۆلى يانىدىكى بوستانلىق بولۇپ سۇ بارلىقى جايى بولسا، ھەممىسى بۆك - باراقسانلىق، يېرى مۇنبەت، بايلىقى مول، ئادەمى زىچ ئىكەن.

بىز يەنە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى خەلقنىڭ پاك سەمىمىي خۇسۇسىيىتىنى، ساغلام قەدىنى - قامىتىنى كۆردۇك. ئۇلارنىڭ ئىچىدە چوڭ ياشلىقلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ ساقلى كۆكسىگە چۈشۈپ يەلپۈنۈپ تۇرغان ئاقساقاللارنى ھەممىلا جايدا ئۇچراتتۇق دەرۋەقە جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ نامرات، جاپالىق تۇرمۇشىنىمۇ كۆردۇك. ناھىيە بازارلىرىدىمۇ رەتلىك، پۈتۈن كىيىم كەيگەن

لەر پەقەتلا ئاز سانلىقلار ئىدى. ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى ئەسكى - تۈسكى، كونا كىيىملەرنى كىيىۋالغان. ئايالىردا يۈزىگە چۈمبەل تارتىدىغان ئادەت بولۇپ، يۈز - كۆزىنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمايدىكەن.

مۇشۇنداق گۈزەل تاغ - دەريا، تۈزلەڭلىكلەردە خەلقنىڭ مۇشۇنداق نامرات تۇرمۇشتا قالغانلىقى، بىر - بىرىگە ئىنتايىن ماس كەلمىگەن، مەن شۇنداق ھېسابلايمەنكى، سىياسىي مەسىلە ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئېقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشلىرىنى يۈرگۈزۈش، شىنجاڭدا ئەڭ مۇھىم مەسىلە.

مەن يەنە، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى سەزدىم. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەردىن خەلقنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەنلىرى ئاز، كۆپ سانلىق ھەربىيلەر بولسا، سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىۋېلىپ، كونسېرۋاتىپلار تەرىپىدە تۇرۇپ، رادىكاللارنى باسقان، ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە خەلققە يارەمدە بەرمىگەن، مۇشۇ سەۋەبلىك ئومۇمىيۈزلۈك نارازىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ھېنىڭچە بۇ ناھايىتى يامان ئەھۋال. شۇنىڭ ئۈچۈن بارغانلىكىمىز جايدا ئۇلارغا، يەرلىكنىڭ ئىشىغا مۇتلەق ئارىلاشماسلىق، خەلق ئارىسىدىكى جەدەل - ماجرالارغا قاتناشماسلىق، تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە قوللىنىش توغرىسىدا سەمىمىي نەسىھەت قىلدىم. شۇنداق قىلىنىلا، ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ساقلاپ، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ھازىرقى دېموكراتىيە دەۋرى بولغانلىقتىن، يەرلىكنىڭ ئىشلىرىغا ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى جاۋابكار بولىدۇ. ھەربىيلەرنىڭ چات كىرىۋېلىشى ھاجەتسىز، ئەگەر ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىۋالسا، قانۇنسىزلىق بولىدۇ. بۇ ھەم مۇڭاپىق بولمىغان ھەرىكەت. نەتىجىدە ھەربىي ئىنتىزام بۇزۇلىدۇ. تەلىم - تەربىيە

مەشقىنى بوشاشتۇرۇپ ئاقسۇنغا قويىدۇ. ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىققا داغ چۈشۈپ خەلىۋ خىل ئىللەتلەر پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھوشيار بولۇش، بۇنداق ئەھۋاللارنى قەتئىي چەكلەش شەرت. ئۇلاردىن: خەلقنى سۆيۈش، ھەربىي - خەلق دوستلۇقىنى ياخشىلاش، يۇقىرى باشلىققا بويسۇنۇش، تۆۋەندىكىلەرنى تەربىيىلەپ باشقۇرۇش، ئۆزىنى تەربىيىلەشنى ئۇمىد قىلدىم. ئەمەلىيەتتە بولسا، مەن بۇ سۆزلەرنى ئاللىقاچان شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئۇقۇتقۇچىلار - جەڭچىلەرگە سەپسىي يوسۇندا تەكرار سۆزلەپ بولغان ھەمدە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈن كىچىك قوللانما قىلىپ قولىغا تارقىتىپمۇ بەرگەنىدىم. بىراق جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار بۇنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى، بۇ مېنى چوڭقۇر ئىچىندۇرىدۇ ۋە ئەپسۇسلاندۇرىدۇ.

بىرقانچە ھوججەتلەر

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، سىياسىي پروگراممىسى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، يەنىلا ھەرقايسى جايلاردا ئارقا - ئارقىدىن توختىماي مەسىلىلەر يۈز بېرىپ تۇردى. بۇ ئاساسەن مىللەتلەر ئارىسىدىكى بولۇپمۇ ئۇيغۇر - خەنزۇ ئىككى مىللەت ئارىسىدىكى مەسىلە بولۇپ، ئۇرۇمچى ۋە ھەرقايسى چەت ناھىيە - شەھەرلەرنىڭ ھەممىسىدە ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر كېلىپ چىقتى. مەسىلەن: ئۆتكەندە ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋالغانلار ھاقارەتلەندى، ۋە ئايال بېيدى. ھەتتا يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈلۈشتەك ۋەقەلەر كۆرۈلدى. شۇنداقلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغاندا، ئىمكانىيەتنىڭ بەرىچە ھەر مىللەتتىن بولغان مۇنەۋۋەر زاتلار ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قويۇلۇپ، ئۆلكە (شەھەر)، ۋىلايەت، ناھىيىدىن ئىبارەت ئوچ دەرىجىنىڭ ھەممىسىدىلا كۆپلىگەن خەنزۇ كادىرلار

چەتتە قالدۇرۇلغانلىقىدىن، ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ئۇيغۇرلارنىڭ خورىكى بەك ئۆسۈپ كەتتى، سەن پوزىتسىيىدە يۈمشاق - ئاجىز كەپقالدىنىڭ، مۇندىن كېيىنكى تۈرمۇش ۋە ھاياتىمىزنىڭ كاپالىتى بولماي قالدى، دېيىشتى. ھەمىلا جايدا ئاغرىنىش، نارازىلىق سادالىرى ئاڭلىنىپ تۇردى. شۇڭا مەن بەزى مۇھىم ھۇججەتلەردە ئالدى بىلەن خەنزۇ كادىرلار ۋە قېرىنداشلارغا ھەقىقىي چۈشەنچىلەرنى بېرىپ ئۆتتۈم.

1- ھۇججەت 1946 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئېلان قىلىنغان «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئىدى.

ئالدى بىلەن مەن خەنزۇ قېرىنداشلارغا مۇنداق دېدىم: بىز شۇنى ئويلاشتىمىز كېرەككى، ئۆتمۈش تارىخقا نەزەر سالىدىغان بولساق، شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارغا سېلىنغان زۇلۇم بەك ئېغىر، ئۇلارنىڭ تارتقان ئازابى بەك چوڭقۇر بولغان. ھالبۇكى ئۆتمۈشته، شىنجاڭدا ئەمەلىي مەسئۇلىيەتكە جاۋابكار بولغۇچىلار خەنزۇلار ئىدى. گەرچە ئۇلار خەنزۇ مىللىتىگە ۋەكىللىك قىلمىسىمۇ، شۇنداقلا ھازىرقى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ يول قويۇشى ۋە قوللىشىدىن تېخىمۇ گەپ ئاچقىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلار، بۇ نۇقتىنى ئوڭاي چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇلار ھۆكۈمرانلارنىڭ ئۆزلىرىگە سالغان ئازاب - ئوقۇبىتىنى ھامان خەنزۇلارنىڭ جىنايىتى دەپ ھېسابلايدۇ. شۇڭا ئۆتمۈشته قانلىق پاجىئەلەر ئۈزلۈكسىز يۈز بېرىپ تۇردى ۋە بۈگۈنكى قالايمىقانچىلىقلار ھەر يەردە داۋام ئەتمەكته. بۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى يۈز بەرگەن ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر ھەرقايسى مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان مۇناپىقلار تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان ئاپەت بولۇپ، بۇ ھەممەيلەننى كۈتمىگەن يەردىن مۇشۇ جىنايەتنىڭ جاۋابكارى قىلىپ قويىدى.

شۇكلاشقا بولغان ھەرقايسى مىللەت قېرىنداشلىرىمىزدىن ئاغرىنىپ ماڭ، ئۆز مىللىتىمىزدىكى مۇناپىقلارنى ئەيىپلىگىنىمىز تۇزۇك. بۇنى باشقا مىللەتتىكى قېرىنداشلارنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان چاتىقى دەپ قارىماي، ئۆز مىللىتىمىزدىن چىققان مۇناپىقلارنىڭ كۆپچىلىك ئارىسىغا تېرىغان جىنايىتى دېگىنىمىز تۇزۇك. ئەگەر ھەممىمىز مۇشۇنداق قارايدىغان بولساق، ئۆزىمىزنى بېسۋالالايمىز.

ئاندىن كېيىن مەن ئۇلارغا يەنە: ھۆرمەت قىلغانلىق تېز پۈككەنلىك ئەمەس، يول قويغانلىق ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى ئەمەس، دېگەن نەسىھەتنى بەردىم. جۇڭگو خەلقى ئەپۇ چانلىق مەسلىكىگە ئىگە، بۇ مەسلەكنىڭ ھەقىقىي روھى باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش، يول قويۇش، باشقىلارنى ھۆرمەتلەش، تارىخىي جاۋابكارلىقنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش، باشقىلارنىڭ ئالدىدا سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىش، شەخسىي مەنپەئەتنى ئومۇمنىڭ ئارزۇسى ئۈچۈن قۇربان قىلىش، ھەممىدە ۋاقتىنچە ئەلەم تارتىش، ھەممىدە تارىخ ئۈچۈن جاۋابكار بولۇش، باشقىلار ئۈچۈن سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىشتەك ئالىيجانابلىق روھ بويىچە يول قويۇپ، ھەر مىللەت ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى دوستانىلىق بىلەن تەسىرلەندۈرۈشتىن ئىبارەت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى توغۇتىپ، شىنجاڭنىڭ مىللى تۈمەن يىللىق تېنچلىق تارىخىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى، ئەۋلاتتىن-ئەۋلادقا مەڭگۈ بەخت ياراتقىلى بولىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئاخىرۇ بولمىغان باشقا مىللەت قېرىنداشلارغا، بولۇپمۇ نوپۇسى كۆپرەك بولغان ئۇيغۇر قېرىنداشلارغا مۇنداق مەسلىھەت بەردىم. مۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۈچۈن سىياسىي پروگراممىا بويىچە تىرىشىپ قۇرۇلۇش ئىلىپ بېرىش ئەڭ مۇھىم. قۇرۇلۇش ئىلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاۋۋال كىشىلەرنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم، جەمئىيەت تىنچ بولۇشى شەرت. كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم، جەمئىيەت تىنچ قىلىش ئۈچۈن ھەممىلا ئۆتكەنكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇشىمىز، ئەمما ھازىرقى قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەلگۈسى ئۈچۈن بەخت يارىتىشتىن ئىز كېرەك. مەسىلەن ئېيتايلۇق، ئۆتمۈشتىكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇش دېگىنىمىزدە ئەڭ مۇھىمى ئۆتمۈشتە مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىكنى ئەستىن چىقىرىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى كۆپ. مەن بۇنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتىم. بىراق بۈگۈنىڭ تارىخ بولۇپ قالدى. بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، مۇندىن كېيىن مۇشۇنداق ئىشلار ھەرگىزمۇ تەكرارلانمايدۇ. ھازىرقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، دېموكراتىسە لەشكەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، مۇندىن كېيىن مۇستەبىتلىك سىياسەت، قاتتىق بېسىم سىياسىتى، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى، جاھانگىرلىك مەڭگۈ يۈز بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇنىڭ كەينىدىنلا مەن مۇنداق دېدىم: ھازىر ياخشى بولماپ قالغان بىرمۇنچە ئەھۋاللار مەۋجۇد. مەسىلەن: بەزى ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىنتىزامى ياخشى ئەمەس، بەزى ئەمەلدارلار چېرىكلىشىپ خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، يەنە زۇلۇم سېلىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش، خەلقتە ھاقارەت قىلىشتەك پاكىتلار مەۋجۇد. دەرۋەقە بۇ پەقەت كونا دەۋردىن يېڭى دەۋرگە ئۆتۈۋاتقان ئۆتكۈنچى دەۋردىكى قالدۇق ئىللەتلەر، مەن كۆپچىلىككە شۇنداق ۋەدە بېرەلەيمەنكى، بۇندىن كېيىن بۇنىڭغا ئوخشاشلارنى چوقۇم يوقىتىمىز. ھەربىي ئىنتىزامنى چوقۇم چىڭىتىمىز، مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ناچار ئىستىللىرىنى چوقۇم ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنى تامامەن دېموكراتىك سىياسىي روھى بويىچە خەلق ئۈچۈن سادىق خىزمەت قىلدۇرغان قىلىپ چىقىمىز.

مەن يەنە مونۇلارنى كۆرسەتتىم: ھازىر سىرتتا بىر خىل

توغرا بولمىغان قۇتراتقۇلۇق كەيپىياتى ئېقىپ يۈرمەكتە. ئۇ بول-
سىمۇ ۋەتەنگە قارشى، خەلقىمىزغا قارشى، سەنمىنجۇيىغا قارشى
قۇتراتقۇلۇق ئېقىمى بولۇپ، بۇ ئورلۇكسىز، مەخپىي، كەڭ دا-
ئىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ، ئويلاپ يەتكۈسىز بالايى - ئاپەت ئا-
ملىنى تېپىۋاتىدۇ. بۇ — جەددىي ئەھمىيەت بېرىشىمىزگە
ئەرزيدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى
ئۈستىدە، بىر ئۇزۇل - كېسىل چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخى-
رىدا كۆپچىلىكىنىڭ ۋەتەن قوينىدا، دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدا،
ھەر مىللەت ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل قېرىنداشلاردەك بىرگە
ياشاپ ئورتاق گۈللىنىش، تېنچ - خاتىرجەم ئۆتۈش، مىللىي
باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق پرىنسىپى ئاستىدا، ئەركىن، بەختىيار
تۇرمۇشتىن كەڭ بەھرىمان بولۇشى لازىم، ھەرگىزمۇ ئىختىلاپ
تۇغدۇرۇپ، ھەق - ناھەق مەسىلىسى پەيدا قىلىپ، ھەر مىل-
لەت خەلقىنى چاك - چېكىدىن بۆلۈنۈپ كېتىش ۋە بىر -
بىرىدىن گۇمانلىنىپ ئىشەنمەسلىكتەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويماس-
لىقنى تەۋسىيە قىلدىم. قۇدرەتلىك، دېموكراتىيىلەشكەن بۈيۈك
جۇڭخۇا مىنگونىڭ بىرگرازدانى بولۇش بىز ئۇچۇن نۇمۇس ئە-
مەس، بەلكى شان - شەرەپ. بۇنىڭدىن بىرگە ئەركىنلىك كې-
لىدۇ، زۇلۇم بولمايدۇ. بەختلىك بولمىزكى ئازاپ چەككەيمىز.
نېمە ئۇچۇن بەزى كىشىلەر مىللىي ئۆچمەنلىك تېرىش ئىشى
بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلاشقا قۇتراتقۇلۇق
قىلىدۇ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئۆزئارا ئۆچىلەشتۈرۈپ، ئۆز -
ئۆزىنى قىرغىن قىلىدىغان يولغا باشلاشتىن يانمايدۇ؟

ئەڭ ئاخىردا يەنە مۇنداق دېدىم: بىز مەڭگۈ تېنچلىققا
كاپالەت بېرىش ئۇچۇن، چوقۇم جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى
ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك
سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن

ئىبارەت. بۇ تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز لازىم.
ئومۇمەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى، ۋەتەن بىرلىكىگە
قارشى، دېموكراتىك سىياسەتكە قارشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا
قارشى تۇرغانلىكى ئادەمنى ئەكسىيەتچى، تېنچلىقنى بۇزغۇچى
دەيمىز. مەن بولسام، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ مەنپەئىتىگە سادىق
مۇرتمەن، پۈتۈن ئۆلكىدىكى تۆت مىليون خەلقنىڭ چاكىرىمەن.
قىلغان سۆزلىرىمنىڭ ھەممىسى پاك - سادىق قەلبىمدىن ئۇر-
غۇپ چىققان. مەن كۆز ئالدىمدىكى ۋەزىيەت تەقەززاسىدىن،
قەتئىي پوزىتسىيە ۋە مەيدانىمنى بىلدۇرمەي تۇرالمايمەن.
مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن جەمئىيەتنىڭ كەيپىياتى ساغلاملىشىدى-
غانلا بولسا، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ كۆڭلى ئەمن تاپىدۇ،
ھۆكۈمەت ۋە خەلق تېنچ، ئەركىن، شات، بەختىيار، گۈللەپ -
ياشنىغان يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ داغدام يولىغا بىرەڭ قە-
دەم قويىدۇ. مانا بۇ مېنىڭ ئەڭ پاك، ئەڭ سەمىمىي دۇئايىم
ۋە ئۈمىدىم.

ئىككىنچى ھۇججەت، 1946 - يىلى 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى
ئېلان قىلىنغان «دۆلەت بايرىمىدىن ئالغان تەسىراتىم» ئىدى.

بۇ ھۇججەتتە، مەن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ جۇڭخۇا
مىنگونى، مەركىزىي ھۆكۈمىتىنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى سەمىمىي
ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئالدى بىلەن، دۆلەت بايرىمى «پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە
جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە مەنسۇپ. سۇن
جۇڭسەن ئەپەندى زەھەرلىگىدىكى شىڭخەي ئىنقىلابى بولمىغان
بولسا، دۆلىتىمىز مۇستەبىتلىك تۈزۈمىدىن دېموكراتىزىمغا ئۆ-
تەلمىگەن بولاتتى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ
غەلبىسىمۇ قولغا كەلمەيتتى. 100 يىل مابەينىدىكى تەڭسىز
شەرتنامىلارنى بىكار قىلغىلى بولمايتتى. دۇنيادىكى بەش چوڭ
قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ بىرسى بولالمايتتى، — دەپ كۆرسەتتىم.

ئاندىن دۆلەتنىڭ قۇدرەتلىك بولۇشى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتۈم. ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىق ئاستىدا، بولۇپمۇ يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، مەركەزنىڭ نۇرغۇن ئىشلارغا چامىسى يەتمىدى. شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتلىرىگە دەرمان بولالمىدى. شۇڭا شىمالىي كەتكەندىن كېيىنلا، گومىنداڭ ئارمىيىسى كېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتىگە كاپالەتلىك قىلدى. تۇرمىلەردە قامالىپ ياتقان نۇرغۇن ئىلغار زاتلار قويۇپ بېرىلدى. مۇندىن كېيىن يېڭى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىنى باشلىۋەتكۈسى، شىنجاڭ خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشمىغانلىقتىن گومىنداڭ ئارمىيىسىگە بولغان تۇنۇشى توغرا بولماي، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكىنى، يامان غەرەز بىلەن تۇيۇقسىز بېسىپ كىرگەنلىك دەپ خاتا تونىدى. مەركەزمۇ بۇنى سۈرۈشتە قىلمىدى. مۇندىن كېيىن پاكىتنى ئېتىراپ قىلىپ، شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تونۇشمىز، ھايات - ماماتتىمۇ، گۆلالىنىش خورلىنىشتىمۇ بىرگە بولۇشمىز كېرەك. ئەڭ ئاخىرىدا، شىنجاڭ خەلقىگەئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسە دېموكراتىك سىياسەت، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن بۇيان، شىنجاڭ خەلقى بۇ ھوقۇقلارغا ئېرىشتى. مۇندىن كېيىن ئۇنى قەدىرلەشنى ئاسراش كېرەك، — دېدىم. يەنە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانلار سۆزلەپ، نەقىل كەلتۈرۈپ، مىللىي باراۋەرلىكنىڭ قولغا كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈردۈم ھەمدە كۆپچىلىكنى جۇڭخۇا مىنگونى ھىمايە قىلىشقا، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا چاقىردىم.

ئۈچىنچى ھۆججەت، 1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان: «مېنىڭ ھەقتىمى جاۋابىم ۋە كەسكىن نەسىھىتىم»، ئىدى.

تاشقىرىدا يەنە نۇرغۇن پىكىر ئىختىلاپلىرى مەۋجۇت بولغاچقا، 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى مەن ۋە تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانلار نامىنىزدىن دېخۇا شەھىرىدىكى ھەرمىللەت ۋەكىللىرىدىن مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى تەكلىپ قىلىپ، كەڭ كۆلەمدە سۆھبەت ئۆتكۈزدۇق. بۇ يىغىن سەككىز سائەت داۋام قىلدى. پىكىر قىلغۇچىلار بەس - بەس بىلەن سۆزلىدى. شۇ ئاينىڭ 30 - كۈنى، مەن يەنە بىر قېتىم يىغىن قاتناشچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ ئالدىنقى قېتىم ئوللار ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە قارىتا قىسقىچە جاۋاب بەردىم. بۇ جەمئىي سەككىز مەسىلىگە بۆلۈنۈدۇ.

بىرىنچى، ئۆلكە پۈلىنىڭ (پۇل يۈزىدىكى) سومما مەسىلىسى، بەزىلەر پۈلنىڭ سوممىسى ئاشسا، مال باھاسىغا تەسىر يېتىدۇ، دېيىشىدۇ. يەنە مەركەز شىمالىي سوغات قىلغان 50 مىڭ سەر ئالتۇن بىلەن 500 مىڭ سەر كۈمۈچنى قوبۇل قىلغان. بۇ بولسا شىنجاڭ خەلقىدىن شىلپ ئېلىنغان، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك، دېدى. مەن ئۇلارغا مۇنداق دېدىم: بۇ ئالتۇن - كۈمۈچلەرنىڭ ئۆز قىممىتى دېگەندەمۇ شۇچاغدىكى شىنجاڭ پۈلىنىڭ 12 يېرىم مىليارت دوللىرىغا توغرا كېلىدۇ. مەركەزنىڭ بۇ يىل بىزگە يەرگەن ياردىمى 100 مىليارت يۈەنگە باردۇ. بۇ يىل 7 - ئايدىن باشلاپ يېرىم يىل ئىچىدە، باج - سېلىق پۈتۈنلەي ئېلىنمىدى، ھەللە - پاراق، ئالۋان - ياساق يەنە بىر يىلغىچە ئېلىنمايدۇ. پۇل تارقاتمىساق، چىقىمنى قانداق قىلىمىز، قۇرۇلۇشنى قانداق ئېلىپ بارىمىز؟ شىنجاڭنى ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۈستىدىكى يۈك ئەڭ يەڭگىل.

ئىككىنچى، ئىشسىزلىق مەسىلىگە كەلسەك، ھېنىڭچە بۇنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ، — دېدىم. ھازىرچە بىرىنچى قەدەمدە، ئالدى بىلەن ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئورگانلاردىن 50% شى

تاتنى بوشىتىپ، ھەر مىللەت خادىملىرىگە ئاجرىتىپ بېرىش، مۇندىن كېيىن خەنزۇلارنىڭ كەم ئورنىنى مىللىي خادىملار بىلەن تولۇقلاپ، خەنزۇلار 30%، ھەرقايسى مىللەتلەر 70% نى تەشكىل قىلىش ئۆلچىمىگە يېتىش كېرەك، ئۇندىن باشقا يەنە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەدرىجىي قانات يايدۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، ئىشسىزلىق مەسىلىسىنى ھەل بولۇپ كېتىدۇ.

ئۈچىنچى، خىيانەتچىلىك مەسىلىسى، مېنىڭچە بۇ مەۋجۇد مەسىلە. كۆپچىلىك بىزگە يېقىندىن ماسلىشىپ پاش قىلىش كېرەك. بىز چوقۇم قاتتىق جازالايمىز، جازا بەرگەنلىرىمىز- مۇ خېلى كۆپ. مەسىلەن: يېڭسار باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خوجۇن چېن خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئايروپىلان بىلەن دېخۇاغا ئالدۇرۇلۇپ ئېتىپ تاشلاندى، دېخۇا سانائەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ سىڭ ۋاي خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەلۇم قىسمىنىڭ ئىككى نەپەرھەربىي لاۋازىمەتچىسى ئەپيۇن ساتقانلىقى ئۈچۈن ئېتىپ تاشلاندى..... بۇلار ھەربىي سوتىنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا تاپشۇرۇلۇپ دەرھال ئىجرا قىلىنغانىدى.

تۆتىنچى، ھەربىي ئىنتىزام مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ قەتـ ئىي تەرتىپكە سېلىنىۋاتىدۇ. مەسىلەن: قاراشەھەرده تۇرۇشلۇق مەلۇم قىسىمدىكى بىر روتا كوماندىرى بىر ئۇيغۇر جەڭچىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن. سوت قىلىش ئارقىلىق بۇنىڭغا ئۇلۇم ھۆكۈم قىلىندى. ئۇمۇمەن، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىپ خەلقنى زىيان سالغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تېگىشلىك جازاسىنى تاپتى. بىراق خىيانەتچىلىك، ھەربىي ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى مەسىلىگە كېلىدىغان بولساق، بۇ ئۆتمۈشتىكى ئېغىر زۇلمەتلىك قارا سىياسەتنىڭ قالدۇق زەھەرلىرى بولۇپ، بۇنى ئۇزۇل- كېسىل تازىلاپ بولۇش ئۈچۈن، يەنە مەلۇم ۋاقىت كېتىشى مۇمكىن.

يەشىنچى، دۆلەت قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى مەسىلىسى ئۇستىدە، بەزىلەر پالانچى، پۇستانچىلار سايلىنىشقا بولمايتتى، دېيىشتى. پىكىر بېرىشكە بولىدۇ، لېكىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۇنىڭ بىلەن ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار، بىرىنچىدىن مىلـ لەت ۋەكىلى خاراكتېرىگە ئىگە بولۇپ، ئالماشتۇرۇۋەتسەك، مىلـ لىي ئىتتىپاقلىققا تەسىر يېتىدۇ. ئىككىنچىدىن، كۆرسىتىلگەن ۋەـ كىللەر رەسمىي تەرتىپلەردىن ئۆتكۈزۈلگەن. يەنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانىنىڭ نامزات كۆرسىتىش ھەيئىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىشى ئارقىسىدا تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئىسىم كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈپ مۇزاكىرە قىلىشىنەتىجىسىدە ماقۇللانغان.

ئالتىنچى، ئالتاي ئۆلايىتىنىڭ ۋەكىللىك مەسىلىسى ئۇستـ دە، بەزىلەر ئۇسمانىنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىش غەرىزى بىلەن ئارقا كۆرۈنۈشىدىن گۇمانلاندى. مەن كۆپچىلىككە ئۇختۇرۇپ ئۆتەيكى، ئۇسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى شۇنداقلا ئالتاي ئۆلايىتىنىڭ ۋالىسى، ئۇ ۋەكىل ئەۋەتىشكە ھوقۇقلۇق. ئىككىنچىسى، مەن ئۇسمانىنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئا- ۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان بىللە بولدى. كېيىن مەن يەنە، ئۇسمانىنىڭ ۋەكىلى ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانىنىڭ شەخسەن بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرغانىدىم. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقـ نى كۆزدە تۇتقانلىق ئىدىغۇ!

يەتتىنچى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىش مەسىلىسى ئۇستىدە، بەزىلەر بۇنى ئىجرا بولمىدى، دېيىشۋاتىدۇ. بۇنداق دېيىش پاكىتقا ئۇيغۇن ئەمەس. مەسىلەن: بىتىمدە بەلگىلەنـ گەن، سايلام ئېلىپ بېرىش، ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىدا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئىككى خىل يېزىقنى تەڭ قوللىنىش، نەشىر قىلىش تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، سۆز ئەركىنلىكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتـ

نى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، ۋەقە جەريانىدا قاماپ قويۇلغان زاتلارنى قويۇپ بېرىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەمەلدە كۆزدە ستتىلدى. ھەربىي قىسىم جەھەتتە مەركەزگە تەۋەلىرىنىڭ ھەممىسى ئىجرا بولدى. قالغانلىرىنى بولسا سىياسىي پروگراممىسىدا تەدرىجىي ئەمەلگە قويۇش بەلگىلەنگەن، پاكىتنى يوققا چىقارماسلىق كېرەك.

سەككىزىنچى، ئاتالمىش شەرقى تۈركىستانىنىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسى ئۇستىدە، توختىلىپ ئۆتەيلى، سۆھبەت يىغىنىدا، بىر ئاقساقال ئادەم بىلەن يەنە بىر ياش تۇرۇپ مەزكۇر مەسىلە بىلەن سۆز قىلىپ ئامىنى مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك تەلەپ قىلىشقا قۇتراتتى. مەن مۇشۇ نۇقتىغا قارىتىپ، تەپسىلىي، سەممىي تەھلىل يۈرگۈزۈپ ئالدى بىلەن شەرقى تۈركىستانىنىڭ تارىخىدىكى بىر جوغرافىيەۋى نام بولۇپ، بۇنىڭ ئاللىقاچان ئۆتمۈش بولۇپ قالغانلىقىنى، بۇنى ۋەتەننى پارچىلايدىغان شۇئار قىلىۋالماسلىق لازىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئاندىن مەن، شىنجاڭ خەلقى ھېكىش ئېھتىمالى بولغان ئۇچ يولنى تەپسىلىي تەھلىل قىلىپ كۆرسەتتىم. بىرىنچى يول، ئۆلكە ئورنىنى ساقلاپ قىلىپ، كەلگۈسىدە يەرلىك ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولغان بىر ئۆلكىگە ئايلىنىش؛ ئىككىنچى يول، ۋەتەندىن بۆلۈنۈپ چىقىپ، شەرقى تۈركىستان دۆلىتىنى قۇرۇش؛ ئۈچىنچى يول، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قوشۇلۇپ كېتىش. ئۈچىنچى يولنى ئېلىپ ئېيتساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بۇنداق قىلىشقا قوشۇلمايدۇ. ئىككىنچى يولنى ئېلىپ سۆزلىسەك، شەرت - شارائىت ھازىر كەمەس، ئىككىنچى، ئۈچىنچى يولدا ھېكىشقا پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمۇ قوشۇلمايدۇ، پەقەت بىرىنچى يولدىلا ھېكىشقا بولىدۇ. مەركەز شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا سەممىي ياردەم بېرىشنى خالايدۇ. مەن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن، سەممىي - سادىقانە بىلەن خىزمەت قىلىمەن، مۇئاۋىن رەئىس ئىسھاقبەگ مەن

بىلەن ھەمكارلىشىۋاتىدۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالاۋاتىدۇ. كۆپچىلىك پىتنە - ئىغۋالارغا، ئەپتاچتى گەپلەرگە ئىشەنمەسلىكى، ئېزىقتىپ تۇيۇق يولغا كىرىپ قالماسلىقى كېرەك.

تۆتىنچى ھوججەت، 1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى پۈتۈن ئۆلكىدىكى دۆلەت ئازمىيىستىگە بېسىپ تارقىتىلغان قىسقا نۇتۇق ئىدى.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان يۈز بەرگەن ئۈيغۇر - خەنزۇ ئىتتىپاقى مەسىلىسى ئۇستىدە ئۇتتۇرىسىدىكى ۋەقەلەر ئۇستىدە، ھەربىيلەرمۇ تەبىئى ھالدا بۇنىڭغا چېتىلىپ قېلىشتىن خالى بولالمىدى. شۇنداقلا ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلاشقان پاكىتلار ھەققە قەتەنمۇ سادىر بولۇپ، مەسىلىلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يېتىپ، خەلقنىڭ ئەيىپلىشىگە ئۇچراپ كەتتى. مەن خەنزۇ ھەربىي، مەمۇرىي خادىملارغا قىلغان بىر قانچە قېتىملىق نۇتقۇمدا، بۇ مەسىلە ئۇستىدە توختىلىپ ئۆتكەنىدىم. ئەمدى بۇنى ئالاھىدە بىر پارچە ئۇچۇق، چۈشىنىشلىك ھوججەت قىلىپ، ھەر قايسى قىسىملارغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشكە توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

ھازىر شىنجاڭ يەنىلا دەۋرىي ئۆزگىرىش جەريانى ئىچىدە تۇرۇۋاتماقتا. بۇ ئۆزگىرىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى، مەركەزنىڭ مەنمەنجۇيىنى ئىجرا قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بىز يولسىز مەنمەنجۇيىمىز ئىقلاۋىي قوشۇن. شىنجاڭدا قەتئىيلىك بىلەن مىللىي مەسىلەكنى يولغا قويۇپ، ئۇششاق، ئاجىز مىللەتلەرگە ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. بىز خەلقنى سۆيۈشىمىز لازىم. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتقاندا مۇشۇنداق قىلغانلىقىمىز ئاجىز، ئۇششاق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش سىياسىتىنى يولغا قويغانلىقىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، قانداق قىلغاندا خەلقنى سۆيگەن بولىمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىنتىزامنى چىڭىتىپ، ئىش

نى خەلقنى قالايمقانچىلىققا سالماسلىق، خەلقنى بۆزەك ئەتە-
مەسلىكتىن باشلىشىمىز، خەلقنىڭ چارۋا مالىنى ئەرزان با-
ھادا سېتىۋالماسلىقتىن، خەلقنىڭ ماددىي بۇيۇملىرىنى قەرز
ئالماسلىقتىن باشلىشىمىز لازىم.

بىز مەنمۇى جەھەتتە خەلق بىلەن ئىناق ئۆتۈشىمىز،
لېكىن تۈرمۇش جەھەتتە خەلقتىن ئايرىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك.
بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىچكى ئىش-
لىرىغا ئارىلىشىۋېلىشىغا ھەرگىز بولمايدۇ. خەلق ئارىسىدىكى
جىدەل - ماجرالارغا قاتنىششىقا ھەرگىز بولمايدۇ. بۇنىڭغا قا-
رىتا تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە تۇتۇش لازىم. مۇشۇنداق
قىلغاندىلا ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى
ساقلاپ قالغىلى، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ھازىر
بولسا، دېمىكراتىيە دەۋرىي. يەرلىكنىڭ ئىشىغا، مەمۇرى ئەمەلدارلار
ئۆزى مەسئۇل بولسۇن. بىز ھەربىلەرنىڭ بۇنىڭغا چات كېرە-
ۋېلىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. ئەگەر دە ھەربىلەر سىياسىي ئىشلار-
غا ئارىلىشىۋالسا بۇ، قانۇنسىزلىق، نامۇۋاپىق ئىش بولۇپ ھې-
سابلىنىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە جەزمەن ھەربىي ئىنتىزام بۇزۇ-
لىدۇ. ھەربىي تەلىم - تەربىيە بوشىشىپ، ھەربىي بىلەن خەلق
ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتكە نوقسان يېتىشتەك خىلمۇ خىل يا-
مان ئەھۋاللار پەيدا بولىدۇ. بۇنداق بولۇشتىن ئاگاھ بولۇشى-
مىز ئۇنى چەكلىشىمىز لازىم.

بەشىنچى ھۆججەت 1947 - يىلى 3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى
شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئا-
ساسىي پوزىتسىيىسى ۋە قەتئى مەيدانى» دېگەنلىكەن مۇھىم
مۇراجىئەتنامە بولۇپ، بۇ مەمۇرىي مەھكىمە مۇدىرى قوشۇمچە
ئۆلكە رەئىسى ۋە بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى-
نىڭ بىرلەشمە نامىدا ئېلان قىلىنغانىدى.

2 - ئايدا مەن ئىش سەۋەبىدىن نەنجىڭدا بولۇۋاتقان

چاغلىرىمدا، ئۇرۇمچى شەھىرىدە نامايىش بولۇپ، زور توقۇنۇش
ۋەقەسى يۈز بېرىپ، رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرى-
سىدىكى كۈرەش قىزىپ يەللىگە كۆتۈرۈلگەنلىكەن
ئۇ مىللىي ئىتتىپاقلىققا ئىنتايىن زىيانلىق ئىدى. مەن بۇنىڭغا
نىسبەتەن سۆكۈت قىلىپ تۇرالمىدىم. بۇ ھۆججەت ئون نۇقتىغا
بۆلۈنىدى.

1. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت - مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە
ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ ئۆز ھۆكۈمىتى. ئۇ مەركەزنىڭ زور كۈچ
بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشكەن بولۇپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى
ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئۇنى بىردەك
ھىمايە قىلىش شەرت.

2. پۈتۈن ئۆلكە خەلقى، تېنچلىق بىتىمنىڭ ئۆزۈل - كېسىل ئە-
ھمىيىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يېتىپ، ئىچكى ۋە سىرتقى قىلغا-
ندىلا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى كاپالەتلەندۈرگىلى، ۋەتەن
بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇپ،
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سەنمىتجۇيىچە يېڭى شىن-
جاڭ قۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر بىرەر كىشى چىقىپ، تېنچلىق بە-
تىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىغا بۇزغۇنچىلىق سالسا، شۇ كە-
شى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

3. مەركىزىي ھۆكۈمەت، شىنجاڭ خەلقنىڭ بارلىق مۇ-
ۋاپىق قانۇنىي تەلەپ ۋە ھوقۇقلىرىغا نىسبەتەن، خۇددى تېنچ-
لىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەنلەرنى
قوللاپ يارىدەم كۆرسەتكىنىدەك جەزمەن قوللايدۇ. ھېچنېمىنى
ئايىمايدۇ، بۇ سىياسەتنى ھەم ئۆزگەرتمەيدۇ.

4. 8 - 9 ئايدىن بۇيان تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي
پروگراممىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن كۈچ چىقارغان بولساقمۇ
لېكىن ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى ۋە ماددىي كۈچلەرنىڭ چەك
لىكلىكى ۋە ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلە-

همن بەزى نۇقسانلارمۇ كۆرۈلىدى، مىللەتلەر ئارا يەنە بەزى سۈزكىلىشلەر سادىر بولدى، تېنچلىق بېتىمىددىكى ھەربىي ئىشلارغا دائىر قىسمنىڭ كۆپىنچىسى ئىجرا قىلىنمىدى، ھەتتا بەزى جايلاردا تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى تەشۋىق قىلىش چەكلەنگەنىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى تۈزىتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقى قاتتىق تەكىتلەنىدى.

5. چوقۇم تېنچلىقنى قوغداش كېرەك. ھەممە جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى ئۆلچەم قىلىش لازىم. كىمكى بۇ ئۆلچەمگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، شۇ كىشى تېنچلىققا بۇزغۇنچىلىق سالغان بولىدۇ.

6. كۆپچىلىك دېموكراتىيىگە تەشنا، بىراق ھەممىيەتتە دېموكراتىيىگە قارشى قالاق ئۇنسۇرلار بار، ئىدارىلار ئىچىدە دېموكراتىيىگە قارشى جاھىللار بار. بۇلاردىن باشقا يەنە دېموكراتىك ئېقىمغا خىلاپلىق قىلىدىغان مۇداخىلچىلار بار. ئۇلارنىڭ چىقىش يولى يوق، بىز ئۇلارنى ئۈيغىتۈۋېلىشىمىز لازىم. ئەگەر يەنىلا جاھىللىق قىلىدىغان بولسا، بىز چوقۇم بۇ ھەسلىنىمۇ ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز.

7. دېموكراتىيىنى خاتا چۈشىنىپ قالماسلىق لازىم. ئەركىنلىكنىڭمۇ دائىرىسى بولۇشى كېرەك. دېموكراتىيىنىڭ ھەققانىي روھى قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشتا. خەلق ئۆز ئىرادىسىنى ئىپادىلەش توغرا كەلسە، ھەر دەرىجىلىك خەلق ئىرادىسگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگانلار بار. تېنچلىق بېتىمى، سىياسىي پروگراممىلىرىدا ئەركىنلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئېنىق بەلگىلىمىلەر بار. بۇ قانۇنىي كاپالەتكە ئىگە. لېكىن خەلقتە دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. تېنچلىققا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. باشقا كىشىلەرنىڭ ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. تېرورلۇق پەيدا قىلىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. بۇنداق قىلىش قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت، بۇنى چەكلەش لازىم.

مەسىلەن: 2- ئاينىڭ 21- كۈنى زادىكالىلار قوزغىغان ھۆكۈمەت بىلەن دۈشمەنلىشىدىغان ۋە ھۆكۈمەتكە تەھدىت سالىدىغان ھەرىكەت، 25- كۈنى كونسېرۋاتىپلار قوزغىغان نامايىش ھەرىيانىدا يۈز بەرگەن پاجىئە، 3- ئاينىڭ 5- كۈنى نوپۇس تەكشۈرۈش جەريانىدا مىللىي ھېسسىياتقا تېگىشتەك بىر قاتار ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تۈزىتىش كېرەك.

8. ھەرقايسى مەمۇرىي ئورگانلار سىياسەت يۈرگۈزۈشتە زۆرۈر بولغان ھوقۇقلارنى ھازىرلىشى، بۇنىڭدا ھېچقانداق مۇداخىلىگە ئۇچرىماسلىقى، شۇنىڭدا تۈرۈشلۇق دۆلەت ئارمىيىسى سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىش ۋە خەلقنىڭ قانۇنىي ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىشى لازىم. بىراق خەلقمۇ دۆلەت ئارمىيىسىنى ھۇرمەتلىشى، ئۇنىڭغا دۇشمەنلىك بىلەن قارىماسلىقى لازىم.

9. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەبەدىي تېنچلىقنى ساقلاپ قېلىشتىكى زۆرۈر شەرت. ھازىر ئىجرا قىلىۋاتقىنىمىز مىللىي ئاۋەرلىك سىياسىتى، ئۆتمۈشتىكى مىللىي تەڭسىزلىك ھادىسلىرى ۋە كەيپىياتلىرىنىڭ قالدۇقلىرى تېخى تۈگەپ كەتكىنى يوق. لېكىن شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ مىللىي سىياسىتىمىزدىن گۇمانلىنىشقا بولمايدۇ. ئاز ساتلىق بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان قىلمىشلىرىنى سەپ چىقىرىپ زەربە بېرىشىمىز لازىم.

10. بىز ھەم ئىجابىي رەۋىشتە تېنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز، ھەم سەلبىي رەۋىشتە قاتتىق، ئۇنۇملۇك چارىلارنى ئىشلىتىپ بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنى چەكلىشىمىز لازىم.

ئالتىنچى هۆججەت 1947 - يىلى 4 - ئايدا، ئارمىيە هۆ-
كۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىغا بېسىپ تارقىتىلغان
مەخپىي هۆججەت بولۇپ، نامى «نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسى
ۋە بىزنىڭ تۈپ قاراشلىرىمىز هەم پوزىتسىيەمىز»ئىدى.

2- ئايدا ئۇرۇمچىدىكى ئارمىيە - هۆكۈمەت بىلەن
قاندىن كېيىن بەزىلەر، كونسېرۋاتىپلارنىڭ كەينىدە قوللاۋاتقان
ئادەم بار، بەلكى بۇنىڭ ئىچىدە ئۇرۇمچىدىكى ئارمىيە - هۆكۈمەتنىڭ
يۇقىرىدەرىجىلىكئەمەلدارلىرى بولۇپمۇيۇقىرى دەرىجىلىك گېنىرالىرى
بار دېيىشتى. شۇڭا مەن 31 - كۈنى دېخۇادا بارلىق پارتىيە،
هۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىنى يىغىپ
تۆت سائەت داۋام قىلغان ئۇزۇن بىر مەخپىي نۇتۇق سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن، يىغىنچاق ۋە ئوچۇق قىلىپ، شىنجاڭ مەسە-
لىسى دېپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن مىللىي
مەسىلىنىڭ گىرەلىشىشىدىن شەكىللەنگەن
بىر كۆرۈنۈش ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. هەر قانداق بىر تەرەپ
تىنلا قاراش خاتا بولىدۇ. پەقەت سىرتقى كۆرۈنۈشىدىنلا قاراش
مۇ توغرا بولمايدۇ. بەزىدە مىللىي مەسىلە ئاساسىي ئورۇندا
تۇرىدۇ، بەزىدە بولسا دېپلوماتىيە بولسا ئاساسىي
ئورۇندا تۇرىدۇ. بىراق ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مىللىي مەسە-
لە تۈپ مەسىلە بولۇپ هېسابلىنىدۇ. مىللىي مەسىلە بولمىسا
دېپلوماتىيە مەسىلىسىمۇ بولمايدۇ.

ئىككىنچىدىن، بۇنى توغرا هەل قىلىشنىڭ پىرىنسىپى، مىل-
لىي مەسىلىنى هەل قىلىپ دېپلوماتىيە مەسىلىسىنىڭ ياخشىلىق
تەرەپكە ئۆزگىرىشىگە تەسىر كۆرسىتىش، دېپلوماتىيە مەسىلىسىنى
هەل قىلىپ، مىللىي مەسىلىنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە بۇرۇلۇشىغا
تەسىر كۆرسىتىش بولىدىغانلىقىنى، ئەمما ئالدى بىلەن قول
سېلىپ مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىش لازىملىقىنى كۆرسىتىپ
ئۆتتۈم. هالبۇكى مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىشتا پەقەت تېنچلىق-

تىن ئىبارەت بىرلا يول بار. هەر قانداق قورال كۈچى بىلەن
ئوقۇنۇش پەيدا قىلىشلارنىڭ هەممىسى ئىنتايىن خاتا.

شۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇنداق دەپ تەكىتلىدىم، يۇقىرىدا
بايان قىلىنغان پىرىنسىپلارغا ئاساسەن، شۇنى قارارلاشتۇرۇشقا
بولىدۇكى، شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىشنىڭ يۇنە-
لىشى سەنمىنجۇيىندىكى مىللىي مەسىلەك بولۇشى شەرت. مەيلى
هەق - ناهەق مەسىلىسىدىن، پايدا - زىيان مەسىلىسىدىن، مۇ-
هىت - شارائىت مەسىلىسىدىن قارايلى، مەيلى مەيدان ۋە مەسە-
لەك نۇقتىسىدىن قارايلى، بۇلارنىڭ هەممىسىدە مىللىي مەسە-
لەكتىن باشقا ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك يولنىڭ يوقلۇقى ئىس-
پاتلىنىپ تۇرۇپتۇ. چوقۇم ئۆز ئىشەنچىسىگە ئۆزى خىلاپلىق قىلماسلىق
روهى بويىچە هەق - ناهەقنىڭ، پايدا - زىياننىڭ بار يېرىنى
ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مۇهىت - شارائىتنىى تونۇپ، مەيدانە-
مىزنى قەتئىيلەشتۇرۇشىمىز، ئىشەنچىنى چىڭىتىشىمىز كېرەك.
ئەگەر سەنمىنجۇيىدا چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ
قويىساقمۇ، كۆڭلىمىز خاتىرجەم قىلىۋېرىدۇ. ئەگەردە جاھانگىرلىك
ۋاستىسىنى قوللانسا، شىنجاڭنى هەرىمي كۈچكە تايىنىپ تۇتۇپ
تۇرساقمۇ، ئوخشاشلا خاتا قىلغان بولىمىز. قولدا داۋاملىق بې-
سىپ تۇتۇپ تۇرۇش دېگەن نەدىكى گەپ؟

ئاندىن، دۇچ كېلىۋاتقان زىددىيەتلەرنى جۇملىدىن هەربىي
ستراتېگىيە بىلەن ئىنقىلاۋىي تەشەببۇس ئوتتۇرىسىدىكى زىد-
دىيەتلەرنى، هەربىيلەردىكى روهىي هالەت بىلەن سىياسىي ئىس-
تىل ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى تەهلىل قىلىپ ئۆتتۈم. خەق-
لەر مېنى ئاجىز - يۇمشاق ئىكەن، يېڭىلىشى مۇمكىن
دەۋاتقىدەك، مېنىڭچە مۇبادا يېڭىلسەم، گەپ ئاجىز - يۇمشاقلىق-
تا ئەمەس، مۇشۇ زىددىيەتلەرنى هەل قىلالمىغانلىغىمىزدا.

ئەڭ ئاخىردا مەن ئالاهىدە سەممىيەتلىك بىلەن جىد-
دىي پوزىتسىيەدە تۇرۇپ، هەربىيلەردىكى روهىي هالەت بىلەن

هەرکىتىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىدە پەيدا قىلغان زىيانلىق تەسىر-
رىنى كۆرسىتىپ، ئۆز پوزىتسىيەم بىلەن ئىرادەمنى قايتا - قايتا
تا شەرھىيلەپ ئۆتتۇم. ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلى-
شىشى مۇتلەق خاتا. قوشۇننى بۇزۇدىغان، ئېقىمغا خىلاپ ئىس-
تىل، مەسىلەن، سايلام داۋامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بەزىبىر
يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ يالىلارچە قىلغان بىمەنە قى-
لىقلىرى، ۋەتەننى سۆيگەنلىك ئەمەس، بەلكى پاراكەندىچىلىك
سالغانلىق. ھەربىي ئىشلار جەھەتتە چوقۇم سىياسىغا بويسۇنۇش
سىياسىي ئىشلار بىلەن ماسلىشىش شەرت. سىياسىي جەھەتتە
شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويساق، بۇ ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى
ئەمەس. ھەربىي ئىشلاردا شىنجاڭ قولدىن كېتىپ قالسىلا، بۇ
ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى ھېسابلىنىدۇ.

مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئىشلار جەھەتتە بولمىسۇن
ھەممىسىدە مېنىڭ جاۋابكارلىقىم بار. مۇۋەپپەقىيەت قازانساق
كۆپچىلىككە ھېساب بولسۇن، مەغلۇپ بولۇپ كەتسەك
شەخسەن ئۆزۈم جاۋاب قىلاي. مېنىڭ سىياسىتىم ۋە پوزىتسىيەم
توغرا، كەڭ بولدى، قانۇقتۇر ئاجىز، يۇمشاق بولۇپ كەتكىنى
يوق، بۇ مەلۇم تەسىر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن گۇمانلىنىش ھا-
جەتسىز.

نۇتۇق ناھايىتى سەمىمىي تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن، ناھايىتى
تەلتۈكۈس، ناھايىتى ئوچۇق سۆزلەنگەن بولۇپ، مەسىلىلەرنى
ھەل قىلالىشى لازىم ئىدى. بىراق بەزى كىشىلەر بۇنى كاللىسى-
دىن ھامان ئۆتكۈزەلمىدى، بۇنىڭغا ئىشەنمىدى. مەسىلەن: شىن-
جاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىيەن كەينىمدىن مې-
نى ئاجىز، يۇمشاق، شىنجاڭنى قولدىن بېرىۋېتىدۇ، دەپ يۇرۇپ-
تۇ. كېيىن مېنىڭ ئۇنى شىنجاڭدىن كەتكۈزۈۋېتىشىمدىكى سەۋەب
مانا مۇشۇ.

تۆتىنچى باب. قۇرۇلۇش پىلانى

بىر قانچە قېتىملىق تەكلىپ

مەن ئۆتكەندە: سەنمىنجۇيىنىڭ كوچى بىلەن شىنجاڭغا كا-
پالەتلىك قىلىش، پاك - ئادىل سىياسىي كوچ ئارقىلىق شىنجا-
جاڭنى تېنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كوچ بىلەن شىنجاڭنى
گۈللەندۈرۈش، دېگەن چاقىرىقنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. بۇ ئوچ
جۈملە سۆزگە نىسبەتەن، نەنجىن ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قارشى
پىكىر قويالايدىغان ئادەم چىقمىدى، تېنچلىق بىتىمىگە ئىمزا قو-
يۇلغاندىن كېيىن، مەن كۆپ قېتىم جياڭ جىيشىغا شىنجاڭنى
گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى، ئىقتىسادنىڭ ھەربىي ئىشلار ۋە
سىياسىي ئىشلاردىن ھالقىپ كېتىۋاتقانلىقى توغرىسىدا تەكلىپ
بەردىم. شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قالاق بولغانلىقتىن ئەگەر مەر-
كەزدىن زور كۈچ بىلەن بۇ جايىنى ئېچىپ، سانائەت ئاساسىنى
قۇرۇدىغان بولسا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىدۇ.
ۋە شۇنداقلا شىنجاڭدا ۋەتەنگە تايىنىپ ياشاش مۇناسىۋىتى
ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. شىنجاڭ خەلقى بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدا
ئايرىلماس مۇناسىۋەت ئورنىتىلىدۇ. بۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى
ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر تەدبىر.
شۇنىڭدەك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن باشقا، مەن يەنە ئۇقتۇ-
رۇق قىلىپ مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىمۇ تەكلىپ
قىلدىم. مېنىڭچە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە تەلپۈنىشىنى قولغا
كەلتۈرۈپ، ئۇلاردا ۋەتەن كۆز قارىشىنى قوزغاش ئۈچۈن، مەدە-
نىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش يالغۇز مەنئۇي جەھەتتىكى
دۆلەت مۇداپىئەسى بولۇپلا قالماي، بەلكى بەزىدە بۇ ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇش بىلەن تەڭ ئورۇنداش تۇرىدۇ. بۇنىڭ
كونكرېت ئۇسۇللىرى مۇنداق: مەدەنىيەت خىزمە-

مەت قىلىش ئورگانلىرى تەسىس قىلىش، كىتاب، گېزىت - ژۇرنالالارنى تەۋرۈش - بېسىش، تارقىتىش، كىنو كەسپىنى كېڭەيتىش، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى باسما زاۋۇتلىرىنى قۇرۇش، مۇزىكا، تىياتىر - ئۆمەكلىرىنى تەشكىللەش، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئىلمىي جەمئىيەتلىرىنى قوللاش، ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىچكى جايلارغا بېرىپ ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ھەر مىللەتنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە زاتلىرىنى ئۈيۈشتۇرۇپ ئىچكى جايلارغا ئېكىسكۇرسىيىگە ئەۋەتىش ۋە باشقا تەشۋىقات خىزمەتلىرى قاتارلىقلار.

مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى مائارىپ قۇرۇلۇشىنمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ئۆتكەن ھۆكۈمرانلارنىڭ ھەممىسى خەلقنى ئەخمەق قىلىش سىياسىتىنى، نادان قالدۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلدى. بۇنىڭغا بىز مۇتلەق خاتىمە بېرىمىز. بىز جەزمەن ئۇمۇمىي مائارىپنى يولغا قويۇپ، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى ۋە ئىلىم پەنلىرى راۋاجلاندۇرۇپ ھەم ئۆستۈرۈپ، كۆپ سانلىقى مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈش ئارقىلىق، ئۇلارنى تەدرىجى باشقۇرۇش ۋە قۇرۇلۇش قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالالايدىغان قىلىشىمىز كېرەك.

مەن يەنە جياڭ جېيشىغا مۇنۇلارنى چۈشەندۈردۈم: شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كېپتىدىغان بارلىق چىقىمنى مەركەزنى بېرىشى كېرەك. يەرلىكلەرنىڭ زاپىسىغا تايانغىلى بولمايدۇ، چۈنكى شىنجاڭ ئەزەلدىن نامرات. بۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالغىدەك قۇۋۋىتى يوق؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە خەلقنىڭ قەلبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن زور كۈچ بىلەن يارىدەم بېرىش لازىم. چوتنى كىچىك سوقماي، ئۇزاق كەلگۈسىنى كۆزدە تۇتقانىدا، ئاندىن شىنجاڭنى گۈللەندۈرگىلى بولىدۇ. بىرەر ئاساس بولمىغاندىلا، ئاندىن شىنجاڭدا ۋەتەندىن ئايرىلىماي ئۆز ئارا

تاينىپ ياشاش مۇناسىۋىتى ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. مەن يەنە تەكىتلەپ مۇنداق دېدىم: مەركەزنىڭ نۆۋەتتىكى مالىيە ئەھۋالى ماقۇل چۈشىنىشلىك. مەركەزدىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ كۈچ ۋە مەبلەغ تەلەپ قىلىش قىيىنچىلىق تۇغدۇرىدۇ. لېكىن شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ قالدۇق. ئەگەر مەركەزنىڭ زور دەرىجىدە بەل باغلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش مەسىلىسىنى ئەڭ زور كۈچ بىلەن ھەل قىلمايدىكەن، كەلگۈسىدە تامامەن پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالمىزدە، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولالمايمىز.

ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلىش

بىز ئالدى بىلەن ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلدۇق: بۇنىڭ بىرى، غەربىي - شىمال مىنىشىڭ سودا - سانائەت شىركىتى، يەنە بىرى غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتى.

شىڭ شىسەي دەۋرىدە شىنجاڭ يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، بۇ شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭ خەلقىنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتىكى ئالاھىدە ئورگىنى ۋە شىڭ جەمەتى گۇرۇھىنىڭ پۇل توپلاپ باي بولۇش بازىسى ئىدى. ھەر مىللەت خەلقى بۇنىڭغا كۆچمىنىڭ بېرىچە قارشى تۇرۇپ كەلگەن، بىز بۇنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتتۇق.

غەربىي شىمال بويىچە مىنىشىڭ سودا - سانائەت شىركىتى، غەربىي شىمال رايون دائىرىسىنى چۆرىدەپ قۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ شىنجاڭنى مۇھىم نۇقتا قىلغان ئىقتىسادىي ئورگان. ئۇنىڭ باش ئاپپاراتى لەنجۇدا بولۇپ، شاڭخەي، نەنجىن، دېخۇالاردا شۆبە ئورگانلىرى بار. ئېسىمدە قېلىشىچە، بۇنىڭ

مەبلەغ فوندى بەش مىليارد ① فابى بولۇپ، بۇنى مەركەز ئاجرىتىپ بەرگەنىدى. مۇشۇ مەزگىللەردە شىنجاڭنىڭ تاشقى سودا دىسى ئاساسەن توختىغان بولۇپ، ئىچكى ئۆلكىلەردىن توشۇپ كىلىش ناھايىتى قىيىن ئىدى. يۇ ئۆلكە ئىچىدە ماددىي بۇيۇملار ئىنتايىن كەمچىل بولۇش، مال باھاسى كۈنسايىن ئۆرلەش ۋە خەلق تۇرمۇشى تېخىمۇ گادايلىشىشتەك ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا شىركەت قۇرۇلۇپ، بىرىنچى مەۋسۇملۇك ئىشلەنگەن خىزمەت كۇچىنى توپلاپ كۈندىلىك بۇيۇملار مەسىلەن: چاي، شېكەر، رەخت قاتارلىقلارنى شىنجاڭغا توشۇپ كىلىپ، تەننەرقىگە كەتكەن باھاسى يوينچە سېتىشتىن ئىبارەت بولدى. دەسلەپتە ھېساب دەپتىرىگە يېزىپ قويۇپ، مۇددەتكە ئايرىپ پۇل تۆلەش چارىسى قوللىنىلدى. ماددىي بۇيۇملار گەرچە بەك كۆپ بولمىسمۇ، لېكىن ئارقىدىن ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرغاچقا، جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان شىنجاڭ خەلقىغە ھامان قىسمەن دەرىجىدە بولسىمۇ ياردىمى تەگدى، بىراق كېيىنگە بېرىپ مەبلەغ ئوبوروتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقى ترانسپورتنىڭ قىينچىلىققا دۇچ كەلگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچكى جايلاردىكى ماددىي ئېھتىياجلارنىڭ كەمچىل بولۇشى تۈپەيلىدىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمىدى. تەدرىجى بېرىپ بەزىدە ئۇزۇلۇپ قېلىش، بەزىدە داۋاملىشىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىنى قۇرۇشتا ئىجتىمائىي مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى شەكلى قوللىنىلىپ، ئادەم تالالاشتا مەملىكەت ئىچىدىكى مەشھۇر مەدەنىيەت ئەربابلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، كۆلىمى زور ھەيۋەتلىك پىلان تۈزۈپ چىقىلدى. يايمۇ كۆپ سېلىندى. خىزمەتلەرمۇ خېلى دەرىجىدە ئىشلەندى.

① فابى — گومىنداڭ ھۆكۈمىتى 1935 - يىلدىن كېيىن تارقاتقان قەغەز پۇل. — تەرجىمان.

گەرچە ئادەم كۆچى، ماددىي كۈچ، مالىيە كۈچى ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئۆزمىيەتنىڭ تەسىرىدىن ئومۇميۈزلۈك خىزمەتلەر يۈرۈشۈپ كېتىلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇ ۋاقىتتىكى غەربىي شىمالغا، بولۇپمۇ شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنىڭ مەلۇم تەسىرى بولدى. باش ئاپپارات لەنجۇدا قۇرۇلغان بولۇپ، دېخۇا، نەنجىن، شاڭخەيلەردە يەنە كۆپلىگەن شۆبە تەشكىلاتلىرى باربدى. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ئىشلىگەن خىزمەتلىرى تۆۋەندىكى بىر قانچە جەھەتلەردە كۆرۈلىدۇ:

تەھرىر - تەرجىمە خىزمىتى جەھەتتە، دېخۇا شەھىرىدە تەھرىر - تەرجىمە يۇرتى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە «تېبابانشان رەسمىلىك ژورنىلى» ۋە ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئوبېكتى قىلغان «ئەدەبىي پارچىلار»، «ئۆسمۇرلەر بىلىمى»، «تېبابانشان ئەدەبىيات - سەنئەت كىتابچىسى» قاتارلىقلار نەشىر قىلىندى. يەنە يۇرھان ئەپەندى ئىشلىگەن «ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، رۇسچە لۇغەت» ئالاھىدە نەشىر قىلىندى.

لەنجۇدا كۆلىمى زوراق بولغان بىر باسما زاۋۇتى قۇرۇلدى. بۇنىڭ ئۈسكۈنىلىرى يېڭى، زاپچاسلىرى تولۇق، ئادەملىرى يېتەرلىك، مەلۇم تېخنىكا سەۋىيىسىگە ئىگە ئىدى. ئۇ، غەربىي شىمال بويىچە بىرىنچى دەرىجىدە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىمۇ كىچىك ھېسابلانمايتتى. دېخۇادا ئۇيغۇرچە، قازاقچىنى ئاساس قىلىپ، ئوتتۇرا تېپتىكى باسما زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، گېزىتلەرنىڭ بېسىلىشىغا ياردىمى بولدى.

كىنوچىلىق جەھەتتە، «غەربىي - شىمال كىنو شىركىتى» ۋە بىر قانچە سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى قۇرۇلدى. بىر قانچە ھېكايە فىلىم ۋە بىر مۇنچە ھۇججەتلىك فىلىملارنى ئىشلەپ چىقتى. سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭلارغا بارغاندى. شۇ چاغدىكى شىنجاڭ شارائىتىدا، ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو، ھۇججەتلىك فىلىم

لارنىڭ قويۇلۇشى خېلى چوڭ بىر ئىش ھېسابلىناتتى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى جەھەتتە، قىلىنغان ئىشلار خېلى كۆپ بولدى. مەسىلەن، سەيياره مەدەنىيەت خىزمىتى ئەترىتى تەشكىل قىلىنىپ، ھەربىر ئەترەت ئۇچۇن ئىككى ماشىنا، يەتتە ئادەم ئاجرىتىلدى. ئۇلار كىنو، رەسىم، خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ئەدەبىي كىتاب، گېزىت - ژورناللارنى بىرگە ئېلىپ بېرىپ چايلاردا كىنو قويدى، كۆرگەزمە قىلدى. ئاغزاكى تەشۋىق ئېلىپ باردى. بۇلار بىلەن يەنە ئاز ساندا تىببىي داۋالاش خادىملىرىمۇ بىرگە بېرىپ، تىببىي داۋالاش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. بۇندىن باشقا غەربىي شىمال مەدەنىيەتتەمىنلەش كوپىراتىپى قۇرۇلۇپ، دېخۇا، لەنجۇلاردا بۇنىڭ تارقىتىش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىندى. بۇ ئورۇنلار، ئىچكى جايلار ۋە ھەر مىللەتنىڭ يېڭى نەشر قىلغان كىتاب - ژورناللىرى بىلەن تەمىنلەپ ئالاھىدە قارشى ئېلىشقا ئېرىشتى. ھەر ئايدا كېلىپ كىتاب - ژورنال سېتىۋالغۇچىلار ۋە جايلاردا قوشۇمچە ئېچىلغان قىرائەتخانىلار ناھايىتى كۆپ بولدى. يەنە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى قۇرۇلۇپ نەنجىن، شاڭخەي، بېيپىڭ ۋە تەيۋەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ ئويۇن قويدى. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەك، زىبۇ - زىننەتلىرى يېڭى، قويغان ئويۇنلىرىنىڭ مەزمۇنى مول، ئارتىسلىرى سەر خىل بولغانلىقتىن، كۆپلىگەن ياخشى باھالارغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىچكى جايلاردىن مۇزىكا ئۆمەكلىرى ۋە مەشھۇر پىيانىنۇچىلار، ئىسكىرىپكىچىلار، ناخشىچىلار تەكلىپ بويىچە دېخۇا، لەنجۇ شەھەرلىرىگە كېلىپ ئويۇن قويۇپ، كەڭ ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇنىڭدىكى داغدۇغىلىق كەيپىيات بۇرۇن كۆرۈلۈپباقمىغان.

شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملار مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

شۇ چاغلاردا ھەر مىللەت خەلقى ئارمىسىدىن بىرەر ئىنژېنېرنىمۇ ئىزدەپ تاپقىلى بولمايتتى. شۇڭا مەن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنى بىرنى تەشكىللەپ ئەۋەتىشنى، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئىختىساسلىق خادىملاردىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم.

مەن تەكلىپىمدە ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مىللەت تەركىبى، جۇغراپىيىلىك مۇھىتى ۋە ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى تۇرمۇش ئەھۋالى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن ئۇلار ئوچ بەشىللىق پىلانىنى ئورۇنلاپ بولغانلىقتىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلىدى. خەلق تۇرمۇشىمۇ كۆزنەرۇلىك ئۆستى. بۇ جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن شىنجاڭ خەلقى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا مۇناسىۋەت كۇچلۇك، ئۆزئارا بېرىش - كېلىش قويۇق، سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، بۇنىڭ شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەتلەرگە بولغان تەسىرى ناھايىتى زور. ھالبۇكى مۇشۇ جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا كېتىدىغان ئىختىساسلىق خادىملار بىلەن مەبلەغنى ئەڭ دەسلەپتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى مەركىزىي تەمىنلەپ بەرگەن.

ئاندىن مەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئېھتىياجى ئوستىدە توختىلىپ، ئىنسانىيەتنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئەركىنلىك ۋە بەختسائادەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ھازىر شىنجاڭدا ئەركىنلىك قولغا كەلدى. دېموكراتىك سىياسەت باشلاندى. خەلق جەزمەن تۇرمۇشنىڭ تېخىمۇ ياخشىلىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. پەيدىنپەي بەختىيار، شاد - خۇراملىق تۇرمۇشقا ئىگە بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. شىنجاڭ تەبئىي شارائىت، تارىخىي، سىياسىي، نەقلىيات قاتارلىق باغلىنىشلار تۈپەيلىدىن، ئىشلەپچىقىرىشى قالاق بولۇپ،

ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سىياسىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرغاندا، خەلق تۇرمۇشى ئىنتايىن نامراتلاشتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇگۈنكى كۈندە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ مەركەزدىن كۈتىدىغان سەممىي ئۈمىدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت.

مەركەز شىنجاڭغا كاپالەت بېرىش، خەلق قەلبىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىنى قاندۇرۇش شەرت. بىراق شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يولغا قويۇشتا ئەڭ مۇشەققەتلىك بولۇپ تۇيۇلۇۋاتقىنى، بىرىنچىسى قاتناش قىينىچىلىقى، ئىككىنچىسى مالىيە كۈچىنىڭ يېتەرسىزلىكى، ئۈچىنچىسى، تېخنىكىدا ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ ئازلىقى. ھازىر ئالاھىدە مۇشۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە. يۇقىرىغا تەكلىپ قويۇپ، مەمۇرى پالاتادىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىدىن بىرنى ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلدىم.

بۇ يېتەكچىلىك ئۆمىكىنى تەسىس قىلىشنىڭ چارىلىرى مۇنداق:

A. مەمۇرىي پالاتانىڭ تەشكىللىشى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى ئەۋەتىلىدۇ (تۆۋەندىكى قىسقارتىپ مەزكۇر ئۆمەك دەپ ئاتىلىدۇ) دائىملىق شىنجاڭدا تۇرغۇزىدۇ. بۇ ئۆمەك شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يارەملىشىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ، ھەرساھە قۇرۇلۇش خادىملىرىنى يېتىشتۇرۇپ، ھەرخىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى ئىشلەيدۇ.

B. مەزكۇر ئۆمەكتە بىردىن ئۆمەك باشلىقى ۋە مائاۋۇنى ئۆمەك باشلىقى تەيىنلىنىپ، پۈتۈن ئۆمەكنىڭ كەسپىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ ھەمدە دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ

ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، قاتناش، سانائەت، كانچىلىق، مالىيە، سەھىيگە ئوخشاش گورۇپپىلار تەسىس قىلىنىدۇ. ھەربىر گۇرۇپپىلارغا مەخسۇس كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى قويۇلىدۇ.

C. مەزكۇر ئۆمەك دېخۇادا تۇرىدۇ. كەسپىي ئېھتىياجغا قاراپ تېخنىكا خادىملارنى ھەرقايسى ئېھتىياجلىق رايونلارغا ئەۋەتىپ ئوزگان قۇرۇلۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

D. مەزكۇر ئۆمەك شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ھەرخىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا كېرەكلىك ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملىرىنى يېتىشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش دەرىجىسىگە يەتكۈزىدۇ.

E. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلىگۈچى خادىملارنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەش مۇددىتى ئىككى يىل بولىدۇ. مۇددىتى تولغاندىن كېيىن يۆتكىلىپ ئىچكىرىگە قايتىدۇ.

F. ئۆمەك باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقىنى تاللاشتا، يالغۇز چوڭقۇر بىلىم قابىلىيىتىگە ئىگە بولغانلارنىلا ئەمەس، بەلكى چېگرا رايوندا ئىشلەش قىزغىنلىقى بارلارنى، مەسىلەن، شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى خېلى پىششىق بىلىدىغانلارنى تاللىساق تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

G. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلەيدىغان خادىملارنى تاللاشتا، ئۇلارنىڭ تېخنىكا شەرتىگە كۆڭۈل بۆلگەنىنىڭ سىرتىدا، جاپاغا چىداپ ئىشلەش، ۋەزىپىسىگە چىن كۆڭۈلدىن مەسئۇل بولۇشتەك پەزىلەتكە ئىگە بولغانلارنى تاللىساق ئەڭ ياخشى بولىدۇ (ئۆتكەندە ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كەلگەن دوختۇرلارنىڭ تېخنىكىسى ئۇستۇن ئەمەس، خىزمەت ئىشلەش روھى تېخىمۇ تۆۋەن، ھەر مىللەت زاتلىرى بۇلارنى كۆزگە ئىلمىغان، ھازىرغىچە خەلقنىڭ ئاغزىدا دەستەك بولۇپ كەلمەكتە).

O. مەزكۇر ئۆمەكتىكى خادىملارنىڭ تەمناتى بىلەن سالاھىيەت دەرىجىسىنى بەلگىلەشتە، قائىدىنى بۇزۇپ تاشلاپ ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىش كېرەك. ئادەتتىكى

قائىدىلەرگە ئېسىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ تەمىنات جەھەتتە ئۇلارنى رازى قىلىش ۋە ئەندىشىسىز قىلىش لازىم.

P. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ شىنجاڭدا قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى يولغا قويۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان خراجىتى بىلەن ئۆمەكنىڭ ئىچكى قىسمىغا كېتىدىغان خراجەتنى پۈتۈنلەي مەركەز كۆتۈرىدۇ. يەرلىكتىن ئازراقمۇ ئېلىپ بېرىلمەيدۇ (شىنجاڭنىڭ يەرلىك مەمۇرىي خراجىتىنى مۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىسى ئۆزى ھەل قىلىپ تەمىن ئېتىدۇ، مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بەرمەيدۇ).

Q. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ تەشكىلىي قائىدىسى بىلەن شتات خامچوتى مەمۇرىي پالاتا تەرىپىدىن بېكىتىلىپ ئىجرا قىلىنىدۇ.

بۇ تەكلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، جياڭ جېيشى تەرىپىدىن تەستىقلىنىپ مەمۇرىي پالاتانىڭ ھەقىقىي رەئىسلىكىگە تەكشۈرۈپ تونۇرۇلدى. كېيىن مەمۇرىي پالاتا، مەملىكەت ئىچىدە مەشھۇر، سابىق ئىقتىسادىي مىنىستىرلىقنىڭ لەنجۇ سانائەت تەجرىبە ئىنىستىتوتىنىڭ باشلىقى گې فۇشياڭ ئەپەندىنى ئۆمەكنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. مەن شۇئان ئۆمەكنىڭ باشلىقى گې فۇشياڭنى، بىر تۇركۇم مۇتەخەسسىسلەرنى باشلاپ ئۇرۇمچىگە كېلىپ، كۆپ تەرەپلىمىلىك تەتقىقات يۈرگۈزۈشكە تەكلىپ قىلدىم. شۇ چاغدىكى مەركەزنىڭ مالىيە ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش پىلانىنىڭ پروگراممىسى تۈزۈپ چىقىلدى. بۇ، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ تېنىشاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچىلىق، قاتناش، تىرانسپورت ۋە تېبابەت دوختۇرلىرىنىڭ، سەھىيە قاتارلىق يەتتە خىل مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، خېلى كونكرېت مۇكەممەل تۈزۈپ چىقىلدى.

مەمۇرىي پالاتانىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش تېخنىكىسىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنىڭ بىرىنچى قارارلىق (مىنگۇنىڭ 37 - يىلى كېيىنكى يېرىم

يىلدىن 40 - يىلنىڭ ئاخىرىغىچە) قۇرۇلۇش پروگراممىسى،

كىرىش سۆز

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى زېمىنى بولۇپ، يېرى كەڭ، ئاھالىسى شالاڭ، ئىشلەپچىقىرىشى ئارقىدا قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە كۆمۈلۈپ ياتقان بايلىق ئىنتايىن مول، ئەۋزەل تەبىئىي شارائىتلارغا ئىگە. ئەگەر بۇنى پائال رەۋىشتە ئېچىپ خەلق تۇرمۇشىغا مۇۋاپىقلاشتۇرىدىغان بولساق، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، كۇندىن - كۇنگە بايا شات، بەختىيار نۇرمۇشقا قەدەم قويغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چېگرا خەلقىنىڭ كۆڭۈل مايىللىقىنى مۇستەھكەملەپ، خەلق تۇرمۇشىغا ھەقىقىي پايدا يەتكۈزۈپ، چېگرا رايونىنى مۇستەھكەملەشتەك كاتتا ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇنىڭ دۆلەت مۇداپىئەسىگە داغدۇر بايلىق مەنبەسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى زور. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانى تۈزۈپ چىقىپ، پائال يولغا قويماي بولمايدۇ. مەركەز بۇنىڭغا مەمۇرىي پالاتانى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى تەشكىللەپ، ھەر خىل تېخنىك، مۇتەخەسسىس خادىملارنى ئەۋەتىپ ئۇزۇن مۇددەت تۇرغۇزۇشقا بۇيرۇدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئارقىلىق چېگرا رايون خەلقىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىشلەپ، دۆلەتنىڭ ئىناۋىتىنى كىشىلەر قەلبىگە سىڭدۈرۈش خېلى جاپالىق ئېغىر ۋەزىپە. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ تەشكىلىي لايىھىسى بويىچە، شىنجاڭنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش پىلان پروگراممىسىنى تۆۋەندىكىچە تۈزۈپ چىقتۇق:

بۇ پىلان تەشكىلىي قانۇن لايىھىسىدىكى بەلگىلىمىلەر-

گه ئاساسەن، قۇرۇلۇش تۇرلىرىگە تاراپ، گۈرۈپپىلارغا بۆ-
لۈپ تەرتىپ بويىچە تۇزۇلدى. يەنى دېھقانچىلىق، ئور-
مانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچە-
لىق، قاتناش - ترانسپورت، سەھىيە - تىببىي داۋالاش
قاتارلىق يەتتە قىسمغا بۆلۈندى. بۇنىڭ مەزمۇنى ئەمەلىي
ئىجرا قىلىشقا ئاسان بولۇپ، ئىسراپچىللىقنىڭ مۇتلەق ئال-
دى ئېلىنىدۇ ھەمدە مىنگونىڭ 40 - يىلنىڭ ئاخىرىدىن
بۇرۇن ئۇرۇنلاپ بولۇش مۇددىئا چەكلىمىسى قىلىندى.
مۇبادا خىراجەتنى كەڭرەك ئىشلىتىپ، ئىشلارنى مۇشۇ
پىلان بويىچە ئەمەلىي تۇرده ئىشلەيدىغان بولساق، ئۆل-
كىمىزنىڭ ھەر قايسى رايونلىرىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى
زور دەرىجىدە ياخشىلىنىدۇ. ئۇلار كۈنسايىن باي بولۇپ
شاد - خۇراملىققا چۆمۈلىدۇ. ئۆزىمىزمۇ جەزمەن خۇشاللىق
بىلەن قايتىمىز. خەلقنىڭ ئىچكى مايىللىقى كۆچەيىدۇ.
يەنى مۇدىر جاڭ جۈجۇڭنىڭ «تېنچ ھەل قىلىش تەشەببۇسى
ئىزچىللاشىدۇ. چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش ئەمەل-
گە ئاشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى تە-
خىمۇ يېقىنلىشىپ، جۇڭخۇا مىنگونىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن
ھەققىي پايدا يېتىدۇ.»

1. دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق تارماقلىرى

(1) زىرائەت ئىشلەپچىقىرىشى

① دېھقانچىلىق تەجرىبە مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ (ئۇرۇم-
چىدە باش مەيدان قۇرۇلىدۇ. غۇلجا، قۇمۇل، تۇرپان، قەش-
قەر، ئاقسۇلاردا شۆبە مەيدانلار قۇرۇلىدۇ) ئەلا سۈپەت-
لىك زىرائەت تۇرلىرى، مەسىلەن: بۇغداي، شال، زىغىر،
ئاق كەندىر، تاماكا، كۆممە قوناق، ياڭيۇ، ئۇزمە، ئوت-

چۆپلەر تېرىلىدۇ. يەرلىكىكە مۇۋاپىق كېلىدىغان تەجرىبىلەر
ئۆتكۈزۈلۈپ، ھەر خىل زىرائەتلەرنىڭ ئەلا سورتلىرى يې-
تىشتۇرۇلىدۇ ھەمدە كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا
قويۇلىدۇ.

② پاختا ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشىلاش مەيدانلىرى قۇ-
رۇلۇپ (جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاساسلىق پاختا ئىشلەپچە-
قىرىدىغان ئورۇنلاردىن تۇرپان ياكى قەشقەردە قۇرۇلىدۇ)
ئەلا سۈپەتلىك پاختا سورتلىرى يېتىشتۇرۇلىدۇ. كۆپەيتىش
ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا قويۇلىدۇ.

③ قىزىلچا ئۆستۇرۇش مەيدانى (ئۇرۇمچىدە) قۇرۇلۇپ،
300 مو بوز يەر ئېچىلىدۇ. ئەلا سورتلۇق ئۇرۇق كۆپە-
لەپ يېتىشتۇرۇلۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ. پەقەت دەس-
لەپكى يىل ئېچىلا مەيدان مەسئۇل بولۇپ باشقۇرىدۇ.
ئاندىن كېيىن شېكەر ئىشلەش خامئەشياسى سۈپىتىدە تە-
مىنلەپ، بۇ ھەقتە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلىدۇ. كېيىنكى يىل-
لاردا بولسا دېھقانلارنىڭ تېرىشى ئۈچۈن كېڭەيتىپ بېرە-
لىدۇ. قىزىلچا يېتىشتۇرۇش مەيدانى، مەخسۇس سورت يې-
تىشتۇرۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

④ ماشىنىلاشقان ئۇلگە كۆرسىتىش دېھقانچىلىق مەيدانى
قۇرۇلۇپ (ئۇرۇمچىدە باش مەيدان، قەشقەردە شۆبە مەي-
دان قۇرۇلىدۇ) بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇلۇپ، ئاشلىق ئىشلەپ-
چىقىرىش كۆپەيتىلىدۇ.

⑤ كېسەل پەيدا قىلغۇچى ھاشاراتلارنى تەكشۈرۈش ئۇ-
چۇن ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش خىزمەت ئەترىتى قۇرۇلۇپ،
چېكەتكە يوقتىش، كېسەللىكلەرنى تۇغدۇرۇش ۋە باشقا زە-
يانداشلارنىڭ زىرائەتلەرگە سالىدىغان زىيانلىرىنىڭ ئالدە-
نى ئېلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ، ھەمدە شىنجاڭنىڭ ھەر
قايسى جايلىرىدىكى زىياندىش ھاشاراتلارنى تەكشۈرىدۇ.

زىياندا شلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇسۇلى تەتقىق قىلىنىپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى كۆپەيتىلىدۇ.

(2) ئەلا سورتلۇق مېۋە دەرەخلىرى كۆپەيتىلىپ، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار تەرەققىي قىلدۇرۇلىدۇ.

① ئۇلگىلىك مېۋىلىك باغلار قۇرۇلىدۇ (ئۈرۈمچى، غۇلجا، تۇرپان، قەشقەر، خوتەن بەش ئۇرۇندا) ئۈرۈمچى، غۇلجا ئېككى ئورۇن ئەلا سورتلۇق ئالما، ئۈزۈم، شاپتۇل خىللىرىنى ئۆستۈرۈشكە مۇۋاپىق بولۇپ، بازارلار يېگى (ھۆل) مېۋە بىلەن تەمىنلىنىدۇ. تۇرپان، قەشقەر ۋە خوتەنلەردە كۆپلەپ ئۈزۈم، ئۆرۈك، ئەنجۈر، قوغۇن تېرىلىپ ۋە پىشىقلاپ ئېىشلىنىپ (ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن قۇرۇتۇپ) يۆتكەپ سېتىلغاندىن باشقا يەنە چىلان، چاي، شىزى، سۆك، ئاپىلسىن، شېكەر قۇمۇچى، لوخۇاسك، گەنشۇغا ئوخشاش شىنجاڭدا ئاز ئۇچرايدىغان ياكى ئەلا سورت ھېسابلانمايدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بىلەن كۆكتاتلارنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ تېرىمىدۇ. سىناپ تېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئۇنۇم ھاسىل قىلىنغاندىن كېيىن ئومۇميۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ.

(3) ئورمانزارلىقلار مۇھاپىزەت قىلىنىپ، ئورمان بەرپا قىلىنىدۇ.

① ئورمانچىلىق رايونلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى قۇرۇلۇپ (ئۈرۈمچى، قۇمۇل، قارا شەھەر، ئاقسۇ، قەشقەر، ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتايلاردا) ئەسلىدە بار بولغان تەبىئىي ئورمانلار مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ. ئوت ئاپىتىنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ. قالايمىقان كېسىش مەنئىي قىلىنىدۇ. يېڭىدىن بىنا قىلىش پىلان قىلىنىدۇ ھەمدە تاغلىق جايلاردىكى ئورمانچىلىق مەيدانلىرى كېڭەيتىلىدۇ.

② مۇۋاپىق جايلارنى تاللاپ، ناھىيىلىك كۆچەت يېتىشتۈرۈش باغلىرى قۇرۇلۇپ، شۇ يەرنىڭ ئەلا سورتلۇق

دەرەخ خىللىرى ئۆستۈرۈلىدۇ ھەمدە سىرتتىن كىرگەن ئەلا سورتلۇق دەرەخ خىللىرى تېرىلىدۇ. مەسىلەن: ياڭاق، كاشتان دەرىخى، فرانسىيە چىنار دەرىخى، پاۋتۇك دەرىخى، سەرۋە دەرىخى ياغ دەرىخى قاتارلىق دەرەخ سورتلىرى تېرىلىدۇ.

(4) يىپەك سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ

① يىپەك سۈپىتىنى ياخشىلاش مەيدانى (خوتەنده) قۇرۇلۇپ، پىلە ئۇجمىسى يېتىشتۈرۈلىدۇ ۋە كېڭەيتىلىدۇ.

(5) دېھقانچىلىق سايمانلىرى ياخشىلىنىدۇ

① ئۈرۈمچى دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى (ئۈرۈمچى تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى) تەكشۈرۈش، لايىھەلەش، چىرتىيوژ سىزىش، نازارەت قىلىپ ياستىش، مېخانىزىملارنى رېمونت قىلىپ قۇراشتۇرۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ ئومۇمىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى بېجىرىدۇ.

(6) ئىختىساسلىق خادىملار تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ

دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش كورسلىرى ئېچىلىپ، دېھقانچىلىقنى، ئورمانچىلىقنى باشقۇرۇش، زىرائەتلەرنى ياخشىلاش، يېزا ئىگىلىكىنى كېڭەيتىش، دېھقانچىلىق ماشىنلىرىنى باشقۇرۇش قاتارلىق تېخنىكا خادىملىرى تەربىيىلىنىدۇ.

2. سۇ ئەنشائاتى تارماقلىرى

(1) شىنجاڭ جۇغراپىيە جەھەتتە ئېگىزلىككە جايلاشقان، تەكرى تېغى ۋە كوئىنلون تاغ تىزمىلىرى شىمال بىلەن جەنۇبتا سوزۇلۇپ ياتىدۇ، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئىنتايىن ئاز بولغانلىقتىن، زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئېھتىياجىنى قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاغ چوققىلىرىدىكى قار سۇلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى سۇ ئام-

بارلىرىدا ساقلاپ، تېرىلغۇ تېتىزلىرىنى سۇغۇرۇش ئىشلىرىنى قىلماي مۇمكىن ئەمەس. ھەممە بۇنى قۇشۇمچە ئېتىبارگىيە مەنبەيى قىلىپ، بۇ ئارقىلىق توك ئىشلەپچىقىرىش ۋە باشقا كىچىك تېپتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

(2) سۇ مەنبەيى: تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، شىنجاڭدا ھۆل - يېغىن مىقدارى ئومۇمىيۈزلۈك ئاز، جەنۇبىي شىنجاڭدا تېخىمۇ شۇنداق. شەمسىيە 11 - ئايدىن كېيىنكى يىل 4 - ئايغىچە بولغان ئارىلىق ھۆل - يېغىن پەسلى بولۇپ، مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە، يامغۇرغا قارىغاندا قار كۆپ بولىدۇ. قىش پەسلىدە تاغلارغا دۆۋىلەنگەن قارلار، يازلىقى تومۇزدا ئېرىپ دەريالارنى ھاسىل قىلىدۇ. مەنبەلەر تاشقىن كېلىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھۆل - يېغىن مەزگىللىدىن باشقا چاغلاردا ھۆل - يېغىن تېخىمۇ ئاز بولىدۇ. يۇقىرىقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، شىنجاڭنىڭ سۇ مەنبەيى تەڭرى تېغى بىلەن كۇئېنلون تاغلىرىنىڭ تېرىسكەي تەرىپىگە مەركەزلەشكەن. مۇبادا بۇنى تىزگىنلىمىگەندە سۇ مەنبەلىرى پۈتۈنلەي قوۋلۇققا سىڭىپ ئورۇنسىز زايا بولىدۇ.

(3) سۇ ئامبارلىرى: شىنجاڭدا ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى خوڭيەنچى كۆلىدە سۇ قۇرۇلۇشى قىلىنىۋاتىدۇ تەڭرى تېغى ۋە كۇئېنلون تاغلىرىنىڭ شىمالىي باغرىدا سۇ ئامبىرى قۇرۇشقا تېگىشلىك ئورۇنلار تېخىمۇ كۆپ، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى چەرچەن، چاقىلىق كېرىيە قاتارلىق جايلاردا يامغۇر بەكمۇ ئاز بولۇپ، سۇ ئامبارلىرى قۇرۇپ، سۇ مەنبەيىنى تەڭشەپ سۇغۇرۇش ئىشلىرىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەقىقىي زۆرۈر بولغان ھەرقايسى نوقتىلاردا تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلەش ئارقىلىق ئاندىن بېكىتىش كېرەك.

(4) تېرىق - ئۆستەڭلەر: تېرىق - ئۆستەڭلەر سۇئامبىرىدىكى سۇنى تېرىلغۇتېتىزلىرىغا باشلاپ سۇغۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

(5) كانىز: تاغ سۇلىرىنى يەر ئاستى تېرىقلار بىلەن باشلاپ كېلىپ سۇغۇرۇش ئىشى بىلەن شوغۇللىنىشنى كانىز دەپ ئاتايمىز. كانىز ھازىرقى يەر سۇغۇرۇشتىكى بىر دىققەت مۇھىم قورال بولۇپ بۇنىڭ كۆپ قىسمى مەخسۇس شەكىل ئىگىلمىكىدە ئىقتىسادىي كۆچمىلىك چەكلىك بولۇشى تۇپەيلىدىن، ئۇمۇمىيۈزلۈك بەرپا قىلىشقا ئىمكانىيەت يوق، شۇڭا ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىي كۆچى ئارقىلىق مۇۋاپىق كەلگەن جايلاردا بۇنى زور مىقداردا كۆپەيتىش ئارقىلىق سۇ ئامبارلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

(6) ئاسما تېرىق: ياغاچ - تاختايلاردىن نوكەش ياساپ ئۇنى ياغاچ جازىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىپ، تاغدىكى قار سۇلىرىنى تېرىلغۇ يەرلەرگە باشلاپ كېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى ئاسما تېرىق (نوكەش تېرىق) دەپ ئاتايمىز. بۇ ئۆسۈلمۇ سۇئامبارلىرى ھەل قىلىپ كېتەلمىگەن تېھىياجنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى يۇرگۈزىدىغان ئورۇن ۋە ئۇنىڭ سانىنى، ئەھمىيەتلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن بەلگىلەش لازىم.

(7) سۇ ئامبارلىرىدىن قوشۇمچە پايدىلىنىش:

① ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش، سۇ بېسىمىدىن پايدىلىنىپ توك ئىشلەپچىقىرىش.

② قۇۋۇەت مەنبەيى - ئۇن تارتىش، توقۇمىچىلىق قاتارلىق كىچىك تېپتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئېنېرگىيە قىلىپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

(8) تەكشۈرۈپ پىلانلاش: ھازىر بار بولغان كانىز، ئاسما نوكەشلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، مەبلەغ ئاجرىتىپ سۇ

ئامبىرى قۇرۇلىدىغان ئورۇننى تەكشۈرۈپ ئۆلچەش، شۇ- نىڭ بىلەن بىر چاغدا گېدرولوگىيە پونكىتلىرىنى قۇرۇش، بۇنىڭ ئورنىنى باشقىدىن بەلگىلەش لازىم.

(9) ئىش يۈرگۈزۈلىدىغان قۇرۇلۇشلار: شىمالىي ۋە جە- نۇبىي شىنجاڭدا بىردىن سۇ ئامبىرى قۇرۇش، ئۇنىڭ يېنى- دا قۇشۇمچە ئېرىق - ئۆستەڭ بەرپا قىلىش ھەمدە مۇۋا- پىق كېلىدىغان جايلاردا كارىز، ئاسما نوكەش ئېرىقىنى كۆ- پەيتىپ قۇرۇش لازىم.

3 . چارۋىچىلىق تارماقلىرى

(1) ئىلگىرىكى نەسىلنىڭ ئات فېرمىلىرى تولۇقلىنىدۇ

(2) ئاساسىي چارۋىچىلىق رايونلىرىداقوي نەسلىنى ياخ- شىلاش فېرمىلىرى قۇرۇلىدۇ.

(3) بۇرۇن بار بولغان مال دوختۇرلۇق قۇرۇلمىلىرى تولۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىنى سەييارە يۇرۇپ داۋا- لاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ.

(4) ئۇرۇمچىدىكى قان زەرداپ ۋاكسىنىسى ئىشلەش تو- لۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇمۇملاشتۇرۇلىدۇ.

4. سانائەت تارماقلىرى

(1) ئېنېرگىيە سانائىتى:

① ئۇرۇمچى بىلەن قاراشەھەرنىڭ ئەڭ يوقىرى سۇ ئې- لېكتر كۈچى مىقدارى تەكشۈرۈلۈپ توپا قۇرۇلۇش ۋە مېخا- نىزاتسىيە قۇرۇلۇشلىرىنى لايىھىلەش خىزمىتى پۈتتۈرۈلىدۇ

② ئۇرۇمچى ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ توك بېرىش مىقدارى

5000Kw قا كېڭەيتىلىدۇ.

③ قەشقەر، گۇچۇڭ، خوتەن ۋە كۈچا قاتارلىق جايلاردا 00Kw تىن يۇقىرى توك ئىشلەپچىقىرالايدىغان ئېلېكتر ئىستانسىلىرى قۇرۇلىدۇ.

(2) ئاساسىي سانائەتلەر

① ئۇرۇمچىدە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 100 يۇرۇش دەستىگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

قەشقەردە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 30 يۇرۇش دەستىگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ. كۈچاردا 15 يۇرۇش دەس- تىگاھ ئورنىتىلغان رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

② بىر ياكى ئىككى ئورۇندا مايلىق سىلانتىسىدىن سى- ناق تەرىقىسىدە سۈيۇق يېقىلغۇ ئېشىياسىنى چەككىلەش زا- ۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

③ سېمونت خامىشىياسى تەكشۈرۈلۈپ شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىق كەلگەن ئورۇندا بىردىن سېمونت زا- ۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

④ ئۇرۇمچى، كۈچار ياكى قەشقەرلەردە بىردىن خىمى- يە سانائىتى سانائەت زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، كىسلاتالىق تۇز ئىشقارى ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

(3) خەلق تۇرمۇشىغا دائىر سانائەتلەر

1. توقۇمچىلىق سانائىتى

A. پاختا توقۇمچىلىق

① ئورنى ئۇرۇمچى، قەشقەردە بولىدۇ.

② پاختايېپ ئىگىرىدىغان ئورچۇقسانى 10000 دانە، ره- خت توقۇش ماشىنىسى 350 بولىدۇ.

③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان پاخ- تا يېپ (كونىدىلىك ئىش ۋاقتىنى 13 سائەتتىن ھېسابلى- غاندا 1500000 قاداق (سۈندۈرغاندا 3500 جىيەن) رەخت

هېسابىدا 110000 تاي بولىدۇ (ئىنى دۆۋاينى).

B. يۈك توقۇمچىلىق:

① ئورنى ئۇرۇمچى قەشقەر، ئىلىدا بولۇپ، ئالدى بىلەن ئۇرۇمچى، قەشقەردە قۇرۇلىدۇ.

② يۈك يېپ ئىگىرىدىغان ئۇرچۇق سانى 4000، رەخت توقۇش ماشىنىسى 60 پۇرۇش بولىدۇ.

③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىگىرىدىغان يۈك يېپ (كۈنددىلىك ئىش ۋاقتىنى 12 سائەتتىن ھېسابلىغاندا) 600000 قاداق بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك سوكنوغا سۇندۇرغاندا (كىيىم تىكىشكە بولىدىغان سوكنى) 300000 مېتر غا توغرا كېلىدۇ.

C. يىپەك توقۇمچىلىقى:

① بۇنىڭ ئورنى خوتەندە بولىدۇ.

② ماشىنا سانى: پىلە غوزىدىكى قۇرۇتۇش ماشىنىسىدىن 18 پىلە غوزىكى قاينىتىش ماشىنىسىدىن ئىككى مەشۇت ساۋاش ماشىنىسىدىن 250، مەشۇت گىرەلەش ماشىنىسىدىن 200 بېسىش - بوياش ئۈسكۇنىسىدىن بىر يۇرۇش بولىدۇ (بۇ پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان يېپەكنىڭ 3 تىن بىر قىسمى بويىچە ھېسابلانغان)

③ ئىشلەپچىقىرىش نورمىسى: 600000 قاداق قۇرۇق يېپەك ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

2. كۆن - خۇرۇم ئىشلەش، تېرە ئەيلەش سانائىتى: ئۇرۇمچى بىلەن كۇچاردا بىردىن زاۋۇت قۇرۇلۇپ، ئۇرۇمچىدە كۆن خۇرۇم ئىشلەش، كۇچاردا تېرە ئەيلەش ئاساس قىلىنىدۇ.

3. قەغەزچىلىك سانائىتى: ھەر قايسى جايلارنىڭ قەغەزچىلىك سانائىتى كېڭەيتىلىدۇ ۋە ياخشىلىنىدۇ. ھەمدە ئۇرۇمچىدە ماشىنا ئارقىلىق قەغەز ئىشلەش زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

④ شەكەرچىلىك سانائىتى: گەنسۇ، نىڭشيا سۇيىيۇەن ئۆلكىلىرىدە كېڭەيتىلىپ ئۇنۇم ھاسىل قىلىنغان، ئاددىي ئۈسۇل بىلەن قىزىلچىدىن شەكەر ياساش سانائىتى، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا كېڭەيتىلىدۇ.

⑤ سەرەڭگە ئىشلەش سانائىتى: ئۇرۇمچى سەرەڭگە زاۋۇتى تەرتىپكە سېلىنىدۇ. ھەمدە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھاپىق بىر ئورۇنغا سەرەڭگە زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

6. ئۈن زاۋۇتى: ئۇرۇمچى، گۇچۇڭ كۇچار، قەشقەر ۋە خوتەنلەرنىڭ ھەر قايسىدا كۈنىگە 500 خالتا ئۈن ئىشلەپچىقىرالايدىغان زاۋۇت قۇرۇلىدۇ.

7. ياغچىلىق سانائىتى: گۇچۇڭدا ياغ زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ. ئۇرۇمچىدە شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھاپىقراق بىر ئورۇندا ياغ تارتىش شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

8. پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك سانائىتى: بۇرۇن ئۇرۇمچىدە قۇرۇلغان پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك زاۋۇتلىرىنى ياخشىلاشقا يېتەكچىلىك قىلىنىدۇ ھەمدە باشقا رايونلارنىڭ خامئەشيا ئەھۋالى تەكشۈرۈلىدۇ.

9. تاماكا سانائىتى: ئۇرۇمچى ۋە باشقا مۇھاپىق جايلاردا بىردىن تاماكا زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

5. كانچىلىق تارماقلىرى

(1) كۆمۈر كانلىرى

① ھەر قايسى جايلاردىكى كۆمۈرلۈكلەرنىڭ ئەھۋالى ئۇستىدە قېزىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ، ھەمدە تاللاپ قېزىلىدۇ.

② قېزىلىۋاتقان كۆمۈر كانلىرى ياخشىلىنىدۇ ھەمدە ئۇ-
نىڭ مەھسۇلاتى كۆپەيتىلىدۇ.
③ ئۇرۇمچىدە يېڭى تېپىلغان كۆمۈر كانىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.
(2) تۆمۈر رودىسى ۋە ئۇنى ئېرىتىپ تاۋلاش
① ھەر قايسى جايلارنىڭ تۆمۈر زاپىسى ۋە ئۇنىڭ سۈپە-
تى تەكشۈرۈلىدۇ.
② ئۇرۇمچى مېتالۇرگىيە زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق
ئىلگىرى سۈرۈش، ئۇنىڭ چوڭچىڭ، يۈيىشەن پولات زاۋۇتلىرى-
دا ياسىلىدىغان ماشىنا زاپچاسلىرىنىڭ ئولگۇرۇپ كېلەلمىگەن قىس-
مىنى ئامال قىلىپ يەتكۈزۈپ كېلىپ، مۇشۇ مەۋسۇم ئىچىدە قۇ-
راشتۇرۇپ ئىشقا چۈشۈپ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشى كېرەك.
(3) كان مەھسۇلاتلىرى ۋە مېتال رودىلىرى
① جايلاردىكى كان بايلىقلىرىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى
بىلەن زاپاس مىقدارى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ.
ھەمدە تاللاپ قېزىپ ئېرىتىلىدۇ.
(4) نېفىت
① ھەر قايسى ئاساسىي رايونلاردا نېفىت زاپاسلىرى تەك-
شۈرۈلىدۇ ھەمدە بۇرغۇلاپ، چارلاش يولغا قويۇلىدۇ.
(5) ئالتۇن كانى
ھەر قايسى جايلاردا قوللىنىۋاتقان ئالتۇن قېزىش ئۇسۇل-
لىرى ياخشىلىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق مەھسۇلات مىقدارى كۆ-
پەيتىلىدۇ.

6. قاتناش ـ تىرانسپورت تارماقلىرى

(1) تۆمۈر يول: تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلار ئارىسى-
دا ئېلىپ بېرىلىدىغان ئۆلچەپ تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇنـ
لاپ بولۇنىدۇ.

① لەنجۇ ـــ ئۈرۈمچى
② تۇرپان ـ قاراشەھەر ـ ئاقسۇ ـ قەشقەر كونا شەھەر.
(2) تاشيول:
پۈتۈپ بولغان تاشيوللارنىڭ سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ.
② مۇھىم تاشيول لىنىيەلىرى ئۆلچەپ تەكشۈرۈلىدۇ. ئۇ-
رۇن كۆزدىن كۆچۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ
بېكىتىلىدۇ.
(3) سۇ تىرانسپورتى:
① ئىلى دەريا سىستېمىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىن قورغاسقىچە بول-
غان دەريا قاتناش لىنىيەسى ياخشىلىنىپ، ئېكسپورت ئىش-
لىرىغا قولايلىق يارىتىلىدۇ.
② تارىم دەريا سىستېمىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدىكى ئاۋات ئاقسۇدىن
تارتىپ كورلىغىچە بولغان ئارىلىقتا سال بىلەن توشۇش
يولغا قويۇلىدۇ.
(4) تىرانسپورت:
① ئۆلكىلىك تاشيول ئىدارىسى قۇرۇلۇپ ئۆلكە
يوللىرىدىكى تىرانسپورت ئىشى بىر تۇتاش باشقۇرۇلىدۇ.
② ئۇرۇمچىدە باش رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەم-
دە مۇھىم نۇقتىلاردا رېمونت، پەرۋىش قىلىش پونكىتلىرى
قۇرۇلىدۇ.
③ ئۇمۇمىيۈزلۈك يول ئاسراش ئۇچاستىكىلىرى قۇرۇ-
لۇپ، كېلىپ كېتىۋاتقان ئاپتوموبىللارنى سۇ بىلەن تەمىن-
لەيدۇ. ھەمدە ئادەتتىكى رېمونت سايمانلىرى تەييارلاپ، ما-
شىنلارنى جىددىي قۇتقۇزۇش ئىشلىرى يولغا قويۇلىدۇ.
④ تىرانسپورت قورالىرى جەھەتتە:
A. يۈك ئاپتوموبىلى 200 دانە
B. پاسساژىر ئاپتوموبىلى 50 دانە
C. رېزىنكا چاقلىق ھارۋا 500 دانە

(5) تېلېگراف — خەۋەرلىشىش ئاپپاراتلىرى

① سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 15 ۋاتلىق ئاپپاراتتىن 30.

② سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 50 ۋاتلىق ئاپپاراتتىن 2 سى قۇرۇلىدۇ.

7. تىببىي دوختۇرخانا، سەھىيە ئورۇنلىرى

(1) ئاھالىسى كۆپرەك بولغان شەھەرنىڭ ھەرقايسىسىدا بىردىن دوختۇرخانا قۇرۇلىدۇ. قۇرۇلۇپ بولغانلىرى ئىسكانىقەدەر تولۇقلىنىدۇ.

(2) ھەر قايسى ئولايەتلەردە سەيياره تىببىي داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ. ھەرقايسى شەھەر - جەڭلاردا ۋە كۆچمە چارۋىچىلىق را يونلىرىدا، ساقلىقنى ساقلاش بويىچە تەشۋىقات ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(3) ھايۋانات قانلىرىدىن تەييارلىنىدىغان دورىلار بەلەن ئادەتتىكى دورىلارنى ياساش زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەمدە بونىڭدا ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش مەقسەت قىلىنىدۇ.

8. ئورۇمچى شەھرىنىڭ مەۋرى قۇرۇلۇشى

(1) پۈتۈن شەھەرنىڭ تەپسىلى خەرىتىسىنى سىزىپ چىقىپ، شەھەر رايونلىرىنى لايىھىلەش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(2) شەھەر يوللىرى ۋە سۇ يوللىرى ياخشىلىنىدۇ.

(3) جەمئىيەت ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان كەسىپى ئورۇنلار ياخشىلىنىدۇ ۋە كۆپەيتىلىدۇ.

پروگراممىا تۈزۈلۈپ بولدى. شۇنداقلا مەۋرى پىلانىنىڭ

تەكشۈرۈپ بېكىتىشىدىنمۇ ئۆتتى. ھەمدە بىر تۈركۈم خادىملار ئۇرۇمچىگە كېلىپ لايىھىلەشنى باشلىۋەتتى. بىز بۇنىڭغا تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق ۋە خام خىيالارنى قېلىپ يۇردۇق. بىراق مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ كۈندىن - كۈنگە جىددىيلىشىشى، مەغلۇپ بولۇش ئالامىتىنىڭ روشەنلىشىشى تۈپەيلىدىن، نەنجىڭ تەرەپنىڭ بۇنىڭغا قارىغىچىلىك ھالىمۇ قالمىغانىدى.

بىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار

بىرىنچى قۇرۇلۇش، خۇكۈيەنچى سۇ ئامبىرىنى قۇرۇپ، تېچىلىق ئۆستىگىنى ئېچىش.

ئۇرۇمچى شەھرى شىنجاڭنىڭ ئۆلكە مەركىزى بولۇپ، ئاھالىسى كۆندىن - كۈنگە كۆپەيمىشكە باشلاۋاتاتتى. ھەربىي بىلەن خەلقنىڭ يەيدىغان ئاشلىقى سىرتقا قاراشلىق ئىدى. ۋاقىت بەكمۇ جىددىي بولۇپ، غۇلجا ئىنقىلابىي پارتىلىغاندىن كېيىن، تەكشەپ تۇرۇشنىڭ ئامالى قالمىغانىدى. جەنۇبى شىنجاڭنىڭ يولى ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قاتناش قوراللىرى كەمچىل ئىدى. ئەگەر لەنجۇ بىلەن خېشى كارىدورى ئارقىلىق توشۇپ كېلىنگەندە، كىرا ھەققى ئىنتايىن قىممەت چۈشەتتى. كۆپۈنچە ھاللاردا بىر دەن ئاشلىقنى توشۇپ كېلىش ئۈچۇن، 5 دەن ئاشلىقنىڭ قىممىتىدە كىرا ھەققى تۆلىنەتتى. شۇڭلاشقا ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىش مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىش، بىر جىددىي ئىش بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئىشتا بىزنىڭ دىققىتىمىز، ئۇرۇمچىنىڭ ئۆزىگە چۈشتى. بۇرۇن ئۇرۇمچىنىڭ يېنىدىكى چىگاداخۇ ئەترايىدا 100 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر بار بولۇپ، بۇ نىڭ سۇيىلا يوق ئىدى. ئۇرۇمچى شەھرى ئەترايىدا يەنە كىچىككىنە خۇكۈيەنچى سازلىقى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا سۇ

ساقلىغىلى بولاتتى. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن پەقەتلا ئۇسۇكۇنە - سايمانلار يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ ئىشلار ئىدارىسى مۇھاكىمە قىلىپ، خۇكۈمەتچىدە بىر سۇ ئامبىرى قۇرۇپ، توغان قۇرۇلۇشى ياساپ، تېنچلىق ئۆستىكى چېپىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. (ئۇلار مېنىڭ نامىمدا، «ھەزرىتى جاك ئۆستىكى» دەپ ئاتاشنى تەكلىپ قىلدى. مەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. ئۆزۈمنىڭ ئارزۇسىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، تېنچلىق دەپ نام بەردىم) شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە بىر ھەربىيلەرنىڭ بوزىيەر ئۆزلەش - تۇرۇش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، بوز يەر ئېچىش ئېلىپ بېرىلدى. بۇنىڭدىكى مەقسەتمۇ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى، ھەربىيلەرنىڭ بوزىيەر ئۆزلەشتۇرۇش كەسپىنى كېڭەيتىشنى تەشەببۇس قىلىش، شىنجاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلقنى، تىرىشىپ تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇشقا چاقىرىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئازراق سىناق نۇقتىسى بولۇپلا قالدى، خالاس.

ئىككىنچى قۇرۇلۇش، تارىم دەرياسىدا قاتناشنى يولغا قويۇش. شىنجاڭ تەڭرى تاغنى چېگرا قىلغان ھالدا، جەنۇبىي ۋەشىمالىي شىنجاڭ دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يەر كۆلەمى بولسا شىمالىي شىنجاڭنىڭكىدىن چوڭ، ھالبۇكى زېمىنى مۇشۇنداق چوڭ بولغان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەركىزىي قىسمىدا تەكلىماكان قۇملىقى زور كۆلەمنى ئىگىلەپ، تارىم ئويمانلىقىنى ھاسىل قىلغان. ئۇزۇنلىقى 2000 كىلومېتر كېلىدىغان تارىم دەرياسى مۇشۇ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ. بۇ دەريا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى دەريا ئېقىنلىرىنىڭ قوشۇلمىسىدىن ھاسىل بولۇپ، ئاساسىي سۇ مەنبەسى يەكەن، ئاقسۇ، خوتەن، كۆنچى (قاراشەھەر دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمى) قاتارلىق دەريالاردىن كېلىدۇ. غەرىپتە يەكەن ئۇلايىتىنىڭ مەكىت ناھىيىسىدىن باشلاپ شەرقتە لوپچە (تەخمىنەن شەرقىي ھېرىدىئانىنىڭ 91 - 90 - گرادۇس ئارىلىقىدا، شەرقتە گەنسۇ-

نىڭ دۇڭخۇاڭ ناھىيە شەھىرىدىن 4 گرادۇس ئارىلىق قالىدۇ) تولۇق سۇ قاتنىشى ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. ئاقسۇ دەر ياسى شىمالدا ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇ قاتارلىق جايلارنى تۇتاشتۇرىدۇ. خوتەن دەرياسى جەنۇبتا خوتەننىڭ بىر قانچە ناھىيىلىرىنى تۇتاشتۇرىدۇ. (ھەر يىلى 2 ئاي قاتناش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ) كۆنچى دەرياسى كورلىنى تۇتاشتۇرىدۇ. ئەگەر مەكىت ناھىيىسىنى باشلىنىش نۇقتىسى قىلغاندا قەشقەر، يەكەن ئىككى ۋىلايەتنىڭ ترانسپورت ئىشىغا قولايلىق شارائىت يارىتىلغىلى بولىدۇ. يەنە ئەگەر لوپنۇر كۆلىدىن ئۆتۈپ، قۇرۇقلۇق يولى ئارقىلىق دۇڭخۇاڭغا تۇتاشتۇرۇدىغان بولساق، تارىم دەريا سى پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن دۇڭخۇاڭنى تۇتاشتۇرالايدۇ، - دە بۇنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قىممىتىمۇ زور بولىدۇ.

1944 - يىلى 8 - ئايلاردا، ئۆچ دانە ياغاچ كېمە بىلەن تۇنجى قېتىم سىناق قاتنىشى ئېلىپ بېرىلدى. ئاقسۇدىن لوپنۇرغا 21 كۈن ۋاقىت كەتتى. 1946 - يىلى 3 - ئايدا 5 دانە ياغاچ كېمە ئارقىلىق 25 ئادەمنىڭ ئىشتىراكى بىلەن، 2 - قېتىم سىناق قىلىندى. بۇ نىڭغا 35 كۈن ۋاقىت كەتتى، ئىككى قېتىملىق سىناق قاتنىشىدىن كېيىن، مەسئول خادىم جاك زۇكېيىن، دەريالارنى تىزگىنلەشنىڭ دەسلەپكى لايىھەسىنى ئىشلەپ چىقتى. مەن ئەسلىدە بۇنى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنىڭ ئىشلىشىگە تاپشۇرغانىدىم. كېيىن بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقىمۇ چولا تەگمىدى. مۆلچىرىمچە، كەلگۈسىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى قۇملۇقلارنى ئۆزلەشتۇرۇشكە كىرىشىپ، قۇملۇقلارنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇدىغان چاغدا، تارىم دەريا سى ۋە ئۇنىڭ يۇقىرقى ئېقىمىدىكى بىرقانچە دەريالارنى تىزگىنلەش ۋە قاتناش يوللىرىنى ئېچىش بىر مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالىدىغۇ، دەيمەن.

ئۇچىنچى قۇرۇلۇش، ئاقسۇ ۋىلايىتىدىكى قۇم ئېرىقتىكى، پار-

چه تاش كه‌لكۆندىن مۇداپىئه كۆرۈش قۇرۇلۇشى.

ئاقسۇ ئولايىتىده قۇم ئېرىق دەيدىغان بىر دەريا بولۇپ، ئۇنىڭ مەنبەسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئېرىستىك تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىن باشلىنىدۇ. بۇ دەريا قاقشال تاغلىرى ئارقىلىق دۆلتىمىز ئىچىگە كىرىپ، ۋېنسۇ ناھىيىسىنىڭ 20 كىلو مېتر غەربىي شىمالىدىكى پارچە تاش دېگەن يېرىگىچە كېلىدۇ. دەريانىڭ ئۆزى چېچىلاڭغۇ (تارقاق) دەريا ئېقىنلىرى رەتسىز، قالايمىقان، يېڭى دەريا قىنلىرى، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تىنىپ، دەريانىڭ ئۆزى كونادەريا قىنىدىن 10 نەچچە مېترلا ئېگىزلەپ كەتكەن. كونا دەريا ئېقىنلىرى مۇنبەت چۆكمە قاتلام توز لەڭلىكى بولغاچقا، ئاقسۇ، ۋېنسۇ ئىككى ناھىيىنىڭ ئاساسلىق تېرىلغۇ مەيدانى بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر دەريا قېشى بۆسۈلۈپ كېتىدىغانلا بولسا، ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇدىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىگە ئېغىر سۇ ئاپىتى بولاتتى. شۇنداقلا يەنە مۇشۇ دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى ئاۋات ناھىيىسى، دەر ياقۇرۇپ سۇ قىسلىقىدىن ھەر دائىم قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچراپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا كەلكۈندىن مودا پىئە كۆرۈدىغان بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئاقسۇ، ئاۋاتتىن ئىبارەت ئۈچ ناھىيىدىكى 200 مىڭدەك خەلقنىڭ ھاياتى، مال - مۈلكىگە نىسبەتەن زور مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇنى تەبىزدىن ياسماي بولمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياقتىن سۇ ئىشلار ئىدارىسى كونكرىت پىلان تۈزۈپ بوغالتىر باشقارمىسى خامچوت كۆزىسەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ يەردىكى ھەربىي — خەلق مەسئۇل بولۇپ ئىشلەش ئۈچۈن قۇرۇلۇش ھەيئىتى تەشكىللىدى. بۇ قۇرۇلۇشنى ھەربىي قىسملارنىڭ ياردىمى ئارقىلىق خەلق ئامىمىسى ئۆزى ئىشلىدى. مەن جەنۇبىي شىنجاڭدىن ھال سوراش ئۈچۈن بارغاندا بۇ قۇرۇلۇشنى كۆزدىن كۆچۈردۇم. ھەربىي قىسملار بىلەن يەرلىك ئاممىنىڭ ئوبدان ھەمكارلاشقانلىقى، يەرلىك زاتلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن ئىكەن. شۇنىڭ

ئۈچۈن تۇرۇشلۇق ھەربىيلەرنى خەلقنە بىر ئاز ياخشى ئىش قىلدى، دەيدىغان بولساق، موشۇ بىر كىچىك ئىشنى مىسال كەلتۈرسەك كىپايە قىلار!

بۇنىڭدىن باشقا چەتئەللىك مېھمانلار بىلەن مۇتەخەسسىسلەرنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن ياسالغان تىياشان مېھمانخانىسى بىلەن ئاممىنىڭ يېغىن ئۆتكۈزۈشىگە قولايلىق يارىتىش ئۈچۈن ياسالغان نەنلياڭ زالى، گەرچە كۆپلىگەن قارشى گەپ - سۆزلەرنى پەيدا قىلغان، يەنى بەزىلەر: چوڭ ۋەزىيەت شۇنچىۋالا ئېغىر تۇرسا، بۇنچىلىك كۆپ خراجەتنى چىقىرىپ، زۆرۈرىيىتى بولمىغان بۇ قۇرۇلۇشلارنى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى دېگەن بولسىمۇ، مەن يەنىلا ياسايمىز دەپ چىڭ تۇردۇم. بىراق ئاربلقىتا ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ كېتەلمىگەنلىكتىن تاكى ئازات بولغانغا قەدەر تولۇق پۈتمىدى.

× × ×

بۇ بۆلۈمدە سۆزلەنگەن قۇرۇلۇش پىلانلىرى ئەمەلىيەتتە قۇرۇق گەپ سېتىشتىنلا ئىبارەت بولۇپ، ھېچقانچە ئىشلەنگىنى يوق. ئۇنداق بولسا، نېمىشقا شۇنچىۋالاكۆپ سۆزلەش ھاجەت بولۇپ قالدى؟ بىراق شۇ چاغدا پىلان تۈزگەنده، ھەقىقەتەنمۇ بىر مەھەل يۈرەك قېنىم بىلەن كۆچۈمنى سەرپ قىلغانىدىم. ئەمدىلىكتە بۇنى يېزىشىم، پەقەت شىنجاڭ خەلقىغە بولغان ئازراق كۆڭلۈم بىلەن ئارزۇيۇمنى ئىپادىلەپ ئۆتۈشتىنلا ئىبارەت خالاس.

بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇش سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش

مەن شىنجاڭ مەسلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ دەسلىپىدىلا، ئىچكى ياقتا نىسبەتەن تېنچلىق يولى تۇتۇش ۋە سىرتقا نىسبەتەن

تەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى
چوڭ سىياسەتنى بارلىق تەدبىرلەرنىڭ ئاساسى قىلىشنى قارار
قىلغانىدىم.

ئىچكى ياقتىن تېنچلىق مەسلىسىگە، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى
تەرەپتىن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى بىلدۈرگەن كىشىلەرنىڭ ھەممە
سى قوشۇلاتتى. پەقەت ئاز سانداكى كىشىلەرلا گۇمانلىق پو-
زىتسىيە تۇتاتتى. ھالبۇكى شىنجاڭدىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت، ئار-
مىيە كاتتىباشلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەربابلارغا كەلسەك، دەسلەپ-
تە ئۇلار مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمنى قوللاپ ماقۇللىدى. بىراق
تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۇلار ئوچ ۋىلايەتتە-
كىلەرنىڭ تەكەببۇرلۇق پوزىتسىيىسىنى، جايلاردىكى رادىكاللار-
نىڭ تىزگىنلەش ھەرىكىتىدە بۇلۇڭاتقانلىقىنى، جايلاردا يۈز بە-
رىۋاتقان نۇرغۇن مىللىي تالاش - تارتىشلارنى كۆرگەندىن كې-
يىن، بەزىلەر ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىم-
دىن گۇمانلاندى، تەۋرەندى، مېنى ئاجىزلىق قىلۋاتىدۇ، شىن-
جاڭنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ، دەپ، ئاخىرى بۇ ئىش تەرەققىي
قىلىپ مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمگە قارشى تۇرۇش دەرىجىسىگە-
چە بېرىپ يەتتى.

تەبىئىيكى، تېنچلىقنىڭ چوڭ ھوقۇقى مېنىڭ قولۇمدا، مېنىڭ
بۇيرۇقۇمسىز ئۇرۇش قوزغاش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا گەرچە
تېنچلىق سىياسىتىگە قارشى تۇرغۇچىلار مەۋجۇت بولۇپ تۇرسىمۇ
مەن يەنىلا ئۇلارنى تىزگىنلەپ تۇرالايتتىم. بىراق سىرتقا قارە-
تا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈشتەك سىياسەتنى يول-
غا قويۇشتا زىددىيەت بەك زور، قېينچىلىق بەك كۆپ ئىدى.

ئالدى بىلەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن ئېيتايلۇق، مەن
ئەڭ ئاۋۋال جياڭ جېيشىغا چۈشەنچە بېرىپ بولغانىدىم. مەن ئۇ-
نىڭغا، مەن شىنجاڭدا بولىدىكەنمەن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا تار-
شى سىياسەت قوللىنىشقا ھەرگىز بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەك-

سىچە چوقۇم سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق سىياسەتنى
ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى، شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭ مەسىلىسە-
نى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلغىلى ۋە شىنجاڭنى تېنچلاندۇرغىلى،
شىنجاڭنى قولدا تۇتۇپ تۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتە-
تۇم. ئۆز دەللىلىرىمنى تەپسىلىي بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇ
مېنى شىنجاڭغا دەسلەپ ئەۋەتىشتىلا، مېنىڭ كومۇنىستلار بىلەن
بىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇشنى ئىزچىل
تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەم ئىكەنلىكىمنى كۆزدە
تۇتۇپ، ماڭا: «سەن ھەل قىلىشقا تولۇق ھوقۇقلۇق» دەپ قاي-
تا-قايتا ئېيتقانىدى. ئۇ شىنجاڭ مەسلىسىنى مېنى ئۆز مەيلىم-
گە قويۇپ بەردى. لېكىن بۇ ھەم ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇنىڭ
بىلەنلا مېنىڭ ھەرقايسى تەرەپتىكىلەر بىلەن بولغان زىددىيەت-
لىرىمنى يوق قىلىۋەتكىلى تېخى بولمايتتى. چۈنكى گومىنداڭ
ھۆكۈمىتى ئىزچىل تۇردە سوۋېتلەرئىتتىپاقىغا قارشى بولۇپ، زور
كۈچلۈك كىشىلەر مېنىڭ سوۋېتكە مايىل بولۇش تەشەببۇسىمدىن
گۇمانلىنىپلا قالماستىن، بەلكى بۇنىڭغا ھەدەپ قارشى تۇراتتى.
بولۇپمۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئۆتكەلدىن
مەن ئۆتكۈزەلمىدىم. ئۇلارنى قايىل قىلالمىدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن
بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەي: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە
تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ساۋلىيوۋ ئۆز دۆلتىگە قايتماقچى
بولغاندا، مەن ستالىنغا بىر پارچە خەت يېزىپ ئۇنىڭغا ئال-
ماچ كېتىشكە ھاۋالە قىلدىم. خەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى،
سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچ ھەل قىلىش
داۋامىدا بىتەرەپ ئورۇندا تۇرۇپ بەرگەن ياردەمگە مىننەتدار-
لىق بىلدۈرۈش، بۇنىڭغا قوشۇمچە قىلىپ، شىنجاڭدا ھازىرغىچە
تېخى ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەسىلە، ئوچ ۋىلايەتنىڭ باشتىن
ئاخىرى ئالاھىدە ئورنىنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئىزھار قە-
لىپ قويۇش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ يەنىلا ئوتتۇرىدا

تۇرۇپ بۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يول ئېچىپ بېرىشنى يېشارەت
لىك تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى
ئورنىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇنداق خەتنى يېزىش زۆرۈر ئىدى،
ئەمما تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن
كېيىن، ماڭا تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ، ئەسلىدىكى خەتنىڭ كۆپىيە
سىنى كۆرۈپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى ۋە بۇنى كۆرۈپ بولغاندىن
كېيىن يەنە تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ، بۇندىن كېيىن بىۋاستە خەت
يېزىشقا بولمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى بىتە
رەپ بادەم دەپ ئېغىزغا ئېلىشقا بولمايدىغانلىقى، ئۇنداق بول
غاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىزنىڭ ئېچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلى
شىش ۋاستىسىگە ئىگە بولۇپ قالىدىغانلىقى ۋەھاكازالار سۆزلەنـ
گەن. تېلېگراممۇ تولا سۆزلەرنىڭ ھېيىقماستىنلا ئىشلەتكەن.
بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدىم. ئۇلار مېنىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرمىگىنىمـ
گە قاراپ، جياڭ جېيشىنىڭ نامىدا يەنە تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ،
ئالدىنقى تېلېگراممىدىكى مەزمۇنىنى تەكىتلىدى. مېنىڭ پەرەز
قىلىشىمچە ئۇلار بۇ تېلېگراممىنى جياڭ جېيشىنىڭ ماقۇللۇقىدىن
ئۆتكۈزۈپ ئەۋەتكەن.

بۇ ئىش مېنى ئىنتايىن بىئارام قىلىۋەتتى. شۇ نەرسە
ئېسىمدىكى، مەن نەنجىڭگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ۋاڭشىجېي
(تاشقى ئىشلار مىنىستىرى) شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز
لەشكەنلىگى ئۈيۈمگە كەلدى. تېخى بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەشمەي
تۇرۇپلا، گېپىمىز بىر يەردىن چىقماي تاكالشىپ قالدۇق. ئۇ
شۇنداق قىلىشنى ئالغىنىچە ئاچچىقلىنىپ كېتىپ قالدى. مەن
بولسام چېگرا رايونىغا نىسبەتەن جاۋابكارلىق ئورنىدىكى ئا
دەم، يەنە كېلىپ شىنجاڭ مەسىلىسى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن
زىچ مۇناسىۋەتلىك. بىراق دىپلوماتىيە جەھەتتە نەنجىڭ ھۆكۈ
مىتى بىلەن بىردەك بولالمىدىم. ئاساسلىق مەسئۇل تارماقلارنىڭ
قوللىشىغا ئېرىشەلمىدىم. بۇ ھەل قىلىش ئەڭ قىيىن بولغان

زىددىيەت ئىدى.

يۇقىرىدا ئېيتقانلىرىم نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن كېلىـ
ۋاتقان قارشىلىقلار ئىدى. ئەمدى شىنجاڭنىڭ ئېچكى قىسمىغا
كەلسەكمۇ قىيىنچىلىقلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئاز سانلىق مىلـ
لەتلەر ئېچىدىكى رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدـ
كى كۈرەش داۋامدا، بۇ مەسىلە كۈرەشنىڭ تۈگۈنى بولۇپ
قالغان ئىدى. كونسېرۋاتىپلار ئېچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر سوۋېتـ
لەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى. رادىكاللار بولسا سوۋېتلەر ئىتـ
تىپاقى بىلەن يېقىن بولۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. مەن كونسېرـ
ۋاتىپ زاتلارغا نىسبەتەن قايىل قىلىش، نەسىھەت قىلىش خىزـ
مىتىنى كۆپلەپ ئىشلەپ باقتىم. بىراق مەسىلە ھەل بولمىدى.
شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئارمىيە ئېچىدىكى گېنېرالالاردىن بەزى كـ
ىشىلەر بۇ مەسىلە ئۈستىدە كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ ھەر
ۋاقىت ماجىرا تۇغدۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى دولقۇن
كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇرۇمچى، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا سوۋېتـ
لەر ئىتتىپاقىغا قارشى نۇرغۇن ھەرىكەتلەر مەسىلەن، سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ كۈندىلىك
بۇيۇم ۋە قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى سېتىۋېلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىش
سىرتقا نەرسە ـ كېرەك سېتىۋېلىش ئۈچۈن چىققان سوۋېت كونـ
سۇلخانا خادىملىرىنى ھاقارەتلەش، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ سو
ۋېت كونسۇلخانىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ بېرىشنى چەكلەش
قاتارلىق ئىشلار يۈز بېرىپ تۇردى.

مەيلى نەنجىڭ ياكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچىدە بولسۇن
سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈش سىياسىتىنى ئىجرا
قىلىشتىكى زىددىيەتلەر ھەقىقەتەنمۇ زور ئىدى. لېكىن مېنىڭ
ئىرادەم يەنىلا قەتئىي ئىدى. مەن ھامان، بىزدە مۇئەييەن بىر
كۆز قاراشنىڭ بولۇشى، يىراقنى كۆرۈشىمىز، كونا ئادەتلەر پات
قىقىغا پېتىپ قالماسلىقىمىز لازىملىقىنى ھېس قىلاتتىم. شۇڭا

گومموٴنستلاربىلەن بىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش مېنىك ئىزچىل تەشەببۇسىم بولۇپ، بۇنىڭدىن ئاساسلىقى چە ۋاز كەچمەيتتىم. شىنجاڭدا بىر كۈن بولىدىكەنمەن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا تېخىمۇ مايىل بولۇش سىياسىتىمنى ھەرگىز ئۆزگەرتمەيمەن. مۇبادا كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ خىل سىياسەتنى ئىجرا قىلىشقا ئامالسىز قالسام چىرايلىقچە خىزمىتىمدىن ئىستېپا بېرىپ كېتىمەن، دېگەن قارارغا كەلگەنىدىم.

خوش، سوۋېتلىك دوستلار تەرىپىگە كەلسەك، مېنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرغان ئەھۋالىمنى ئۇلار ياخشى بىلەتتى ھەم مېنى چۈشىنەتتى. ئۇلارنىڭ ماڭا تۈتقان دوستلۇقى ۋە ماڭا بەرگەن مەدەتلىرىدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

مەن «جۇڭگو - سوۋېت ئىناقلىقى» نى قەتئىي ئىجرا قىلىش يۈزىسىدىن بەلگىلەنگەن سىياسەت بويىچە بەزى كونكرېت خىزمەتلەرنى ئىشلىدىم. بۇنىڭ ئىچىدىكى چوڭراقلىرى مۇنۇلار:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شېڭشىسىيا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا توختاپ قالغان ماددىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كېتىشىگە ياردەم بېرىش

ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگوغا زور كۆچ بىلەن نۇرغۇن ھەربىي ئەشيا، تېخنىكا ماتېرىياللىرى ياردەم قىلدى. يەنە ھاۋا ئارمىيە پىدائىي قوشۇنلىرىنى ئەۋەتىپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ، ياپونىيە ھاۋا ئارمىيىسىگە كۆپ قېتىم زەربە بەردى. بۇنداق دوستلۇق مىننەتدارلىق بىلدۇرۇشكە ئەرزىيدۇ. شۇ چاغدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مىننەتدارلىق جاۋابى يۈزىسىدىن بىر تۈركۈم ماددىي ئەشيا مەسىلەن: ژولفرام، قەلەي، چاي، قوي يۇڭى قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلغانىدى. كېيىن بېرىپ شېك شىسەيىنىڭ ئۇشتۇمتوت سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈۋېلىشى بىلەن تەخمىنەن

3100 تونىنغا يېقىن ماددىي ئەشيا، شېڭشىسىيا جىلغىسى بىلەن قۇمۇلدا توختاپ قېلىپ، بۇنى يۆتكەپ كېتىشكە ئىمكانىيەت بولمىغانىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تاماملانغاندىن كېيىنمۇ، يەنە شۇ يەردە بېسىلىپ تۇرۇۋەردى. شىنجاڭدا تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بۇنى توشۇپ كېتىش تەلىپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. مەن شۇ زامان خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدۇم ھەمدە ئەڭ زور دوستانىلىق بىلەن ياردەم بېرىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. ھەرقايسى تاشيول بويلىرىدىكى پونكىتلارغا مەخسۇس خادىملار ئەۋەتىپ، ماشىنا ئەترىتىدىكى خادىملارنىڭ تاماق - قونالغۇ ئورۇنلىرىنى قايتىدىن قۇرۇپ مۇۋاپىق كۆتۈۋېلىندى. بۇ ماددىي ئەشيالار 1947 - يىلى 6 - ئاينىڭ‌ئاخىرىدا توشۇلۇپ بولۇندى. بىز بۇنىڭغا نىسبەتەن خېلى يامان ئەمەس ياردەم كۆرسەتتۇق. بۇ ئىشتىن كېيىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى مەمنۇن بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش مەسىلىسى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇڭگو - سوۋېت ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش يولى ئاچقانىدى. بۇ ھاۋا يولى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئالما - ئاتىدىن باشلىنىپ، غۇلجا، ئۇرۇمچى ئارقىلىق قۇمۇلغىچە بارااتتى. شۇ چاغدا كۆپچىلىك بۇنى ياۋروپا بىلەن ئاسىيانى تۇتاشتۇرىدىغان مۇھىم ھاۋا يولى دەپ ھېسابلىغانىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ناھايىتى ياخشى روللارنى ئويناندى. بىراق 1948 - يىلى 4 - ئايغا كەلگەندە، مەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا بىرنەچچە قېتىم تېلېگرامما ئەۋەتىپ ئالدىراپ

تېلېگرامىدا، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنىڭ مۇد-
دىتى بۇ يىل 9 - ئايدا تۇشىدىغانلىقى، كېلىشىمنى بىكار قى-
لىش لازىملىقى ۋە قايتىدىن ئۇزارتماسلىق ئېيتىلغان. دۆلەت
مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەشەببۇسى ئەڭ كۈچ-
لۈك بولۇپ، بۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمنى «ئىشكىنى ئېچىپ قو-
يۇپ ئوغرىنى تۇت» دېگەن بىلەن ئوخشاشلا گەپ دەپ ھېسا-
لىنىدۇ. ئۇلار كۆرۈنۈشتە زىيان تارتتۇق، ئادەم ئىشلىتىش ھو-
قۇقىدا تەڭسىزلىك بار دېگەننى بانا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن
ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇلارنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش-
تەك بىسخولوگىيىسىنىڭ تۇرتكىسىدە ھاسىل بولغان.

مەن قايتا - قايتا ئويلانغاندىن كېيىن بۇنىڭغا چوڭ مەن-
پەئەت نۇقتىسىدىن، يەنى جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى ۋە شەن-
جاڭ ۋەزىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ، بۇ شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرماسلىق، پەقەتلا ئەسلىدىكى شەرتنامە ئاساسىدا تەكشەش
قىلسىلا بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدىم. ئەگەر شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرۇشتا چېگرا تۇرساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا بەكمۇ قاتتىق
تېگىپ كېتەتتى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ ياخشى بولمايتتى. ھەمكارلە-
شىش زۆرۈر بولغاندا، كىشىلەرنى تەكلىپ قىلىپ ئەكىلىش، ھا-
جەتتىن چىقىپ بولغاندا بىر تىپىك بىلەن ھەيدىۋېتىش تولىمۇ
ئەقىلغا سىغمايتتى. ھالبۇكى ئۇرۇشتىن كېيىن نەنجىڭ ھۆكۈمە-
تى باشقا دۆلەتلەر بىلەنمۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمى تۈزۈپ ھا-
ۋا يوللىرىنى ئاچتى. يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزگەن
كېلىشىم بىكار قىلىۋېتىلىدىغان بولسا، بۇ ھەم دوستانە ھەرە-
كەت ھېسابلانمايتتى. مەن شىنجاڭنىڭ مەسئۇلى بولۇش سۈپىتىم
بىلەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. يۇقىرىقى پىكرىم بويىچە، نەنجىڭ ھۆ-
كۈمىتىگە دەرھال جاۋاب تېلېگراممۇ يوللىدىم. بىر قانچە قېتىم
تېلېگراممۇ ئېلىش - بېرىش ئارقىلىق ئۇلار يول قويغان بولۇپ،
ئاۋۋال كونا شەرتنامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئاندىن كېيىن

باشقا بېكى شەرتنامە تۈزۈش كېرەك دېدى. بۇ نەنجىڭ ھۆكۈ-
مىتىنىڭ، مېنىڭ پىكرىمنى مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن قوبۇلا-
غان مۇرەسسە چارىسى ئىدى. كېيىنكى يەنە كۆپ قېتىم كېڭەشىش
ئارقىلىق، ئاخىرقى ھېسابتا نەنجىن ھۆكۈمىتى بۇنىڭغا ماقۇل
بولدى. ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇك بىلەن سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىلى ئۆزئارا خەت - ئالاقە قىلىش ۋاستىسى
ئارقىلىق، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمى يەنە 5
يىل ئۇزارتىلدى.

ئۇرۇمچىدىكى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى

ئىلگىرى ئۇرۇمچىدە جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيە-
تى تەشكىلاتى بار ئىدى. كېيىن شېڭ شىسەي سوۋېتلەر ئىتتى-
پاقىغا قارشى تۇرۇپ، ئۇنى توختىتىپ قويغانىدى. تېچلىق بە-
تىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، مەن بۇ تەشكىلاتنى ھەم ئۇنىڭ
پائالىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدىم. مەزكۇر جەم-
ئىيەتنىڭ مۇدىرلىقىنى شەخسەن ئۆزۈم ئۇستۇمگە ئالدىم. سو-
ۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ باش كونسۇلى ساۋلوۋنى مۇئاۋىن مۇدىر-
لىققا كۆرسەتتىم. كونسۇل ساۋلىيوۋ بىلەن بولغان سۆھبەتتە بۇ-
نى ئوتتۇرىغا قويسام، ئۇ دەسلەپتە بىر ئاز ھەيران بولغاندەك
بولدى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇ كۈتۈلمىگەندەك بىر ئىش بولۇپ
تۇيۇلدى، لېكىن بىر ئازدىن كېيىن بۇنى ئويلىشىپ كۆرىدە-
غانلىقىنى بىلدۈردى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئېھتىمال
موسكۋانىڭ يولىيورۇقىنى ئالغان بولسا كېرەك، بۇنىڭغا خۇشال
لىق بىلەن قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە كونسۇلخانا خىز-
مەتچىلىرى ئىچىدىن بىر قانچە كىشىنى مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ
خىزمىتىنى ئىشلەشكە كۆرسەتتى. مەن ئەمەلدىن قالدۇرۇتىل-

گەن شىنجاڭ يەرلىك مەسئۇلاتلار شىركىتىنىڭ قورۇ - جايىنى ئالايىتەن مۇشۇ جەمئىيەتكە ئاجرىتىپ بەردىم. پۈل تەستىقلاپ بەردىم. يەنە ھەر مىللەت زاتلىرى ئارىسىدىن كۆپلىگەن ئادەمنى مۇدىرىيەت ئەزالىقىغا، يولداش چوي ژۇنى باش كاتىپ لىققا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن كونسۇلى ئۆلمەسوف ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇلكېرىم ئاباسوۋلارنى جەمئىيەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىقىغا كۆرسەتتىم. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ جەمئىيەت رەسمىي قۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى باشلىۋەتتى. بۇ جەمئىيەت ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇپ، ھەر مىللەت كىشىلىرىنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتتى. جۈڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەت خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈردى. بۇنىڭ رولى ناھايىتى زور بولدى. ئۇ يەردە داۋاملىق سوۋېت كىنو - فىلىملىرى قويۇلۇپ تۇردى. نۇرغۇنلىغان كىتاب - ژورناللار ئوتتۇرىغا چىقتى. ھەر خىل كۆرگەزمىلەر، لېكسىيە يىغىنلىرى ئۇيۇشتۇرۇلدى. رۇس تىلى كۇرسى ئېچىلدى. بەزىدە يەنە غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىدىن تۇشۇپ كېلىنگەن ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو - فىلىملەر، ئىچكى جايلاردا يېڭىدىن نەشر قىلىنغان كىتاب، گېزىت - ژورناللار بىلەنمۇ تەمىنلەپ تۇرۇلدى. بۇ مەدەنىي پائالىيەتلەر ھەر مىللەت زاتلىرىنى بولۇپمۇ زىيالى ياشلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

«گۈيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى» نىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى

«گۈيخۇا مەدەنىيەت ئۈيۈشمىسى» — «گۈيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى» نىڭ قىسقارتىلمىسى. گۈيخۇا مىللىتى — روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى دەۋرىدە شىنجاڭغا قېچىپ كەلگەن رۇسلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى كۆزدە تۇتىدۇ. بۇنداق ئاتاش چوڭ مىللەتچىلىك پوزىتسىيىسىنى تولۇق ئاشكارىلاپ ببرىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ رۇس مىللىتى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلماسىتىن، بەلكى بىزگە قوشۇلۇپ كەتكەن مىللەت دەپ قارىغانلىق بولىدۇ. سوۋېت كونسۇلى تەرەپ بۇنداق دەپ نام بېرىشكە ۋە ئۈيۈشمىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا ئىنتايىن نارازى ئىدى. مەنمۇ بۇنى ياخشى بولماپتۇ، دەپ ھېسابلىغانىدىم. شۇڭا ئۇلار بۇ تەشكىلاتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان ھامان مەن ماقۇل بولدۇم. مەزكۇر ئۈيۈشمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپلا، سوۋېت گرازدانلار جەمئىيىتى تەشكىل قىلىندى. مەنمۇ بۇنى قۇۋۋەتلىدىم.

جۈڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا

بۇ سىياسىي پروگراممىغا كىرگۈزۈلگەن مۇھىم بىر گەپ. مەن باشتىن - ئاخىر شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھەل قىلىش ئۈچۈن، جۈڭگو - سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن قۇرۇق شۇئارغىلا تايانماستىن، بەلكى كونكرېت تەدبىرلەرنى يولغا قويماي بولمايدۇ، دەپ ھېسابلايتتىم. بۇنىڭدىكى مۇھىم گەپ جۈڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىدى. شىنجاڭدىكى جۈڭگو - سوۋېت سودىسىنىڭ داۋاملىشىپ كەلگىنىگە ئۇزۇن زامانلار بولغان، ئەپسۇسكى بىر مەھەل ئۈزۈلۈپ قالدى. بۇنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەسلىگە كەلتۈرۈش لازىم ئىدى. بۇنىڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا پايدىسى بارىكى، قىلچە زىيىنى يوق ئىدى. شۇنداقلا بۇنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ قارشى ئالاتتى.

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا كەلسەك، شېك شىسەي دەۋرىدە، سەۋىتلەر ئىتتىپاقى شىخۇدىكى مايتاغ نېفت كېنىنى ئىچىشقا يارىدىم بەردى. بايلىق مەنبەلىرىنى چارلاش قاتارلىق خىزمەتلەرگە يارەملەشتى. شېك شىسەي سوۋىتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى چىققاندىن كېيىن، سوۋىتلەر ئىتتىپاقى ئۆز خادىملىرى ۋە ئۇستۇنلىرىنى يوتكەپ كەتتى. مېنىڭچە شىنجاڭدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، سوۋىتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىختىساسلىق خادىملىرى، تېخنىكلىرى، ئوسكۇنىلىرىنىڭ يارىدىمىگە تايانماي بولمايدۇ. شۇڭلاشقامەن تېنچلىق كېلىشىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنلا قول سېلىپ تەتقىق قىلىپ، شەرتنامىنىڭ دەسلەپكى ئورگىنالىنى تۈزۈپ چىقتىم. ھەمدە يۇنى ئەنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇم. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مەن يۇنى سوۋېت تەرەپكە سۇندۇم. كونسۇل ساۋىلىيوۋ بىلەن سودا ئىشلىرى مەسلىھەتچىسى ئويلىشىپ كۆردىنغانلىقىنى، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ ھەقتە موسكۋادىن يولۇرۇق سورايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. كېيىن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق (بىر تەرەپنىڭ باش ۋەكىلى ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى يولداش لیۇزىرۇك ئىدى) جۇكگو سوۋېت ئىتتىپاقى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى (بۇ سودا مەسلىسى، رەڭلىك مېتاللار بىلەن ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللارنى قېزىش مەسلىسى، نېفت ئېلىش مەسلىسى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى) تۈزۈلۈپ ئەك ئاخىرىدا ئىمزا ئويلىدى. تاكى جۇكخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانغا قەدەر سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزۈلگەن ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى مۇشۇ لانېھىنى ئاساس قىلدى.

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپلانىنىڭ «سايادەت قىلىش» ئۇچۇن شىنجاڭغا كېلىش مەسلىسى

1946 - يىلى، ياز ئايلىرىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، مەن نەنجاڭ ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىدىن ئامېرىكىنىڭ بىر قانچە ھەربىي ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەربىي ئايروپلانغا ئولتۇرۇپ سايادەت قىلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كېلىدىغانلىقى، مېنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش لازىملىقى توغرىسىدا ئۇشتۇمتۇت بىر تېلېگرامما تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن بۇ، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە پايدىسىز بولغان ھەرىكەتتىن دەرھال توسۇش قارارىغا كېلىپ، شىنجاڭدا سايادەت قىلىش ئۈچۈن تەمىن ئەتكۈدەك جايىنىڭ يوقلۇقى، ئامېرىكا ھەربىي ئايروپلانلىرىنىڭ شىنجاڭغا ئۇچۇپ كەلسە بېئېپ بولىدىغانلىقىنى تەكىتلىدىم. بىراق جاۋاب تېلېگراممىما ئەمدىلا بېرىلىپ تۇرۇشىغا، ئامېرىكا ئايروپلانىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى مەلۇم بولدى. كۈتمەسلىككە ئامال يوق ئىدى، ئۇلار ئۈرۈمچىدە 2 - 3 كۈن تۇرۇپلا قايتىپ كەتتى. بۇ ۋەقە سوۋېت كونسۇلى تەرەپنىڭ گۇمانىنى قوزغىدى. ئۇلار مەندىن يۇزمۇ - يۈز تۇرۇپ: ئامېرىكا ئايروپلانى نېمە قىلغىلى كەپتۇ؟ دەپ سورىدى. سۆزنىڭ ئۇرامىدىن قارىغاندا، ئامېرىكا ئايروپلانىنى رازۋېتكا قىلغىلى ياكى باشقا بىر غەرەز- دە كەلدى، دەپ گۇمانلانغان، بۇنىڭدىن ئۇچۇق كۆزۈۋالغىلى بولىدۇكى، ئامېرىكا ئايروپلانىنىڭ كېلىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئازراق بولسىمۇ جېنىغا تەككەن، ئۇنىڭ ئۈچۈن مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا: ئامېرىكا ئايروپلانلىرىنىڭ يېكىنچىلەپ شىنجاڭغا كېلىشىگە رۇخسەت قىلماسلىق ھەمدە مۇنىدىن كېيىن، بۇ خىل ئەھۋاللارنىڭ تەكرارلانماسلىقىغا كاپالەت بېرىش توغرىسىدا، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمىزغا تېلېگراممىما يوللىماقچى بولۇۋاتسەمەن، دەپ ئېيتتىم. شۇنىدىن كېيىنلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ گۇمانى تۇگەپ، كۆڭلى ئىمىن تاپتى. ئېسىمدە قېلىشىچە، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمۇ جاۋاب تېلېگراممىما ئەۋەتىپ، مۇندىن كېيىن ئامېرىكا ھەربىي ئايروپلانلىرىنىڭ كېلىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، دېگەنىدى.

بەيتىك ۋەقەسى

1947 - يىلى ياز پەسلىدە، ئاتالمىش «بەيتىك ۋەقەسى» يۈز بەردى. ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى مۇنداق: ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى ئوسمان، ئۆزگىرىشچان بىر ئادەم بولۇپ، ئەڭ دەسلەپىدە غۇلجا ئىنقىلابىغا ئىشتىراك قىلغان، تېنچلىق بەتمى ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۇشتۇمتۇتلا غۇلجا ئىنقىلابىغا قارشى چىقتى. بۇنىڭ بىلەن غۇلجا تەرەپ قوشۇن چىقىرىپ ئۇنى قوغلايدۇ، ئوسمان بولسا چېكىنە - چېكىنە، ئالتايدىن تاكى ئۇرۇمچى ۋىلايىتىگە قاراشلىق گۈچۈك ناھىيىسىنىڭ چېگىرىسى ئىچىدىكى بەيتىك تېغى ئەتراپىغا كېلىپ قالىدۇ. نېمە سەۋەبتىن دەپ، ئۇ بىر مەھەل موڭغۇلىيە چېگىرىسىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، موڭغۇل ئەسكەرلىرىدىن 8 نى تۇتۇپ كەتكەن. شۇ چاغدا ماڭچىشيا ئىسىملىك 5 - ئاتلىق كورپۇسىغا تەئەللۇق بىرنەچچە لۇي (بۇنىڭ كوماندىرى خەن يۇڭسىن ئىدى) گۈچۈكدا تۇراتتى، ئۇلاردىن بىرلىيەن ئەسكەر بەيتىكتە ئىدى. بەيتىك تېغى ئەتراپىدىكى قارىغايلىقتىكى ئارىسىدا گۈمانلىق ئات ئىزى كۆرۈنگەنلىكى مەلۇم بولغاندىن كېيىن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ لىيەنجاڭى ماشجېن ھەر تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ رازۋېتكا يۈرگۈزىدۇ. نەتىجىدە ئۇلار موڭغۇل ئەسكەرلىرى بىلەن ئۆچرىشىپ قېلىپ قاتتىق جەڭ بولۇپ كېتىدۇ. شۇندىن كېيىن دەرھاللا موڭغۇلىيە چېگرا قوشۇنلىرىنىڭ قوبدادا تۇرىدىغان قىسملىرىدىن مايور دەرىجىلىك ئەترەت باشلىقى ئېرىنكچىننىڭ ئولتىماتومى بىز تەرەپكە تاپشۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدا: 5 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، خەنزۇ، قازاق قوشۇنلىرى قانۇنسىزلارچە موڭغۇلىيە چېگرىسىدىكى بېتىسبۇتون تېغىدىن ئۆتۈپ 8 نەپەر موڭغۇل ئەسكىرىنى تۇتۇپ كەتتى. بۇ موڭغۇلىيىنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىگە ۋە جۇڭگو - موڭغۇلىيە دوستلۇقىغا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەت. 48 سائەت ئىچىدە داۋ-

تا تورت تېغىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قۇچۇرتى دەريالىق ئۇستىدە تۇرۇۋاتقان قىسملارنى چېكىندۈرۈشكىلار، ھەمدە دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئەسكەرلىرىمىزنى ۋە ئۇلارنىڭ ئات - ئۇلاغلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكىلار شەرت. ئۇنداق قىلمايدىكەنسىلەر بۇ-نىڭغا مۇشۇ لىيەنىڭ كوماندىرى جاۋابكار بولىدۇ، ۋەھاكازالار دېيىلگەن. لۇي كوماندىرى خەن يوۋېن مەلۇماتقا ئاساسەن، موڭ-غۇل ئەسكەرلىرىنى دەرھال قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇق قىلىدۇ. بى-راق لىيەن كوماندىرى ماشجېن 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى يەنە تې-لىگراممىلا ئەۋەتىپ، 5 - كۈنى چۈشتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەل-گىسى بار ○ تۆت ئايروپىلان كېلىپ بومبارداىمان قىلدى. ماشئە-جېن لىيەنى مۇداپىئە كۆرۈشكە ئولگۈرەلمىگەنلىكتىن خېلى زىيان-غا ئۇچرىدى، دېگەن. كېيىن ماشجېن بۇيرۇققا بىنائەن 10 چا-قىرىم كەينىگە يەنى قوبۇ دېگەن جايغا چېكىنىدۇ. موڭغۇل قو-شۇنلىرىمۇ چېكىنىپ كېتىدۇ. كېيىنچە ئايروپىلانلار كۆپ قېتىم كېلىپ رازۋېتكا قىلغان بولسىمۇ بومبارداىمان قىلمايدۇ، ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرىمۇ دوقۇرۇشمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ۋەقەمۇ ئاس-تا - ئاستا پەسىيىپ قالىدۇ.

بۇ يەردە مۇنداق ئىككى نۇقتىنى ئىزاھلاپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىرىنچىسى، لىيەن كوماندىرى ماشجېن قۇرۇقلۇق ئارمى-يىسىدىن كېلىپ چىققاچقا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيە بەلگىسىنى ئاجرىتالمىغان. ئاتالمىش «سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەلگىسى» دېگىنى ئىشەنچلىك ئەمەس. ئىككىنچىدىن، جۇڭگو-موڭغۇلىيە چېگرىسى ئەزەلدىنلا ئېنىق ئاجرىتىلمىغان. ئۇبدا بى-لەن ئالتاي مەنچىك سۇلاىسى دەۋرىدە بىر رايون ھېسابلىناتتى. تاشقى موڭغۇلىيە مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنمۇ چېگرا مۇقىم بې-كىتىلمىگەن ھەمدە بۇرۇندىنلا چېگرىدا قاراۋۇل قويۇلمىغانىدى. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق چېگرا مەسىلىسى ئۇستىدە بىر نەرسە دې-يىش ناھايىتى تەس ئىدى.

بىراق گومىنداڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ ئوروم چى شۆبىسى بۇ ۋەقەنى مۇنالىغە قىلىپ، مۇنداق بىر بىمەنە خەۋەر تارقاتتى. خەۋەردە: «ھەربىي دائىرىلەرنىڭ ئىسپاتلاپ بې رىشىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ 4 ئايروپىلانى، 5 - چېسلا چۈش مەزگىلىدە، بىزنىڭ بەيتىك تېغىدا تۇرۇۋاتقان دۆلەت ئارمىيە مىزنى بومبارداىمان قىلدى. شۇنىڭدەك ئاشقى موڭغۇلىيە قوشۇنلىرى، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنلىرىمىزغا ھۇجۇم قىلغاندا ھېچ مايىدە بولدى. سوۋېت ئايروپىلانلىرى تۆۋەن تۈچۈپ بومبارداىمان قىلىپ ئوقما تۇتتى، نۇرغۇن بومبا تاشلىدى. بىز تەرەپتىن يارىدار بولغان، ئۆلگەن ھەربىي - خەلقىمىز سانى خېلى كۆپ. ھازىر ئاشقى موڭغۇلىيىنىڭ ئىككى يېڭ ئائىلىق قوشۇنى شىمە جاڭ چېگرىسى ئىچكىرىلەپ 600 چاقىرىم ئىچكىرىلەپ ئاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، قوشۇنلىرىمىز بىلەن كەسكىن جەڭ ئېلىپ بارماقتا». شۇ چاغلاردا جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ يامانلىشىش تۇپەيلىدىن ناھايىتى چارلاشقانىدى. گومىنداڭ تەشۋىقات ئورگانلىرى ئۇزلۇكسىز تۈزدە سوۋېتكە قارشى تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ بېرىپ، سوۋېتكە قارشى ماتېرىياللارنى ئىزدەۋاتاتتى. بۇ خەۋەر ئىنچكى جايلارغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ھەرقايسى گېزىتلەر بۇنى بەس - بەس تە بېسىپ تارقاتتى، ھەتتا بۇ ھەقتە باش ماقالىلەر ئېلان قىلىنىپ، سوۋېتكە قارشى كەيپىيات قوزغىدى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىدىن مەمۇرىي پالاتا باشلىقى جاڭ چۈن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ۋاڭ شىجېي ئارقا - ئارقىدىن تېلېگراممىلا ئەۋەتىپ ۋەقەنى سۈرۈشتۈردى. ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق جۇڭگونىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى ۋۇ بىڭچاڭغا تېلېگراممىلا ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە ۋەقەسى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئارقىلىق تاشقى موڭغۇلىيىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرۈشى توغرىلىق بۇيرۇق بەردى.

مەن پاكىتنىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى ئېنىقلاپ چىقىش ۋەزىيىتىنى تېنچلاندۇرۇش ئۈچۈن، ۋەقەنىڭ ئۆتمۈشى توغرىلىق جياڭ جيېشى، جاڭ چۈن ۋەقالىق شجېيلەرگە ئايرىم - ئايرىم تېلېگراممىلا يوللاپ، مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى تارقاتقان خەۋەرنىڭ چىن ئەمەسلىكىنى، موڭغۇلىيە قوشۇنلىرى جۇڭگو چېگرىسى ئىچىگە 600 چاقىرىم تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، ئارمىيە - خەلقىمىزنى ئېغىر دەرىجىدە ئۆلتۈردى دەپ يارىدار قىلدى. دېگەنلىك يوق بىر ئىش بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بومبارداىمان قىلغۇچىلارنىڭ «سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بەلگىسى» بار ئايروپىلانلار ئىكەنلىكىنمۇ ئىسپاتلاش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. مېنىڭچە بۇ قېسىمەن، ۋاقىتلىق توقۇنۇش بولۇپ، پەقەت موڭغۇلىيىگە ياكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئارقىلىق موڭغۇلىيىگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكىلا بولاتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. شۇ ۋاقىتتىكى مەملىكەت ئىچى ۋە شىنجاڭ ۋەزىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ۋەقەنى كېڭەيتىش پايدىسىز ئىدى. مەن ۋاڭ شجېيگە يوللىغان جاۋاب تېلېگراممىدا يەنە «باش ئەلچىمىز فۇبىڭچاڭغا بۇنى تۈزىتۈپ لىش» توغرىسىدا قايتا تېلېگراممىلا بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. بىراق نەنجىڭ ھۆكۈمىتى، مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن كۆز قارىشىمغا قوشۇلمايلا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيىگە نارازىلىق بىلدۈرۈشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ بۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ تاس س ئاگېنتلىقى، ھەرقايسى گېزىت مەتبۇئاتلىرى ۋە موڭغۇلىيە تەرەپنىڭ قاتتىق رەددىيە بېرىشىگە ئۇچرىدى.

بۇ ۋەقە تەبىئىيكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جېنىغا تەككەنىدى. يەنە مەن 6 - ئاينىڭ 12 - كۈنى كېچە سائەت 2 لەردە ئۇشتۇمتۇت دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بەي چۇڭشى بەيتىك ۋەقەسى تۇپەيلىدىن مەخسۇس شىنجاڭغا كېلىپ كۆزدىن كەچۈرۈش ئېلىپ بارىدىغانلىقى توغرىسىدا تېلېگراممىلا تاپشۇرۇۋاندىم.

بۇنىڭغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ ئالالىمىغاندىن كېيىن، شۇ زامات 2 سائەت ئىچىدە بەي چۆكشىنىڭ قولىغا تېگىدىغان قىلىپ بىر تېلېگرامما يوللاپ، ئۇنىڭ كەلمەسلىكىنى، ئەگەر كەلمەسە، شىنجاڭ ۋەزىيىتى ئۇچۇن پايدىسىز بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. چۇنكى بەي چۆكشى، سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇشتا ئەزەلدىن مەشھۇر ئىدى. ئۆتكەندە ئامېرىكىنىڭ ھەربىي ئايروپىلانى ئۇرۇمچىگە كېلىپ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى گۇمانىغا سېلىپ قويىدى. ئەمدى سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى يەنە بىر دۆلەت مىنىستىرى كېلىدىغان بولسا، بۇ ئوت ئۈستىگە ماي چاچقانلىق بولمامدۇ؟ شۇڭا مەن جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، بەي چۆكشىنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىگە ھەرگىز بولمايدىغانلىقى توغرىسىدىكى دەللىللىرىمنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. تېلېگرامما يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن كېچىچە كۆز يۇمماي نەنجىڭنىڭ خەۋىرىنى كۈتتۈم. ئەۋەتكەن تېلېگرامما، بەي چۆكشى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بىر قانچە مىنۇت ئىلگىرىلا تەكىدىن ئىكەن. ئۇلار مەزمۇندىن ۋاقىپ بولۇپ، شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى توختاتقان. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام بۇ ئىشنى مەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىگەن ئىدىم. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى كۈچەيتىشتە، شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات قوزغاشقا قەتئىي قارشى تۇرماي مۇمكىن ئەمەس. مېنىڭ رەت قىلىشىم بىلەن بەي چۆكشى شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، بۇ سوۋېتكە قارشى ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان بىر قۇتراتقۇلۇقنى توسۇپ قالغانلىقىم بولۇپ ھېسابلىنار؛ مېنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئازراق ھورمەتسىزلىك قىلىپ قويغانلىقىم ھېچقانچە ئىش ئەمەس ئىدى.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەزمۇنلار سوۋېتلار ئىتتىپاقىغا مالىيە سىياسەتنى يولغا قويۇشتىكى بەزى پاكىتلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭدىكى بىرقانچە يىل داۋامىدا، مېنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم ياخشى ئۆتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى ساۋېلىيوۋ، يېۋسېيېۋ قاتارلىقلار بىلەن بولغان دوستلۇقۇممۇ يامان ئەمەس بولدى. مەن داۋاملىق ئۇلارنى زىيارەتكە، تانسىغا، كىنوغا، مۇزىكا كېچىلىرىگە تەكلىپ قىلىپ تۇردۇم. ئۇلارمۇ مېنى ھەمىشەم كونسۇلخانىغا غىزاغا، كېنو - تانسىلارغا تەكلىپ قىلىپ تۇردى. ئۆزئارا مۇناسىۋىتىمىز ناھايىتى قويۇق بولدى. شۇ نەرسە ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، 1949 - يىلنىڭ ئاخىرى، شىنجاڭ ئازات بولۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۇرۇمچىگە كەلدىم. باش كونسۇل ساۋېلىيوۋ بىزنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. تاماق ئۈستىدە ئۇ، تەنتەنىلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز قىلدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ستالىننىڭ سۆزىدىن بىر جۈملە نەقىل كەلتۈردى. ئاساسىي مەنىسى مۇنداق: «بىر ئادەم يېراقنى كۆرەلەيدىغان بولسا، ئۇ خاتالاشمايدۇ. مېنىڭچە گېنېرال جاڭ جۇڭ يېراقنى كۆرەلەيدىغان ئادەم» ئۇ يەنە بىر مۇنچە ماختايدىغان سۆزلەرنى قىلدى. مەن ئۇنىڭ مۇنچىلىك سۆزلەرنى ئاڭلىشىغا ئەرزىمەيمەن. لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ مېنىڭ ئۆتكەندە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل سىياسەتنى يولغا قويغانلىقىمنىڭ توغرا بولغانلىقىنى، شۇنداقلا سوۋېتلىك دوستلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

مەن شىنجاڭدا، سوۋېتكە مايىل سىياسەت يۈرگۈزگۈنۈمدە ئەڭ كۆپ كۈچ چىقارغانلاردىن سىياسىي جەھەتتە ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى يولداش لېۋزېرۇك، ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ ۋە قوشۇمچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى يولداش لېۋەبگچۇن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قوشۇمچە ئۇرۇمچى شەھەرلىك باشلىقى يولداش چۇي ۋۇ؛ ھەربىي ئىشلار جەھەتتە، غەربىي شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇ-

ئاۋۇن باشلىقى، قوشۇمچە شىجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى يولداش تاۋ سيۇ، گارنىزون باش شتابىنىڭ مەسئۇلىتچىسى يولداش تاۋجىنچۇلار ئىدى. ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى مەن بىلەن ئوخشاش بولۇپ، ئىچكى جەھەتتە تېنچلىق، دېپلوماتىيە جەھەتتە سوۋېتنىڭ مايىل سىياسىتىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كۆچىنى ئايمىاي ياردەم قىلىپ ناھايىتى نۇرغۇن تۆھپىلەرنى قوشتى. بۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزيدۇ.

ئالتىنچى باب. بۆلۈنۈش

غۇلجا تەرەپتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە قاتناشقان مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن رەئىس رەھىمجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوۋ ۋە باشقا ھەيئەت ئەزالار 1949 - يىل 8 - ئايدا، ئىلگىرى - كېيىن بۆلۈپ غۇلجىغا قايتىپ كەتتى. بۇ شىنجاڭدىكى بۆلۈنۈشنىڭ باشلىنىشى ئىدى. بىر يىلدىن كۆپرەك ھەمكارلاشقان ئەھۋالنى كۆزىتىشتىن قارىغاندا، ئىلى تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدە ئۇنىڭ يىراق ۋە يېقىنقى سەۋەبلىرى بار ئىدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسىي سەۋەبلەر

(1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچۇ ۋىلايەتلىرىنىڭ پەۋقۇلئادە بولۇش مەسىلىسى.

تېنچلىق يېتىمگە ئىمزا قويۇلغاندىن كېيىن، بېتىمنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن، بىر قانچە گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، ئەمەلىي يوللا قويۇلدىغان ئىچكى پىرىنسىپلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى. مەسىلەن: ئۇچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەمىنات مەسىلىسى؛ دۆلەت

ئارمىيىسىنىڭ ئۇچ ۋىلايەتكە كىرىپ، دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاش مەسىلىسى؛ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى؛ ئۇچ ۋىلايەتتە مەركەزنىڭ ئورگانلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى پۈل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى؛ ئۇچ ۋىلايەت بىلەن بولىدىغان تاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ۋە باشقىلار. يۇنىڭ ئىچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىنغانلىرىمۇ بار ئىدى، مەسىلەن: ئۇچ ۋىلايەتنى تەمىنلەيدىغان شۆبە ئىدارىلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ دۆلەت چېگرىسىغا بېرىپ ساقلاش قاتارلىق ئىشى ئوستىدە، گەرچە تولۇق كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان بولسىمۇ، يىراق غۇلجا تەرەپ ھەدەپ كەينىگە سوزغانلىقتىن، يۇنى باشتىن - ئاخىر ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمىدى. غۇلجا تەرەپ قوشۇنلىرى بۇرۇنقىغا ئوخشاش ھەربىي فورما كىيىپ، ئاي يۇلتۇزلۇق كاكار بەلگىلىرىنى تاقاپ يۈرۈۋەردى. بايرىقىمۇ ئوخشاشلا ئاستى يېشىل، ئاي يۇلتۇزلۇق بايراق ئىدى. ئادەتتىكى ئىدارىلەر مەسىلەن: ئەدلىيە، پوچتا - تېلېگراف، تامۇژنا قاتارلىق ئورگانلارغا نىسبەتەنمۇ باياتىن كەينىگە سۈرەپ، مەركەزنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ، خىزمەتلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىگە يول قويمىدى. گەرچە ئۇلار ئىچىدىن شۇنداق قىلىشقا ئۆزگىرىش بولۇشنىڭ ئالدىدىكى ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بولىدۇ، دەپ ماقۇل بولغان ھەمدە ئاساسىي مەسئۇل تارماقلار بىلەن سۆلھ قىلىشقان بولسىمۇ، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرى باشتىن - ئاخىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ باقمىدى. ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىشقا ئامال بولمىدى. غۇلجا تەرەپنىڭ ھەرىزى ناھايىتى ئېنىق، يەنى ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئادە ھالىتىنى ساقلاپ قېلىشتىن ئىبارەت. يىراق بۇنداق قىلسا بېتىمگە كاشىلا بولىدۇ، بۇنى ھەم ئىچىدىن چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر

ياخشىسى كۆپ تەرەپلىمە بانا - سەۋەبلەرنى تېپىپ كەينىگە سوزۇشتىن باشقا چارە يوق ئىدى. بىزنىڭ بۇنى ئۆزلۇكسىز سۆيلىشىمىز، ئۇلارغا تەبئىي بىر بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى، ئۇزۇن لېرىنىڭ ناھايىتى زىددىيەتلىك شارائىت ئاستىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى

نەنجىڭ ھۆكۈمىتى گۈڭچەڭداڭغا قارشى ئۇرۇشنى كۈندىن-كۈنگە كېڭەيتتى. مەن شىنجاڭدا گەرچە تېنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشتە چىڭ تۇرغان بولسامۇ، لېكىن غۇلجا تەرەپ قانداق خاتىرجەم بولالىسۇن؟ ئۇلار مېنىڭ گومىنداڭ مەركىزىگە ۋەكىللىك قىلىپ تۇرۇۋاتقان بىر ئەربابا ئىكەنلىكىمنى بىلىدۇ، ھەمدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە كوممۇنىستىكە قارشى تۇرۇۋاتقان كەيپىيات ئاستىدا شىنجاڭدا يۈرگۈزۈلگەن تېنچلىق سىياسىتىنى پەقەت بىر دەملىك ۋەزىيەتكە ماسلاشتۇرۇلغان ئىش دەپ قارايدۇ. ئۇلار ئۇزاققا داۋام قىلالمايدۇ ھەم ئىشەشلىك ئەھمىيەتكە قارايدۇ. ئۇلار خاتىرجەمسىزلىنىپ گۇمانلىنىپ تۇرغاچقا، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە ئورنىدىن ۋاز كېچىشنى خالىمايتتى. قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىشقا ئۇنىمايتتى. دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئۇچ ۋىلايەتكە كىرىشىگە يول قويمايتتى. مەركەز ئورگانلىرىنىڭ بۇ جايلارغا بېرىپ ھوقۇق، ۋەزىپە يۈرگۈزۈشىگە يول قويمايتتى، بۇنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي - ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى

ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشىغا يول قويماسلىق، بۇ مەن ئېغىزچە ھەم تەغەز يۇزىدە ئۇستى - ئۈستىلەپ ئاگاھلاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر ئىش ئىدى. مېنىڭچە ھەربىيلەرنىڭ يەرلىكتىكى مەزھەپ ماجىرالىرىغا ئارىلىشىشىنىڭ زىيىنى ناھايىتى كۆپ بولىدۇ، ھەربىيلەرنىڭ ئۆزلىرى ئۇچۇنمۇ زور

دەرىجىدە پايدىسىز. بىز چوقۇم ئاجىز - ئۇششاق مىللەتلەرگە يارەدەم بېرىش روھى بويىچە، ئۇلاردا يولدىن چىقىپ كېتىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر كۆرۈلسىمۇ، يۇقىرى بېسىم ۋاستىسىنى ئىشلىتىپ غەزىپىنى قوزغىماسلىقىمىز، بەلكى چۈشەنچە بېرىپ سۆز ئارقىلىق قايىل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشىمىز لازىم ئىدى. گەرچە مەن مۇشۇنداق سەممىي سۆزلەپ تۇرساممۇ، لېكىن كونسېرۋاتىپلار بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۆرەش ۋەزىيىتىنى جىددىيلەشتۈرۈپ تۇراتتى. ھەربىيلەر ھەمىشە كونسېرۋاتىپلارغا يان بېسىپ رادىكاللارغا زەربە بېرەتتى. ئوفىتسېرلار بىلەن ساقچى ئەمەلدارلىرى ئوخشاشلا ئىدى. شۇڭلاشقا جايلاردا داۋاملىق ماجىرالار يۈز بېرىپ تۇردى. مەسىلەن: 1947 - يىلى، ئۇرۇمچىدە «25 - فېۋرال» ئاممىۋى نامايىش يۈز بېرىپ، نامايىشچىلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بېسىپ كىرىپ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجانغا تەھدىت سالغان. يەنە كوچىدا ئادەم ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشتەك ۋەقە يۈز بەرگەن. بۇ چاغدا مەن نەنجىڭدا ئىدىم. ئىلى تەرەپ بۇ ۋەقەنى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ قوللىشى ئارقىلىق يۈز بەردى دەپ قارىغان. ۋەھالەنكى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىدىكى جىدەل - ماجىرالار تېخىمۇ كۆپ بولغان. ئىلى تەرەپ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمە بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈيۇشتۇرۇپ، كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەنلەرنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ بەكمۇ جېنىغا تەككەن ۋە غەزەپلەندۈرگەن بىر ۋەقە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ:

(4) ئوسمان مەسلىسى

ئالتاي ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئوسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئىتى، قوشۇمچە ئالتاي ۋالىسى ئىدى. غۇلجا تەرەپ سەككىز ھەيئەتنىڭ بىرسى سۈپىتىدە ئوسماننى ئۆل-

كىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت قىلىپ كۈرسەتكەنىدى. مەن ئەزەلدىنلا ئوسمان بىلەن ئىلى تەرەپنى بىر يولدا دەپ ھېسابلايتتىم. بىراق ئۇ ئۇشتۇمتوت بىر ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن خەت يولاپتۇ. ئۇنىڭ ۋەكىلى مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن مەن بەكمۇ قېيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم. شۇنداقلا بۇنىڭ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تېگىدىن بىلىپ بولمايلا لامدىم. مەن ئوسماننى ئالتاينىڭ ۋالىسى ھەم ئىلى تەرەپنىڭ بىرقىسمى دەپ ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ۋەكىلىنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان، بۇرھان شەھىدىلەر بىلەن بىرگە قوبۇل قىلىش توغرىلىق تەكلىپ بەردىم. كەلگەن ۋەكىل يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ خەتنى سۇندى. خەتتە ئەڭ ئالدى بىلەن، تېنچلىق بېتىمى ئىچىدە زالانغاندىن كېيىن، ئالتاينىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتىمىغانلىقى، شۇڭا سالام بېرىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتكەنلىكى ئىزھار قىلىنغان. ئۇنىڭدىن قالسا قازاق مەسىلىتى ئىچىدە نامى بار مۆتىۋەر زاتلاردىن مەسىلەن: ئەلەن ۋاڭ، جانىمقان، سۇلايمان قاتارلىقلارنىڭ ئالتايغا قايتىپ بېرىشى تەلەپ قىلىنغان. ئۇچىنچىدىن، تېنچلىق بېتىمىنىڭ مەزمۇنىغا قارىتا تەلۈق ئىزاھات بېرىش ئۈمىد قىلىنغان. تۆتىنچىدىن، يەرلىكنىڭ ھەر خىل قېيىنچىلىقلىرىغا نىسبەتەن قۇتقۇزۇش بېرىش تەلەپ قىلىنغان. كېشىنى ئەڭ تەئەججۇپلەندۈرىدىغىنى خەتنىڭ يەشىنچى مەزمۇنى بولۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ كېلىپ ئورۇنلىشىنى ئىلتىماس قىلىنغان. ناھايىتى روشەنكى، بۇ جەھەتتە ئىلى تەرەپ بىلەن زور دەرىجىدە ئىختىلاپ بارلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇچىنچى رىشىتىن كېيىن بۇ ۋەكىل يەنە ۋاستىلىق يوشۇرۇن ھالدا ماڭا ئىككى مەسىلە بارلىقىنى ئىزھار قىلدى. بىرىنچى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شەرتنامىنى بانا قىلىپ، كۆكتوقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ۋولفرام كېنىنى ئاچماقچى بولغان. ئوسمان بۇنىڭغا قارشى تۇرۇپ، ئۇلارنى قورال كۈچى بىلەن قوغلاپ چىقارماقچى بولغان-

لىقىنى ئېيتقان. ئىككىنچى، دەرھال چېگرا قاراۋۇل قىسمىلىرى دېگەن نام بىلەن قوشۇن ئەۋەتىپ ياردەم قىلىش ھەمدە قورال - ياراق بېرىش تەلەپ قىلىنغان، مەن بۇنىڭغا نىسبەتەن تۆۋەندىكى جاۋابنى بەردىم: بىرىنچى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كۆكتوقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ۋولفرام كېنىنى ئېچىش مەسىلىسى ئۈستىدە، مەن بۇنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپكە قويىمەن دېدىم. بىراق بۇنى، جۈملىدىن سوۋېت ھەمكارلىق سۆھبىتى مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزىدىغان كېيىنلا قويۇشقا بولىدۇ. كۆتۈلمىگەن ماجرالارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئوسمان ھەرگىزمۇ قوراللىق ھەرىكەت قوللانماسلىقى كېرەك. ئىككىنچى، چېگرا قاراۋۇل قىسمىلىرى مەسىلىسىگە كەلسەك، تېنچلىق بېتىمىگە ئاساسلانغاندا، بۇ ئۈچ ئۇلايەت مەسىلىسىنىڭ بىر قىسمىغا كىرىدۇ. بۇنى ئۈچ ئۇلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى بىلەن بىر ۋاقىت ئىچىدە ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چېگرا قاراۋۇل قىسمىلىرى ۋاقتىنچە ئەۋەتىلمەيدۇ.

ئوسمانىنىڭ ۋەكىلى جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىن، 8-ئاينىڭ 28-كۈنى ئۇرۇمچىدىن ئالتايغا قايتقانىدى. بىراق 9-ئاينىڭ 3-كۈنى ئوسمان يەنە يۈسۈپ ئىسمىلىنىڭ ئىككىنچى ۋەكىلىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە بىرىنچى ۋەكىلى كېتىپ ئۇزاقمىچە خەۋەر بولمىغانلىقتىن، ئۇ ۋەكىل بولۇپ كەلگەن. ئۇرۇمچىدىن قايتقان ۋەكىلنى يول ئۈستىدىمۇ ئۇچراتمىغان. يۈسۈپ ئىسمىلىنىڭ بۇ ۋەكىلىنىڭ ئەكەلگەن ئالاقىسى ئالدىنقى ۋەكىل ئەكەلگەن ئالاقىدىنمۇ كۆنكرېتراق ئىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەزمۇنلار مۇنداق: بىرىنچى ھۆكۈمەتنىڭ دۆلەت ئارمىيىسىنى ئالتايغا كىرگۈزۈشىنى ئىلتىماس قىلغان. ئىككىنچى ھۆكۈمەتنىڭ مىڭ تالدىن ئىككى مىڭ تالغىچە قورال - ياراق يارەدەم بېرىشنى تەلەپ قىلغان. ئۈچىنچى ھۆكۈمەت ۋەكىلى ھەمدە تېلېگرامما ئاپپاراتى ئەۋەتىپ، ئالتايدا دائىملىق تۇرغۇزۇشنى تەلەپ قىلغان. مېنىڭ باشقا

تەلەپلەرگە قوشۇلماي، پەقەت بىر تېلېگراممۇ ئاپپاراتىنىلا ئەۋەتەتۇق. بۇ تېلېگراممۇ ئاپپاراتى ئوسمانلىقنىڭ تەلەپلىرىنى ئۆزۈلدۈرمەي يەتكۈزۈپ تۇردى. مەسىلەن: قوشۇنلارنىڭ يارداەم بېرىشى، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئالتايغا كىرىشى، ئوق-دورا يارداەم قىلىش، ئايروپىلان ئەۋەتىش ۋاھاكازالار

بۇ ئىككىلا قېتىمدا كەلگەن ۋەكىللەرنىڭ غەرىزى ناھايىتى ئېنىق ئىدىكى، ئۇلار سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغمۇ، غۇلجا تەرەپكىمۇ قارشى تۇرماقچى بولغان. بىزنىڭ كېيىن ئۇقۇشمىزچە، ئوسمان غۇلجا تەرەپنىڭ ئۇنى بىكار قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا قازاقلارنىڭ يەنە بىر داھىسى بولغان دەلىلقاننى دەسسەتمەكچى بولغانلىقىدىن گۇمانلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇچ ۋىلايەتتىن ئايرىلىپ، ياشقا بىر يول تېپىش كويىغا چۈشكەن. بۇ ئىش مېنى ناھايىتى قىيىن ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدى. چۈنكى مەن ئالتاينى باشتىن-ئاياغ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ بىر قىسمى دەپ كەلگەنىدىم. ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ۋەتەن قوينىغا قايتۇرۇلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئوسمانلىنىڭ شەخسەن ئۆزىگىرىشىگە قارىماي سىياسەت بەلگىلەشكە بولمايتتى. شۇنداقلا يەنە تەكشۈرۈپ بىلىشىمىزچە، ئوسمان پەقەت بىر فېئودال خاراكتېرلىك قەبىلە ئاقساقلىلى ئىكەن. ئۇنىڭ سىياسىي مەيدانى، ئىدىيە ئەھۋالى ناھايىتى قالاق بولۇپ، ئاسان ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايتتى. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قۇشۇمچە ئالتاينىڭ ۋالىسى ئىدى. ئۇنىڭغا قارىتا سەممىي چۈشەنچە بەرمەي بولمايتتى. شۇڭا مەن ئوسمانىنىڭ ۋەكىلىگە مۇلايىملىق بىلەن چۈشەنچە بەردىم. ھەمدە ئۇنى بىر قىسىم ئاشلىق، كۈندىلىك لاۋازىمەتلىكلەر بىلەن تەمىنلەپ، ئۇنىڭدىن غۇلجا تەرەپنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ھىمايە قىلىش لازىملىقىنى ئۇمىد قىلدىم.

مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان تەرەپنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇ ئىش ئۇنى ئۆڭايسىزلاندۇرۇپ قويىدى. چۈنكى بۇ ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئاچىزلىق تەرەپنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. شۇنداقلا يەنە كېلىپ ئۇنىڭ گۇمانىنى تۇغدۇردى، يەنە بىزنى ئوسمان بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئۇچ ۋىلايەتنى پارچىلاماقچى بولىۋاتىدۇ، دېگەن گۇمانغا سېلىپ قويىدى. گەرچە ئوسمانىنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، بورھانلار سورۇندا بىللە بولسىمۇ، لېكىن ئوسمانىنىڭ يارداەمگە بولغان تەقەززاسى جىددىي بولغاچقا، بۇنى بىر تەرەپ قىلىشتا مەن بارغانسېرى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم، ھالبۇكى ئىلى تەرەپنىڭ گۇمانىمۇ بارغانسېرى كۈچەيدى. مەن ئومۇمىي ۋەزىيەتكە ئېتىۋار بېرىش ئۈچۈن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانقا، بۇ بولسا ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىش، ئۆزىڭىز مەسئۇل بولۇپ مۇۋاپىق ھەل قىلىۋەتسىڭىز، دەپ تەكرار ئىزھار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. لېكىن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانىنىڭ گۇمانى ھامان يېشىلىپ كەتمىدى. ئەمەلىيەتتە شىنجاڭدىكى مەسئۇل ھەربىي خادىملار ئىچىدە بەزىلەر مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پارچىلاش، بۆلۈۋېتىش خىزمىتىگە كىرىشىپ، ئىلى تەرەپنى ئۆزىمىزگە قايتۇرۇۋېلىش تەشەببۇسىدا بولدى. مەن بۇنى قەتئىي رەت قىلدىم. بۇ ئىش ئىلى تەرەپنى ناھايىتى زور دەرىجىدە تەڭلىكتە قويىدى ھەم جېنىغا تەككەنىدى.

(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاغدا، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى پىك رۇك باشچىلىقىدا، ھەربىي، ساقچى، خەلقتىن بولۇپ 1400 دىن ئارتۇق كىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئايكۆز دېگەن يېرىگە بېرىۋالغانىدى. تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بويىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۇلارنى ئۆز ۋەتىنىگە ئەكىلىپ

قويۇش رەسمىيەتىنى ئۆتەشكە تەييارلىق كۆرىدۇ ھەمدە ئۆلكەلىك ھۆكۈمەت ئاخىرقى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، گۇرۇپپا تەشكىللەپ، ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىش چارىسى ئۇستىدە مەسلىھەتلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار 1946 - يىلى 2 - سىنتەبىر تۇرىكومگە بۆلۈنۈپ ۋەتەنگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىدۇ. بۇ- لاردىن بىرىنچى تۇركومدىكىلەر ئاممات، 2 -، 3 - تۇركومدىكىلەر خىزمەتچىلەر بىلەن بىر قىسىم ساقچىلار، 4 - تۇركومدىكىلەر جەڭچىلەر، 5 - تۇركومدىكىلەر بولسا، پىلك رۇك ۋە يۇقىرى دە- رىجىلىك ھەربىي ساقچى ئەمەلدارلار بولۇپ، 1 - بىلەن 4 - تۇر- كۈم كىشىلەر چۆچەككە كىرگەندە يولبويى ھاقارەتلىنىپ تاياق يەيدۇ، 5 - تۇركومدىكىلەر ئەمدىلا چۆچەككە كىرىشىگە بىلەن، تەشكىللىك، پىلانلىق توپلانغان لۇكچەكلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈ- لىدۇ. سابىق 3 - ئاتلىق تۆمەندىرى لىچىنشىك، تار- باغاتاي ئۇلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۇن شاۋكاك، ئۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى كېڭ فۇجى، تارباغاتاي ئامانلىق ساق- لاش قوماندانلىق شتاۋىنىڭ مەسلىھەتچىسى مۇدىرى شاكەيىسى قاتارلىق ئەمەلدارلاردىن بولۇپ 35 كىشى ئۆلتۈرۈلىدۇ.

پاجىئە يۈز بەرگەندىن كېيىن، بۇ ئىشنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلىگەچكە، ئۇنىڭدىن مەن سوروشتۇرۇپ تېزدىن ئاخىرقى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا بۇيرۇدۇم. ئۇ كەرھال چۆچەككە بېرىپ بىر كۈن تۇرۇپ قايتىپ كېلىپ: بۇنىڭ شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ ئۈتمۈشتە خەل- قىنى خارلىغان ھەربىي ساقچىلار ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان قە- ساسخورلۇق ھەرىكىتى ئىكەنلىكىنى بولۇپمۇ ساقچىلارغا نىسپەتەن خەلقنىڭ خەزىپى چوڭقۇر بولغاچقا، قىناس ئېلىشنىڭ ناھايىتى دەھشەتلىك بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ ھەقتە ئامماغا سەمىمىي ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەنلىكىنى، ئاساسلىق قاتىل جىنايەتچىدىن ئۇچىنى تەكشۈرۈپ تېپىپ، ئۇلارنى جازاسىغا ھۆكۈم قىلىش ئالدە-

دا تۇرغانلىقىنى، ۋەھاكازالارنى ئېيتتى. شۇ چاغدا مەن خەلق ئاممىسى تەشكىلسىز ھالدا ئۇنداق ھەرىكەتنى ئېلىپ بارالمايدۇ شۇنداقلا، شۇ يەردىكى مەمۇرىي، ھەربىي - ساقچى خادىملار ئۆزلىرىنىڭ جاۋابكارلىقىدىن باش تارتماسلىقى كېرەك، دەپ ئېيتتىم. ئەخمەتجان يېشىنى سالغىنىچە لام - جىم دېيەلمەي قال- دى. مەن يەنە ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى لىيۇبروۇكنى، بۇ ئىشنىڭ تەپسىلىي جەريانىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇل ساۋۇلىيوۋ قائىبىتىپ قويۇشقا تاپىلىدىم. ئۇلارمۇ بۇنى ئۈچىغا چىق- قان ۋەھشىيانە ھەرىكەت، تازا بولمىغۇر ئىش دەپ ھېسابلاپتۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت شۇ زامات قارار ماقۇللاپ، بىر تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈيۇشتۇرۇپ، چۆچەككە ئەۋەتمەكچى بولدى. مۇئاۋىن رە- ئىس ئەخمەتجانمۇ بۇنىڭغا قوشۇلدى.

تەبىئىيكى، بۇ پاجىئە يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى، ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىدى. شۇنداقلا پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈ- رۈپ قويۇدىغان مۇنداق ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىنمۇ راۋا كۆرمەيدۇ، بىراق بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۇ تارباغاتاي ئۇلايىتىنى تىزگىنلەپ تۇرۇدىغان ھوقۇقنى تېخى تولۇق قولغا كىرگۈزۈپ بولالمىغان. تەكشۈرۈش ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپتىن كۆپ تەرەپتىن كەينىگە تارتىشى تۈپەي- لىدىن، بۇنى باشتىن - ئاياق ئىجرا قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمە- دى. بىز ئوخشىماستىن سۆيلەپ تۇردۇق، بۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى قاتتىق بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى.

چۆچەك پاجىئەسىدىن كېيىن يەنە دۆربىلجىن پاجىئەسى يۈز بەردى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تېنچلىق بېتىمى ۋە سىياسىي پروگراممىا بويىچە ناھىيىلىك سەنىخوي ھەيئەتلىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تەكلىمەكچى بولۇپ، ئۇنى مەمۇرىي ئۇلايەتنىڭ ھەرقايسىسىغا يىرىدىن سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، سايلام ئۇستىدىن نازارەت يۈرگۈز-

مەكچى بولدى. ھەرقايسى گۇرۇپپىلارنىڭ ئىسمىلىكلىرىنى ئۆلـ
كىلىك ھۆكۈمەت ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ، ھەرقايسى تە-
رەپلەرنىڭ ماقۇللاۋشىدىن ئۆتكۈزدى. ئالتاي ۋىلايىتى سايلامغا
نازارەت قىلىش بويىچە 6 - گۇرۇپپا بولۇپ، مەزكۇر ۋىلايەتـ
نىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ياش قازاق يىگىتى تۇرگىستان گۇرۇپپا
باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى، ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
كاتىبى قازاق كې بىكچۇەن بىللە ھەمرا بولۇپ ماڭغانىدى.
ئۈلار 10 - ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى تارباغاتايغا قاراشلىق دۆر-
بىلجىن ناھىيىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، شوپۇر بىلەن بىرگە
قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇ ھەق-
تىكى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ماڭا: بۇ دېلو
تۇرگىستانىنىڭ ھەمراھسى دۆربىلجىن ناھىيىسىدىكى كۈلۈبتا كىنو قو-
يۇلۇۋاتقاندا، ئۇرۇمچىدىن ئالغاچ بارغان ئەكسىيەتچى تەشۋىق
بۇيۇملىرىنى تارقاتقان، بۇنىڭدىن ئامما قاتتىق غەزەپلىنىپ تۇ-
رگىستان چۇشكەن ئۆيگە كىرىپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن، دېدى.
مەن دەرھاللا تۇرگىستانىنىڭ ئەپ ماڭغىنى تېنچلىق بېتىمى، سا-
ياسىي پروگراممامىز، سايلامغا دائىر ھۇججەتلەر ۋە ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەتنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرى قول قويغان ھۇججەتلەردىن
ئىبارەت. بۇنى ئامما ئارىسىدا تارقىتىش قانۇنغا ئۇيغۇن، ئە-
قىلغا مۇۋاپىق ھەرىكەت، ھەرگىزمۇ ئەكسىيەتچى تەشۋىقات
ۋەرەقىسى ئەمەس. لۇكچەكلەرنىڭ بۇ خىل ھەرىكىتى روشەنكى
مەقسەتلىك، پىلانلىق رەۋىشتە ئىلىپ بېرىلغان، ھۆكۈمەت بۇ-
نىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايدۇ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان
بۇنى چۆچەك پاجىئەسى بىلەن قوشۇپ تەكشۈرۈش ئىلىپ بېرىشقا
بولىدۇ، دەپ ئىپادە بىلدۈردى، بۇ ۋەقەمۇ ئىلى تەرەپكە نىس-
بەتەن ئىيتقاندا كۈتۈلمىگەن يەردىن كەلگەن بېسىملارنىڭ
بىرى بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەر

(1) مەسئۇتنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى بولۇش
مەسىلىسى.

مەن شىنجاڭغا ئەسلىدە گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ
غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمە مۇدىرى قوشۇمچە شىنجاڭ
ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە كەلگەنىدىم. بۇيرۇق چۈشۈشتىن
ئىلگىرى، مەن ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە
بۇنىماي، جياڭ جيېشىدىن بۇ ئىشقا شياۋلىزى ئەپەندى بىلەن
جياڭ جىڭگونىڭ ئىككىسىدىن بىرىنى تاللاپ قويۇشنى سورىغا-
نىدىم. بىراق بۇ بۇنداق قىشقا قوشۇلمىدى. ئىلى تەرەپنىڭ
پوزىتسىيىسىدىن قارىغاندىمۇ، ئۈلار بۇ ۋەزىپىنى مېنىڭ ئۈس-
تۈمگە ئېلىشىمنى ئۈمىد قىلاتتى. شۇڭلاشقا بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە
ئۆتەشكە توغرا كەلدى. بىر يىل قوشۇمچە رەئىس بولغاندىن
كېيىن، مەن يەنىلا بۇ ۋەزىپىدىن ئىستىپا بېرىشنى قەتئىي تە-
لەپ قىلدىم. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلماقچى بولدۇم؟

بىرىنچى، مەن باشتىن - ئاخىر شۇنداق ھېسابلاپ كەل-
دىمكى، مېنىڭ مىللىتىم خەنزۇ، خەنزۇلار شىنجاڭ ئۆلكىسى
ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت. ئۈلار ئاھالىنىڭ ئارانلا بەش پىرسەنتى-
نى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا رەئىسلىكىنى خەنزۇلارنىڭ ئۆتۈشى
مۇۋاپىق ئەمەس. خەنزۇلار رەئىسلىككە قويۇلسا، بۇ مۇستەملىكە-
چىلىك ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ۋاستىسى — گوبېرناتورلۇققىنى دېرەك
بېرىدۇ. شۇنداقلا بۇ مىللىي مەسىلەكنىڭ مىللىي ئاپتونومىيە
توغرىسىدىكى پرىنسىپىغا خىلاپ.

ئىككىنچى، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى تەجرە-
بىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپە-
سىنى ئۆتىگەنلىكىم ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى
كۆرەش، ھەممە كەلگۈلۈكنى ماڭا ئەكىلىپ بېرىپ، ھەممە ئادەم

ئالدىدا ئېنى تەڭلىكتە قويىدى. بەزىدە رادىكاللار ئېنى كونـ
سېرۋاتىپلارغا يان باستى دەپ ئەيىپلىسە، يەنە بەزىدە كونسېر-
ۋاتىپلار رادىكاللارغا يان باستى دەپ يامانلىدى. بۇ ئىككى گۇ-
رۇھنىڭ تەشەببۇسى خۇددى ئوت بىلەن سۇ بىر - بىرىگە يېقىن
كەلمىگەندەك، ئۇزۇنغا زىتلاشىپ تۇرىدۇ. كونسېرۋاتىپلار ۋەتەننى
ھىمايە قىلىدۇ، مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ. بۇنىڭ مەن قوللىدىم.
بىراق ئۇلار ئىمپېرىيىنىڭ زور كۆپچىلىك كىشىلەردە سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات بار. بۇ مېنىڭ تەشەببۇسۇمنىڭ
تامامەن ئەكسى ئىدى، بۇنىڭغا يول قويالمايتتىم. رادىكاللار
دەل ئۇنىڭ تەتۇرىسىچە، مەن ئۇلارنىڭ سوۋېتكە مايىل يول
تۇتۇش پوزىتسىيىسىنى ياقلايتتىم. بىراق ئۇلارنىڭ ۋەتەن كۆز-
قارىشى، ئىچكى مايىللىقى كۈچلۈك ئەمەس. بۇ مېنىڭ ۋەتەن
بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش تەشەببۇسىغا ئويغۇن كەلمەيتتى. شۇڭا
بۇنىڭغىمۇ قوشۇلمىدىم. بۇ ئىككى گۇرۇھ ئادەملىرى ھەر خىل
سورۇنلاردا بىر - بىرىنى قاغاپ كەلدى. رادىكاللار كونسېرۋا-
تىپلارنى خەنزۇلارنىڭ غالچىسى دەپ قىلىسا، كونسېرۋاتىپلار
رادىكاللارنى چەت ئەللىنىڭ قۇيرۇقى دەپ قىلىدى. شۇنداق قىلىپ
كۈرەش بارغانچە ئۇلىشىپ باردى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا كەتـ
زۇلارغا مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم سوۋېتكە قارشى تۇرىدۇ،
سوۋېتكە مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدۇ.
دەيدىغان خاتا ئۇقۇم شەكىللەنگەن. ھالبۇكى، مېنىڭ تەشەببۇ-
سۇم ھەم ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، ھەم ئۆتكۈنچى سو-
ۋېت ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ ئىككىسىگە
نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىرىنى دەپ پىرىنسىپ ۋاز كەچكىلى بولـ
مايتتى. خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەنمۇ
يېقىن ئۆتۈش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل بولغاندا خەنزۇلار
بىلەنمۇ يېقىن ئۆتۈش لازىم. شۇنداق، قېلىندىلا مىللەتلەرنى
ئىچكى جەھەتتىن ئىتتىپاقلاشتۇرغىلى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت

خەلقىنى مەككىگە بەخشىيار تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ. مەن
بۇ ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشتە گەرچە ئۇرغۇن چو-
شەنچە بېرىش، سۆز بىلەن قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىگەن
بولساممۇ، لېكىن ئۇلارنى ياراشتۇرۇش ئاسانغا چۈشمىدى. خۇددى
مەن جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىلغان ۋاقتىمدا كۆرگىنىمگە
ئوخشاش، بولۇپمۇ قەشقەر دىكىدەك ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى
كۈرەش ۋەزىيىتىنىڭ كەسكىنلىكى مەندە چەكسىز ھەسرەت قوز-
غىدى. مېنىڭ مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ماجىرالارغا چات
كىرىۋېلىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يەنە كېلىپ ھەرقانچە ئادىل
پوزىتسىيە قوللانسامۇ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىلا مەن قوللايدىغان
ۋە قوللىمايدىغان ئىملالار بار، نەتىجىدە ئىككىلا تەرەپنىڭ
نارازىلىقى پەيدا بولىدىكەن؛ بۇنىڭدىن كۆرە قوشۇمچە رەنجىشنىڭ
تۇرنۇمىدىن چېكىنىپ چىققىنىم تۈزۈك. مۇندىن كېيىن مىللەتلەر
ئارىسىدىكى مەسىلىلەرگە چەتتە تۇرۇپ كۆڭۈل بۆلۈپ قويسام،
بۇ ھاڭا بىر ئارام بولمامدۇ، ئاسانراق بولمامدۇ؟

ئۇچىنچىسى، يەنە بىر سەۋەب، مەن شىنجاڭ بىر يەرگىلا
باغلىنىپ، مەركەزدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، مەملىكەت خاراكتېر-
لىك مەسىلىلەر ئوستىدە بىر نەرسە دېيەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم.
گومىنداڭ بىلەن گونچەنداڭ ئىككى پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى
مەسىلە، مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسىلىسى، بۇلارغا نىس-
بەتەن مەن ئەزەلدىن كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن، مەن سوۋېتكە
مايىل بولۇپ، كومموندىستلار بىلەن بىرلىشىش تەشەببۇسىنى
يالغۇز بىرلا شىنجاڭدا ئەمەلگە قويۇلۇشىنى ئۈمىد قىلماس-
تىن، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى مەملىكەت بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇ-
لۇشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. ۋاھالەنكى دەل شۇ چاغدا گومىنداڭ،
گونچەنداڭ ئىككى پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى يامانلىشىپ،
مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت جىددىيلىشىپ كەتتى. مەن ئا-
مالسىز قالغىنىم تەشۋىش ئىچىدە قالدىم. يۇقىرىدا ئېيتقاندەك

شنجاڭ مەسىلىسىمۇ مەملىكەت ئىچىدىكى ئەھۋاللارنىڭ تەسىرىگە، نەتىجىدە ھۆكۈمەتنىڭ گۈڭچەنداڭغا قارشى، سوۋېتكە قارشى سىياسىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى. ئەگەر مەملىكەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر ھەل بولمىسا، شنجاڭ مەسىلىسىمۇ ھەل بولمايتتى. شۇڭلاشقا مەن ئۇزۇن مەزگىل شنجاڭدا تۇرۇپ قېلىپ، ئۆزۈمنىڭ مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمىدىم. مۇبادا قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىپ، مەھۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىدىن ئىبارەت بىرلا ۋەزىپىدە قالسام، نەتىجىدە بىلەن غەربىي شىمال ئارىلىقىدا بىر قەدەر ئەركىنرەك قاتناپ تۇرۇشقا، كۆپرەك ۋاقىت مەركەزدە بولۇشقا مۇمكىن بولاتتى.

يۇقىرىدىكى بىرقانچە نۇقتىلارنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، بىر خىل ئېھتىياتچىلىق ئىچىدە، شنجاڭ ئۈچۈن كىسىنىڭ قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قەتئىي قۇتۇلۇشقا بەل باغلىدىم.

مەن ئورۇن بېسىشقا كىمنى قويۇش مەسىلىسىدە ئۇزۇنغىچە ئەستايىدىل ئويلاندىم. ئالدى بىلەن ئىھەمەتجان ۋە بۇرھان شەھىدىن ئىبارەت مۇھاكىمە قىلدىم. ئەھمەتجان ياش، ئىستىقبالى بار، كۆچلۈك دالالەت قىلىش كۆچىگە ۋە ئامېرىكا ساپقا ئىگە. بىراق ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى، شۇنداقلا يەنە ئۆلكە ئىچىدىكى رادىكاللارنىڭ يولباشچىسى، ئۇنىڭغا يالغۇز نەتىجىدە ھۆكۈمىتى قوشۇلمايلا قالماستىن، ئۇچ ۋىلايەتتىن باشقا يەتتە ۋىلايەتتىمۇ مەسىلە بار ئىدى. بولۇپمۇ كونسېرۋاتىپ ئەربابلارنىڭ كەسكىن قارشىلىقىغا ئۇچرايتتى. بۇرھانغا كەلسەك: ئۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان، كۆپ يىللار تۇرمىدە ياتقان، ئاساسلا كىشىلەرنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلەيدۇ. يەنە كېلىپ ئۇيغۇر، قازاق مىل-

لەتلىرى ئارىسىدا ئۇنىڭ بۇرۇندىنلا ئىناۋىتى بار. پوزىتسىيەسىمۇ بىر قەدەر نورمال. رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلارنىڭ ئوڭايلا ماقۇللۇقىدىن ئۆتەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يەنە ۋەتەن كۆزقارىشىغا ئىگە، ھەم سوۋېت تەرەپكىمۇ مايىل. شۇڭا ئۇنى بىر قەدەر مۇۋاپىق كېلىدىغان نامزات دەپ ھېسابلاش كېرەك ئىدى. بىراق ئۇ ئەزەلدىن مەركەزگە بېرىپ باقمىغان، جياڭجېيشى بىلەن بىر قېتىممۇ ئۇچرىشىپ كۆرمىگەن. مەركەزدىكى كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن تانۇش ئەمەس. ئەگەر ئۇنى رەئىس ئىز باسارى دەپ ئوتتۇرىغا قويساق، ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەھمەتجان بىلەن بۇرھان شەھىدىن باشقا، يەقەت مەسئۇلا قالدى. ئۇ شۇ مەزگىلدە شنجاڭنىڭ تەپتىش ئەمەل-دارى بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئابرويلۇق كىشى ئىدى. شېڭ-شىسەيگە قارشى تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئىچكىرىگە قېچىپ بېرىپ مەركەزدە ئون يىلدىن ئارتۇق تۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى، گومىنداڭ مەركىزىنىڭ تەپتىش ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ دائىم مەركەزنىڭ يىغىنلىرىدا دادىل، ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەپ، شېڭ شىسەينى سۆكەتتى. ھەممىدە كۆچىنىڭ بېرىچە شنجاڭ خەلقى ئۈچۈن دەرد تۆكۈپ، شنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋەكالىتەن سۆزلەيتتى. ھەممە كىشى ئۇنى شنجاڭنىڭ رەھبىرى بولالايدىغان زات دەپ قارىشاتتى. شۇ يىلنىڭ بېشىدا مەن نەنجىڭدە جياڭ-جېيشىغا شنجاڭ مەسىلىسىنى دوكلات قىلغان ۋاقتىمدا، جياڭ-جېيشى ئۇنى ئېغىزغا ئالغان ھامىدە مەندىن: شنجاڭنىڭ رەئىسلىكىنى ئۇنىڭغا بەرسەك قانداق بولار؟ دەپ سورىغانىدى. مېنىڭچە، ئەگەر ئۇنى رەئىسلىككە ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولساق مەركەزنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئوڭايلا ئۆتۈپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ ئائىلىسى غۇلجىدا بولۇپ، ئىلى تەرەپتىن تېنچلىق سۆھ-

بىتىگە قاتناشقان ئۇچ ۋەكىلنىڭ بىرىسى بولغان رەھىمجان سابىر ھاجى ئۇنىڭ جىمەن ئىنسىسى بولىدۇ. غۇلجىدا نۇرغۇن ئادەملەر بىلەنمۇ بىرىش - كېلىش مۇناسىۋىتى بار ئىدى. بۇنىڭغا قاراپ ئۇ كىشىنى بۇ ئورۇنغا قويساق ئۇچ ۋىلايەتنىڭمۇ ماقۇللۇقىغا ئېرىشىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىغانىدىم. يەتتە ۋىلايەت تەرەپتە ئەزەلدىن ئۇنىڭغا قارشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىدۇق. ئۇيغۇرلار شىنجاڭنىڭ ئاھالىسى ئىچىدە 75% دىن ئارتۇقراقىنى تەشكىل قىلىدۇ. رەئىس نامزاتلىقىنى ئۇيغۇرلاردىن ئوتتۇرىغا قويۇش، مىللىي ئاپتونومىيە روھىغا ئۇيغۇن، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا مۇۋاپىق كېلەتتى.

دەرۋەقە شۇ چاغدا مەن مۇنۇلارنىمۇ ئويلاپ يەتتىم: مەسئۇت شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى ئۇن نەچچە يىل بولغان، يەرلىك بىلەنمۇ كۆپ مۇناسىۋەتتە بولمىغان، غۇلجا ئىنقىلابىغىمۇ ئىشتىراك قىلمىغان، ئېھتىمال ئۇچ ۋىلايەتنىمۇ چاتاق چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، بىراق ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچىۋالا قەتئىي، كەسكىن قارشى تۇرىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىمىگەنىدىم. دەسلەپتە مەن غۇلجا تەرەپ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈشنى ئويلاندىم. بىراق مۇبادا ئوتتۇرىغا قويسام غۇلجا تەرەپ ماقۇل كۆرمەسە ياخشى بولمايدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ۋەھالەنكى تېنچلىق بېتىمگە ئاساسلانغاندا ئۇلكە رەئىسىنى مەركەز بىۋاستە تەيىنلەيتتى. بۇ جەھەتتە ئۇلار بىلەن مەسلىھەت قىلىشىدىنمۇ بەلگىلىمىمۇ يوق ئىدى. ئۇلار قارشى تۇرسىمۇ قانۇنىي ئاساسىي يوق ئىدى. شۇڭا نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بىۋاستىلا ئوتتۇرىغا قويىدۇق.

مەن بۇنى يوللاش بىلەن بىرگە يەنە بىرھانىنى مەركەزگە يوللىدىم. ئۇنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا قويۇشنى تەلەپ قىلدۇق. بۇ بىر تەييارلىق خىزمىتى ئىدى. مەن جىياڭجېيشىگە يوللىغان تېلېگراممامدا: بۇرھان زور كۆچ

بىلەن يېتىشتۇرۇشكە تېگىشلىك ئىختىساسلىق ئادەم، ھازىردىن باشلاپ بۇ كىشىنى مەركەز بىلەن تۇتۇشتۇرۇپ، باردى - كەلدى قىلدۇرۇپ، كەلگۈسىدە شىنجاڭغا رەھبەر قىلىشقا تەرەددۇت قىلىشاق بولىدۇ، دېدىم.

تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ماقۇل بولدى. 1947 - يىلى 5 - ئاينىڭ 19 - كۈنى رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىندى. 5 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا مەسئۇتقا قارشى تەشۋىق ۋەرەقىلىرى لوزۇنكىلار پەيدا بولدى. مەن 21 - كۈنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن كۆرۈشۈپ، مەركەزنىڭ قارارىنى ئۇنىڭغا ئوقتۇردۇم. ئۇ شۇ زامات قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە نۇرغۇن دەللىلەرنى كۆرسەتتى. مېنىڭ خەلق سايلىمى ئارقىلىق ئۆلكە رەئىسى تىكلىگەنگە قەدەر داۋاملىق ئۆلكە رەئىسى بولۇپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن شۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا: بۇيرۇق ئېلان قىلىنىپ بولدى. بۇنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ - دېدىم. ھەمدە ئۇزۇنتاك قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەيلىمگەنلىكىمدىكى سەۋەبلەرنى قايتا - قايتا چۈشەندۈردۈم. ئۇ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە بولىدۇ، دېدى.

بۇ قېتىملىق سۆھبەت بەش سائەتتىن ئۇزاق داۋام قىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان باشتىن - ئاخىر قوشۇلمىدى. مەنمۇ بۇ ئىشنى ئۇستىدە ھەر قانداق ئۆزگەرتىش ۋە يول قويۇش ئىپادىسىدە بولمىدىم. 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەسئۇتنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋىلىش مۇراسىمى ئوتكۈزۈلدى. بۇ ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى بىلەن بىرگە ئېلىپ بېرىلدى. ئىلى تەرەپكە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى مۇراسىمغا قاتناشمىدى. مۇراسىمدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سەنىيەسىدىكى ھەيئىتنىڭ ئەزاسى، قەشقەرلىك ئوسمان ۋەكىللىك سا-

لاهيستى بىلەن سۆزگە چىقتى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا سەنمىنجۇيى يولغا قويۇلمىغانىدى. شۇڭا كۆپ قېتىم ئىنقىلاب يۈز بەردى. رەئىس جاڭجۇڭ شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىنلا، مەركەزگە ۋەكالىتەن سەنمىنجۇيىنى ئىجرا قىلىپ ھەقىقىي تىنچلىق ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلدى. بۇنىڭغا پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئىشىنىدۇ. شۇڭلاشقا ئۆلكە رەئىسىنى يۆتكەشنى خالىمايمىز. مەركەزنىڭ رەئىس جاڭجۇڭنى شىنجاڭدا قالدۇرۇشنى، رەئىس جاڭجۇڭ ئۆز قولى بىلەن ھاسىل قىلغان تىنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى تەلتۆكۈس ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىمىز ۋەھاكازالار، مەقسەت روشەنكى، بۇنداق دېيىش مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىنى ياقلىمايمىز دېگەنلىكتىن ئىبارەت.

مۇراسىم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنمىنجۇيى ئەزاسى ئوسمان داموللا قاتارلىق 40 تىن ئارتۇق كىشى ماڭا بىرلەشمە ئىمزا قويغان بىر پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇلار تىنچلىق بېتىمى تېخى ئىزچىللاشتۇرۇلمىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋەزىپىسى تولۇق ئاخىرلاشقىنى يوق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلماسلىق لازىم، دېيىلگەن. ئۇلار يەنە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى بۇ ئىشتىن ئىلگىرى خەۋەر تاپمىغان. ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۆلكە رەھبەرلىرى يەككۈشلەش مۇڭاپىق ئەمەس، دەپ قەتئىي تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالدى. خەتنىڭ تولۇق تېكىستى ئۆۋەندىكىدەك:

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇمچە رەئىسى جاڭ جۇڭ جانابلىرىغا:

كەمىنلىرى مۇشۇ يىلنىڭ 5 - ئاي 28 - كۈنى ھەربىي زالدا ئۆتكۈزۈلگەن يىغىندا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ ئالماشتۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلىدۇق. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن سەنمىنجۇيى ئەزالىرى ئارىسىدا پىكىر تۇغۇلدى. سەنمىنجۇيى ئەزالىرى نەق مەيداندا پىكىر بايان قىلدى. بىز شۇ پىكىر ئىمزىدە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۇشبۇ ئىلتىماسنامىنى ھۆزۇرلىرىغا سۇندۇق. مەقسەتنى ئېيتساق، ئۆتكەن يىل تىنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان ئىدى. بىر يىل ئىچىدە گەرچە بەزىبىر يېڭى تەدبىر - پىلانلار قوللىنىلىپ، خىزمەتلەر ئىشلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر تىنچلىق بېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتا، خەلقنىڭ كۆڭلى - كۆكسى قانغىدەك خىزمەتلەر ئىشلەنمىدى. خەلق ئۈمىد قىلغان مۇشۇ مەسئۇلىيەت تېخى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ زىممىسىدە تۇرۇۋاتىدۇ. سەنمىنجۇيى ئەزالىرى شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تىنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆزگەرتىش كېرەك. يۇقىرىدىكى ۋەزىپىلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلماي تۇرۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىش ھاجەتسىز، ئەسلىدىكى ھالىتىنى ساقلاپ قېلىش زۆرۈر. سەنمىنجۇيى ئەزالىرى يەنە شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇكى، بۇ نۇقتىغا قارىماي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىگە ئۇقتۇرمايلا ھەمسەنمىنجۇيى ھەيئەتلىرىنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزمەي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنى ئالماشتۇرۇش مۇڭاپىق ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن سەنمىنجۇيى ئەزالىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تىنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى قەتئىي ئىلتىماس قىلىدۇ. تىنچلىق بېتىمىدە خەلقىمىز ئۈچۈن ئالغان مەجبۇرىيەتلەرنى ئاداققىچە ئورۇنلاشنى، ھەمدە ئۆلكە رەئىسىنى ئاساسىي قانۇن بويىچە خەلق سايلىمى ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشتىن بۇرۇن، ھەر قانداق ئۆزگەرتىشلەرنىڭ بولماسلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھۆزۇرلىرىغا ئالاھىدە مۇشۇ ئىلتىماسنى سۇندۇق. جانابلىرىغا بىر نۇسقە

سۇنغانىنىڭ سىرتىدا، ئىلان قىلىش ئۇچۇن گېزىتخانىمىزغا يوللىغۇچىتۇق.

ئۇلۇغ سەنىيەتكار ئەزالىرىمىز: ئوسمان داموللا قاتارلىقلار،

مەن بۇنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناھايىتى ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن جاۋاب بېرىپ: رەئىسىنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇلۇشى بىلەن تېنچلىق بىتىمى ئىزچىللاشتۇرۇلماي قالماپدىغانلىقىنى؛ مەركەز تېنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆزى تەئىنلىگەن ھەيئەتلەرنى يۆتكەش ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ياشانغان، ئابرويلۇق مەسئۇد ئەپەندىنى رەئىسلىككە تەئىنلىگەنلىك دەل شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ھۇرمەت قىلىپ قوللىنىلغان مۇۋاپىق تەدبىر ئىكەنلىكىنى، مەركەزنىڭ ئوچۇق بۇيرۇقىنى ئۆزگەرتىشكە تەلەپ قىلىشقا زادىلا بولمايدىغانلىقىنى تەۋسىيە قىلدىم. مېنىڭ جاۋاب خېتىمنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۇلۇغ سىياسىي سەنىيەتكار ئەزاسى ئوسمان داموللا جانابلىرىغا ھەمدە سىلى ئارقىلىق ئەمەت قازى جانابلىرىغا ۋە باشقىلارغا:

ھەر قايسى جانابلارنىڭ بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ يوللىغان مەكتۇپلىرىدىن خەۋەر تاپتىم. ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرگە قارىتا، مەن ئۆز سەمىمىي پوزىتسىيەم بىلەن تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەرمەكچىمەن:

① تېنچلىق بىتىمى ئۇلۇكىمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تېنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھوججەت. ئۇلۇكە ئىچىدىكى ھەر قانداق جاي، ھەر قانداق ئادەم ئىسرەك ھوشۇنىڭ چەكلىمىسىدە بولۇشى شەرت. بۇنىڭدىن چەتنەپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغانلىقى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا ھەرگىزمۇ

تەسىر كۆرسىتىلمەيدۇ.

② تېنچلىق بىتىمىدە، ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىشتا پەقەت ئىسىملىك تەقسىم قىلىش نىسبىتىلا كۆرسىتىلگەن، ئۇنىڭدا نامزات چەكلىمىسى يوق. مەركەزدىن تەيىنلەنگەن ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى مەركەز خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كېتەلەيدۇ. خۇددى غۇلجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى ئىلى تەرەپ خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كەتكەنگە ئوخشاش.

③ مەركەزنىڭ بۇگۈنكى كۈندە شىنجاڭلىقلارنى شىنجاڭ ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمىتىگە زىياسەتچىلىك قىلىشقا قويۇپ يوقسەك ئىناۋەتكە ئىگە مەسئۇد ئەپەندىنى ئۇلۇكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەئىنلەنگەنلىكى، ھەقىقەتەنمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي ھوقۇقىغا ھۇرمەت قىلىش يولىدا قوللانغان مۇۋاپىق تەدبىر. ئاۋادا مەركەزدىن ئىلان قىلىنىپ بولغان بۇيرۇقنى ئۆزگەرتىش تەلەپ قىلىنسا، بۇ مۇتلەق بولمايدىغان بىر ئىش.

④ پېقىر گەرچە قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈتىمەسەمۇ، لېكىن يەنىلا گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە داۋاملىق مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىپ تېنچلىق بىتىمىنى تولۇق ئىجرا قىلغۇزىمەن. ھەمدە سىياسىي پروگراممىنىڭ تەدرىجى ئەملگە ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن، سىرتتىن ياردەم كۆرسىتىشنى خالايمەن. پېقىر بۇ ھەقتە، ھەر قايسى جانابلارغا كاپالەت بېرەلەيمەن.

⑤ ھەر قايسى جانابلارنىڭ تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا نىسبەتەن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرىمەن. ئۆتكەن يىل 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن بۇيان، تېخىنچە تولۇق ئىجرا

قىلىنمىغان تەرەپلەر بار. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن كۆڭۈل بۆلمەن. بولۇپمۇ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇپلىش مەسىلىسىگە تېخى خاتىمە بېرىلمىدى. ئوچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تۇزۇش، ئۇلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىش، دۆلەت مۇداپىئە قوشۇنلىرىنى كىرگۈزۈش قاتارلىق ماددىلار تېخى تولۇق ئىجرا بولمىدى. ھەر قايسىلىرىنىڭ خەلق ۋەكىلى سۈپىتىدە، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا بولۇشىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ، كۆپرەك يول كۆرسىتىپ بېرىشلىرى ھەمدە بۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ نازارەت قىلىشلىرىنى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ بۇرۇنراق تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىنى تەقەززالىق بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

⑥ ئەڭ ئاخىرىدا ئۆلكىلىك سەنىيخۇي يىغىنىنى ئوڭۇشلۇق ئېچىپ، دېموكراتىك سىياسەت ۋە تېنچ قۇرۇلۇش ئۈچۈن ئاساس يارىتىشىڭىزلارنى ئۈمىد قىلىمەن ھەمدە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەر قايسى جانابلارغا ھۆرمەت بىلدۈرىمەن.

ئېھتىرام بىلەن: جاڭ جۈجۇڭ

6 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى

شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا مەن يەنە ئاقسۇ قاتارلىق يەتتە ۋىلايەت تەرەپتىكى بىر قانچە ئون نەپەر ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ بىرلەشمە ئىمزا قويۇپ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. بۇ خەتتە ئۇلارنىڭ مەركەزنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقى، مەسئۇدىنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىنى قارشى ئالىدىغانلىقى بىلدۈرۈلگەن. شۇنىڭدەك يەنە: ① مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقى؛ ② ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ بولغان ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈپ چىقىش، ئۇلارنى تەكشۈرۈپ چىقىشتىن بۇرۇن يېڭىن

ئېچىشقا بولمايدىغانلىقى؛③ جايلاردىكى ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى تولۇق كىلىپ بولغاندىلا يېڭىن ئېچىشقا بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن.

مەسئۇدىنىڭ رەئىس بولۇشىغا غۇلجا تەرەپنىڭ قارشى تۇرۇشىدىكى سەۋەب، ئۇلارنىڭ قارىشىچە، مەسئۇد چوڭ «پانتۇركىست» بولۇپ، سوۋېتكە قارشى تۇرىدىكەن. بۇ ئىشتىن بۇرۇن مېنىڭ زادى خەۋىرىم يوق ئىدى ھەمدە دەققەتمۇ قىلمىغانىدىم. مەن پەقەت مەسئۇد مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ، سوۋېتكە قارشى پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ باققىنمۇ يوق، دەپلا ھېس قىلىپ تۇرمەن. ئېھتىمال بۇ مېنىڭ بىپەرۋالىق قىلغان تەرىپىم بولسا كېرەك.

ئىككى تەرەپ تالاش ـ تارتىشىنىڭ گىرەلەشكەن تۈگۈنى، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش مەسىلىسىگە مەركەزلەشتى. غۇلجا تەرەپ باشتىن ئاياق قەتئىي قارشى تۇرۇۋالدى. مەن بولسام بۇيرۇقنى ئۆزگەرتەيمەن، دەپ چىڭ تۇردۇم. مانا بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ چېكىنىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئىدى.

(2) ئۆلكىلىك سەيمىنخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشىغانلىقى

سايلام قانۇنىغا ئاساسەن، ھەر قايسى ۋىلايەتلەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ چىققاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ھەيئىتىنىڭ يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، سەنىيخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ۋاراسىم يىغىنىنى ئېچىش تەييارلىقىنى ئىشلىدى. بىر قانچە ئاي تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق بۇ ئىش ئاساسەن ئاخىرلاشتى. 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىگە قەدەر ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇردى، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى 121 كىشىگە يېتىپ، قانۇندا بەلگىلەنگەن سانغا تولدى. بۇنىڭ بىلەن 5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئېچىلىش ۋاراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا مەن ئالاھىدە تەبرىك نۇتقى سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى، شىنجاڭ ئۇلۇكسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا تارىخىي ئەھمىيەتلىك كاتتايىغىن ۋە دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسىنى سېلىپ، پۈتۈن ئۇلۇكنىڭ تېنچلىق خىزمىتىنى مۇستەھكەملەيدىغان يىغىن ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. «خەلقنىڭ ئۆز ۋەكىللىرى بولغاندا، ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىدىغان ئورگان بولغاندا، سەنىيەخوي يىغىنىنى نېمە ئۈرۈش مەيدانىغا ئايلاندۇرۇپ، ئېغىز بىلەن قەلەمنى توپ - مىلتىق ئورنىدا ئىشلەتكىلى، ھەممە مەسىلىلەرنى دېموكراتىك يىغىن ئارقىلىق ھەل ئىلىۋالغىلى بولىدۇ. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مۇندىن كېيىن ئۇلۇكىمىزدە قايتا ئۇرۇش يۈز بەرمەيدۇ. مىلتىق - زەمبىرەك ئاۋازلىرى قايتا ئاڭلانمايدۇ».

بۇنىڭ ئارقىسىدىنلا مەن يەنە شىنجاڭ ئۇلۇكىگە دائىر بايانلىق تەدبىرلەر گەرچە تېنچلىق يېتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدىن ئىبارەت ئاساسقا ئىگە بولسىمۇ، لېكىن بۇ پىرىنسىپلىق بەلگىلىمىلەرنى يەنىمۇ كونكرېت تۇردە ئەمەلىي يولغا قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئىقتىساد، قاتناش، مائارىپ، مالىيە جەھەتلەر بويىچە شىنجاڭ ئۇلۇكىنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكە بولىدۇدەپ كۆرسەتتىم «كۆپچىلىكنىڭ بارلىق ۋاقىتىنى، زېھنى - كۈچىنى تېنچلىقنى مۇستەھكەملەش، قۇرۇلۇشنى كۈچەيتىش يولىدىكى تەتقىقات، لايىھىلەش، تەكلىپ سۇنۇش جەھەتلەرگە سەرپ قىلىش» نى ھەمدە شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش جەريانىدا، ئۇلۇكلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئەڭ ئاخىردا مەن ئۆز ئارزۇيۇمنى قايتا تەكىتلەپ: «مەن ئاللىبۇرۇنلا پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىگە خىزمەت قىلىش، پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىنە يول ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن شىنجاڭغا كەلگەنلىكىمنى تەكرار - تەكرار بايان قىلىپ ئۆتكەنىدىم. مەن ئاچ

ماقچى بولغان قانداق يول بولىدۇ؟ بۇيول — تېنچلىق يولى، بىرلىك يولى، دېمۇكراتىيە يولى، ئىتتىپاقلىق يولى، شۇنداقلا يەنە گۈللىنىش يولى. شۇڭا ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئۇتكەنكى بىرىيل ئىچىدە بۇ خىزمەتلەرنىڭ دەستلەپكى شەكلىنى بولسىمۇ ۋۇجۇتقا چىقىرىۋالدۇق. مۇندىن كېيىن پىلانلىق، باسقۇچلۇق ھالدا باشتىن - ئاخىر بوشاشمايلا ئىشلەيدىغان بولساقلا، بۇنى چوقۇم تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، مەڭگۈ تېنچلىققا كاپالەتلىك قىلغىلى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېمۇكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سەنمىنجۇيىچە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش مەقسىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ھازىر پۈتۈن ئۇلۇكە خەلقىنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۇلۇكلىك سەنىيەخوي ھەيئىتى قۇرۇلدى. مىنىڭ يول ئېچىش ئىشىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئاخىرلاشقان ھېسابتا بولدى. ئەمدى ئۆتكۈزۈپ بەرسەملا بولىدۇ» دېدىم. ھەمدە ئىپادە بىلدۈرۈپ: «مۇندىن كېيىن مەن گومىنجىڭنۇ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن شىنجاڭلىق قېرىنداشلارنى ئاسراشتەك قىزغىنلىقىم بىلەن، ئۇلۇكىمىزنى تېنچ گۈللەندۈرۈش ئىشىغا ياردەم كۆرسىتىمەن، شۇنداقلا بۇ ئىشلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارايمەن» دېدىم.

مۇراسىم تۇگىگەندىن كېيىن، ئۇلۇكلىك سەنىيەخوي ئەزالىرى ھەرقايسى ۋىلايەتلەر بويىچە بىردىن ئادەم كۆرسىتىپ ئورتاق پىرىزىدىيوم تەشكىللەپ سەنىيەخوي يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلماقچى بولدى. يىغىن باشلىنىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئۇلۇكلىك سەنىيەخوي ئەزالىرىنىڭ سانى بىلەن سالاھىيىتىدە مەسىلە كۆرۈلدى. مەسىلەن: ئىلى ۋىلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك ئەزا 14 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇزۇنىي مەلۇم قىلغىنى 18 نەپەر بولۇپ، تۆت نەپىرى ئارتۇق؛ تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن

ئالته نەپەر كىشى سايلىنىشى كېرەك ئىدى، ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنى سەككىز نەپەر بولۇپ، ئىككى نەپىرى ئارتۇق؛ يەنە تېخى بەش كىشىنىڭ ئىسىم فامىلىسى ـ ئەسلىدىكىسى بىلەن ماس كەلمەيدۇ. قەشقەر ئۇلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك ئادەم 20 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە مەلۇم قىلغىنى 22 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە نەپەر كىشىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى ئەسلىدىكىسىگە ماس كەلمەيدۇ. ھالبۇكى ئىلى تەرەپتىن سايلاپ چىقىلغان سەيىنخۇي ئەزالىرىنىڭ كۆپ سانىدىكىسى ھازىر ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەمەلدارلار ۋە ھەربىي، ساقچى كاتتىباشلار بولۇپ، سايلام قانۇنىدىكى بەلگىلىمىگە ئويغۇن كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن جەدەل ـ ماجرا باشلاندى. ئالاھىدە تەشكىللەش ئارقىلىق مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رىياسەتچىلىكىدىكى يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا تەكرار تەكرار مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئىككى قېتىم بۇنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئەسلىدە بۇنى ھەل قىلىشقا بولاتتى. بىراق سەيىنخۇي يەنىلا ئېچىلمىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب مۇنداق بولغانىدى: ئالدى بىلەن سەيىنخۇي ئەزالىرى ئىككى تەرەپكە بۆلىنىپ كېتىپ، بىر ـ بىرىگە قارىمۇ قارشى ئىككى لاگېرنى شەكىللەندۈرۈپ قويدى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە يول قويمىدى. يەنە بىرى، بەزىلەر شۇ چاغدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىش ۋە مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدا تەكلىپ سۇنماقچى بولدى. شۇڭلاشقا پىرىزىدىيومدىكى كۆپچىلىك ئەزالار، ئومۇمەن سەيىنخۇي ئەزالىرى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغان تەكلىپلەر: ① شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ دۆلەت بىلەن بولغان مۇناسىۋەتىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. ② دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىپ، دۆلەتنىڭ ئىگىلىكى ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ؛ ③ مەركەزنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىغا قارشى تۇرۇشقا بولمايدىغانلىقى ئوغرىسىدا پىكىر قىلدى.

بۇ ئوچ نوقتا، شۇ چاغدىكى ئۆلكىلىك سەيىنخۇي ھەيئىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى داۋالغۇپ تۇرغان كەيپىياتقا قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. غۇلجا تەرەپ گۇرۇھىدىكى سەيىنخۇي ئەزالىرى 1 ـ، 2 ـ ھاددىنى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق 3 ـ ھاددىغا قەتئىي چىقتى. بۇ ئۆلارنىڭ ئۆلكىلىك سەيىنخۇي ئەزالىرى يىغىنىدىن پايدىلىنىپ، مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش يولىدىكى ھەرىكىتىنىڭ تۇنجى قەدىمى ئىسپاتلاپ بەردى. پىرىزىدىيومدا پىكىر بىرلىكى بولمىغانلىقتىن يىغىن بىر قېتىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىلمىدى. 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن تارتىپ 3 ـ كۈنىگە قەدەر كۆپ تەرىپىچانلىق كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، قاتمال ۋەزىيەتنى زادى يۇمشاتقىلى بولمىدى. ۋەزىيەت ياخشى ئەمەس ئىدى. مەن 7 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى يىغىن پىرىزىدىيوم ئەزالىرى بىلەن يەتە كىشىلىك گۇرۇپپىنى چاقىرىپ بىرلەشمە سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ ئۆز ئارا يول قويۇپ قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنى مۇراجىئەت قىلدىم. ئۇدا ئوچ قېتىم مەسلىھەتلەشتۇق. ئەمما بىر قېتىمۇ نەتىجە بەرمىدى. ئىسلام دىنىدا كىلەرنىڭ روزى ھېيىت بايرىمى يېقىنلاشىپ قالغاچقا، قەشقەر دىن كەلگەن سەيىنخۇي ئەزالىرىنىڭ تەكلىپى بۇيىچە، كۆپ سانلىقلارنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈپ، يىغىن پىرىزىدىيومى 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن باشلاپ يىغىنى ۋاقتىلىق توختىتىدىغانلىقىنى، قاچان يىغىن چاقىرىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بەلگىلەيدىغانلىقىنى قارار قىلدى.

ئۆلكىلىك سەيىنخۇي يىغىنىدا ئىككى تەرەپ ئوقۇنۇشقاندا، غۇلجا تەرەپنىڭ بەزى سەيىنخۇي ئەزالىرى ماڭا ئىككى پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇنىڭدا ئاساسەن مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىغا قارشى بەزىبىر گەپلەر يېزىلغانىكەن. 6 ـ ئاينىڭ

25 - كۈنى مەن ئۇلارغا «ئىككى تەرەپنىڭ ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىپ، بىر - بىرىگە يول قويۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن» دېگەن تېمىدا ئوچۇق جاۋاب قايتۇردۇم. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى 1947 - يىل 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىكى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنىدى.

مەن شۇنداق سەممىي تۇرده تەپسىلىي جاۋاپ بېرىپ چۈشەندۈرگەن بولساممۇ ئۇلارنى يەنىلا قايىل قىلالمىدىم. ئۆلكىلىك سەنىمخوي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشغانلىقى مەن ئۈچۈن بىر چوڭ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى. ئىلى تەرەپكىمۇ بۇ ئىش قاتتىق تېگىپ كەتتى. ئىلى تەرەپنىڭ كۆچى يىغىنىنى تىزگىنلىيەلمىگەنلىكتىن، ئۇلارنىڭ پىلانلىرىمۇ ئەمەلگە ئاشماي قالدى.

(3) تۇرپان، توخسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ

تۇرپان، توخسۇن، پىچان ئۈچ ناھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تىكلەنگەندىن كېيىنكى بىر نەچچە ئاي مابەينىدە مەلۇم بولۇشچە «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار ئىتتىپاقى» بىلەن «شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرى» تەشكىلاتى تاشيوللاردىكى ھەربىي ماشىنىلارنى توسۇپ، ئاشلىق بۇلاپ ترانسپورت ئىشلىرىغا توسالغۇ پەيدا قىلغان. خەلقنە تەھدىت سېلىپ ھۆكۈمەتكە ئاشلىق ساتقۇزمىغان. تەمىنات ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان. داۋاملىق پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ جەمئىيەتنى تىنچ قويماي چاپلىغان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تۆھمەت قىلغان. ھەربىي قىسىملار قورال كۆچى بىلەن چەكلەشنى قايتا - قايتا تەلەپ قىلسىمۇ، مەن بۇنى ئىزچىل توسۇپ قورال كۈچى ئىشلىتىشكە يول قويمىدىم. ئالدى بىلەن تىنچلىق، سەۋر قىلىش، داۋالى سۆزلەشنى

تەك تەسىرلەندۈرۈش ئۈسۈلىنى قوللاندىم.

مەسئۇلىيەتنى رەئىسلىككە قويمايمىز دەپ كازالاڭ. ئۇلار داۋاملىق جايلاردىكى ساقچى ئورۇنلىرىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. ساقچىلارنى ئۆلتۈردى. ئامبارلارنىڭ ئىشكىنى قومۇرۇپ ئاشلىقنى پاك - پاكىز بۇلاپ قۇرىتىۋەتتى. ئۇلارنىڭ خوردىكى شۇنچە ئۆرلەپ كەتكەن بولسىمۇ، مەن يەنىلا شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەسلىنى تېچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى، چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلدىم.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگە كەلگەندە ئۇلار توخسۇندىن كۆمۈشتە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قوزغىغان. 7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى يەنە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ سېگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تېخىمۇ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغىغان. ئۇلار شەرقىي تۈركىستانىنىڭ ئۈچ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى توپلاپ ئۆزلىرىنى «شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرى» دەپ ئاتاشقان شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە زور چەمغا ئۇچرىغان. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، ئەھۋال چىداپ تۇرغۈسىز دەرىجىگە يېتىپ، قايتارما زەربە بەرمەي ئامال بولمىغان. بىر پەللە جەڭ ئارقىلىق توپلاڭچىلار پات - پاراق بولۇپ كەتكەن. يەنە ئۇلارنىڭ بىر مۇنچە كاتتىۋاشلىرى ئەسىرگە ئېلىنغان ھەمدە بىر مۇنچە ھۇججەتلەر قولغا چۈشكەن.

شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، توپلاڭچىلار شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرپان، پىچان، توخسۇن ئۈچ ناھىيىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلىغانكى، بۇ ئۈچ ناھىيىنى جەنۇبىي شىنجاڭغا بارىدىغان قاتناشنىڭ تۇغۇنى، شىنجاڭنىڭ مەركىزىي

جايى دەپ قارىغان؛ قوزغىلاڭ مۇئەپپەقىيەتكە ئېرىشسە، جەنۇبىي شىنجاڭغا تەسىر كۆرسىتىپ، شەرقىي شىنجاڭدىن بىرلا ۋاقىتتا قوزغىلىپ ئۇرۇمچىگە تەھدىت سالغىلى، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئوچ ۋىلايەت بىلەن بىرلىشىپ قىسىپ ھۇجۇم قىلىش ۋەزىيىتىنى ياراتقىلى بولىدۇ. ئۇلار شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىق ھەرىكىتىنى چاقىرىق قىلىپ، قوراللىق تەشكىلات ئارقىلىق دۆلەت ئارمىيىسىنى قورال كۈچى بىلەن قوغلاپ چىقىرىپ ھاكىمىيەتنى ئارتۇقچىلىقچى بولغان. بۇ ناھايىتى زور سۈيقەستنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بەرگەن مەلۇماتىغا ۋە قولغا چۈشكەن ئۇرغۇن ئىسپاتلارغا ئاساسلانغاندا، غۇلجا تەرەپ بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭنى ئاستىرتىن قوللىغان. بىزگە ئەسىرگە چۈشكەن تۇرپاننىڭ سىڭگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشقان كاتتىۋاشتىن ئۇقۇشمىچە، ئۇ ئىلى تەرەپتىن كەلگەنمىكەن. بىراق مەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا، بۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ ئىلى تەرەپكە چاتىشلىق، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ، ئېغىر ماجىرالارنى تۇغدۇرۇۋېتىپ پارچە-پارچە كېتىشىنەڭ ئاقىۋىتىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بۇنى پەقەت تەسادىپىي يۈز بەرگەن ۋەقە سۈپىتىدە بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت تەدبىرنى بەلگىلىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، بۇمەسىلە ئۈستىدە ئانچەمۇنچە توختىلىپ ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرمەيلا ئۆتۈپ كەتتىم. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ كەيپىياتىدىن خاتىرجەمسىزلىك بىلىنىپ تۇراتتى. بۇمۇ ئۇلارنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى بىۋاستە سەۋەبلەرنىڭ بىرى.

ھەربىي دائىرىلەرنىڭ مەلۇم قىلىشىچە تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭدىن كېيىن، قەشقەر تەرەپتىمۇ يوشۇرۇن تەشكىللىنىپ مۇشۇ قوزغىلاڭغا ئاۋاز قوشۇش ھەرىكەتلىرى يۈز بەرگەن. قەشقەر جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم جاي بولغاچقا، تولۇق

تەييارلىق كۆرۈپ قويۇش ئۈچۈن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ ئالدىنى ئېلىشى توغرىسىدا ئالاھىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىشىچە، مۇھىم تەرەپتىن گۇمانلىق دەپ قارالغان ئۇنسۇرلاردىن ئون نەچچەيلەننى تۇتۇپ، رەسمىي قىلىپ ئۇلارنىڭ ئەركىن ھەرىكەتلىنىشىگە يول قويۇلمىدى. لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ كەڭچىلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارغا يەنىلا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىلدى. قەتلى قىلىشتەك جازا ئۇسۇللىرى بىلەن سوراق قىلىش مەنئىي قىلىندى. بۇ جەھەتتە شۇ جايدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلار ئەشۇنداق ئىشلىدى. بىراق بۇمۇ تەبىئىي ھالدا غۇلجا تەرەپنىڭ ئازىراق چىنىغا تەگدى.

بۇ قېتىمقى ۋەقە جەريانىدا مېنى ئەڭ ئازابلايدىغان ۋە پۈشايمان قىلدۇرىدىغان ئىش شۇ بولدىكى، مەلۇم بولۇشىچە تۇرپان قوزغىلىڭىدىن كېيىن، ئىشپىيونلار سىستېمىسى مۇشۇ جايلاردا ھەدەپ تۇتقۇن يۈرگۈزۈپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى شەپقەتسىز تۇردە ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئىشپىيونلارنىڭ ئەزەلدىنلا ئۆز سىستېمىسى بار بولۇپ، ئۇلار شۇ يەردىكى ھەربىي - ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ كونترول-لىقىنى قوبۇل قىلمايتتى. مەن بۇنداق خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قاتتىق غەزەپلەندىم، قاتتىق ئەيىپلىدىم، بىراق بولىدىغان ئىش بولۇپ بولغاندا، مېنىڭ بۇ ئەيىپلىشىم نېمىگە كار قىلسۇن!

بىر قېتىملىق سۆھبەت

ئۆلكىلىك سەنىيخۇي يىغىنى ۋۇجۇدقا چىقمىغان ۋە تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلاڭ ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۆلكە ئىچى ۋە مەملىكەت مىقياسىدا ھەدەپ غۇلغۇلا پەيدا بولدى. پىتنە - ئېغىزالار ئىنتايىن كۆپ تارقالدى. ھەتتا چەت ئەل مەتبۇئاتلىرىمۇ بۇنى كۆپتۈرۈپ داۋراڭ سالدى. بۇنىڭ ماڭا چېتىلى-

دىغان تەرەپلىرىمۇ بار بولۇپ، پاكىتقا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان نۇرغۇن خەۋەرلەر بار ئىدى. مەسىلەن: بەزىلەر شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بىر قاتار ۋەقەلەر بولۇپمۇ ئۆلكىلىك سەنىيەدىكى يىغىنىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقمىغانلىقى ۋە تۇرپان، پىچان، توخسۇن ۋەقەسىنى يالغۇز ئىلى تەرەپلا كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەمەس، بەلكى بۇ ئىش ئاستىرتىن سوۋېت بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارىغان. يەنە بەزىلەر: مېنىڭ ئىزچىل تىنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزگەنلىكىمنى ئاجىزلىق قىلىدى، دەل ۋاقتىدا كەسكىن تەدبىر قوللانمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن جەمئىيەتچىلەر - ماجىرالار كېلىپ چىقتى، دەپ ھېسابلىغان. ھەتتا بەزى كىشىلەر، ئەگەر داۋاملىق مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىمۇ قولدىن كەتكۈزۈپ قويىدۇ، دېگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىنى قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان. بۇ خىل ئوي - پىكىرلەر شىنجاڭدىكى ھەربىي مەسئۇل كىشىلەر ئارىسىدا داۋاملىق ئىپادىلىنىپ تۇردى. چەت ئەللەردە يەنە، ئىلى تەرەپ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ، دېگەن پىتنە - ئىغۋالار تارقالدى. مەن بۇ خىل ئەھۋالنى كۆرۈپ، بۇ ئىشقا نىسبەتەن داۋاملىق سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا تاقەت قىلالمىدىم. شۇڭا بىر سۆھبەت ئېلان قىلىپ، ھەممە پىتنە - ئىغۋالارنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مېنىڭ ئىزچىل پوزىتسىيەمنىڭ شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى شەرھىلەپ ئۆتتۈم. بۇ مېنىڭ قەتئىي تەۋرەنمەيدىغان سىياسىتىم ئىدى. بۇ سۆھبەت 1947 - يىلى 7 - ئايىنىڭ 21 - كۈنى بىرلا ۋاقىتتا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتتىدا ئېلان قىلىندى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە‌نمۇ ئېغىر، ھەتتا پارچىلىنىپ كېتىش تەرىپىگە قاراپ يۈزلەنمەكتە. مەيلى قانداقلا مەيداندا تۇرۇپ سۆزلىمەيلى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى جەزمەن ئۇ

رۇش يولى بىلەن ھەل قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئىمكانىيەتنىڭ بىرىنچە ئەڭ زور دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت ۋە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىلا، شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى قاتمال ۋەزىيىتىنى يۇمشاتقىلى بولىدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلق، مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يولغا قويغان تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدىن رازى بولدى، ئۇلار قەلبىدە ۋەتەننى ھىمايە قىلىدۇ. ئەگەر بەزى كىشىلەر باشقىچە غەرەز بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئۇرۇنسا، بۇخەلقنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ، ھەرگىز مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ نۇقتا شىنجاڭ ۋەزىيىتىدە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىشتىكى مۇھىم ئاچقۇچ. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى زاتلارنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىگە دىققەت - ئېتىبارى بىلەن قارىغانلىقى بىر ياخشى ئەھۋال. مەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ھالىتىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان زاتلارغا چىن قەلبىمدىن مىننەتدارلىق بىلدۇرىمەن. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى گېزىتلەرنىڭ مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە ئېلان قىلغان پىكىرلىرىدىن پاكىتقا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىرى كۆپ. ۋاھالەنكى كۆپ تۇرۇۋېتىلگەن ھەتتاكى پاكىتقا تامامەن ئۇيغۇن كەلمەيدىغان پىكىرلەرمۇ كۆرۈلۈۋاتىدۇ. مۇشۇنداق خەۋەرلەر ئاساسلا ئورۇنسىز چۈشىنىشمەسلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى پايدىسىز تەرەپكە يۈزلەندۈرۈپ قويىدۇ. بۇنداق بولغاندا، بۇ گېزىت خەۋىرى بولماستىن، بەلكى شەخسى غەرەز بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ خىل خەۋەرلەر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە ۋە شەخسەن ماڭا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىم ئارقا - ئارقىدىن سۈرۈشتە قىلىشى ۋە تەسەللى ئېيتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. گەرچە مەن بۇ ھەقتە جاۋاب بې

ریشنی ئویلاشمىغان بولسامۇ، لېكىن بۇ ھەقتە يىغىنچاق بىر جاۋاب بېرىشنى لايىق كۆردۈم. بىرىنچى، دېپلوماتىيە مۇناسىۋىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ئەڭ زەلدىن دۇنياۋىي مەسىلە ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى مەسىلە ئەمەس. ئەگەر بىر ھالقىسى دەپ قارىماي مۇمكىن ئەمەس. يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىلا ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار شىنجاڭغا نسبەتەن جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىش غەرىزىنىڭ يوقلۇقىنى ئاللىقاچان جاكالاپ ئوتكەنىدى. ھالبۇكى جۇڭگونىڭ شىنجاڭ تەرەپتىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ خەۋپسىزلىكىگە تەھدىت سېلىش ئىمكانىيىتى يوق. پېقەت ئۆز ئەقىل - پاراسىتىمگە تايىنىپ شۇنى ھۆكۈم قىلالايمەنكى، ئىككى مەملىكەت شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى ساقلاپ، ئۇزۇنارا مۇناسىۋەتنى يېقىنلاشتۇرماي زادىلا مۇمكىن ئەمەس. پېقەتنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ ھۆددەمگە ئالغان ۋەزىپەمۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەت بېرىش ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتەك ئىككى چوڭ سىياسەتنى ئىجرا قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. بۇ سىياسەت بىر يىلدىن بۇيان، مەلۇم ئونۇمگە ئېرىشكەنەك بولدى. تا ھازىرغا قەدەر مەنده بۇ سىياسەتنى قىلىچە ئۆزگەرتىۋېتىدىغان غەرەز يوق. بۇنى داۋاملىق ئىزچىل ئىجرا قىلىمەن. ئىككىنچى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مەسىلەردىن ئېلىپ ئېيتساق، پېقەت شىنجاڭدىكى سىياسىي مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا تامامەن دۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىمى بىلەن مەركەزنىڭ ھەل قىلىۋچ تەدبىرلىرىگە ئەمەل قىلدىم. گەرچە ھەممە تەدبىرلەرنى زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى، دەپ ئېيتالمىسامۇ، لېكىن شىنجاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە نسبەتەن بىرلىككە كېلىش، ئىتتىپاقلىشىشنىڭ داغدام يولى ئېچىلدى.

شىنجاڭدىكى سىياسىي مەسىلىلەر بىلەن مىللىي مەسىلىنىڭ ئەمدى قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىشنىڭ ئامىلى بولمايدىغانلىقى، ئەڭ بولمىغاندا بۇنى قالايمىغانچىلىق تۇغدۇرۇشنىڭ بانىسى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەر قانداق كىشى ئىنكار قىلمايدۇ. مۇبادا تەسادىپىي باشقا ۋەقەلەرنىڭ داۋالغۇتىشىدىن تىنچلىق ۋەزىيىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى دېسەك، پېقەت شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇكى، ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا مۇنداق قالايمىقانچىلىقلارنى جەزمەن چەكلەپ، تىنچلىقنى كاپالەت بېرەلەيدۇ، لېكىن مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزگەن سىياسىتى، ھەر قانداق تەسىرلەرگە ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ، قەتئىي ئۆزگەرمەيدۇ.

خەت - چەكلەر

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان 1947 - يىلى 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۇرۇمچىدىن ئايرىلغانىدى. ئۇ مېڭىشتىن ئىلگىرى، ئاددىيغىنە قىلىپ بىر نەچچە جۈملە سۆز يېزىپ بىر پارچە خەت قالدۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭدا، ئۆزىنىڭ قايتىپ كېتىپ رۇزى ھېيتىنى غۇلجىدا ئۆتكۈزىدىغانلىقى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي قايتىپ كېلىدىغانلىقى يېزىلغان، كېيىن باشقا ھەيئەت ئەزالىرى جەم - جىملا ئارقا - ئارقىدىن كېتىپ قېلىشتى. 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مۇئاۋىن نازىر رەھىمجانغا بىر پارچە ئۇزۇن خەت يازدىم. بۇنىڭ مەزمۇنى بىرقانچە قىسىمغا بۆلۈنىدۇ:

(1) مېنىڭ يول قويۇشۇم ۋە سەۋرىچانلىق قىلىشىم. بۇنىڭدا تىنچلىق پىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنكى نۇرغۇن مۇھىم ۋەقەلەرنى تىزىپ كۆرسەتتىم. مەسىلەن: تىنچلىق پىتىمىدىكى ھەربىي ۋە سىياسىي ئىشلارغا دائىر مۇھىم مادىدلارنى غۇلجا تەرەپ

رەپنىڭ ئىجرا قىلمايۋاتقانلىقى؛ چۆچەك پاجىئەسى؛ دۆربىلجىن پاجىئەلىرىنىڭ يۇز بېرىشى؛ خەنزۇلارغا مايىللارنىڭ ھۇجۇم - ھاقارەتكە ئۇچرىشى، ئۇرۇلۇشى، «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى»، «مىللىي مۇناپىق» دەپ ھاقارەتلىنىشى؛ مەخپىي تەشكىلاتلارنىڭ «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشى، تۇرپان، پىچان، توقسۇن قوزغىلىڭىنىڭ ئۈيۇشتۇرۇلۇشى، ھۆكۈمەتكە قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، مەركەزگە قارشى ناماينىش ۋە تەشۋىقاتلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى، ..... مانا بۇلار ئارقىلىق غۇلجا تەرەپنىڭ ئىزچىل ھالدا ۋەزىيەتنى كونترول قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزۈمنىڭ بولسا ھەر قاچان چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىمنى ئىسپاتلىدىم.

(2) بىزدە بولۇشقا تېگىشلىك ئورتاق تۇنۇش، بۇنىڭدا شىنجاڭ مەسىلىسىگە قارىتا غۇلجا تەرەپتە توغرا تونۇشنىڭ يېتەرسىزلىكىنى، بۇنىڭ ئاساسەن مۇنۇلاردا ئىپادىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم: (A) غۇلجا تەرەپنىڭ مەيلى ئاغزىدا، مەيلى ھۇججەتلىرىدە ياكى كۆڭلىدە بولسۇن، پەقەت بىرلا شەرقىي تۈركىستان» بار، جۇڭخۇا مىنگو يوق؛ (B) غۇلجا تەرەپ پەقەت كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇپ، سوۋېتكە مايىل بولۇشىغىلا يول قويىدۇ. كىشىلەرنىڭ ھەم خەنزۇلارغا، ھەم سوۋېتكە مايىل بولۇشىغا يول قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار: (C) سوۋېتكە مايىل بولۇپ خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلارنى «ئىنقىلابىي يولداش»، خەنزۇلارغا مايىل بولۇپ سوۋېتكە قارشى تۇرغانلارنى «ئەكسىيەتچى» دەپ ھېسابلايدۇ. مەن مۇنداق دەپ كۆرسەتتىم: (D) جۇڭگو شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتىنى، ۋاھالەنكى سوۋېتلەرئىتتىپاقى بولسا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوست خوشنىسى، شۇڭا چوقۇم سوۋېتكە مايىل بولغاندا خەنزۇلارغىمۇ مايىل بولۇشنى، خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتكىمۇ

مايىل بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئىناق كەيپىيات ئىچىدە راۋاج تېپىپ، تېنىچ، دېموكراتىيەلەشكەن، ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشتىن مەڭگۈ بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ.

(3) مەن بۇندىن كېيىنكى ئورتاق قوللىنىشقا تېگىشلىك ئۇسۇلنىمىز ئۈستىدە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. (A) ئۆتكەندە كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلەرگە نىسبەتەن ئۆزىمىزنى ئوخشاش تەكشۈرۈپ، تېنىچلىق بېتىمىنى تەلتۆكۈس ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز؛ (B) سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ تېنىچلىقىغا كاپالەت بېرىش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەرئارا ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت پىرىنسىپ ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشىمىز؛ (C) كۆرەشتىن ۋاز كېچىپ، گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىغىلا ئەھمىيەت بېرىشىمىز (E) ۋەتەن بىرلىكىنى ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشىمىز لازىم.

(4) مېنىڭ سوئالىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدىم: (A) ھەممىلارنىڭ قايتىپ كەتكىنىدىلار تېنىچلىق بېتىمىنى بىر تەرەپلىمە ھالدا بىرتىپ تاشلىغانلىق بولامدۇ — قانداق؟ (B) ئەگەر بىر تەرەپلىمە ھالدا بىرتىپ تاشلىغانلىقىنى جاكالىساڭلار، ئۇ چاغدا يەنە بىر نۆۋەت قورال كۈچى بىلەن قالايمىقانچىلىق يەيدا قىلىپ، تېنىچلىقنى بۇزغۇنچىلىق سالامسىلەر — قانداق؟ (C) مۇبادا مەقسىتىڭلار يۇقىرىدا ئېيتقاندەك بولمىسا، ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ، ئەقىلغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىش ئۈستىدە كېڭەش ئېلىپ بېرىشنى خالامسىلەر — قانداق؟

1947 - يىلى ئەخمەتجان بىلەن رەھىمجان ئىككىسى ماڭا بىر پارچە جاۋاب خەت يازدى. بۇ ئۇلارنىڭ مېنىڭ خېتىمگە بەرگەن جاۋابى ھەم رەددىيىسى ئىدى. ئۇلار ئەۋەتكەن خېتىمدىكى ھەر قايسى

نۇقتىلارنى تاماملىغان «قىلچە ئاساسىي يوق»، «ئەملىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان» ئېيىپلاش دەپ كۆرسەتكەن. بەلكى يەنە بەزى بىر تەرەپلىمە كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزلىرىنى بىز تېنچلىق بېتىمنى ئىجرا قىلمۇاتىمىز، خەتەرلۇلار بولسا تېنچلىق بېتىمگە بۇزغۇنچىلىق سېلىۋاتىدۇ، دەپ بايان تارقاتقان. بۇنىڭ ئىچىدە، يەرلىك ھەربىي — ساقچىلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەرەققىياتىغا زىيانكەشلىك قىلىۋاتىدۇ، دەپ تەكىتلىگەن.

ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار تۆت تۈرلۈك تەلەپ قويغان: (A) شىنجاڭ خەلقى ئىچىدىكى تەرەققىياتىغا زاتلارنى بېسىش ۋە خورلاشتەك ئىشلار دەرھال توختىتىلسۇن؛ (B) قامالىپ قويۇلغان مۇسۇلمان جامائەت تەشكىلاتلىرىنىڭ بارلىق خادىملىرى قويۇپ بېرىلسۇن ھەمدە بۇلارنى قاماقتا ئالغان خادىملار قاتتىق جازا تارتىلسۇن؛ (C) مەسئۇد تەپەندى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلسۇن؛ (D) 1946 - يىلى 6 - ئاي مەزگىلىدە ئىمزالانغان بېتىمنىڭ بارلىق مادىدىلىرىغا تولۇق ئەمەل قىلىنسۇن.

خەتنىڭ ئاخىرىدا: «بىزنىڭ مۇشۇ تەلەپلىرىمىز مۇبادا ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا، مۇسۇلمانلارغا ۋەكىللىك قىلغۇچى كەمىنىلەرى بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى دەرھال ئۆرۈمچىگە قايتىپ بېرىپ سىلىنىڭ رەھبەرلىكىلىرىدە ئىشلەشنى خالايمىز» دېيىلگەن.

مەن ئۇلارنىڭ 10 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، قايتا - قايتا مۇھاكىمە قىلىپ 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۇلارغا يەنە بىر پارچە خەت يازدىم.

مەن خېتىمدە ئالدى بىلەن مۇنداق دېدىم: سىلەرنىڭ ئەۋەتكەن خېتىڭلاردا ئىلى تەرەپنىڭ تېنچلىق يولىدا ھەمكارلە-

شىش ئۈمىدىدىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقى ئىزھار قىلىنغان. بولۇپمۇ تېنچلىق بېتىمگە، پروگراممىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىڭلار، شىنجاڭنى ۋەتىنىمىزنىڭ قوينىدىن ئايرىۋېتىش غەرىزىڭلارنىڭ زادى يوقلۇقى تەتقىقاتىمىز بايان قىلىنغان. بۇنىڭدىن بىز ناھايىتى خاتىرجەملىك ھېس قىلماقتىمىز. ئىشىنىمەنكى شىنجاڭ مەسىلىسى، بىردەك ئوراتاق ئاساسىي تونۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىنلا ھەل قىلىنىش يولىنى تاپالايدۇ. ھازىر يەنە بىر مۇنچە ئۇششاق - چۈششەك مەسىلىلەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بۇلسىمۇ لېكىن ئۇلار بىزنىڭ تۇپ ئەقىدىمىزگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. تەبىئىيكى، مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشىغا توسقۇن بولالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەممىي پوزىتسىيەم بىلەن سىلەرگە يەنە بىر نۆۋەت خەتيېزىۋاتىمەن.

بۇ خەت ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدى (1) ئۇلاردىن كەلگەن خەتتە كۆرسىتىلگەن ھەرخىل «پاكىت» لار ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزدۇم. ھەمدە ئۇنىڭغا بىر بىرلەپ رەددىيە بەردىم. (2) ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان ئاتالمىش تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتكە جاۋاب بەردىم.

(3) ئاخىرىدا مەن يەنە ئىككى مادىدىلىق تەكلىپ قويدۇم. (A) ئۇلارنىڭ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىشىنى ياكى نەنجىڭگە بېرىشنى، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تېنچلىق بېتىمگە ئاساسەن بىر نۆۋەت ئۆزىنى ئۈزۈل - كېسىل تەكشۈرۈشنى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلىشنى، ھەمدە ئۆلكە باشلىقىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تۇرغۇزۇش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم. (B) نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلدىم:

(a) ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇۋېلىشىنى بىكار قىلىش تەدبىرىنى قوللىنىش؛ (b) ئەسكەر قۇبۇل قىلىشنى توختىتىش

ۋە قوشۇنلارنى قىسقارتىش؛ (c) «شەرقىي تۈركستان» تەشۋىقاتىنى توختىتىش، دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان، خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدىغان، گومىنداڭ ئارمىيىسىگە قارشى تۇرىدىغان سۆزلەرنى توختىتىش؛ (d) ماناس دەرياسىدىن تۆتىدىغان قاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، تەكشۈرۈشنى توختىتىش، ھۆكۈمەت ۋە سودىگەرلەرنىڭ تۆتۈپ قېلىنغان ماشىنىلىرىنى قويۇپ بېرىش؛ (f) ئۇچ ۋىلايەتتىكى خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق (خەنزۇلارغا مايىل) زاتلىرىغا قارىتىلغان زۇلۇم ۋە كەمسىتىشنى توختىتىش.

خېتىمنىڭ ئاخىرىدا تولۇپ - تاشقان ئۇمىدۋارلىق بىلەن ئۇلارنىڭ تولۇق جاۋاب بېرىشىنى، ئۇلار بىلەن شاد - خورام-لىق ئىچىدە ئۇچرىشىشنى كۈتىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلدىم.

غۇلجا تەرەپ 1948 - يىل 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنىگە كەلگەندە، مېنىڭ 2 - قېتىم ئەۋەتكەن خېتىمگە قارىتا يەنە بىر نۆۋەت جاۋاب بەردى. ئۇلار پەقەت ئۇمۇملاشتۇرۇپلا مۇنداق تۆت مەسىلىنى كۆتتۈرىدىغا قويغان.

بۇنىڭ بىرىنچىسى، ئۇلار بىزنى ھەققەتەن ئوسمان بەلەن قالىبەكنى قوللىدى دەپ ھېسابلىغان. سۇئال شىيلەننى بولسا ئوسمان بىلەن قالىبەكنىڭ شۇنداق قىلىشىغا يېتەكچىلىك قىلغان ۋە تەشكىللىگەن دەپ كۆرسەتكەن.

بۇنىڭ ئىككىنچىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ، ئۇرۇمچى، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردا ھەققەتەنمۇ ئۆزىنى مەدەنىيەتلى راۋاجلانغان دۆرۈشقا، دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشقا بېغىشلىغان ناھايىتى نۇرغۇن زاتلار تۇرمىدە ياتماقتا دەپ قارىغان.

بۇنىڭ ئۈچىنچىسى، قىسقا مۇددەتلىك ئىپادىسىدىن قارىغاندا، مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش لايىقىتى يوق، دەپ قارىغان.

بۇنىڭ تۆتىنچىسى، ئۆزلىرىنىڭ تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىغىنى قەتئىي ئىنكار قىلغان.

ئەڭ ئاخىردا مېنىڭ ئەۋەتكەن خېتىمدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى يەنى ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىدە تىنچلىق بېتىمگە ئاساسەن ئۆتكەنكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنى يېقىلايدىغانلىقىنى، بىراق بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرگەن: تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى چەتكە قاقىدىغان ھەرىكەتلەرنى توختىتىش؛ مەسئۇتنى ئۆلكە رەئىسلىكى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش؛ قاماپ قويۇلغان ئىلغار زاتلارنى قويۇپ بېرىش ھەمدە قولغا ئالغۇچىلارنى قاتتىق جازالاش. ئۇلار بۇنىڭغا يەنە مۇنداق بىر ماددىنى قوشقان: يەنى ھەممىگە ئورتاق مەلۇم بولغان باندىت قاراقچى ئوسمان ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى خەلقنىڭ ئومۇمىي سوتىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى ھەمدە بۇ ئىشنى مېنىڭ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان. ئەگەردە خەلقنىڭ تەلىپى قاندۇرۇلمىسا، ئۇرۇمچىدە ھەر قانچە سۆھبەت ئۆتكۈزۈلگەن بىلەنمۇ، بەربىر ئۇلار قولغا كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغان نەتىجە ئەمەلگە ئاشمايدىكەن.

مەن ئۇلارنىڭ 1948 - يىلى 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى كۆرگەندىن كېيىن، شۇ يىلى 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇلارغا قىسقىلا قىلىپبىر پارچە جاۋاب خەت يازدىم. بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ پاكىتلارنى تۆپتىن كۆزدە تۇتمىغانلىقى، مېنىڭ سەمىمىيەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىمنى كۆزدە تۇتمىغانلىقى، ئەۋەتكەن خېتىمدە ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك كونكرېت چارە ئۈستىدە ئويلاشمىغانلىقى، پەقەت بىر تەرەپلىمە ھالدىلا ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتىنى ئورۇنلاشنى تەلەپ قىلغانلىقى ۋە بۇنداق قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى

كۆرسىتىپ بەردىم. مەن ئاخىرى جىقمايدىغان مۇنازىرە ئېلىپ بېرىشنى خالىمىدىم. ئۇلارغا مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىنى ئىجرا قىلامسىلەر - قىلمامسىلەر؟ سىلەردە تېنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن قانۇنغا مۇۋاپىق كېلىدىغان يولغا ئەمەل قىلىپ مەسىلىنى ھەل قىلىدىغان سەممىيەت بارمۇ يوق؟ دەپ سۇئال قويدۇم.

ئۇلار مېنىڭ 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئەۋەتكەن خېتىمگە 4 - ئاينىڭ 3 - كۈنىلا 3 - قېتىملىق جاۋاب خېتىنى ئەۋەتتى. بۇ خەتتە مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىغا نىسبەتەن مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندىن باشقا، ھېچقانداق يېڭى مەزمۇن يوق ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار پەقەت مۇنۇلارنى ئېيتقان: گېنېرال جاڭ جۈجۇڭ مۇبادا سىز ئۆلكىمىزنىڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ئارزۇسىدا بولسىڭىز، سىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ قانۇنى، توغرا دەپ قارالغان تەرەپلىرىگە ئەھمىيەت بېرىشىڭىزنى، ھەمدە بۇ ھەقتە تولۇق جاۋاب قايتۇرۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز. سىزنىڭ ھەققانىيەت، دېموكراتىيە يولىدا قازانغان ئىناۋىتىڭىز، جەزمەن پات يېقىندا، بىزنىڭ بارلىق تالاش — تارتىشتا تۇرۇۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىمىز ئۈچۈن ئۈمىد بېغىشلىغۇسى.»

يۇقىرىدىكى بارىدى - كەلدى خەتلەردىن قارىغاندا، بىزنىڭ ئىلمى تەرەپكە قويغان تەلىۋىمىز ئاساسەن ئۇلاردىن ئۈچ ۋەلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن يەنە شوغۇللانماسلىقنى تەلەپ قىلىش بولدى؛ ئىلمى تەرەپنىڭ بىزگە قويغان تەلىپى بولسا، ئاساسەن، مەسئۇتنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش، ھەربىي - ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشتىن ئىبارەت ئىدى. تېنچلىق بېتىمى مەسىلىسىدە بولسا ھەر ئىككىلا تەرەپ ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ، مەن ئۇنى ئىجرا قىلمىدىك دېسەم، ئۇ مېنى ئىجرا قىلمىدىك دېيىشتىن ئىبارەت بولدى. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئىلى تەرەپنىڭ ئۇچ قېتىملىق جاۋاپ خېتىدىن قارىغاندا، ئۇلاردىمۇ مەسىلىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بار ئىدىغەرچە ۋەزىيەت ئوسال للىشىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇرۇش قىلىش دەرىجىسىگە يەتمىگەن ئىدى. گومىنداڭ تەرەپتىن ئالساق، بەزىلەر گەرچە ھەربىي يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مەن تېنچلىقنى ئاخىرغىچە ئىزچىللاشتۇرۇش شەرت دەپ، بۇنداق مىلىشقا قەتئىي قوشۇلمىدىم.

بۇ مەزگىلدە، ماكا خوشاللىق بولۇپ تۇيۇلغىنى سوۋېتلەر تەتتىبياقى تەرەپنىڭ ماكا ناھايىتى كۆپ ياردەم كۆرسىتىپ، ئىككى تەرەپنىڭ كۆز قارىشىنى ياراشتۇرۇپ قويغانلىقى بولدى. باش كونسۇل ساۋېلىيوۋ 1948 - يىلى 10 - ئايلاردا موسكۋاغا خىزمەتتىدىن دوكلات قىلىپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندە مەن لەنجۇدا ئىدىم. ساۋېلىيوۋ - تاۋسيۇ، لېۋ مېكچون، چوي ۋۇ، لېۋزىرۇڭ قاتارلىق يولداشلارغا مۇنۇ بىر نەچچە نۇقتىنى بىلدۈرگەن، بۇنىي يولداش لېۋ مېكچون ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا مۇنداق دەپ دوكلات قىلدى:

① مۇشۇ قېتىم مەن سوۋېت ھۆكۈمىتىگە خىزمەتتىدىن دوكلات قىلغىلى بارغىنىمدا، گېنېرال جاڭ جۈڭنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا يىراقنى نەزەر سالغانلىقىنى، سىياسىتىنىڭ توغرا بولغانلىقىنى، نۆۋەتتە شىنجاڭدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر قانچە مەسىلىلەرنىڭ گېنېرال جاڭ جۈڭنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا بىر دەرىجە ھەل بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىدىغانلىقىنى، يەنە ۋاقتىنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكىگە نىسبەتەن ھۆكۈم چىقىرىشقا مۇمكىنچىلىك بولمايۋاتقانلىقىنى تەپسىلى بايان قىلىپ ئۆتتۈم. سوۋېت ھۆكۈمىتى مېنىڭ بۇ كۆز قارىشىمغا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

② شىنجاڭ مەسىلىسى خۇددى گېنېرال جاڭ جۈڭ

ئېيتقاندەك ئاساسەن دېپلوماتىيە مەسلىسى بىلەن مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت. دېپلوماتىيە جەھەتتە، جۈملىدىن - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى يېقىنلاشتۇرۇش سىياسىتى ئاستىدا ئانچە زور مەسىلىلەر كۆرۈلمەيدۇ؛ بىراق مىللىي مەسىلە جەھەتتىكە بولۇپمۇ ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. مەن پانتۇركىستلارنىڭ جۈملىدىن ئايرىلىپكېتىش ھەرىكىتىگە قەتئىي ھېسداشلىق قىلمايمەن. ھەر قانداق دۆلەتتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ھەرگىزمۇ پارلاق چىقىش يولىغا ئېرىشەلمەيدۇ. ئۆز ۋەتىنىدىن بۆلۈنۈپ چىقىشتەك بۇ ھەرىكەت ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن پەقەت زىيان كەلتۈرىدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا مۇۋاپىق سىياسەت قوللىنىش ئارقىلىق ئۇلارنى دۆلەتتىن ئايرىلالمايدىغان بىر گەۋدە قىلىش لازىم. بۇ جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مىللىي سىياسىتىدىن تولۇق پايدىلىنىشقا بولىدۇ.

③ ھازىر شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھەر خىل مەسىلىلەرنىڭ جىددىي ھەل قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. بىز گېنېرال جاڭ جۈڭنىڭ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۇچۇن بەل باغلىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىشىمىز، بىراق ۋاقىتنىڭ بەك كېچىكتۈرۈلۈشى مۇۋاپىق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغاندا ئۇچىنچى بىرسى (بۇ زادى كىمنى دېمەكچى، بۇ ھەقتە كونكرېتنى چۈشەنچە بېرىلمىدى. — تېلېگرامما بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىغۋاگەرچىلىك يۈرگۈزۈشى، بۇنىڭ بىلەن مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشى تېخىمۇ قىيىنلىشىپ كېتىشى مۇمكىن.

④ ئالدىنقى يىلى غۇلجا مەسىلىسى توغرىسىدىكى تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى

تەرەپنىڭ ياراشتۇرغۇچى بولۇش مۇناسىۋىتى ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىككىنچى تەرەپنىڭ بىۋاستە كېڭىشى ئېلىپ بېرىپ، ئىككىنچى تەرەپنىڭ ھازىر توقۇنۇشۇپ تۇرىۋاتقان ۋەزىيەتنى دەرھال ئۆزگەرتىشنى چوڭقۇر ئۈمىد قىلىدۇ. مۇبادا ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ پىكىر ئىختىلاپلىرى ئېسىلىپ قېلىۋېرىپ، يېقىنلىشىشنىڭ ئامالى بولمىغاندا، ھەر ئىككى تەرەپ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلسا، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن يولىورۇق سورايمەن. ئۆزۈمگە كېلىدىغان بولسام، سىزلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

⑤ مەن ئۆز مەملىكىتىمگە قايتىشتىن بۇرۇن، باش كاتىپ لېۋېنچۈن مەن بىلەن سەممىي ھالدا كونكرېت سۆھبەتلەشكەنىدى، بۇنىڭ مەزمۇنىنى دەرھال غۇلجا تەرەپكە يەتكۈزۈپ قويدۇم. ئەپسۇسكى ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق ئىنكاس كۆرۈلمەپتۇ. شۇڭا مەن بۇ قېتىم غۇلجىغا بېرىپ ئۆتكەن چېغىمدا (گەپلەردىن قارىغاندا بۇ قېتىم ئۇ غۇلجىغا چۈشمىگەن ۋە غۇلجا تەرەپنىڭ خادىملىرى بىلەنمۇ ئۇچراشمىغان — تېلېگرامما بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىمىزنىڭ، ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى لېۋزېروۋ غۇلجىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭ ئەخمەتجان بىلەن ئۇچرىشىشنى ئىلگىرى سۈرگىلار، دەپ تاپىلاپ قويدۇم. لېۋزېروۋ 2 - 1 كۈن ئىچىدە ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىدۇ. دېمەكچىمەنكى ئىلى تەرەپنىڭ مەقسىدىنىڭ قايسى تەرەپكە يۆزلىنىدىغانلىقى ھەققىدە توغرا ماتېرىياللارغا ئىگە بولغىلى بولىدۇ. مەن بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشنىڭ تولۇق نەتىجىگە ئېرىشىشنى خۇشاللىق ئىچىدە كۈرۈشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن. شۇ ۋاقىت كەلگەندە، مەن

بۇ ھەقتە يەنە تەپسىلى توختىلىمەن.

ئالاھىدە دېپلوماتىيە خادىمى لېۋزبرۇك، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش شىركىتىنىڭ دېرىكتورلار يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالمۇتىغا بارغانىدى. ئۇ قايتىش سەپىرىدە غۇلجا ئايرودرومىدا مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكەن. يولداش لېۋىنىڭ چۈندىن كەلگەن تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئەخمەتجان لېۋزېرۇڭغا تەپسىلى، كونكرېت پىكىرلەرنى ماڭا ئەۋەتكەن خېتىدە يازغانلىقىنى ئېيتقان. لېكىن يەنە مۇنداق ئۇچ نۇقتىنى بايان قىلغان: ① ئىلى تەرەپنىڭ مۇتلەق جۇڭگودىن بۆلۈنۈپ چىقىش غەرىزى يوق. شارائىت يار بەرگەندە ئۇچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىكىنى بىكار قىلىشقا بولىدىكەن. ② ئىلى تەرەپ بارلىق مەسىلىلەرنى تېنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىكەن. ③ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە كېڭەشكەندە دېپلوماتىيە مۇناسىۋىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىنى تەكىتلەنگەن.

يۇقىرىقى ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، شىنجاڭدا ئۆرۈش بۇلۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن قاتمالىق ھالەت داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. لېكىن مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئارزۇسىنى چۈشىنىپ يېتىپ، ئۇلارنى ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەمكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە يول قويۇش ھەققىدە ئۇنۋىلوك تەدبىرلەرنى ئىزدىنىشكە ئەستايىدىل كىرىشتىم.

يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش

ئىلى تەرەپنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قاچان كېلىشى توغرىسىدا بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەسئۇر رەئىس بولغاندىن كېيىن، تاشقىرىدا مەسئۇد دېگەن قورچاق، جاڭ جۆجۇڭ بولسا يەنىلا تەخ-

تىراۋان ئۈستىدىكى رەئىس دەيدىغان پىتنە - ئىغۋالار تارقىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ ئۇرۇمچىدە يەنە قېلىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى، شۇ سەۋەبلىك مەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بىرەر ۋاقىت دەم ئېلىش ئۈچۈن نەنجىڭگە قايتىسام دېگەن ئىلتىماسىنى قويدۇم.

مەن بۇ تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغاندا ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىدىن قېچىش نىيىتىمنىڭ يوقلىقىنى، داۋاملىق قىزغىنلىق بىلەن مەسئۇل بولىدىغانلىقىمنى ئەگەر ئىلى تەرەپ ئۆرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ داۋاملىق ھەمكارلىشىشنى خالايدىغان بولسا مەنمۇ شىنجاڭغا قايتىدىغا نلىقىمنى، ھازىر ئۇلارنىڭ قايتىپ كېلىشى توغرىسىدا ھېچقانداق خەۋەر يوقلۇقىنى، شۇڭلاشقا مېنىڭ ئۇرۇمچىدىن نەنجىڭگە قايتىپ كەتكىنىمنىڭ تۈزۈك ئىكەنلىكىنى، ھەمدە مەمۇرى ئىشلار پالاتاسى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلىشىدىغانلىقىمنى ئەسكەرتىپ ئۆتتۈم. مەن يەنە، مېنىڭ غەربىي شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرلىكىگە ئەينىلىنىشىم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئىدى. كەلگۈسىدە مېنىڭ شىنجاڭغا بولغان رولۇم يوق بولغاندا، مەنمۇ شىنجاڭدىن ئايرىلىمەن. بىراق شىنجاڭ مەسىلىسى ھازىر تېخى ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچقا بېرىپ يەتمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمىتىمدىن ئىستىپا بېرىش توغرىلىق يېنىكلا بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەقەت ھازىر ۋەزىيەت بارغانسېرى جىددىيلىشىشكە قاراپ يۈزلىنىۋاتىدۇ، بۇنى بۇرۇنلا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم، بۇ مېنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىمدە ئۇستۇمگە ئالغان مەجبۇرىيىتىم، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بەرگەن تېنچلىق سىياسىتى يۈرگۈزۈش ۋەدەمنى ئاداقىلىشنى ئەمەلدە كۆرسىتىش بولىدۇ، دېدىم.

نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ، مەن 1947 - يىلى 9 - ئايدا نەنجىڭگە قايتىپ كەلدىم.

كېتىش نىيىتىمنىڭ پەيدا بولۇشى

مەن نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن شىنجاڭ ۋەزىيىتى قاتمال-
لىقا پېتىپ قالدى. ئىچكىرىدىكى گومىنداڭ - گۇڭچەندالڭ ئىككى
پارتىيىنىڭ مەسلىسىنى ھەل قىلىش چارىسىمۇ تېپىلماي قالدى.
شۇنىڭ بىلەن مەن پەرىشانلىققا چۈشۈپ، غەم - غۇسسەم چې-
كە يەتتىم. مۇشۇ سەۋەبلەردىن سايىاھەتكە چىقىپ كۆڭۈل ئارا-
مى قىلماقچى بولدۇم. ئالدى بىلەن ۋۇشى، سۇجۇ، شاڭخەي،
خاڭجۇغا بېرىپ، ئاندىن تەيۋەنگە باردىم. مەن جاڭ شۆلىياڭ
نىڭ تەيۋەندىكى شىنجۇدا نەزەربەنتتە ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم
شۇڭا زىيارەت قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس ئالدىغا بېرىپ بىر كۈن
پاراڭلاشتۇق. بۇ مېنىڭ ئۇ نەزەربەنت ئاستىغا ئېلىنغاندىن كېيىن
ئۇنى ئۇچىنچى قېتىم زىيارەت قىلىشىم ئىدى.

نەنجىندىكى چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تېنچلىق مەسىلىسى
ھەققىدە مۇناسىۋەتلىك ئەربابلار بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن
كۆپ قېتىم ئۇچرۇشۇپ سۆزلەشتىم.

بۇ قېتىم نەنجىنده بەش ئايدىن كۆپرەك تۇردۇم.

1948 - يىلى باشلاندى، جياڭجيېشى مېنى غەربىي - شى-
مالغا قايتىشقا ھەيدەكچىلىك قىلغىلى تۇردى. مەن نەنجىندىمۇ
ھېچقانداق رولىم بولمىدى، ئۇرۇمچىگە قايتسامۇ ھېچقانداق
مەنىسى يوق دەپ ئويلاپ، ئالدى بىلەن لەنجۇغا بېرىپ ئازۇا-
قەت تۇرماقچى بولدۇم. بۇ چاغدا گومىنداڭ، گۇڭچەندالڭ ئىككى
پارتىيە مەسلىسىنى، شىنجاڭ مەسلىسىنى، گومىنداڭنىڭ ئىچكى
قىسمىدىكى مەسىلەلەرنى ھەل قىلىشنىڭ زادى ئىمكانىيىتى يوق
ئىدى. بۇنىڭدىن مەن قاتتىق بىزار بولۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا
نۇرغۇن ئاچچىق سۆزلەرنى قىلىۋەتتىم. ئۇمۇملاشتۇرۇپ ئېيتقا-
دا ئۇلار: گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمىدى، سەنمىنجۇيىنى يوقلا

قويمىدى، بىزنىڭ دۈشمىنسىز باشقىلار ئەمەس، دەل ئۆزىمىز،
گومىنداڭنىڭ ئۆزى بولىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

مەن نەنجىندىن لەنجۇغا كەلگەندە، كۆڭلۈمدە كېتىش توغ-
رىلىق پىكىر يۈكۈلگەن ئىدى. بۇ چاغدا جىياڭ زۇڭتۇڭلۇققا
ئولتۇرماقچى ئىدى، گومىنجېڭفۇنىڭ رەئىسى ئەمەلدىن قالدۇ-
رۇلماقچى بولدى. رەئىس مەمۇرى مەھكىمىسى تېنچلاندۇرۇش
مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلمەكچى بولدى، بۇ ئىش ماڭا قاتتىق
تەسىر قىلدى. مەن ئەزەلدىنلا قورال كۈچى ئۈستۈلى بىلەن
جۇڭگو كومپارتىيىسى مەسلىسىنى ھەل قىلىشقا قارشى ئىدىم،
يېگىرمە يىلدىن بۇيانقى كومپارتىيىگە قارشى قوزغىتىلغان ئۇرۇش-
لاردا ئۆزۈمنى ئىلاجى بار دالدىغا ئالدىم، ئەمدى ھازىر مەن
قانداق قىلىپ كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى
نېشان قىلغان تېنچلاندۇرۇش مەھكىمىسىگە مۇدىر بولۇپ تۇ
رالايمەن؟ بۇ چاغدا مەن لەنجۇدا گەرچە كومپارتىيىگە قارشى
ھەربىي ئىشلارنىڭ سىرىقىنى قىلسامۇ، ھەمدە مەمۇرى مەھكىمە-
دە مۇئاۋىن مۇدىر گوجىچياۋ مەسئۇل بولۇپ تۇرۇۋاتقان بولسە-
مۇ، لېكىن چۈشۈرگەن بۇيرۇقلاردا يەنىلا مېنىڭ ئىسمىم يېزى-
لاتتى، مەسىلەن: گەنسۇنىڭ شەرقىدە ئېلىپ بېرىلغان كومپارتە-
يە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش مانا شۇنداق بولغان، بۇ مېنىڭ
يۇرۇكۈمدىكى بىر تۈگۈنچەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نىڭشيا بە-
لەن چېگىدىكى ماقسىملىرىنىڭ مىللىتارىستلىق ئىستىلى، ئەس-
كىلىكلىرى ئۈچۈنمۇ يەتكەن بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا ئانالىز ئىدىم،
تۇرۇۋاتقان ئەھۋالىمۇ زىددىيەتلىك ئىدى، بۇ مەندە قاتتىق
ئازاب پەيدا قىلدى. مەن تەكرار ئويلىنىش ئارقىلىق، تۆۋەندە-
كىچە سەۋەبلەرگە ئاساسەن چوقۇم كېتىش نىيىتىگە كەلدىم.

بىرىنچى، مېنىڭ غەربىي - شىمالغا كېلىشىم شىنجاڭ مەسە-
لىسىنى ھەل قىلىش، ئەكسىچە جۇڭگو كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قار-
شى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەس. ھازىر شىنجاڭ

مەسلىسى تېخى تۈپتىن ھەل قىلىنغىنى يوق، لېكىن ئاتمال ھالەت ئاستىدا نىسبەتەن تېنچ بولۇش ۋەزىيىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ، (ئۇنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى ئەنجەن ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك، مەسىلەن: ئەنجەن ھۆكۈمىتى داۋاملىق سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرسا، ئىككى پارتىيە مەسىلىسى داۋاملىق جىددىيلەشسە، شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى مۇمكىن بولمايدۇ.)؛ مەن قەپقالسامۇ پەقەتلا ھاياتىنىڭ قالغان ساقلاپ تۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ. كەتكەن تەغدىردىمۇ ھېچقانچە تەسىر قوزغىمايدۇ.

ئىككىنچى، مېنىڭ ئۇرۇمچىگە قايتىشىمغا پايدىسىز، پەقەتلا ئەنجۇدا تۇرسام بولىدۇ. بىراق ئەنجۇدا تۇرسام مېنىڭ ۋەزىپەم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىن، كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا يۆتكىلىدۇ. ئاتاقتىكى، ھەتتاكى ھەرقانداق جەھەتتىكى زىددىيەتلەر تۇپەيلىدىن مەنده ھاسىل بولغان كۆكۈل ئازابى كۈنسېرى چوڭقۇرلىشىپ، مەن ئۆزۈمده ئېتىقات، كىشىلىك ئىززەت مەسىلىسى پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئۈچىنچىسى، مەمۇرى مەھكىمىنى، غەربىي - شىمال تېنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىش توغرىسىدا بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن مېنىڭ، ئورنۇمۇ مەركەزنىڭ ۋەكىللىكىدىن يەرلىكتە تېنچلاندۇرۇشقا مەسئۇل باشلىق بولۇپ ئۆزگەردى، ۋەزىپەمۇ ئوخشىمايتتى، ھەممىلا نەرسە ئۆزگەرگەن ئىدى. شىنجاڭغا نىسبەتەن رەھبەرلىك رولۇمنىڭ بولماسلىغى، مەسئۇلىيەت ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك تۇيغۇسى مېنىڭ كېتىشىمنى مەجبۇر قىلاتتى.

تۆتىنچى، مەن ئەنجۇدا داۋاملىق تۇرغىنىمدىمۇ، تارىخنى مۇھىتنى، ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە ئىمكانسىز مەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ ئىنقلابىي تەشەببۇسلىرىمنى تاشلاپ قويۇشتىن باشقا

ئامالىم يوق، پەقەتلا فېئودال كۈچلەر بىلەن مۇرەسسە قىلىمەن خالاس. چۈنكى غەربىي - شىمال بولۇپمۇ گەنسۇنىڭ ئەھۋالىدىن ئالغاندا، ھەربىي جەھەتتىن كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، فېئودال ماجەمەتىنىڭ ھەربىي كۈچىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. بارلىق تەدبىرلەردە يول قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنداق قىلغاندا فېئودال كۈچلەرنىڭ خورىكى ئاشىدۇ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدۇ. مېنىڭ ۋىجدان جەھەتتە پەيدا بولغان زىددىيەت ۋە ئازابىمنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىدۇ.

بەشىنچى، ئەنجەن ھۆكۈمىتى سوۋېتكە قارشى سىياسەت تۇتىدۇ، مەن بولسام شىنجاڭدا سوۋېت بىلەن يېقىنلىشىش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈۋاتىمەن، بۇ ناھايىتى چوڭ زىددىيەت. نۆۋەتتىكى ئەھۋالدا بۇ زىددىيەت پەقەتلا كەسكىنلىشىدۇكى ھەرگىز يوقمايدۇ، بۇمۇ مېنىڭ كېتىشكە ئىرادە باغلىشىمدىكى بىر ئامىل.

ئەستايىدىل ئويلانغاندىن كېيىن، 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى مەن ئەنجەن ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما يوللاپ، مېنىڭ ھازىرقى ۋەزىپەمدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلدىم. مەن يەنە بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا نوقۇل ھالدىلا ئىستېپا بېرىشنى تەلەپ قىلسام نامۇۋاپىق بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقىچە ئۇقۇشماسلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، مېنى ب د ت دا تۇرۇشلۇق ۋەكىللەر ئۆممىكىنىڭ ئۆمەك باشلىقى قىلىپ يۆتكەشنى تەلەپ قىلدىم (ئۆمەك باشلىقى خېيىگچىن بۇ چاغدا مەملىكەتكە يۆتكەپ كېلىنىپ، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىغا تەينىلەنگەن ئىدى). مەن يەنە، ئەگەردە ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ئادەم سەپلىنىپ بولغان بولسا، مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ بىر يىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشىمغا رۇخسەت قىلىشلار، دېدىم.

تېلېگرامما ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، 29 - چىسلا جىياڭىنىڭ جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: سەل بۇرۇن

تېلېگراممىغا تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئامېرىكىغا بېرىپ خىزمەت قىلىش توغرىلىق، بۇندىن كېيىنكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ ئاساسلىق شەخسلىرىنىڭ خىزمىتىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرچە بىر نېمە دېمەيمەن، ئەھۋال سەل بوشىغاندىن كېيىن سىز نەنجىنگە كەلسىڭىز، مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن ئاندىن بىكىتەرمىز » دېگەن. تېلېگراممىدىكى سۆزدىن قارىغاندا يۆتكەش توغرىسىدا مەزمۇن چىقىپ تۇراتتى، لېكىن 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى تۇساتتىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى خې يىڭچىنىڭ رەسمىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: « سىزگە ئايان بولسۇنكى، غەربىي ـ شىمالنىڭ ئىشى ناھايىتى مۇھىم، نۆۋەتتە پەقەت سىزلا ئولتۇرۇپ بېسىپ تۇرسىڭىز بولىدۇ. كۆپ رەك مۇشەققەت تارتىدىغان بولدىڭىز. ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ماۋباڭچۇ بولىدىغان بولدى » دېيىلگەن. 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى مەن يەنە جياڭغا تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، بۇرۇنقى ئىلتىماسنى قايتا تەكىتلىگەندىن باشقا، ئۆزۈمنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە چوقۇم ئۆمەك باشلىقى بولىمەن دېگەن نىيىتىمنىڭ يوقلۇقىنى، پەقەتلا چەتئەلگە بىرلا چىقىپ كىرسەم دەيدىغانلىقىمنى چۈشەندۈرىدىم. يەنە، مېنىڭ ھازىقى روھىي كەيپىياتىم ياخشى ئەمەس، قاتتىق غەش ـ غۇسسىدە قالدىم، ۋەزىپەمدە داۋاملىق تۇرۇۋەرگەن تەقدىردىمۇ ۋەزىيەتكە ھېچقانداق پايدىسى بولماسلىقى مۇمكىن، غەربىي ـ شىمالدىن قىسقا ۋاقىت ئايرىلىپ چەتئەلگە چىقىپ بىر سەپەر قىلىپ كۆرسەم، يېڭى مۇھىتتا بىر ئاز ياخشى بولۇپ قالىشىم مۇمكىن، شۇنداقلا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دۇنيا ۋەزىيىتىنى كۆزىتىپ كۆپرەك نەرسىدىن خەۋەردار بولسام؛ ئورۇنباسارغا ھازىرچە قويىدىغان كىشى بولمىسا، شۇ بويىچە تۇرۇپ تۇرسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، مەن يەنىلا ئاتاقتىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالاي، مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىر تاۋسيۇ مەسئۇل بولۇپ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلسا بولىدۇ، دېدىم. بىراق جياڭ يەنە

تېلېگراممىا ئەۋەتىپ تەسەللىي بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا نەنجىن ھۆكۈمىتى تېلېگراممىا ئەۋەتىپ غەربىي ـ شىمال تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى قايتۇرۇۋالدى ۋە غەربىي ـ شىمال ھەربىي ـ مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتتى. بۇ ماڭا قىلىنغان ئەڭ چوڭ يول قويۇش ئىدى. باشقا جايلارنىڭ ھەممىسىدە تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى، پەقەتلا غەربىي ـ شىمالدىلا پەۋقۇلئاددە ھالدا ھەربىي ـ مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قۇرۇلدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يېتىپ ئايرىلالماس ئەھۋالغا قالدىم، نېمە ئامال، دائىم غەش ـ غۇسسىگە تولغان ھالدا لەنجۇدىن 60 كىلومېتر نېرىدىكى شىگلاۋشەن تېغىغا چىقىپ چوڭقۇر خىيالغا پاتىدىغان بولۇپ قالدىم.

ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىش

كۆپچىلىكنىڭ ۋەزىيەتكە، غەربىي ـ شىمالنىڭ ئىقتىسادىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇش مەسىلىسىگە بولغان ئېتىبارىنى قوزغاش ۋە كۆپچىلىكنىڭ چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىشى ئۈچۈن، مەن لەنجۇدا بىر نەچچە خىل سۆھبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇرغان ئىدىم. مەسىلەن: سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، مائارىپ، ئىجتىمائىي مەسىلە قاتارلىقلار، ھەربىر سۆھبەت يىغىنىدا ئىككى نەپەر يىغىن رىياسەتچىسى سايلىنىپ يىغىن باشقۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە غەربىي ـ شىمال مەدەنىيەت جەمئىيىتى ئارقىلىق قىسمەن ئىلمىي دوكلات يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، مۇتەخەسسىس ـ ئالىملارنى مەخسۇس تېمىدا نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدۇق. ئايرىم سۆھبەت يىغىنلىرىنى مەن ئۆزۈم باشقۇردۇم، بەزى دوكلات يىغىنلىرىغا بېرىپ دوكلات ئاڭلىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە، پىلان تۈزۈپ چىقىپ مەملىكەت ئىچىدىكى مەدەنىيەت ئىلمىي ساھەسىنىڭ داڭدار ئەربابلىرىنى لەنجۇ، ئۇرۇمچىگە كېلىپ دوكلات

ببرىشكه تەكلىپ قىلماقچى بولدۇق، لېكىن بۇ ئىش ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن ئەمەلگە ئاشمىدى.

سۆھبەت يېغىندا نۇقتىلىق ھالدا ۋەزىيەت مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىندى. ئۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت كۈن سايىن جىددىيلىشىپ، ۋەزىيەت مەسىلىسى كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىشقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. مەن ئاڭلىق لېكىن بەكمۇ ئاشكارا بولمىغان ھالدا كۆپچىلىكنى غەربىي - شىمالنى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىشقا باشلىدىم. بۇ مەنبەدىكى كىشىلەرنى ئۇرۇنلاشتۇرۇشنى باشلىشىم ئىدى. چۈنكى مەن گومىداڭنىڭ مەغلۇبىيەتنىڭ چوقۇملۇقىغا قەتئىي ئىشىنەتتىم. بىراق غەربىي - شىمال خەلقىنى نەزەردە تۇتقاندا، تېنچلىق يولى بىلەن تاپشۇرۇشنى ئېلىپ بېرىشتا غەربىي - شىمال خەلقىنىڭ ھايات ۋە مال مۈلكىنى ساقلاپ قالالىسام، يەرلىكنىڭ ھاياتى كۆچىنى زىيانغا ئۇچراتماسام ئىشەنمەن غەربىي - شىمال خەلقىگە يۈز كېلەلەيتتىم. ئەلۋەتتە، شۇ چاغدا مېنىڭ بۇنداق قەپىلەرنى بىرلەشتۈرۈش قابىلىيىتىم كەڭ - كۇشادە قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى ھەققىدىكى سۆھبەتمۇ مېنى قىزىقتۇردى. مەن ئەزەلدىنلا ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ھەۋەس قىلاتتىم، مەسىلەن دىراما، مۇزىكا، ئىكلاماتسىيە قاتارلىقلار، چۈنكى ئۇلار خەلق تۇرمۇشىدا تەڭكەش قىلىش رولىنى ئويناپتۇ، خەلقنىڭ سىياسىي كەيپىياتىنمۇ ئىلھاملاندۇرۇش رولىنى ئويناپتۇ. ئەلۋەتتە شۇ چاغدا مەنمۇ پەرىشانلىق كەيپىياتىنى سۈسلاشتۇرۇشنى ئىزدىنەتتىم. دىراما بايرىمى بولۇۋاتقان بىر كۈنى مەن لەنجۇ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى نەچچە يۈز كىشىنى ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپ غەربىي - شىمال مېھمانخانىسىدا تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدۇم، سۆغات تەقدىم قىلدىم. ھەمدە سۆز قىلىپ ئۇلارنىڭ سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ۋە ئىجادىيەتچىگە ئېھتىرام بىلدۈردۇم. گومىداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا، بولۇپمۇ چەت - يىراق رايوندىكى غەربىي - شىمالدا بىر يۇقىرى دەرىجىلىك مەسئۇلنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىنى مۇنداق چوڭ كۆرۈشى، سالام بېرىشى، بۇ ئۇلار ئۈچۈن تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى. كۆپچىلىك قاتتىق ھاياجانغا چۆكتى. كېيىن مەن شىئەندىكى چاك شياڭ دىراما ئۆمىكىنى لەنجۇدا ئويۇن قويۇشقا تەكلىپ قىلدىم، بۇ لەنجۇ شەھەر ئاھالىسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىنىشىغا مۇيەسسەر بولدى. مەملىكەتلىك مەشھۇر يۇقىرى ئاۋازلىق ئايال ناخشىچى پروفېسسور گۈەن يۇ شۈەن ئىلگىرى كېيىن بولۇپ لەنجۇ ۋە ئۇرۇمچىدە كۆپ قېتىم يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۇيۇشتۇردى. ئۇ يەنە ۋۇ چۈەن شەن جىلغىسىدا چوڭ كۆلەملىك يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۆتكۈزگەندە قاتناشقۇچىلار 20 — 30 مىڭدىن ئارتىپ، قالتىس قىزىپ كەتتى. بۇنى ئىچكىرىدىكى، مەسىلەن: شاڭخەي، نەنجىن گېزىتلىرىمۇ قالتىس ماختاپ كەتتى، بەزىلەر: «گۈەن خانىمنىڭ ناخشىسى غەربىي - شىمال خەلقىنى مەس قىلدى!» دېگەن سەرلەۋھىلەرنىمۇ ئىشلەتكەنىدى. بۇنداق كۆلەمدىكى مۇزىكا پائالىيىتىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى مەملىكەت ئىچىدە ئاز ئۇچرايتتى، شۇنداقلا ئەزەلدىن مەشھۇر بولۇپ كەلگەن ناخشىچىمۇ ئۇچۇقچىلىقتا ئويۇن كۆرسىتىشكە ھەرگىز ئۇنىمايتتى.

ئۇنداق بولماسلىقى، مەن يەنە شاڭخەيدىكى ياش مۇزىكانتلار ئۆمىكىنمۇ لەنجۇغا ئاساسەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئويۇن كۆرسىتىشكە تەكلىپ قىلدىم مەسىلەن: رېئالچى ۋۇ لېيى، ئەرلەرچە ئىسكىرىپكىچى ماسىخۇك يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچى خۇاڭ يۈەن يىن قاتارلىقلار ھەرقېتىم ئويۇن كۆرسەتكەنىدە قىزغىن قارشى ئېلىنىدى. بۇنداق يۇقىرى سەۋىيىلىك مۇزىكا ئۆمەكلىرىنىڭ چېگرا رايونغا كېلىپ ئويۇن قويۇشى ناھايىتى تەسكە توختايدۇ. سوۋېتلىك درستلارمۇ ماختىشىپ كەتتى ۋە ئۇلارنى ئىككى قېتىم باش كونسۇلخانىغا تەكلىپ

قىلىپ ئويۇن قويغۇزدى ۋە ناھايىتى يۇقىرى باھا بەردى.

مەن شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرىنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش خىزمىتىگىمۇ دىققەت قىلدىم ۋە تىيانشان ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنى نەنجىن، شاڭخەي، خاڭجۇ، تىيەنجىن، بېيجىڭ، تەپيۈەن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا ئۇيۇشتۇردۇم. ئۆمەك ئەزالىرى ئىچىدە داڭلىق ئۇسۇلچى قەمبەرخان، مۇنەۋۋەر قاتارلىقلار بار ئىدى. ئىچكىرىدىكى خەلقلەر شىنجاڭنىڭ ئۇسۇلىنى بۇرۇندىنلا ئاز كۆرگەچكە، بولۇپمۇ بۇنداق نۇرغۇن ئادەملىك ۋە نومېرلىرى خىل ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنى كۆرۈپ، قاتتىق ھاۋۇرلاندى، باشقا جايلارمۇ زىلزىلىگە كەلدى.

يادىمدا قېلىشىچە، مەن ئۆزۈمنىڭ خېلى كەملەردىن بىرى مۇناسىۋەتتە بولۇپ كېلىۋاتقان بۇرادەرىم تىيەن خەن ئەپەندىنى لەنجۇغا كېلىپ غەربىي ـ شىمالنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدىم، ئۇ ماقۇل بولدى. ھەمدە كۆپ خوش بولدۇم ۋە ئۇنىڭغا تۇرارجاي ھازىرلاپ ئوبدانراق كۆتۈرۈلىشقا تەرەددۇتلەندىم. بىراق ئۇ شاڭخەيدىن ئۇچۇش ۋاقتىنى قايتا ـ قايتا ئۆزگەرتىپ، ئاخىرى كەلمىدى. مەنمۇ ئىمە سەۋەب ئىكەنلىكىنى سورىمىدىم، بەلكىم ۋەزىيەت تۇپەيلىدىن بولسا كېرەك.

خېنى كارىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش

شىنجاڭ شەن تېغىدا تەنھا تۇرۇۋېرىپمۇ زېرىكتىم ۋە خېنى كارىدورىدىكى ناھىيىلەرگە بېرىپ كۆرۈپ كېلىشنى خىيال قىلدىم. لەنجۇدىن دېخۇاغا قانچە قېتىملار بېرىپ كېلىپ يۈرگەن بولساممۇ لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋادا بولغاچقا ئەمەلىي ئەھۋالنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەسىدى. خېشىدا بۇرۇندىنلا ئالتۇن جاڭ-يې، كۆموش ۋۇ ۋېي دېگەن سۆز بار، دۆڭخۇاڭ، يۇمېندەك

مەشھۇر جايلارمۇ بار، بۇ جايلارنى مەن خېلى بۇرۇنلا سايا-ھەت قىلىش نىيىتىدە ئىدىم.

بۇ قېتىم يۇكدېڭ، شەن دەن، ۋۇۋېي، جاڭ يې، جيۇ-چۈەن، يۇمېن، ئەنشى، دۆڭخۇاڭ قاتارلىق ئوننەچچە ناھىيىگە بېرىپ، يول ئۈستىدە نۇرغۇنلىرىنى كۆردۈم، تەسراتىممۇ ناھا-يىتى مۇرەككەپ بولدى.

بىر قەدەر ياخشى تەسىرات قالدۇرغىنى ماڭارىپ بولدى. مەن بارغانلا ناھىيىدە ماڭارىپقا دىققەت قىلدىم، ئوتتۇرا مەك-تەپلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆردۈم، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭمۇ نۇر-غۇنلىرىنى كۆردۈم. بۇلارنىڭ ئىچىدە دېڭشىن بىلەن گۈلاڭ ئىك-كى ناھىيىدە ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتقاندىن تاشقىرى، باشقا ھەممە ناھىيىلەردە بىردىن ئوتتۇرا مەكتەپ بار بولۇپ، دائىرىسى كىچىك ئەمەس ئىكەن. ئوقۇتقۇچى ـ خىزمەت-چىلەرنىڭ ئوقۇتۇش ۋە خىزمەت قىلىش روھىمۇ يامان ئەمەس ئىكەن. بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلار ساغلام، چىرايلىق، تېتىك ۋە ئو-ماق چوك بولۇۋېتىپتۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ ھەمراللىرىغا: «بۇنداق چىرايلىق ئەۋلادلىرىمىز تۇرسا بىزنىڭ قايغۇرىدىغان نېمە ئاسا-سىمىز بار» دېگەنىدىم.

لېكىن ماڭا يامان تەسىر بەرگەن جايلارمۇ ناھايىتى كۆپ ئىدى. مەسىلەن، پارتىيە ئىشلىرى جەھەتتە مەن بارغان ھەر بىر ناھىيىنىڭ داڭبۇلىرىنىڭ خىزمىتى پۈتۈنلەي توختاپ قالغان ھا-لەتتە ئىدى. ھەر ئايلىق خىزمەت خىراجىتى بىر يۈەنگىمۇ بارمايتتى، بۇ ھالدا بىرەر پارچە گېزىتكە يېزىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. داڭبۇنىڭ خىزمەتچىلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ياكى ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە قوشۇمچە خىزمەت قىلىش بە-لەن تۇرمۇشىنى قامدايتتى. بۇنداق پارتىيە تەشكىلاتى نېمە رول ئوينىسۇن؟ قانداق پارتىيەگە ئايلىنىپ قالغان؟

مېنى ھەممىدىن تەشۋىشكە سالغىنى خەلق تۇرمۇشىنىڭ يا-

مانلىقى ئىدى. نۇرغۇنلىغان پۇقرالار ھايۋان كەبى تۇرمۇش كەچۈرەتتى، شەندەن، ئەنشى، مىنلې قاتارلىق ناھىيىلەر تېخىمۇ ناچار ئىدى. ھەتتا بەزى بىر ئائىلىلەرنىڭ يېپىنىدىغان بىر-ەر يوتقىنىمۇ يوق بولۇپ، يەيدىغىنى ياكىيۇ ۋە قارا ئاشلىق ئىدى. بەزىدە سېرىق تۇپا ئارىلاشتۇرۇپمۇ يەيدىكەن. ياتار جايى ناچار بولغىنى ئۈچۈن، تازىلىق ئەھۋالىمۇ ئوخشاشلا ناچار ئىدى. مەن لەنجۇ داشۇ ۋە غەربىي-شىمال سەپەن شۆيۈەننىڭ ئىككى پىروفېسسورى يەنى لى-خۇافاڭ، گۇباۋ ئەپەندىلەرنى شەندەندە ئېجتىمائىي تەكشۈرۈش قىلىشقا تەكلىپ قىلغان ئىدىم. ئۇلار ماڭا دېھقانلارنىڭ مۇشەققەتلىك ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى-بۇنىڭ كىشى ھايات ئىكەنلىكىگە، ھازىرقى زامان دۆلىتىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئىكەنلىكىگە كىمنىڭمۇ ئىشەنگۈسى كەلسۇن؟

نېمە ئۈچۈن شۇنداق؟ سەۋەبى سۇنئىي ئاپەت ۋە تەبىئىي ئاپەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ھالبۇكى سۇنئى ئاپەت تەبىئى ئاپەتتىن تېخىمۇ ئېغىر. مەسىلەن: ئالساق، ئېغىر ئالۋاڭ-ياساقتىن باشقا يەنە جازانىخورلۇقمۇ ناھايىتى كۆچلۈك ئىدى. باھارىدا بەش كۈزە ئاشلىق تارقىتىپ، كۈزدە بىر دادەن (ھەتتاكى بىر يېرىم دادەن) ئاشلىققا سۇندۇرۇپ يىغىۋېلىش، باھاردا باھا قويۇپ، كۈزدە پۇلغا سۇندۇرۇپ پۇل قايتۇرۇش، باھاردا باھا قويۇپ، كۈزدە ئەمگەك ھېسابىغا سۇندۇرۇپ ھەق بېرىشتەك ئۇسۇللار بىلەن زور ئۆسۈم شىلىۋالاتتى، مۇشۇ تەرىقىدە ئۇ يانىدىن-بۇيانغا ئۆتۈپ، دېھقانلارنىڭ ئاشلىقى ئەمدىلا قولغا چىقىشى بىلەن پۈتۈنلەي دېگۈدەك تۆلىنىپ كېتەتتى. تەكشۈرۈشكە قاتناشقان، بىر يېرىمدا بىر يۈز ئوتتۇز نەچچە نوپۇس بولۇپ، جازانىخورلار ئاران 5 — 6 پىرسەنتنى ئىگىلەيدىكەن، 90 نەچچە پىرسەنت كىشىلەر ئىزىلىشكە ئۇچراپ ھايۋان تەرىقىدە ئېچىنارلىق تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن، بۇ كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئېزىش، ھاللىقلارنىڭ نامراتلارنى ئېزىشى بولمۇ-

دۇ. خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن زۇلۇمنى بىر ئېغىز سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شەندەن ناھىيىسىنىڭ تەزكىرىسىدە يېزىلىشىچە، چىيەنلۇڭ دەۋرىدە شەندەندە 240 مىڭ نوپۇس ئاھالە بار بولۇپ، توڭجىڭ ھەۋرىگە كەلگەندە 90 مىڭغا چۈشۈپ قالغان، ھازىر ئارانلا 30 مىڭ نوپۇس بار ئىكەن. چەيەنلۇڭ دەۋرىدىن ھازىرغا ئېخى 300 يىل بولغىنى يوق. توڭجىڭ دەۋرىدىن ھېسابلىغاندىمۇ 80 — 70 يىلغا بارمايدۇ. ئاھالە نوپۇسىنىڭ مۇشۇ تەرىقىدە تېز ئازلاپ كېتىشىدىن، سۇنئىي ئاپەت بىلەن تەبىئى ئاپەتنىڭ خەلققە ئەپكەلگەن ئاپىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ ئېلىش مۇمكىن.

بۇ قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈشتە يەنە يۇمېن نېفتلىكىگە باردۇق، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ جاپالىق ئەمگەك ئەھۋالىنى كۆردۇق. ئۇلار شۇنچە جاپالىق ئىشلىسىمۇ، مۇئاملىسى يەنىلا تۆۋەن ئىدى. ياخشى يېرى پاراۋانلىق ئىشلىرى ئوبدان يولغا قويۇلۇپتۇ. ئۇلار ئۇيۇشتۇرغان پاراۋانلىق ھەيئىتى ئىشچى-خىزمەتچىلەر كۆرسەتكەن ۋەكىللەر تەرىپىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، يىغىن بولغاندا ھەممەيلەننىڭ پىكىر بايان قىلىش ھوقۇقى، پاراۋانلىقتىن بەھرىمان بولۇش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ياتقى گەرچە بىر قەدەر ناچارراق بولسىمۇ، لېكىن خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ ياتاق بىناسىنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىكەن، بۇنىڭدىن مۇئامىلىدىكى باراۋەرلىكنى كۆرۈپ ئالغىلى بولىدۇ، ئۇلار يەنە تۇرمۇشتىمۇ ئاپاق-چاپاق بولۇپ يۈرىدىكەن. ئۇلار ئۆزلىرى تەسىس قىلغان ئوتتۇزا مەكتەپ خېلىلا مۇكەممەل بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوقۇيدىغانلار ئىچىدە ئىشچىلارنىڭ پەرزەنتى 70% — 80% نى ئىگىلەيدىكەن. بۇ مېنى ناھايىتى ھاياجانلاندۇردى. بۇرۇن نامرات خەقنىڭ پەرزەنتى ئۈچۈن ئوقۇش پۈرسىتى بولمايتتى، بىراق بۇ مەكتەپتە بولسا ئىشچى پەرزەنتلىرى خېلى نىسبەتنى ئىگىلەيدىكەن، بۇ

باشقا جايلاردا ناهايىتى كەم ئۇچرايدۇ.

نېفت كانىدا ئىككى كۈن ئېكسكۇرسىيەدە بولۇپ، قۇدۇق قېشىدا نېفت ئايرىش ژاۋۇتىدا ئىشچىلار بىلەن بىللە رەسىمگە چۈشتۇم. ئىشچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەن تەكلىپكە بىنائەن كۇلۇبتا ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە سۆز قىلدىم. مەن نۆۋەتلىق ھالدا سىياسىي ئەدەبىياتلىق ۋە ئىگىلىكتىكى دېموكراتىيەنىڭ مۇھىملىقى ئۈستىدە توختالدىم. بۇگۈنكى يۇمېن نېفتلىكىنىڭ برمۇنچە ياخشى تەرەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى جارى قىلدۇرۇش كېرەكلىكىنى ۋە ساقلىنىۋاتقان نۇرغۇن مەسىلەرنىڭ ئۇزاققا قالماي ھەل قىلىنىدىغانلىقىنى، نېفتلىنىڭ كۆلىمى، ئۇسكۇنە ۋە رولىنىڭ كەلگۈسىدە زورايتىلىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇلارنىڭ جاپا چېكىشىڭ بەۋەدە ئەمەسلىكىنى، ئۇلارنىڭ ھەسسە-ھۇشقانلىقىنى ۋە ئۇلاردىن ئۈمىد بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈمىدىنى كەلگۈسىگە، ئوغۇل-قىزلىرىغا بېغىشلاشنى ئېيتتىم.

مېنىڭ سۆزۈمنى ئۇلار ئادەم ئەۋەتىپ خاتىرلەپتۇ ۋە نېفتلىكىمىڭ «چېگرا گېزىتى» دە بايان قىلىپتۇ. ماڭمۇ بىر نۇسخە ئەۋەتتى. بەكمۇ تولۇق ۋە توغرا خاتىرلەنمىگەن بولسىمۇ، ئاساسىي مەزمۇنى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك ئىدى. بۇنىڭدىن شۇ مەزگىلدە مېنىڭ دۆلەت كارخانىلىرىغا ۋە ئىشچى ئاممىغا تۇتقان ئاساسىي پوزىتسىيەمنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنرال جاڭ ۋېنبەينىڭ يۇمېن نېفتلىكىدىكى بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە قىلغان سۆزىنىڭ تولۇق تېكىستى

— 37 — يىلى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ساەت 9 دا

ئىنژېنېرلار، خىزمەتچى ئەپەندىلەر، ئىشچى دوستلار!

بېقىر بۇ قېتىم يۇمېن نېفتلىكىگە ئېكسكۇرسىيەگە كېلىپ،

ھەرقايسىلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولالىغىنىم، يەنە قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە يۇمېن نېفتلىكىدىكى بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئورتاق تىرىشچانلىق، كۆرسەتكەن نۇرغۇن ئەجىر قىلىپ دۆلەتكە ناھايىتى زور تۆھپە قوشتى. يەنە قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە، ئاز دېگەندىمۇ غەربىي-شىمالدىكى ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ئىشچى-خىزمەتچىلەر كۆپ كۈچ چىقاردى، يەنە قارشى ئۇرۇش غەلبە قىلغاندىن كېيىن، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، غەربىي-شىمال، بېيجىڭ ۋە شاڭخەي ئارىلىقىدىكى بارلىق قاتناش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ قالغان ئىدى، بىردىن-بىر لۇكۇخەي تۆمۈر يولىمۇ ئۇزۇلۇپ قالغان ئىدى. غەربىي-شىمالنىڭ بارلىق قاتناش تىرانسپورتى، مەيلى ئۇ ئادەتتىكى ئىگىلىك جەھەتتىكى بولسۇن، بولۇپمۇ ھەربىي قاتناش تىرانسپورت جەھەتتە پۈتۈنلەي يۇمېن نېفتلىكىنىڭ ياغ ماتېرىيالى يەتكۈزۈپ بېرىشىگە قارىشلىق بولۇپ قالغان ئىدى. يەنى دېمەكچى بولغىنىم يۇمېن نېفتلىكىدىكى ھەر بىرئىشچى-خىزمەتچى قىممەتلىك تۆھپىلىرىنى قوشتى. شۇڭلاشقا بۇگۈن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەر قايسىلارغا سالام بېرىمەن ۋە رەھمەت ئېيتىمەن.

ئىككى كۈندىن بۇيان جايلارنى ئاساسىي جەھەتتىن كۆرۈپ چىقتىم. مەن بىلەن بۇ قېتىم بىللە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى، بۇ يەردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىجادىيەت كۆچى، ئىگىلىك يارىتىش كۆچى جەھەتتىكى كۈنكرېت ئىپادىسىگە تەسىر قىلمىغان چوڭقۇر تەسىراتتا بولدى. نېفت دەرياسى، بۇ تاردىختىن قېپقالغان ئاتالمۇ، ئەمەلىيەتتە پەقەتلا قاقاس چۆللۈكتىن ئىبارەت ئىدى. كۆپچىلىكنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىجاتكارلىقى، ئېچىشى بىلەن ھازىر غەربىي-

شمالدىكى چوڭ نېفت شەھىرىگە ئايلاندى. بۇنداق بىر نېفت شەھىرىنىڭ بىنا بولۇشى ئەمەلىيەتتە خالايىقنىڭ جاپالىق ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدۇر.

يەنە بىر جەھەتتىن ئالساق، بۇنداق بىر چوڭ دائىرىدىكى نېفت شەھىرى داۋاملىق يۇكسىلىش يولىدا كېتىپ بارىدۇ، بىز كان، زاۋۇتلارنىڭ جىددىي ھەقىقىي تۇرمۇش ئېھتىياجىنى كۆرىدۇق. بىز خۇددى ئۆزىمىزنى ئۇلۇغ پىلان خەرىتىسى ئالدىدا تۇرغاندەك ھېس قىلىپ قالىدۇ. بىز يەنە پاراۋانلىق تارماقلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى پاراۋانلىقتىن بەھرىمەن قىلىش چارىسىنى ئاڭلىدۇق. بۇ يۇمىن نېفتلىكىدىكى بىر خىل دېموكراتىيە روھىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ، بۇ بىر خىل ئىجتىمائىي سىياسەتكە يېقىن، شۇنداقلا دېموكراتىزملىق سىياسەتكە يېقىن روھ، مەن دائىم دۆلەت ئىچىدىكى ھەر خىل ئىشلارغا، ھەر خىل قۇرۇلۇش تارماقلىرىغا قارىتا ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى بايان قىلىمەن، يەنى مېنىڭچە، بىر خىل ئىشنى كېڭەيتىپ ئۇنى تەۋرەتمەسلىك ئۈچۈن، ئۇنى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراتماسلىق ئۈچۈن، ھەقىقىي ئىشنىڭ يېتىلىشى ۋە راۋاج تېپىشى، مىللىي ئىقتىسادنىڭ ئاساس سىلىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاساسلىق شەرت شۇكى، دېموكراتىك تۈزۈم ۋە دېموكراتىك روھنى يولغا قويۇش كېرەك. دېموكراتىك تۈزۈم بىلەن دېموكراتىك روھنىڭ مەزمۇنى نېمە؟ ئۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. تۇرمۇش جەھەتتىن ئېيتساق باراۋەرلىك بولىدۇ. سىياسىي جەھەتتىن ئېيتساق ئەركىنلىك بولىدۇ. سىلەرنىڭ پاراۋانلىق جەھەتتىكى تەقسىمات چارەڭلەر، ئىشچى ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرار جاي، ئۇسكۇنە قاتارلىق جەھەتلەردە شەرتكە ئۇيغۇن كېلىدۇ،

بەكمۇ ئاددىي ۋە ئۇلۇچەمگە لايىق ئەمەس. بىراق خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش ئارىلىقى ناھايىتى يېقىن. كۆپچىلىكنى باراۋەرلىك ئاساسىدا ئورتاق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، ئورتاق خىزمەت ئېلىپ بېرىشقا سەۋەبچى بولغان، بۇ قانداق كۈچ؟ ئۇ بولسىمۇ دېموكراتىيە روھىدۇر!

بىز سەنمىنجۇيىلىق دۆلەت. بىز ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتالىستلار سىنىپى زىتلىشىدىغان كاپىتالىزم يولىغا ماڭساق بولمايدۇ، بەلكى خەلق تۇرمۇشى توغرىسىدىكى مەسىلەنى ئەمەلدە يۈرگۈزۈشىمىز، ئالدى بىلەن ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپىتالىستلار تىغمۇ - تىغ تۇرىدىغان چېگرىنى بۇزۇپ تاشلىشىمىز لازىم. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى قۇرغۇچىلاردۇر، ئىجاد قىلغۇچىلاردۇر، ئەمما ھەر بىرەيلەننىڭ ئوقۇش سەۋىيىسى ۋە تېخنىكىسى، شۇنداقلا خىزمىتىنىڭ ئوخشىماسلىقى ھەر خىل نام - ئاتاقلار بىلەن ئاتىلىدۇ. ئوخشاش بولمىغان تارماق ۋە ئېھتىياجلارغا ئايرىلىدۇ. مانا بۇ خىل مۇئامىلە ۋە ئېھتىياج جەھەتتىكى ئوخشاشماسلىقتىن دۇنيادىكى ھەرقايسى ئىلغار مەملىكەتلەر، يەنى ئىجتىمائىي سىياسەت يۈرگۈزۈۋاتقان ئەنگلىيە بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ خالى بولالمايدۇ. بۇ قېتىم ئاڭلىشىمىزچە يۇمىن نېفتلىكىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش مۇئامىلىسى ۋە دېموكراتىيەلىشىش جەھەتتە ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە ئىسلاھات توختىمايلا ئېلىپ بېرىلۇۋېتىپتۇ. كاندىكى پاراۋانلىق ھەيئىتى خىزمەتچىلەر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەر ئارىسىدىن سايلانغان ئىكەن، يېقىندا كۆپچىلىكنىڭ پىكىر بېرىش ۋە پاراۋانلىق تەلەپ قىلىش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئەگەردە بۇنداق كېيىن پاراۋانلىق جەھەتتە يەنىمۇ ئىلگىرىلەش ۋە تولۇقلاش توغرا كەلسە، ئۇنداقتا بىزنىڭ يۇمىن نېفتلىكى پۈتۈن مەملىكەت بويىچە دۆلەت قۇرۇشتىكى نەمۇنە

بولۇشقا تېگىشلىك بولىدۇ. بۇ خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرى، پاراۋانلىق تارماقلىرىغا نىسبەتەن، دېموكراتىيە روھىغا نىسبەتەن، — بۇ كۆپچىلىكنىڭ دېموكراتىيە روھى — ئور-تاق تۇرمۇش، ئورتاق خىزمەت قىلىش ئىشلىرى مەملىكەت ئىچىدىكى باشقا ئىشلارغىمۇ نەمۇنە بولۇشقا ئەرزىيدۇ، خەلق تۇرمۇشى مەسلىكى سىياسىتى ئۇچۇنمۇ بىر ئوبدان ئاساس يارىتىش بولىدۇ. ھازىر قۇرۇلۇشنىڭ كۆلىمى تې-خى تولۇق ھازىرلانمىدى، قاتناشمۇ ناھايىتى قىيىن، ئۇ-نىڭ ئۈستىگە راسخوت چەكلىمىسى تۇپەيلىدىن ھازىر قان-داق كېڭەيتىش، ئۆزگىرىشنىڭ غايىسى بويىچە قانداق ئىش-لەشتە ئەلۋەتتە ئوبيېكتىپ شەرت - شارائىتنىڭ چەكلىمە-سىگە ئۇچرايمىز. بىراق كۆپچىلىك غەم قىلمايلى، ھازىر بىز ئوبدان ئاساسقا ئىگە بولۇپ قالدۇق، ئىستىقبالىمىز چەكسىز. لۇڭشەي يولى تېمۇرىگىچە بارىدى. ئىككى يىل-غىچە ئۇرۇش بولمىسا لەنجۇغا باكى جىۋچۇەنگىچە چوقۇم يېتىپ بارالايدۇ. بۇ ئىش توغرىلىق مەن نەنجىنىدە مەر-كەزگە تەلەپ قويغان، ئۇچ يىل ئىچىدە قۇمۇلغا، بەش يىل ئىچىدە ئۇرۇمچىگە يەتكۈزۈش مۇمكىن، زۇڭتۇك 37 - يىلىنىڭ يىل ئاخىرى لەنجۇغا ئاپىرىشقا ماقۇل بولدى. مىنگونىڭ 40 - يىللىرى ئەنشىگە بارالايدۇ. قاتناش مە-نىستىرلىقىنىڭ مەسئۇللىرى جىۋچۇەنگىچە ئاپىرىشقا ماقۇل بولغان. يۇمېن نېفىتلىكىنگىچە ئاپىرالىغان بولساق نېفتلىك-نىڭ تەرەققىياتىدا ئەلۋەتتە گەپ يوق ئىدى. يۇمېن نې-فىتلىكىنىڭ نېفتى ياپونغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە ۋەھا-زىر غەربىي شىمالدىكى بىر نەچچە ئۆلكىنى تولۇق تەمىن-لەپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق يۇمېن نېفتلىكى جۇڭگو بويىچە دائىرىسى ئەڭ چوڭ، خەزىنىسى مول نېفتلىك، مۇشۇ بىر-دىن - بىر چوڭ نېفتلىكنىڭ ماشىنا سايمانلىرى تولۇق-

لانغاندىن كېيىن، يۇمېن نېفتلىكىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى شەرقىي - جەنۇب، شىمالىي جۇڭگو ۋە پۈتۈن مەملىكەتكە يەتكۈزۈش مۇمكىن. بۇنىڭدىن بىز يۇمېن نېفتلىكىنىڭ ئىستىقبالىنىڭ قانچىلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. مېنىڭ بۇ سۆزلەرنى دېيىشىمدىكى سەۋەب، مەن سۆزلەشكەن ئىشچىلارنىڭ ھەل قىلىش ئاسانلىرىدىن نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە غەم قىلىشۇپتىپتۇ. بۇ خىل روھتىن قايىل بولۇشقا ئەرزىيدۇ. شۇنىسى جۇڭگو-دىكى ئۇرۇش ئۇزاققا بارمايدۇ. تېنچلىق ئەمەلگە ئاشقان-دىن كېيىنكى تەرەققىياتمۇ تېز بولىدۇ، مانا شۇ چاغدا ھەر-قايسى ئىشلىرىمىزنىڭ ئۈچۈن ماھارەت كۆرسىتىدىغان ئىمكانىيەت يارىتىلىدۇ.

يەنە بىرسى مەكتەپلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدىم. ئوتتۇ-را مەكتەپ ۋە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇسكۇنىلىرى ناھايىتى تولۇق ئىكەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ 70% — 80%ى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئىكەن. بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوش بولدۇم. بۇرۇنقى فېئودالىق دەۋردە كىتاب ئوقۇش پەقەت پۇلى بار ئائىلىلەرنىڭلا ئىشى ئىدى. نامراتلارنىڭ پەرزەنتلىرى مەكتەپكە كىرىدىغان پۇرسەت ناھايىتى ئاز ئىدى، كىتاب ئوقۇشقا شەرت - شارائىت يوق دېيىشكىمۇ بولىدۇ. نېفتلىكتىكى مەكتەپتە، سىنىپتا خىزمەتچىلەرنىڭ بالىلىرى بار ئىكەن، ئىشچىلارنىڭ بالىلىرىمۇ بار ئىكەن. ئىشچى بۇرادەرلەر بۇنى ناھايىتى ئاددىي ئىش دەپ چاغلىمايدىلار. بۇرۇنقى فېئودالىق دەۋردە ئىشچى ۋە دېھقانلارنىڭ كىتاب ئوقۇش ئىمكانىيىتى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئەمەلدارلارنىڭ، پۇلى بارلارنىڭ كىتاب ئوقۇش ئىمكانىيىتى كۆپ ئىدى. بۇ ھە-قىقەتەنمۇ فېئودالىق دەۋرنىڭ يامان ئىللىتى، ئۇ بىزنىڭ دۆلەت، مىللىتىمىز مەدەنىيىتىنىڭ يىمىرىلىشىگىمۇ سەۋەبچى

بولىدۇ. ئاتالمىش «كىتاپ ئوقۇشنىڭ ئۆزى ئەمەلدار بو-
لۇش» دەۋرى بۇرۇنقى زامان بولۇپ قالدى. بۈگۈنكى 20-
ئەسىر خەلقنىڭ ئەسىرى بولىدۇ. بىزنىڭچە دۆلەت، مىل-
لەت مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىدا ئاساسەن ھەر بىر ئادەم
ئۆزىگە تۇشلۇق بىلىم ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇشى ۋە دۆ-
لەت، مىللەتكە ھەسسە قوشۇشى كېرەك، شۇنداق بولغاندىلا
بۇنداق دۆلەت ۋە مىللەت ئاندىن راۋاج تاپالايدۇ، ئىل-
گىرىلىيەلەيدۇ، ئاندىن بىر ئەۋلاد يەنە بىر ئەۋلادنى بېج-
سىپ چۈشەلەيدۇ. ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ ئائىلە-
سىنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇمۇ ناھايىتى مۇھىم مەسىلە. ھازىر
بىز پەقەت ئاددىلا تېخنىكا ئىشچىسىدىن ئىبارەت، لېكىن
بىز دۆلىتىمىزنى سەنئەتجۈيلىق زامانۋىيلاشقان مەمە-
كىنە قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئىشچى تەربىيىلەش
ئاسان ئىش، لېكىن ئېنژىنىر يېتىشتۈرۈش ئاسان ئەمەس.
ھازىر ئىشچى ۋە تېخنىكا ئىشچى بولغانلار ئۆز بالىلىرىنىڭ
ئېنژىنىر بولىشىنى ئۈمىد قىلىشى كېرەك. ئۆزى گەرچە
يېشى چوڭىيىپ قېلىپ مەكتەپكە بېرىپ يۇقىرى بىلىم ۋە
تېخنىكا ئۆگىنىش پۇرسىتىدىن قەپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن
ئوغۇللىرىنىڭ كېلەچەكتە يۇقىرى بىلىم ۋە يۇقىرى ماھا-
رەت ئۆگىنىشىنى چوقۇم تەلەپ قىلىش لازىم، بالدۇر چىق-
قان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئەلا دېگەندەك، بۇ
ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىلىرىغا بولغان ئۈمىدى بولۇپ قېلى-
شى لازىم. بۇ يەردە، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، مەن بىر چوڭ
ئەمەلدار، مەرتىۋەم خېلى يۇقىرى ھەربىي كىشى، بىراق
مەن شۇنى سەمىمىي ئېيتىپ ئۆتۈمەنكى، مېنىڭ ئائىلەمۇ
دېھقان ئائىلىسى بولىدۇ، دادام ئىشچى، بوۋام دېھقان.
ئاتا-ئانام نۇرغۇن يىللار جاپا تارتىپ مېنى ئوقۇتۇپ
ئەمەلدار قىلماقچى بولدى. شۇ چاغدا دادام بىلەن بوۋام-

نىڭ ھەممىسى مۇشۇ ئىدىيىدە ئىدى. ھازىر بۇ دەۋرگە
ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، پەقەتلا شۇ دەۋرنىڭ ئىدىيىسىگە ۋەكىل-
لىك قىلىدۇ. ئەينى چاغدا مەنمۇ خېلى جاپا تارتقان.
خۇسۇسلار مەكتىپىدە ئوقىغاندا خېلى ئەقىللىق ئىدىم،
ئوبدان ئوقۇيتتىم. كېچىلىرى تۆزۈمى بىكار قىلىنغاندىن كې-
يىن شۇ چاغدىكى ئەجنەبىلەرچە مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش
ئىمكانىيىتى بولماي ئەسكەر بولدۇم، شىڭخەي ئىنقىلابىي
ۋە گومىنداڭ پارتىيىسىگە قاتناشتىم. قۇرۇقلۇق ئارمىيە
مەكتىپىگە كىردىم، شۇندىلا ئازراق پەننى ساۋاتقا ئىگە
بولدۇم. ئۆزۈمچە ئالغاندا مەن ھېچقانچە تاينىنى يوق بىر
ئادەم ئىدىم، بىراق تەقدىر ئوڭدىن كېلىپ قالدى، نەچچە
مىڭ يىللىق مۇستەبىتلىك ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن مەن
ئىنقىلابىي ھەربىي ۋە ئىنقىلابىي پارتىيەنىڭ ئەزاسى بولۇپ
قالدىم. بۇندىن كېيىن بىزنىڭ دۆلىتىمىز يېڭى ياچە بولە-
دۇ، دەۋرىمۇ يېڭى ياچە بولىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ پەننى سا-
ئاتىت جەھەتتە دۇنيادىكى ئىلغار ئەللەر بىلەن چوقۇم رىقابەت-
لىشىشگە توغرا كېلىدۇ. زامانىيۇپلاشقان ئەللەر بىلەن رىقابەت-
لىشىپ جۈڭگونى بۈيۈك دەۋرنىڭ ئارقىدا قويماسلىق لازىم.
بۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش لازىم.
دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈشتە ئۈمىدنى بىز
كېيىنكى ئەۋلادلارغا قويىمىز. بىز بىر ئەۋلاد كىشىلەر دۆلەت
قۇرۇش ئاساسىنى سېلىپ بەردۇق. ھەقىقىي تۇردە دۆلەتنى
قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش، دۆلەتنى ئەڭ ئاخىرقى
قەدەمدە گۈللەندۈرۈپ بولۇش، بۇ بىزنىڭ كېيىنكى ئەۋ-
لادلىرىمىزغا مەنسۇپ، بىز كېيىنكى ئەۋلاد ئوغۇل-قىزلار-
نىڭ ئىنژىنىر بولۇپ چىقىپ زاۋۇتلاردا، مەدەن تاغلىردا،
تەجرىبىخانىلاردا ئىشلىشىنى، پروفېسسور ۋە ئىنژىنىر بولۇش-
نى، ئىنقىلاب ئۈچۈن دۆلەت قۇرۇشتا تىرشىپ خىزمەت

قىلىشنى ئۈمىد قىلمىز. بۇ لازىمۇ-لازىم ئەمەسمۇ؟ مەن بۇ يەردە ئىشچى بۇرادەرلەرگە شۇنى ئېيتىپ قۇيايكى، ھازىرقى تۇرمۇشنىڭ قىيىنچىلىقىدىن چۈشكۈنلىشىپ، كەتمەكلار. ئىشچى بولۇش ناھايىتى ئىستىقباللىق، ناھايىتى چوڭ ئىستىقباللىق بولىدۇ.

بۈگۈنكى يۈمۈن نېفىتلىكى كىمگە مەنسۇپ؟ قانۇندىن ئالغاندا، دۆلەتكە مەنسۇپ، ئەمەلىيەتتە سىلەرگە مەنسۇپ. ئىنژېنېر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەرگە ئورتاق مەنسۇپ، ھەر بىر ئىشچى بۇرادەرنىڭ بىردىن نىسۋىسى بار. بۇندىن كېيىن نېفىتلىكتىكى تەرەققىياتىدا مېنىڭچە، دۆلەت بۇ يەردىن پۈل تاپماقچى ئەمەس، پەقەتلا تەبىئىي بايلىقلارنى ئېچىش ۋە دۆلەت مۇداپىئە بايلىقلىرىنى ئېچىشنى مەخسەت قىلغان. بىراق بارلىق مەنپەئەتتىن ئىنژېنېرلار ۋە ئىشچى-بۇرادەرلەر بەھرىمەن بولىشى كېرەك ۋە مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز بالىلىرىنى ئوبدان يېتىشتۇرۇپ چىقىشى لازىم. چەت ئەللەردە زاۋۇتلار مۇشۇنداق قىلغان، ئۆزى ئىشچى، لېكىن بالىلىرىنى ئىنژېنېر قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن نېفىتلىكتىكى بۇرادەرلەرنىڭ جاپا-مۇشەققەت تارتىشى سەۋەبسىز ئەمەس. بىراق ئۈمىد كۆز ئالدىمىزدا ئەمەس، بەلكى كېلەچەكتە، بۇ يىل ئەمەس كېلەر يىلدا، بەلكىم كېيىنكى ئەۋلادلاردا بولىشى مۇمكىن. ئىشنىمەنكى، بىزنىڭ دۆلىتىمىز ياپونىيا قارشى ئۇرۇش خەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئالدىمىزدىكى دۆلەتنىڭ، مىللەتنىڭ بۆھرانى ئۆتۈپ مۇشكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇندىن كېيىن دۇنيادا ياپون جاھانگىرلىكىگە ئوخشاشلار بىزنىڭ جۇغلىغا تاجاۋۇز قىلالمايدۇ. مەسىلە قانداق قىلىپ دۆلىتىمىزنى تۇرۇپ چىقىشتا، يەر ئاستىدىكى بايلىقلارنى ئېچىپ، خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتىرىشتە. پۈتكۈل دۆلەت، مىللەتنىڭ

مەدەنىيىتى تەرەققىي تاپسا، ھازىرقى كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىكى بەش چوڭ دۆلەتنىڭ بىرسى بولغان جۇڭخۇا مىنگو ئىسمى جىسمىغا لايىق بولىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەت ئاساسەن بىزنىڭ ئۇستىمىزدە، ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ بۇ بۈيۈك مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇندىن كېيىنكى تەسىراتىم بولۇپ كۆپچىلىككە دوكلات قىلىپ ئۆتتىم. ئەلۋەتتە مەن كەسىپ ئەھلى ئەمەسمەن، مەخسۇس تەخنىكا ۋە كەسپىي بىلىملەردىن خەۋىرىم يوق. ئاساسىي جەھەتتىن پەقەتلا ئېكسكورسىيەدىن كېيىنكى تەسىراتىمنى ھەرقايسى خىزمەتچى، ئىشچى بۇرادەرلەرگە بېغىشلىماقچىمەن، بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە مۇۋەپپەقىيەت دېرىكتور گېن ئېيتقان بەزى مەسىلىلەر، مەسىلەن ھەربىي مەجبۇرىيەت مەسىلىسى، ئاشلىق مەسىلىسى، ئۆي-جاي، ماتېرىيال ستۇدىلىش مەسىلىسى، نېفىت ماتېرىياللىرىنى يۆتكەش ۋە پۈل تاپشۇرۇش مەسىلىسى، قاتارلىقلارغا مەن كۆپ دەققەت قىلدىم. مەن خالايىقا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، ئاشلىق مەھكىمىسىنىڭ ھۆججەتچى كۆپچىلىك غەربىي - شىمالنىڭ قاتناش - تىرانسپورت ۋە ئىقتىسادىي ھەربىي ئىشلىرىدا كۆپ مىنnەت قىلدى، بۇ جەھەتتە غەربىي - شىمالدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتلەر ۋە ھەرقايسى ئۆلكىلەرنىڭ ۋالى مەھكىمىلىرىمۇ ياردەم بېرىشى كېرەك. بۇ قېتىمقى ئېكسكورسىيەدىن كېيىن مەن كۆپچىلىك بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇرۇشنى، دائىملىق مۇناسىۋەتتە ۋە ھەمكارلىقتا بولۇپ تۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇندىن كېيىن غەربىي - شىمالدىكى ھەربىي-خەلقلەر سىلەرنى ھەر زامان قارشى ئالىدۇ، ئۇلار سىلەرنىڭ قاتناش، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئەجرىگە لەرگە مۇھتاج. مەن بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مۇناسىۋەت ۋە ھەمكارلىقىمىزنىڭ سەمىمىي ئىكەنلىكىگە، بۇندىن كېيىن

چوقۇم يەنمۇ چوڭقۇرلايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇمۇ مېنىڭ بىر تەسىراتىم. خۇسۇسەن كۆپچىلىكىنىڭ مەنده قالدۇرغان تەسىراتى ناھايىتى ياخشى بولدى.

ئەڭ ئاخىرىدا بىللىسە كەلگەنلەرگە ۋاكالىتەن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. يۇمېن نېفتلىكىنىڭ مۇۋاپىپەقىيەت قازىنىشىغا ۋە ئۇلۇغۋار تەرەققىياتىغا تىلەكداشلىق بىلدۇرىمەن.

كېيىنچە باشقىلارنىڭ ئىنكاس قىلىشچە، مېنىڭ بۇ تېتىمەقى نېفتلىكتىكى سۆزۈم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپتۇ. ئۇلار: «گومىنداڭنىڭ ئىچىدىمۇ بىز ئىشچىلارغا بۇنداق تەكەللۇپ قىلىدىغان گېنرال بار ئىكەن!» دېيىشكەن. ئەينى ۋاقىتتا يۇمېن نېفتلىكى چەت بىر جاي ئىدى، باردەغانلارمۇ ئاز ئىدى، بولۇپمۇ ئالىي دەرىجىلىك ھەربىي-مەمۇرىي مەسئۇل خادىملارنىڭ بېرىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ۋاھالەنكى، مەن باردىم، ئۇلار بىلەن رەسمىگە چۈشۈپ قىزغىن سۆھبەت ئېلىپ باردىم، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىستىقبالىغا كۆڭۈل بۆلدۇم، شۇڭا ئۇلارنىڭ خوشال بولۇشى تەبىئى ئىدى.

مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇشتىش

مەن لەنجۇدا ئىلى تەرەپنىڭ 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەسلىنىڭ تۈگۈنى، يەنى مەسئۇدنى ئېلىۋېتىش ياكى قالدۇرۇش مەسىلىسى بىرى شىنجاڭ گارنىزۇن ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىق مەسىلىسىدە بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق بىلىۋالدىم. ئىلى تەرەپ مەسئۇدقا ئاشكارە قارشى تۇراتتى، ئۇلار شىنجاڭ گارنىزۇنىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىەنگە دەسلەپتە ئوچۇق-ئاشكارە قارشى تۇرمىغان بولسىمۇ لېكىن ئارمىيە - ساقچى ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىقىغا سۇڭ ئالدى بىلەن مەسئۇل بولۇشى كېرەكلىكىنى كۆپ قېتىم غەيرى - رەسمىي ئىپادىلىگەنىدى. ھازىر ئەمدى ئۇلار سۆزىنى ئاشكارە ئەيىپلەشكە باشلىدى. ئىلى تەرەپ سۆزىنى مېنىڭ «يېقىن يارەمچىم» دەپ قاراپ، سۆزىنىڭ مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمگە قاتتىق قارشىلاشقۇچى ۋە قارشى تۇرغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتى. ئۇنىڭ بەزىبىر خاتا ھەرىكەتلىرى مەسىلەرنى بىر تەرەپ قىلىدىغان چاغلاردا مېنى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويياتتى. ئەگەر بۇ تۈگۈن يوقۇتۇلمايدىكەن ۋەزىيەتنىڭ ياخشىلىنىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا مەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا ئىككى تەرەپ قايتىدىن ھەمكارلىشىشقا توغرا كەلسە ئالدى بىلەن مەن تەشەببۇسكارلىق بىلەن يول ئويۇپ كەسكىن ھەرىكەت قوللانۇپ، بۇ ئىككى كىشىنى ئالماشتۇرۇۋەتمەسەم بولمايدىكەن دېگەن تونۇشقا كەلدىم.

لېكىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىدە مەسئۇدنى جېنىنىڭ بېرىچە قولايدىغانلارنىڭمۇ بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەينىلەنگەنلىكىگە ئەندىلا بىر قانچە ئاي بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇبادا ئۇنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا ئىلتىماس قىلغاندا، ماقۇللاش تەسكە توختايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۇڭ شىلىەننى ئالماشتۇرۇشتىش لازىملىقىنى ئويلاپ، جياڭ جېيشىغا ئۇ ھەقتە تەكلىپ سۇنۇپ، ماقۇللىقىنى ئالدىم. ئۇزۇن ئۆتمەيلا سۇڭ ئىچكىرىگە يۆتكەلدى، ئۇنىڭ ئورنىغا تاۋسيۇ غەربىي-شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولدى.

بىرىنچى قەدەم ئىشقا ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپنىڭ 1948 - يىلى 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن لېۋ مىڭ چۈن، چۇ يۈۋ، لېۋ زىرۇڭلارنى ئېلىپ لەنجۇغا بېرىپ، ئۇمۇمىيۈزلۈك تەھلىل يۈرگۈزۈش ئارقىلىق مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇشتىشنى قارار قىلدۇق. لېكىن مەن، تېلېگراممىا ئەۋەتكەندە بىر مۇنچە ئاۋارىچىلىق بولىدىكەن دەپ

ئويلاپ ئۆزەم بىۋاستە ئەنجەنگە يېرىپ، ئالدى بىلەن جياڭغا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا چوقۇم مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇپ ۋېتىشنىڭ زۆرۈرلۈكى توغرىسىدىكى سەۋەبلەرنى چۈشەندۈردۇم. كېيىن يەنە ئالاقىدار تەرەپلەرگىمۇ چۈشەندۈردۇم. بۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك مۇشۇنداق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى ئاندىن چۈشەندى. شۇ چاغدا بەزىلەر مېنىڭ يەنە قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسى بولۇشۇمنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ لېكىن مەن ئۇنى قەتئىي رەت قىلىپ، بۇرھانىنى بۇ ۋەزىپىگە قويۇشقا كۆرسەتتىم. بۇرھانىڭ ئەنجىنگە يۆتكۈلۈپ ھۆكۈمەت ھەيئىتى بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا بىر يىلدىن ئاشقان ئىدى، ئۇ خەنزۇچە سۆزلىيەلەيتتى، كىشىلەرگە خۇشخۇي - مۇلايىم مۇئامىلە قىلاتتى، ئەنجىن ھۆكۈمىتىدە ئۇنىڭ بىلىدىغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، ئەگەر مۇشۇنداق چاغدا ئۇنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە قويۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىلسە ئاسانلا ماقۇللىناتتى. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئىش كەينىگە سۈرۈلۈپ قېلىۋەردى - دە 1948 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندىلا ئاندىن رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىندى①.

بۇ يەردە مەن مەسئۇد توغرىسىدا ئازراق قوشۇمچە قىلىپ ئۆتەي. ئۇ شېڭ شىسەي دەۋرىدە زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن قورقۇپ مەركەزگە قېچىپ كېلىۋالغىنىغا 10 يىلدىن ئاشقان بولۇپ، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن باردى - كەلدى قىلىشىپ باقمىغان، پەقەت بەزى يىغىنلاردا ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىغانمەن. مەن 1946 - يىلى شىنجاڭغا بېرىشتىن ئاۋال، ئۇ جياڭغا ئۇچ تۈرلۈك تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويىدى، شۇنداقلا ماڭكىمۇ بىر پارچە خەت يېزىپ، خەتكە جياڭغا يوللىنىدىغان بىر پارچە تەكلىپنامىمۇ قوشۇپ ئېۋەتىپتۇ. خەتتە مەركەزنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىرلىرىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى ھەمدە مېنىڭ بۇ قېتىم شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن يەرلىك خەلقنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇشۇمنى، خەلقە مۇئاپىق سىياسىي ئورۇن بېرىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. جياڭغا سۇنغان 15 ماددىلىق تەكلىپتە، ئاساسەن مەركەزنىڭ چېگرا رايونىنىڭ ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش، يەرلىك خەلق ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى بېجىرىش، بىگۇنا تۈتقۇن قىلىنغانلارنى تۈيۈپ بېرىش، مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلۈكلەرنى ئېنىقلاپ بىردەك قايتۇرۇپ بېرىش، خەلقنىڭ باج سېلىقىنى يەڭگىللىتىش قاتارلىقلار تەلەپ قىلىنغان. خەتتىن قارىغاندا ئۇنىڭ ۋەتەننى، مىللەتنى سۈيىدىغان ئادەملىكى چىقىپ تۇراتتى. شۇڭا مەن شىنجاڭغا بېرىپلا ئۇنى شىنجاڭنىڭ مۇپەتتىشلىكىگە كۆرسەتتىم ھەمدە مەن قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستېپا بەرسەم بۇ ئورۇنغا ئۇنى قويارمىز دەپ ئويلىغانىدىم.

ۋاھالەنكى ئۇ رەئىس بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاجىزلىقلىرى بارا - بارا ئاشكارلىنىشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ئۆزىنىڭ جاھىل ھەم قابىلىيەتسىزلىكىنى ئېنىپادىلىدى، بۇ پۈتۈنلەي ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنغان ئىدى. ئۇ سۆزىتكە قارشى تۇرۇپلا قالماي يەنە بارا - بارا خەنزۇلارغا، مەركەزگە قارشى تۇرۇشقا ھەتتا «يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش» دېگەن مۇقاملارنى تۇۋلاشقا باشلىدى. مەن، ئۇنىڭ بىلەن ئەيسا‌غا بىر پارچە شەخسى خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ خاتا قىلمىشلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئەسلى خەت مۇنداق يېزىلغان:

«مەن شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى بىر يىلدىن ئاشتى، بۇ بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەن، شىنجاڭدا دېققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان نۇرغۇنلىغان ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى

① «مىنگو چوك ئىشلار خاتىرىسى» دا خاتىرلىنىشىچە 1949 - يىلى 1- ئاينىڭ 10 - كۈنى جياڭ زۇڭتۇڭ بۇيرۇق چىقىرىپ: بۇرھانىنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى.

ئاڭلىدىم. پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىپ، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش يۈزىسىدىن بېكىتىلگەن سىياسەتلەرنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتماسلىق، مېنىڭ سىلەر ئۈچۈڭلار② بىلەن بولغان دوستلىقىمنىڭ بۇزۇلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۆزۈم بىر قەدەر چوڭ مەسىلە دەپ قارىغان ئىشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سىلەر بىلەن بىللە مۇزاكىرە قىلىشنى ئويلىغانىدىم. ھازىر ئۇنى مادداڭلارغا ئايرىپ تۆۋەندىكىچە يازماقچىمەن:

ئا. خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسى. بۇ مەسىلىنىڭ پايدا - زىيىنى توغرىسىدا مەن بۇرۇن ناھايىتى كۆپ سۆزلىگەنمەن. سىلەر ئەلۋەتتە ئۇنى ئوبدان بىلىسىلەر، شۇڭا ھازىر بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. ھازىر مۇزاكىرە قىلىدىغىنىمىز: ئەيسا ئەپەندى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئۇيغۇرچە گېزىتتە ئېلان قىلىنغان سۆزلەردە ئىپادىلەنگەن پوزىتسىيە بولۇپ، ئۇنىڭدا يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ خىزمىتى كاشىلىغا ئۇچرىدى دېيىلگەن، ھەمدە خەلقنىڭ دۆلەت ئارمىيىسىگە يولغان ھېسىياتىدا ئارىنى بۇزىدىغان بىرمۇنچە پاكىتلار ئۈيدۇرۇپ چىقىرىلغان، بۇ سۆزلەردە خەنزۇلارغا قارشى مەنا بارمۇ - يوق؟ جايلار ۋە ھەر دەرىجىلىكلەرگە بېرىلگەن يولىيورۇقتا خەنزۇلارغا قارشى مەزمۇن بارمۇ - يوق؟ بۇ توغرىدا كۆپچىلىكنىڭ ئېغىز - بىسقلىق بىلەن خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆپچىلىكنىڭ بۇ مەسىلىگە قارىتا چوڭقۇر ئويلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى

② ئۇچ كىشى: مەسئۇد، ئەيسا ۋە مۇھەممەت ئىمىنلارنى كۆرسىتىدۇ.

خەنزۇلارغا قارشى ئىدىيىلەر داۋاملىق ئۇلغىيىپ كېتىۋەرسە، ئۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نىسبەتەن ناھايىتى ئېغىر خەۋپ كەلتۈرۈپلام قالماي، سىلەر بىر قانچىڭلار رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتمۇ ئىنتايىن زور تەسىرگە ئۇچرىشى مۇمكىن دەپ كېپىنچىقا بولىدۇ. سىلەر ئۈيغۇرچە گېزىتتە «خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلىقىنى ئەتەي بىر خىل جىنايەت قاتارىغا قوشۇۋالدىڭلار» دېدىڭلار، سىلەرچە بۇ ئادىل تەنقىت بولارمۇ؟ مېنىڭچە، ئەيسا ئەپەندى خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ دېگەن بۇ سۆز ئورۇنسىز، شۇنداقتىمۇ يەنە شۇنى تەكىتلەپ ئۆتەيكى، كۆپچىلىك سەممىي ھالدا خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشى ۋە ئويغىنىشى لازىم.

ب. مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولۇش مەسىلىسى. دەرۋەقە، ھازىر مەركەز بەزى جەھەتلەردە بىزنىڭ تەلەپىمىز بويىچە بىزنى كۈچلۈك تۇردە قوللىيالمايۋاتىدۇ ۋە تولۇق ياردەم بېرەلمەيۋاتىدۇ. بۇ توغرىدا مەن ھەر دائىم غەم يەيمەن ۋە ئەپسۇسلىنىمەن. لېكىن كۆپچىلىك شۇنى بىلىشى كېرەككى، ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ناھايىتى قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇۋاتىدۇ، مەركەز شىنجاڭغا ياردەم بېرىشنى خالىمايدۇ ئەمەس بەلكى ئارمانى بولسىمۇ دەرمانى يوق ھالەتتە تۇرىۋاتىدۇ؛ بۇ ئەھۋالنى كۆپچىلىك ئەپۇ قىلىش ئاساسىدا ئويلايدىغان بولسىلا چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئادەتتىكى نورمال ئەھۋالدا بولغان بولسا، مەركەز شىنجاڭنى چوڭۇم ناھايىتى زور كۈچ بىلەن قوللىغان ۋە گۈللەندۈرگەن بولاتتى، دەپ ئويلىشىڭلار كېرەك. ھازىر يەنە بەزىلەر ئاممانىڭ ئارىسىدا مەركەزگە نىسبەتەن ھەر خىل نارازىلىقلارنى ئېلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى بۇنى قانداقمۇ ئادىللىق دېيىشكە بولىدۇ؟

س. يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش

مەسىلىسى. بۇ مەسىلە توغرىسىدىمۇ مەن كۆپ سۆزلىگەن مەن، سەنمىنجۇيمىنىڭ مىللى مەسىلىكى «يۈكسەك دەرىجىلىك دە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش» نى يولغا قويۇشقا بولىدۇ دەپلا قارىماسلىقىنى كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولىدىغان بولسىمۇ ئۇنى قوللايدۇ. ۋاھالەنكى يۇگوسلاۋىيە كوندە شىنجاڭدا يۈكسەك دەرىجىلىك ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىشنى يولغا قويۇشقا بولامدۇ - يوق؟ ئەگەر دەرھاللا شىنجاڭدا ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلسا، دۆلەت ئارمىيەسىنى ھەتتا مەركەزنىڭ شىنجاڭدىكى بارلىق ئورگانلىرىنىمۇ تاي تۇرۇپ كېتىشكە توغرا كېلىدۇ، بۇنى بىزنىڭ ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مەيدانىدىن ئىپتىقاندا قىلالايمىز لېكىن شىنجاڭنىڭ ئۆز ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندەك بولساق، ھەربىي ئىشلارنى ئالايلى، مۇبادا سىلەر دەرھال ھەربىي قىسىملارنى قۇرالىغىنىڭلار، بىلەنمۇ يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىشنى يولغا قويالىشىڭلارغا ئىشەنچ قىلالامسىلەر؟ ھازىرچە بۇنى تىلغا ئالماي تۇرايلى، ئىقتىسادتىلا ئېلىپ ئېيتقاندەك بولساق، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىش ۋە بارلىق ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋەزىيىتى بويىچە قارىغاندا، مەركەزنىڭ زور كۆچ بىلەن مەدەت بېرىشى ۋە قوللىشى بولغان تەقدىردىمۇ، 10 يىل ھەتتا 30 يىلچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغاندا ئاندىن ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئۆلكە قىلىپ قۇرۇپ چىققىلى، ھازىرقى دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر مەركەزنىڭ قوللىشى بولمىسا، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلمىسا، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىدا قالغان، قاتناش - ترانسپورت قىيىن، كۆپ ساندىكى خەلقلەر جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان، باج يېشىش توغرىسىدا ئېنىق بولمايدىغان شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدا قانداقمۇ پۈت تىرەپ تۇرغىلى بول-

سۇن؟ دەرۋەقە، ھازىر شىنجاڭ ئۆز ئالدىغا قەغەز پۇل تارقىتىۋاتىدۇ، لېكىن سىلەر يەنە مەركەز شىنجاڭغا ناھايىتى ئاز قوشۇمچە ياردەم بېرىدۇ دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇۋاتىسىلەر. ئەگەر مەركەز بۇرۇن يېڭى پۇل بىلەن كونا پۇلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت قىممىتىنى بەرمىگەن بولسا، ھازىرقى يېڭى پۇل بىلەن دوللار ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت قىممىتى بويىچە ئوبوروت جەريانىدا يىغىلغان پۇلنى تاي شۇرۇپ بېرىشكە پول قويمىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتىدىن قارىغاندا قەغەز پۇل تارقىتىشقا بولاتتىمۇ؟ بۇنى ئەلۋەتتە مەركەزنىڭ شىنجاڭنى كۆچلۈك قوللىغانلىقى دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە شۇنى سۆزلەپ ئۆتەي، مەركەز شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى توغرىسىدا، بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىكىنى قۇرۇش ھەققىدىكى ئىلتىماسلىمىزنى ماقۇللىندى، ئۇمەك باشلىقىمۇ ئىلان قىلىندى. بۇ، لايىھىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى مەركەزنىڭ تېخنىكا، ئىقتىسادىلىق خادىم ۋە مالىيە كوچى ئارقىلىق شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى يېڭى شالاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى ھەقىقەت قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇنى مەركەز شىنجاڭ كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولسۇن، «يۈكسەك ئاپتونومىيە» گە ئىگە بولسۇن دەپ قىلغانمۇ؟ شۇنى بىلىش كېرەككى، يۇقىرىقى ئاپتونومىيە، مۇستەقىللىق دېگەنلىك قۇرۇق گەپ ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن شەرت - شارائىت، ئىقتىدار كېرەك. يەنە بىر نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي ئەگەر شىنجاڭدىكى دۆلەت ئارمىيىسى قايتۇرۇپ كېتىلسە، مەركىزىي بانكا ئىشەنچ تۇختىتىلسا، شىنجاڭ بىردەمدىلا قالايمىقان ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ - دە، ئۇنى ئوڭشاش تەس بولىدۇ. بۇھال

دا يوكسەك ئاپتونومىيەدىن ئېغىز ئېچىشقا بولامدۇ؟ جۇڭخۇا مىنگۇ — يەنى شىنجاڭنىڭ ئانا ۋەتىنىنىڭ خەلقئارادىكى ئورنىنىڭ، شىنجاڭغا كەلتۈرىدىغان پايدىسى ھەققىدە سۆزلەپ ئولتۇرۇش تېخىمۇ ھاجەتسىز.

د. دېموكراتىك سىياسەت ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەسىلىسى، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ شىنجاڭدىكى كونكرېت ئىپادىلىرى مۇنداق: ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيەتىي ھەيئىتى قۇرۇلدى، ھەر قايسى ئىلايەتلەرنىڭ ۋالىلىرى ۋە ناھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق تەرىپىدىن سايلاندى، بۇ خىل دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ تۇرغۇزۇلۇشى مەڭگۈ تىنچلىقنى ئورنۇتۇشقا ئاساس ۋە چوڭ مۇھىم ئىش ھېسابلىنىدۇ ئەلۋەتتە. دېموكراتىك تۈزۈم سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلۇۋاتقان دەسلەپكى مەزگىللەردە ئانداق - ياكى مۇنداق خاتالىقلاردىن خالى بولۇش تەس، لېكىن ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خەلقئارا بارا - بارا ئۇنى چۈشۈنىدىغان، تەبىئىي ھالدا سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىدىغان بولىدۇ. خەلقنىڭ كۆچىدىن پايدىلىنىپ دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قويۇش جەريانىدا يۈز بەرگەن يېتەرسىزلىك ۋە نۇقسانلارنى ئاستا - ئاستا ئازايتقىلى ۋە ئۇنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. نۆۋەتتە ئەڭ مۇھىمى ۋە تۇتىشىشقا تېگىشلىك بولۇاتقىنى — دېموكراتىك سىياسەتكە رەھبەرلىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دېموكراتىك تۈزۈمگە سەمىمىيەتلىك بىلەن ھۆرمەت قىلىشى، خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ھۆرمەت قىلىشى كېرەك، دېموكراتىك سىياسەتنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇۋاتقان دەسلەپكى مەزگىلدە يۈز بەرگەن كاتتىلار ئىشى جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكلەرنى دەپ دېموكراتىك تۈزۈمگە خىلاپ كېلىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز ئالدى بىلەن قىلماسلىقنىڭ كېرەك - ئەگەر بۇنداق ئىشلارغا يول قويۇلسىلا، ئۇ

ھالدا مىزنىڭ قاتتىق جاپا چېكىپ تۇرغۇزغان بۇ تۈزۈمنىڭ بىرەمدىلا بۇزۇۋېتىلىدۇ، ھەتتا ئىچكى قىسىمدا ماجرا كېلىپ چىقىدۇ. شۇنى بىلىش كېرەككى، بۇ خىل دېموكراتىك تۈزۈم جەزمەن ئالغا باسىدۇ، خەلقنىڭ ئەركىنلىك ئىرادىسى ھامان باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. يۇقىرى بېسىم بىلەن سوۋېيەكتىپ ھالدا كادىرلار ئىشىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، بۇ دېموكراتىك تۈزۈم روھىغا خىلاپ كېلىدۇ. مەسىلەن: ھاكىملارنى ناھىيىلىك سەنىيەتىي ھەيئىتى سايلايدۇ، ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىدىن تۆۋەن بولغان خادىملارنى ناھىيىنىڭ ھاكىمى ناھىيىلىك سەنىيەتىي ھەيئىتىگە سۇنۇپ ماقۇللاتقاندىن كېيىن ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ، ۋەزىپىدىن ئېلىۋېتىدۇ. بۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرىدۇ. بۇ بىرئېنىق بەلگىلىمە بولۇپ، قانۇنغا ئايلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن ھازىر بەزىلەر ھاكىمنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالمايلا ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىرى ۋە ناھىيە ئېچىدىكى باشقا ئەمەلدارلارنى بىۋاستە خالىغانچە يۆتكىمەكتە. ئەگەر بۇنداق يامان ئىشقا يول قويۇۋېرىدىغان بولساق، كەلگۈسىدە ئۇنى تۈزەش مۇمكىن بولماي قالىدۇ. بىلىشىمىز كېرەككى، نۆۋەتتىكى مەسىلەرگە قارىتا بىر تەرەپنىلا كۆرۈپ، كەلگۈسىدىكى ئىشلارنى نەزەردە تۇتمىساق بولمايدۇ، بولمىسا پايدىسى زىيىنىنى قاپلىيالماي، پايدىسى يوق زىيىنى كۆپ ئىشلار يۈز بېرىدۇ. ئەگەر سىلەر دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ دەپ قارىساڭلار، ئۇ بىر خىل ئېقىمغا قارشى ئىدىيە ۋە سوۋېيەكتىپ كۆز قاراش بولۇپ قالىدۇ. ئۇنى دېموكراتىك تۈزۈمنى تۇپتىن ئىنكار قىلىشنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولمايدۇ. سىلەر ئېھتىمال بەزى تەرەپلەرنىڭ ئىشكىلارغا ئارىلىشىۋالغانلىقى ئۈچۈن ھوقۇقۇڭلارنى

تولوق جاری قىلدۇرالماي، تۇزۇم مەسلىسىدىن گۇمان قىلمۇاتقانسىلەر. بىرىنچى نۇقتىغا كەلسەك، ئۆلكىلىك ھۆ-كۈمەت توغرا سىياسەتلەرنى چىڭ ئىگىلەپ بارلىق مەسـ-لىلەرنى ئادىل پوزىتسىيە بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىغانلا بولسا، يەرلىكتىكى ھەر خىل ناچار ھادىسىلەر ئۆزلىكـ-دىن يوقاپ كېتىدۇ. ئىككىنچى نۇقتىغا كەلسەك، مەن ئۇ-نىڭ ئۇمۇمىيۈزلۈك ئەھۋال ئەمەسلىكىگە ئىشىنىمەن، ئۇ ئېھتىمال بەزى جايلاردا يۈز بەرگەندۇر، ئۇ تۇزەتكىلى بولمايدىغان ئىش ئەمەس. دىققەت قىلىشقا تېخىمۇ تېگىشـ-لىك بولغان ئەھۋال شۇكى، ئەگەر قايسىبىر تەرەپ كادىر-لار مۇناسىۋەتىدىن پايدىلىنىپ يەرلىكتە ماجرا تۇغدۇرۇش-قا ئۇرۇندىدىكەن، ئۇ دېموكراتىك تۇزۇمدىن ئىبارەت بۇ ئاساسىي مەزمۇندىن پۈتۈنلەي ئايرىلغانلىق، ئۆزىنىڭ مەيدانى ۋە سىياسەتىدىن ئىككىلەنگەنلىك بولىدۇ. دېموك-راتىك سىياسەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىغا كەلسەك، بىزدە يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن تونۇش بولۇشى كېرەك يەنى ئۆكتـ-چى پارتىيە ۋە ئوخشىمىغان پىكىرىدىكىلەرگە يول قويۇش كېرەك. بۇ شىنجاڭنى بىر ئېقىمدىكىلەرلا كونترول قىلـ-ماستىن بەلكى دېموكراتىك شەكىلدىكى رەھبەرلىك بولۇ-شى لازىم دېگەنلىكتۇر. بۇگۈنكى جۇڭگو دېموكراتىك سـ-ياسەت يۈرگۈزىدىغان دۆلەت بولغاچقا، بارلىق مەسىلىلەر-دە خەلقنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى قوزغاش، جامائەتنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىش كۆرۈش لازىمكى، ھاكىمىيەت كۈـ-چىدىن پايدىلىنىپ باشقا پىكىرىدىكىلەرنى چەتكە قاقماسلـ-قى كېرەك. بۇ يەردە مەن يولداشلارنىڭ كاللىسىنى سە-گەك تۇتۇشىنى ئۇمىد قىلىمەن. بۇگۈن، بىر تەرەپتىن قە-ئۇدالىزمغا قارشى تۇرۇپ، دېموكراتىيىنى يولغا قويايلى دەپ قويۇپ يەنە بىر تەرەپتىن كاللىزدا يېڭى فېئودال

لىق پىكىر ئېقىمىنى ئۆلغايتىۋالساق بولمايدۇ. بۇنى تۇزۇ-تىش لازىم. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق مەسىلىسىگە كەلـ-سەك، ئەگەر توغرا دېموكراتىك سىياسەت توغرا يولغا قو-يۇلىدىغان بولسا ئۇ ھالدا مىللىي باراۋەرلىكنى تىشقا ئا-شۇرغىلى بولىدۇ. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقىمۇ ئەلۋەتتە ياخ-شىلىنىدۇ. بۇگۈن ئەگەر مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدا ياكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا يەنە ئىتتىپاق-سىزلىق ئىشلىرى بولسا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرەپ ئۇنى ئويلىنىپ كۆرۈش كېرەك. سىياسىي جەھەتتە يەنە دېموك-راتىيە بولمىغان جايلار بارمۇ-يوق، كۆپچىلىكنىڭ يە-راقنا نەزەر سېلىش ۋە ئاق كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە تۇتۇش ئاساسىدا بۇ مەسىلىنى تونۇشنى تېخىمۇ ئۇمىد قىلىمەن.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەسىلە مېنىڭچە ئىنتايىن مۇ-ھىم بولغاچقا، ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپ سىلەر بىلەن بىر-لىكتە مۇزاكىرە قىلىش كېرەك دەپ ئويلىدىم. مەمۇرىي ئۇنۇم مەسىلىسى، ئەمەلدارلارنىڭ پارىخورلۇق مەسىلىسى ئۇستىدە كۆپ سۆزلىمىسەممۇ بولار. مېنىڭ ئېيتىدىغىنىم ھەممە ئىشتا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى باشلامچى بولۇش، ھەممە ئىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دە-رىجىلىك خادىملىرىدىن باشلاش، نەمۇنىلىك رول ئويناش، ئۆزى باشلامچى بولۇش لازىم، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۇنۇم-نى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ. پارىخورلۇقنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. ھازىر يەنە شۇنى تەنتەنىلىك ھالدا بايان قىلـ-مەنكى، مېنىڭ بۇ خەتنى بېزىشتىكى مەقسىتىم پۈتۈنلەي بىزنىڭ دوستاۋقىمىز ئۇچۇندۇر. چۈنكى سىلەر شىنجاڭنىڭ رەھبەرلىرى، سىلەرنى مەن كۆرسەتكەن، سىلەر بىلەن مې-نىڭ ئوتتۇرامىدىكى مۇناسىۋەت مەنۇى جەھەتتىكىلا مۇنا-سىۋەت بولۇپ قالماستىن، يەنە شەرەپ بىلەن نومۇسىنى تەڭ

تارتىدىغان مۇناسىۋەتتۇر. مەن پەقەت سىلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلارنى، شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلىپ، تىنچلىق، بىرلىككە كەلگەن، دېموكراتىك، ئىتتىپاقلىق داغدام يولىدا مېڭىشىڭلارنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەنكى، مەغلۇب بولۇشۇڭلارغا ھەرگىزمۇ تىلەكداش ئەمەسمەن. مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم بىر ئاز ئېغىر كەتكەندۇر، لېكىن ھەممىسى پۈتۈنلەي ياخشى نىيەتتىڭ بىلەن ئېيتىلدى. ئەگەر سىلەر مېنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىمگە ئاساسەن ئۆزۈڭلەرنى چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، ئەمەلىيەتتە، ھەرىكەتتە بىر ئاز ئىپادا كۆرسىتەلىسەڭلار، بۇ مېنىڭ ئەڭ سەمىمىي ئۈمىدىم بولۇپلا قالماي يەنە پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭمۇ ئۈمىدى ھېسابلىناتتى.

ھازىر مەن يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمنى يىغىنچاقلاپ قايتا سۆزلەپ ئۆتەي.

(1) خەنزۇلارغا قارشى پىكىرلەر ھەممە مەخپى ھەرىكەتلەر ئەگەر داۋاملىشىپ كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى ناھايىتى خەتەرلىك بولىدۇ، شۇڭا سالماقلىق بىلەن ئويلىشىپ كۆرۈش ۋە دىققەت قىلىش لازىم.

(2) مەركىزىي ھۆكۈمەتكە رازى بولسىڭلار، بىر تەرەپتىن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى قىيىنچىلىقىنى توغرا چۈشىنىشىڭلار كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن سىلەرنىڭ ھازىرقى شىنجاڭ ھاكىمىيىتىنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن ئەڭ يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇشۇڭلىقىنى نەزەردە تۇتۇشۇڭلار كېرەك.

(3) يۇكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇنىڭغا مەركەز يول قويمايدۇ ئەمەس دېگەن گەپ يوق، لېكىن بۇ بىر قۇرۇق گەپ بولماسلىقى كېرەك، ئۇنىڭدا شىنجاڭنىڭ ھازىرقى شەرت - شارائىتى ۋە ئىقتىدارىنى ئۆزۈل - كە-

سل بىلىش كېرەك، يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىدارە قىلىپ كېتىشكە ئىشەش بارمۇ - يوق؟

(4) شىنجاڭدا دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ھۆلى دەسلەپكى قەدەمدە تۇرغۇزۇلدى، ئۇنى ئاساسلىقچە بۇزۇۋېتىشكە بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دېموكراتىك تۈزۈمگە سەمىمىلىك بىلەن ھۆرمەت قىلىپ، خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشى لازىم. ئەگەر قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ھوقۇق دائىرىسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئالدى بىلەن دېموكراتىيىنى بۇزىدىغان تەدبىرلەرنى بولماسلىقى كېرەك.

ئاخىرىدا مەن سىلەرنىڭ تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغا قارىتا راست سۆزۈڭلەرنى قىلىشىڭلارنى سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

(1) سىلەرنىڭ ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىدىن نارازى بولۇشقا زادى قانچىلىك پاكىتلار بار؟ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ياخشىلاش ۋە تۈزىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىشكە قولاي بولسۇن ئۈچۈن بىر - بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويسىڭلار.

(2) سىلەر ئۈمىت قىلىۋاتقان يۇكسەك ئاپتونومىيىنى زادى قايسى ۋاقىتتا ئىشقا ئاشۇرۇشنى خالايسىلەر؟ شۇنداقلا يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەركەزدىن ئۈمىد قىلىدىغىنىڭلار قانداق شەرت؟ سىلەرنىڭ راستچىللىق بىلەن قىلچە قالدۇرماي بېرىشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن. مەن سىلەرنىڭ پىكىرىڭلارنى جەزمەن ئوبدان ئويلىشىپ مەركەزگە يوللاپ بېرىمەن.

(3) سىلەر ئەگەر يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويماقچى بولساڭلار قانداق شەكىلنى قوللىنىسىلەر؟ سىياسىي،

ئىقتىسادىي، تاشقى ئىشلار ۋە ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى پىلانىڭلار قانداق؟ يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا ئىشەنچىڭلار قانداق؟ ئىچكى قىسمدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىرلىك، ئىتتىپاقلىقنىدا قالايمىقانچىلىق چىقماسلىقىغا ئىشەنچىڭلار بارمۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە بولغاچقا، مەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشۈم. ئېنىق بىلىشىم كېرەك. شۇنداقلا ئۇمۇ سىلەر ئالدىن - ئالا ئويلاشقا تېگىشلىك بولغان مەسىلىلەردۇر. سىلەرنىڭ راست چىللىق بىلەن ئۇنى ماڭا ئېيتىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

(4) سىلەر كۆتكەن يۇكسەك ئاپتونومىيىنى مەركىزىي ھۆكۈمەت قىلالمايدۇ ئەمەس، ئۇنى ئويلۇشۇپ كۆرۈشكە بولىدۇ. چۈنكى بىر ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ھەققانىي تەلىپى ۋە ئارزۇسىغا مەن ئەزەلدىن ھېسداشلىق قىلىپ كەلگەنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەركەزنىڭ ئويلىشىپ كۆرۈشىگە يوللاپ بېرىشنى خالايمەن. لېكىن پارلىق ئارزۇ ۋە تەلەپلەر خەنزۇلارغا قارشى پىكىر (مەسىلەن ئەيسا ئەپەندى ۋە باشقا ئەربابلار) ۋە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولىدىغان تەشۋىقاتلارنى ۋاستە ۋە شۇئار قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى بۇنداق پىكىر ۋە تەشۋىقاتلار ھەرگىزمۇ مەقسەتكە يېتىشنىڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇلى ئەمەس. بەلكى ئۇ ناھايىتى ئۇكايلا توسالغۇ يەيدا قىلىدۇ ھەمدە خىيىم - خەتەرگە ئۇچرىتىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ بۇنى چۈشىنىدىغان ياكى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى، بۇ خىل پىكىر ۋە تەشۋىقاتلاردىن ۋاز كېچىلەيدىغان ياكى كېچىلەيدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن. بۇنى ھازىر سىلەرگە سەممىيلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويىمەن ھەمدە سىلەرنىڭ سەممىيلىك بىلەن ماڭا جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمدە ئېھتىمال بەزى ئېغىر كەتكەن جايلىرى بولۇشى مۇمكىن. لېكىن مەن ئۇلارنى سەممىيلىك ۋە ياخشى نىيەت بىلەن قىلدىم. بۇنى چۈشىنىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەر قايسىڭلارغا سالامەتلىك تىلەپ، جاك جۇ جۇك.

مىنگونىڭ 37 - يىلى 10 - ئاي لەنجۇ

يەنە مەسئۇدنىڭ ئوغلى ئەر توغرۇل (مەي خۇەنشىن - ت) جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغان تەشۋىق قىلىش - ھال سوراش، كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكىنىڭ نامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بىر مۇنچە قانۇنسىز ئىشلارنى قىلغان. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى يەرلىك ئەسكەر ۋە ساقچىلار مەسئۇللىرىنىڭ دوكلات قىلىشىچە، ئەرتوغرۇل يەرلىك ئەمەلدارلارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئالماشتۇرۇۋەتكەن، يەرلىكتىكى خەلق پىكىرلىرىگە ۋەكىللىك قىلغۇچى ئورۇنلارنى كۆزگە ئىلمىغان. يەرلىكتىكى ئاتاغلىق ئەربابلارنى ھاقارەتلىگەن، يەرلىك ئەدلىيە مەمۇرىيىتىگە ئارىلاشقان، ئارمىيە بىلەن خەلق ۋە ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە بۆلگۈنچىلىك سالغان. تارمار لەتچىلىك ئىدىيىسىنى تارقىتىپ، چەت ئەل مۇھاجىرلىرىنى ئاشكارا ھالدا چەتكە قاققان، بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتى تېخىمۇ ئەنسىزلىك - پاراكەندىچىلىك ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئىلى تەرەپ قارشى تۇرمىغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ ئالماشتۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى. ئۆزۈمنىڭ دەسلەپتىلا ئادەملەرنى بىلىشتە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىمنى ئېتىراپ قىلىمىز بولمايدۇ.

مەركەزنىڭ ئالماشتۇرۇۋېتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى چۈشكەندىن كېيىن، مەن يەنە مەسئۇدقا بىرپارچە تېلېگرامما ئەۋەتتىم، ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ يېزىلدى: بۇ قېتىم

پۈتۈنلەي شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى ۋە ئىستىقبالى
نەزەردە تۇتۇلۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قە-
لىندى. 1945 - يىلى لەنجۇدا سىز بىلەن تونۇشقان چېغىمنى
ئەسلىگىنىمدە سىزنىڭ شىنجاڭ خەلقىغە رەھبەرلىك قىلىپ، مەر-
كەزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى
ئۈستىڭىزگە ئېلىپ، ئۆلكىگە رەئىس بولۇشىڭىزدىن كېيىن،
ئۆزىڭىزنىڭ رەھبەرلىك ئورنىڭىز ۋە ئىناۋىتىڭىزنى تېخىمۇ
مۇستەھكەملەپ، شىنجاڭ خەلقىنى تېنچ، بىرلىككە كەلگەن دېموك-
راتىيە، ئىتتىپاق بولغان بەختلىك تۇرمۇش شارائىتىغا ئىگە
قىلىدۇ دەپ سەمىمىي ئۈمىد قىلغان ئىدىم. ئەپسۇسكى بۇ ئىككى
يىلدىن بۇيان سىزنىڭ ئەمەلىي ئىپادىڭىز ۋە ئىستىلىڭىز مېنىڭ
دەسلەپتە ئويلىغىنىمدىكىدەك بولمىدى. يېرىم يولدا ئۆزگىرىپ
قالغانلىقىڭىزغا چوڭقۇر ئەپسۇسلىنىمەن. ھازىر مەركەز ئەمەلىي
ئېھتىياج تۆپەيلىدىن زۆرۈر بولغان تەدبىرلەرنى قوللانمىسا
بولمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا ئورۇنسىز ماجرالارنىڭ كېلىپ
چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، نەزەز دائىرىڭىزنى كەڭرەك
تۇتۇپ قوبۇل قىلىشىڭىزنى، كۆڭلىڭىزدە غوم ساقلىماسلىقىڭىز-
نى ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ مېنىڭ ئۆزىڭىزگا قىلغان سەمىمىي نەسىھىتىم ھەمدە ئۇنى
ئۆزىنى تەكشۈرۈپ كۆرسۇن دېگەن ئۈمىددىم ئىدى.

بۇ چاغدا بۇرھان ئەپەندى نەنجىڭدىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ
كەلگەن بولۇپ، مەن بۇيرۇق ئېلان قىلىنغاندا، دەرھال ئۆزىڭىزگا
تېلېگرام بېرىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنى-
دىغانلىقىنى ئۆزىڭىزگا ئۇقتۇرۇش بىلەن بىللە، ئۆزىڭىز رەئىسلىك
ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشى — شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تېنىچلىق، بىر-
لىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا
زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۆزىڭىز ھەممە ئىشتا مۇئاۋىن
باشلىق تاۋسيۇ بىلەن يېقىندىن ئالاقلىشىپ تۇرۇشىنى ئۈمىد

قىلىدىغانلىقىمنى، ئۆزىڭىز بىخەتەرلىكىنى تاۋىڭىز قوغدايدىغانلىقىنى
ئۇقتۇرۇپ قويدۇم. بۇ كۈندىن سەل بۇرۇنراق ئالدى بىلەن
مۇئاۋىن باشلىق تاۋغا تېلېگرام سوقۇپ ھەممە ئىشنى پۈختا
بېجىرىشنى ئۆزىڭىزگا تاپشۇرغان ئىدىم. يەنە شىنجاڭنىڭ ھەر
قايسى جايلىرىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ كاتتىباشى
لىرى ۋە ھەرقايسى ۋىلايەتلىڭ ۋالىلىرىغا تېلېگرام سوقۇپ
ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىڭ سەۋەبلىرىنى
چۈشەندۈردۈم ھەمدە ئۇلارنىڭ خاتىرجەم ئىشلەپ، يەرلىكنى
قوغداپ ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن ئىناق ئۆتۈشىنى ئۈمىد
قىلدىم. كۆپلىگەن زۆرۈر تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقتىن، ئىشلار
ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىپ ھېچقانداق مەسىلە چىقمىدى.

قەتئىي نىيەتكە كېلىپ سۇڭ شىاىيەن بىلەن مەسئۇدنى
ئالماشتۇرۇۋېتىش بىر مۇھىم تەدبىر ھېسابلىناتتى. ئەينى ۋاقىتدا
ئاشۇنداق قىلىش، ئاساسەن شىنجاڭدىكى بۆلۈنۈش ۋەزىيىتىنى
تۇزەشكە يول ئېچىش ئۈچۈن ئىدى، كېيىنچىرەك ۋەزىيەت تە-
رەققىي قىلىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا تېخنە
مۇ زۆرۈر شەرتلەر ھازىرلاندى، ئەگەر سۇڭ شىلىيەن يۆتكەپ
كېتىلمىگەن بولسا، تاۋسيۇ شىنجاڭغا كېلەلمەيتتى، جاھىل ئەك
سىيەتچى كۈچلەرنىڭ كونترول للۇقى ئاستىدا ھەقىقەتكە قايتىشنى
قوزغاش ناھايىتى تەس ئىدى. ئەگەر مەسئۇد ئالماشتۇرۇۋېتىل
مىسە، بۇرھان رەئىسلىكنى ئۆتكۈزۈۋالمايتتى، مەسئۇدمۇ ھەقىقەت-
كە قايتىشقا قوشۇلمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان
ۋەزىيەتتە شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى كونىسىرۋاتىپلار بولۇپ
مۇ بىر قىسىم چوڭ تۇركىسئىزمچىلار چوقۇم ۋەزىيەتنى تېخىمۇ
جىددىيلەشتۈرۈۋېتىشتەك يامان رول ئوينىشى مۇمكىن ئىدى، گەر-
چە سۇڭ شىلىيەن ۋە مەسئۇدلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جان تالىش-
شى جەزمەن مەغلۇپ بولىدىغان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭ ۋە شىن-
جاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراشتىن ۋە قان

تۆكۈش، قۇربان بولۇشتىن خالى بولالمايتتى، مەن بىر قانچە يىلدىن بۇيان ساقلاپ كېلىۋاتقان شىنجاڭدىكى تىنچلىق ۋەزىيىتى ۋە ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان تىنچلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئارزۇيۇمۇ يۇقىرا چىقىشتىن خالى بولالمايتتى. شۇڭا تاۋسيۇنى سۇك شىلىيەنىڭ ئورنىغا قويۇش، بۇرھانىنى مەسئۇدنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن ئىبارەت بۇ تەدبىر، شۇۋاقتتىكى ئويىمىز ياكى كېيىنكى رولى جەھەتتىن ئېيتقاندا زۆرۈر ۋە توغرا ئىدى.

بۇرھاننىڭ دوكلاتى

بۇرھان رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالغاندىن كېيىن، مەسئۇلىيىتىنى ئاكتىپلىق بىلەن ئۇستىگە ئېلىپ، تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىنتىپاقلىق سىياسىنى يولغا قويدى. بۇنداق كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكتىنىدا: پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلىكاشاكلىرىنى تۇكۇتۇش ئۈچۈن، سۆۋېت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالدى بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئالاھىدە بىلدۈردى. ئۇ 1949 - يىلى 2 - ئاينىڭ 2- كۈنى ماڭا بىر پارچە دوكلات سۈندى ھەمدە بىرقىسىم ھۆججەتلەرنى قوشۇپ ئەۋەتتى. دوكلاتنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

بۈيرۇقتا بىنائەن يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ، ئىشقا چۈشكەندىن كېيىن، بولغا قويغان مۇھىم سىياسىي تەدبىرلەرنى قىسقىچە قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن جانابلىرىغا سۇندۇم:

(1) يېڭى ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، «پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىغە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلىپ، جانابلىرى ئوچوق كۆرسەتكەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىنتىپاقلىقتىن ئىبارەت تۆت چوڭ تەشەببۇسنى چاقىرىق قىلدىم. بۇ

مۇراجىئەتنامىلەر خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە، قازاقچە، موڭغۇلچە تۆت خىل يېزىقتا بېسىلىپ پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ناھىيىلەرگە ھەمدە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە تارقىتىلدى.

(2) جانابلىرى تۈزۈپ ئېلان قىلغان سىياسىي پروگراممىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، مىنگۇنىڭ 38 - يىلىق سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكتىنى ئالاھىدە تۈزۈپ چىقىلىپ 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىندا ماقۇللىنىپ يولغا قويۇلدى.

(3) ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ خىزمەتكە كىرىشكىنىمدىن كېيىنكى ئىككىنچى ھەپتىدە، ئۆلكىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار ھەمدە ئاممانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىنى يىغىپ يولۇققا بەردىم. جانابلىرىنىڭ تۆت چوڭ سىياسىي تەشەببۇسى، ئوچ تۈرلۈك مەنئى قىلىش بۇيرۇقى ھەمدە ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار، ئاممانلىق ساقلاش ساقچى خادىملىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز قىلدىم. شۇنداقلا مۇخبىرلارنى كۆتۈۋېلىپ، بۇنداق كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكتىلىرىدا، پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلىكاشاكلىرىنى تۇكۇتۇش ئۈچۈن، سۆۋېت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالدى بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىمىزنى شەرھىلىدىم.

(4) ئۆلكىمىزدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار مال باھاسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن ۋە تەمىناتى ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆلكىمىزنىڭ مالىيە كۈچى يېتىشمىگەچكە، مەركەز بەلگىلىگەن ئۆلچەم بويىچە ۋاقتىدا تەڭشەش ئېلىپ بېرىلمىغاچقا، شۇڭا ئۇلار

تۇرمۇشتا تولىمۇ قىينالماقتا. مەن ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن دەرھال ياخشىلاش چارىسى ئويلىشىدىغان مۇزاكىرە ئېلىپ باردىم. ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ قارار قىلىشى بىلەن، خاموت دائىرىسىدىن ئاشۇرۇۋېتىلىشىگە ئاساسداش. ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارغا ماددىي نەرسىلەرنى تارقىتىپ بەرمەكچى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت چوڭچىڭنىڭ غەربىدىكى رايونلاردىن ماددىي ئەشيالارنى سېتىۋېلىپ پۈتكىمەكچى ھەمدە تەمىنلەش بۇيۇملىرى بىلەن تەدرىجىي ھالدا ئۆز - ئۆزىنى قامداشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۆلكىمىزدىكى كوندىلىك تۇرمۇشقا ئېھتىياجلىق بولغان بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىشنى تېز لەتمەكچى بولدۇق.

(5) مەمۇرىي ئونۇمنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنى ھەققىي تۈردە تەرتىپكە سېلىش، ئالاقىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش، كادىرلارنى تەكشەش جەھەتتە ئۆزلىشىپ قالغان ئادەتلەرنى توگىتىپ، مۇۋاپىقراق بولۇش، تەمىناتنى ئامال قىلىپ ياخشىلاش، خىزمەتتە ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماسلىق توغرىسىدا ئومۇمىي بۇيرۇق چىقاردىم.

(6) ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى تەمىنلەيدىغان ماددىي نەرسىلەرنى تەييارلاش ۋە خاموتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ قارار چىقىرىش بىلەن كاتېۋات باشقارمىسى، بوغالتىرلىق باشقارمىسى، مالىيە نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، يېزا ئىگىلىك باشقارمىسى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسى، ئۆلكىلىك بانكا، شەھەرلىك ھۆكۈمەت، كوپېراتىپ قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئاساسلىق ئەمەلدارلىرى قاتناشقان مالىيە گورۇپپىسىنى تەشكىللەپ، پىلاننى پات - پات مۇزاكىرە قى-

لىپ تۇرۇشنى بېكىتتۇق ھەمدە ھەرگەزنىڭ ئورۇنمىچىدە تۇرۇشلۇق ئورگىنىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى لېيوزبروگنى تەكلىپ قىلدۇق.

(7) خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىنى ئازايتىپ، دېموكراتىك سىياسەتكە ئاساس تۇرغۇزۇپ، جەمئىيەتتىكى چىرىك، رەزىل كۈچلەرنى ئۈزۈل - كېسىل توگىتىش، يۇرگۇزۇلۇۋاتقان مەمۇرىي بۇيرۇقنىڭ تېزرەك ئونۇم بېرىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، پەقەت ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى ھەيئەتلەر بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ، ھازىرقى يېزا، بازارلار ۋە نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش (باۋجيا) تۈزۈمىنى تەرتىپكە سالماقچى ھەمدە نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، ھەرقايسى يېزا - بازارلىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ باشلىقلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى يېزا مەمۇرىي ھۆكۈمىتى باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلماقچى بولدۇق. بۇ پىلاننى ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ بېكىتىش گورۇپپىسى تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىۋاتىدۇ. كونكرېت لايىھە تەييار بولسا، جانابلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ - پۇلىيۇرۇق بېرىشلىرى ئۈچۈن پوللايمىز (1 - ، 2 - ، 3 - قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ خاتىرىسى بىر پارچىدىن قوشۇمچە تىلىندى.)

بۇ دوكلات ۋە بىر قىسىم ھوججەتلەردىن قارىغاندا بۇرھان مېنىڭ سىياسىتىمنى چۈشەنگەن، قوللىغان ۋە ئۇنى سەمىمىلىك بىلەن ئىجرا قىلغان. ئۇ ئادەمچىلىك ۋە ئىستىلدىمۇئاق كۆڭۈل، جانلىق، زېرەك ۋە قابىلىيەتلىك، ھەققىي باخشى رەھبەر ئىدى. شۇنجاك خەلقى ئۈچۈن مۇۋاپىق ئادەمنى ئىشقا سالغانلىقىم ئۈچۈن، كۆڭلۈم ئورنىغا چۈشتى ۋە خاتىرجەم بولدۇم.

سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش

بارغان - كەلگەن تېلېگراممىلار

1949 - يىلى 9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ماۋجۇشى مېنى چاقىرتىپ، ئازادلىق زور قوشۇنىمىز لەنجۇ ۋە چىڭخەيدىن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشنى قارار قىلدى، سىزنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيە - ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىغا ھەققەتكە قايتىش توغرىسىدا تېلېگرام بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن دېدى، ئۇ يەنە مەن شىنجاڭدىن ئىگىلىگەن ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز تېلېگرام بېرىدىغانلا بولسىڭىز ئۇلار چوقۇم شۇ بويىچە ئىشلەيدىكەن دېدى. مەن ماۋجۇشىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھاياجانلانغان ھالدا: مەنمۇ خېلى بۇرۇنلا شۇنداق نىيەتتە كەلگەن ئىدىم. لېكىن مەن 5 - ئايلاردا تاۋسىيۇ ۋە بۇرھانلار مەندىن ھال سوراپ ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىنلا خەۋەر - ئالاقىمىز ئۈزۈلۈپ قالدى، ھازىر ئۇلار بىلەن قانداق ئالاقىلىشىشنى ئۇقمايمەن دېدىم. ماۋجۇشى: بىز غۇلجىدا رادىئو ئىستانسىسى قۇردۇق، سىز ئاۋۋال تېلېگراممىنى غۇلجىغا بەرسىڭىز ئۇلار ئۇرۇمچىگە توغرىلاپ بېرىدۇ، مەن بۇنى غۇلجىدىكى مەسئۇل يولداش دېڭ لىچۈنگە ئېيتىپ قويسام بولىدۇ دېدى، مەن ئۇنداق بولسا ياخشى بولىدۇ دېدىم. شۇنىڭ بىلەن 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى گېنېرال تاۋسىيۇ، رەئىس بۇرھانغا بىر پارچە تېلېگرام ئەۋەتتىم، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

ئۇرۇمچى شەھرى قېرىندىشىم مۇئاۋىن قوماندان مىنېيۇ قېرىندىشىم رەئىس بۇرھان: سىلەرنىڭ تېلېگراممىڭلارنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن غەربىي - شىمالىنىڭ كا-

دىرلار ئىشىدا ئۆزگىرىش بولغانلىقى ۋەنە ۋاقىت مىس بولغانلىقى ئۈچۈن، ئالاقىلىشىپ تۇرالمىدۇق. مەن 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى بايانات ئېلان قىلدىم. ئۇنى بېيپىڭنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتتى. خەۋەر قاپقانسىلەر. ھازىر ئۇيغۇرىي ۋەزىيەتتە پەيدىنپەي ئۆزگىرىش بولماقتا. ۋەزىيەت مۇقىملاشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە لەنجۇ ئازاد بولۇپ، شىنجاڭ ئۆزى يالغۇز خەۋپ ئەھۋالدا قالدى. ئىنقىلابنىڭ بۈيۈك مەقسىدىنى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ تىنچلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ھەمدە پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقلەر ۋە بارلىق ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ئىپادە بىلدۈرۈپ، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىلەرنى ئۈزگەنلىكىڭلارنى رەسمىي جاكالاپ خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرىغا قايتىپ كېلىڭلار. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىتى قوبۇل قىلىڭلار. مەن ماۋجۇشىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى، بارلىق ئوفىتسېر - جەڭچىلەر، ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا دائىم كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى، ئىشلارنى مۇۋاپىق ۋە قانائەتلىنەرلىك ھالدا بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. مەن تەكلىپكە بىنائەن پات يېقىندا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىمەن ھەمدە ماۋجۇشى بىلەن يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ كېڭىشىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولالىسام ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭغا بېرىش نىيىتىم بارلىقىنى ئېيتىمەن. ماقۇل كۆرسە تاپشۇرۇقىنى ئاڭلاشنى خالايمەن. سىلەر دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ، بارلىق قېينىچىلىق ۋە غەم - ئەندىشىلەرنى چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئېتىراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، كەسكىن ھەرىكەت قىلىڭلار كۆپرەك ئا-

دەمنى ساقلاپ قالغىلى، كۆپرەك تۆھپە قوشقىلى بولىدۇ. ھەرقايسى ئارمىيە - دىۋىزىيە باشلىقلىرى يېكى ئالاقە دار ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا زۆرۈر تېپىلسا مېشك ناممدا ۋەكالىتەن تېلېگراممۇ بەرسەكلار، ئۇلار ئەھۋالنى چۈشىنىپ قوبۇل قىلىدۇ. يولداش شاۋجۇۋ (لىيۇزۇك)، مىك چون (لىيۇ مېڭچون)، جىك ۋېن (چۈيۈۋ) لارغا سالام ئېيتىڭلار، سالامرىنىڭ پىكرىگلار قانداق؟ تېزدىن جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى كۈتىمەن. جاك جۇ جۇك بېيپىڭ. 9 - ئايىنىڭ 21 - كۈنىگە كەلگەندە يەنە بىرمۇنچە مەسىلىلەر ئېسىمگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن قايتىدىن تاۋسىيۇغا بىر پارچە تېلېگرام بەردىم.

ئۇزۇمچى شەھرى قېرىنداشىم مۇئاۋىن قوماندان مىنيۇ: ئېسىمگە بىر قانچە ئىشلار كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئالاھىدە يەنە تېلېگراممۇ بېرىپ سىز بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچىمەن: (1) مارشىيالىك ئاتا - بالا (مابۇفاك ئاتا - بالا - نى كۆرسىتىدۇ - ت) ۋە ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى ھازىر قەيەردە؟ ئۇلارنىڭ خۇاك زۇشۇن، جۇۋجيابىن قىسىملىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداق، ئۇلارنىڭ ئورنى قەيەردە؟ (2) ماچىك شياڭنىڭ پوزىتسىيىسى قانداق؟ زىشياك ئۇنىڭغا بىرەر ئىشتىن بىشارەت بەرگەنمۇ - يوق؟ ئەگەر ئۇنىڭ يوروش - تۇرۇشى گۇمانلىق بولسا، سىلەر ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرماقچى؟ مېنىڭچە ئۇنى ئەڭ ياخشىسى نەسىھەت بىلەن قايىل قىلىش لازىم. بولمىسا مەركۇر قىسمنى قارا شەھەر ۋە بۈگۈرگە، جۇك زۇيىڭنىڭ دىۋىزىيىسىنى تۇرپان، پىچان، تۇخسۇن ئەتراپىغا يۆتكەپ، ئۇلارنى خاتىرجەم بۇيرۇق كۈتۈش، كېيىنكى ئىشلارنى نەزەردە تۇتۇش، بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىش ئىشلىرىنى قىلمىسلىق تۇغرىسىدا ئورۇنلاشتۇر-

سىڭىزمۇ بولىدۇ.(3) ھازىر خۇاك، جۇۋ قىسىملىرىنىڭ خېلى شىدا ئىكەنلىكىنى بىلمىز، ۋاك جىنزۇجىنىڭ قىسىملىرى غەربىكە يۆتكەلدىمۇ - يوق؟ سىز ئۇ تەرەپ بىلەن ئالاقە لىشىشقا ئادەم ئەۋەتتىڭىزمۇ؟ زۆرۈر تېپىلغاندا مېنىڭ ناممدا تېلېگراما بېرىپ، مەزكۇر ئوچ قىسمىنىڭ بۇندىن كېيىنكى سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى ئاڭلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشەرسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار چىگىدىكى ما قىسىملىرىدىن ئايرىلغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى شەرقىي شىنجاڭدا مۇھاپىزەت قىلىپ، ما قىسىملىرىنى شىنجاڭنىڭ كىرىش نىسبىتىدىن يانداۋۇپ ئۇلارنى جايىپ، جىيۇچۈەن، يومىن ئەترايىدا تىزگىنلەپ تۇرساق قانداق؟ (4) شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر ئىچىدە، بۇرۇن بىر تەرەپلىمىلىك تەشۋىقاتنى ئاڭلاۋېرىپ قايمۇقۇپ قالغانلارنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئېنىق چۈشەنمەيدىغان، خاتالىقىدا چىڭ تۇرۇۋېلىپ ئويغانمىغان يېكى گۇرۇھۋازلىق ھېسسىياتىغا بېرىلىپ كەتكەنلەرنى يوق دېگىلى بولمايدۇ، شۇڭا سىز بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ باقسىڭىز قانداق بولار؟ كۆپچىلىكنىڭ مەن بىلەن جاپا - مۇشەققەتنى تەڭ تارتىشنى ئۈمىد قىلىمەن، ئەگەر بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىدىغان بولسا، مەنىۋى جەھەتتىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئېلىپ، كۆپچىلىكنى قايىل قىلدىن ھەرگىز خاتا يولغا باشلىمايمەن ۋە زىيانغا ئۇچراتمايمەن، ئاخىرغىچە جاھانلىق قىلىدىغانلار بولۇپ، قوتقۇزۇۋېلىش مۇمكىن بولمىغانلارنى ئالدى بىلەن ئالماشتۇرۇۋېلىپ، ئىشنى بۇرۇپ تۈگىتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. (5) ئۇلار كىندىكى كونسېرۋاتىپلارنى كۆپ يىللاردىن بۇيان ھەر تەرەپتىن تىزگىنلەپ ھەم ئۇلارغا تەربىيە بېرىپ كەلگەن بولساقمۇ لېكىن يەنە ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن كۈچلىرى بار،

شۇڭا ئۇلارغا سەل قاراشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۇيغۇر ۋە قازاقلارنىڭ ئىچىدە سوۋېتتىن، كومۇنىستلاردىن قورقۇش كەيپىياتى ئاشكارىلىنىپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ۋە ئۆزىڭىزنىڭ نامىدا مۇراجەتنامە ئېلان قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ھاكىمىيىتى ئاستىدا ياشاۋاتقىنىمىزغا ئەمەس، سوتسىيالىزمغا ئەمەس، بەلكى يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنئەتچىلىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنىغا ئويغۇن كېلىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئازسانلىق مىللەتلەرگە قارىتا باراۋەرلىك - ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزىدىغانلىقىنى ھەمدە دىنىي - ئېتىقات ئەركىنلىك سىياسىتىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى، شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە ئۆزگىرىش بولغان بولسىمۇ لېكىن شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسا بويىچە تۈزۈلگەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدە زادى ئۆزگىرىش بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنىڭ گۇمان قىلىش، قورقۇش تۇيغۇسىنى تۈگەتكىنىدە، ھەمدە رەئىس بۇرھانىنىڭ سىيىت، ئۆمەر، يولۋاس، مەسئۇد، ئىسمەن، جانسىقان ① قاتارلىقلارنى ئورۇمچىگە تەكلىپ قىلىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، توسالغۇلۇق قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئۆتىنىدۇ قىلىمەن. (6) ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنىمۇ توختىتىپ قويۇشقا بولمايدۇ، ئالاقىلىشىپ تۇرۇلدىمۇ يوق؟ ئەگەر ياخشىسى سوۋېتلىك قوشنىلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنى داۋاملاشتۇرۇش لازىم. (7) بۇ ئىشنى ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ دېپە

① سىيىت — ئۇلكىلىك مەسلىھەتچىلەر ھەيئىتى، ئۆمەر — قەشقەرنىڭ ۋالىسى، يولۋاس — قۇمۇلنىڭ ۋالىسى، جانسىقان مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، مەسئۇد سابىق ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى، ئىسمەن — تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى ئىدى.

لوماتسىيە خادىملىرىدىن ئىنتايىن مەخپى تۇتۇپ، ئىشتىن كېيىن قوغداش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلسا بولىدۇ. مۇۋاپىق خەلقئارالىق رەسمىيەتلەر ۋە مۇئامىلىنى ساقلاش لازىم. (8) ھەربىي ئاشلىق، قىشلىق كىيىم - كېچەك ۋە مائاش خراجىتى قاتارلىقلارنىڭ تەييارلىنىشى قانداق بولدى؟ مەن بۇنىڭدىن غەم قىلمۇاتىمەن، رەئىس بۇرھان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ۋاقتىنچە ئۆلكە دائىرىسىدىن ھەل قىلىشقا تىرىشاڭلار. غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش ئەسلىگە كەلسىلا مەسىلە ھەل بولۇپ كېتىدۇ. ئۆتكۈنچى دەۋردە تۈزۈۋاتقاندا قىيىنچىلىقتىن ساقلىنىش تەس، شۇڭا بۇ ئىشقا ئۆز ۋاقتىدا ئەھمىيەت بېرىشىڭلارنى سورايمەن. (9) ئۇقۇشۇمچە جۇڭگو بىلەن سوۋېت شىنجاڭ ئۇلكىسىدە سودا ۋە ئىقتىسادىي توختام تۈزۈشكە قوشۇلۇپتۇ، لېكىن گۇڭجۇ ھۆكۈمىتى ئىمزا قويۇشقا رۇخسەت قىلمىدى، بۇ بىر ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى، شۇنداقتىمۇ يېڭى مەركىزىي ھۆكۈمەت كېيىنكى ئايدا قۇرۇلماقچى، پەرەز قىلىشىمچە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۈنى ئالدى بىلەن ئېتىراپ قىلىدۇ، بۇ چاغدا ئۇ كېلىشىم ئۇستىدە داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلىپ ئىمزا قويۇلىدۇ، ئىقتىسادىي ئەھۋال يېڭى تۈسكە كىرىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىشلارنى ئويلىشىپ مەسلىھەت قىلىش يۈزىسىدىن ئوتتۇرىغا قويىدۇم. ھىزمىتىڭ ئۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ ھەربىي ۋە خەلقلەرنى قوغداپ قېلىش يۈزىسىدىن ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوللىنىشىڭلارغا، ئەتراپلىق ئويلىشىپ، ئورۇنلاشتۇرۇشلارنى پۈختا ئىشلەپ، سالماقلىق، ئوڭۇشلۇق ئورۇنلىشىڭلارغا ئىشىنىمەن. سىلەردىن خوش - خەۋەر كۈتىمەن. جاڭ جىڭجۇڭ، بىبىپېك.

ئۈزۈن ئۆتمەيلا تاۋسىيۇ، بۇرھانلارنىڭ 9 - ئاينىك 17 -

كۈنى ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. ئۇلار تېنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياساشقا ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسئۇلىيەت قىلىشۋاتقانلىقىنى، دۆلەت زېمىنىگە كاپالەتلىك قىلىش، پۇتۇن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش، ئۇرۇنسىز قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىش پرىنسىپى ئاستىدا، ھەرىكەت قوللىنىپ تېزدىن گۇۋاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۆزۈپ خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنېرال ۋېنبەيي جانابلىرى: 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى بېجىڭدىن ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىدىن خەۋەر تاپتۇق. شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدا تەپسىلىي يولىيورۇق بېرىپلا، بىز بۇنىڭدىن چوڭقۇر مىنبەتدارمىز. مەملىكەتنىڭ تىنچلىق ۋەزىيىتى ئىشقا ئاشمىغانلىقتىن جانابلىرى بېيجىڭدە قەپ قالالا، بىز مۇشۇ يېرىم يىلدىن بۇيان شاڭجۇ، مىڭ چۈن، جىڭ ۋېن قاتارلىق قېرىنداشلار بىلەن ھەر دائىم ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ تۇرۇۋاتىمىز، دۆلەت زېمىنىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئۆلكىمىزنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش ھەمدە قىسىملاردا ئۇرۇنسىز قۇربان بېرىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت ئۇچ پرىنسىپ ئاستىدا مۇۋاپىق پەيت تاللاپ تېنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياسىماقچى بولدۇق. ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق بۇ تەشەببۇس پۇتۇن شىنجاڭدىكى زاتلار ۋە پۇتۇن ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر ـ چەكچىلەرنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى. ئاز ساندىكى فاشىستلار جۇملىدىن ماچىڭ شياڭ، يى جىڭ، لوشۇرىن① قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ خا-

① ماچىڭ شياڭ ـ 5 ـ ئاتلىق ئارمىيىنىڭ باشلىقى، يى جىڭ ئۆزگەرتىپ تۇزۇلگەن دېڭخېزىيىنىڭ باشلىقى. لوشۇرىن ـ لۇيە جاڭ قوشۇمچە ئورۇمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى.

ھىشى نويىچە ئاز سانلىق كادىرلارنى باشلاپ يېقىندا پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ چەتكە چىقىپ كەتتى. جەنۇبىي ـ شىمالىي شىنجاڭدىكى قالغان بارلىق قىسىملار ئۆز ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ داۋاملىق يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلىماقتا. ما قاتارلىقلار كەتكەندىن كېيىنلا تاۋسىيۇ رەھبەرلىكىدە گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، دۆلەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تېنچلىق كېلىشىمى بويىچە، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلالمىلقىمىزنى جاكالىدۇق. ھۆكۈمەت تەرەپ بولسا شىنجاڭدىكى ئۆزگىرىش ياسىلىشى بىلەن تەڭلا جانابلىرىنىڭ ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن تۈزگەن تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئوچ ۋىلايەتتىن ئەسلىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت بولغانلارنى ئورۇمچىگە قايتىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، ھەمكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، تۈزۈلگەن تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىگە ھەمدە ئۆلكىمىزنىڭ سىياسىي پروگرامىسىغا بىنائەن، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قورۇلۇشتىن ئاۋۋال ۋاقىتنىچە يەرلىكنىڭ سىياسىي ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ تۇرماقچىمىز. مەركەزنىڭ ئۆلكىمىزدە ۋاقىتلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى كۈتىۋاتىمىز. مۇلچەلىشىمىزچە، يۇقىرىدىكى خىزمەتلەرنى مۇشۇ ئاي ئىچىدە پۈتۈدلەي تولۇقى بىلەن ئورۇنلاشقا بولىدۇ. بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، ئىتتىقلابنىڭ يۈيۈك مەخسىتى بىلەن ئۆز بۇرچىنى ئېنىق بىلگەن كىشى سىياسىي جەھەتتە باشقىچە تەلەپ قويمايدۇ. پەقەت پۇتۇن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى كاپالەتكە ئىگە بولۇشنى، خەلقنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە قالماسلىقى، قىسىملارنى قۇربان قىلماسلىقنى، دۆلەتكە، ھەر

مىللەت خەلقىرىگە ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشىنى ئويلايدۇ. ماۋجۇشىنىڭ ۋەجانابلىرىنىڭ ئۇمىدىنى بەردە قويمايدۇ. شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى پىكرىمىزنى يېزىپ ئۇنى جۇشىغا بېرىپ قويۇشى ئۈچۈن دېڭ لىچۈن ئەپەندىگە تاپ شۇرۇپ بەردۇق. ئىزاھ بېرىش يۈزىسىدىن بۇ تېلېگرامما ئىنى ئەۋەتتۇق، تاپشۇرۇپ ئالارسىز. ھازىر خەلقىلەر جا نابلىرىنىڭ بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ رەھبەرلىك قىلىشلا رىنى مەسىلىك بىلەن كۈتمەكتە. قاچان يول ئالىسىز، ئال دىدىن تېلېگراممىلا بىلەن خەۋەربېرىۋېتىشىڭىزنى مەسىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمىز. تاۋسيۇ، بۇرھان (9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى)

شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە گېنېرال تاۋسيۇنىڭ ماڭا ئەۋەتكەن شىنجىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

گېنېرال ۋېن بەي جاناپلىرى: شىنجىڭ تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. ھازىر ئاساسلىق ھەل قىلغۇچ سىياسەتلەرنى رەئىس بۇرھان بىلەن بىرلىكتە ئۆزلىرىگە تېلېگرام ئارقىلىق يوللىدۇق، يولىورۇق بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمىز. ئۆزلىرى تېلېگرام ئارقىلىق سورۇشتۇرغەن ئىشلارنى تۆۋەندىكىچە دوكلات قىلىمەن:

1 ـ مازىشياڭ ئاتا ـ بالا ئائىلە ـ تاۋاباتىنى ئېلىپ ھەج قىلىشلى چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى چىڭخەيدە ئاساسەن دېگىدەك تىنچ ـ بېرەن بو لۇپ تۇرغەشتى. ھەر دەرىجىلىك قۇماندانلىرى خەلق ئازات لىق ئارمىيىسىگە تەسلىم بولدى. گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ خې شى چىگرىسى ئىچىدە چىڭخەي قىسىملىرى قالمىدى. خۇاڭ، جۇ قىسىملىرى، ما قىسىملىرى بىلەن خېلى بورۇنلا ئالاقە قىلىشىمىز بولغان.

2 ـ ما شياڭ شىڭدىن قېنجېپ كەتكەندىن كېيىن، ما چىڭ شياڭنا يولىورۇق بەرمىگەن. ماچىڭ شياڭنى سۆز بە لەن قايىل قىلىش ئارقىلىق، ئۇ ئۆزى بىلەن ئازسانلىقنى كادىرلارنى باشلاپ، ئورۇمچىدىن ئايرىلىپ چەت ئەلگە ھەج قىلغىلى باردىغان بولدى. ئۇنىڭ قىسىملىرى بىزنىڭ رەھ بەرلىكىمىزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

3 ـ ۋاڭ جۇڭچى قىسىملىرى غەربكە يۆتكەلگىنى يوق. خېشى تەرەپ توغرىسىدا ھازىر زىڭ جىن ۋۇ① ئورۇمچە گە كېلىپ بىز بىلەن يۈزمۇ ـ يۈز تۇرۇپ مەسلىھەتلىشىپ ئۇ رۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدىغان بولدى. شىنجاڭ مەسىلى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، مېنىڭ رەھبەرلىكىمدە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلىدىغان بولدى. پات ـ يېقىندا لەنجۇ دائىرلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ قالارمىز. شۇ چاغدا جۇ بىلەن بېۋاستە سۆھبەت قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلىمەن.

4 ـ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ئەمەلدارلاردىن ماچىڭ شىياڭ، يې چىڭ، لوشۇرىنلارنىڭ ئاز سانلىقنى كادىرلا رىنى باشلاپ قىسمىدىن ئايرىلىپ شەرق تەرەپكە كېتىپ قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلىرىدا مەسىلە چىقمايدۇ. ئۇلار ئورۇمچىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى، ئايرىم خەۋەر قىلىمەن.

5 ـ ئىمىن، ئەيسا قاتارلىقلار بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت ئېقىمىدىكىلەرنى باشلاپ پاكستانغا كېتىشنى قارار قىلدى. كونسۇلۇاتىپلارنىڭ كاتىباشلىرىدىن جانمىقان، خادۇاڭ② مەسئۇد قاتارلىقلارمۇ شىنجاڭدىن ئايرىلىشنى قارار قىلدى. پېقىر رەئىس بۇرھان بىلەن تەپسىلىي مەسلىھەتلىشىپ ئۇلارنى

① زىڭ جىن ۋۇ ـ غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرى ئەمەلدارلار مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى.

② خادۇاڭ ـ ئورۇمچىنىڭ ۋالىسى.

غا توسقۇنلۇق قىلماي بىخەتەر كىتىشىگە يول قويىدىغان بولدۇق. ھەر مىللەت ئاممىسىغا مۇئاپىق ھالدا تەشۋىق قىلىپ ئۇلاردىن ھال سوراپ تۇرغانلىغىمىز ئۈچۈن ئۇلار خۇشال ـ خۇرام ئىتائەت قىلىشتى.

6 ـ ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىشنى رەئىس بۇرھان بېجىرىۋاتىدۇ. تېنچلىق بېتىم، سىياسىي پروگرامما بويىچە ھەمكارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. لېكىن ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ھەر قايسى تەرەپ ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ مەزكەزنىڭ بىر تەرەپ قىلىشنى كۈتۈپ ھەر قانداق تىگىشلىك بولمىغان ئۇقۇشماسلىقلاردىن ساقلانماقتىمىز.

7 ـ ئامېرىكا كونسۇلخانىسى چېكىنىپ چىقىپ، پەقەت بىر نەپەر مۇئاۋىن كونسۇلنىلا قەپ قالدى. ئەنگلىيە كونسۇلىنىڭ ھازىرچە ھىچقانداق رولى قالمىدى، زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇلارنى قوغدايمىز.

8 ـ ھازىر ھەربىي خىراجەت مەسىلىسىدىن تولىمۇ قىينىلمۇاتىمىز. 7 ـ ئايدىن كېيىن ھەربىي تەمىنات تارقىتىلماقا قىسمىلاردىمۇ تېنچسىزلىق خېلى كۆچلۈك. بىرقانچە ئايدىن بۇيان گۇاڭجۇ بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بىرىچە سۆزلىشىپ يۇرۇپ پۈتۈن قىسمىلارنى شەرقە يۆتكەيمىز دېگەننى بانا قىلىپ كۆرىستىپ، ھەر خىل خىراجەتلەردىن ئازراق ھەل قىلدۇق. يېقىندا بۇ پۈللىنى مەخسۇس ئايرىپ بىلان بىلەن ئېلىپ كەلمەكچىمىز. ئەگەر ھەممىسىنى (ئەخمىنەن 1 مىليون 800 مىڭ يۈەن كۆمۈش تەڭگە) ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ كېلەلىسەك نۆۋەتتىكى ئەھۋالنى ياخشىلاشقا بولىدۇ. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئوچۇق ئىپادە بىلدۈرلمەي كەلگەنلىكىمىزدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى مۇشۇ رەئىسدى. چۈنكى ئۆلكىنىڭ غەزىنىسىدە ھىچنەرسە قالمىغانلىقى ئۈچۈن، رەئىس بۇرھانمۇ ئامالسىز قالغانىدى.

9 ـ جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى يېقىندىن بۇيان ئىلگىرىلەشلەر بولىۋاتىدۇ. سودا ۋە ئىقتىسادىي توخ تام كېلىشىمى تېخىچە ئىمزالانغىنى يوق، بۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مەسئۇللارنىڭ مەسىلىسى ئەمەس. بۇ نۆۋەتتىنى سوۋېت تەرەپ پۈتۈنلەي چۈشىنىدۇ. يېڭى ھۆكۈمەت قورۇلغاندىن كېيىن، بۇنى ئوڭۇشلۇق ھالدا ھەل قىلىشقا بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز. قىسقىسى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە، ھەممە ئىشنى ئىچكىرى ئۆلكىلەر بىلەن تەڭ كۆرۈشكە بولمايدۇ، بۇنى جانابلىرى ئوبدان بىلىلا. ھازىرقى مەسىلە، كەلگۈسىدە تەمىنلەش مەسىلىسىدە مەركەزنىڭ مۇئاپىق ياردەم بېرىشنى ئىلتىماس قىلغاندىن سىرت قىشنى ۋاقتىنچە يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئۆتكۈزۈپ كەتكىلى بولىدۇ. بۇنىڭدا مەن زادى ھىچقانداق ئىككىلەنمەيلا ھەرقانداق مەسئۇلىيەت بولسا ئۈستۈمگە ئالالايمەن. بۇندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسىلىسىدە يەنىلا مىللىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي جەھەتتىكى ئىشلار نەزەردە تۇتۇلۇپ، خەلقنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرۈلۈپ، جانابلىرى تۇزگەن سىياسەتلەر ئىجرا قىلىنىدۇ، بۇنى ماۋجۇشى ئوبدان ئويلىشىپ، رەھبەرلىك قىلغۇسى. دۆلەت ئۈچۈن چېگرا رايونىدا ئۇزۇن مۇددەتلىك ئۇلۇق پىلاننى ۋۇجۇتقا چىقىرىش، ھەمىقەتەنمۇ كۆز ئالدىمىزدىكى جىددىي ۋەزىپە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھەر ۋاقىت يولىيورۇق بېرىشلىرىنى سورايمىز. ھۆرمەت بىلەن تاۋسيۇ. 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى.

بۇ ئىككى تېلېگرامىدىن قارىغاندا، تېنچلىق بىلەن ھەقەتكە قايتىشتا مەسىلە كۆرۈلمەيتتى. مەن 9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى بۇرھانغا بىر پارچە تېلېگرام ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسىنىڭ توغرا، تەدبىرلىرىنىڭ مۇئاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن خاتىرجەم بولغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. مېنىڭ قاچان ئۇرۇمچىگە يول

ئالدىغانلىقىم توغرىسىدا ماۋجۇشىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن يول-
غا چىقىش ۋاقتى بىكىتىلگەندىن كېيىن، ئاندىن تېلېگرام ئار-
قىلىق خەۋەر قىلىدىغانلىقىمنى ئوختۇرۇپ قويدۇم. تېلېگرامما-
نىڭ تېكىستى مۇنداق يېزىلغان:

ئۈرۈمچى شەھىرى مۇئاۋىن قوماندان مىنيۇ ۋە سىز ئار-
قىلىق رەئىس بۇرھانغا، 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن
2 پارچە تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەرنىڭ پوزىتسىيە-
يىڭلەر توغرا، تەدبىرلىرىڭلار مۇۋاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن
خاتىرجەم بولدۇم. ماۋجۇشى تېلېگراممىسىنى كۆرۈپ ئاپىرىن
ئوقىدى. ما، يې، لو قاتارلىقلار ئۈرۈمچىدىن ئايرىلى-
دىمۇ - يوق، بىلمىدۇق؟ خۇاڭ، جۇ قىسىملىرى بىلەن
ئالاقە باغلىيالىدىكىزمۇ - قانداق؟ مېنىڭ نامىمدا ئۇلار
ئىككىسىگە تېلېگرام ئارقىلىق سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى قو-
بۇل قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا ئوختۇرۇپ قويۇشىڭىزنى
ھەمدە ئادەم ئەۋەتىپ ئازادلىق ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى سەپ
تىكى قوماندانلىرى بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇلارغا سەممىي نىيە-
تىمىزنى بىلدۈرۈپ قويىشىڭلارنى، ئەمدى يەنە ئىككىلىنىپ
تورماسلىقىڭلارنى ھەمدە پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماس-
لىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە سىز، ئادەم ئەۋەتىپ قو-
ماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن سۆزلەشسىڭىز ياخشى بولاتتى.
يېڭى مەسلىھەت كېڭىشى تۈنۈگۈن ئېچىلدى، بىنىمىن ۋاقتى
سەككىز كۈن بولۇشى مۇمكىن، يېغىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن،
ماۋجۇشىنىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن ئۈرۈمچىگە بېرىش مەسە-
لىسىنى ئاندىن بېكىتىمەن. بىرەر ئىش بولسا ھەر ۋاقىت تې-
لېگرام ئارقىلىق خەۋەر قىلىشىڭلارنى سورايمەن. چاك جۇڭ-
جۇڭ، بېيپىڭ.

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى
ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكالىدى. باش قوماندان تاۋسيۇ-

نىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر قايسى دېۋىزىيە، بىرىگادىلارنىڭ
كوماندىرلىرى بىرلىكتە ماۋجۇشى ۋە خەلق ئىنقىلابى ھەربىي
ئىشلار كومىتېتىغا تېلېگراممىا يوللاپ، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن
مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تېلېگراممىا تېكىستى مۇنداق:

ماۋجۇشى، باش قۇماندان جۇدې، مۇئاۋىن باش قۇمان-
دان پېڭ دېخۇەي، خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومى-
تېتىغا ھەمدە سىلەر ئارقىلىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى-
نىڭ ھەر قايسى دالا ئارمىيە قوماندانلىرى مۇئاۋىن
قوماندانلىرى، سىياسىي كومىسسارلىرى ھەمدە جۇڭگو
خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 1 - نۆۋەتلىك يىغىنى-
نىڭ ۋەكىللىرىگە: بىز شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر —
جەڭچىلەر تۆت يىلدىن بۇيان گېنېرال جاك جۇڭجۇڭنىڭ
رەھبەرلىكىدە، ئىچكى جەھەتتە تىنچلىق، سىرتقا قارىتا سو-
ۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش سىياسىتىنى ھىمايە قىلىپ كەلدۇق.
گېنېرال جاك جۇڭجۇڭ غەربىي - شىمالدىن ئايرىلغاندىن
كېيىن، ئىچكىرىنىڭ ۋەزىيىتى يېڭى تۈسكە كىرگەن بولسە-
مۇ، لېكىن گېنېرال جاك جۇڭجۇڭ چېگرىنى مۇداپىئە قى-
لىش ئۈچۈن، ئىنقىلابنىڭ بۈيۈك مەقسىدىنى ھەممىدىن
مۇھىم بىلىپ، پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنى
تېزدىن خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرى تەرەپكە ئۆتۈشكە، دۆلەتنى
تۆھپە قوشۇشقا دەۋەت قىلدى. تاۋسيۇ قاتارلىقلار ھەربىي
كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن دۆلەتكە، خەلقكە پايدىلىقلا بولىدە-
كەن، ئۆزلىرىنىڭ شان - شۆھرىتىنىڭ نېمە بولۇشى بىلەن
ھەرگىز ھىساپلىشىپ كەتمەيدۇ. ھازىر دەل جۇڭگو
خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ 1 - نۆۋەتلىك يىغىنى
ئېچىلىۋاتىدۇ. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇر
ىيىتىنىڭ دۇنياغا كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە،

يېڭى جۇڭگو تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت پارلاق يولغا قاراپ ماڭماقتا. شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار دۆلەت چېگرىسىنى قوغدايدىغان قوراللىق كۈچ، بىز دۆلەتنىڭ مۇستەقىل، گۈللىنىش، رىۋاجلىنىشى ۋە ئىستىقبالىغا قىزغىن تىلەكداشمىز، خەلق ئىنقىلابىي ئىشلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل ئورۇنلاش ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ تېگىشلىك تىرىشچانلىقىمىزنى كۆرسىتىشنى خالايمىز. تاۋسيۇ قاتارلىق كىشىلەر پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە ۋاكالىتەن تەنتەنىلىك بىلەن جاكالايمىزكى: بۇگۈندىن ئېتىبارەن گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، ماۋجۇشى تۈزگەن سەككىزمالىددىلىق تىنچلىق باياناتى ۋە دۆلەتنىڭ ئېچكى قىسمىدىكى تىنچلىق كېلىشىمنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىمىز، پۈتۈن ئارمىيە ئەسلىدىكى تۇرۇشۇاتقان ئورۇنىنى مۇداپىئە قىلىپ، يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلاپ، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش شتابىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىمىز. مەزكۇر تېلېگرامما مىنى يوللىدۇق، يولىورۇق بېرىلىشىنى كۈتىمىز. شىنجاڭ ئۆلكىلىك گارنىزونىنىڭ باش قۇماندانى تاۋسيۇ، مۇئاۋىن قوماندان قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان 42 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۇاڭ، ۋاقىتلىق تەشكىللەنگەن 1 - ئاتلىق دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى خەن يۈەن، ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن 78 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى مو ۋورو، بىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇ يىڭ، لى زۇتاڭ، تىيەنزى مىي، خەن رۇڭ فۇ، گۇچۇەنلىياڭ، جۇمىڭ گاڭ، لورۇجىڭ، لىيۇ لۈن سەي، ياڭ يەن يىڭ، ما يىڭ لىن ھەممىز تەڭ تاڭزىم قىلىمىز. 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىدا يۈقىرىدىكى تېلېگراممىنى كۆر-

گەندىن كېيىن، كۆڭلۈم بىردىنلا ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كەتتى. چۈنكى مېنىڭ ئىزچىل تۇرده شىنجاڭنى ئامان - ئېسەن ساقلاپ قېلىش، تىنچلىققا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىم بۇگۈنگە كەلگەندە كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقتى. دۆلەتكە، شىنجاڭ خەلقىغە مەسئۇلىيەت جەھەتتە، مەنىۋى جەھەتتە ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. بۇندىن كېيىنكى شىنجاڭ مەڭگۈ جۇڭگونىڭ شىنجاڭى بولىدۇ. شىنجاڭ خەلقى مەڭگۈ ۋەتەن چوڭ ئائىلىسىنىڭ تىنچلىق، ئەركىنلىك، بەختلىك سىياسىتىدىن بەھرىمان بولىدۇ. بۇ تىنچ يول بىلەن ئۆزگىرىشنى ئېلى تەرەپنىڭمۇ قوللايدىغانلىقىغا ئىشەنىمەن. ئۇلارنىڭ جەزمەن ۋەتەننىڭ قوينىغا قايتىپ كېلىپ، قايتىدىن ھەمكارلىشىشقا، كومپارتىيە ۋە مائوجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە شىنجاڭدا سوتسىيالىزىمنى بىرىشقا قوشىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇ شەك - شۈبھىسىز. 1945 - يىلىدىن 1949 - يىلىغىچە بولۇپمۇ 1946 - يىلىدىن 1948 - يىلىغىچە بولغان ئۇچ يىلنى ئەسلەيدىغان بولساق، شىنجاڭ ۋەزىيىتى شۇنچە جىددىي بولدى، خەلقنىڭ كۆڭلى شۇنچە داۋالغۇپ تۇردى، كۆپ قېتىملىق بۆلۈنۈش ۋە جەڭ بولۇپ تۇرسا، كىشىنىڭ روھى دۇنياسىنى زىل - زىلىگە سېلىپ، تۇرمۇشتا خاتىرجەمسىزلىك پەيدا قىلدى. ئەمدى ھازىر بارلىق مەسىلىلەر ئوڭايلا ھەل بولدى، بارلىق مەسىلىلەر ئۆتۈپ مۇشكە ئايلاندى.

ھەقمەتكە قايتىش جەريانى

شىنجاڭنىڭ ھەقمەتكە قايتقانلىقىنىڭ جاكالىنىشى جاپالىق ھەم ئەگرى - توقاي جەريانىنى باشتىن ئۆتكۈزدى. جاھىل ئۇنسۇرلار دىن، مەسىلەن: تۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسىمنىڭ كاتتىبەشى يې چىڭ، لوشۇرىن، ماچېڭشياڭ قاتارلىقلار بىر قانچە قېتىم تەۋرىنىپ، قايتا ئېلىشىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان بولۇپ،

هەر قاچان قان تۆكۈلۈش ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالى بارلىقىدى، بەختكە ياراشا گېنېرال تاۋسيۇ ئەپچىللىك بىلەن مۇئاپىق تەدبىر، ياخشى چارە ئىشلەتتى، كۆپ كۈچ چىقاردى. لىيۇ مېڭچۇن، چۇيۇۋۇ، لىيۇزېرۇك قاتارلىق يولداشلارمۇ كۆپ تەرەپلىمە پىلان تۈزۈپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت ئىشلىدى، بۇ توپەيلىدىن لو، ما، يې قاتارلارنىڭ قەست قىلىشىغا ئۇچراشقا تاس قالدى. بۇنىڭ ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

مەن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، گېنېرال تاۋسيۇ ۋە يولداش لىيۇ مېڭچۇندىن شىنجاڭ قىسىملىرىنىڭ ھەققەتكە قايتىش، ۋەتەنگە يول بىلەن ئازاد قىلىش توغرىسىدىكى جەريانلارنى سوراپ كەلگەن ئىدىم، ئۇلار ئومۇمەن تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

1949 - يىلىنىڭ بېشىدا، نەنجىن تەرەپ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرى قوماندانلىق مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزۇنىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال تاۋسيۇغا شىنجاڭدا مۇداپىئە ئىشلىرى ئۈچۈن پەقەت بىر بىرىگادا قالدۇرۇپ، تالغان قىسىملارنى ئىچكى ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈنلەي ئىچكى رىگە يۆتكەش توغرىسىدا تېلېگراممىلار ئارقىلىق بۇيرۇق قىلغان. تاۋ ئىچكى رىگە قايتىشقا قارشى ئىدى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق گارنىزۇنىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن دېۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۈاڭمۇ ئىچكى رىگە قايتىشقا قارشى ئىدى. لېكىن ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق 5 - ئاتلىق كورپوسنىڭ كوماندىرى ماچېڭشىياڭ، بىرىگادا كوماندىرى لوشۇرىن بولسا ئىچكى رىگە قايتىشنى قۇۋەتلەيتتى، دېۋىزىيە كوماندىرى يې چېڭ ئانچە قۇۋەتلەپمۇ كەتمەيتتى.

نەنجىندىن يەنە تېلېگراممىلار كېلىپ گېنېرال تاۋسيۇنى

نەنجىنگە چاقىرىتقان بولۇپ، تاۋسيۇ ۋە لىيۇمېڭچۇن، چۇ يۈۋې، لىيوزېرۇك دېن ئىبارەت ئۇچ يولداش مەسلىھەت قىلىشىپ، تاۋسيۇنىڭ بارماسلىقىنى قۇۋەتلىگەن. لى زۇڭرېن نەنجىندىن گۇاڭجۇغا بېرىپ، يەنە تاۋسيۇنى چاقىرتىپ تېلېگراممىلار ئەۋەتكەن. تاۋسيۇ يەنىلا بېرىشنى خالىمىغان. بارماسلىقنىڭ قانداقلا بولمىسۇن بىرەر سەۋەبىي، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەشلىكىنىڭمۇ سەۋەبىي بولۇشى كېرەكتە. شۇنىڭ بىلەن گېنېرال تاۋسيۇ ئۇرۇمچىدىن لەنجۇغا كېلىپ، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەش پىلانىنى تۈزۈپ، كۆپلەپ ئاپتوموبىل، بېنزىن، ۋە كۆمۈش تەڭگە تەلەپ قىلغان. بۇ ئىش شۇ چاغدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شۇ چاغدا مابۇفاڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق نامىدا لەنجۇغا كەلگەن بولۇپ، دائىملىق لەنجۇدا تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن باشلىق گوبى شەن، ما بىلەن ھەمكارلىششنى خالىمىغاچقا گۇاڭجۇغا كەتمەكچى بولغان، تاۋسيۇ بۇ پىلاننى ئالغاچ كېتىك دەپ دەرھال ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگەن.

تاۋسيۇ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپلا مەخپىي ھالدا پائال تۇردە تىنچلىق ھەرىكىتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداش لىيۇمېڭچۇن ۋە لىيۇزېرۇك (چۇيۇۋۇ شۇ چاغدا تىنچلىق ۋەكىلەر ئۆمىكىگە قاتناشىپ بېيجىڭدە تۇرۇۋاتقان ئىدى) يولداشلار بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە بولغان كۆز قاراش مەسىلىسى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكەن. تاۋسيۇ بۇ سىياسىي مەسىلە بوۋاستىن بەلكى ھەربىي ئىشلار مەسىلىسى، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنى قانداق قىلىپ ئۆزگەرتىش تەرىپكە قاراپ يېتەكلەش چوڭ مەسىلە دەپ قارىغان ھەمدە ئۇلارغا پۈتۈن ئارمىيىنى ئىچكىرىگە يۆتكەش توغرىسىدىكى زور پىلاننى گوجىشەننىڭ ئالغاچ كېتىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇۋەتكەنلىكىنى، بۇنىڭدىكى مەقسەت ئۆزىنى قاچۇرۇش ئىكەنلىكىنى ئېيتقان.

7 - ئايلاردا رەئىس بۇرھان، تاۋ، لىيۇ، چۇي، لىيۇ قاتارلىقلار

لارنى هەمده سۆۋېتلىك دوستلارنى تەكلىپ، قىلىپ تەنسەنده بىر قانچه كۈن تۇرۇپ، شىنجاڭ ۋەزىيىتى توغرىسىد اغەيرى‌رەسمىي هالدا پىكىر ئالماشتۇرغان. ئۇندىن كېيىن تاۋ، لىيۇ قاتارلىقلارنى پەنه رەئىس بۇرهان ۋە سوۋېتلىك دوستلار شەهەر سىرتىدىكى كۆل بويىدا بىر قانچه كۈن تۇرۇپ كېلىشكه تەكلىپ قىلىپ، پىكىر ئالماشتۇرغان، قىلىشقان سۆزلەر ئانچه كونكرېت بولمىغان بولسىمۇ لېكىن بىر قەدەر ئېنىق بولغان.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىغا كەلگەنده گېنېرال تاۋسيۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى جاۋشىگۇۋاڭنى قارا شەهەرگه ئالاهىده چاقىرتىپ كۆرۈشكەن، هەربىي تەمىنات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خاۋ جيا جۇن، شۇ يەرده تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ ىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇيىنڭ تاۋ بىلەن بىللە بارغان بولسىمۇ، لېكىن يالغۇز تاۋ بىلەن جاۋ ئىككى كىشىلا سۆزلەشكەن بولۇپ، خاۋ، جۇڭ ئىككىسى سۆھبەتكه قاتناشمىغان. تاۋ بىلەن جاۋ مۇزاكىره قىلىش ئارقىلىق جاۋ جەنۇبىي شىنجاڭغا، تاۋ شىمالىي شىنجاڭغا مەسئۇل بولۇپ، دەسلەپكى تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكه قوشۇلغان هەمده (1) ئازادلىق ئارمىيه يېقىنلاشقاندا تاندىن ئۆچرىشىش، تاۋ بىلەن جاۋ ئايرىم - ئايرىم هالدا قىسمەن تاپشۇرۇش. (2) قىسمەن ئازادلىق ئارمىيه شەرتسىز هالدا ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى نۇقتىنى بېكىتكەن.

تاۋنىڭ گۇاڭجۇ هۆكۈمىتىگه قويغان تەلىپى بەك يۇقىرى بولغاچقا، گۇاڭجۇ هۆكۈمىتى جاۋاب بېرىشكه ئامالسىز قالغان. تاۋ 8 مىليون يۇەن كۈمۈش تەڭگه تەلەپ قىلغان بولۇپ، گۇاڭ جۇ تەرەپ ئاران 1 مىليون كۈمۈش تەڭگه بەرگەن. بۇنىڭدىن مابۇفاڭ 200 مىڭ يۇەننى تۇتۇپ قالغان، شىنجاڭنىڭ ئەمەلىي تاپشۇرۇپ ئالغىنى 800 مىڭ يۇەن بولغان، جاۋشىگۇاڭغا 200 مىڭ يۇەن بېرىپ، قالغان 600 مىڭ يۇەننى قۇمۇلدا ساقلاپ كېيىن 7،8 ئايلىق هەربىي تەمىناتقا ئىشلەتكەن.

بۇ چاغدا شىمەن ئازاد قىلىنغان بولۇپ، لەنجۇ جەمدى ئەھ ۋالدا قالغانىدى، شىنجاڭدىكى هەربىي قىسىملارنى ئېچكىرىگه يۆتكەش مەسىلىسى يەنىلا كەينىگه تارتىلىپ كېلىۋاتقاچقا، ئۇرۇمچىدىكى هەربىيلەر قانداق قىلىش كېرەك دېگەن مەسىله ئۈستىده كۈنده دېگۈدەك مۇزاكىره ئېلىپ بارغان، شۇ چاغدا ئىككى تەرەپ كه بۆلۈنۈش شەكىللەنگەن؛ بىرىگادا باشلىقى لىۇشۇرىن ۋە 5 - ئاتلىق كورپۇسنىڭ كوماندىرى ماچىڭ شياڭ ئېچكىرىگه قايتىمىز دېگەن. دېۋىزىيه كوماندىرى يې چېڭ پىكىر قىلمىغان. يې خوزۇكنەنگه يېقىنلاشماقچى بولغان، مانىڭ ئائىله تاۋاباتلىرى چىڭخەيده بولغانلىقى ئۈچۈن مابۇفاڭغا يېقىنلاشماقچى بولغان، لو بولسا گۇاڭجۇنىڭ بۇيرۇقىنى باشقۇرۇشنى قوبۇل قىلمىدىغان ئادەم بولۇپ، ئاگلىشىمىزچه جۇلتۇڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەمەلىي مەسئۇلى ئىكەن. ئۇ ماچىڭ شياڭ بىلەن ياخشى ئۆتىدىكەن. تاۋ ئېچكىرىگه قايتىشقا بولمايدۇ دەپ چىڭ تۇرۇۋالمىغان بىلەن، ئاپتوموبىل، بېنزىن، نەق پۇل بولمىسا قانداق يولغا چىقىسىلەر دېگەن ئەمەلىي مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ يەنه: «سىلەرنىڭ زادى كېتىمىز دېگىنىڭلارغا مەن قارشى تۇرمايمەن، لېكىن مەن كەتمەيمەن. يەنه قول ئاستىمدا ئارمىيه - هۆكۈمەتتىكىلەردىن 100 مىڭچه ئادەم بار، مەن ئۇلارنى چۆلگه تاشلاپ كەتسەم بولمايدۇ» دېگەن. بۇ هەقته ئىككى تەرەپ بىر قانچه ئاي تالاش - تارتىش قىلغان.

لەنجۇ بىلەن شىنىڭ ئازات بولغاندا لو، ما، يې لار تاۋدىن گۇمان قىلىشقا باشلىغان. ئۇلار ئۈچى مانىڭ ئۆيىده يىغىن ئېچىپ، تاۋنىڭ ئىككىلىنىپ بىر پىكىرگه كىلەلمەسلىكىدىكى سەۋەب، ئۇ لىۇمىڭ چۈن، چۈيۇۋۇ (چۈي بىيجىڭدىن نەنجىڭ ئارقىلىق ئۆتۈپ ئۇرۇمچىگه قايتىپ كەلگەندى) ۋە لىۇ زىرۇڭ تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنغان. شۇڭا لىۇ، چۈي، لىۇ ئۈچىنى نەزەربەنت قىلىۋېلىپ، جايلىۋەتمەكچى بولغان. يې چىڭ ئۇنىڭغا قوشۇلغان

بولسۇ. لېكىن، ئالدى بىلەن تاۋنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىش كېرەك دېگەن. لو بىلەن ما ئىككىسى ئۇنداق بولسا سىز بېرىپ تاۋ بىلەن كۆرۈشۈڭ دېگەن. يى تاۋنىڭ يېنىغا بېرىپ: «سىز ئادەتتە ھەممە ئىشقا قىزىقاتتىڭىز، لېكىن يېقىندىن بۇيان لۇ، مالارىغا ئانچە قىزىقمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز، بۇنى لېۋۇ، چۇي، لېۋۇ ئوچى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا بىز ئۇلارنى نەزەربەنت قىلىشنى قارار قىلدۇق» دېگەن. تاۋ، يېغا مۇنداق دېگەن: «مەن سىلەرنىڭ ئىچكىرىگە قايتىشىڭلارنى توسمايمەن. لېكىن مەن سىلەرنىڭ مەنپەئىتىڭلارنى ئويلىمسام بولمايدۇ. سىلەر ئۇلارنى نەزەربەنت قىلىشنى قارار قىلىپسىلەر. نەزەربەنت قىلغاندىن كېيىن قانداق قىلماقچى؟ قانداق پۇتۇشمەكچى بولدۇڭلار؟» «ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق ئۆتكىلىدە تۇرۇۋاتىدۇ، دېگىلى بولمايدىغان يەنە قانداق گەپ بار؟ مەن كۆپچىلىكنى ئويلايمەن. ئىشنى يېغىشتۇرالمايلا قالماڭلار يەنە، مەن لو، ما ئىككىسىنى تېلېفون بىلەن چاقىرتاي، كۆپچىلىك بىللە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى» دېگەن. لو بىلەن ما، تاۋنىڭ تېلېفونىنى ئالغاندىن كېيىنلا يېتىپ كېلىپ ئۇلار بىر قانچە سائەت سۆزلەشكەن. تاۋ گېپىنى باشلاپلا: «بۈگۈن بىز مەھبۇسلار بىر، بىرىگە قاراپ يىغلاپ ھەسرەت چەككەندەك ئىش قىلماي، جەزمەن مەسلىنى ئېنىق سۆزلىشىمىز كېرەك ئىدى سىلەر مېنى قىزىمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز دەۋاتىسىلەر. ئۇنداق ئىش يوق. ئارىمىزدىكى يۇقىرى - تۆۋەنلىك مۇناسىۋىتىنى بىر ياققا قايرىپ قويايلى، بىز يەنىلا كۆپ يىللار بىرگە يۈرگەن دوستلارمىز، ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق پەيتىدە تۇرۇۋاتقاچقا بىر - بىرىمىزگە مۇھەببىتىمىز بولمىسا بولامدۇ؟» «بۈگۈنكى ئىشنى مۇھەببەت - نەپرەت، ھەق - ناھەق ۋە پايدا - زىيان تەرەپلەردىن قاراپ باقايلى، مۇھەببەت - نەپرەت بىلەن ھەق - ناھەق مەسلىسىنى ئېغىزغا ئالمىغان تەقدىردىمۇ پايدا - زىيان مەسلىسىنى سۆزلىمىسەك بولمايدۇ. سىلەر ئىچكىرىگە قايتىپ

ماقچى، مەن ئەزەلدىن سىلەرنى تەرسىمىدىم. بەلكى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاپتۇمو بىل، بېنزىن ۋە نەق پۇل تەييارلاپ بېرىشنىڭ ئامالىنى قىلدىم. ئەپسۇسكى ئادەملىرىمىز كۆپ، ئارمىيە، ھۆكۈمەت خادىملىرىنى قوشقاندا 100 مىڭغا يېتىدۇ. ئويلاپ بېقىڭلارچۇ، مەن ئۇلارنى چۆلگە تاشلۇۋېتىپ كارىم بولمىسا بولامدۇ؟ مەن ئۇنىڭغا قانداق چىدايمەن!» «سىلەر بۇنداق قىلساڭلار بولمايدۇ، ھازىرقى مەسىلە مەن بىلەن سىلەر بىرقانچىڭلارنىڭ مەسلىسى بولماستىن بەلكى 100 مىڭ ئادەمنىڭ ھايات - ماماتلىق مەسلىسى. شۇڭا يېنىكلىك بىلەن ئىش قىلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر مۇڭاپىق بىر تەرەپ قىلىنمىسا ئىشنى قانداق يېغىشتۇرۇش كېرەك؟ 100 مىڭ ئادەمگە قانداق يۇز كېلىمىز؟»

شۇنىڭ بىلەن، قايتا - قايتا بىرنەچچە سائەت سۆزلەشكەندىن كېيىن، لۇ، ما، يې لار ئاندىن لېۋۇ، چۇي، لېۋۇ ئۈچ ئادەمنى نەزەربەند قىلىش پىلانىدىن ۋاز كەچتى.

بۇ ئۆتكەلدىن شۇنداق قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن، ئىككىنچى كۈنى تاۋ يەنە ماچىشيانىنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنىڭغا: «سىلەر كىتىمەن دېسەڭلار مېنىڭ نېمە ئامالىم؟ سىلەر مېنى نېمە قىل دېسەڭلەر شۇنى قىلالايمەن، لېكىن مەن سىلەر بىلەن بىللە كېتەلمەيمەن!» «ئەندى ئۇرۇش قىلىشقا بولمايدۇ، جەزمەن ئۈچ ژىلايەت بىلەن مۇرەسسە قىلىشىمىز كېرەك، مەن ئۆزۈمنىڭ ھايات - ماماتىمنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ھايا تىم بىلەن كۆپچىلىككە كاپالەت قىلمەنكى، مەندە ھەرگىزمۇ سىياسىي مەقسەت يوق!» دېگەندە ما سۆز قىلالمىغان.

ماچىشياڭ نېمە ئۈچۈن جەزمەن كەتمەكچى بولىدۇ؟ ئەسلىدە شىنىڭ ئازاد بولغاندا، ما ئۆز ئائىلە، تاۋاباتلىرىنىڭ خەۋىرىنى ئالالمايدۇ. شۇڭا ئۇ ئىچكىرىگە قايتىپ چىڭخەي ۋە چارقىلىق، دۇڭ خۇاڭ ئەتراپىدا پارتىزانلىق قىلمەن دېگەن. بۇنىڭ بىلەن تاۋسيۇ يەنە يالغۇز لوشورۇننى چاقىرىپ: «ما بول-

سا چىگىخەيلىك، ئۇ ئۆز يۇرتىدا ۋاقتى كەلگەندە كىچىك ئەترەت
لەرگە بۆلۈنۈپ بىر مەزگىل پارتىزانلىق قىلالىشىمۇ مۇمكىن،
سەن بولساڭ چىگىخەيلىك ئەمەس، ھازىر ما بىلەن مۇناسىۋىتىڭ
مۇ ناھايىتى ياخشى، ۋاختى كەلگەندە شەخسى ھېسسىيات بىلەن
مۇناسىۋەتنى ساقلاپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. شۇڭا ياخشىراق
ئويلاپ ئىش قىلىش كېرەك» دېگەن.

بۇ بىر قانچە قېتىملىق خەتەرلىك دولقۇن ئارقىلىقمۇ ۋەز
زىيەتتە ياخشىلىنىش بولمىغان. بىر كۈنى ماچىك شياڭ ئۇشتۇ
تۇمتۇت دادىسىدىن كەلگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغان، دادىسى
ئۆزىنىڭ ساق - سالامەت شياڭگاڭغا يېتىپ بارغانلىقىنى ئېيت
قان. بۇنىڭدىن ما نىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشكەن. بۇ بىر بۇرۇ
لۇش پەيتى بولغان. ئەسلىدە شۇ چاغدا، ئۇرۇمچى ئەتراپىدا
ماچىڭشياڭنىڭ ئىككى ئاتلىق ئەسكەر بىرىگادىسى بىلەن لوشۇر
ننىڭ پىيادە ئەسكەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ما تەۋرىنىپ قال
غان، يې بىر پىكىرگە كەلمىگەن ئىدى، ئەگەر لو ئەيۋەشكە
كەلتۈرۈلسىلا مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولىدىكەن. شۇ چاغدىكى
ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لیۇخەندۇڭ لو، مالار بىلەن تا
ھايىتى ئەپ بولۇپ، لیۇمېڭچۈن قاتارلىقلار لیۇ خەندۇڭ ئارقىلىق
لو، مالارغا خىزمەت ئىشلىگەن، بەزى چاغلاردا بىۋاستە ئۆلار
بىلەن سەممىي سۆزلەشكەن. بىر كۈنى لیۇ خەندۇڭ گېنرال تاۋ
سىيۆنى يوقلاپ بېرىپ: «ماچىك شياڭ قىسملارنى تاپشۇرۇپ كەتـ
مەكچى بولدى، لو شۇرىنمۇ ئاساسەن قوشۇلدى» دېگەن. تاۋ
دەرھال لو، مالارغا: «سىلەر كېتىدىغان بولساڭلار مەن قوشۇلـ
مەن، چىرايلىقچە كېتىشىڭلارنى، ھەممە ئىشنى ياخشى ئورۇنلاش
تۇرۇپ قويۇشۇڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن» دېگەن، ما بىلەن لو
ئۇنىڭغا قوشۇلغان.

بۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن يولداش دېڭلىچۈن
غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ مەسىدىنى

يەتكۈزگەن ھەمدە مەن تاۋسيۆ بىلەن بورمانغا ئەۋەتكەن تېلېگرام
مىنى كۆرسەتكەن، تاۋ بىلەن لیۇمېڭچۈن، چويۇۋۇ قاتارلىقلار ئىش
لىگەن خىزمەتلەر ئاساسىي جەھەتتىن مەن ئوتتۇرىغا قويغان تە
لەپكە ئۇيغۇن ئىدى.

9 - ئاينىڭ 22 - كۈنىگە كەلگەندە خۇزۇڭنەن ئايرىم -
ئايرىم تاۋ بىلەن يې، لوغا تېلېگرامما ئەۋەتكەن. تاۋغا ئەۋەتكەن
تېلېگراممىدا: خەۋەرلەرگە قارىغاندا، سىز خېشىدىكى شىنجاڭ
قىسملىرىنى باشلاپ كومموۇنىست باسمىچىلىرىنىڭ تەسلىم بولۇپسىز،
تولىمۇ ھاماقەتلىك قىلىپسىز! زادى ئەھۋال قانداق بولدى؟
تېزدىن تېلېگرامما ئارقىلىق خەۋەر قىلىڭ! دېيىلگەن، يې بىلەن
لوغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا ئۇلارنى: «ئۇرۇمچىدىكى توپىلاڭچىلار
نى تازىلاپ، قىسمىنى جەنۇبقا - يۆتكەڭلار، كېيىن ھاۋادىن يار
دەم بېرىمىز دېيىلگەن. يې بىلەن لوتېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغان
دىن كېيىن، يەنە بىر مەزگىل ئىككىلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن
ماچىڭشياڭ يېڭىلىشكە كۆزى يەتكەنلىكتىن بۇ ئىشقا ئانچە قىزىق
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن، يې بىلەن لو مۇ پىكىرىدە بىرلىككە
كېلەلمىگەن.

تاۋ تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپلا خۇزۇڭنەنگە جاۋاب
تېلېگرامما ئەۋەتكەن، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: مېنىڭ
شىنجاڭدا قېلىشىمدىكى ئاساسلىق سەۋەب ھازىر قىسملار
جەڭ قىلالمايدۇ ياكى ئۇلارنى يۆتكەشكە بولمايدۇ، بۇ يەردە
100 مىڭدىن ئارتۇقراق ئادەم بار، ئۇلار بىلەن ئوينىشقىلى بول
مايدۇ. مەندە باشقىچە نىيەت يوق، 100 مىڭ ئادەمنى چۆلگە
تاشلاپ قويۇپ كارىم بولمىسا بولمايدۇ دېيىلگەن، تاۋ يەنە لو،
يې، مالارغا: سىلەر كېتىدىغان بولساڭلار ئىككىلىنىپ ئولتۇرماڭلار
دېگەن ھەمدە ئۆزىنىڭ خۇ غا ئۆەتكەن تېلېگراممىسىنى ئۇلاغا
كۆرسەتكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاندىن كېتىشنى قارار قىلغان.
ماچىڭشياڭ لوشۇرىن 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، يې چىڭ 25 -

كۈنى ئەتتىگەندە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ ئورۇمچىدىن ئايرىلىپ جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق پاكىستانغا كەتكەن.

ئۇلار نۇرغۇن ئەجرە - مېھنەت قىلىش‌ۋە كۆپلىگەن ئوكۇش-سىزلىقلاردىن كېيىن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسملارنىڭ ھەقىقەتكە قايتىش يولىدىكى ئەڭ زور توسالغۇنى ئېلىپ تاشلىغان.

تىنچلىق ئۈستىدە كېڭىشىۋاتقان مۇشۇ مەزگىللەردە گېنېرال تاۋسيۇ يولداش زېڭ جېنۇۋنى ئورۇمچىدىن جىيۇچۈەن ئارقىلىق لەنجۇغا بېرىپ، ئۇماندان پىكىر دېخوزى بىلەن كۆرۈشىش، ئالاقىلىشىش ۋە يولبورۇق سوراشقا ئەۋەتكەن.

ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ شەرت - شارائىت پىشىپ يېتىلگەن-لىكى ئۈچۈن، گېنېرال تاۋسيۇ 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى باش بولۇپ ئىمزا قويۇپ ھەقىقەتكە قايتىش توغرىسىدىكى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇشنى جاكالىدى.

26 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن رەئىس بۇرھان ئۆلكىلىك ھۆ-كۈمەتنىڭ جىددىي يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ دەرھال ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسىنى جاكالىدى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇشى - ئالىدى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازاد بولغانلىقى بولۇپمۇ ئازادلىق زور قوشۇنىنىڭ خېشى كارىدورىنى بويلاپ شىنجاڭغا يۇرۇش قىلىش نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن بولدى. ئىككىنچىدىن، بىز 1946 - 1948 - يىللىرى ئىچرا قىلغان تىنچلىق دېموكراتىيە سىياسىتىمىز، مىللىي ئۆچەن-لىكنى پەسەيتىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ئۈچۈن ئاساس يارىتتى. ئۆچۈنچىدىن، ئارمىيە ۋە خەلقنىڭ رايى تىنچلىققا يۈزلەنگەچكە كۆپچىلىك تىنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، شۇڭا ئاز سانلىق كىشىلەر تەۋەككۈلچىلىك قىلىشقا ئورۇنغان بولسىمۇ يەنىلا ئارىسالدى بولۇپ تۇراتتى. تۆتىنچىدىن شىنجاڭدىكى ئارمىيە-ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى بولغاچقا داۋالغۇپ، بىرقان-

چە قېتىم خەتەرلىك قاينامغا چۈشۈپ قالغان ۋەزىيەت تىنچلىنىپ قالغان ئىدى. ھەربىي ئىشلار تەرەپتە يولداش تاۋسيۇ، جاۋشىگۈاڭ، زېڭ جېنۇۋ، تاۋجىن چۇ قاتارلىقلار، بولۇپمۇ گېنېرال تاۋ سيۈنىڭ ئىغىر بېسىقلىق، پەم - پاراسەتلىك بىلەن، كەسكىن تەدبىر قول-لۇنۇشى، ئۆز ئابرويى ۋە شەخسى مۇھەببىتى بىلەن يى چېڭ، لوشورەن، ماچېڭ شياڭلارنى مەنۇى جەھەتتىن يۇمشۇتۇش ۋە ئىشنىڭ يۈلىنى چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق ئاخىرى ئۇلارنى قالايمى-قان ھەرىكەت قىلىشتىن توختۇتۇپ چىرايلىقچە يول تاسىلىپ قويىشى بۇ، شىنجاڭنىڭ قىسملىرىنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشىغا يول ئېچىپ بەردى. سىياسىي جەھەتتە يولداش لىيۇمىڭچۈن، چۇ-يۇ، لىيۇزىرۇڭ قاتارلىقلار ئەڭ كۆپ كۈچ چىقاردى ھەمدە كۆپ لىگەن خەتەرلىكلەرگە يولۇقتى. بۇ يەردە ئالاھىدە تەبرىكلەشكە تېگىشلىك ئىش 1948 - يىلى ئاخىرىدا ئۆلكىلۈك ھۆكۈمەت ئۆز-گەرتىپ تەشكىل قىلىنىپ بۇرھان رەئىس بولغاندىن كېيىن. شىنـ جاڭ ۋەزىيىتى ياخشىلىنىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش ئۈچۈن سىياسىي شارائىت ھازىرلاشتا مۇھىم رول ئويناندى.

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلەشىش

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، مەن ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭدىكى بىرقانچە ئاساسلىق مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشكەن ئىدىم (بۇ ھەقتە جۇئىنلەي زۇڭلى بىلەنمۇ سۆز-لەشكەن):

بىرىنچى، مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى توغرىسىدا. مېنىڭچە ئەڭ ياخشىسى ئالدى بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنى تەسىس قىلىش كېرەك، تەييارلىق خىزمىتىگە كېتىدىغان ۋاقىت ۋە شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى

يولغا قويۇش مەسلىسىنى، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت كېڭىشىپ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە ئىلتىماس قىلىنغاندىن كېيىن تەكشۈرۈپ بېكىتىش كېرەك. ماۋجۇشى شۇنداق قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى، پىرىنسىپ جەھەتتە ھەممە ئىشنى ئورتاق پروگراممىدىكى مىللىي سىياسەت بويىچە بىر تەرەپ قىلىش لازىم دېدى.

ئىككىنچى، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسلىسى توغرىسىدا مەن، تاۋشيۇ، بۇرھان ۋە ئىلى تەرەپ مەسلىھەتلىشىپ يېڭى ئىسىملىكنى ئوتتۇرىغا قويسا، مەركەز تەكشۈرۈپ بېكىتىپ ئېلان قىلسا دېگەن تەكلىپنى بەردىم. ماۋجۇشى بۇ ئىشنى مۇئاۋىن ياش قوماندان پېكىڭ دېخۇەي بىلەن سىز شىنجاڭغا بېرىپ مۇزاكىرىلەشكەندىن كېيىن ئاندىن ئىسىملىكنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار، ھازىر ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق دېدى. يەنە شىنجاڭدا ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېت تەسىس قىلىپ، ھەربىي - مەمۇرىي ئىشلارنى ئومۇمىي باشقۇرۇش لازىم دېدى. مەن بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقمىكىن دېدىم. ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسى توغرىسىدا ماۋجۇشى، جۇئېنلەي زۇڭلى مەن بىلەن بىر قانچە قېتىم سۆزلىشىپ، يەنىلا بۇرھاننى قويۇش كېرەكلىكىنى ئېيتقاندا مەن بۇنىڭ ناھايىتى ياخشى، ناھايىتى مۇۋاپىق بولغانلىقىنى ئېيتتىم.

ئۈچىنچى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسلىسى توغرىسىدا. مەن، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر - جەڭچىلەر كۆپ يىللاردىن بۇيان ئىشلەپ كېلىۋاتقاچقا كۆپ قىسمى ئۆز يۇرتلىرىنى سېغىنماقتا، شۇڭا ئەگەر ياخشىسى ئۇلارغا ئازراقتىن خىراجەت بەرسەك يۇرتىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانسا دەپ تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، ماۋجۇشى بۇنىڭغا قوشۇلمىدى، كۆلۈپ تۇرۇپ: ئەگەر ياخشىسى ھۆكۈمەت ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابائلىرىنى ئەپكەلدۇرۇپ بەرسە ياكى كۆپرەك ئىياللارنى كېلىشكە سەپەرۋەر قىلسا، ئۇلار شىنجاڭدا ئۇيلۇق - ئوچاقلىق بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەڭگۈ يىلتىز تارتىپ قالسا بولاتتى دەيدى.

ئۆتىنچى، مالىيە مەسلىسى توغرىسىدا، مەن شىنجاڭ ئۇلكىسىنىڭ مالىيە، ھەربىيلەرنىڭ ئاشلىق - ماياشى، كىيىم - كېچەك، خىراجەت جەھەتتىكى قىيىنچىلىقىنى بايان قىلىپ، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى، مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى بىلەن دەرھال ئۇ تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئايرىم - ئايرىم بىر تەرەپ قىلسا دېگەن تەكلىپنى بېرىۋىدىم، ماۋجۇشى بۇ ئىشنى مۇئاۋىن قوماندان پېكىڭ دېخۇەي بىلەن مېنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىمغا بۇيرىدى.

بەشىنچى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسلىسى توغرىسىدا. مەن، مەركەز قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنى شىنجاڭغا ئەۋەتىپ، كۆپرەك ئىغتىساسلىق خادىم ۋە خىراجەت بىلەن تەمىنلىسە، غەربىي - شىمال خەلق تۇرمۇشى سودا - سانائەت شىركىتى بىلەن، غەربىي - شىمال مەدەنىي گۇللەندۇرۇش جەمئىيىتىنى داۋاملىق ياقلاپ قېلىش - قالماسلىقنى ئويلىشىپ كۆرسەك دەپ تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، ماۋجۇشى بۇ توغرىدا ئېنىق - كونكرېت يولپورۇق بەرمىدى. بۇ، كېيىنرەك بىر قارارغا كېلەيلى دېگەنلىكتۇر؟

ئالتىنچى، سۇۋېت بىلەن بولغان شەرتنامە مەسلىسى توغرىسىدا، مەن ئالدى بىلەن: جۇڭگو - سۇۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى سودا - ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى ئۇستىدە داۋاملىق سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ئىمزالاش كېرەكمۇ يوق؟ جۇڭگو بىلەن سۇۋېتنىڭ ھاۋا قاتناش شەرتنامىسىگە ھاۋا لىنىيىسىنى لەنجۇ ياكى شەن ۋە ياكى بېيجىڭغىچە ئۇزارتىش توغرىسىدا تۈزۈتۈش كىرگۈزۈشكە بولامدۇ - يوق؟ ياكى ئۇ كەلگۈسىدىكى جۇڭگو - سۇۋېت يېڭى شەرتنامىسىگە كىرگۈزۈلەمدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدىم، ماۋجۇشى، ئۇ بىھ-تىمال پۈتكۈل جۇڭگو - سۇۋېت شەرتنامىسىگە

كىرگۈزۈلۈشى مۇمكىن، ھازىرچە ئۇ توغرىدا قارار چىقىرىشقا بولمايدۇ دەپ جاۋاپ بەردى.

ئۇندىن باشقا مەن، شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش جەريانىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈپ ئۆتۈم، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۆۋەتتىكى بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، «شىنجاڭدىكى ئاساسلىق مەسىلە» دىگەن يازما دوكلاتنى يېزىپ چىقىپ ماۋجۇشىغا يوللاپ بەردىم. «شىنجاڭنىڭ جۇغرافىيە، تارىخىي ۋە سىياسىي جەھەتتىكى تەرەققىيات جەريانى»، «ئىلى ۋەقەسى ۋە تىنچلىق كېلىشىمى»، «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىشى ۋە ئىلى تەرەپنىڭ چېكىنىشى»، «شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم»، «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دىگەن بىر قانچە تېما ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى يىغىنچاقلاپ بايان قىلغان ئىدىم. «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دىگەن بۇ قىسمىنىڭ كۆچۈرمىسى مۇنداق:

جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇلغان ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسىدا ئىللىي سىياسەت ۋە دىپلوماتىيە سىياسىتى بەلگىلەنگەندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ بۇرۇنقى مەسىلىسىدىكى بارلىق ئاساسلىق نېگىزلىك زىددىيەتلەر تۈگىتىلدى، باشقا ئىشلاردىمۇ ئەلۋەتتە كۆپ مەسىلە قالمىدى، لېكىن نۆۋەتتە بىرمۇنچە رېئال ياكى لاۋازىمەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر بار، بۇنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يوليورۇقى بويىچە ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ توغرىدا ئۆزۈمنىڭ يۇزەكى پىكرىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

(1) ئىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى. شىنجاڭ ئۇلكىسىدىكى مىللەتلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ، ئۇلار پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 70% نى ئىگىلىگەن بولۇپ تەخمىنەن 3 مىل-

يون چىقىدۇ، قازاقلار 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ، تەخمىنەن 400 مىڭ چىقىدۇ، قەيسەر كېلىدۇ، ئۇلار ھازىرغىچە كۆچۈپ يۈرۈپ چارۋىچىلىق قىلىدۇ، خەنزۇ بىلەن خۇيزۇلار قوشۇلۇپ 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ 410 مىڭ چىقىدۇ. ئۇلاردىن ئىبھقانچىلىق، سودىگەرلىك قىلىدىغانلار، ھۆكۈمەت ئىشىنى قىلىدىغانلار ئەڭ كۆپ قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. قالغانلىرى مانجۇ، موڭغۇل، شىبە، سولۇن، تاتار، تاجىك، قىرغىز، ئۆزبېكلەر بولۇپ سانى ئانچە كۆپ ئەمەس، ھەممىسىنى قوشقاندا تەخمىنەن 10% نى ئىگىلەيدۇ. بۇزۇن ئىلىدىكى رادىكاللار ۋە چوڭ توزكۈزمىچى كونسېرۋاتىپلار ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلغان ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىسىنى «شەرقىي تۈركىستان»، «چىنى تۈركىستان» ياكى «تۈركلەر جايى» دەپ ئۆزگەرتىشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. ئىككى گۇرۇھنىڭ مەيدانى ۋە ئىدىيىسى بىر - بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ لېكىن ئۇلارنىڭ ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلىش ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسى دىگەن نامغا بولغان يىرگىنىش كەيپىياتىدا ھېچقانداق پەرق يوق. مەن يۇرۇن ئۇلارغا ئۇچۇق - ئاشكارا ھالدا: مېنىڭ يولغا قويۇۋاتقىنىم سەنمىنجۇيى ئاساسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يار - يۆلەكتە بولۇش سىياسىتى، سىلەر كەلگۈسىدە ئۆز - ئۆزۈڭلەرنى ئىدارە قىلىپلا قالماي، شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا يەنى بىر قانچە 10 يىل ياكى بىر قانچە 100 يىلدىن كېيىن مۇستەقىل بولىسىلارمۇ بولىدۇ» دىگەن ئىدىم. ھازىر مەركىزىي ھاكىمىيەت ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان شىنجاڭمۇ ئاز - تولا مۇستەقىل بولىدىغان بولسا، لېكىن بۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ئاساسلىق مەسىلە يەنىلا مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پىرىنسىپ جەھەتتە بىزنىڭ ئورتاق پروگراممىمىزدىكى مىللىي سىياسەتكە ئاساسەن شەكسىز ھالدا ئۇ-

لارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى باشقۇرۇشقا يول قويۇلۇشى كېرەك ئىدى (ۋەھالەنكى بۇ قېتىم ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىلى ئاپتونومىيە مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويمىدى)، لېكىن شىنجاڭ ئۆلكىسىدە مىللەتلەرنىڭ كۆپ ۋەھالىنىڭ مۇرەككەپلىكىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا خىلى ئۇزاق ۋاقىت تەييارلىق كۆرۈش لازىمدەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار يەنىلا ئاپتونومىيىنى تەلەپ قىلىدىغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش مەيدانى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭغا ھەر مىللەت ۋەكىللىرىنى قاتناشتۇرۇپ كېرەك. قانچىلىك ۋاقىت كېتىدىغانلىقى ۋە قانداق شارائىت ھازىرلىغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا بولىدىغانلىقىنى ياخشىسى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىرىماي مەسلىھەتلىشىپ مەزكەزنىڭ قارار قىلىشىغا يوللاش لازىم.

(2) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى. بۇزۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت گەرچە مىللىي بىرلەشمە ھۆكۈمەت بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىچكى قىسىمغا بىر مۇنچە كونسېرۋاتىپلار كىرىۋالغان ئىدى. بۇ قېتىم ئازاد بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسمى كېتىپ قالدى، قالغانلىرىنى شاللىۋېتىش لازىم. لېكىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ۋاقتىدا ئەزالارنىڭ ئىسمىلىكى، نامزاتى قاتارلىق ئىشلارىدا ئالدى بىلەن ئىلىنىڭ ۋەكىلى ۋە تاۋسيۇ، بۇرھانلارنىڭ پىكرىنى ئېلىش كېرەكمۇ يوق، بۇنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئەھۋالغا قاراپ تەستىقلىسا، ئەلۋەتتە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمۇ ئادەم قاتناشتۇرۇشى كېرەك.

(3) قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى. ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى بۇ يىل 3-

ئاينىڭ ئالدىدا ئەسلىدە ئىككى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن دېۋىزىيە بولۇپ، ھەر بىر دېۋىزىيىدە ئوچتىن بىرىگادا، ھەر بىر بىرىگادىدا ئىككىدىن پىيادە ئەسكەرلەر پولكى ۋە بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى بار ئىدى. بىر تەرتىپكە سېلىنغان ئاتلىق ئەسكەرلەر دېۋىزىيىسىدە ئىككىدىن بىرىگادا بولۇپ، ھەر ۋېزىيىگە بېۋاستە قاراشلىق قىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي 5 پولك بار ئىدى. ئۇندىن باشقا يەنە ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ھەر بىر بىرىگادىدا ئىككىدىن پولك بار ئىدى. يەنە 4 مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى (موڭغۇل، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ھەمدە توپچىلار، قورۇلۇش، ھەربىي لازىمەتلىكلەر، ئالاقىلىشىش قاتارلىق قىسىملاردىن بىر قانچىسى بار ئىدى. لېكىن ھەرقايسى قىسىملاردا ئادەم تولۇق ئەمەس ئىدى. ئىلى ئوچ ۋىلايەت مىللى قىسىملىرىدا ئەسلىدىكى بەلگىلىمە بويىچە 6 پولك بار ئىدى، لېكىن ھازىر ھەقىقى سانى ئېنىق ئەمەس. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، ئۆزگەرتىپ تۈزۈش خىزمىتى ئىشلىنىۋاتىدۇ. قارىشىمچە، ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ قىسىملىرىغا قارىتا: (ئا) ئەسلىدە يەرلىك مىللەتلەردىن تەشكىللەنگەنلىرى يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە. (ب) قالغان ئىچكىرىدىن يۆتكەپ كېلىنگەنلىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئۇسۇلىدا، قىسمىلارنىڭ سانىغا قاراپ ئىددىيە ۋە تىخنىكا جەھەتتە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلسا، بۇنى تاۋسيۇ مۇئاۋىن باش قوماندان پىكى دېخۇەينىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن مەسلىھەتلىشىپ مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلسا. لېكىن (س) ئوفتسېر - جەڭچىلەر ئارىسىدا چىگىرىدا ئۇزۇن يىل ئىشلىگەنلەر ئۆز يۇرتىنى سېغىنىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ كەيپىياتى خاتىرە-

جەم ئەمەس، ئەگەر ئۇلارنىڭ يۇرتى ئازاد بولغان بولسا ئۆزلۈكىدىن قايتىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلساق ھەمدە ئائىلىسىگە قايتىش خىراجىتى، يەر بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بەرسەك. (د) ئۆزگەرتىپ تۇزۇلگەندىن كېيىنكى قىسىملارغا مەركەز ياردەم بەرسە، ئۇلار سۇ ئىشلىرى، بوز يەر ئېچىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ ھەربىي ئاشلىق يۆتكەش قىيىنچىلىقىنى يەڭگىللەتسە. (ئ) چېگرا رايونىدىكى قىسىملارنىڭ ۋاقىت ئۆزىراش بىلەن يۇرتىنى سېغىنىش كەيپىياتى تۇغۇلۇپ جەڭگىۋارلىق روھىغا تەسىر يېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇندىن كېيىن نۆۋەت بىلەن ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش ئۇسۇلى بەلگىلەنسە. ئۇچ ۋىلايەت مىللىي قىسىملىرىغا نىسبەتەن، پرىنسىپ بويىچە يەنىلا ئازادلىق ئارمىيىنىڭ تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلسا ياكى يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، بۇنىڭدا ئىلى ۋەكىللىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىش لازىم.

(4) مالىيە (ھەربىي ئاشلىق، كىيىم - كېچەك راسخودى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) مەسىلىسى. بۇ نۆۋەتتە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بولۇۋاتقان مەسىلە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭ بىر نامرات ئۆلكە، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىن باشلاپلا ئىچكىرىدىكى 18 ئۆلكە بۇ جايىغا يارداەم بېرىپ كەلگەن ئىدى. بۇرۇن ئۆز ئالدىغا پۇل تارقىتىش (ئۆلكە پۇلىنى تارقىتىش) تۈزۈمىگە تايىنىپ ئۆزىنى قامداپ كەلگەن، ھازىر بولسا مالىيىدە خۇددى ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈكتە تېقىلىپ قېلىۋاتقاندەك ئەھۋال يۈز بەرمەكتە. قىسىملارنىڭ ئاشلىق - مائاش، كىيىم - كېچەك، خىراجەت قاتارلىقلىرىنى ئەزەلدىنلا پۈتۈنلەي مەركىزىي ھۆكۈمەت بە-

رىپ كەلگەچكە، ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن يەرلىك ئۇنى ئۇستىگە ئالمىغان. يېقىندا دوكلات قىلىشچە 7 - ئايدىن باشلاپ ئايلىق مائاش تارقىتىلماپتۇ. چېگرىدا بالدۇر قىش چۈشىدۇ. شۇڭا قىشلىق كىيىم - كېچەكلەرنىمۇ بالدۇرراق تارقىتىپ بېرىش كېرەك. ھەربىي ئاشلىق جەھەتتە ھەر يىلى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭ، گەنسۇغا پۇل ئاجرىتىپ بېرەتتى، ھازىر كۇزلۇك يىغىم تۈگەپ قالدى، شۇڭا بۇنىڭغا بالدۇرراق تۇتۇش قىلىش كېرەك. بۇ مەسىلىلەرنى ھەققىي تۇردە، ئوڭۇشلۇق تۇردە ھەل قىلىش ئۈچۈن، خەنىق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن مەمۇرى ئىشلار كېڭىشى ئادەم ئەۋەتىپ نەق مەيداندا ئەمەلىي ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ، ئۆز جايىدا ئايرىم - ئايرىم بىر تەرەپ قىلسا بولارمۇ قانداق؟

(5) ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسىلىسى. شىنجاڭ ئارقىدا قالغان بىر ئۆلكە، كەڭ خەلق ئاممىسىغا جىددى ھەل قىلىپ بېرىشكە تېگىشلىك بولۇۋاتقىنى تۇرمۇشنى ياخشىلاش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭدا گەرچە بايلىقلار كۆپ بولسىمۇ لېكىن ماددىي ئەشيالار تولىمۇ قىسىن. مەسىلەن: كەڭ يەرلىرى بولسىمۇ سۇ ۋە قاتناش ئىشلىرى كەمچىل، قوي يۈڭى مول بولسىمۇ (خېلى كۆپ مىقداردا پاختا چىقىدۇ) توقۇمچىلىق ئىشلىرى يوق دېيەرلىك، چارۋىچىلىقى تەرەققىي تاپقان بولسىمۇ كۆن - خۇرۇم سانائىتى يېتەرسىز. ئۆلكىنىڭ ئۆزىدىن چىقىدىغان ئاشلىق (بولۇپمۇ شىنجاڭدا) يېتىشمەيدۇ. يىنىك - ئېغىر سانائەت ئاساسى يوق. كۇندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى ۋە بارلىق سانائەت بۇيۇملىرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ۋە ئىچكىرى تەمىنلەيدۇ. مال باھاسى تولىمۇ ئۇستۇن، خەلق تۇرمۇشى جاپالىق، بۇلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن

ئەمەس. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى قانداق قىلىپ تېز ئىلىپ بېرىپ خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ھەققەتەنمۇ ئۆزۈتتىكى جىددىي ئىش. لېكىن ئۆلكە ئىچىدە ئىلخىساسلىق خاتىرە، تېخنىكا، ئۇسكونە، خىراجەت قاتارلىقلارنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس، ھەتتا ئادەتتىكى ئىنژىنېرلاردىن بىرەرسى مۇ يوق دېيەرلىك. شۇڭا ئاك ياخشىسى مەركەزنىك مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىد كىدىن بىرنى تەشكىللەپ كۆپلەپ مۇتەخەسسىس ۋە ئىسراجەت ئاجرىتىپ، شىنجاڭنىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرسە، بۇ ئىشلارنىك ھەممىسى ئەلۋەتتە مەملىكەت خاراكتېرلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانىغا ماسلىشىشى كېرەك. لېكىن ھازىر شىنجاڭ ئۇچۇن ئېيتقاندا ھەممىدىن مۇھىم بولىۋاتقىنى — سۇ ئىشلىرى، قاتناش (بولۇپمۇ تۆمۈر يول)، ئېھتىياجلىق — ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، دورىگەرلىك، سەھىيە، خەلق تۇرمۇشى سانائىتى، شەھەر مەمۇرىيىتى قاتارلىقلاردۇر. بۇ يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمكىگە سۇۋېت مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئىنژىنېرلىرىنى تەكلىپ قىلىن قاتناش تۇرمۇشقىمۇ بولىدۇ، لېكىن يەنىلا پىشقەدەم ئاكا بولغۇچى خەنزۇ مۇتەخەسسىس - ئىنژىنېرلارنى ئاساس قىلىش لازىم. چۇنكى بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە تەسىر كۆرسىتىشتە ئۇزۇن مۇددەتلىك سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە. (مەن بۇزۇن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە تەكلىپ بەرگەنىدىم، ئۇ قوبۇل قىلىنىپ، بىر قىسىم مۇتەخەسسىسلەرنى ۋە باشقۇرغۇچىلارنى ئۇ-رۇمچىگە كەلگەنىدى، ئەپسۇسكى راسخود مۇناسىۋىتىنى بىلەن، خىزمەتلەر باشلانمىدى. بۇ ھۆكۈمەتنىك شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرگە قىلغان ۋەدىسىنى بەجا كەلتۈر-مىگەنلىكى بولىدۇ.

مەدەنىي - مائارىپ قۇرۇلۇشىمۇ ئىلگىرى ئىقتىسادىي

قۇرۇلۇشقا ئوخشاشلا جىددىي ئېھتىياجلىق ئىش. مائارىپ مەسىلىسىنىلا ئالىدىغان بولساق، ئۆلكە ئىچىدە ساۋاتسىزلار ئېھتىمال پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 85% دىن كۆپىرەكىنى ئىگىلەيدۇ. مۇمكىن، باشقا مەدەنىي - مائارىپ ئەسلىھەلىرى مۇ ئىنتايىن كەمچىل. ئەلۋەتتە بۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسئۇل بولىدىغان ئىش، مەركەز پەقەت يېتەكچىلىك قىلىشا ھەمدە يارەملەشسىلا بولىدۇ.

بىز دەسلەپ شىنجاڭغا كەلگىنىمىزدە، ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىغا يارەملىشىش ئۈچۈن، دۆلەت بىلەن بىرلىشىپ باشقۇرىدىغان «غەربىي - شىمال خەلق تۇرمۇشى سودا - سانائەت شىركىتى» ۋە ئىجتىمائىي كوللېكتىپ خاراكتېرىدىكى «غەربىي - شىمال مەدەنىيەتنى گۈل-لەندۈرۈش جەمئىيىتى» گە ئوخشاش تەشكىلاتلاردىن بەشنى تەشكىللەپ ئاپىردىم - ئايرىدىم مەسئۇل بولۇپ، شىنجاڭ ئۆل-كىسى بىلەن ئىچكىرى ئوتتۇرىسىدا مادىي ئەشيالارنى ئال-ماشتۇرۇش ۋە گىزىت - ژورناللارنى تەھرىرلەش — يەتكۈزۈپ بېرىش قاتارلىق بەزى خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن بولساقمۇ، لېكىن راسخود، قاتناش، ئىختىساسلىق خادىم ۋە ھەر خىل ئوبيېكتىپ - سوبيېكتىپ شەرت - شارائىتلارنىڭ چەكلىنىك بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئۇنۇمى كۆپ بولمىغانىدى. بۇندىن كېيىن يەنە داۋاملىق ئىشلەش، قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەش-كىللەش كېرەكمۇ - يوق، مەركەزنىك قارارىنى كۈتىمىز.

(6) سۇۋېتلەر شەرتنامىسى مەسىلىسى توغرىسىدا. شىنجاڭ سۇۋېت بىلەن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. تارىختا 1871 - يىلى (تۇڭجۈنىڭ 10 - يىلى) چارروسسىيە ئىلىدا 10 يىل ئەسكەر تۇرغۇزغان ھەمدە ئىلى شەرتنامىسىنى تۈزگەن. جۇغرافىيىلىك جەھەتتە سۇۋېت بىلەن شىنجاڭ چېگرىسى ئۇزۇنلۇقتا 3000 كىلومېتر كېلىدۇ. ئۇ-

نىڭ ئۇستىگە شىنجاڭ ئۆلكىسى بىلەن ئىچكرى ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش، بۇ ئاستە سوۋېت چېگرىسى ئىچىگە بېرىلىشىگە دەل قولايلىق ئەمەس. مىللەتلەر جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى تۈركى تىل سىستېمىسىغا مەنسۇپ يەتتە مىللەت سوۋېتتىمۇ بار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەشى رىسپوبلىكا قۇرۇدى. ئىقتىسادىي جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى كۇندىلىك بۇيۇملار ۋە سانائەت بۇيۇملىرىنىڭ كۆپ قىسمى سوۋېتتىن كەلتۈرۈلىدۇ. مەدەنىيەت جەھەتتە، ئۆلكىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەردە سوۋېت مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بار، سوۋېتنىڭ تەربىيىسىنى ئالغانلارمۇ بىر قەدەر كۆپ. مانا بۇ ھەر خىل ئامىللار شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە مۇناسىۋەتنى شەكىللەندۈرگەن، شۇڭا بىز شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا بۇ نۇقتىغا سەل قارىساق ئىنتايىن ناموۋاپىق بولىدۇ. بۇرۇن جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىگە دائىر شەرتنامىلەر ئىچىدە بىرىنچى جۇڭگو سوۋېت ھاۋا قاتنىشى شەرتنامىسى بولۇپ، قاتناش لىنىيىسى سوۋېتنىڭ ئالمۇتىدىن ئۈرۈمچى — قۇمۇلغا تۇتىشاتتى. ئۆتكەن يىلى 9 - ئايدا ۋاقتى توشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق بەش يىلغا ئۇزارتتۇق، ھازىر قاتناش لىنىيىسىنى لەنجۇ ياكى شىئەنگە ياكى بۇ ئاستە بېيجىڭغا ئۇزارتىشقا بولامدۇ - يوق، مەركەزقارار قىلسا، ئۇندىن باشقا يەنە بىر مۇھىم شەرتنامە بار، يەنى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى بولۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى بۇ يىل ئەتىيازدا ئۈرۈمچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلغانىدى. ئەپسۇسكى ئەك ئاخىرىدا گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى تۇيۇقسىزلا ئىسمزا قويۇشقا ئۇنتىمىدى. بۇ ئىنتايىن ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش بولدى. لېكىن بۇندىن كېيىن جۇڭگو

بىلەن سوۋېتنىڭ سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۇستىدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئومۇمىيۈزلۈك بىر پۈتۈن كېلىشىم ھاسىل قىلماقچىمۇ ياكى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى قىسمەن ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۇستىدە ئالدى بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بېرىپ شەرتنامە تۈزەمدۇ؟ ئەكشۇرۇپ بېكىتىلسە.

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك

1949 - يىلى 9 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مېنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلىدى. ئارقىدىنلا مېنى يەنە غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىپ ئەۋەتتى. گېنېرال پېڭ دېخۇەي رەئىس ئىدى، ئۇ شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە بارماقچى بولۇپ مېنى بىرگە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. مېڭىشتىن بۇرۇن ماۋجۇشى، جۇزۇڭلىمۇ ماڭا قايتا - قايتا، گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىر بېرىپ كېلىڭ، بۇندىن كېيىن كۆپرەك غەربىي - شىمالدا ئىشلەپسىز، شۇنداق بىلەن بىت جىڭ ئوتتۇرىسىدا بېرىپ - كېلىپ تۇرىسىز دەپ ئېيتتى. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مەن بېيجىڭدىن مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن بۇ ئاستە لەنجۇغا بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم، ئۇچۇشتىن ئاۋۋال جۇزۇڭلى يەنە ئۇزى بۇ ئاستە ئايرودۇرۇمغا ئۇزىتىپ چىقتى ھەمدە سەممىي نەسىھەت قىلغاچقا مەن چىن قەلبىمدىن ھاياجانلاندىم. لەنجۇغا كەلگىنىمدە گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال خېلوك، سىياسىي كومىسسار شى جۇڭشۈن ۋە كۆپلىگەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئايرودۇرۇمغا چىقىپ كۈتۈۋالدى (ئۇلار يىغىن ئېچىۋاتقان ئىكەن). بۇ پارتىيىنىڭ ماڭا ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەنلىكى، مەن ئۇنى مەڭگۈ ئەستە ساقلايمەن.

لەنجۇدا بىر قانچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، گېنېرال پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۇرۇمچىگە قاراپ ئۇچتۇم. گېنېرال پېك دېخۇەي بۇ قېتىم غەربىي ـ شىمالىنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرى سۈپىتىدە كۆزدىن كۆچۈرۈشكە ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش ۋاقىتلىرىدا تۈزۈپ چىقىشقا كېتىۋاتاتتى. ئۇ چوڭ ـ كىچىك بىر قاتار يىغىنلارنى ئاچتى، ھەممىسىگە مېنى تەكلىپ قىلدى، بەزىدە مەنمۇ ئازراق سۆز قىلدىم، بەزى تەكلىپلەرنى بەردىم.

ئەڭ ئاساسلىقى، ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېر ۋە ئورگان كادىرلىرىنى يىغىپ تۆت سائەت تەپسىلىي ۋە سەمىمىي سۆز قىلدىم، بۇ سۆزنىڭ تېمىسى «قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟» مەزمۇنى: ـــ بىرىنچى قىسىمى: مېنىڭ بېيجىڭدە تۇرغان ۋاقتىتىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم؛ ئىككىنچى قىسىمى: دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى؛ ئۈچىنچى قىسمى: شىنجاڭ نىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقى ھەققىدە تەسىرات، تۆتىنچى قىسمى: بىر قانچە نۇقتىلىق پىكىرىدىن ئىبارەت. ھازىر تولۇق تېكىستىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟

(1949 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار تۇرگۇنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

گېنېرال تاۋسيۆ، ھەر قايسى ئوفىتسېر يولداشلار: بۈگۈن مەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گېنېرال تاۋسيۆنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەقىقەتكە قايتىشقا قاتناشقان قىسمىدىكى يولداشلار بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم.

بۇ ئىنتايىن خۇشاللىق ئىش بولدى.

مەن بۇ قېتىم ئۇرۇمچىگە، مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، يولداشلارنى يوقلاپ كەلدىم. مەن يولداشلارنىڭ ھەر دائىم مېنى ئەسلەپ ئۇرۇندىغانلىقىنى بىلىمەن، مەنمۇ ئوخشاشلا يولداشلارنى ھەمىشە ئەسلەپ تۇرىمەن. بۈگۈن مۇشۇ پۇرسەتتە كۆرۈشكىنىمىز، بولۇپمۇ دەۋر ئۆزگەرگەندىن كېيىنكى مۇشۇنداق پەيتتە كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشىشىمىز ھەقىقەتەنمۇ كەم ئۇچرايدىغان ئامەتلىك پۇرسەت، شۇڭا مەن ئالدى بىلەن يولداشلاردىن ھال سورايمەن.

1 ـ مېنىڭ بېيجىڭدىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم

بۈگۈن كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتۇم، گەپنى قەيەردىن باشلىسام بولار؟ ئالدى بىلەن ئۆزۈمنىڭ بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىم يەنى بۇ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى نەنجىندىن بېيجىڭغا بېرىپ جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن قىلغان سۆھبەت ھەمدە سۆھبەت بۇزۇلماندىن كېيىن بېيجىڭدە تۇرۇپ قالغان سەككىز ئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىمنى كۆپچىلىككە دوكلات قىلماقچىمەن. ئەلۋەتتە گېزىتتە، گۇاڭجۇ، تەيۋەنلەردىكى مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئىلان قىلغان خەۋەرلەردە، مېنى بېيجىڭدە قەپ قالدى، ئۇ بولدى، بۇ بولمىدى دېگەندەك خەۋەرلەرنى ئاڭلاتتى، كۆپچىلىك ئېھتىمال كۆرگەندۇ؟ بۇ پەقەت بىر گۇرۇھتىكىلەرنىڭ يوقلاپ گەپ ـ سۆزلىرىدىنلا ئىبارەت. بۈگۈن مەن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ھەقىقى ئەھۋالنى قىسقىچە دوكلات قىلىپ ئۆتەي. بۇ ئەلۋەتتە كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى.

كۆپچىلىككە مەلۇمكى، مەن بۇ يىل 1 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا لەنجۇغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نەنجىنگە قايتا بارماس

لىق ھەمدە دۆلەت ئىچىدىكى تېنچلىق سۆھبىتى مەسىلىسى
گە قاتناشماسلىق نىيىتىگە كەلگەنىدىم. لېكىن نەنجىن
تەرەپ مېنى ئالغىلى ئىككى قېتىم ئايروپىلان ئەۋەتتى، ھەر
كۈنى تېلېگرامما ۋە تېلېفون بېرىپ، نەنجىنگە بارمىسام
بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تېنچلىق سۆھبىتىگە قاتنا
شمىسام بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇرىدى. نەنجىنگە بارغاندىن
كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىت كېڭىشىش ئارقىلىق، مەن تېنچلىق
سۆھبىتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى سۈپىتىدە 4 -
ئاينىڭ 1 - كۈنى نەنجىندىن بېيپىڭغا قاراپ ئۇچتۇم. 20
كۈنلۈك سۆھبەت ئاخىرى بۇزۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى
جەرياناتلارنى كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆردى، خەلقىمىزنىڭ ئاغ
زىدىن ئاڭلىدى. مەن يەنە شۇنى كۆپچىلىككە ئېيتىمەنكى،
ئۇ چاغدا نەنجىن تەرەپ مەسئۇلىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە
تۇنجان پوزىتسىيىسى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ تۇنجان پوز
زىتسىيىسى قانداق بولدى؟ ھەقىقى يوسۇندا تېنچلىقنى كۆزلە
گەن ھەمدە ماۋجۇشىغا يېزىلغان خەتنى رەسمىي ئېلان قىلىش،
ماۋجۇشى ئوتتۇرىغا قويغان سەككىز ماددىنى سۆھبەتنىڭ ئاساسىي
قىلىشنى ئېتىراپ قىلىش ئىدى، لېكىن قايتا - قايتا تالاش تارتىش
قىلىش نەتىجىسىدە، بىز كۆپرەك قاتتىق تۇرۇۋالدۇق،
جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپ ناھايىتى كۆپ يول قويدى،
ۋەكىللەر ئۆمىكى كۆپ قېتىم ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلە
غاندىن كېيىن، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا
ئوتتۇرىغا قويغان «دۆلەت ئىچىدىكى تېنچلىق كېلىشىمى»
دىن ئىبارەت سەككىز ماددىلىق 24 تارماقلىق تەكلىبىنى
قوبۇل قىلىشنى قارار قىلدى. ۋەكىل خۇاڭ شاۋخۇڭ بە
لەن مەسلىھەتچى چۈيۇۋۇنى نەنجىنگە ئەۋەتىپ، ھۆكۈمەتنىڭ
قوبۇل قىلىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردۇق. لېكىن ئۇلار
نەنجىنگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ

پوزىتسىيىسى بۇرۇن بىرگە ئىپادىلىگەن ھەقىقىي يوسۇندا
تىنچلىقنى كۆزلەش پوزىتسىيىسىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمىغان،
ئۇلار تەكلىپنى قوبۇل قىلمىغان رەت قىلغان. شۇنىڭ بى
لەن بىللە بەزىبىر جاھىللار ۋەكىللەر ئۆمىكىگە، بولۇپمۇ
ماڭا ھەدەپ ھۇجۇم قىلغان. شۇڭا مەن ئۇلارنىڭ بۇرۇن
مېنى بېيپىڭغا ئەۋەتىپ تىنچلىق سۆھبىتىگە قاتناشتۇرۇشىنىڭ
سەممىي ئەمەسلىكىنى، پۈتۈنلەي بىر ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى،
ئۇ پەقەت ۋەكىللەر ئۆمىكىگە قىلغان ئالدامچىلىق بولۇپلا
قالماي پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە نىسبەتەن تېخىمۇ ئال
دامچىلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالدىم. بۈگۈن خەلق ئازاد
لىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت خاراكتېرلىك غەلبىسى پا
كىت بولۇپ قالدى. بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ئوتتۇرىغا قوي
غان پىكىرنىڭ مەملىكەت خەلقىنىڭ كۈتكەن ئۈمىدى ۋە
تەلىپىگە پۈتۈنلەي ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇ
قېتىمقى شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش پاكىت
لىرىدىن قارىغاندىمۇ بىزنىڭ تىنچلىق تەشەببۇسىمىز، «دۆ
لەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمى» نى قوبۇل قىلىش
توغرىسىدىكى پىكرىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.
تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغاندىن كېيىن، ۋەكىللەر ئۆ
مىكى ئەلۋەتتە نەنجىنگە قايتىپ بۇيرۇق كۈتۈشى كېرەك
ئىدى. نەنجىن تەرەپمۇ بىزنى ئالغىلى ئايروپىلان ئەۋەت
تى. لېكىن بىز يەنە نەنجىن ئەۋەتكەن يوليورۇقنى تاپشۇ
رۇپ ئالدۇق. يوليورۇقتا بىزنى شاڭخەيگە بېرىڭلار دېگەن
ئىكەن، بۇ چاغدا ئۇلار نەنجىندىن كېچىشنى قارار قىل
غان ئىدى. شۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى يولداش
لار بىزگە: «ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قايتىپ كېتىش زۆرۈرىيىتى
يىتى قالمىدى، سىلەر بېيپىڭدا قەپ قېلىڭلار، ھازىر نەن
جىن ھۆكۈمىتى گەرچە تىنچلىق كېلىشىمىنى قوبۇل قىلمىغ

ئىنى بىلەن، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن ۋە ئاز
زادلىق ئارمىيە چاڭچىلىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار كې
لىشىمگە ئىمزا قويۇشقا قوشۇلسىلا بىز ھەر ۋاقىت ئىمزا
قويۇشنى خالايمىز» دەپ ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە
بەزى دوستلاردا باشقىچە بىر خىل كۆز قاراش بولۇپ، ئۇ
بولسىمۇ ۋەكىللەر ئۆمىكى شاڭخەيگە ياكى گۇاڭجۇغا قايت
سا گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى ۋە ئەكسىيەتچىلەر زىيانكەش
لىك قىلماي قويمايدۇ، خەۋپ ناھايىتى زور دەيتتى. بۇ
نۇقتىنى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزدە بولۇپمۇ شەخسەن مەن ئۆ
زۇم ئانچە ئويلاپ كەتمەيتتىم. لېكىن ۋەزىيەتنىڭ تەرەق
قىياتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئەسلىگە كېلىپ تىنچلىق
كېلىشىمى ئىمزالىنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ۋەكىللەر ئۆمىكى
دېكى ھەممىمىز رازى بولغان بولاتتۇق. شۇنداق قىلىپ
بىز بېيپىڭدە تۇرۇپ قالدۇق.

بېيپىڭدە تۇرغان ۋاقىتتا، مەن ھەر دائىم بەزى مەسە
لىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزدۈم. تىنچلىق سۆھبىتى توخ
تاپ قېلىشى بىلەنلا مەن بىخارامان يۈرىيدىغان بولۇپ
قالدىم. ئەڭ ئاز دېگەندە 30 نەچچە يىلدىن بۇيان مەن
بۇنداق دەم ئېلىپ باقمىغان ئىدىم. ئۆيدىكىلەر ماڭا
چاخچاق قىلىپ: «تەڭرى سىزنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان
بەك چاپا چەككەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، سىزگە ئالاھىدە بۇ
قېتىمقى دەم ئېلىش پۇرسىتىنى ئاتا قىپتۇ» دېيىشتى. ئۇ
زۇن ئۆتمەيلا، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ بىرلىك سې
ئېزمىتى بۆلۈمى مەن ئۈچۈن بېيجىڭدا خېلىلا ھەشەمەت
لىك ھەربىچە بىر قەۋەتلىك ئۆي ھازىرلاپ بەردى. بۇ
جايدا گۈللۈك، چىملىق ۋە يېڭى پاسوندا ئۆسكۈنىلىرى
بار ئىكەن، ئۇ بۇ يەردىكى يېڭى پىنا (شىندالۇنى دېمەك
چى — ت) دىن خېلىلا ياخشى ئىدى. بۇ ئۆينى بۇرۇن

بىر گېرمانىيەلىك سالدۇرغان بولۇپ، كېيىن قاتناش زۇڭ
سەيىي بولغان بىر ياپونلۇق ئولتۇرغان، ياپونغا قارشى ئۇ
رۇشتىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى تۇرغان ئىدى. مەن بۇ
قورودا ئالته ئايدىن كۆپرەك، يەنى ئۆتكەن ئاينىڭ
22 - كۈنى بېيجىڭدىن لەنجۇغا كەلگەنگە قەدەر تۇردۇم.
26 - كۈنى مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بو
لۇپ لەنجۇدىن جېۋچۈەنگە 27 - كۈنى بۇ يەرگە كەلدىم.

بېيپىڭدە تۇرغان بىر قانچە ئايلىق تۇرمۇشۇمنى دوكې
لات قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئۇمۇمەن
قىلىپ ئېيتقاندا دەسلەپكى ئۈچ ئايدا، بېيپىڭنىڭ مەنزىرىسى،
مەشھۇر يادىكارلىقلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم، بېيپىڭ
دىكى داگو نەغمىسىنى پات - پات بېرىپ ئاڭلاپ تۇردۇم.
پىڭجۇي تىياتىرىدىكى ئايال رولىنى ئالغۇچى تۆت چوڭ
داڭلىق ئارتىست — مېي لەنفاڭ، چىڭ يەنچېۋ، شاڭ
شياۋيون، شۇن خۇيشىڭلارنىمۇ كۆردۇم. بىر مەزگىل ھەر
كۈنى دېگۈدەك داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىغلى بېرىپ تۇردۇم.
(بۇ چاغلاردا ئېھتىمال شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق يولداشلار
خىزمەت ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ چارە - تەدبىرلەرنى ئوي
لىشۋاتقاندۇ؟)، جۇڭگو كومپارتىيەسىدىكى دوستلارمۇ پات -
پات ئۆيۈمگە كېلىپ پاراڭلىشىپ تۇراتتى، جۇئېنلەي ئە
پەندى، لىن بوچۈي ئەپەندى، بولۇپمۇ ماۋجۇشى ۋە باش
قوماندان جۇ دېلار شۇنچە ئالدىراش بولسىمۇ بۇ ئاستە
كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇردى. ئۇلار ھەمىشە مېنى بېيجىڭدا
قولى قىسىلىپ قالدىمىكىن، ئەتراپلىق كۆتۈلمىگەن جايلار
بارمىكىن دەپ پات - پات سوراپ تۇراتتى. بۇ خىل
دوستلۇق ۋە قىزغىنلىق مېنى ھەقىقەتەن ھاياجانغا
سالاتتى.

كېيىنكى ئۈچ ئايدا مەن ئانچە بىكار يۈرمىدىم. جۇڭگو

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىن ئاچقاندىن كېيىن، ئارقىسىدىنلا مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. ھەر قايسى تەرەپلەردىن كەلگەن دوستلارمۇ كۆپەيدى، بىغىن، زىياپەتلەر كۆپ بولۇپ تۇرغاچقا، بۇ بىر قانچە ئايدا مەن چوڭ داگۇ نەغمىسىنى ناھايىتى ئاز ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدىم. جۇڭنەنخەيدىكى خۇەيرىنتاڭ زالىدا ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىملىق كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگىمۇ قاتناشتىم.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان تۇرمۇشقا دائىر پارچە - پۈرات دوكلاتلارنىڭ ھېچقانداق قىممىتى يوق. مېنىڭ ھازىر ئالاھىدە دوكلات قىلىدىغنىم، مەن بېيجىڭدا تۇرغان 4 - 5 - 6 - ئاي ئىچىدە، كۆڭلۈم ئىنتايىن پەرىشان بولۇپ، كاللامدا يېشىلمەي كېلىۋاتقان ناھايىتى كۆپ مەسىلىلەر يېشىلۈالغان ئىدى. مەسىلەن، بىرىنچى مەسىلە: مەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۈچۈن كەلگەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى تۇرسام، تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغان ئىكەن مەن نېمىشقا قايتىپ كەتمەيمەن؟ بېيجىڭدا قېلىپ نېمە قىلىمەن؟ بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئەجىبا مەن بېيجىڭدا تۇرۇپ كۇندە داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىسام مەسىلە ھەل بولۇپ كېتەرمۇ؟ مەن بۇ مەسىلىلەرنى كۇندە ئويلايتتىم، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىچىدىكى دوستلاردىن جۇئىنلەي ئەپەندىنى ئالىدىغان بولساق، بىز 20 نەچچە يىللىق دوستلارمىز، ئالىرىمىزدا قىلىشمايدىغان ھېچقانداق گەپ يوق. مېنىڭ پەرىشان بولۇپ يۈرگىنىمنى ئۇ ئاللىقاچان بىلىپ بولغان ئىدى. بىز ئىككىمىز پات - پات گەپ تالىشىپ قالاتتۇق. ئۇ مېنى تەنقىتلەپ: «سىزدە فېئودالىق ئەخلاق بار، سىز نېمىشقا مەلۇم ئادەملەرگىلا ئۆمىد باغلاپ پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن باش قاتۇرمايسىز؟ نېمە ئۈچۈن ئىنقىلاب

ئىشلىرىنىڭ ئۆيىلىمايسىز؟» دەيتتى. ئۇ بۇنداق گەپلەرنى ناھايىتى كۆپ قىلاتتى، بىزنىڭ گەپ تالىشىشىمىزمۇ كۆپ بولاتتى. مەن: «ئىنقىلاب داۋلىسىنى مەنمۇ بىلىمەن، لېكىن ئىنقىلاب قىلىشتىمۇ ئادىمىگەرچىلىكنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك» دەيتتىم. كېيىن مەن كۆپ قېتىم جۇئىنلەي ئەپەندىدىن: «مەن بېيجىڭدا ئۇزۇن تۇرۇۋەرسەم ھېچقانداق پايدىسى يوقتەك تۇرىدۇ، سۇۋېتكە بارسام قانداق؟ ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك سۇۋېتلەر ئىتتىپاقىغا خېلى بۇرۇنلا كۆپ قېتىم بېرىش نىيىتىدە بولغان بولساممۇ لېكىن بارالمىغان ئىدىم. ھازىر مانا پۈرسەت ھازىر بولدى.» دېدىم. ئۇ: ھازىر سۇۋېت بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا دېپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ئورنىتىلمىغان تۇرسا، سىز قايسى مەيدان بىلەن بارىسىز؟ خەقنىڭ سىزنى كۇتۇۋېلىشىغمۇ قولايسىز بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس دېدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە بىر مۇنچە سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ھازىرچە مېنىڭ سۇۋېتكە بارالمايدىغانلىقىمنى سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن بارالمىغاندىكىن دەپ يېتىۋەردىم! خىيالنى قىلىۋەردىم! تاماقتىمۇ، ئۇيقۇلۇقتىمۇ بۇ خىل خىياللار مەنىدىن نېرى كەتمەيدى، جۇملىدىن ئىنتايىن پەرىشان ئەھۋالنى چۈشۈپ قالغان ئىدىم.

تۇيۇقسىزلا ئۈچ ئاي پەرىشانلىقتا يۈردۇم. قۇرۇق خىيال بىلەن پەرىشان يۈرۈۋېرىش چارە ئەمەس ئىدى. ئەتىدىن - كەچكىچە ئويلاۋېرىپمۇ بىرەر نەتىجە چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن كىتاب كۆرىدىغان بولدۇم. «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نى، «سۇۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسى (بولشېۋىك) تارىخىدىن قىسقىچە دەرسلىك» نى، كادىرلار ئۈچۈن ئۇقۇشلۇق دېگەن كىتابتىنمۇ بىر قانە

چىنى كۆرۈپ چققان بولساموۇ، لېكىن كاللامدىكى كونا كربت ئەسلىلەر زادى ھەل بولمىدى. 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنىگە كەلگەندە گۇاڭجۇنىڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى «جاڭ جۈجۈڭنىڭ بېيپىڭدا نەزەربەنت قىلىنغانلىقىنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالى» دېگەن تېمىدا تېلېگراممىا خەۋىرىنى ئاڭلاتتى. 20 - ۋە 22 - كۈنلىرى يەنە تېلېگراممىا خەۋىرى ئاڭلىتىپ مېنى بېيپىڭدە جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ «كۈشكۈرتۈشى بىلەن تىنچلىق نەيرەڭىنى ئىشقا سېلىۋاتقىدۇ، بېيپىڭدىن ئايرىلىپ ئىز - دېرەكسىز يوقاپ كېتىپتۇ» دەپ، ماڭا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي گۇاڭجۇدىكى گومىنداڭ پىرقىسى بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇزاكىرە قىلىشىپ ئىككى تەرەپكە ئايرىلغان: بىر تەرەپتىكىلەر، جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى، ئۇنىڭغا پارتىيىدىن چىقىرىش جازاسىنى بېرىش كېرەك دېسە، يەنە بىر تەرەپ، جاڭ بېيپىڭدە ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىنمىتۇ، ۋاقتىنچە توختاپ تۇرۇپ كېيىن بىر نېمە دېگەك دېگەن (10 - ئاينىڭ بېشىغا كەلگەندە ئاندىن مېنى پارتىيىدىن رەسمىي چىقىرىۋەتكەنلىكى ھەمدە تۇتۇش كېرەكلىكىنى تېلېگرامما قىلغان). بۇ ئىشلار مېنىڭ خېلى كۆپ ئويغىتىپ قويدى. مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئۇچ پارچە تېلېگرامما خەۋىرى ئاڭلاتقاندىن كېيىن مەن ئائىلاج 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ۋەزىيەت ھەققىدە بايانات تېلېگرامما قىلدىم. تېكىستىنى ئېھتىمال كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆرگەندۇ؟ ئەلۋەتتە بۇ بايانات ئاساسلىق قىسمىنىڭ مەزمۇنىنى بېيجىڭدىلا سۆزلىگەن ئەمەسمەن، نەنجىڭدە ئۇنى خېلى بۇرۇنلا سۆزلىگەن ئىدىم، چۈڭجىڭدا ياپونىيە قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدىمۇ سۆزلىگەنمەن. بۇنى مەن دوستلار بىلەن پاراڭلاشقاندا مۇنداقلا ئېيتىپ قويغان بولساممۇ، بەلكى

كۆپ قېتىم گومىنداڭنىڭ رەھبەرلىرىگە ئېيتقانمەن. ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇللىرىغا ئېيتقانمەن. كۆپ يىللاردىن بۇيان ۋەزىيەت ھەققىدىكى كۆز قارىشىم ۋە تەشەببۇسۇم مۇنداق ئىدى: گومىنداڭدىن ئىبارەت بۇنداق پارتىيە مەغلۇپ بولماسلىقى كېرەكمۇ؟ گومىنداڭ سۇن جۇڭشەن ئەپەندى قۇرغان، ئىنقىلابى سەنمىنجۇيىنى يولغا قويغانغان پارتىيە ئىدى. 1924 - يىلىدىكى بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش ۋە ئىشچى دېھقانلارنى يۆلەشتىن ئىبارەت ئۇچ چوڭ سىياسەت ماقۇللانغان ئىدى، لېكىن گومىنداڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندىن كېيىن قانداق قىلدى؟ ئىنقىلابىي سىياسەتنى ئىجرا قىلدىمۇ؟ ياق. ئىنقىلاپ قىلمىدى، ئەكسىلئىنقىلاپچى بولۇپ كەتتى، سەنمىنجۇيىنى يولغا قويدىمۇ؟ ھۆكۈمەتنىڭ قايسىبىر تارمىقى سەنمىنجۇيىلىق سىياسەتنى يولغا قويدى؟ سەنمىنجۇيىنا پۈتۈنلەي خىلاپلىق قىلدى! سەنمىنجۇيىدىن ۋاز كەچتى! ئىنقىلاب قىلىشنى چاقىرىق قىلغان بىر پارتىيە كېيىن بېرىپ ئىنقىلاب قىلايدىغان ئەكسىلئىنقىلاپچى پارتىيىگە ئايلىنىپ قالدى. «قوي گۆشىنى ئېسىپ قويۇپ ئىت گۆشىنى ساتتى»، مەغلۇپ بولماي باشقا يول يوققۇ! ئۇلار جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى دېيىشتى، زادى كىم پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى؟ ئىنقىلاپنا كىم ئاسىيلىق قىلدى؟ كىم سۇن جۇڭشەن ئەپەندىنىڭ ئىنقىلابىي سىياستىگە، ئىنقىلاۋىزمىغا ئاسىيلىق قىلدى؟ بۇرۇن بۇنداق سۆزلەرنى ئادەتتىكى يولداشلارغا قىلىشقا پۇرسەت ناھايىتى ئاز ئىدى. بۇنى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىر يولداشلارغا سۆزلىگەنمەن، بۇگۈن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان يولداشلارنىڭ بىر مۇنچىسى ئاڭلىغان ئىدى. نەنجىن، چۈڭچىڭدىكى پارتىيە

يغىنلىرىدا تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن سىلىقراق قىلىپ سۆزلەپ
گەن ئىدىم ھەمدە كۆپ قېتىم يازما قىلىپ پارتىيە رەھبەر
لىرىگە سۇنغان ئىدىم. كەلگۈسىدە پۈرسەت بولسا مەن بۇ
ھۆججەتلەرنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىنى تاللاپ ئېلان
قىلىمەن.

مەن بېيپىڭدە جۇڭگو كوممۇنىستلىك ئىستىلى ۋە كا
دىرلىرى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ روھى قىياپىتىنى كۆردۈم
بىز گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئىستىلى ۋە كادىرلىرى، پار
تىيە ئەزالىرىنىڭ روھىي قىياپىتىگە قارايدىغان بولساق،
خىجالمىتقا قالىمىز! مەن بولسام گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ
بىر مەسئۇل كادىرى، خەنىڭ دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن
قانداق جاپالىق كۆرەش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، بىز بۇ
رۇن قانداق قىلدۇق؟ ئۆزىمىزنىڭ خاتالىقى ئۈستىدە
ئويلانمىساق، يەنمۇ خىجىل بولمىساق بولامدۇ؟ كۆپچىلىك
كە مەلۇمكى، مەن ئەزەلدىنلا تېنچلىقنى تەشەببۇس قىلىپ
كەلدىم. گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىلار ئوتتۇرىسىدىكى مە
سىلىلەرنى سىياسىي ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشنى، ئىچكىي
ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم. لېكىن
مېنىڭ تەشەببۇسلىرىم جۇڭگو كوممۇنىستىلىرىنىڭ مەيدانىدا
تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلماستىن بەلكى گومىنداڭ پارتىيە
سىنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان. مەن خېلى
بۇرۇنلا گومىنداڭ مۇشۇنداق چىرىپ كېتىۋەرسە، ئەكسى
يەتچىلىشىپ كېتىۋەرسە بۇ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئە
تىگە تاقىلىدىغان مەسىلە بولۇپلا قالماي يەنە گومىنداڭنىڭ
ئۆز مەنپەئەتىگىمۇ تاقىلىدىغان مەسىلە، بۇنىڭغا بىز ئوبـ
دان دىققەت قىلىشىمىز لازىم دەپ قارىغان ئىدىم. شۇڭا
مېنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئوتتۇرىغا قويغان پىكرىم — كوم
پارتىيە بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىلار ھەمكارلىقىدىن پايدىلـ
نىپ گومىنداڭ پارتىيىسىدە ئۆزگۈرۈشلەرنى قىلىش، گو
مىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئالغا بېسىشىغا تەسىر كۆرسىتىش،
ئىككى پارتىيىنىڭ ھەمكارلىقى ئارقىلىق دۆلەتنى ياخشـ
لاش، ئىنقىلاپ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشنى تەشەببۇس قىلىش
تىن ئىبارەت ئىدى. بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بىز ئۆ
زۇل - كېسىل مەغلۇپ بولغان بولساقمۇ لېكىن
بەزىلەر يەنىلا ئۇنى گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ھەر
بىر جەھەتتىكى مەغلۇبىيىتى كەلتۈرۈپ چىقاردى دەپ
قاراۋاتىدۇ. ئۇلار پەقەت مەسىلىنىڭ بىر تەرىپىنى ياكى
يېرىمىنىلا كۆرۈپ مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى چۈشەنمىگەن. راس
تىنى ئېيتقاندا گومىنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتى كۆرۈنۈشتە ھەر
بىر جەھەتتىكى مەغلۇبىيەتتەك بىلىنگىنى بىلەن ماھىيەت
تىن ئېيتقاندا ئۇ سىياسىي جەھەتتىكى مەغ
لۇبىيەت. سىياسىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولمىسا نەدە
ھەربىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولىدۇ؟ گومىنداڭ گۈلـ
دۈكىدا جۇڭگو كوممۇنىستىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ قەسەمىيات
قىلىپ شىمالغا يۈرۈش قىلىپ يۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھاكـ
مىيىتىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئەگەر ئىزچىل ئىنقىلاب
قىلىپ سەنمىنجۇيىنى يولغا قويغان، بىرىنچى قېتىملىق
مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا ماقۇللانغان سىياسەتلەر
دە چىڭ تۇرغان بولسا، جۇڭگو بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقـ
نىڭ دوستلىقى، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىلار ھەمكار
لىقى تەبىئى بولماسمىدى؟ دۆلەتنىڭ ئالغا بېسىشى تەبىئى
بولماسمىدى؟ جۇڭگو ئىنقىلابى ئىشلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى تە
بىئى بولماسمىدى؟ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە گومىنداڭ
پارتىيەسىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى باشقىلاردىن كۆرسەك بولماي
دۇ! بۇ ئۆزىمىز تاپقان بالا، ئۆزىمىزنىڭ شورى! ئىنقىلاب

قىلىشنى چاقىرىق قىلغان پارتىيە، ئىنقىلاب قىلمايدىغان پارتىيىگە ئايلىنىپ قالسا، يالغان ئىنقىلابى پارتىيە بولۇپ قالسا، ئەلۋەتتە ئۇ كىشىلەر تەرىپىدىن تۆكۈرۈپ تاشلىنىدۇ، تارىخ تەرىپىدىن شاللىۋېتىلىدۇ! بۇ ناھايىتى تەبىئىي قائىدە.

بېيپىڭدە مەن گەرچە ئۇچ ئايچە ئىنتايىن پەرىشان ھالەتتە يۈرگەن بولساممۇ، ھېلىمۇ ياخشى مەن ئەڭ ئاخىرىدا ئۆز-ئۆزىنى تەنقىتلەش روھى بويىچە ئۆز خاتالىقىم ئۈستىدە قاتتىق ئويلۇنۇپ ئۆزەمنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئاخىرى ئىدىيىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرۋالدىم. روھى جەھەتتە ئازاد بولدۇم. دەسلەپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلار مېنىڭ سىياسىي كېڭەش ۋە مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمىتىگە قاتنىشىشىنى ئۈمىد قىلغان، ماۋجۇشى ۋە جۇئىنلەي ئەپەندىمۇ ئۇ ھەقتە ماڭا كۆپ قېتىم ئېيتقان ئىدى. ئۇلارنىڭ ياخشى نىيىتىگە مەن چىن قەلبىمدىن تولىمۇ رەھمەت ئېيتىمەن. لېكىن مەن دائىم مۇنداق ئويلايتتىم: بۇرۇن بىر مەزگىل مەن رەھبىرى كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدىم، بۇ مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، ئەلۋەتتە مەنمۇ ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ قالدىم، بۇرۇنقى مەسئۇلىيەتتىنى بىز ئۈستىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك، بىز مەغلۇپ بولدۇق. بۇندىن كېيىنكى مەسئۇلىيەتنى ئۇلار ئۈستىگە ئالىدۇ، مەن ئۇلارنىڭ مۇۋاپىقىيەتكە ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇلارنىڭ مۇۋاپىقىيىتىنى ھمايە قىلىمەن. لېكىن مېنى يەنە ئىشلە، رەھبەر بول دېسە مەن ئۇنىڭغا قىزىقمايمەن. بىر كۈنى مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىغا بارسام باش قوماندان جۇدې ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىر قانچە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىمۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇشقان ئىكەن، ماۋجۇشى ھېلىقى مەسىلىنى يەنە ئېغىزغا ئالغان ئىدى. مەن يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك جاۋاب بەردىم. ئۇ كۈلۈپ

تۇرۇپ: «بۇرۇنقى مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، بۇندىن كېيىن كۈنلەر يېڭى يىلنىڭ 1-كۈنىدىن باشلىنىدۇ!» دېدى، ئۇنىڭ سۆزى ناھايىتى يۇمۇرلۇق ئىدى، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى مېنى ناھايىتى تەسىرلەندۈرۈۋەتتى. ئۇلۇق جۇڭگو خەلقىنىڭ داھىسى بولغان ماۋجۇشى، مەندەك كىچىككىنە جاڭ جۇڭنى بۇنداق ئەتىۋارلاۋاتسا، ماڭا بۇنداق نەسىھەت قىلىۋاتسا، تەسەللى بېرىۋاتسا، ئىلھام بېرىۋاتسا، مەن ھەقىقەتەنمۇ نېمە دېيالايتتىم. يەنە باشقا دوستلارمۇ كىلىپ ماڭا: «سىز ئىنقىلابچىمۇ، ئەمەسمۇ؟» دەپ سوراشتى. مەن ئەلۋەتتە مەن ئىنقىلابچى ئەمەس دەپ ئېيتالمايمەن دە! باشقىسىدىن كېچەلەيمەنكى، ئىنقىلاب قىلىشتىن كېچەلمەيمەن. ئۇلار يەنە: «بۇغۇ شۇنداق بولسۇن، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىنقىلابمۇ-ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتنى ئىنقىلابىي ئەمەس دېيەلەيمەنمۇ؟ دېيەلمەيمەن. مەن ئۇلارنىڭ ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئەلۋەتتە ئۇلار يەنە: «ناھايىتى ياخشى، سىز ئىنقىلابى دەپ ئېتىراپ قىلدىڭىز، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدىڭىز. يېڭى ھاكىمىيەتنىڭ ئىنقىلابى ئىكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلدىڭىز، يەنە نېمىشكە ئۇنىڭغا قاتناشمايسىز؟» دەپ ئېيتتى. بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرگە مەن ھېچنېمە دېيەلمەيتتىم، ئاخىرىدا ئۇنى قوبۇل قىلغان بولدۇم. ئوبدان، بولىدۇ مەن قاتنىشاي! كېيىن مەن سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندىم، يەنە مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندىم. ئاخىرىدا يەنە جۇڭگو خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندىم. بۇ ئۇچ كومىتېتقا ماۋجۇشى بۇاستە رەھبەرلىك قىلاتتى،

مەن بۇرۇن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىكى كادىرلارنىڭ بىرى بولغانلىق مەرتىۋەم بويىچە بولسا دۆلەت، خەلق ئالدىدا ئەيىپنى بويىنىمغا ئېلىپ خىزمەتتىن چېكىنسەم بولاتتى، لېكىن جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە ماۋجۇشى دېموكراتىك بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىپ، مېنى ئەتىۋارلاپ، يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇردى. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن ھەم خىجىل بولىمەن ھەم ئۆزەمنى شەرەپ-لىك ھېس قىلىمەن!

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، بىر مونچە يولداشلاردا مەندە بۇرۇن يۈز بەرگەنگە ئوخشاش ئىدىيە، پەرىشانلىقلارنىڭ بولغانلىقى ماڭا مەلۇم ئىدى. شۇڭا مەن ئۆزەمنىڭ بۇرۇن قانداق ئىدىيىۋى كۆرەشلەر-نى باشتىن كەچۈرگەنلىگىمنىڭ جەريانىنى كۆپچىلىككە پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئالاھىدە سۆزلەپ ئۆتتۈم. كۆپچىلىك مېنىڭ بۇنداق ئويلىغانلىرىم، بۇنداق قىلغانلىقىمنى خاتا دېمەس! كۆپچىلىككە ئېيتىپ قويايكى، مېنىڭ قىلغىنىم توغرا، پۈتۈنلەي توغرا! بۇ مەندىكى ئىدىيىۋى كۆرەشنىڭ خۇلاسىسى.

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى كەلگۈسىدە سىز يەنە غەربىي-شىمالغا بېرىپ «پېڭ دېخۇەي بىلەن ھەمكارلىشىسىز»، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ «ياردەمچىسى» بولىسىز دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كادىرلىرىغا ئىنتايىن سەمىمىي پوزىتسىيە تۇتاتتى، قىلچىمۇ قۇرۇق رەسمىيەتچىلىك قىل-مايتتى. يەنە ئۆزىنىڭ ھەزىلچىلىگىنى ھەمىشە ئىپادىلەپ تۇراتتى. ئۇ ھەمىشە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئىسمىنى يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ ئاتايتتى. ئۇ شۇ چاغدا ناھا-يىتىمۇ تەكەللۇپ قىلغان ھەم يۇمۇرلۇق ھالدا: «سىز يەنە

بىر قېتىم گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقىنى ئىشقا ئاشۇرايلى!» دېدى، مەن: «ھازىر سىز رەھبەرلىك قىلىۋاتىسىز، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيەنىڭ ھەمكارلىقى ئۇستىدە بىر نېمە دېگىلى بولماس؟ لېكىن غەربىي-شىمال-دىكى خەلقلەر ۋە سەبداشلار ھەمىشە مېنى ياد ئېتىپ تۇ-رىدۇ، مەنمۇ ھەر دائىم ئۇلارنى ياد ئېتىپ تۇرىمەن، سىز ئەگەر مېنىڭ غەربىي-شىمالغا بېرىپ كىلىشىمىنى زۆرۈر دەپ قارىسىڭىز، ئۇ تەرەپكە بېرىپ مۇئاۋىن باش قومان-دان پېڭ دېخۇەينىڭ مەسلىھەتچىسى بولۇشنى خالايمەن» دېدىم. ئۇ: «سىز بېرىپ پېڭ دېخۇەيگە ياردەمچى بولسىڭىز، ئەلەم قىلماسمۇ؟ سىز بۇرۇن غەربىي-شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي-مەمۇرى باشلىقى بولغان تۇرسىڭىز، ھازىر ياردەمچى بولۇپ قالسىڭىز سىزگە ئەلەم قىلمامدۇ؟ دېدى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى مېنى ناھايىتى خىجىل قىلىۋەتتى. بىز ئىنقىلابچىلار ئەزەلدىن مەرتىۋە مەسلىنى ئويلىمىغان ھەم ئويلىماسلىقىمىز لازىم. ئۇ يەنە: «مەن چىڭ سۇڭيۈن ئەپەندىنى لىن بياۋنىڭ ياردەمچىسى بولۇشقا تەكلىپ قىل-دىم، مېنىڭچە بۇ ئۇنىڭغا بىرئاز ئەلەم قىلىشى مومكىن. لىن بياۋ شۇنچە ياش، چىڭ سۇڭ يۈن ئەپەندىنىڭ ئىس-تاژى شۇنچە ئۇزۇن تۇرسا، ئۇنىڭغا ياردەمچى بولسا قانا-داق بولىدۇ؟ لېكىن سىزگە مەلۇمكى، لىن بياۋ ھازىر بىر مىليونلۇق چوڭ قوشۇنغا قوماندانلىق قىلۋاتىدۇ، چىڭ سۇڭ يۈن ئەپەندى قوماندانلىق قىلالارمۇ؟ شۇنداقتىمۇ چىڭ ئەپەندى پۈتۈنلەي ماقۇل بولدى. ئۇ بۇنداق دەپ تۇرۇۋات-سا، مەن يەنە نېمە دەيمەن؟ چىن كۆڭلۈمدىن قوبۇل قە-لىپ، بۇيرۇق ۋە تاپشۇرۇقىغا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ شىنجاڭغا كېلىپ كۆپچىلىكنى

يوقلاش ئارقىلىق، ئۆزەمنىڭ مەنىۋى جەھەتتىكى تىلىكىمنى ئىشقا ئاشۇرىدۇم، پات - پېقىندا لەنجۇغا قايتىمەن. بۇندىن كېيىن بىز بىر - بىرىمىزدىن يىراق جايدا تۇرساقمۇ، كۆپچىلىكنىڭ تىرىشچانلىقى ئىلگىرىلىگەنسېرى ئىستىقبالغا ئاتلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن!

2 - دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇيغۇرلار ۋەزىيىتىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى

ئىككىنچى، مەن خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە دۆلەتنىڭ ئىچكى ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختىلىمەن. دۆلەت ئىچىدە، ھازىر خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشى مۇقەررەر بولۇپ قالدى ۋە مۇقىملىشىپ قالدى. كۈيياڭ، چۇڭچىڭ، نەنىڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، پۈتكۈل غەربىي - جەنۇبتا مەسىلە چىقمايدۇ. مەن لەنجۇدا گېنېرال خې لۇڭنى ئايرودورومغا ئۇزىتىپ چىققىنىمدا، چىڭدۇغا قاچان بارىسىز دەپ ئۇنىڭدىن سورىسام ئۇ: «چىڭدۇغا كېلىپ چاغان ئوينارمەن!» دېدى. چىڭدۇ ئازاد بولغاندىن كېيىن، كۈنمىڭ ھەم شىكاگنىڭ ئازاد بولۇشىدىنمۇ گەپ يوق. شۇڭا ۋە تەيۋەنگە كەلسەك بۇندىن كېيىنكى ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى بەك بالدۇر مۇلچەرلەشنىڭ ھاجىتى يوق، مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئۇسۇلدىن پايدىلىنىپ ھەل قىلىنسۇن، بۇ پەقەت ۋاقىت مەسىلىسى قالدى. شۇڭلاشقا مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشقا قىل سىغمايدۇ. بۇ ھازىر جۇڭگودىكى مەسىلەلەرنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلىشتا مەسىلە چىقمايدۇ دېگەنلىكتىن ئىبارەت.

سىياسىي جەھەتتىمۇ مەسىلە چىقمايدۇ. بۇگۈنكى كۈندە كىم مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنى ھىمايە قىلمايدۇ؟ ماۋ

جۇشىنىڭ رەھبەرلىكىنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزمنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزم دېگەن نېمە؟ ئۇ - ئىنقىلابىي سەنمىجۇيىدىن ئىبارەتتۇر. ئىنكىسىنىڭ ئاساسلىق مۇھىم نۇقتىلىرى بىر - بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇ نۇقتىنى ماۋجۇشى: «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دېگەن ماقالىسىدا ناھايىتى ئېنىق سۆزلىگەن، لېكىن ئۇ، بۇنى جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ تۆۋەن پروگراممىسى دەپ ھېسابلىغان. بۇندىن كېيىن يېڭى جۇڭگودا يېڭى دېموكراتىزم يولغا قويولىدۇ. بىزنىڭ كۆزقارىشىمىز بىلەن قارىغاندا ئۇ ئىنقىلابىي سەنمىجۇيىدۇر. بۇندىن كېيىن يېڭى دېموكراتىزم قاچانچە يولغا قويۇلغاندا ئاندىن سوتسىيالىزمغا يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ھازىرچە مۆلچەرلەش تەس. ماۋجۇشى بىر كۈنىر بىزگە: بىز 50 نەچچە يىلچە كىرگەنلەر ئىھتىمال سوتسىيالىستىك جۇڭگونى كۆرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن، دېگەن ئىدى. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى: ئىھتىمال بىر قانچە 10 يىل، ھەتتا 30 يىل ياكى 120 يىل كېتەمدۇ؟ بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ دېگەندىن ئىبارەت. يېڭى جۇڭدىكى چىغىدا بەزىلەر 15 يىل بولۇشى مۇمكىن دېگەن ئىدى. لەنجۇغا بارغاندا مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭدېخۇەي: «ئوتتۇرىدا خاتالىق يۈز بەرمىسە، ئىھتىمال 20 يىل كېتەر» دېدى. شۇبھىسىزكى، مەن بۇ يىل 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، مەن 80 ياشقىچە ياشالايمەنمۇ؟ مېنىڭ ئۆمرۈمنىڭ ئالدىنقى 40 يىلدەك ۋاقتى سەنمىجۇيىنى يولغا قويۇش بىلەن ئۆتتى. بۇندىن كېيىنكى 20 يىلدا يېڭى دېموكراتىزمنى يولغا قويسام، بۇ مېنىڭ ئىنقىلابىي ئىدىيەم ۋە ئىبتىقاتىمغا نىسبەتەن ئىبتىقاندا ھېچقانداق پەرق ئەمەستۇ؟ ھازىر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىبتىقات قىلىۋاتقىنى، ھىمايە قىلىۋاتقىنى يېڭى دېموكراتىزم، بۇنىڭدا مەسىلە

يوق. راستىنى ئېيتقاندا، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئەشەببۇس قىلىۋاتقان، يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت مېنىڭ قارىشىمچە ھەقىقەتەن ناھايىتى پۈختا، ناھايىتى مۇتتەدىل ھەتتا مۇرەسسەلەشتۇرۇش خاراكتېرلىك سىياسەت. (گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ 6-نۆۋەتلىك ئومۇمىي يىغىنى چۈڭچىڭدا ئېچىلغاندا، مەن سىياسىي پروگراممىلىق بىر تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، شۇ چاغدا جۇڭگو كومموپنستىك پارتىيەسىدىن چۈڭچىڭدا تۇرۇۋاتقان دوستلار مەندىن: «تەكلىپىڭىز ماقۇللانىدىمۇ-يوق؟» دەپ سورىدى، «تۇزۇتۇش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللاندى» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ يەنە: «ئەمەلدە كۆرسىتىلدىمۇ؟» دەپ سورىدى، مەن: «ئەمەلدە كۆرسىتىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ: «ئەگەر راستىنلا ئەمەلدە كۆرسىتىلسە، ئۇ ھالدا گومىنداڭ سولچى بولغان، كومموپنستىك پارتىيە بولسا ئوڭچى بولغان بولىدۇ!» دېدى. تەكلىپ گەرچە تۇزۇتۇش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللانغان بولسىمۇ، نەتىجىدە بىز ئۆتتۈرىغا قويغان سىياسىي پروگراممىنى يەنە خەلقئارا قىلىنغان بىر قېتىملىق يالغان سۆزگە باراۋەر بولۇپ قالدى!) لېكىن ھازىر يېڭى ھاكىمىيەت يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت پۈتۈنلەي توغرا، ھازىرقى باسقۇچتىكى جۇڭگونىڭ ئەھۋالىغا ۋە ئېھتىياجىغا پۈتۈنلەي ئۇيغۇن، شۇڭا سىياسىي جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ ئۇنىڭدا مەسىلە يوق.

ھەربىي ئىشلاردا مەسىلە بولمىسا، سىياسىي جەھەتتە مەسىلە بولمىسا، يەنە قانداق مەسىلە بار؟ مالىيە ئۇقتىسادىغا مەسىلىسى. نۆۋەتتە مېنىڭ گەپنى يوشۇرۇشۇمنىڭ دېچقانداق ھاجىتى يوق. مالىيە-ئۇقتىسادتا مەسىلە بار. ھازىر مەملىكەت بويىچە مال باھاسىدا تۇراقسىزلىق مەۋجۇت. ئۇرۇمچىنى ئالمىدىغان بولساق، بۇرۇن بىر يۈەنلىك

ئەڭگە چېكىگە بىر يۈەنلىك كۈموش تەڭگە تېڭىشكىلى بولاتتى. ھازىر 20—30 يۈەنگە بىر يۈەن تېڭىشلىمىدىغان بولۇپ قالغاچقا، خەلق تۇرمۇشى ئەلۋەتتە تەسىرگە ئۇچرايدۇ، قىسىملاردىمۇ شۇنداق بولىدۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ مەن بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندە، ھۆكۈمەت بۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىۋېتىپتىكەن، كېلەر يىل مۇشۇ ۋاقتىمۇ ئېھتىمال قېيىنچىلىقنى پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەتكىلى بولماس. لېكىن كۆپچىلىك بىلىشى كېرەككى، بۇ خىل قېيىنچىلىق بۇرۇنقى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەزگىلىدىكى قېيىنچىلىق بىلەن ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشاشمايدۇ. بۇرۇنقى قەغەز پۇل، دوللار چېكى، خەلقئارا ئاۋارىچىلىق كەلتۈرىدى. بۇ خىل قېيىنچىلىق، كەينىگە چېكىنىدۇرىدىغان، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىدىغان قېيىنچىلىق ئىدى، ھازىرقى قېيىنچىلىق بولسا يەڭگىلى بولىدىغان، كۆپ يىللاردىن بۇيانقى ئىچكى ئۇرۇش قالدۇرۇپ قويغان، ساقلانغىلى بولمايدىغان قېيىنچىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەغلۇبىيەتكە باشلايدىغان قېيىنچىلىققا ئامال يوق. يەڭگىلى بولىدىغان قېيىنچىلىقنى ھەل قىلىشقا بولىدۇ. نۆۋەتتىكى قېيىنچىلىقنى كېلەر يىلمۇ پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەتكىلى بولماس، كېيىنكى يىلدىن باشلاپ مەسىلە چىقماسلىقىغا ئىشىنىشكە بولىدۇ. مەركەزنىڭ مالىيە مەسئۇلىمۇ: «ھېچگەپ يوق. ھەل قىلىش چارىسى تېپىلىدۇ، ئەگەر قاتناش جەھەتتە بىر قانچە چوڭ تۆمۈر يول تېمىنجىن-پۇكۇ، لەنجۇ-لىيەنيوگاڭ، بېيجىڭ-ۇۇخەن، گۇاڭجۇ-ۇۇخەنلەرگە قاتنىسا، جەنۇب، شىمال، شەرق، غەربنىڭ ماددىي ئەشيالىرىنى توسالغۇسىز ھالدا ئالماشتۇرۇشقا بولىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش، خىزمەت، زاۋۇت پاكىز ياخشى بولسۇن، دېموكراتىك باشقۇرۇش يولغا قويۇلۇۋاتقانلىقتىن سانائەت-دېھقانچىلىق ئىشلەپچە-

قىرىشنىڭ كەيپىياتى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كېلەر يىل قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن، قىسىملارنىڭ چىقىمنى تولۇقلاپ كېتىشكە بولىدۇ» دېدى. شۇڭا مالىيىمۇ ھېچقانچە مەسىلە ئەمەس دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇنىدىن باشقا خەلقئارا مەسىلىلەر. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قورۇلغانلىقى جاكالانغاندا، ئالدى بىلەن ئۇنى ئۇلۇغ دوست مەملىكەت سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئېتىراپ قىلدى. كەينى - كەينىدىن شەرقىي ياۋروپادىكى ھەرقايسى يېڭى دېموكراتىك دۆلەتلەرمۇ بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ ئېتىراپ قىلدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە قاتارلىق كاپىتالىستىك دۆلەتلەر كۆزىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار ۋاقتىنچە سودىلىشىش پۇزىتسىيىسىدە تۇرماقتا. بەزىلەر: «ئۇلار ئېتىراپ قىلىدىغان بولسا، شەرتسىز ئېتىراپ قىلسۇن، ئېتىراپ قىلمىسا مەيلى!» دېگەن ئىدى. ھازىر قارىغاندا ئەنگلىيە ئاۋۋال ئېتىراپ قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەنگلىيىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان، قالغان دۆلەتلەردە مەسىلە يوق. ئىلۆھتە، ئەنگلىيىنىڭ ئېتىراپ قىلىش - قىلماسلىقىنىڭ بىز بىلەن ئانچە چوڭ ئالاقىسى يوق. ئەگەر ئۇلار شەرتسىز ئېتىراپ قىلىشنى خالىسا بىزمۇ ئىلۆھتە ئۇنى ھەرگىز رەت قىلمايمىز. ئۆۋەتتىكى خەلقئارالىق مەسىلىلەر تېخى بۇ يەردە ئەمەس، ھازىر دۇنيا مۇنداق ئىككى چوڭ لاگېرغا بۆلۈنىدى: بىرى ئامېرىكا، ئەنگلىيە باشچىلىقىدىكى كاپىتال - جاھانگىرلىك گۇرۇھى، يەنە بىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى تىنچلىق - دېموكراتىك گۇرۇھ. بۇ ئىككى چوڭ گۇرۇھنىڭ قارشىمۇ قارشىلىقى دۇنيادىكى ئىنسانلار ئارىسىدا ئۇرۇشتىن ئىبارەت بۇ ھادىسىنى پەيدا قىلدى: ئامېرىكا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى ئىككى چوڭ گۇرۇھ ھامان بىر ئېـ

لىشىپ كۆرۈشتىن ھەرگىزمۇ خالى بولالمايدۇ. ئەكسىچە چىلەر 3 - دۇنيا ئۇرۇشى پەيدا بولىدۇ، جۇڭگو مەسىلىسى شۇ چاغدا ھەل بولىدۇ دەپ قاراپ ئۆزلىرىنىڭ بارلىق ئۈمىدىنى دۇنيا ئۇرۇشىغا باغلاپ، ئەنە شۇ چاغدا نەپ ئالالايمىز، يەنە قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ چىقالايمىز دەپ ھېساپلاشتى. بۇ خىل كۆز قاراش خام - خىيالىلا بولۇپ قالماستىن، يەنە جىنايەت خاراكتېرلىك خام - خىيال، شۇنداقلا نادان ھەم تەلۈلىك، خەلقنى ئالدايدىغان رەزىل تەشۋىقاتنۇر! ئۇچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەگەر مەندىن سورايدىغان بولسا، مېنىڭ ئىنچىكە جاۋابىم شۇكى: ئۇ ئىشەنچسىز گەپ، بىز مەڭگۈ ئۇنداق بولمايلىقىنى ئۈچۈن قىلىمىز. ئەگەر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ پات يېقىندا بولىدىغان ئىش ئەمەس. ھازىر خەلقئارادىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت ئۇرۇش يولىغا يۈزلەنگەن بولماستىن، ئۇنىڭ ئەكسىچە تىنچلىق يولىغا قاراپ يۈزلەنمەكتە. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇرۇش يولىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقانلارنىڭ كۈتكىنىدەك بولماستىن، بەلكى تىنچلىق تەرەپدارلىرىنىڭ كۈتكىنىدەك بولماقتا. بولۇپمۇ ھازىر قۇدرەتلىك بىر ئامىل قوشۇلدى، ئۇ بولسىمۇ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ، 475 مىليون خەلقنىڭ غايەت زور، چەكسىز كۈچى تىنچلىق - دېموكراتىيە لاگېرىغا قوشۇلدى. بۇ ئامىل دۇنيا تىنچلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىشقا قادىر، ئۇ پۈتۈن دۇنيادىكى تىنچلىق - دېموكراتىيىنى ھىمايە قىلىدىغان ئەرباب - لارنىڭ ئەھمىيىتى بېرىشگە ئەرزىيدىغان، كىشىلەر دۇنيا ئۇرۇشى مەسىلىسىنى مۆلچەرلىگەندە ئەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم ئامىل.

يۇقىرىدىكى تەھلىللەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، بىز

نىك هەربىي ئىشلىرىمىزدا مەسىلە يوق، سىياسىتىمىزدە مەسىلە يوق، مالىيىدە ئانچە كۆپ مەسىلە يوق، خەلقئارا مەسىلىلەر دىموكراتىزملىق ھېچقانچە ئېغىر ۋە مۈرۈلۈش ئەھۋالى مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىيەتتىن قارىغاندا، بىز ئۇمىدۋارمىز. لېكىن ئەھۋال قانداق بولمىسۇن، بىزدە ئەڭ مۇھىمى تېنچلىق قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تەپ يارلىق بولۇشى، تولۇق تەييارلىق بولۇشى لازىم. بىز بەك ئارقىدا قالدۇق، بىز يېڭى دېموكراتىزملىق سوتسىيالىزمنى ئا ئۆتۈشتە ئالدى بىلەن جۇڭگونى يېڭى ئىگىلىك دۆلىتىدىن سانائەتلەشكەن دۆلەتكە ئايلاندۇرۇش لازىم. بۇندىن كېيىن، پۈتۈن مەملىكەت جۇملىدىن غەربىي شىمال، شىنجاڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىزنىڭ قۇرۇلۇشىمىز ئۇزۇن مۇددەت تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا مۇھتاج. شىنجاڭنى ۋە پۈتكۈل غەربىي شىمالنى چوڭ سانائەت رايونىغا، پۈتۈن جۇڭگونى چوڭ سانائەت دۆلىتىگە ئايلاندۇرۇش، ئاندىن بىزدە ھەممە نەرسە تەييارلىنىپ بولىدۇ، جۇڭگونى يېڭى دېموكراتىزملىق سوتسىيالىزم باسقۇچىغا باشلاپ بالايمىز. بىز ئىشىنىمىزكى، بىزنىڭ يېڭى جۇڭگودا مۇشۇنداق ھەرخىل ئاساسىي شەرتلەر بار. بىز چوقۇم پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئورتاق ئۇمىد قىلىۋاتقان نەتىجىنى پۈختا قەدەملەر بىلەن پىلانلىق ھالدا ئېتىلەيمىز.

3 ـ شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ھەققىدە تەسىرات

ئۈچىنچى، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ھەققىدىكى تەسىراتىمنى سۆزلەپ ئۆتەي. بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ قان تۆكۈلۈش ـ قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ

تىنچ يول بىلەن ئازاد بولالىشىدا ناھايىتى كۆپ سەۋەب لەر بار. ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت بويىچە غەلىبە قىلىغانلىقىنىڭ تەسىرى بار، ئەلۋەتتە. بۇ ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغان پاكىت. شىنجاڭ قىسمىلىرىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئازاد بولۇشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى بەزى مەمۇرىي ـ ھەربىي يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ھەمدە يەرلىك ياكى مىللىي داھىلارنىڭ ئىدىيىسى ۋە كۆز قارىشىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەگەر ئازادلىق ئارمىيىنىڭ مەملىكەت مىقياسىدىكى غەلىبىسى بولمىغان بولسا، كونكرېت راۋاج قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق زور قوشۇنى لەنجۇنى ئازاد قىلىغاندىن كېيىن جايىي، جىيۇ چۇەنلەرگە قىستاپ كەلمىگەن بولسا، گېنېرال تاۋسىيۇ ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك بىر قانچە نەپەركا دىرنىڭ قوزغىتىشى بىلەن تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى قولغا كەلتۈرگىلى بولامتى، ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇندىن قالسا، پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقلەر تىنچلىقنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بىردەك تەلەپ قىلدى ھەمدە تىنچلىققا بولغان روھى ھالتىنى ئىپادىلىدى. بىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ھەر مىللەتتىكى دوستلار بۇ لۇپمۇ سوۋېتلىك دوستلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىدۇق، ئۇلار، سىلەر بۇرۇن يولغا قويغان تىنچلىق سىياسىتى بۇ قېتىم شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا سەۋەپ بولدى، چۈنكى ئۇ مۇشۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئادەتتىكى خەلقلەرنىڭ تىنچلىققا مۇھتاج بولۇشتەك ئومۇمىيۈزلۈك روھى ھالتىنى بارلىققا كەلتۈردى. شۇنداقلا بۇگۈنكىدەك تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش شەرت ـ شارائىتلىرىنىڭ پىشىپ ـ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى دەپ قارىغان. بۇ بىزنىڭ مەنمەنچىلىك ياكى قارىسىغا ھۆكۈم قىلىپ ئېيتقان سۆزىمىز ئەمەس بەلكى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ بەرگەن ئويىچە

تىپ باھاسى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى سەۋەبتىن باشقا يەنە بىر سەۋەپ بار، ئۇ بولسىمۇ بىرىنىڭ شىنجاڭ قىسمىدىكى تۇرۇشلۇق دېسكى ئىدىيىسى جاھىللار، ھەق - ناھەقنى ئېنىق بىلمەيدىغان ئىنقىلاپ داۋلىسىنى چۈشەنمەيدىغان، خەلقنىڭ مەنپەئەتى، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ھايات - ماماتى بىلەن كارى بولمايدىغانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئىككى كۆپ ساندىكى ئوقۇتقۇچىلەر تىنچلىقنىڭ پايدىسىنى بىلىدۇ، ئۇلار تىنچلىقنىڭ كاپالەتلەندۈرۈلۈشىگە موھتاج. شۇڭا بۈگۈنكى تىنچ يول بىلەن شىنجاڭنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان سەبداشلارنىڭ گېنېرال تاۋسيۇنىڭ رەھبەرلىكىدە، يەنە بىر يۈرۈش كۆچلۈك مەمۇرلىي ئەھرىمى كادىرلار مەسىلەن: جاۋشىگۇاڭ، لىيۇمىڭ چۈن، چۇيۇبرۇك، زىك جىنۇۇ، تاۋ جىڭچۇ قاتارلىق يولداشلار ۋە باشقا ھەرخىل يولداشلارنىڭ كۆرسەتكەن تۆھپىسىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. ئۇلار شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا رەھبەرلىك قىلغانلىقى، تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى ئىلگرى سۈرگەنلىكى ئۈچۈن سەمىمىي ئېھتىرام بىلدۈرىمەن ھەمدە تەبرىكلەيمەن!

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىدىكى سەۋەبلەرنى يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۇم، ھازىر مەن ئۇنىڭ پايدا - زىيىنى ھەم ئۇنىڭ ئېھمىيىتى ۋە قىممىتىنى تەھلىل قىلىپ ئۆتسەمەن. بۇ كۆچىلىككە ناھايىتى ئايان ئېنىق بولغاچقا بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىمۇ ھاجىتى يوق

ئىدى. شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى دۆلەتكە، خەلقە پايدىسى بولىدۇكى زىيىنى بولمىدى. بىزبارلىق ئوقۇتقۇچىلار - جەڭچىلەر ئۈچۈنمۇ پايدىسى بولىدۇكى زىيان بولمىدى، قاراڭغۇ ھاكىمدىن پارلاق داۋامدا يولغا، پەرىشانلىق مۇھىتتىن بەختلىك ئىستىقبالغا چىقتۇق دېگەن سۆز. يەنىمۇ ئەمەلىي قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ئىككى بىكىتۈەنى شىنجاڭغا كىرىشكە تەييارلىنىۋاتاتتى، جەمئىي ئالتە كۆرپۈس ئەسكەر شەرقتىن غەربكە، ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىغىدىكى مىللىي ئارمىيە غەربتىن شەرققە ئىلگىرىلەشكە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. بۇنىڭ ئىچىكى قىسمىمىز قانداق؟ بۇنى كۆپچىلىك بىلىدۇ. ئىككى تەرەپتە جەڭ قىلىشقا تىوغرا كەلسە، قانچىلىك ئوقۇتقۇچى ۋە جەڭچىلەر ئۆلىدۇ - يارىدار بولىدۇ؟ قانچىلىك خەلق قازا بولىدۇ؟ قانچىلىك مال - مۈلۈك ۋەيران بولىدۇ؟ قانچىلىك يەر ناۋۇت بولىدۇ؟ ئازادلىق ئارمىيىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار لەنجۇدىن ئۇرۇمچىگە كەلگۈچە 2200 كىلومېتىر تىردىن كۆپرەك يول يۈرۈش جېڭى قىلىشقا، مۇزداۋان، قارلىق دالىلاردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، غەلىبە قىلىشداگەپ يوق. لېكىن بىر مۇنچە قان تۆكۈلۈشلەردىن خالى بولالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا بىرىنىڭ بىرقانچە 10 مىڭ ئوقۇتقۇچى جەڭچىلىرىمىز نەگە قاچىدۇ؟ قۇمۇلۇققا قېچىپ كىرىۋالامدۇ؟ تەكرى تېغىغا چىقىۋالامدۇ؟ ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس، مۇمكىن ئەمەس دېگىنىمىز تەڭ ھالاك بولىدۇدېگەنلىكتۇر. ئەخلەقتە كەلسەك، بۇ توغرىدا سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇ قېتىم تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغان بولسىمۇيەنە كۆپلىگەن جايلاردا بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەردى. ئەگەر تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنمىغان بولسا قازا بولىدىغانلارنىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇشى تۇرغان گەپ ئىدى. مېنىڭچە

هەربىلەر ۋە خەلقتىن ئازدېگەندە 50 ـ 100 مىڭچە كىشى چىقىم بولۇشتىن ساقلاپ قېلىندى. بۇ نېمە دېگەن زور چىقىم ھە! شۇڭا بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ۋە قىممەتكە ئىگە. بىر پىڭنىك ئازاد قىلىنىشىنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، بۇرۇن ھەر ئىككى تەرەپ كۆپلەپ ئەسكەر يىققان ئىدى، گېنېرال فۇزۇيې 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ شەھەرنى ساقلىماقچى بولغان، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ قىسىملىرىمۇ 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ شەھەرگە ھۇجۇم قىلماقچى بولغان، كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى ئەگەر بۇ 400 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى ئېتىلىدىغان بولسا قانچىلىك ئادەمنىڭ ھاياتى نابۇت بولىدۇ، قانچىلىك مال ـ مۈلۈك زىيانغا ئۇچرايدۇ، ھەتتا بېيپىڭدىكى بىر قانچە يۈزىللىق مەدەنىي ـ قەدىمى ئاسارە ـ ئەتىقىلەرنىڭ ساقلاپ قېلىنىشمۇ تەس بولار. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش يەرلىكلەر، خەلقلەر ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماي، يەنە ئۆزىنىڭ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئۈچۈنمۇ پايدىلىق بولدى. مۇشۇنداق تۇرۇغلۇق بۇگۈنگە كەلگەندە يەنە پۇشايمان قىلىدىغانلار چىقارمۇ؟ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلماي، پۇخادىن چىققىچە بىر قەپەز ئېلىشىش كېرەك ئىدى دەيدىغانلار چىقارمۇ؟ بۇنداق ئەسەبىيلىشىدىغانلار يوق بولۇشى مۇمكىن ئەلۋەتتە.

بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە قىممىتىنى سەممىيلىك بىلەن سۆزلەپ ئۆتتۇم. بىراق قۇمۇل، قارا شەھەر، پىچان، تۇرپان، بۇگۇر، ئۇچارلاردا ئوت ـ قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، باسقۇنچىلىق قىلىش تەك كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغان ۋە قاتتىق غەزەپلەندۈرىدىغان بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەرگەن. بەزىلەر بۇ

قېتىمقى ۋاقەلەرنى ئازسانلىق كىشىلەر بېيىش ئەھمىتىدە قىلغان، ۋەزىيەتنىڭ قالايمىقانلىقىدىن پايدىلىنىپ سۇنى لېيتىپ بېلىق تۇتماقچى بولغان دېدى. بۇنداق دېيىش توغرا ئەمەس. ئەگەر بۇ ساددە ئەسكەرلەرنى ئىشپىيونلار، جاھىل ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار كۆشكۈرتمىسە، قانداقمۇ پىلانلىق ھالدا بۇنداق ئىشلار يۈز بېرىدۇ؟ مەن بۇ ۋەقەنى ئاكىلىغاندىن كېيىن. خوددى بۇ ئىشنى مەن قىلغاندەك ئىنتايىن ئازاپلاندىم! بىز شىنجاڭ خەلقىگە يۈز كېلەلمەيمىز! كۆپچىلىك بۇنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىلدى دەيدۇ. ئازسانلىق كىشىلەرنىڭ جىنايىتى كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ نامىغا داغ كەلتۈردى. ئەلۋەتتە ئازاتلىق ئارمىيە تەرەپ ناھايىتى ئوبېكتىپ كېلىدۇ، ئۇلار يامان ئىش قىلغان قىسىم، ئورۇنلارنى تەپسىلىي تەكشۈىدۇ. ناھايىتى ئېنىق پەرىقلەندۈرىدۇ، ھەرگىزمۇ قارا ـ قويۇقلا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىلدى دېمەيدۇ، لېكىن بىز ئۇنداق قارىماسلىقىمىز كېرەك. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ قىسمىمىز، ئۇلار شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسمىغا قاراشلىق ئورۇن، ئايرىۋېتىشكە بولمايدۇ ـ دە!

مەن بۇ ۋەقە ھەققىدە بىزىلغان بىر پارچە دوكلاتنى كۆرگەن ئىدىم، ئۇنى كىمنىڭ يازغانلىقىنى ئېيتىش ئەپسىزرەك، ئۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومى ئۆزلىرىنىڭ رەھبەرلىكىگە يازغان ئىكەن. ئۇلار بۇقېتىمقى ۋەقەنى تەپسىلىي ۋە پاكىتلىق ھالدا تەھلىل قىپتۇ، ئۇلار ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى موندا 2 تۈرگە ئايرىپتۇ: بىرى خەلقە ھېچقانداق زىيان سالمىغان. يەنە بىرى خەلقە ئېغىر ھالدا زىيان سالغان. كېيىنكىسى قۇمۇلدىكى 178 ـ قىسىمنىڭ 538 ـ تارمىقى. پىچاندىكى 65 ـ قىسىم 194 ـ تارمىقىنىڭ

3 ـ باتالیونی (7 ـ روتا ئۇنىڭ سىرتىدا)، تۇرپاندىكى 65ـ قىسىمنىڭ 194 ـ تارمىقى، قاراشەھەردىكى 128 ـ قىسىمنا بۇاستە قاراشلىق ئورۇنلار ۋە ئاتلىق ئەسكەر پولكى، بۇ- گوردىكى 128 ـ قىسىم 382 ـ تارمىقىنىڭ 1 ـ باتالیونى، كۆچاردىكى 65 ـ قىسمىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى ۋە ەملىنات ئىدارىسىنىڭ يۇك توشقۇچى ئاتلىق پولكىنى كۆر- ستىدۇ. بۇ قىسىملار قانداق جنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەن؟ ئۇ- لار بۇلاڭچىلىق قىلغان، ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئوت قويغان، باسقۇنچىلىق قىلغان! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، بىزنىڭ قىلابلى ھەربىلەرمىز شۇنچىلىكا شۇنچە يىل تۇردۇق. شۇ- جاڭ خەلقنىڭ بىرنى يەرگە قاراتقان جايى يوققۇ؟ ئۇلار نېمىشكە بۇنداق ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىققان ئەسكە- لىكلەرنى قىلىدۇ؟ بۇ دۆكلاتنا مۇنۇلار ئىلاھىدە كۆرسىتىل- گەن: 128 ـ قىسىمنىڭ 382 ـ تارمىقى ھەمدە 1 ـ باتالى- ئونىنىڭ قىلمىشى ئەڭ دەھشەتلىك بولغان، مەزكۇر ناھەت بىندە ئۆلتۈرۈلگەنلەرنى 30 دىن كۆپرەككە، يارىدار لانغانلار 100 گە يەتكەن، ئۆلتۈرىۋەتكەنلەرمۇ، كويدۇرۇپ ئۆلتۈرگەن- لەرمۇ، تىرىك كۆمۈۋېتىلگەنلەرمۇ، قىنىپ ئۆلتۈرۈلگەنلەر- مۇ بولغان. 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنىگىچە بولغان ئارىلىقتا توپ ـ توغرا 23 كۈن توختىماي بۇلاڭ- چىلىق قىلغان. خەلقلەرنىڭ تارتقان زىيىنىنى ھېسابلاشقا مۇمكىن بولمىغان. پۈتۈن شەھەردىكى ئاياللارغا يىگىت- قېرى دېمەي باسقۇنچىلىق قىلغان، ھەتتا 11 ـ 12 ياشلىق قىزلارغىمۇ باسقۇنچىلىق قىلغان. كۆپچىلىك بۇ دوكلات- نى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇلارنىڭ ئىنقىلابىي ھەربىي ئىگە- لىكىنى ھېسىراپ قىلمايدىغۇ دەيمەن؟ ئۇلارنى ئادەم دەپ قارىمايدۇ! بۇ ئادەم قىلىدىغان قىلىق بولماستىن بەلكى ھايۋانلىق قىلىقى! قاندا قمۇ ئىنقىلاپ، ئادەمگەرچىلىك، ئى-

زىم ئۇستىدە سۆزقىلغىلى بولمۇدۇ! بۇ زادى ھايۋانلىق! بىز ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرسەك بولامدۇ؟ يەنە ئۇلانى يولداش دەپ ھېسابلىساق بولامدۇ؟

بۇ دوكلاتتىن قارىغاندا، بۇ ئىشلارنى ئەسكەرلەر ئۆزى قىلمىغان، قىسىملاردىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار ۋە ئىشپىيونلارنىڭ قوزغىتىشى بىلەن قىلىنغان. بۇ ئىشلاردىن قارىغاندا، گەرچە بىزشىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولدى دەپ قارىغىنىمىز بىلەن لېكىن قىسىملارنىڭ ئىچىدە ئەكسىيەتچىل جاھىللار، ئىشپىيونلارنىڭ مەۋجۇت بولىشىدىن خالى بولغىلى بولمايدىكەن. شۇڭا بىز تېزدىن تازىلاش ئېلىپ بېرىپ، بۇ ئازساندىكى كۆپچىلىككە زىيان سالغۇچىلار نىڭ خەلقە زىيان سېلىشىغا، بىزنىڭ ئاتاق ـ ئابرۇي- مىزغا ئۇقسان يەتكۈزۈشىگە يول قويماسلىقىمىز لازىم. بۇ، ئادەمنىڭ يۈزىنى كەتكۈزۈپ رەسۋا قىلدى- غان ۋەقە، سىلەر ئەمدى ئورۇنسىز يول قويۇپ بېرىۋەر- مەڭلا! سىلەر باتۇرلۇق بىلەن ئۇلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاڭ- لار، پاش قىلىڭلار، بۇنىڭدا مۇھىمى ئوقتىسىر ـ چەكچىلەر ئامما سىنىڭ ئۆزىنى ئۆزى تازىلاش ھەرىكىتىگە پىقىندىن تاپىنىش لازىم. خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئازاد- لىق ئارمىيە بىلەن ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەش ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن، چوقۇم قىسىملارنىڭ ئۆز- ىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم! كۆپچىلىك بىلىشى كېرەك- كى، بىز پات ئارىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىمىز. سابىق شىنجاڭدا تورۇشلۇق قىسىملار جەمئىي بەش دۇۋزىيە بولۇپ، ئوچ پىيادە دۇۋزىيە بىر چوڭ بولىدۇ ۋە ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلىدە ۋىزىيىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ بىرئاتلىق بىكتۇەن، قىلىپ ئۆزگەرتىپ تۈزۈلىدۇ. يەنىلا گېنرال تاۋسىڭ مەسئۇل بولىدۇ. مۇئاۋىن باش قوماندان پېك دېخۇەينىڭ يولىورىغا

ئاساسەن، پەقەت سىياسىي كومىسسار ۋە سىياسىي خىزمەت خادىملىرىلا ئىشەتسىدۇ. ئوفىتسېرلەر ئوزجايىدا تۇرىۋېرىدۇ. جۇن - دىۋىزىيە كومانىدىرلىرىنىڭ نامزاتى ئوسىتىدە مەسلىھەت قىلىنغان، لېكىن كۆپ قىسىم ئەسلىدىكى باشلىقلاردىن تالىلىنىدۇ. ئەسلىدە ئىنتىزامى، مەشق قىلىشى ياخشى بولغان، خەلق ئوچۇن تۆھپە قوشقانلار جەزمەن مۇھىم ئىشقا قويۇلىدۇ. بۇ قېتىم ئۇرۇمچىنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشتا تىنچ، ئامان ئۆتۈپ ھېچقانداق ۋەقە چىقارمىغىنى — دىۋىزىيە كومانىدىرى خەن يۇۋىن بولۇپ ئونىڭ دىۋىزىيىسىدىكى بارلىق ئوفىتسېر. جەڭچىلەر گېنېرال تاۋسۇنىڭ بۇيرۇقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇرۇمچىنىڭ تەرتىپىنى ساقلاشتا تۆھپە قوشتى. خەلقنىڭ كۆزى ئادىل. ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كۆزقارىشىمۇ ئوبيېكتىپ بولدى، ئولار ئاتلىق 1 - دىۋىزىيىنى ئالاھىدە قەدىرلىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندا، گېنېرال پېڭ دېخۇەي دىۋىزىيە كومانىدىرى خەن يۇۋىننى ئالاھىدە ھەيئەت ئەزالىقىغا كۆرسەتكەن. بۇ ئاتلىق 1 - دىۋىزىيىنىڭ شان - شەرىپى، شۇنداقلا دىۋىزىيە كومانىدىرى خەن يۇۋىننىڭ شان - شەرىپى. ھەربىي قىسىملار بىكىتۇەن قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، قوماندان ۋاڭ جىن رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بىكىتۇەنگە ئوخشاشلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ھېسابلىنىدۇ. بىراق قىسمەن ئازادلىق ئارمىيە دەپ ئۆزگەرتىلگۈچىلەر كۆپايە قىلمايدۇ. بىزنىڭ - جىسمىغا لايىق ھالدا ماھىيەتتە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى دېيىشكە مۇناسىپ بولۇشىمىز، تۇرۇم، ئىدىيە، تەربىيىلىنىش، ئىقتىسادىي جەھەتتە، ئىنتىزام جەھەتتە ھەممىدە بارلىق جەھەتلەردە ئۆزگىرىش ياسىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئوگىنىشىمىز، ئولارنى ئولگە قىلىشىمىز لازىم. ھەممە جەھەتتە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بۇ شەرەپلىك - خەلق بەرىقىغا مۇناسىپ ئىش قىلىشىمىز لازىم. بۇنى بارلىق ئوفىتسېر- جەڭچى يولداشلار مەسئۇل بولۇپ ئىشلىشى كېرەك. بۇ ئۆزىنى قاچۇرۇشقا بولمايدىغان مەسئۇلىيەت. كۆپچىلىك قىسىم، دەرىجە ئايرىماي ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئورۇنلايلى!

4 - بىر قانچە نوقتىلىق پىكىر

ئاخىرىدا مەن يەنە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق سەبداش- يولداشلاردىن كۆتىدىغان ئۈمىدىمنى يەنى بىرقانچە نوقتىلىق پىكىرىمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن ياكى ئۇنى دەققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار دېيىش كېرەك. مەن ھەمىشە بىز خاتالىقنى ئىقرار قىلىشقا جۇرئەت قىلىشىمىز، خاتالىقنى سەممىيەتلىك بىلەن تۈزىتىشىمىز لازىم دەپ كەلدىم. بىزدە ئەجىبا خاتالىق يوقمۇ؟ بۇرۇن قىسىملاردا خاتالىق بەك كۆپ سادىر بولۇپ تۇردى. مەسىلەن: لوشۇرىنغا ئوخشاش ئادەملەرنى ئالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇشى قانداق ئۆتكەن؟ سەلەر بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلارنىڭ كۆپىنكلار ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن، ئەلۋەتتە بىلىسىلەر. بۇنداق ئادەم قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي ھەربىي بولۇشقا، قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي قوشۇننىڭ باشلىقى بولۇشقا مۇناسىپ بولالىسۇن! ئۇ بۇ قېتىم نېمىشكە بېيىننى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولىدۇ؟ مۇھىمى ئۇ ئادەتتە پاراخورلۇق قىلىپ چىرىكلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئازاد بولغاندىن كېيىن قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئۇنىڭدىن ھېسابىنى ئېلىشىدىن قورقتى. كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، ئۇ تېخى بىرىگادا باشلىقى، 10

مىڭدىن كۆپرەك ئادەمگە رەھبەرلىك قىلىدىغان باشلىق تۇرۇقلۇق ھەرىكەتتە مۇشۇنداق چىرىكلىشىپ، ئىدىيىدە مۇشۇنداق جاھىللىشىپ كېتىش ھەققەتەنمۇ بىز ئويلاپ باقمىغان ئىش. ھازىر ھەققەتكە قايتقان قىسىملار ئىچىدە لۇشۇرنىڭ ئوخشاشلارنىڭ چوڭ - كىچىكىدىن بىرەرسىمۇ يوقمىدۇ؟ يوق ئەمەس، ئۇلار ھازىر ئازسانلىق ئىچىدىكى ئازسانلىق. كۆپچىلىك بۇندىن كېيىن جەزمەن ئويغىنىشى كېرەك. بىزنىڭ قىسىلىرىمىزدا خېلى كۆپلىگەن يېتەرسىز-لىكلەر بار، خېلى كۆپلىگەن مۇكەممەل بولمىغان، نورمال-سىز بولغان ئەھۋاللار بار. بىز ئىنسانى - جىسمانىي لايىق بولغان ھەققىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولمىز دەيدىكەنمىز، ئۆز خاتالىقىمىز ئۇستىدە ئوبدانراق ئويلىنىپ، ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈپ، ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىشىمىز لازىم! بۇ قېتىن ئىش ئەمەس. بىزنىڭ بۇرۇنقى ئاساسىي بار ئۇنىڭ ئۈستىگە چىن كۆڭۈل - سەمىمىي نىيەت بىلەن ئۆزگىرىشنى خالىساقلا ناھايىتى ئاسانلا قولىمىزغا كېلىدىغان ئىش.

بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك دوكلاتنا مۇنداق بىر ئابزاس سۆز بار: ھەققەتكە قايتقان قىسىملار ئارىسىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەر ئازادلىق ئارمىيىسىگە زوقلىنىپ، ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرىمىز، سىلەر بىزنى يات كۆزىمەكلەر. بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى ھەمدە ئۆگىنىش ئىپادىسىنى ئىپادىلىدى. ھەققەتكە قايتقان قىسىملارغا ئومۇمىي جەھەتتىن قارىغاندا ئۇلار ئالغا ئىلگىرىلەش يولىغا ماڭىدۇ، بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسەن، ھەققەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىش قېيىنراق بولىدۇ، لېكىن ئۇ ئانچە قېيىن ئەمەس.

بۇ ئۇلانىڭ بىزگە قىلغان ناھايىتى ئوبېكتىپ كۆز قارىشى ۋە تەنقىدى. ئۇلار بىزنى ئالغا ئىلگىرىلەش يو-لىغا مېڭىشنى خالايدۇ، ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قارا-پۇ. ئۇلىرىنىڭ بىزگە قارىتا دەسلەپكى ئىشەنچىسىنى ئىپادە-لىدى. ئوبېكتىپ جەھەتتە بىزمۇ ئۆزگىرىشنى خالايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوبېكتىپ جەھەتتە، خەق ئۆزىمىزنى ئۆز-گەرتىشىمىزگە ياردەم بېرىشنى خالايدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئېيتقىنىمدەك بۇ ھەرگىزمۇ قېيىن ئىش ئەمەس. ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ناھايىتى ئاسان. ھازىرقى مەسىلە ئۆزىمىزگە يەنى ئۆزىمىزنىڭ قانداق قىلىپ ئۆنى ئىدىيە-مىزدىن ئۆتكۈزۈشىمىزگە باغلىق بولۇپ قالدى.

بۇ دوكلاتتا يەنە ئىنتايىن ئوبېكتىپ ئېيتىلغان بىر ئابزاس سۆز بار. ھەققەتكە قايتقان قىسىملار ئىچىدە ھەققەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار، بۇ كىشىلەر ھەققەتكە قايتقان قىسىملار ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرىشىگە ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالايدۇ دەپ قارايدۇ. بۇ ئىنتايىن توغرا. ئۇلار ئاساسلىقچە باشقىلارنىڭ ئىلغار ۋە ئاكتىپلار دەپ ئېتىراپ قىلمايدۇ، ھازىر ئۇلار بىزنى ئۆزگىرىدۇ دەپ قاراپلا قالماي يەنە بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەققەتەنمۇ بىرمۇنچە ئاكتىپ ۋە ئىلغارلارنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ يول-داشلىرىمىزمۇ ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرگەندىلا ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلانغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغان، مېنىڭچە بۇ بەك ياخشى پۇرسەت، ھازىرقى ۋاقىت، ھەققەتەنمۇ بىزنىڭ پارلاق، ئۇلۇغ ئىستىقبالىمىز قاراپ ماڭغانلىقىمىزنىڭ باشلىنىشىدۇر. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ناھايىتى كۆپ. بولۇپمۇ ئۇلار-نىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى دەل بىزنىڭ بۇرۇنقى يېتەرسىزلىك-

ریمزدۇر، ئەگەر بىز كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىدىغانلا بولساق، مېنىڭچە يېڭرىم يىلدىن بىرىلمىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە، كۆپچىلىك ئىسمى - جىسمانا لايىق بولغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالايدۇ. كۆپچىلىك سېنىڭ - مېنىڭ دېيىشىمىزچە خۇددى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلاردەك يېقىن بولۇپ كېتىدۇ.

قانداق ئۆزگىرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، تېنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلاردىن كېيىن، كۆپچىلىك كۆرۈش، ئاڭلاش ئارقىلىق چوقۇم مەلۇم چۈشىنىش ياكى دەسلەپكى تونۇشقا ئىگە بولىدى. يەنە نېمىندا مەن گېنېرال تاۋسىيۇ ئېلان قىلغان ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭغا تامامەن قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. كۆپچىلىك ئەگەر بۇ ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى سەممىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىدىغان ھەمدە شۇ بويىچە ئىش قىلىدىغان بولسا ناھايىتى ياخشى بولاتتى. لېكىن مەن ھازىر يەنە بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەپ ئۆنى كۆپچىلىككە ئايرىلىش ئالدىدىكى خاتىرە سۆزىنى سۆپتىدە تەقدىم قىلماقچىمەن. چۈنكى مەن بۇ يەردە ئانچە ئۇزۇن تۇرالمايمەن. پات يېقىندا لەنجۇغا قايتىپ كېتىمەن. بىراق يەنە شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتەيكى، مېنىڭ دېگەن سۆزلىرىم كۆپچىلىك ئاڭلاپ ۋېرىپ كۆنۈپ قالغان ئادەتتىكى سۆزلەر بولۇپ، ئۇنى پەقەت يىغىنچاقلاپ ئوتتۇرىغا قويىمەن خالاس. مېنىڭ سۆزۈم مۇنداق تۆت جۈملە سۆز: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش، خىزمەت ئىستىلىنى ئۆزگەرتىش، تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت. ھازىر ئۇنى ئاددى قىلىپ تۆۋەندىكىچە ئىزاھلاپ ئۆتەي:

بىرىنچى: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش. مەن ئالدىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەندىكى ئىدىيىۋى كۆرەش - ئىدىيە ئۆزگەرتىش

مىڭ بىر خىل جەريانى ھېسابلىنىدۇ. مەن مەنمەنچىلىك بىلەن مۇنداق بىر سۆزنى ئېيتاي، سوتسىيالىستىك ئىدىيە بىلەن مېنىڭ ئىدىيەم ۋە يېڭى دېموكراتىزم ئوتتۇرىسىدا ئاساسىي جەھەتتىن ھېچقانچە پەرق يوق. ئۇ ھالدا قانداق ئۆزگىرىش دېگەن سۆزنى ئېيتىشنىڭ ھاجىتى يوق. لېكىن يەنىلا ئىدىيەدىن ئۆتمەيدىغان كۆپلىگەن كونكرېت مەسىلىلەر بولغاچقا پەرىشانلىق كەيپىياتى پەيدا بولغانىدى. مىسال، ئۇچۇن ئېيتساق: مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، مەن گەرچە ئىنقىلابىي گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولساممۇ لېكىن ھازىر مەن كومپارتىيە تەرەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىم ئۇچۇن، خەلقلەر مېنى پۇرسەتپەرەسلىك قىلىۋاتىدۇ دېمەسمۇ؟ بۇ مەسىلە مېنىڭ خېلى ئۇزۇندىن بۇيان كاللامدىن نېرى كەتمىگەچكە زادى جاۋاب تاپالماي كەلدىم. ئەگەر مۇشۇ نۇقتىنىلا ئويلايدىغان بولسام كاللامدىن ئۆتمەيتتى. لېكىن مەن ئەتراپلىقراق پىكىر يۈرگۈزۈپ يەنە بىر نۇقتىدىن ئويلاپ قارىسام كاللامدىن ئۆتىتى. مەن ئالدى بىلەن ئۆز - ئۆزۈمگە: گومىنداڭ پارتىيىسى قانداق پارتىيە؟ ئۇ پارتىيە ئەزاسى ئۇچۇن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ ياكى دۆلەت - مىللەت ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ؟ ئىنقىلاب ئۇچۇن، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن مەۋجۇد بولۇشى كېرەكمۇ ياكى ئەشۇ ئىئودال پومېشچىكلار سىنىپى، بيوروكرات دەللاللار سىنىپى (كوك شيياڭشى، سۇك زىۋىنغا ئوخشاش) ياكى نەپسانىيەتچىلىكتە ئۇچىغاچىققان ئەكسىيەتچى گۇرۇھلار (CC غا ئوخشاش) ئۇچۇن مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى كېرەكمۇ؟ دەپ سوئال قويۇاتتىم، بۇ مەسىلە ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. يەنە ئۆزۈمگە: «بىزنىڭ ئىنقىلابىي پارتىيىگە ئەزا بولۇشىمىزدىكى مەقسەت نېمە؟ 4 دەپ سوئال قويۇاتتىم. بۇ ئەلۋەتتە ناھايىتى ئېنىق.

گومىنداڭ ئەسلىدە ئىنقىلابنى، سەنمنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلغان پارتىيە ئىدى. ئۇلار خەلق ئۈچۈن مەۋجۇد بولاتتى. بىز پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋەزىپىمىز ئىنقىلاب قىلىش، سەنمنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىدى. لېكىن ھازىرقى كۈنگە كەلگەندە گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمايلا قالماي ئەكسىنچە ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتى. سەنمنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرمايلا قويماي بەلكىنى سەنمنجۇيىغا قارشى يولغا مېڭىۋاتىدۇ. گومىنداڭ پارتىيەسى رەھبەرلىكىدىكى ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق سىياسەت تەدبىرلىرىدە سەنمنجۇيىدىن ۋاز كېچىلدى. خەلقنىڭ يۈز ئۆرىدى. سۇن جۇڭشەن ئەپەندىگە خائىنلىق قىلىندى. گومىنداڭ ئەندى خەلقنى، ئىنقىلابنى، سەنمنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان پارتىيە بولماي قالدى. ئەندى بىز ئۇنىڭدىن قىيالمايدىغان نېمە بار؟ ئۇلارنىڭ ھېلىقىدەك فاشىستىك كونترولۇقى ئاستىدا پارتىيە ئەزاسى بولساق، ئەمەلىيەتتە دۆلەت بىلەن مىللەتنىڭ جىنايەتچىسى بولۇپ قالغىنىمىزنى بىلمەي قالمىز! تارىخ ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قالمىز! خەلق ئالدىدا جىنايەتچىسى بولۇپ قالمىز! بۇ ھالدا قىيالمايدىغان يەنى نېمە بار؟ ئەكسىلئىنقىلابىي مۇھىتتىن ئىنقىلابىي مۇھىتقا يۆتكەلسەك، خەلققە قارشى گۇرروھتىن خەلق گۇرروھىغا ئۆتسەك كۆڭلىمىز ئارام تاپامدۇ؟ ئىككىلىنىپ خاتىرجەم بولالمايدىغان نېمە بار؟ كىممۇ مېنى پۇرسەتپەرەسلىك قىلىۋاتىدۇ دەپ گۇمانلىنار؟ ئەگەر مېنى پۇرسەتپەرەسلىك قىلسىپ ئەمەلدار بولماقچى بولىۋاتىدۇ دېيىلسە، مەن ئەجەل ھۆكۈمىتىدىكى چېغىمدا، مېنى نېيگىنى تەشكىللەشنى ھاۋالە قىلمىغاندا، مەن يەنىلا تېنچلىق ئۈچۈن ئاۋارە بولۇشقا رازى بولىدىغانلىقىمنى بىلدۇرۇپ قەتئىي رەت قىلغانىدىم.

بۇرۇن مەن غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي مەمۇرىي باشلىقى بولغان بولسام ھازىر خۇشاللىق بىلەن گېنېرال پىك دېخۇەينىڭ يارەمچىسى بولدۇم، بۇنىڭغا قارىتا بەزىلەر مېنى ئەمەلدار بولغۇسى بار ئوخشايدۇ دەپ گۇمان قىلماسلىقى مۇمكىن. رادىي نېمە ئۈچۈن؟ ئۇ ناھايىتى ئېنىق. مەن بۇرۇن ھېمىشە كۆپلىگەن يولداشلارغا: مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، خەلق، دۆلەت ئالدىدا خىجىل بولۇپ قېلىشنى راستىلا خالىمايمەن دېگەنىدىم. يەنىدا گومىنداڭ پارتىيىسىدىكى دىموكراتلار بېيجىڭدە يەنىن ئاچقاندى. مەن پارتىيىنىڭ ئىسمى ئۆزگەرتىلىشىنى قەتئىي تەشەببۇس قىلدىم. گومىنداڭ دېگەن بۇ ئىسىم ھەقىقەتەن ماھايىتى سېسىپ كەتتى! خەلقلەر بۇ ئىسمىنى ئاڭلىسا، بېشى ئاغرىيدىغان، يامان كۆرىدىغان بولۇپ قالدى. كۆپچىلىك ئويلاپ كۆرەيلى، بۇ ئىسمىنى بىزنىڭ بېشىمىزغا كىيگۈزۈپ قويسا شەرەپمۇ بولامدۇ ياكى نومۇس بولامدۇ؟ راستىلا نومۇس بولىدۇ! ھازىر بىز ئويغاندۇق، بىز قەتئىي، ئۆزۈل - كېسىل ھالدا دۆلەتكە بالايى ئاپەت كەلتۈرۈشتىن ۋەتەنپەرۋەرلىكە، ئەكسىلئىنقىلابتىن ئىنقىلابقا، خەلقە قارشى تۇرۇشتىن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان تەرەپكە ئۆتۈشىمىز لازىم. بۇ ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئاق كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە سەسىمي ئېتىقاد ھېسابلىنىدۇ. بىز ئىنقىلابقا، سەنمنجۇيىغا ئېتىقاد قىلىمىز شۇڭا بىز ئىنقىلابىي مەيدانغا، سەنمنجۇيىلىق مەيدانغا چىقىپ تۇرۇشىمىز لازىم. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، گومىنداڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئەكسىيەتچى گۇرروھ CC نىڭ پارتىيىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاز سانىدىكى كىشىلەر چاڭگىلىغا ئېلىۋالغاچقا سەل - پەل دېموكراتىيىنى، ئىلغارلىقنى ياقلىغۇچىلار

بولسلا چەتكە قېقىلدى. بۇنداق پارتىيگە يەنە نېمىشكە قىيالمايمىز؛ يۇقىرىدىكىدەك تەھلىل قىلغانلىقىم ئۈچۈن كاللامدىن ئۆتتى. مېنىڭ ھازىر كومپارتىيە رەھبەرلىكى قىلىۋاتقان ھاكىمىيەت تەرەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىم، ھەرگىزمۇ «پۇرسەتپەرەسلىك قىلىش» بولماستىن، ئىنقىلاب قىلىش، ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ مەيدانىدا ئىزچىل چىڭ تۇرۇش ئۈچۈندۇر.

يەنە بىر مىسال كۆرسىتەي: مەن بىلەن جىياڭجېيشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئېلىپ ئېيتقىنام، ئۇ گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ زۇڭ سەيى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، ئادەتتىكى كىشىلەر مېنى ئۇنىڭ مۇھىم كادىرى دەپ قارايدۇ. ئۇ كومپارتىيىگە قارشى، مەن بولسام ئىزچىل تۇردە كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىشنى، تىنچلىقنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم. 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن كېيىنلا كومپارتىيە تەرەپكە كېلىۋاتقىلى، قايتىپ كەتمىدىم. بۇ ئۇنىڭ كادىرلىقىڭ داھىسىغا ئاسىيلىق قىلغانلىقى بولمامدۇ؟ بۇ مەسىلە بىلەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەسىلەر خېلى ئۇزۇندىن بۇيان كاللامدىن نېرى كەتمىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ بىر ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسى ئىكەنلىكىمگە ھەمدە مەن جۇڭگو-چە ئېخلاقى ـ قائىدە كۆز قارىشىغا ئىگە ئادەملىكىمگە ئىشەنچەم كامىل. مەن بۇ مەسىلەرگە يولۇققىنىمدا ئۆزۈمنى ئىنتايىن پەرىشان ھىس قىلىمەن. بىراق كېيىن مەن ئۆلارنى ئاخىرى كاللامدىن ئۆتكۈزدۈم. دۇرۇس، ئۇ بولسا پارتىيىنىڭ كاتىبىشى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، مەن بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، پارتىيە ئەزاسى بىلەن پارتىيە كاتىبىشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، كادىر بىلەن پارتىيە رەھبىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت. بۇنىڭلىبە تتە ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت بولىشى كېرەك ئىدى. ئۇشەخسى مۇناسىۋەت ھېسابلانمايدۇ. پادىشاھ

بىلەن ۋەزىر، خوجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى فېئودالىق مۇناسىۋەت بولۇشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، خوجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە، ئۆتمۈشتىكى فېئودالىق جەمئىيەتتە جان پىدالىق بىلەن ساداقەتلىك كۆرسىتىش كېرەك ئىدى. كۆپچىلىك ئەلۋەتتە بىز كۆپچىلىك بىلەن جىياڭ جېيشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى پادىشاھ بىلەن ۋەزىرلەر، خوجايىن بىلەن چاكارلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت دەپ قارىمايمىز. مەن بىلەن جىياڭ جېيشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت فېئودالىق مۇناسىۋەت پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، خوجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت ئىكەنلىكى ئۇنداقتا، جاۋاب تېپىلدى، مەسىلىمۇ ھەل بولدى دېگەن سۆز، ھازىر گومىنداڭ پارتىيىسى پارچىلىنىپ كەتتى. ئالايلۇرنلا ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ قالدى، جىياڭ جېيشىنىڭ رەھبەرلىكى ئاللىقاچانلا ئەكسىلئىنقىلابىي يولغا ماڭدى! (مەن بۇنداق سۆزلەرنى بۇگۈن ئېيتقىنىم يوق، ئۆتكەن يىلى ئۇ زوڭ ئۇلۇق ۋەزىپىسىگە ئولتۇرغاندا، مەن ئۇنىڭغا ئون مىڭ خەتلىك بىر پارچە خەت يېزىپ، ئوچۇق قىلىپ: بىز ئەكسىلئىنقىلابىي يولغا، سەنمىنجۇيغا قارشى يولغا مېڭىپ كەتتۇق، بىزنىڭ ئۇستىمىزدىن ئىنقىلاب قىلىدىغان ئادەم چىقمىغان تەقدىردىمۇ، بىز بەرىبىر مەغلۇب بولىمىز دەپ كۆرسەتكەنىدىم ھەمدە دەرھال كومپارتىيە بىلەن، سوۋېت بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى تۇزۇپ چىقىش توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەنىدىم). بىزنىڭ شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كامىلكى، بىز ئىنقىلابىي پارتىيىلىك كىشى، پارتىيىنىڭ كاتىبىشى بولغان كىشى ئىنقىلاب قىلمىسا، بىز قانداقمۇ شەخسى ئاغىنىدارچىلىقنى دەپ ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە ئەگىشىپ مېڭىپ، ئۆزۈمىزنىڭ ئىنقىلابىي مەيدانىمىزدىن كېچەلەيمىز؟ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، بىز ئەگەر يەنىلا ھەق ـ ناھ

هەقنى ئايرىيالمساق، كىشىلەر قەلبىنىڭ مايىل بولۇش-
بولماسلىقىنى، دۇنيا ئېقىمىنى كۆرۈۋالالمساق بىزنى قانـ
داقمۇ ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ كىشىلىرى دەپ ھېسابلىيالى
بولسۇن؟ مەن نېمە ئۈچۈن بۇ ئىككى مىسالنى ئالاھىدە
ئوتتۇرىغا قويۇۋەتتىم؟ چۈنكى بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلاردىن
مەن بىلەن ئوخشاش ئەھۋالدىكىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ بو-
لۇشى مۇمكىن، مەن ئۆزۈمنىڭ ئىندىيەمنى قانداق ئايدىڭ
لاشتۇرۇۋالغانلىقىم توغرىسىدىكى تەجرىبىلەرنى كۆپچىلىككە
ئېيتىپ بېرىشنى خالايمەن. ئېھتىمال دەرىجىسىدە ئېڭىز-
پەسلىك پەرقى باردۇر، لېكىن بۇ جاۋاب ئومۇمىيۈزلۈك
مۇۋاپىق كېلىدىغاندەك قىلىدۇ. يەنە ھازىر قىسمىلاردا
مۇنداق بىر كونا كۆزقاراش يەنى خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتى-
كۆزقارىشى ساقلىنىۋاتىدۇ. بۇگۈن بۇ يەردە ئولتۇرۇۋا-
قانلاردىن خېلى كۆپ كىشىلەر خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتەپىدىن
چىققان. خۇاڭپۇ كۆزقارىشى تومتاق كوللېكتىپ كۆزقارىشى
مۇ - قانداق؟ ئوندىق ئەھۋال بىز خۇاڭپۇ روھىنى جارىي
قىلدۇرۇش دەۋاتىمىز. چۈنكى، خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنى
سۈن جۇڭشەن ئېچىپ قۇرغان، جىياڭجېيشى مەكتەپ مۇدا-
رى بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ مەكتەپنىڭ شۇغۇللانـ
مىنى ئىنقىلابىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئىدى، جىياڭجېيشى
مۇ كۆپچىلىككە ئىنقىلابقا قاتنىشىش توغرىسىدا تەربىيە بې-
رىش، ئىنقىلابىي تەربىينى ئۆزىنىڭ بۇرچى دەپ قارىش
لازىم دەپ ئېيتقانىدى، ئۇنىڭ كېيىن بۇنداق ئۆزگىـ
رىپ كېتىشىنى كىممۇ ئويلىغان، ئويلىغان تەقدىردىمۇ
كېيچىگىپ قالدۇق. گېنېرال چىن مىڭرېن خۇاڭپۇ ھەربىي مەكـ
تىپىنىڭ 1 - قارارلىق ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، بۇ قېتىم
چىڭ سۇڭ يۈن ئەپەندىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەقىقەتكە قايـ
تىپ، ھېيجىڭگە كېلىپ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت

كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتناشقاندا سۆز قىلىدى، ئۇنىڭ سۆ-
زىدە مۇنداق بىر جۈملە سۆز بار: «جياڭجېيشى سىز بۇرۇن
بىزگە، كۆپچىلىك بىز ھەممىمىز ئىنقىلاب قىلايلى، ئەگەر
مەن ئىنقىلاب قىلمىسام، ھەرقانداق كىشى مېنى ئاغدۇرۇۋەتـ
سە بولىدۇ دېگەن ئىدىڭىز، ئۇنداقتا سىز ھازىر مەندىن
ئاغرىنماڭ، سىز ھازىر ئىنقىلاب قىلماي ئەكسىلئىنقىلابچى
بولۇپ كەتتىڭىز، مەن سىزنى ئاغدۇرۇشۇم كېرەك! سىز
بۇنى ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ!» (ئاساسىي مەنىسى شۇنداق)،
بۇ سۆز شۇ چاغدا پۈتۈن زالدىكىلەرنى قاقاقلىتىپ كۈلدۈ-
رىۋەتكەنىدى. خۇاڭپۇ دېگەن بۇ كۆزقاراش قايسى ئا-
ساسقا ئاساسەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك؟ ئەلۋەتتە ئىنقىلابنى
ئاساس قىلىپ تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. خۇاڭ پۇ بۇرۇن ئىنقـ
لابىي ھەربىي كادىرلارنى تەربىيىلەيدىغان ئورۇن ئىدى.
بىز ئىنقىلابىي كادىرلار ئەگەر ئىنقىلابنى مەيدانىمىزنى
يوقىتىپ قويساق، بىزدە يەنە قانداق خۇاڭپۇ كۆزقارىشى
قالىدۇ؟

بىز ئىدىيىنى ئۆزگەرتىمىز دەيدىگەنمىز، سەلبىي تە-
رەپكە قارىتا يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۇچ مىسالغا ئالاھىدە ئەھمە-
يەت بېرىشىمىز لازىم. ئىجابىي تەرەپتە بىز ئالدى بىلەن ھا-
زىر جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئەڭ توغرا بولـ
ۋاتقانلىقىنى ئېنىق تونۇشىمىز لازىم. ماۋجۇشى «خەلـق
دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدا:
«بۇرژۇئازىيە دېموكراتىيىسى ئىشچىلار سىنىپى رەھبەرلـ
گىندىكى خەلق دېموكراتىيىسىگە ئورۇن بوشىتىپ بەردى،
بۇرژۇئازىيە جۇمھۇرىيىتى خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ئورۇن بوشـ
تىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن: خەلق جۇمھۇرىيىتى ئارقىلىق
سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزمغا يېتىش، سىنىپلارنىڭ يوقىلـ
شى ۋە دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكىگە يېتىش» كە مۇمكىنچـ

لمك تۇغۇلدى دەپ كۆرسەتكەنىدى.

بۇنداق دېگەنلىك، جۇڭگو تارىخىنىڭ تەرەققىياتى ئالدى بىلەن يېڭى دېموكراتىزم باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئاندىن سوتسىيالىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئاخىرىدا كومۇنىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئەڭ ئاخىرىدا دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكىگە قەدەم قويۇش دېگەنلىكتۇر. بۇ سۆزنىڭ، بىزنىڭ سەنمىنجۇيىمىزنىڭ جەريانى بىلەن پەرقى بارمۇ - يوق؟ مېنىڭ قارىشىمچە، سەنمىنجۇيىنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق دەۋر تەرەققىياتى بولىدۇ، شۇڭا ئۇ دەۋرنىڭ ئالگىرىلىشىگە ئەگىشىپ تەرەققىي قىلىپ بارىدۇ. بۇ تەرەققىيات ئۇشبۇ نۇقتىدىن كۆرگەندە سۇن جۇڭسەن ئەپەندى كونكرېت كۆرسەتمىگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇ، دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكى ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئالىي غايىۋى مەقسىتى بولىدۇ دەپ كۆرسەتكەن. سەنمىنجۇيىدىن دۇنيانىڭ بىرلىكىگىچە، ئەلۋەتتە يەنە بىرقانچە باسقۇچلۇق جەريان بولۇشى كېرەك. ئەگەر سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ھايات بولغان بولسا، ئۇ ئەلۋەتتە ئۇنى بىزگە كۆرسەتمەي بەرگەن بولاتتى. بىزنىڭ چە سەنمىنجۇيىنىڭ دەۋرى تەرەققىياتى بولىدۇ، ئۇ ئاخىرىدا ئوخشاشلا دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكى يولىغا ماڭىدۇ. مەن نېمە ئۈچۈن بۇگۈن بۇ سۆزنى قىلىمەن؟ بۇنىڭدىكى مەقسەت يولداشلارغا: سىلەرنىڭ ئىنقىلابىي مۇرىتى، سۇن جۇڭسەن ئىنقىلابىي مەسلىكىنىڭ سادىق ئېتىقادچىسى ئىكەنلىكىگىلارنى ئېتىراپ قىلدۇرۇش، سىلەرنىڭ يېڭى دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزمغا، كومۇنىزمغا، دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكىگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بۇ ھەقىقەتنى، بۇ توغرا ئىنقىلابىي جەريانىنى ئېتىراپ قىلماسلىقا، ھمايە قىلماسلىققا ئاساسلار يوق ئىكەنلىكىنى تونۇتۇش ئۈچۈندۇر.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش كېرەك دېيىشىمىزدىكى مەقسەت، ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەم بويىچە، سەلىبىي جەھەتتە، ئۆزىمىزنىڭ بۇرۇنقى بارلىق كونا، پېئۇدال، قالاق ئىدىيىۋى ئاڭىنى ئۆزۈل - كېسىل پاكىزە تۇگىتىش، ئىجابىي جەھەتلەردە دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزمغا، كومۇنىزمغا، بۈيۈك بىرلىككە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بۇ ئىنقىلابىي لۇشىيەنگە، ئۆزىمىزنىڭ ئىدىيىمىزدىكى بارلىق نەرسىلەرنى مۇشۇ لۇشىيەننىڭ تەرەققىياتىغا قىلچە ئىككىلەنمەستىن ماسلاشتۇرالايدىغان قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىككىنچى، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش. سىز بىر روتا كوماندىرى بولغان ئىكەنسىز ئۇ ھالدا سىز شۇ روتىدىكى كىشىلەرگە رەھبەرلىك قىلىسىز، پولك كوماندىرى ئىكەنسىز پولككە رەھبەرلىك قىلىسىز، بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار، سىلەر بىر قىسىم رەھبەرلىك مەسئۇلىيىتىنى ئۈستۈڭلەرگە ئالغانسىلەر. بۇرۇن بىزنىڭ رەھبەرلىك ئۇسۇلىمىز ھەقىقەتەن مۇ ياخشى بولمىدى! بۇ يىلنىڭ بېشىدا مەن جۇڭگو كوممۇنىستىك شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتقان قىسمىلاردىكى دېموكراتىك تۈزۈم مەسىلىسى ھەققىدىكى ماقالىنى كۆردۈم، ئۇ تەپسىلىي، ھەقىقىي يېزىلىپتۇ، بۇ ماقالىغا مەن چىن قەلبىمدىن قوشۇلىمەن. بۇنى ناھايىتى ياخشى ئەسەر ئىكەن، بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىكەن دەپ قاراپ، ئۇنى سابىق سىياسىي خىزمەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، تېزدىن ھەرقايسى قىسىملارنىڭ باشلىقلىرىنى يىغىپ مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىشنى تاپىلىدىم ھەمدە غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىدىكى ھەرقايسى قىسىملارغا ئۇنى يوللىغا قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردۇم. بىز بۇرۇن باشلىقلىق تۈزۈمىنى يولغا قويغان، ئۇ بىر

خەل هاكىم مۇتلەقلىق شەكلى بولغاچقا ئۇ ئاممىنى قوزغىتالمايتتى، ئاممىغا ئىلھام بېرەلمەيتتى. ئاممىنىڭ كۆچىنى ئىرادىسىنى جارى قىلدۇرالمايتتى. ئىنتىپاقلاشتۇرالمايتتى. جۈملىدىن كومپارتىيەسىنىڭ ھازىر يولغا قويۇۋاتقىنى دېموكراتىك تۈزۈم، دېموكراتىيە ئاساسىدىكى مەركەزلەشتۇرۇش، مەركەزلەشتۇرۇش بېتەكچىلىكىدىكى دېموكراتىيە. قىسمەن كادىرلىرى بارلىق ئىشلار دېموكراتىيە، شەكلى ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. ئۆچنى تەكشۈرۈش، تۆتنى باھالاش، ئوچۇق چوڭ ئېلىنىزام، سەككىز دىققەت، كادىرلار ئىشى، ئىگىلىك، مائارىپ، ئېنتىزام قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى كۆپچىلىكنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەنلىكى، ھەر بىر ئادەمگە ئۆز پىكرىنى تولۇق بايان قىلىشقا پۇرسەت بېرىلگەنلىكى ئوچۇق، قىسمەن پولاتتەك ئېنتىزام، پولاتتەك ئىنتىپاقلىق شەكىللەنگەن. شۇڭا خەقنىڭ غەلىبىلىك جەڭ قىلىشى تاساددىپىي ئەمەس. بۈگۈن مەملىكەت بويىچە غەلىبە قىلىشتا ئۇنىڭ ئاساسىي بار. (25 مىڭ يولۇق ئۇزۇن سەپەردە جەريانىدا ئۇلار سانسىز جاپا - مۇشەققەت، خەۋپ - خەتەرلەرنى، سوئىئي ۋە تەبىئىي بالا - قازالارنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. يولغا چىقىشتىن بۇرۇن 300 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم بولغان بولسا، شىمالىي شەنشىگە يېتىپ كەلگەندە ئاران 35 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم قەپ قالغان. مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئېلىپ ماڭغان قىسىم يولغا چىققاندا 83 مىڭ ئادەم بولۇپ، شىمالىي شەنشىگە كەلگەندە ئاران 7200 ئادەم قەپ قالغان)، كېيىن بارا - بارا كۆپلىپ ھازىرقىدەك 4 مىليوندىن كۆپرەك كىشىلىك قوشۇنغا ئايلىنىپ، پۈتۈن مەملىكەتنى ئازات قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئەلۋەتتە باشقا ھەر خىل سەۋەب-سەۋەبلەرمۇ بار. لېكىن پەقەت ھەربىي ئىشلارنىلا ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ قوشۇنىدىكى ھەربىي ئىشلار دېموكراتىيىسى، سىياسىي دېموكراتىيە، ئىقتىسادىي دېموكراتىك تۈزۈم بىلەن سامانلىق ئەك چوڭ مۇناسىۋەتقا ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك بۇرۇن، قىسمىلاردا دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشتىن ناھايىتى گۇمان قىلاتتى. لېكىن ئازاتلىق ئارمىيە ئىچىدە ھەقىقەتەنمۇ دېموكراتىيە يولغا قويولىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئالاھىدە ئۇنۇملۈك بولغان تۇرسا، بۇ بىزنىڭ قايىل بولۇشىمىزغا ئەرزىمەمدۇ؟ ھەرقايسى ئوفتسبر يولداشلار، بىز ئالدىن بىلگۈچى، ئالدىن سەزگۈچى بولالمىغان تەقدىردە، مۇ، كېيىن بىلگۈچى، كېيىن سەزگۈچى بولۇشىمىز لازىم. ئەگەر بىز مۇشۇنداق ياخشى تۈزۈمنىڭ بارلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ، بىر ئىزدا توختاپ قېلىپ، بۇرۇنقى كونا قائىدىلەرگە يېپىشۋالساق، ئۇ ھالدا توگىشىمىز، ئالغا ئىنتىلمەستىن ئارقىدا قېلىشقا تەن بەرگەنلىكىمىز بىلەن باراۋەر بولىدۇ. كۆپچىلىك قاراپ باقايلى، بىزنىڭ بۇرۇنقى ئىشلىرىمىزدا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن، ئوفتسبرلەر بىلەن جەڭچىلەر ئايرىلىپ تۇراتتى، لوشۇرنىغا ئوخشاش ئادەملەر ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئىچىدە تېپىلمايدۇ، دېموكراتىك تۈزۈم ئاساسىدا چىرىكلىشىشكە، پاراخورلۇق قىلىشقا كىم جۈرئەت قىلالايدۇ؟ سەل - پەللا بۇزۇلسىڭىز قول ئاستىڭىزدىكىلەر سىزنى تەنقىت قىلىدۇ، سىزنى پاش قىلىدۇ! لېكىن بىزنىڭ قوشۇنىمىز ئىچىدە بولسا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن ئايرىلىپ تۇرغاچقا ھېچكىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق، يۇقىرىدىن يوشۇرۇپ تۆۋەندىن يوشۇرمايدۇ. ھەتتا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن بىر - بىرىدىن يوشۇرىدۇ. ھەرىبىلەر بىلەن خەلقنى بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتايلى، ئادىل سۆزلەيدىغان بولساق، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتى يەنىلا خېلى ياخشى

بولۇپ كەلدى، لېكىن ئىچكىرىدە ئۇنداق ئەمەس، ئارمىيە بىلەن خەلق بىر - بىرىدىن ئايرىلىپلا قالماستىن، يەنە قىسىملار نەگىلا بارسا، خەلققە قارشى تۇرىدىغان، خەلققە زىيان سالىدىغان ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىپ يۈرگەچكە، خەلق ئۇلارغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى: خەلق ئۆچ كۆرىدىغان قوشۇن، خەلقنىڭ ھىمايىسى ۋە ياردىمىگە ئېرىشەلەمدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشۇن ئىچىدىكى كادىرلار مەسلىسى، مەزھەپچىلىك مەسلىسى، باشقۇرۇش زادى ھەل بولماي كېلىۋاتقاچقا، بىز ئۇنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىدۇق. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە ئىچىدە ئۇنداق ئىشلار يوق، ئۇلاردا قاتتىق بولغان ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىش تۈزۈمى بولغانلىقى، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىشنى يولغا قويۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ھېچكىمنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. بۇرۇن بىزنىڭ قىسىملىرىمىز ئىچىدىمۇ كىچىك گۇرۇپپىلار بارئىدى، ئاتالمىش تەنقىت، ئۆز - ئۆزىنى تەنقىتمۇ بولماغان، لېكىن ئۇ پۈتۈنلەي شەكىل ئىدى. ھەتتا شەكىلمۇ بولمىغانلىقتىن ئۇنى يولغا قويۇش تامامەن مۇمكىن بولماغان. خوپ، بىز ھازىر رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇق!

ئۇچىنچى، خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاش. بۇرۇن قىسىملاردىكى ئۇقۇشلارنى مەسىلەن، بىر - بىرىگە دوكلات قىلىش، كەينىگە سوزۇش، ساختىپەزلىك، پاراخورلۇق، چېچىلاڭغۇلۇق قىلىش قاتارلىقلارنى كۆپچىلىك ئوبدان بىلگەچكە، بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بىر - بىرىگە دوكلات قىلىشنى قىسمەن ئۇقۇشلىيەتسىزلىك دېيىشكە بولىدۇ. كەينىگە سوزۇش — ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بەرمەي، بۇگۈن قىلىپ بولۇشقا تېگىشلىك ئىشنى ئەتىگە، ئەتىسى

ئۆگۈنگە، بۇ ھەپتىدىن كېيىنكى ھەپتىگە، بۇ ئايدىن كېيىنكى ئايغا سوزۇشنى كۆرسىتىدۇ. ساختىپەزلىك قىلىش — يالغان سۆزلەش، ساختىپەزلىك بىلەن ئىشلەش بولۇپ، بۇ بىر خىل ئومۇميۈزلۈك ھادىسە. پاراخورلۇق قىلىش توغرىسىدا سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. قىسىملاردا گەرچە بىر مۇنچە پاك - دىيانەتلىك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئادەملەر بولسىمۇ لېكىن پاراخورلۇق كەيپىياتى خېلىلا ئومۇمىلىشىپ قالغان. ئاكىلىشمىچە يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر ھەمىشە بىر يەرگە يىغىلىپ پۇل تىكىشىدىكەن، ماجياك پەيجىمۇ ئويناىدىكەن، خالتىغا پۇل قاچىلاپ تىكىشىپ ئويناىدىكەن. بۇ پۇللارنەدىن كەلگەن؟ ئۇلار يوق ئادەملەرنىڭ پۇلىنى سوقۇۋېلىش، سودىگەرچىلىك قىلىش، ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسىنى ئىشلىتىپ سىرتتا ئەتكەسچىلىك قىلىپ مال ئېلىپ سېتىش، ھۆكۈمەت تامىنى سېتىپ ئۆزى پايدا ئېلىش قاتارلىق ھەرقانداق قانۇنسىز قىلمىشلارنى قىلالايدۇ، بولمىسا ئۇلاردىكى پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ چېچىلاڭغۇلۇق قىلىش - تەشكىلسىزلىك، ئىنتىزامسىزلىق قىلىش — يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك يۇقىرى بىلەن تۆۋەننى ئوفىتسېرلەر بىلەن ئەسكەرلەرنى، ئارمىيە بىلەن خەلقنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ ھالدا قوشۇنغا ئوخشىماي قالىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھەر خىل يامان ھادىسىلەر ئەلۋەتتە خىزمەت ئىستىلىدىكى خاتالىق ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل خاتا خىزمەت ئىستىلىنىڭ شەكىللىنىشى، غەربىي - شىمالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ رەھبەرلىك قىلىش جەھەتتە ئىشنىڭ يولىنى بىلمىگەنلىكىمدىن بولغانلىقىنى ئالدى بىلەن بوينۇمغا ئالىمەن، ئەلۋەتتە، بىز ھازىر بۇرۇنقى خاتالىقلىرىمىزنى ئېتىراپ قىلساق، كېيىن مەغلۇبىيەت يولىغا قايتا قەدەم قويمايمىز. بىز مەسئۇلىيەتنى

ئۇنۇمنى، ئىنتىزامنى، جامائەت ئەخلاقىنى، كىشىلىك قە-
دىر - قىممەتنى تەشەببۇس قىلىپ، بۇرۇنقى كونا ئىستىل،
كونا قىلىق، كونا كۆز قاراشلارنى سەممىيلىك بىلەن ھە-
قىقىي يوسۇندا تۈزىتىپ، تەرىشىپ ئۆگىنىپ، مەسئۇلىيەت-
چان، ئىشچان - چەبدەس، راستچىل، پاك - دىيانەت،
تەشكىلچان ۋە ئىنتىزامچان بولۇشتەك خىزمەت ئىستىلىنى
ئۆزلەشتۈرۈۋ شىلمىز لازىم.

تۆتىنچى، تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتىش. ھازىر دەۋر
ئۆزگەرگەچكە، ئىجتىمائىي كەيپىياتنىمۇ ئۆزگىرىش بولۇشى،
بىزنىڭ تۇرمۇش ئادىتىمىز مۇشۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىشى
لازىم. سىلەر جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپنىڭ تۇرمۇش
ئادىتىگە قاراپ بېقىڭلار، ئۇلار نېمىدېگەن ئادەتى ساددا، نېمىدېگەن
چىداملىق، نېمىدېگەن ئەستايىدىل! ئۇلار يېزىدىن پارتى-
زانلىق قىلىپ چىققاچقا، ئەزەلدىن مۇشۇنداق تۇرمۇش ئا-
دىتىنى ئۆزلەشتۈرگەن. ئۇلاردا ھورۇنلۇق، چىرىكلىشىش
ئەھۋاللىرى مەۋجۇت ئەمەس، قىمارۋازلىق قىلىش تېخىمۇ
مەۋجۇت ئەمەس، ئەخلاقسىزلىق ئىشلىرى مەۋجۇت ئەمەس.
بىز نەچىنديكى چاغدا مۇنداق بىرغەلىتە پىتنە - ئىغۋالار
ناھايىتى كەڭ تارقالغان ئىدى، يەنى كومپارتىيە خوتۇنىنى
ئومۇمىتىڭ قىلىشىنى يولغا قويمىمىش، ئايالالارنى تەقسىم قى-
لىپ بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويمىمىش دېگەن گەپ - سۆز-
لەرنى ئاڭلاپ، كۆپ كىشىلەر قورقۇپ كەتكەن ئىدۇق، كې-
يىن شاڭخەيدىكى 60 نەچچە ياشلىق ئاغىنەم ماڭا: «كومە-
پارتىيە كەلدى، مەن باشقا ئىشنى قورقمايمەن، پەقەت
ماڭا ئايالالارنى تەقسىم قىلىپ بېرىشىدىن قورقىمەن،
مەن 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، ئەگەر ماڭا ياش بىر ئا-
يالنى تەقسىم قىلىپ بەرسە، مەن قانداق چىدايمەن!»
دېگەن ئىدى (پاراققىدە كۈلكە) بۇ ئەلۋەتتە بىر چاخچاق

گەپ بولسىمۇ لېكىن بۇ خىل ئەكسىيەتچىل تەشۋىقاتلارنىڭ
تەسىرىنى كۆزدۈڭ ئىزلى بولىدۇ. كۆپچىلىك بىلىش كېرەككى،
جۇڭگو كومپارتىيىسى ئايالالارغا ھۆرمەت قىلىدۇ ھەمدە ئا-
يالالار ھەرىكىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ، مىسال ئۈچۈن ئالاي-
لى، بېيجىڭ تەرەپ «سەككىز تاركوچا» نى ئەمەلدىن قالدۇ-
رۇپ پاھىشە ئايالالىرىنى تەربىيىلەپ ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى
ئىشلەمەكچى بولۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئەر - ئايال مۇناسىۋىتىگىمۇ
ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ، ئەدىمۇ ھېلىقى يا-
مان غەرەزلىك تەشۋىقاتتىكىدەك غەلىتە ئىشلار بولسۇن. مەن
بېيجىڭدىكى چاغدا، ئاۋۇشى ماڭا: «شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق
200 مىڭ كىشىلىك قىسىم بۇ يىل، كېلەر يىل ئەمەس،
بەلكى ئىندىنقى يىلدىن باشلاپ ھەربىي خىزمەتتىن
پوشاشقا باشلىغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىچكىرىگە قايە-
تىشىنىڭ ھاجىتى يوق، بىز ئۇلارنىڭ ئائىلە - تەۋەلىرىنى
ئەكەلدۇرۇپ بېرىمىز، ئائىلە - تەۋەلىرى بولمىغانلارغا
ئىچكىرىدىن 100 - 50 مىڭچە ئايالىنى شىنجاڭغا چىقىش-
قا چاقىرىق قىلىمىز، ئۇلار مۇشىنجاڭنىڭ ھەرخىل قۇرۇلۇش
خىزمەتلىرىگە قاتناشسا، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆز ئىختىيار-
لىقى بىلەن تاللاش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئوي ئوچاقلىق
بولۇپ بېرىكچىلىك قىلسىمۇ بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ يېرى كەڭ،
كۆپچىلىك بوز يەر ئىچىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللان-
سىمۇ ياكى كان بايلىقلىرىنى ئاچسىمۇ، سانائەت ئىشلەپ-
چىقىرىشقا قاتناشسىمۇ بولىدۇ، بۇ يىرقانچە 100 مىڭ ئادەمنىڭ
تۇرمۇشىدىن مەسىلە چىقمايدۇ، دېگەن ئىدى. بۇ قېتىم لەن-
جۇغا بارغىنىمدا، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيمۇ
ماڭا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆز قىلدى. بىز بىلىشىمىز كېرەككى
بۇ ئالدىن ئېيتىلغان سۆز بولماستىن، بەلكى كەلگۈسىدە ئې-
مەن پىلانلىق ھالدا ئىشلىنىدىغان ئىشلار دۇر. ھازىر بۇ

يەردە ئولتۇرغانلىرىمىز ھەربىيلەرمىز، ھەربىي كادىرلار-
مىز، سىلەر كەلگۈسىدە بىرەر زاۋۇت - كانىنىڭ باشلىقى،
كولخوز ئەزاسى، زاۋۇتلارنىڭ ياشقۇرغۇچىسى بولۇپ قالار-
سىلەر. ... سىز ھازىر بىر روتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ، 100
نەچچە ئادەمگە رەھبەرلىك قىلغان بولسىڭىز، بۇ 100 نەچچە ئادەم
بىز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى بولغاندا، ئۇ ھالدا سىز مۇشۇ بىر
قىسىم دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ رەھبىرى بولۇپ قا-
لىسىز، مەيلى ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بولسۇن، سىز رەھبەر-
لىك ئورنىدا تۇرغان ئىكەنسىز، رەھبەر بولغۇچىنىڭ شەر-
تىنى ھازىرلىشىڭىز، جەزمەن بۇرۇنقى تۇرمۇش ئادىتىڭىز-
نى مەسىلەن: قىمارۋازلىق، ئەخلاقسىزلىق، ھورۇنلۇق، چە-
رىكلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ،
چىداملىق، ئەمگەكچان، ئاددىي - سادىدا، ئەستايىدىل بولۇش-
تەك تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىڭىز لازىم. بىز
بارلىق تۇرمۇش ئادىتىمىزدە، دۆلەتكە، خەلقە، قول ئاسا-
تىمىزدىكىلەرگە مەسئۇل بولۇپلا قالماي ئۆزىمىزگىمۇ مەسئۇل بولۇشىمىز لازىم.

يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىر قانچە نۇقتا ئەسلىدە ھېچبىر يېڭى گەپ ئەمەس ئىدى. ئۇنى كۆپچىلىكمۇ بىلەتتى، بۇ يەردىكى مەسىلە ئۇنى قىلمىغانلىقتا ياكى ھەقىقىي ئۇزدە ئىشلىمىگەنلىكتە. يولداشلار بىز كۆپ يىللاردىن بۇيان ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچى ياكى سەبداشلىق مۇناسىۋىتىتە بولۇپ كەلدۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن، كۆپچىلىكنىڭ بۇ يانغىشى پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي، ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق كەلگۈسىدە ئولۇق يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشنى ئۈمىد قىلىمەن. بىز ئەندى ھازىرغا كەلگەندە قىلالىمىمۇ ئۈمىدسىزلەنمەسلىكىمىز، ھېچقانداق خام - خىيالىلاردا تې-

خىمۇ بولماسلىقىمىز لازىم. ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات قى-
لىپ، يېڭىباشتىن ئادەم بولۇپ، ئىشنى يېڭىباشتىن باشلاپ
ئىنقىلاۋىي مەيدانىمىزنى قايتىدىن تۇرغۇزۇپ، ئىنقىلاۋىي رو-
ھىمىزنى ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىمىزنى ۋە غەيرىتىمىزنى ئەس-
لىگە كەلتۈرەيلى. جۇڭگو كۇمپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك
بىرلىك سەپنى تەشەببۇس قىلىشىدىكى مەقسىدى — ھەر
بىر خەلقنىڭ كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. ئۇلار،
ھەممەيلەننىڭ كېرىكى بار، دۆلەتكە يارىملىق ئادەملەرنى
بىز نېمىشكە تاشلىۋېتىمىز؟ نېمىشكە ئۇلارنى ئۆزىمىزگە
قارىتامايمىز؟ بۇنداق ئولۇق دۆلەت قۇرۇلۇشىنى بىز جۇڭ-
گو كومپارتىيىسى ھەرگىزمۇ ئۆز ئالدىمىزغا تارتىۋالماقچى
ئەمەسمىز. بۇنى كۆپچىلىك ئىنتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ
ئىشلىشى كېرەك دەيدۇ. بىز چوقۇم كومپارتىيىنىڭ بۇ توغ-
را ھەم ئۇلۇغ فاڭجىنىنى قوبۇل قىلىپ، دېموكراتىك بىر-
لىك سەپكە قاتنىشىپ، سېپىنىڭ - مېپىنىڭ دېمەي ھەممىمىز
بىرلىكتە جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن كۈ-
رەش قىلايلى! يېڭى جۇڭگو قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلاي-
لى! بىز دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەت ۋە ئادەم كۆچى بە-
لەن يېڭى جۇڭگونى قۇرۇلىشىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان-
لىقىمىز ئۈچۈن، غەلبە قىلماي، موۋاپىپەقىيەت قازانماي قا-
لامدۇق؟ بۇ ھەر بىر پۇقرانىڭ، بۇلۇپمۇ ھەر بىر ئىنقىلابىي
ھەزبىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى — مۇقەددەس
شەرەپلىك بۇرچىدۇر!

بىز يىراقنى، چوڭ ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، كۆز
ئالدىمىزدىكى ئۇششاق ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، ئالدى
بىلەن ئۆزىمىزنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازاد-
لىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىكتۇەنىدىن كەمتەرلىك بىلەن دا-
ۋاملىق ئۆگىنىشىمىز، ئۇلارنى ئۆزىمىزگە ئولگە قىلىشىمىز لازىم

مۇشۇ نۇتۇقنى قىلىپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى گېنېرال پىك دېخۇەي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىگتۇەندىكى ئوفىتسېرلەرنى ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئورگىنىدىكى كادىرلارنى يىغىپ مېنى يەنە بىر قېتىم سۆز قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. ئاۋال پىك دېخۇەي سۆز قىلدى. كېيىن مەن سۆزلىدىم. مېنىڭ سۆزلىگىنىم «يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا». ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

5 - يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا

(1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىگتۇەنى ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئورگىنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

مۇئاۋىن باش قوماندان پىك دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭجېن تاۋسيۇ، يولداشلار:

بايا مۇئاۋىن باش قوماندان پىك دېخۇەينىڭ ھەم ئەسكەرتايىدىل ھەم يومۇرلىق ھەم ئەزەرلىيەۋنى ئاساسلىق ھەمدە كۆپلىگەن پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تەكرار ئوخشۇتۇشلارنى قوللىنىپ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىدۇق. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتىمۇ ياخشى سۆزلىدى. كۆپچىلىك ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى خوشال بولۇشتى. مەن يولداشلارنىڭ بولۇپمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى ئوفىتسېر يولداشلارنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندان پىك دېخۇەي قاتارلىق توغرا قىممەتلىك يولبورۇقىنى سەمىيمىلىك بىلەن قوبۇل قىلىشىغا ھەمدە ئۇنى ھىمايە قىلىشىغا ئىشىنىمەن.

ئەمدى مەن سۆزۈمنى باشلاي، نېمە توغرىسىدا سۆزلىسەم

بولار؟ مەن بېيجىڭدىن كەلدىم، شۇڭا بېيجىڭدىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ باقايمۇ؟ ھازىر مانا مەن يەنە ئۇرۇمچىگە كېلىپ قالدىم، شۇڭلاشقا شىنجاڭدىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ ئۆتەي:

مەن بۇ يىل 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بېيپىڭغا بېرىپ، 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئايرىلدىم. مەن ئۇ يەردە 8 ئاي ئا يېقىن تۇردۇم. بۇ جەريانda، بېيجىڭدە بولغان ئەڭ چوڭ ۋەقە — جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنى ئېچىلدى، ئارقىدىنلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكالاندى ھەمدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىل قىلىندى. بۇ بىر چوڭ ئىش بولدى. ئۇ جۇڭگو تارىخىدىكى بىر چوڭ ئىش. تارىخنى ئۆزگەرتىپ تارىخ يارىتىشتىن ئىبارەت بىر چوڭ ئىش بولدى. جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر قانچە قارارىدا جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەشكىللىي قانۇنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىللىي قانۇنى، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسى ۋە دۆلەت بايرىقىنى بەكىتىش ماقۇللاندى. بۇ ئۇچ چوڭ ھۆججەت — جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت قۇرۇش تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم ھۆججەت ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك ئۇنىڭ كۆرگەن، تەتقىق قىلىپ كۆرگەن بولىشى مۇمكىن. شۇڭا مەن ئۇ توغرىدا سۆزلىمەيمۇ بولار.

ئون كۈنلۈك يىغىنىڭ جەريانى ئەلۋەتتە ناھايىتى ئۇزۇن، ئۇنى تەپسىلى بايان قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەڭ دېققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان نۇقتا شۇكى، بىر قانچە ئايدىن بۇيان مەن ماۋجۇشى ۋە كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى دېموكراتىك بىرلىك سەپ فاكتىنى چۈشەندىم. بۇ ئۇلۇق فاكتىن بۇ قېتىمقى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن ھەر قايسى تەرەپلەردە تولۇق

ئىپادىلەندى. ئۇ ھەر قايسى دېموكراتىك پارتىيە گۇروھلار ھەرقايسى دېموكراتىك زاتلار، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر، چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى، شەرق، غەرپ، جەنۇپ، شىمالدىكىلەرنى ھەتتا چەتئەللەردىكىلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنداقلا دىنىي ساھادىكىلەر، مۇ ۋەكىل قاتناشتۇردى. 660 دىن كۆپرەك ۋەكىل ئىچىدە دېموكراتىك بىرلىكسەپنىڭ ماھىيىتى ۋە مەزمۇنى تولۇق ئىپادىلەندى. بۇنى ئالاھىدە يېزىشقا ئەرزىيدۇ. يەنە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ تەركىبىدىن قارىغاندىمۇ، ئىسملىكنى كۆپچىلىك گىزىتتىن كۆردى، بۇلار ھەر قايسى تەرەپلەر كۆپ قېتىم تەپشىلى كېڭىشىش ئارقىسىدا بىردەك كېڭىشىپ بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن سايلاپ چىققان، ھەمدە ئۇ ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتىرىدىكى شەخسلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىي، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىدىن باشقا يەنە ھەرقايسى پارتىيە گۇروھلار، ھەرقايسى تەرەپلەردىكى دېموكراتىك زاتلار گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گۇروھىدىكىلەر، ھەققەتكە قايىتقان ھەر بىر باشلىقلار قاتناشتۇرۇلدى. مەندەك بىر ئەرزىمەس شەخسمۇ ئەزالىققا كۆرسىتىلدىم. سايلانغانلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا ئەسكەرتىش بېرىلگەن. مەسىلەن، مېنىڭ ئىسمىمنىڭ ئاستىغا «گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گۇروھىدىن» دەپ ئەسكەرتىپ قويغان. گېنېرال چىيەن، فۇزۇيىلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا «ھەققەتكە قايىتقان ھەربىي باشلىقلار» دەپ ئەسكەرتىپ قويغان، باشلىقلارنىمۇ مەسىلەن، گومىنداڭ ئىنقىلابىي پارتىيىسى، دېموكراتىيە بىرلەشمىسى، دېموكراتىيىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دېموكرا-

تىيە ئىتتىپاقى، دېموكراتىيىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش دېگەنگە ئوخشاش تەشكىلاتلارنىمۇ بىر - بىرلەپ ئېنىق يېزىپ قويغان. سىياسىي كېڭەش بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە كۆرسۈتۈلگەن نامزاتلار دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا بىر-دەك ياخشى باھاغا ئېرىشتى. بۇ ئىشلار جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىرلىك سەپ قاتىجىنىڭ مۇۋاپىق يەتىلىك بولغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. يەنە دۆلەت ئىچىدە ماۋجۇشىنىڭ دانا رەھبەرلىكى يەنىمۇ ھىمايىگە، ھورمەتكە ئىگە بولدى.

دېموكراتىك بىرلىك سەپ قاتىجىنى ئاستىدا نۇرغۇن ئىشلار ئىشلەندى، مىسال ئۈچۈن ئالدىنقان بولساق، خۇنەندە گېنېرال چىك چىيەن، چىن مىڭرىڭلار ھەققەتكە قايىتقاندىن كېيىن، چىن مىڭرىڭنىڭ بىكىتۈەنى تېزلا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 21 - بىكىتۈەنى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تۇزۇلۇپ 8 دېۋىزىيىگە بۆلۈندى. بىز شىنجاڭدىكى ھەققەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22 - بىكىتۈەنى قىلىپ 5 دېۋىزىيىگە ئايرىلغانلىقىنى بايا مۇ-ئاۋۇن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي جاكالىدى، 3 پىيادە ئەسكەرلەر دېۋىزىيىسىگە، 25 -، 26 -، 27 - دېۋىزىيە دەپ نام بېرىلىپ بىر كورپۇس، يەنى 9 - كورپۇس قىلىپ تۇ-زۇلدى. ئۇندىن باشقا ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر دېۋىزىيىسى يەنى ئاتلىق 7 - دېۋىزىيە ۋە ئاتلىق 8 - دېۋىزىيە گېنېرال ۋاڭ جېن بىلەن گېنېرال تاۋسېيۋلارنىڭ سەممىي كېڭىشكەنلىگىنىڭ نەتىجىسى. ئۇندىن باشقا يەنە كۆپلىگەن پاكىتلار جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك بىرلىكسەپنىڭ قۇرۇق تەشۋىقات بولماستىن بەلكى ئۇ-نى چۇشەندۇرىدىغان كۆپلىگەن پاكىتلارنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرى ئىشلار پالاتاسىنىڭ

هەر قايسىبۇ، كومىتتلىرىغاكىرگۈزىدىغانلارنىڭ ئىسملىكىنى مۇزاكىرە قىلغاندا ماۋجۇشى سۆھبەت يىغىنىنى ئۆزى باشلاپ تە باشقۇرۇپ، كۆپچىلىكتىن پىكىر ئالدى. سۆھبەت يىغىنىدا مەن ماۋجۇشىدىن بىر مەسىلىنى سورىغان ئىدىم. كۆپچىلىك هەيران قېلىشتى. ئەسلىدە سىياسىي كېڭەشنىڭ يىغىنى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى بىر كۈنى مەندىن: «ئاڭلىشىمچە سىرتتا بىزنىڭ كومپارتىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا پەيدا بولغان بىر نەچچە جۈملە سۆز تارقىلىپ يۈرۈپتۇ، ئاڭلىدىڭىزمۇ يوق؟ دەپ سورىدى.» مەن: «نېمە گەپ ئىكەن؟» دەپ سورىسام ئۇ: «بەزىلەر بۇرۇن ئىنقىلاپ قىلغانلار كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلارغا يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلار، ئىنقىلاب قىلمىغانلارغا يەتمىدى، ئىنقىلاپ قىلمىغانلار ئەكسىلئىنقىلاپچىلارغا يەتمىدى!» دەپتۇ دېدى. مەن«هە! بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغانمەن» دېدىم. ئۇ يەنە ماڭا مۇنداق بىر هېكايىنى سۆزلەپ بەردى. لىيۇشاۋچى ئەپەندى تىيەنجىنده زاۋۇدلاردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقاندا، ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە: «سىلەر هەممىڭلار كەلگۈسىدە بىزنىڭ كادىرلىرىمىز بولۇپ قالسىلەر، يېڭى جۇڭگونى قۇرىدىغان ياخشى كادىرلاردىن بولۇپ قالسىلەر.» دېگەندە، بەزىبىر پارتىيە ئەزالىرى قايىل بولماي: «ئۇلار ئەسلىدە بىيۈكسىرات كاپىتالىستلارنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن ئىدى، هازىر ئەمدى بىز تەرەپكە ئۆتىۋىدى بىر دەمدىلا بىزنىڭ ياخشى كادىرلىرىمىزغا ئايلىنىپ قالىدىغان بولدى، ئۇ هالدا بىز- چۇ؟ هەممىنى شۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرەيلى!» دېگەن. ماۋجۇ- شى: «بىزنىڭ مۇشۇنداق ئىچى تار پارتىيە ئەزالىرىمىزچە بولساڭ، خەقنى ئەسىر ئورنىدا كۆرسەك بولغىدەك!» دىدى. سۆھبەت يىغىنىدا مەن، يۇقىرىدىكى ئۇچ جۈملە سۆز توغرى- سىدا ماۋجۇشىدىن: «بۇرۇن ئىنقىلاب قىلغانلار كېيىن ئىن-

قىلاب قىلغانلارغا يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلار ئىن- قىلاب قىلمىغانلارغا يەتمىدى، ئىنقىلاب قىلمىغانلار ئەكسىل ئىنقىلاپچىلارغا يەتمىدى دېگەن پارتىيە ئىچىدىكى بۇ خىل ساداغا سىز قانداق پوزىتسىيەدە بولىسىز؟» دەپ سورىغان ئىدىم، ماۋجۇشى: «هازىر بىز پارتىيە ئىچىدە تەربىيىلەش قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتىمىز» دېدى. مەن «قايىل قىلدىڭلارمۇ يوق؟» دەپ سورىسام ئۇ: «هەي، ئاستا- ئاستا قايىل قىلىشقا، ئاستا- ئاستا تەربىيىلەشكە توغرا كېلىدۇ، بۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس دېدى. ئۇنىڭ بىر- ئۆزى هەقىقەتەن راست. لېكىن بىز شۇنى بىلىشىمىزكېرەككى دېموكراتىك بىرلىكەپ سىياسىتى خېلى بۇرۇنلا بېكىتىلىپ بولغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ناھايىتى كۆپ پاكىتلار بار. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق هۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە مەمۇرى ئىشلار كېڭىشىدىكى هەرقايسى ئورۇن- لارغا خادىملارنى سەپلەشتە، مەركىزى خەلق هۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ئىچىدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى ئاران يېرىم سانىنى ئىگىلىدى. مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىدە- كى 30 ئورۇننىڭ مەسئۇللىرى ئىچىدە كومپارتىيە ئەزالىرى $\frac{3}{5}$ قىسمىغىمۇ يەتمەيدۇ، (17 ئورۇننى جۇڭگو كومپارتىيە- سى ئىگىللىدى، 13 ئورۇننى باشقىلار ئىگىلىدى) ماۋجۇشى بىر كۈنى كۆپلىگەن ئادەملەرنىڭ ئالدىدا: «هازىر يەنە بەزىلەر كومپارتىيە هەممىگە ئىگە بولسا بولاتتى دېگەننى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ، بىزنىڭ هەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشىمىز مۇمكىنمۇ؟» دېۋىدى كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇ يەنە: «هەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشقا بولمايدۇ، كۆپ- چىلىك هەمكارلىشىپ ئىشلىشىمىز لازىم!» دىدى. ئۇنىڭ بۇ-

خىل پۈزىتسىيىسى ھەر قانداق دېموكراتىك پارتىيە گۈرۇھىنى ۋە دېموكراتىك زاتلارنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلمايدۇ، ئۇلار بۇ ئۇلۇغ ۋاقىچىدىن تەسىرلەنمەي قالمايدۇ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىنى سەمىمىلىك بىلەن قوبۇل قىلمايدىغانلار چىقمايدۇ!

بۇ يەردە مەن يەنە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دېموكراتىك روھىنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ دېموكراتىك روھىنى، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا يېڭى دېموكراتىزملىق دېموكراتىك روھىنى كۆرسىتىپ ئۆتكىنىم پارتىيىسىنىڭ بارلىق دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار، دېموكراتىك زاتلارغا تۇتقان دېموكراتىك روھى ھەرگىز تاساددىيى ئەمەس. ئۇ ئالدى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ دېموكراتىك رەھبەرلىكىدىن بولغان. ئۇ بۈگۈن بېيجىڭدىلا شۇنداق بولۇپ قالماي يەللىق 28 يىللىق ئىنقىلابى كۈرەش تەجرىبىسىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، ئەزەلدىنلا پارتىيە ئىچىدە مۇشۇنداق ئىشلەپ كەلگەن. بىز كۈنى مەركىزىي ھۆكۈمەت يىغىنىدا، ئۇ: بىز ھەر قانداق جايدا دېموكراتىك روھنى جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. مەن پارتىيە ئىچىدە مۇنداق ئىككى جۈملە سۆز قىلغان ئىدىم: «بىلگىنىنى ئېيتماي قويماسلىق، ئېيتقاندىمۇ قالدۇرماي ئېيتىش». لېكىن بۇ كەملىك قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ، يەنە مۇنداق ئىككى جۈملە سۆزنى قوشۇش كېرەك: «سۆزلىگۈچىدە ئەيىپ يوق، ئاڭلىغۇچى ئىبرەت ئالسۇن.» بۇنداق دېگەنلىك - سۆزلىگۈك بولسا سۆزلەۋەر، خاتا سۆزلەپ قويساڭمۇ ھېچگەپ يوق دېگەنلىدىن ئىبارەت. بۇ نىمىدېگەن تولۇق بولغان دېموكراتىك روھ - ھە! ھەربىلەر ئىچىدىمۇ، بايا مۇئاۋىن باش قوماندان پىنگ دېخۇەي دېموكراتىك تۈزۈم خىلى بۇرۇنلا يولغا قويۇلدى، دەپ ئېيتتى. ئۇلار دېموكراتىك تۈزۈمنى پارتە

يە ئىچىدە، سىياسىي جەھەتتە يولغا قويوپلا قالماي، ھەربىلەر ئىچىدىمۇ يولغا قويغان. بۇ ئالاھىدە ئىجادىيەت. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلبە قىلىشىدىكى ئەڭ چوڭ كاپالەت، ئۆتكەن قېتىم مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى كادىرلارغا سۆزلىگەندە بۇنى ئالاھىدە ئۆتتۇرىغا قويغان ئىدىم.

يەنە بىر قانچە مىسال كۆرسىتىپ ماۋجۇشىنىڭ دېموكراتىك روھىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن. دۆلەتنىڭ ئىسمى توغرىسىدا ئېسىلدە جۇڭگو كومپارتىيىسى «جۇڭخۇا خەلق دېموكراتىك جومھۇرىيىتى» دەپ ئاتالشىنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. لېكىن بەزىلەر «دېموكراتىك» بىلەن جۇمھۇرىيەت سۆزىنىڭ مەنىسى ئوخشاش، تەكرارلىنىپ قالىدىكەن، ئوقۇشقىمۇ ئەپلىك بولمايدىكەن دەپ قارىدى، كۆپچىلىك مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق دېموكراتىيە دېگەن سۆزنى قىسقارتىۋەتتى- يەنە ئالىدىغان بولساق دۆلەت بايرىقىنى تاللاپ بېكىتىشتە، تەييارلىق ھەيئىتى بىر قانچە ئاي ئىلگىرى ئۇنىڭ ستزما نۇسخىسى توغرىسىدا گېزىتكە مۇراجىئەت چىقارغان ھەمدە 2000 خىلدىن كۆپرەك نۇسخا تاپشۇرۇپ ئالغان. يىغىندا دۆلەت بايرىقى، دۆلەت گىربى، دۆلەت شېئىرىنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش ئۈچۈن 2000 خىلدىن كۆپرەك نۇسخا ئىچىدىن ئالدى بىلەن 30 نى تاللاپ، ئۇنى بېسىپ كۆپچىلىككە پايدىلىنىش ئۈچۈن تارقىتىپ بەرگەن. گۇرۇپپا تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆزلىرى ئەڭ مۇۋاپىق كۆزگەن ئۇچ نۇسخىنى تاللاپ چىققان. بايراقتىكى سول تەرەپىنىكى يۇقىرى قىسمىدا بىر چوڭ يۇلتۇز، ئاستىغا بىر ياكى ئىككى ئۇچ توغرا سىزىق سىزىلغان چوڭ يۇلتۇز جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ سىمۋولى، قالغىنى بىر بىرىنچى توغرا سىزىق خۇاڭخې، ئىككىنچى توغرا سىزىق چاڭجياڭ خۇاڭخې،

ئۇچىنچى توغرا سىزىق جۇجياك بولۇپ. بۇلار جۇڭگو مە-
دەنىيىتى پەيدا بولغان ئورۇنغا سىمۋول قىلىنغان. گۈرۈپ-
پىلار بويىچە مۇزاكىرە ئېلىپ بارغاندا، مەن كۆپلىگەن مسالا-
لارنى كەلتۈرۈپ قارشى تۇرىدىغانلىقىمنى بىلدۈرگەن بولسامۇ
لېكىن ئۇنىڭ ئەتىجىسى بولمىدى. يەنە بىر قانچە كۈن ئۆتسە
يىغىندا مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقىرىشقا توغرا كېلەتتى.
بىر كۈنى كەچتە ماۋجۇشى 6 ـ 5 جۇرىلىق مېھمان چا-
قىرىپتۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي ۋەكىللەر ئىدى. زىيا-
پەت ئارىلىقىدا مەن ماۋجۇشىغا: بىر ئىشنى سىزدىن سو-
رىماقچى ئىدىم، ئەگەر پىكىرىڭىزنى باشقىلار ئاڭلاپ قالسا
ياخشى بولماس دەپ ئويلىسىڭىز، مەن مەخپىيەتلىكنى ساق
لاشقا ۋەدە بېرىمەن» دېگەن ئىدىم. ئۇ «سىز ئېيتمۇرىڭ!»
دېدى. مەن «سىز دۆلەت بايرىقى نۇسخىسىنىڭ قانىسىغا
قوشۇلىسىز؟» سورىدىم. ئۇ. مەن بىر يۇلتۇز، بىر سىزىقلىقنى
قوشۇلىمەن، سىزچۇ؟» دېدى. مەن: «مەن بۇ نۇسخىغا قارى-
شىمەن، تەكتى قىزىل دۆلەت بايرىقى دۆلەت ۋە ئىنقىلابقا
ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئوتتۇرىغا بىر سىزىق سىزىلسا دۆلەتنى
بۆلۈۋەتكەنلىك، ئىنقىلابنى بۆلۈۋەتكەنلىك بولمامدۇ؟ شۇنداق
لا بىر سىزىقنى خۇاكخېنا سىمۋۇل قىلىشىمۇ ئىلمىي ئەمەس،
پۇقرالار ئۇنى بىر كالتەككە، ھەتتاسۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئالتۇن
كالتىكىگە ئوخشىتىپ قېلىشى مۇمكىن» دېدىم. ئۇنىڭدىن باش-
قا مەن يەنە كۆپلىگەن سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ئۆزۈمنىڭ
سۆزىنى قوللاپ چىقتىم. ئۇ: «بۇ بىر مەسىلە ئىكەن، بەزىلەر
بۇ نۇسخىنى ئىشلىتىشنى ناھايىتى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ» دې-
دى ھەمدە ئۇنىڭ بىر مۇنچە سەۋەبلىرىنى كۆرسىتىپ، «مەن،
يەنە كۆپچىلىك بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ باقاي» دەپ جاۋاب
بەردى. 2 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ 50 ـ 40 ئادەمنى چا-
قىرتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار. قارىسام ئۇلار مەدەنىيەت

خادىملىرى، رەسساملار، سەنئەتكارلار ئىكەن. ئارىسىدا
مەنلا ئەسكەرئىكەنمەن. ماۋجۇشى ئالدى بىلەن مەسىلىنى
ئوتتۇرىغا قويۇپ بۇ نۇسخىنىڭ يېتەرسىز تەرىپىنى
سۆزلىگەندىن كېيىن، «مېنىڭچە چوڭ يىغىندا بىر سىزىقلىق
نۇسخىغا قارشى تۇرىدىغانلار پەقەت $\frac{1}{4}$ ياكى $\frac{1}{3}$ قىسمىنى
ئىگىلىشى مۇمكىن، $\frac{4}{3}$ ياكى $\frac{2}{3}$ قىسىم كىشىلەر قوللىساما-
قۇللىساق بولىدۇ. لېكىن بۇنداق قىلساق قانائەتلىنەرلىك
بولمايدۇ، شۇڭا بىز ھەممەيلەن بىرەك ماقۇل كۆرىدىغان
نۇسخىدىن بىرنى تاللىساق ئويلاپ كۆرسەڭلار»
دەپ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ تارقىتىلغان پايدە-
لىنىش ماتېرىيالىدىكى 36 ـ نومۇرلۇق نۇسخىنى ئېچىپ يول-
داشلارنىڭ كۆزۈپ بېقىشىغا سۇندى. ئۇ دەل ھازىرقى 5
يولتۇزلۇق قىزىل بايراق بولۇپ، ئۇنى بۇ قانداق ئىكەن؟
دەپ سورىدى مەن ئالدى بىلەن قوللايدىغانلىقىمنى
بىلدۈردۇم. كۆپچىلىكمۇ تەڭلا: ياخشى دېيىشتى.
پەقەت 3 كىشى باشقىچە پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ:
«بۇ 4 يۇلتۇز ئىشچى دېخان، ئۇششاق بۇرژۇئازىيە ۋەكىل-
لىي بۇرژۇئازىيىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئەگەر كەلگۈسىدە سوت-
سىيالىزمغا قەدەم قويساق كەينىدىكى 2 سىنىپ يوقىلىدۇ.
ئۇ چاغدا دۆلەت بايرىقىنى يەنە ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلە-
دۇ ـ ئەمەسمۇ؟ دېدى. مەن ئويلاپ قارىسام بۇمۇ بىر مە-
سىلە ئىكەن. ماۋجۇشى ناھايىتى چاققانلىق بىلەن: «چۈشەندۈرۈ
شنى ئۆزگەرتسەك قانداق؟ 4 يۇلتۇزنى 4 سىنىپنىڭ سىمۋۇ-
لى دېمەي، 5 يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراقنى جۇڭگو خەلقىنىڭ
ئىنقىلابىي بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنىڭ سىمۋولى دەيلى» دېدى، كۆپچە-
لىك ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى.
چوڭ يىغىندىمۇ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ھالدا ماقۇللاندى. ئەس-

لىدە $\frac{2}{3}$ ياكى $\frac{3}{4}$ قىسىم كىشىلەر قوشۇلسا كۆپ سانلىق
ھېسابلىناتتى. نېمە ئۈچۈن ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ پىكـ
رىنىمۇ ئېتىبار بېرىلىدۇ؟ دېمەك بۇ دېموكراتىك روھتۇرا
10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەركىزىي خەلق
ھۆكۈمىتى ئەزالىرىنىڭ 1 ـ قېتىملىق يىغىنى ئېچىلىپ، سىرتـ
قا ئېلان قىلىنىدىغان ئاخبارات قارار قىلىنماقچى ئىدى، ئۇـ
نىڭدا مۇنداق بىر قانچە جۈملە سۆز بار ئىدى: «ماۋزېـ
دۇڭ رەئىسلىككە سايلاندى، جۇدې، لىيۇشاۋچى، سۇڭ چىڭـ
لىڭ، لى جىشېن، جاڭ لەن، گاۋگاڭ مۇئاۋىن رەئىـ
لىككە سايلاندى، يەنە 56 نەپەر ھەيئەت ئەزا سايلاپ چـ
قىلدى.» ئاخباراتنىڭ تېكىستى بېسىپ تەييار قىلىنغان بۇـ
لۇپ، بىر دەمدىن كېيىنلا تىيەنئەنمىنىڭ جۇڭخۇا خەلق
جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىدا ئېـ
لان قىلىناتتى، ھېلىمۇ ياخشى لى لىسەن ئەپەندى مېنىڭ ئوڭ
يېنىمدا ئولتۇرغان ئىكەن، مەن ئۇنىڭدىن «بۇنداق سۆزئىشـ
لىتىلسە ياخشى بولماسمىكىن؟» دەپ سورىدىم، ئۇ «قانداق
مەسىلە بار؟» دەپ سورىدى. مەن «56 نەپەر ئەزا بار دېـ
يىلسە بۇ سۆز بەك ئاددىي بولۇپ قالماسمۇ؟ رەسمىي ئاخـ
بارات بولغاندىكىن، نىمشكە بارلىق ئەزالارنىڭ ئىسمى يېزىلما
يدۇ؟» دېدىم. ئۇ «توغرا» دېدى. مەن: «سىزدەپ باقمىسىز، دېدىم
ئۇسسۇلنىڭ دېگىنىمىزياخشى» دېدى، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ بۇمەسـ
لىنى ئوتتۇرىغا قويىۋىدىم. ماۋجۇشى دەرھال قوشۇلىدىغانلىقىنى
بىلدۈرۈپ، بولىدۇ، 56 نەپەر ھەيئەت ئەزانىڭ ئىسمىنى يازساق
بېزىنىڭ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ قۇدرەتىنى نامايەندە
قىلىدۇ، دېدى. كۆپچىلىك ئۇنى ئاڭلاپ چاۋاك چېلىشتى.
مەن پەقەت مۇنداقلا بىر» ئىككى مىسال ئېلىپ كۆرسەتـ
تىم، يەنە باشقا پاكىتلار ناھايىتى كۆپ. بۇ مىسالىلاردىن ماۋـ

جۇشى ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ دېموكراتىك
روھىنى كۆرسىتىدىغان بولىدۇ. بۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى
دوستلارغا ئېھتىمال ئادەتتىكى ئىشتەك بىلىنىشى مۇمكىن.
لېكىن بىز ھەقىقەتكە قايىتقان قېسىملاردىكىلەر ئۈچۈن تولۇق
چۈشىنىشىمىز، تونۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ھەممە
ئىشتا خاتىرجەم بولالايمىز.

بېيجىڭدا كۆرگەن ئىشلىرىم ناھايىتى كۆپ بولغاچقا، ئۇـ
نى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن، ھازىر ئۇرۇمچىگە
كەلگەندىن كېيىن كۆرگەنلىرىمنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتەيـ
6 ـ كۈنى مەن ھەقىقەتكە قايىتقان قېسىملار ۋە ئورگان
كادىرلىرىغا بىر قېتىم سۆز قىلغان ئىدىم. مۇئاۋىن باش قوـ
ماندان پېڭ دېخۇەي ۋە قوماندان ۋاڭ جېن ئوبدان سۆزلـ
دىڭىز، ئۇنى ئېلان قىلىش كېرەك دېدى. مەنمۇ ئۇـ
نى رەتلەپ گېزىتتە ئېلان قىلماقچى ياكى كىچىك كىتابچە
قىلىپ بېسىپ كۆپچىلىككە تەقدىم قىلماقچىمەن، بولۇپمۇ
جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارنىڭ تەنقىت ۋە تۆزۈتۈش
بېرىشىنى سورايمەن. ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەنلىرىمنى بۇگۈن
تەكرارلىمايمەن، بۇگۈن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم كۆپ
چىلىكتىكى كونا ئاڭ، كونا ئىدىيە، كونا قاراش جەھەتلەرـ
دىكى مەسىلىلەر.

ئالدى بىلەن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم، ھازىرقـ
لەت ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا نىسبەتەن، گومىنـ
داڭ پارتىيىسى بىستېمىسىدىكى پارتىيە ئەزالىرى ياكى
كادىرلاردا بىز مەغلۇپ بولمىدۇق دېگەن ئورتاق تونۇش جەزـ
مەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. سەنمىنجۇيى ۋە ئىنقىلابنى ئېلىپ
ئېيتساقمۇ، بىز يەنىلا غەلىبە قىلدۇق. ئېھتىمال بەزىلەر ھاـ
زىر: «نۆۋەتتە ئىككى پارتىيىنىڭ ئېلىشىشىدا كومپارتىيە
غەلىبە قىلدى. گومىنداڭ مەغلۇپ بولدى.» دەپ ئويلاۋاتـ

قاندۇر، ياكى شۇنداق دېگۈسى بادۇر. بۇنداق قاراش خاتا! مۇتلەق خاتا! ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەن سۆزۈمدە بۇ توغرىدا ئانچە ـ مۇنچە توختالغان ئىدىم. ئەگەر گومىنداڭنىڭ ئۆز مەنپەئەتىدىن ئېلىپ ئېيتساق، گومىنداڭ ھەقىقەتەن مۇ ئال لىقاچان مەغلۇپ بولۇپ بولغان بولىدۇ. لېكىن ئىنقىلاب نۇقتىسىنەزىرىدىن ئېلىپ ئېيتساق بىز مەغلۇپ بولمىدۇق ـــ بەلكى غەلىبە قىلدۇق. نېمە ئۈچۈن؟ بىز ئالدى بىلەن، گومىنداڭ نېمىنى كۆزلەيدۇ؟ دەپ سوراپ باقايلى. ئۇ ئىنقىلابنى، ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى كۆزلەيتتى. لېكىن ئۇ، گومىنداڭ ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئەكسىلىنقىلابىيلىشىپ كەتتى، سەنمىنجۇيىنغا قارشى تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بىز ئىنقىلابنى مەغلۇپ بولدى دېسەك بولىدۇ. ھازىرقى ئۆزگىرىش كە نىسبەتەن بىز جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئىنقىلابىي ئىكەنلىكىنى، خەلقنى كۆزلەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنمىنجۇيىنىڭ ئاساسلىق نۇقتىلىرىغا مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم. بىزگە ئاھايىتى ئېنىققى، بىز ئەكسىلئىنقىلابىي يولدىن ئىنقىلابىي يولغا قەدەم قويدۇق. سەنمىنجۇيىنغا قارشى تۇرىدىغان لاگىردىن سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا باراۋەر بولغان لاگىرغا يۆتكەلدۇق. نېمە ئۈچۈن مەغلۇپ بولدۇق؟ بىز ئويغىنىشىمىز لازىم! بۇ دەل بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىسى! شۇنداقلا سەنمىنجۇيىنىڭ غەلىبىسى ھېسابلىنىدۇ!

جۇڭگو ـ سوۋېت ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتىنى توغرىسىدا بەزىلەردە بەزىبىر خاتا كۆزقاراشلار بولۇپ، ئۇلار «شىنجاڭدا ئۇرۇش بولىدىغان بولسا، سوۋېت ئىتتىپاقى قانداق قىلىشتىن ئىبارەت ئۆزىنىڭ تاريخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش جەريانىدا مىللەتنى بىللەن بىللە كۈچ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ ئىشلىشنى ئۈمىد قىلمەن. تەقدىر ئۆزۈمنىڭ ئورۇنلاپ بولالمىغانلىقىمنى

سى شىنجاڭغا كىرىدىغان بولسا، شىنجاڭ يەنىلا جۇڭگونىڭ زېمىنى بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى خالايمىز» دەپ قارىغان. بۇنداق قاراش خاتا! پۈتۈنلەي خاتا! سوۋېتنىڭ جۇڭگوغا قارىتا ھېچقانداق زېمىن تەلەپ قىلىش غەرىزى يوق، جۇڭگو ـ سوۋېتتىن ئىبارەت ئىككى دۆلەتتىكى ئىككى چوڭ مىللەتنىڭ مۇناسىۋىتى يېقىن بولۇشى كېرەك. بولۇپمۇ بۇندىن كېيىن ئىككى دۆلەتنىڭ مەنپەئەتى پۈتۈنلەي بىردەك بولۇشى لازىم. بولۇپمۇ شىنجاڭدا مىللەت، تارىخ، جۇغراپىيە، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتلىرىدە ئايرىۋېتىشكە بولمايدىغان مۇناسىۋەت شەكىللەنگەن. جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇقى ھازىر باشلانغان بولماستىن، بەلكى روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىي مەزگىلىدىلا باشلانغان. بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىنقىلابىي ئۇستازىمىز سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ئۆز ۋاقتىدا: «جۇڭگو گەرچە ئىنقىلابنى بۇرۇنراق باشلىغان بولسىمۇ لېكىن يەنىلا روسىيىنى ئۆزىگە ئۇستاز قىلىشى لازىم» دېگەن ئىدى. 1924 ـ يىلى گومىنداڭنىڭ بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدىن كېيىن، روسىيە بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش، ئىشچى ـ دېھقانلارنى يولىشتىن ئىبارەت ئۇچ چوڭ سىياسەت ماقۇللانغان ئىدى. سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ۋاپات بولۇش ئالدىدا: سوۋېت ئىتتىپاقىغا يوللانغان ۋەسىيەتنامىسىدە مۇنۇلارنى تېخىمۇ تەنتەنىلىك بىلەن بايان قىلغان:

«..... مېنىڭ قالدۇرۇپ قويغىنىم گومىنداڭ بولدى. مەن گومىنداڭنىڭ جاھانگىرلىك تۈزۈمىدىن جۇڭگونى ۋە ياشقا تاجاۋۇزچىلىققا ئۇچرىغان ئەللەرنى ئازاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش جەريانىدا مىللەتنى بىللە كۈچ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ ئىشلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. تەقدىر ئۆزۈمنىڭ ئورۇنلاپ بولالمىغانلىقىنى

للرمىنى ــ گومىنداڭىزمغا سادىق ۋە ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ مېنىڭ ھەقىقىي دوستلىرىمنى تەشكىللىيەلەيدىغان كىشىلەر- گە تاپشۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. مەن گومىنداڭنىڭ مىللىي ئىنقىلابىي ھەربىكەتلەر ۋە خىزمەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگو- نى جاھانگىرلىكنىڭ جۇڭگوغا تاڭغان يېرىم مۇستەملىكە ھالـ- تىدىن ۋە ئۇنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى جېكىلىدىم. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، گومىنداڭنىڭ داۋاملىق سىلەر بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشىنى بۈيرۇدۇم. مەن ھۆكۈمىتىڭ- لارنىڭ بۇرۇنقىدەكلا بىزگە ياردەم بېرىپ تۇرمىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل.

قەدىرلىك يولداشلار، سىلەر بىلەن ۋىدالىشىۋاتقان پەيتتە ئۆزۈمنىڭ قىزغىن ئارزۇ - ئىستەكلىرىنى ئىزھار قىلىمەن. پات ئارىدا تاڭ يورۇيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇ چاغدا ياخشى دوستىمىز تەۋەلىكەر ئىتتىپاقىنىڭ ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ گۇللەنگەن، مۇستەقىل جۇڭگونى قىزغىن قارشى ئالىدىغان- لىقىغا ئىشىنىمەن.....»

بۇ نېمە دېگەن كۆچلۈك ۋە سەمىمىي ئىستەك! ۋەسىيەت- نامىدە يەنە: «چوقۇم خەلق ئاممىسىنى ئويغىتىپ، دۇنيادە- كى بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرىدىغان مىللەتلەر بىلەن بىرلىشىپ ئورتاق كۈرەش قىلىڭلار!» دەپ يەنمۇ سەمىمـ- لىك بىلەن تاپىلىغان. شۇ چاغدىكى جۇڭگو، جاھانگىرلار- نىڭ قورشاۋىدا تۇرۇۋاتقاچقا، سۆۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن باشقا ئىككىنچى بىر دۆلەت بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرمىگەن. كۆپچىلىك شۇنى چۈشەنەتتى، جۇڭگو بىلەن سۆۋېتنىڭ يېقىن ئۇتۇشى مۇقەررەر ھەم زۆرۈر ئىش. شۇڭا ھەرگىزمۇ رەسمىي كۆزىنەك بىلەن شەيئىلەرنى كۆزەتمەس- لىكىمىز لازىم. بولمىسا بىز قاتتىق خاتالىشىپ كېتىمىز. بىز سۆۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئوخشاش، مەنپەئەتىمىز بىر-

دەك. شۇڭا بىز ئىككى چوڭ دۆلەت سەمىمىلىك بىلەن قول- نى - قولغا تۇتۇشۇپ دۇنيا تىنچلىقى ئۈچۈن ئورتاق كۈ- رەش قىلىشىمىز لازىم. يەنە بىر قېتىم ئارقىغا چېكىنىپ سۆزلەيدىغان بولساق، بۇرۇن سۆۋېتلەر ئىتتىپاقى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە گۇمانلىنىش، ئېتىلىپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كەلگەن ئىدى. ھازىر بۇلسا كومۇ- نىستىك پارتىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتكە سەمىمـ- لىك بىلەن ياردەم بېرىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇنى دۆلەت مەيدانىدىن ئېلىپ ئېيتساق، بىزنىڭ سۈن جۇڭشەن ئەپەندى قالدۇرغان سۆۋېت بىلەن بىرلىشىش سـ- ياسىتىنىڭ بۇگۈنكى كۈندە پۈتۈنلەي ئەمەلگە ئېشىپ ئۇنۋەـ- گە ئېرىشكەنلىكىنى چۈشەندۈرمىدۇ، بىز رازى بولمايدىغان يەنە نېمە بار؟

دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسى بۇـ- لۇپمۇ شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىگە كەلسەك، بىزى كىشـ- لەردە باشتىن - ئاخىر بۇ توغرىدا توغرا كۆزقاراش تۇر- غۇزۇلغىنى يوق. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغان بولساق، يېقىندا مىللىي ئارمىيىنىڭ ئۇرۇمچىگە كەلگىنىنى كۆرۈپ، پەزىلەر: «ئۇلار نوچىلىق قىلغىلى تۇردى، گىدىيىشىپ كېتىۋاتىدۇ!» دېيىشىپ، نارازى بولۇشماقتا. بۇنداق قاراشلار خاتا! تامـ- مەن خاتا! بۇرۇن بىز ئېلان قىلغان سۆزلەردە مۇنداق دەپ ئالاھىدە كۆرسەتكەن ئىدۇق: بۇرۇن سابىق مەركىزىي ھۆ- كۈمەتنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشتىكى سىياسەتلىرىنىڭ ھەـ- مىسى خاتا بولغان، ئۇلار پويسۇندۇرغۇچى قىياپىتىدە ئوتتۇـ- رىغا چىقىپ، ھەممە تەرەپتىن زۇلۇم بىلەن ئېكسـ- پىلاتاتسىيە قىلىپ كەلگەنلىكتىن، ھەدىسە توپىلاڭ ۋە چاتاق چىقىپ، خەلقلەر كۈن كەچۈرەلمەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. بىز شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، بىز قىلچە

ئىككىلەنمەستىن تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزۈتۈپ، تارىخ
تىكى جىنايىتىمىزنى يۇيىشىمىز لازىم! بۇ بىزنىڭ مەسئۇ-
لىيىتىمىز، بىز يەنە جاھانگىرلارنىڭ مۇستەملىكىچىلىك پو-
زىتسىيىسى بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىگە مۇ-
ئامىلە قىلامدۇق؟ دەۋر ئۆزگىرىپ بۇگۈنگە كەلگەندە، ئاز
سانلىق مىللەتلەر ئورنىدىن دەس تۇرمىسا بولامدۇ؟ ياكى
يەنىلا ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنمىشى كېرەكمۇ؟ ئەگەر بۇنداق ئوي-
لايدىغان بولساق، ئۇ ھالدا بىز يۇزدە - يۇز چوڭ مىللەت-
چىلىك قىلغان ۋە جاھانگىر بولغان بولىمىز! بىز ئۇلارغا
يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنى ئورنىدىن دەس
تۇرغۇزۇشىمىز لازىم. بۇ چوڭ ئاكتىلىق ئوروندا تۇرغان خەت-
رۇلارنىڭ ئۇلارغا تۇتۇشىغا تېگىشلىك پوزىتسىيىسى. ئۆزە-
نى چوڭ تۇتۇپ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كۆزگە ئىلماسلىق-
تەك قاراشلار مۇتلەق خاتا، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن،
بىز يەنە «بىز شۇنچە يىل ئىنقىلاب قىلىپ، يەنىلا خىتاي-
لارنى چىللاپ كەپتۇق!»، «باش ئاغرىقى ئەمدىلا بىر ئاز
پەسەيسە، يەنە بىر مۇنچە باش ئاغرىقى كەلدى!» دەيدىغان
سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالدۇق، بۇ تار مىللەتچىلىك كۆز قا-
رىشى بولۇپ، بۇمۇ خاتا. لېكىن بۇنداق خاتا قاراشلارنى
ئاساسەن يەنىلا تارىختىكى خاتالىقلار كەلتۈرۈپ چىقارغان.
شۇڭا ئاكا بولغۇچىلار ئۇلارنى ئەپۇ قىلىشىمىز لازىم! بۇ-
رۇن تىنچلىق ماددىسىدا دۆلەت ئارمىيىسى ئىلى، تارباـ
غاتاي، ئالتاي رايونلىرىدىكى چېگرىغا بېرىپ تۇرىدۇ دەپ
بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بازالمىغان ئىدىغۇ؟ ھازىر مۇ-
ئاۋىن باش قوماندان پېكىن دېخۇەي بىلەن، قوماندان ۋاڭ-
جېن ئازادلىق ئارمىيىنى ئاشۇ تەرەپكە ئەۋەتىمىز دېۋىدى،
ئۇلار شەرتسىز قوبۇل قىلدى. ئۇچ ۋىلايەتتىكى مىللىي قە-
سىملارمۇ ئورۇمچىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. يەنە باشقا رايون-

لارغا بېرىشقا توغرا كەلسىمۇ ئۇنىڭدىن مەسلە چىقمايدۇ.
ھازىر ھاكىمىيەتنىڭ ماھىيىتى ئۆزگەردى. بۇرۇنقى نېگىز-
لىك زىددىيەتلەر ھازىر مەۋجۇت ئەمەس، شىنجاڭدىكى ھەر
مىللەت خەلقلىرى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلارغا ئوخشاش
باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، دوستانىلىق ئاساستا ھەمكارلىشىشى
لازىم. بۇرۇنقى بارلىق ئۇقۇشماسلىق ۋە ئاداۋەتلەر ئۆزۈل-
كېسىل تۈگىتىلىشى، چوڭ مىللەتچىلىك ۋە تارمىللەتچىلىك
ئىدىيىلىرىمۇ يەنە ساقلانماسلىقى كېرەك!

بۇ ئىشنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا،
بىز ئۆزىمىزدىكى كونا ئىدىيىلەرنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ
چىقىشىمىز لازىم. مەسىلەن، گومىنداڭ دېگەن بۇئىسمىنى ئالىدىغان
بولساق، ئۇسېپسېپ كەتتى! ئۆتارىخ تەرىپىدىن
ئىنكار قىلىندى، خەلق ئۇنى ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى. بىزيەنە بەزىلەر
ئۇنىڭغا تارتىشما سىلىقمىز كېرەك. ئاڭلىساق بەزىلەر ھازىر يەنە
قىسمىلار ئىچىدە تەتۇرتەشۇنچى تارقىتىپ: بىزيەنىلا گومىنداڭچىلار مىز
يەنىلا گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسىمىز، يەنىلا گومىنداڭنىڭ
قىسمىمىز دېيىشۇبتىپتۇ. بۇخىل ئىدىيە خاتا بولۇپلا قالماي
يەنە ئۇ ئەكسىيەتچىلىك! بىز ئويغىنىشىمىز، بۇنداق ئەكسى-
يەتچىل تەشۋىقاتلاردىن ساقلىنىشىمىز لازىم. مەن تۇنۇگۈن
قوماندان ۋاڭ جېن بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، ھەقىقەتكە قايىت-
قان قىسمىلاردىكى ئوفتسېر - جەڭچىلەرنىڭ ياخشىراق
ئۆگىنىپ، ئۆزلىرىنى ياخشىراق ئۆزگەرتىشىنى، شەرت -
شارائىت ھازىرلاپ كەلگۈسىدە جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيە-
سىنىڭ ئەزاسى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشتۇق. مەن سىلەرنى
تەبرىكلەيمەن، سىلەرنىڭ كەلگۈسى ئىشقىبالىڭلارنى تەبرىك-
لەيمەن. ھازىر ئازادلىق ئارمىيىدىكى ئوفتسېرلەرنىڭ ھەم-
مىسى دېگۈدەك كومپارتىيە ئەزاسى، جەڭچىلەرنىڭ 30% تى
پارتىيىلىك ئىكەن، سىلەرمۇ ئۆزگەرتىپ تەشكىلىنىڭدىن

كېيىن ماهىيەت جەھەتتە ھەقىقىي ئازادلىق ئارمىيىگە ئايلىنىسىلەر، تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغانلا بولساڭلار كومپارتىيە ئەزاسى بولالايسىلەر. كومپارتىيە ئەزاسى بولۇش شەرەپلىك ئىش، كۆپچىلىك مۇشۇنداق پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە!

ھازىر ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملاردا خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇغان ساۋاقداشلار ناھايىتى كۆپ. خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنى نېمە ئۈچۈن قۇرۇلغان؟ ئۇنى سۈن جۇڭشەن ئەپەندى ئىنقىلاب كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلەرنى قۇرۇش مەقسىتىدە قۇرغان. ئۇ نېمىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ ئۇ ئىنقىلابقا، خەلقنىڭ ئىنقىلابىي كۈچلىرىگە ۋەكىللىك قىلاتتى. لېكىن ھازىر بىرمۇنچە كىشىلەر ئۇنىڭغا توماقلا قارايدىغان، ئۇنى بىر تەشكىلات ھەتتا گۇرۇھ دەپ ھېسابلايدىغان بولدى. بۇ فېئودالىق ئىدىيە نىڭ ساقىندىسى. ھازىر بىزنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇشىمىز قايسىبىر تەشكىلات ياكى سىستېما ئۈچۈن بولماستىن بەلكى ئىنقىلاب ۋە خەلق ئۈچۈندۇر. ھازىر بىزدە ھەرگىزمۇ ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتى ۋە ھېسسىياتى بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي ھېسسىياتلا بار. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغا بولساق، يېقىندا قۇمۇل، قارا شەھەر، تۇرپان، بۈگۈر، كۇچار قاتارلىق جايلاردا ئۇت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، ياسۇنچىلىق قىلمىشتەك ئىپلاس ۋەقەلەر يۈز بەردى، بۇنىڭغا يول كۆرسەتكەنلەر ئىچىدە خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنىڭ ساۋاقداشلىرى يوق دېيەرلىكتۇ. سەۋەبى ئۇلارنى ساۋاقداش دەپ ھېسابلاپ ئۇلارغا يول قويامسىلەر؟

مەن ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن يەنە كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا: بىرى ئۇستاز بولسۇن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى

ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتى، يەنە بىرى باشلىق بىلەن قول ئاستىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت مەۋجۇت. لېكىن مەن بۈگۈن شۇنى تەكىتلىمەكچىمەنكى: بۇرۇنقى مۇناسىۋەت كونا مۇناسىۋەت بولغاچقا، ھازىردىن باشلاپ ئۇ مەۋجۇت ئەمەس. ئەلۋەتتە بۇنداق كېيىن يېڭى ئىنقىلابىي مۇھىتتا پەقەت ئىنقىلابىي مۇناسىۋەتلا بولىدۇ.

مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ كۆپچىلىكنى يوقلاپ كەلدىم. بۇنىڭدا باشقا مەقسەت يوق. چۈنكى بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازات بولۇشى قانداقلا بولمىسۇن ماڭا بىر ئاز تەسىر قىلدى. كۆپچىلىك ئۆزگىرىش ياساشنىڭ ئالدى - كەينىدە ھېسسىيات جەھەتتە ئارىسالدا بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش تەس. مەن بۇ قېتىم مەنسۇي جەھەتتىكى ئازرۇيۇمنى ئېپادىلەش ئۈچۈن كەلدىم. يولداشلارنىڭ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي ئۆگىنىپ، تىرىشىپ ئىدىيە ئۆزگەرتىپ، قىسىملارنى ماھىيەت جەھەتتىن ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە، ئۆزىمىزنى لايىقەتلىك جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ئەزاسىغا ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم.

سەلبىي تەرەپتە، مەن ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملاردىكى يولداشلارنىڭ بارلىق كونا ئاڭ، كونا ئىدىيە ۋە قاراشلارنى چىقىرىپ تاشلىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن. ئىنجابىي تەرەپتە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى دوستلارنىڭ ئۇلارغا ئوخشاش قاراپ، ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ھەقىقەتكە قايىتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ۋە ئالغا يېتەكلەش مۇمكىن ھەمدە ئۇ ئۇنچۇالا قىيىن ئىشمۇ ئەمەس. بۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومىدىكى يولداش قىسىملارنى شەرقىي شىنجاڭدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا ئېلىپ كېتىۋاتقان

دا ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلاتىدا يەكۈنلىگەن. ئۇنىڭدا كۆپلىگەن مەسىلە لەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، كۆپلىگەن پاكىتلار كۆرسىتىلگەن، كۆپلىگەن تەكلىپ ۋە پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇلار ئوبيېكتىپ ھەم سەممىي پوزىتسىيە بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارغا توغرا باھا بەرگەن جايلىرى مۇ، ئانچە مۇۋاپىق باھا بەرمىگەن جايلىرىمۇ بار، لېكىن توغ را بىلەن خاتانى قارا قويۇقلا ئارىلاشتۇرۇپ قارىماسىتىن، بەل كى ناھايىتى ئېنىق ئايرىغان. ھازىر مەن ئۇنىڭدىكى بىر- نەچچە ئابزاسنى ئوقۇپ ئۆتىمەن:

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلار ئارىسىدا، ئازادلىق ئارمى يىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلىدىغانلار ناھايىتى كۆپ. بىرمۇن چە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنى يات كۆرمەكلار، بىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش روھىنى ئىپادىلىدى.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارنى ئومۇمىي جەھەتتىن ئېلىپ قارىغاندا، ئۇلار ئالغا بېسىش يولىدا مېڭىۋاتىدۇ. بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەق قەتكە قايتقان قىسمىلارنى ئۆزگەرتىشتە قىينىچىلىق بولىدۇ لېكىن ئانچىۋالا قىينىمۇ ئەمەس.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلار ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ ساندىكى ئوفىتسېرلەر خېجىل بولغان ھالدا: بىز خەلق ئالدىدا ناماقۇل، خاتالىقىمىزنى قەتئىي تۈزۈتۈپ، بۇندىن كېيىن يەنە بۇنداق ئىشلارنى سادىر قىلماسلىققا كاپالەت بېرىمىز!» دېيىشتى.

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ھەق قەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار. ئۇلار ھەق قەتكە قايتقان قىسمىلاردىكى ئوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇ-

لاش، باسقۇنچىلىق قىلمىشلارنى ئۈزۈل - كېسىل ئۆزگەرتكەنىدىلا، ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايە لانغىلى بولىدۇ دەپ قارايدۇ.»

دوكلاتتا يەنە تۆۋەندىكىدەك ئىجابىي كونكرېت پىكىر- لەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان:

خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەقىقەتكە قايت- قان قىسمىلارنى ئۆزگەرتىشتە قىينىچىلىق بولىدۇ، لېكىن ئانچىۋالا قىينىمۇ ئەمەس. ئىتتىپاقلىشىش خىزمىتىدە، تەجرى- بىلىرىمىزگە ئاساسلىنىپ تۇرۇپ تۆۋەندىكى بىر قانچە مەسىلە گە دىققەت قىلىش زۆرۈر:

1. باشلىقلار مەسئۇل بولۇپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىم لارغا بولغان تەشۋىقات خىزمىتىگە بىۋاسىتە قاتنىشىشى ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشى ھەمدە قىسمىلاردىكى ھەممە كە شىنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارغا تەشۋىق قىلىش پائا- لىيىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش، ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارغا يېقىنلىشىشنى ۋە ئۇلارغا يېقىنلاشسىمۇ سۆزلىشىش نى خالىمايدىغان ئەھۋاللارنى تۈگىتىشى كېرەك.

2. بىز ئەلۋەتتە كەڭ ئەسكەرلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىمىز، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە ئوفىتسېرلەر بىلەن ئىتتىپاقلى- شىشقىمۇ سەل قارىماسلىقىمىز لازىم. بىزنىڭ قىسمىلىرىمىز- دىكى ئايرىم يولداشلار ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېرلەرنىڭ يېنىغا مەزگىلىدە يەنىلا تۆرەدە ئولتۇرۇۋاتقانلىقى ۋە سۆزلە- ۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە نارازى بولۇشۇپ: بىز شۇنچە يىل ئىنقىلاب قىلغان ئىدۇق، شۇنداقلا ئىش ئىكەنغۇ، ئۇلار بىز- دەكىلا گىدىيىۋېلىشتى! دېيىشمەكتە. بىز بۇ خىل ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان تار خاھىشنى جەزمەن تۈگىتىشىمىز لازىم.

3. كۆڭلىگە تېگىدىغان سۆزلەرنىڭ بەزىلىرىنى چوقۇم قىلىش كېرەك، بەزىلىرىنى قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

بەزىلەر، سىلەر جياك جيېشى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى دېمەكلار، بولمىسا باشقىلارنىڭ كۆكلىمگە تېگىدۇ دەۋاتىدۇ، لېكىن بىز ئۇنى داۋاملىق دەيمىز، چۈنكى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ كۆكلىمگە تېگىش زۆرۈر. 4 - دېۋىزىيىنىڭ ئوپىرا ئۆمىگى باي ناھىيىسىدە 193 - پولكقا ئويۇن قويۇۋاتقاندا، شىنجاڭغا يۇرۇش قىلايلى دېگەن بىر ناخشىنى ئېيتقان، بىر كۆپلەپتىدا: نەيزىنى بەتلەپ، باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرلەپ، ۋەھشى خۇزۇكنەن، مابۇفاڭ باندىتلىرىنى يوقىتايلى! دېگەن سۆزلەر بولۇپ، 193 - پولكنىڭ پولكوۋنىكى گۈك مىڭمىن ۋە بىر قىسىم ئوفىتسېر - جەڭچىلەر بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ناھايىتى ئۇيسال ئىھتىلغا چۈشۈپ قالغان. شۇڭا كۆكلىمگە تېگىدىغان بۇنداق سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. چۈنكى بۇ ناخشىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن تۇرسا، ئۇنى ھازىر ئوقۇپ، پۈتكۈل ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا تەككۈزۈش يارىمايدۇ!

4. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار بىلەن بىللە تۇرغاندا ئورۇنسىز تەكەللۇپ قىلىش ھاجەتسىز. لېكىن ئادەتتىكى ئادىمگەرچىلىك ۋە ئەدەب - قائىدىنى ئەلۋەتتە بىلىش كېرەك. بەزى يولداشلار باشقىلارنىڭ نامىنى ئاتاشنى، سۆز قىلىشنى ئۇقمايدۇ. مەسىلەن: باشقىلاردىن ئۆيلىرى نەدە؟ ئىسمى - شەرىپلىرى نىمىكەن؟ دەپ سوراشنى ئۇقمايدۇ. بىرسى كەلسە، ئولتۇرۇڭ دېمەيدۇ، كەتمەكچى بولسا ئۇزىتىپ قويۇشنى ئۇقمايدۇ. 12 - پولكتىكى بىر مۇئاۋىن باتالیون كوماندىرى ئاشپۇزۇلغا تاماق يېگىلى بېرىپ، ئاشپۇزۇلدا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئىككى ئوفىتسېرىنى ئۇچراتىپ قاپتۇ. ئۇلار بۇنىڭغا ئورۇن بوشتىپ تاماقتا تەكلىپ قىپتۇ، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن

ئۇلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن پۇلنىڭ ھەممىسىنى تۆلىمەكچى بولۇپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى مۇئاۋىن باتالیون كوماندىرى: سىلەر ئۆزۈڭلەرنىڭكىنى تاپشۇرۇڭلار، مەنمۇ شۇنداق قىلاي دېگەن. كۆپچىلىك: سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى قارشى ئالمىز دېسە، ئۇ قارشى ئالغۇلار بولسا، نېمىشقا ئاپتوموبىل ئەۋەتمەيدىكەن؟ دېگەن.

يۇقىرىدىكى بۇ سۆزلەر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئازادلىق ئارمىيىگە قىلغان سەممىي مۇراجىئىتى بولىدۇ. ئۇلار «بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنىڭ يات كۆرمەكلار، بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز» دەۋاتىدۇ، ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ: «ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئومۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، ئۇلار ئالغا بېسىش يولىغا ماڭىدۇ، خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزدىن قارىغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىينىچىلىق بار، لېكىن ئۇنچىۋالا قىينىمۇ ئەمەس.» دەپ پۈزۈتسىيە بىلدۈرىۋاتىدۇ. گېنېرال ۋاك جېن ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسىدا قىلغان دوكلاتىدىمۇ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشكە بولغان ئىشەنچىسىنى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدى. بىر قىسمى ئۆزگىرىشنى خالايدۇ، بىر قىسمىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ. شۇڭا ئىنتىپاقلىشىش، ھەمكارلىشىشتا مەسىلە چىقمايدۇ. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئاز ساندىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئوت قويۇش، ئولتۇرۇش، بۇلاش، باسقۇنچىلىق قىلىشىغا ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، ھەلقىمە يوز كېلەلمەيمىز، ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرمىسەك، ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالمايمىز دەپ قارايدۇ، بۇ ئونجىدانى سۆز بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن كۆپ ساندىكى ئوفىتسېرلەرنىڭ ئويغانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ

ئىغارلار ۋە ئاكتىپلار، دەل ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلارنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قارىشىدىكى مۇھىم بىر ئامىل ھېسابلىنىدۇ. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە بىرلىنچى بىكىتۈەن بولدى، ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلارمۇ پات - ئارىدا 22 - بىكىتۈەن قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلارمۇ تەڭلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ كېتىدۇ يەنى «بىر ئائىلە كىشىلىرى» بولۇپ قالىدۇ. مەن ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارنىڭ ئالدىن بىلگۈچى — ئالدىن سەزگۈچى ئورۇندا تۇرۇپ، ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلاردىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە پۈتۈن كۈچى بىلەن يارەم بېرىشنى سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن. يارەم بېرىش ئۇسۇلى توغرىسىدا، يۇقىرىدىكى دوكلاتتا تۆت مەسىلە بايان قىلىنىدى ھەمدە بىرمۇنچە پاكىتلار كۆرسىتىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى دوكلات بەرگۈچى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن تەجرىبىلەر بولۇپ، ئۇ كۆپچىلىكنىڭ پايدىلىنىشىغا ئەرزىيدۇ. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە ناھايىتى كۆپ قىممەتلىك پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ھازىر ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن كۆپ تونۇشتۇرمىسامۇ بولار.

بۇندىن كېيىن شىنجاڭدا ئانچە چوڭ مەسىلە چىقمايدۇ، چۈنكى ئاساسلىق زىددىيەت تۈگىتىلدى. بۇ قېتىم مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەي ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، كۆپلىگەن مەسىلىلەر ھەل قىلىندى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى پات - ئارىدا قۇرۇلىدۇ. مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىدۇ، گېنېرال ۋاڭ جېڭ، گېنېرال تاۋسيۆ ۋە سەييىدىن ئەپەندىلەر مۇئاۋىن قوماندان بولىدۇ. ئەلۋەتتە گېنېرال ۋاڭ جېن ئاساسلىق رول ئوينىشى ۋە ئاساسلىق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئۇخشىمايدىغان سىستېمىدىكى ئۈچ قىسىم ئىچىدە مىللىي قىسىم

ۋە ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلار بىرىنچى بىكىتۈەندىن ئۆزگىنىشى، ئۇلارنى ئۇلگە قىلىشى، كۆپچىلىك بىرئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى، خەلق داھىسى ماۋجۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدېنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىشى، غەربىي - شىمالدىكى بەش ئۆلكىنىڭ ئالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەيىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چېڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىش ياسىشى لازىم! بۇ قېتىم ئۇرۇمچىدە ئۇزۇن تۇرالمايمەن، پات يېقىندا ھەرقايسىلار بىلەن خوشلىشىمەن، كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي يەنە كەلمەكچى بولسا، ماڭا پۇرسەت تېپىلىپ ھەمراھ بولۇپ كېلەلىسەم، ھەممە ئىشنىڭ باشقىچە تۈسكە كىرىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈشۈم مۇمكىن. كەلگۈسىدە مۇشۇ ئاساستا يەنمۇ ئىلگىرىلەپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۈچلۈك، زامانىۋىيلاشقان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى بولۇپ قېلىشىغا مۇمكىن! خەيىر - خوش!

گېنېرال پېڭ دېخۇەي مېنىڭ بۇ ئىككى قېتىملىق سۆزۈمنى ناھايىتى ياخشى بولدى، ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلارغا، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەقمەتكە قايتقان قىسمىلارغىمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ دەپ قاراپ، رەتلەپ چىققاندىن كېيىن گېزىتتە ئېلان قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. مەن ئۇنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، رەتلەپ چىقاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلدىم، كېيىن، ئىچكىرىدىكى گېزىتلار مەسىلەن: لەنجۇنىڭ «گەنسۇ گېزىتى»، شىئەنپىڭ «ئاممما گېزىتى»، بېيجىڭنىڭ «نۇر گېزىتى» قاتارلىقلار ئارقىمۇ ئارقا كۆچۈرۈپ باستى. ھەقمەتكە قايتقان خادىملارنى تەربىيىلەيدىغان بەزى ئورۇنلارمۇ دەپتەرچە قىلىپ بېسىپ ئۆگىنىشتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى قىلىشتى.

مەن بۇ ئىككى تېتىملىق نۇتۇق سۆزلەش ئارقىلىق ئۇ-
زۇمنىڭ كۆڭلۈمدىكى راست سۆزلەرنى ئېيتتىم. ھەمدە مۇشۇنىڭ
بىلەن مەن بىلەن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تەڭ بېشىمدىن ئۆتكۈز-
گەن ھەقىقەتكە قايتقان قېسىملارغا ئۆزۈمنىڭ سەمىمىي ئارزۇ -
ئۇمىدلىرىمنى ئىزھار قىلىمەن. مەن ئۇلارنىڭ ياخشى ئۆزگە-
رىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىكتۇەنلىدىن ئۆ-
گىنىپ، ئۇلارنى ئولگە قىلىشنى ئۈمىد قىلغانلىدىم، كېيىن ئۇلار
پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندان-
لىقى ئاستىدا، دۆلەت مۇداپىئە جەڭچىلىرىدىن ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇ-
لۇش سېپىلىدىكى ماھىرلارغا ئايلىنىپ دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق،
سۇچىلىق، قاتناش، سانائەت، ئاساسىي قۇرۇلۇش قاتارلىق
جەھەتتە غايەت زور تۆھپىلەرنى قوشۇۋېتىپ، مەن ھەر قېتىم
شىنجاڭ گىزىتىدىن ياكى شىنجاڭدىن كەلگەنلەردىن ئۇلارنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش جەھەتتىكى ئەھۋالىنى ئاڭلىغان ۋە
كۆرگىنىمدە، چىن قەلبىمدە چەكسىز خۇشاللىنىش ھېس قىلىمەن!

تەبرىكلەش يىغىنىدا

گېنېرال پېڭ دېخۇەي كۆپچىلىك بىلەن ئىككى ھەپتە مۇزا-
كىرە قىلىش، كېڭىشىش ئارقىلىق، ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدىغان
شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى
تاۋزۇپ چىقىپ، مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىگە تەستىقلاتتى. ھەمدە
مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتى تەستىقلاشتىن بۇرۇن ئۇلارنىڭ
يېڭى خىزمەت ئورنىغا كېلىپ ئىشقا چۈشۈشىنى ئىلتىماس قىلدى.
بۇرھان يەنىلا رەئىس بولدى. گاۋجىنچۈن بىلەن سەيپىدىن مۇئاۋىن
رەئىس بولدى، ئەزالار ئىچىدە ۋاڭ ئېنىماۋ، ۋاڭ جېن، تاۋسيۆ،
لېسكىن، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم، يۇ جەنلىن، دېڭ لىچۈن، خەن-
يۈئېن قاتارلىق 33 ئادەم بولۇپ، لىيۇمىڭچۈن يەنىلا قوشۇمچە باش

كاتىپ بولدى. 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۆلكىلىك خەلق
ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى رەسمىي جاكالاندى.

يېڭى ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن،
سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكتورىنى داۋاملىق مۇزاكىرە
قىلىندى. مۇزاكىرە قىلىش جەريانىدا، كۆپچىلىك بۇرۇن بىز
تۈزگەن سىياسىي پروگراممىنى كۆرۈپ چىقتى ھەمدە مۇھىم
10 مادداىنى بېزىپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئۆلكىمىزنىڭ تىنچ
لىقىغا ھەقىقىي تۇردە كاپالەتلىك قىلىش، ئىشپىيۇن - باندىتلارنى
ۋە يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلىنقىلابچىلارنى تازىلاش، خەلق ئاممىسى
ئازادلىق ئارمىيىنى سۆيۈش، ئازادلىق ئارمىيە خەلق ئاممىسىنى
سۆيۈش ھەمدە يەرلىك خەلقنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى قۇرۇشقا
ياردەملىشىش، ئورتاق پروگراممىدىكى مىللىي سىياسەت، مىللىي
باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىشىپ بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش، چوڭ
مىللەتچىلىك ۋە تار مىللەتچىلىككە، چوڭ تۇركىستانچىلىققا قارشى
تۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىنى كەمسىتىش، ئې-
زىش، ئۆچ ئېلىش، ئاداۋەت بىلەن ئۆلتۈرۈش، بۆلگۈنچىلىك
قىلىشتەك بارلىق قىلمىشلارنى چەكلەش، ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ
دېموكراتىك بىرلىكسىپىنى تۇرغۇزۇش، دېموكراتىك پىرىنسىپ
بويىچە ھاكىمىيەتنى ئۆزگەرتىپ، نوپۇس ئارقىلىق پاشقۇرۇش
تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، ھەر دە-
رىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنى ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈش،
خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، نەشرىيات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا
ئۇيۇشۇش، نىكاھ قانۇنلىق جەھەتلەردىكى ئەركىنلىكىنى كاپالەتلىك
قىلىش، دىنىنىڭ ئەدلىيە ئىشلىرىغا ئارىلىشىشغا يول قويماسلىق، ئور-
تاق پروگراممىدىكى ئىقتىسادىي سىياسەت فاكتورىنى، دۆلەت بىلەن خۇ-
سۇسلار شېرىكچىلىكىگە تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئىشچىلارغىمۇ، كاپىتا-
لىستلارغىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈش، شەھەر بىلەن يېزا بىر - بىرىگە
ياردەم بېرىش، ئىچكى ۋە سىرتقى جەھەتتە ئالماشتۇرۇش قاتارلىق

سىياسەتلەرگە ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئىلىپ بېرىش، پۈل تۇزۇمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، سودىنى باشقۇرۇش، باجنى تەرتىپكە سېلىش، پۈل مۇئامىلىسىنى مۇقىملاشتۇرۇش، خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش. باندىتلارنى تازىلاش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، ئىجارە ھەققى ۋە ئۆسۈمنى كېمەيتىش قاتارلىق باسقۇچلار ئارقىلىق قەتئىي يەر ئىسلاھاتى ئىلىپ بېرىپ، يەر تەرىغۇچىلارنى يەرگە ئىگە قىلىش، سۈنى مۇۋاپىق تەقسىم قىلىپ بېرىش، ئىشچىلار - دېھقانلار، ئايالار تەشكىلاتى قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ھەر خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يارەملىشىدىغان تۈۈرۈكىكە ئايلاندۇرۇش، مائارىپ تۇزۇمىنى ئىسلاھ قىلىپ، مىللىي مەدەنىيەتنى تەشەببۇس قىلىش، سەھىيە-ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، نەشە چېكىش، قىمار ئويناشتەك يامان ئادەتلەرنى تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىپ يېڭىچە جامائەت ئەخلاقىنى تۇرغۇزۇش، جۈڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى راۋاجلاندۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش قاتارلىق مەزمۇنلار بار.

بۇ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتىنى ماقۇللانغاندا رەئىس بۇرھان يەر نوتوق سۆزلىگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: شىنجاڭ ئۇلۇكئىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭقۇرۇلغانلىقى ۋە ئۇلۇكئىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تۇنجى قېتىم سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتىنى ماقۇللىغانلىقى — پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان كۈتكەن بەخت ساداسى، بۇ شىنجاڭ تارىخىدىكى مىسلى كۆرۈلمىگەن خەلق غەلىبىسىدۇر. مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى بىزگە تاپشۇرۇشى بىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ شەرەپ. بۇ سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا، بىز مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ، غەربىي - شىمالدىكى ئارمىيە-

ھۆكۈمەت رەھبىرى رەئىس پېك دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىس جاڭ جۆجۇڭنىڭ توغرا رەھبەرلىگىدە بارلىق يولداشلارنىڭ ھەرقانداق قىيىنچىلىقلارنى يۇزدە - يۈز يېڭىپ، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسى ۋە شىنجاڭ ئۇلۇكئىلىك سىياسىي پروگراممىسىنى تولۇق، غەلىبىلىك ھالدا ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مۇئاۋىن رەئىس سەيپىدىنىمۇ نوتوق سۆزلەپ مۇنداق دېدى: بۈگۈندىن ئىتىۋارەن شىنجاڭ يېڭى يولغا قاراپ ماڭدى. بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويىلغان ۋەزىپىلەر ئىنتايىن ھەم مۇشەققەتلىك لېكىن كومپارتىيىنىڭ توغرا رەھبەرلىكى يولىمىزنى يورۇتۇپ، ئارقىدا قالغان شىنجاڭىمىزنى ئىلغار شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىزغا ئىلھام بېرىدۇ. بىز كۆپچىلىكنىڭ تولۇق غەلبە قىلىشىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

يېڭى ئۇلۇكئىلىك ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنى قۇرۇش ۋە سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكىتىنى ماقۇللانغاندىن كېيىن، بىر قاتار تەييارلىق خىزمەتلىرى پۈتۈپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى ۋە ھەر ساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۇلۇكئىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش، گېنېرال پېك دېخۇەي، گېنېرال جاڭ جۆجۇڭنى قارشى ئىلىش يىغىنى ئاچتى. بۇ يىغىن - شىنجاڭ خەلقىنىڭ كونا دەۋرگە خاتىمە بېرىپ، يېڭى دەۋرنى باشلىغانلىقىدىن، شىنجاڭنى تېنچ يول بىلەن قورۇشتىن ئىبارەت بۇ تارىخىي خاراكتېرلىك باسقۇچقا ھەقىقىي قەدەم قويغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ماۋا ئوخشاش شىنجاڭ خەلقى بىلەن بۇرۇن خېلى يىقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن كىشى بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندە تولىمو ھاياجانلانماي تۇرالمايدۇ.

مەن تەبرىكلەش يىغىنىدا قىزغىن ھەم سەمىمىي سۆز قىلىپ، ئۇزۇمنىڭ شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ۋە شىن-

جاك خەلقنىڭ خەلىسىنى تەبرىكلەيدىغانلىقىمنى ھەمدە گەلگۈ-
سىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا سەمىمىي ئۈمىد باغلايدىغان-
لىقىمنى بىلدۈردۈم. بۇ سۆزنىڭ تولۇق تېكستى مۇنداق:

رەئىس مۇدىرىيىتىدىكى ئەپەندىلەر، ھەر مىللەت خەلقلىرى
ھەر ساھەدىكى قېرىنداشلار:

بۈگۈن ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى
ۋە ھەرساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ۋە
شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قورۇلغانلىقىنى تەبرىكلەيمەن
ھەمدە مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينى قارشى ئىلىش
ئارمىيە - خەلق يىغىنىنى ئېچىپتۇ، مەن بۇ يىغىنغا قاتنا-
شىش پۇرستىگە ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن ھەقىقەتەن مۇ
شەرەپلىك ۋە خۇشاللىق ھېس قىلماقتىمەن. مېنى قارشى
ئالمىز دېسەڭلار مەن ئۇنىڭغا لايىق ئەمەسمەن، مەن پەقەت
ھەرساھەدىكى قېرىنداشلارغا رەھمەت ئېيتىمەن!

شىنجاڭنىڭ بۇ قېتىم تىنچ يول بىلەن ئازاد بولىشى-
ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن مەمۇرىي
مىقياسىدا غەلبە قىلغانلىقىنىڭ تەسىرىدىن بولدى، ئۈندىن
قالسا پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقلەر (ئەلۋەتتە ئىلى، تارباغا-
تاي، ئالتايدىكى 3 ۋىلايەت خەلقلىرى ۋە قىسمەنلەرنىمۇ
ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) نىڭ تىنچلىقنى ئۈمىد قىلىشى ۋەتىنچ-
لىق تەلىپىنىڭ ئومومىيۈزلۈك تەسىر كۆرسەتكىدىن، شۇنداق-
لا شىنجاڭدا تورۇشلۇق ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل ئورگانىنىڭ
بارلىق ئوفىتسېر- جەڭچىلەرگە رەھبەرلىك قىلىپ قىينىچىلىقلارنى
يېڭىپ، توسالغۇلارنى ئېلىپ تاشلاپ، كەسكىنلىك بىلەن
خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرىغا ئۆتكەنلىكىدىن بولدى.
ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ تۆھپىسىنمۇ يوققا چىقىرىشقا بولمايدۇ.
يەنە ئۇلۇق دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا
تورۇشلۇق دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيە-

ھۆكۈمەت دائىرىلىرىگە ئىلھام ۋە يارىدەم بەرگەنلىكىنمۇ ئالا-
ھىدە كۆرسۈتۈپ ئۆتۈش كېرەك. قىسقىسى، شىنجاڭنىڭ
بۇ قېتىم قان تۆكۈش، قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ، تىنچ
يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى — دۆلەت مەنپەئەتىگە ھەم پۈتۈن
ئۆلكىدىكى خەلقلەرنىڭ مەنپەئەتىگىمۇ ئويغۇن. شۇڭا بۈگۈن
مەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىق سالاھىيىتىم بىلەن
خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنى، شىنجاڭ-
دا تورۇشلۇق ھەقدەتكە قايىتقان قىسمىلارنى تەبرىكلەيمەن
ۋە ئېھتىرام بىلدۈرىمەن! سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ھۆرمەتلىك
دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىگە رەھمەت ئېيتىمەن ۋە ئېھتىرام بىل-
دۈرىمەن!

لېكىن، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن
كېيىنمۇ نۇرغۇنلىغان جايلاردا مەسىلەن، قۇمۇل، پىچان، تۇر-
پان، قاراشەھەر، بۈگۈر، كۇچا قاتارلىق جايلاردا تۇرۇش-
لۇق قىسمىلار ئەكسىيەتچى ئونسۇرلار ۋە ئىشپىيونلارنىڭ
كۆشكۈرتىشى ۋە يول كۆرسىتىشى بىلەن خەلقلەرگە ئېغىر
دەرىجىدە زىيانكەشلىك قىلىشتەك بەختسىز ۋەقەلەرنى سادىر
قىلغان، بۇ ھەددىدىن ئاشقان جىنايەتتۇر! بۇنى گېنېرال
تاۋسېۋ ۋە گېنېرال جاۋشىگۈاڭ تەپسىلى تەكشۈرۈپ قاتتىق
بىر تەرەپ قىلغان بولسىمۇ، مەن ئۆزەمنىڭ بورۇنقى باشلىق-
لىق سالاھىيىتىم بىلەن بۈگۈن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىدىن
بۇلۇپمۇ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان خەلقلەرنىڭ ئائىلە-
تەۋەلىرىدىن ئەڭ زور دەرىجىدە كەچۈرۈم سورايدىغانلىقىمنى
ۋە سەمىمىي ھال سورايدىغانلىقىمنى بىلدۈرىمەن!

ئۆتكەنكى 3 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدەمەن خەربىي- شىمال
دىكى 4 ئۆلكىنىڭ ئارمىيە ھۆكۈمەت خىزمىتىنى باشقۇردۇم،
بۇلۇپمۇ شىنجاڭنىڭ تىنچ، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق
ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ ئەلۋەتتە بارلىق زېھىن ۋە كۈچ قۇۋۋە-

تەمنى ئىشلەتكەن بولسامۇ، لېكىن ئۇنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، يەنە خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى دېگەندەك ياخشى ئىشلىيەلمىگەن، خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى تولۇق دېگۈدەك ياخشى ئىشلەپ كىتەلمىگەن بولسامۇ، ئاكىلىشىمچە ھەربىي مىللەت قېرىنداشلار مېنى ناھايىتى ئاز ئەيىپلەيدىكەن (مىنىڭچەئەلۋەتتە مېنى ئەيىپلەيدىغانلار مۇيوقئەمەستۇ؟)، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەردائىم مېنى ئەسلەپ تۇرىدىكەن. بۇ ھەقىقەتەن مۇمكىن ھەم ھايا جانلاندۇرىدۇ ھەم خىجىل قىلىدۇ.

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدىكى خەلقلەرنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىدا بولۇپمۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنداق كېيىن، شىنجاڭ يېڭى دېموكراتىزملىق باسقۇچقا قەدەم قويۇپ، ئۇلۇق جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەھكەم بىر ھالقىسىغا ئايلانىدى ھەمدە ھاكىمىيەت ماھىيەت جەھەتتىن ئۆزگەرتىلگەنلىكى ئۈچۈن، بورۇنقى ئاساسلىق زىددىيەتلەر توغۇپ، بارلىق سىياسىي ھەربىي، مىللىي، دىپلوماتىيە مەسىلىلىرى ئوخشاشلا ھەل قىلىشقا بولىدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن خەلقنىڭ پاراۋانلىقى ھەققىدىكى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى. بۇنداق كېيىنكى مەسىلە قورۇلۇش ئېلىپ بېرىش يەنى بىزنىڭ سىياسىي ئىقتىسادىي، مەدەنىي، ئىجتىمائىي جەھەتتىكى قورۇلۇشىمىزنى قانداق پىلانلاپ پائال ئېلىپ بېرىش بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قورۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قورۇلۇشى ئىچىدە ئىقتىسادىي قورۇلۇشنى مەسىلەن سېۇ ئىنشائاتلىرىنى قورۇش، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش، تۆمۈرىيول، تاش يوللارنى ياساش، كان بايلىقلىرىنى ئېچىش، ھەرخىل زاۋۇتلارنى قۇرۇپ يەرلىك مەسئۇلاتلار، قول سانائىتى قاتارلىقلارنى ياخشىلاپ، بارلىق

ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ، خەلقنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى ئازايتىش ۋە تۇرمۇشنى ئارقىلىق خەلقنىڭ تۇرمۇشنى ياخشىلاش، گۈللەنگەن، شاد ـ خۇراملىققا چۆمگەن، بەختىيار شىنجاڭنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشتىن ئىبارەت. مەن قەتئىي ئىشىنىمەنكى، خەلقنىڭ ئۇلۇق داھىسى ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي ـ شىمالدىكى بەش ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان مۇنەۋۋەر گېنېرال پېڭ دېخۇەيىنىڭ رەھبەرلىكى، يەنى تەشكىللىك ھالدا شىنجاڭدا تۇرۇاتقان ھەر قايسى قىسىملاردىكى 200 مىڭ ئەمگەك كۇچى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت ئەمگەكچان خەلقلىرىنىڭ تىرىشىپ كۈرەش قىلىشى، يەنە كېلىپ ئۇلۇق دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ياردەملىشىشى ۋە ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا، شىنجاڭ تىنچلىكتە، ئوڭۇشلۇق ھالدا تىنچ قورۇلۇش ئېلىپ بېرىش داغدام يولغا چەزمەن قەدەم قويالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىزگە پارلاق ئىستىقبال ئېچىلدى!

شىنجاڭ كۆپ مىللەتلىك بىر ئۆلكە، بىز بۇ قېتىم جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ماقۇللىغان ئورتاق پروگراممىنىڭ مىللىي سىياسەت ھەققىدىكى بابىنىڭ 50 ـ ماددىسىدا: «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى چىگرىسى ئىچىدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر باب ـ باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، بىر ـ بىرىگە ياردەم بېرىش يولغا قويىدۇ، جاھانگىرلار ۋە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق ـ ھەمكارلىق چوڭ ئائىلىسىگە ئايلاندۇرۇش، چوڭ مىللەتچىلىككە ۋە تار مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەرئوتتۇرىسىدىكى بىر ـ بىرىنى كەمسىتىش، ئىزىش ۋە ھەر مىللەت ئىتتىپاقلىقىغا بۆلگۈنچىلىك

قىلىدىغان قانۇنلارغا قارشى تۇرۇش» دەپ بېكىتىلگەن ئىدى. بۇ ئىنتايىن توغرا بولغان. بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۇلكىسىدە ئۇنى قەتئىي، سەمىمىلىك بىلەن ھىمايە قىلىشىمىز ۋە ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا «ئىتتىپاقلىق، بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش»، «دوستلۇق ھەمكارلىق» نى ئىشقا ئاشۇرۇپ، يېڭى دېموكراتىزملىق شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشى ئۇچۇن ئورتاق تىرىشىپ كۇرەش قىلغىلى بولىدۇ. ھەر مىللەت قېرىنداشلار ۋە رەھبەرلەر تۆۋەندىكى ھەقىقەتنى تونۇشى كېرەك يەنى ھەرقانداق كىشى چوڭ مىللەتچىلىك ئىدىيىسى، تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسىدە بولىدىكەن، بۇ پۈتۈنلەي خاتا، تۇغرا بولمىغان ئىدىيەدۇر. ئەگەر بۇ خىل ئىدىيە ھەرىكەتتە ئەكىس ئەتتۇرسىلە — خاتا، ئەكسىيەتچىل ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا قەتئى قارشى تۇرىشىمىز لازىم.

جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىنىڭ غەلىبىسى جۇڭگو - سوۋېت ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ دوستلىقى ۋە يېقىنلىقى ئۇچۇن تېخىمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك بوزۇلماس ئاساس يارىتتى؛ ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دېگەن ئىدى: جۇڭگو جەزمەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى خەلقارا تىنچلىق دېموكراتىيە لاگېرىغا قاتناشقاندىلا ئاندىن، دۇنيانىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. شىنجاڭدا، جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت مەيلى تارىخىي، جۇغراپىيە، مىللىي، مەدەنىيەت، ئېقتىساد جەھەتلەردە بولسۇن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. شۇنداقلا ھەمدە ئىشتا سوۋېتنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولغان، بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مەڭگۈ دوستانە يېقىن مۇناسىۋەتنى ساقلاشقا تېخىمۇ مۇھتاج. ئۇلكە ئىچىدە يەنە ئىنتايىن ئازسانلىقى كىشىلەر بۇ داۋلىنى تونۇپ يەتمىگەچكە، يەنىلا

تەشۋىشلىنىش، گۇمانلىنىش، كۆزۈتۈپ بېقىش تۇيغۇسىدا بولۇۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ سوغۇققانلىق بىلەن ئاقىلانىلىق بىلەن ئويلاپ كۆرۈپ، بۇ يېڭى دەۋردىكى ئوبيېكتىپ تارىخىي تەرەققىيات ساۋېتنى قوبۇل قىلىپ، بۇرۇنقى بارلىق مۇتەسسىپكونا ئىدىيىلەرنى، كونا قاراشلارنى تاشلىۋېتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇرۇن مەن شىنجاڭدا سەمىمىي، سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلغان سىياسەت: «تىنچلىق! سوۋېت بىلەن يېقىن ئۇتۇش!» دېگەن ئىككى سۆزدىن ئىبارەت ئىدى. ئەلۋەتتە ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كۆيلىگەن جايلاردا ئۇنىڭ تولۇق ئىشقا ئاشۇرالمىغانلىقىم ئۈچۇن تولىمۇ ئۆكۈنەتتىم. ھازىر تىنچلىق پۈتۈنلەي ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى سوۋېت بىلەن يېقىن ئۇتۇش سىياسىتىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرۇش لازىم. مەن پۈتۈن ئۇلكىدىكى قېرىنداشلارنىڭ مىللەت، دىن، گورۇھ ئايرىمايلا سوۋېت بىلەن يېقىن ئۇتۇشتىن ئىبارەت مانا بۇ پۈتۈنلەي توغرا بولغان سىياسەتنى تونۇشنى، ئۇنى ھىمايە قىلىپ يولغا قويۇشنى ئىنتايىن سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ قېتىم گېنېرال پېك دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، كۆپ چىلبكىنى يوقلاش ئۈچۇن ئۇرۇمچىگە كەلگەن ئىدىم. پات يېقىندا كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىمەن. مەن شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيىدىغان ئادەممەن، بۇگۈن بۇ سۆزنى مەن تۇز كۆڭۈللۈك ۋە سەمىمىلىك بىلەن ئېيتتىم. بۇ مېنىڭ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ماڭا قىلغان ئىلتىپاتىغا رەخمەت ئېيتىشىم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇندىن كېيىن يەنە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا پايدىلىق بولىدىغانلا ئىش بولسا ھەر ۋاقىت ھەر قانداق جايدا جەزمەن سەمىمىلىك بىلەن بۇرۇنقىدەكلا ياردەم قىلىشقا تەييارمەن.

ئاخىرىدا بىز ئۇنلۇك شۇئار توۋلايلى:

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ــ خەلقنىڭ مەڭگۈلۈك غەلبىسىدۇر! شىنجاڭ ھەرمىللەت خەلقلىرى بارلۇق ئەرلىك ئاساستا ئىتتىپاقلىشىپ بىر - بىرىمىزگە ياردەم بېرىش، دوستانە ھەمكارلىشايلى! شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى شىنجاڭنى يېڭى دېموكراتىزمىلىق شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قىلايلى! جۈڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى دوستلۇق يېقىنلىقى ياشسۇن! جۈڭگو خەلقىنىڭ ئۇلۇق داھىسى رەئىس ماۋزېدۇڭ ياشسۇن! جۈڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ياشسۇن! شىنجاڭ خەلقىنىڭ تىنچلىقى، دېموكراتىيىسى، بەخت ــ سائادىتى ياشسۇن!

بۇ قېتىم شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىمىزدە ئىنتايىن يىغىنچاقلىق خوشاللىق ھېس قىلدىم. شىنجاڭ خەلقىنىڭ بۈگۈنكى كۈنگە ئېرىشكەنلىكىنى، مەن كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش بولدى دەپ ھېسابلايمەن. يەنى مەن بۇرۇن ئىشقا ئاشۇرالمىغان ئارزۇيۇم ــ شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، شىنجاڭنى قۇرۇش ــ جۈڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە چوقۇم ئۈگۈشۈلۈق بىلەن تەدرىجى ھالدا ئىشقا ئاشۇرىلىدۇ! مەن ۋەتەنگە ۋە شىنجاڭ خەلقىگە روھى جەھەتتىن، ھېسسىيات جەھەتتىن ئۆزەمنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندەك ھېس قىلۋاتسام نېمىشكە يېنىكلىك ۋە خوشاللىق ھېس قىلمايمەن!

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىللە لەنجۇغا قايتتىم. ئارقىدىنلا شىمەنگە بېرىپ غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرى كومىتېتىنى قۇرۇپ، رەئىس پېڭ دېخۇەيگە يار-دەملىشىپ شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا، چىڭخەي، شىنجاڭدىن ئىبارەت 5 ئۆلكىنىڭ يېڭى رەھبەرلىك خىزمىتىگە كىرىشتۇق. بۇ مېنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئۈچۈن ئىشلەشتىكى كونا تارىخىي بەتلىرىمنىڭ يېپىلىشى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يېڭى يولىنىڭ باشلىنىشى بولدۇ. بۇ مېنىڭ پۈتۈن ھاياتلىق تارىخىمنىڭ

يېڭى بۇرۇلۇش نۇقتىسى. قالغان ئۆمۈرۈم خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا قالدى. بۇنى كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشى ماڭا ھەدىيە قىلغانلىقى ئۈچۈن چوڭقۇر رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك!

گېنېرال ۋاڭ جېنغا يېزىلغان رەھمەت خېتى

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرى ھەققىدىكە قايتا-قاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ ھەققىدىكە قايتقان قىسملارغا قىلغان كەڭچىلىك قىلىش سىياسىتىنىڭ تەربىيىسى، غەربىي - شىمالنىڭ رەئىسى پېڭ دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىسى شى جۇڭ شۈننىڭ رەھبەرلىكى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى ۋاڭ جىڭنىڭ بىۋاستە قوماندانلىق قىلىشى ئارقىسىدا ئالغان پايدىمىز ناھايىتى كۆپ بولدى. گېنېرال ۋاڭ جىڭنىڭ ھەققىدىكە قايتقان قىسملارغا ئىلھام بېرىشى، ياردەم بېرىشى، كۆيۈنۈشى، غەمخورلۇق قىلىشى ھەققىدىتەنمۇ ئەترапلىق بولدى. مەن ئۈرۈمچىدىكى چېغىمدا ئۇنىڭ بىلەن ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆزلەشكەن ئىدىم، ئۇ ماڭا خاتىرجەم بولۇڭ دېگەن ئىدى. ھەمدە بۇنداق كېيىن ھەققىدىكە قايتقان قىسملارنىڭ ئۆزگۈرۈشى ئالغا بېسىشىغا جەزمەن ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. بىر يىلدىن بۇيانقى ئەمەلىيەت، گېنېرال ۋاڭ جىڭنىڭ ھەققىدىكە قايتقان قىسملارغا چوڭقۇر دوستلۇق مۇناسىۋەتتە بولغانلىقىنى ئىسپاتلىغانلىقى ئۈچۈن، مەن چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. تۇرالمايمەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ئىختىيارسىز ھالدا 1950 - يىلى 10 - ئايدا تەشەككۈر ھېسسىياتىغا تولغان مۇنۇ بىر پارچە خەتنى يازدىم:

ھۆرمەتلىك گېنېرال ۋاڭ جېن:

ئايرىلغىنىمىزغا خېلى ئايلار بولۇپ قالدى. ھەممە جەھەتلەردىن ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟

بىر قانچە كۈن ئىلگىرى مەن، سىزنىڭ 10 - ئايىڭىز 4 - كۈنى شىئە نىڭ «ئاممىا گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «شىنجاڭدىكى قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىدىن قىسقىچە خۇلاسە» دېگەن ماقالىڭىزنى كۆرۈپ ناھايىتى ھاياجانلاندىم! شۇڭا سىزگە بىر پارچە خەت يېزىپ ئۆزۈمنىڭ پىكرى ۋە تەسراتىمنى بايان قىلىشنى لايىق كۆردۈم.

سىزنىڭ ماقالىڭىز ناھايىتى پۇختا ھەم ئىنتايىن تەسىرلىك يېزىلىپتۇ، ئۇنى قەلەم بىلەن ئەمەس يەلكى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى بارلىق ئوفىتسېر جەڭچىلەرنىڭ قان - تەرى بىلەن يېزىلىپتۇ دېيىشكە بولىدۇ. خۇددى بىز ئېيتقاندەك: «شىنجاڭدىكى ئوخشىمىغان ئوچ تارىخىي شارائىتىدىكى قىسىملار، جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ۋەرەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ راھبەرلىكىدە جان پىدالىق بىلەن ئىشلەشتەك ۋەتەنپەرۋەرلىك، قەھرىمانلىق جاسارىتىنىڭ ئەمگەك سىڭدۈرگەنلىكى قىلدى». ئۇلار مۇشۇنداق ئىشلەپ ئەتىيازار كۆزىگە سىلىرىدە بىر مىليون مودىن كۆپرەك بوز يەر ئېچىپ ئاشلىق تېرىپ 100 مىليون جىڭ دىن ئارتۇقراق بۇغداي ئالغان. بىر مىليون 200 مىڭ مېتىر دىن كۆپرەك ئېرىق - ئۆستەڭ قازغان، بايلىق توپلاش جەھەتتىمۇ ھەر بىر ئوفىتسېر - جەڭچىنىڭ تاپقان بايلىق قىممىتىنى مۇلچەردىكى 10 يۈەندىن تەخمىنەن 20 يۈەنگە كۆتۈرۈش مۇمكىن. شۇنىڭ باشقا قول سانائەت ئەمگىكى جەھەتتىمۇ خېلىلا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇ بىر يىلدا شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق جەڭچىلەر ئىپتىدائىي پۇختا ھەم ئىنتايىن تەسىرلىك بېيجىڭ «نۇر گېزىتى» ۋە شىئەن «ئاممىا گېزىتى» نىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ماقالە يېزىپ، بۇ ئۇنتۇلغۇسىز تەسراتنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. تولۇقسىز ماتېرىياللارغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش سېپىدىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نەتىجىلەر ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مالىيە خىزمىتىدىكى ئۇلۇغ غەلىبىلەرنى ريئاللىقتىكى بىر - بىرىدىن قىلىشمايدىغان ئىككى چوڭ مۆجىزە دەپ ئىسپات قىلىپ كۆرسەتتىم، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. شىنجاڭدىكى قىسمەن مۆجىزىلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇنى ئەلۋەتتە رەئىس پىكىر دېخۇەي بىلەن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىنمۇ ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. سىز نەزىرىۋەنىڭ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىدىكى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتەك قەھرىمانلىق روھى ھەمدە ئۇلۇغ شانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەنئەنىسىنى تىيانشانىڭ جەنۇبىدىمۇ ھەم شىمالىغا ئېلىپ كېلگەنلىكىڭىز ئۈچۈن بۇ مۆجىزىلەر يارىتىلغان ھەمدە «قاقاس چۆللەرنى مۇنبەت ئېتىزلارغا»، «چۆل - باياۋانلارنى يېپىشىل بوستانلىقلارغا» ئايلاندۇرۇش ئىمكانىيىتى يارىتىلغان. مۇشۇلارنى ئويلىنىمدا، ئۆزەمچە ھاياجانلىنىپ كېتىمەن! مەن بېيجىڭدا دوستلار بىلەن ھەمىشە مۇشۇ ئىش ھەققىدە سۆزلىشىپ تۇرىمەن. بۇ قېتىم رەئىس پىكىر دېخۇەي بېيجىڭغا كەلگەندە

ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى، شىنجاڭدا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلغان. بۇ ئۆزگىرىشلەر جۈددى بىر ئاجايىپ مۆجىزە سۈپىتىدە مەيدانغا چىقتى. مەن ھېچبولمىغاندا ئاشۇنداقتۇر دەپ ئويلايمەن.

بۇ يىل دۆلەت بايرىمى كۈنى مەن بېيجىڭ «نۇر گېزىتى» ۋە شىئەن «ئاممىا گېزىتى» نىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ماقالە يېزىپ، بۇ ئۇنتۇلغۇسىز تەسراتنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. تولۇقسىز ماتېرىياللارغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش سېپىدىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نەتىجىلەر ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مالىيە خىزمىتىدىكى ئۇلۇغ غەلىبىلەرنى ريئاللىقتىكى بىر - بىرىدىن قىلىشمايدىغان ئىككى چوڭ مۆجىزە دەپ ئىسپات قىلىپ كۆرسەتتىم، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنى جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. شىنجاڭدىكى قىسمەن مۆجىزىلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇنى ئەلۋەتتە رەئىس پىكىر دېخۇەي بىلەن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىنمۇ ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. سىز نەزىرىۋەنىڭ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىدىكى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتەك قەھرىمانلىق روھى ھەمدە ئۇلۇغ شانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەنئەنىسىنى تىيانشانىڭ جەنۇبىدىمۇ ھەم شىمالىغا ئېلىپ كېلگەنلىكىڭىز ئۈچۈن بۇ مۆجىزىلەر يارىتىلغان ھەمدە «قاقاس چۆللەرنى مۇنبەت ئېتىزلارغا»، «چۆل - باياۋانلارنى يېپىشىل بوستانلىقلارغا» ئايلاندۇرۇش ئىمكانىيىتى يارىتىلغان. مۇشۇلارنى ئويلىنىمدا، ئۆزەمچە ھاياجانلىنىپ كېتىمەن! مەن بېيجىڭدا دوستلار بىلەن ھەمىشە مۇشۇ ئىش ھەققىدە سۆزلىشىپ تۇرىمەن. بۇ قېتىم رەئىس پىكىر دېخۇەي بېيجىڭغا كەلگەندە

مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندىمۇ يەنىلا شۇ ئىش ھەققىدە پاراڭ بولدى. لېكىن بۇ ئىش ئالدى بىلەن سىزنىڭ بىر ۋاستە رەھبەرلىك قىلغانلىقىڭىزغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك. بۇ مېنىڭ ھايا-جانلىق ئىچىدىكى چۈشەنچىم بولماستىن بەلكى ئۇ ھەقىقەتەنمۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى بىردەك ئىنتىراپ قىلدۇرغان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. سىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ ھەم دەسلەپكى مۇۋەپپەقىيىتىڭىزنى سەمىمىي تەبرىكلەيمەن ۋە يەنمۇ گۈزەل كەلگۈسى ئۈچۈن تىلەكداشمەن.

ئۇندىن باشقا، يەنە بىر مەسىلە ئۇزاقتىن بۇيان مېنىڭ كۆڭلۈمدە ساقلىنىۋاتىدۇ. ئۇ ئوخشاشلا رەئىس پېكى دېگەي بىلەن سىزنىڭ ۋە گېنېرال تاۋسيۇ ھەمدە شىنجاڭ ھەربىي رايونىدىكى ھەرقايسى ئاساسلىق مەسئول يولداشلارنىڭ كۆڭلىدە بارلىغىنا ئىشىنىمەن. ئۇ مەسىلە كومانداىر - جەڭچىلەرنى ئۆي - ئۇچاقلىق قىلىش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مېنىڭچە بۇ مەسىلىنى باشتىلا ئوبدان مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى تەدرىجىي ھالدا ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم. بۇ قېتىم بېيجىڭدا رەئىس پېكى دېگەي بىلەن سۆزلەشكەن ئىدىم. ئۇ بۇ يىل خوتەندە بىر قانچە 100 ئايالنى بويىقا تەكلىپ قىلدى، يەنە داۋاملىق خىزمەت ئىشلەۋاتىدۇ، كومانداىر - جەڭچىلەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى ھۆكۈمەت قاتناش قورالى چىقىرىپ ھەقسىز ئەكەلدۈرۈپ بەرمەكچى دېدى. ئۇ يەنە شىنجاڭغا بىر تۈركۈم كادىر ئەۋەتىمىز، ئىمكان بار ئايال يولداشلاردىن كۆپرەك ئەۋەتىمىز دېدى. بۇنىڭ ھەممىسى ياخشى ئىش. مەن، ھازىرچە ھەر يىلى قانچە مىڭ ئايال ئەۋەتىشنى پىلانلىغىلى بولار دەپ ئېيتقان ئىدىم، رەئىس پېكى دېگەي، ھەر يىلى ئاز دېگەندە 10 مىڭچە ئايالنى شىنجاڭنىڭ قورۇلۇش ئىشلىرىغا

قاتنىشىشقا ئەۋەتەلىسەك ياخشى بولاتتى. ئەلۋەتتە بۇ خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنە باسقۇچلۇق، پىلانلىق ھالدا ئېلىپ بېرىش ياخشى. شىنجاڭنىڭ سانائەت ئىگىلىكى بەرپا قىلىنغاندىن كېيىن ئىشلەنگىنى تۇزۇك، ئۇ چاغدا تۇرمۇش ۋاستىلىرى ۋە ئەمگەك ئىشلىرىدا زادى مەسىلە چىقمايدۇ. سەلبى مەنا بېرىپمۇ قالمايدۇ دېدى. لېكىن مېنىڭچە بۇ خىزمەتنى تېز ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئايالىرىنى چېگرا رايونىغا بېرىشقا سەپەرۋەر قىلىش ۋە تەشكىللەش، ھازىردىن باشلاپ بۇ ئىشقا تۇتۇش قىلىش لازىم. 4 - 3 يىلدىن كېيىن، ھازىرقى كومانداىر - جەڭچىلەر سانائەت - پېزا ئىگىلىكىنىڭ ئاساسلىق تايانچىلىرى بولۇپ قالىدۇ ھەمدە ئۆيلۈك - ئوچاق لىق بولۇپ بىرەر ئىشنىڭ پىشىنى تۇتىدۇ، بىزنىڭ بۇ كەڭ ئېچىلمىغان يەرلىرىمىزدە تەبىئىي ھالدا ئۆزگىرىش بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلار ھازىر ئۆزى ئۇستىگە ئالغان ۋەتەننىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئىنچىكە تۇرکۈمدە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان جەڭچىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ دۆلەت ۋە جەڭچىلەرنىڭ تۇرمۇشى ئۈچۈن ئىپتىقاندىمۇ پايدىلىق. مەن سىز ۋە كۆپچىلىك يولداشلارنى بۇ ئىشنى ئاللىقاچان پىلانلاپ قويغاندۇ دەپ ئويلايمەن. مېنىڭ بۇ ئارزۇيۇمنى نۇقتىلىق چۈشەندۈرۈش تىكى سەۋەبنى، يېراق چېگرا رايونىدىكى «بويتاق» كونمانداىر - جەڭچىلەرنىڭ روھىي ھالىتى ۋە فىزىئولوگىيىلىك جەھەتتىكى تەلىپىنى قاندۇرۇش دېيىشكىمۇ بولىدۇ، كۇلكە.

سىزنىڭ بىر يىلدىن بۇيانقى بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىشىڭىز نەتىجىسىدە ئىنتايىن زور كۆلەمدە بىر قىسىم يەرلەر شىنجاڭ خەلقىنىڭ تولدۇرۇلۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيىلىك ئەھۋالى ئۆزگەرتىلدى. يەنە 10 - 20 يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىلسە، شۇبھىسىزكى شىنـ

جاك سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتا يۇقىرى دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان، زامانىۋىلاشقان شادلىق بىغىنا ئايلىنىدۇ. بۇ گۈزەل ئىستىقبال ھەققىدە‌نمۇ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ. مەن ئۆزەمنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان ۋاقىتلىرىدىكى كونىلەرنى ئەسلىسەم، مەندىمۇ بىر مۇنچە غايىلەر بولغان، لېكىن بارلىق غايىلىرىم ئاخىرقى ھېسابتا قۇرۇق خىيالدىنلا ئىبارەت بولۇپ چىقتى. مېنىڭ قەلبىم مەڭگۈ غەرىپكە، بىزنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگىرىداش بولغان، ستالىن بايرىقى ئاستىدىكى بۇرۇن شىنجاڭغا ئوخشاش ئارقىدا قالغان بىر قانچە جۇمھۇرىيەتلەرگە تەلپۈنىدۇ؛ ئۇلار 20 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش قىلىش ئارقىلىق، سانائەتنى ئوتلاقلارغا يۆتكىدى. قىيقىلىق دەريا ئېقىنلىرىنىڭ يېنىدا «قۇملۇقتىكى گوللاندىيە» ۋە سانسىزلىغان پاختا ئارىلى بارلىققا كەلدى، مەدەنىيىتىمۇ پامىر ئېگىزلىكىگە يەتتى. مەن ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن تەلپۈنگەن بولسامۇ، لېكىن ھازىر دۆلەت چېگرىسىدىن ئۆتۈپ غەربكە قاردىشىمنىڭ ھاجىتى يوق! ئۆزىمىزنىڭ دۆلەت چېگرىسى ئىچىدە، جۇملىدىن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىكى شىنجاڭ بىزگە جانلىق مەنزىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يېقىندا تۇركمەنستان چوڭ قانىلىنى ئاچقانلىقى، كويېشۆ ۋە ستالىنگىراتنا چوڭ تېپىلغى سۇ ئېلېكتر قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بارغانلىقى ھەمدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش ئۇلۇغۋار پېلانى بىز ئۈچۈن ئېخمۇ يېڭى ۋە ئەڭ كونكرېت ئولگە يارىتىپ بەردى. ئۇ كەلگۈسىدە شىنجاڭدا جەزمەن بارلىققا كېلىدۇ. پۈتكۈل تارىم چوڭ قۇملۇقىمۇ سىز ئېيتقاندەك مۇنبەت ئېتىزلىقلارغا ئايلىنىدۇ. مەن سىزنىڭ ۋە ھەرقايسى يولداشلارنىڭ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇ-

لۇغ ئىشلارغا ئىرادە باغلاپ، پۈتۈن ھايات ۋە كۈچ قۇۋۋىتىڭلارنى تەقدىم قىلىشىڭلارنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن، ئەگەر 30 — 50 يىلدەك ئۇزۇن مۇددەت تىرىشچانلىق كۆرسىتىلسە تىيانشانىنىڭ جەنۇب ۋە شىمالىدىكى مۇمكىنچىلىكلەر زامانىۋىلىشىپ، گۈزەللىشىپ، شىڭشىڭشىيا جىلغىسىدىن پامىر ئېگىزلىكىگىچە، ئالتايىنىڭ تاغلىق رايونىدىن كۈنلۈن تاغ ئېتىكىگىچە بولغان كەڭ - چەكسىز كەتكەن جايلارنىڭ ھەيۋەتلىك ھەم گۈزەل تۈسكە كىرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

بىر قانچە يىلدىن بۇيان كۆكلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن ئارزۇيۇمنىڭ كونكرېت ئىشقا ئاشۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قەلبىمدىكى خۇشاللىق ھېسسىياتىنى باسالماي بۇ خەتنى يازدىم. سىزنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭىزنى؛ مۇۋەپپەقىيەتلىكىڭىزنى تەبرىكلەيمەن. ھەمدە سىزگە

ئىنقىلابىي سالام يوللايمەن!

جاك جۇجۇك

ئۇزۇن ئۆتمەيلا، گېنېرال ۋاك جېنىڭ دوستلۇق، سەمىمىلىك بىلەن يازغان مۇنۇ جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

مۇئاۋىن رەئىس ۋېن بەي:

خېتىڭىزدىن ۋاقىپ بولدۇم. خېتىڭىزدە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى ئىنتايىن قىزغىن سۆيىدىغانلىقىڭىزنى بىلدۈرۈپسىز ھەمدە مېنى ماختاپسىز، مەن ئۆزۈمنى قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭدىكى بارلىق ھەربىيلەرگە يېتەكچىلىك قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىپسىز. مەن سىزنىڭ غەمخورلۇقىڭىز ۋە سەمىمىي تەسەللى بېرىپ تۇرۇشىڭىز بىلەن پۈتۈن ئارمىيىدىكى يولداشلار سىزدىن ئىلھام ئېلىپ كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق روھىنى يۈكسەك دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇپ، ۋەتەن ۋە ماۋجۇشى تاپشۇرغان بارلىق

ۋەزىپىلەرنى تەرتىپ ئورۇنلىماقتا. سىز مېنى ماختاپسىز، مەن پەقەت بېرىلىپ ئىشلىدىم خالاس. بۇ يەردىكى تۆھپە ئامىمغا مەنسۇپ. مەن يەنە كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، بۇندىن كېيىن خىزمەتلەرنى يەنىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن. سىزگە سەمىمىي رەھمەت ئېيتىمەن!

مەن يېقىندا قارا شەھەر، كورلىغا بارغانىدىم. ئۇ يەردىكى 6 - دېۋىزىيە بىلەن 27 - دېۋىزىيە بىر يەردە بوز يەر ئېچىپتۇ، كۆزلۈك يېتىمدىن كېيىن، ھەممىسى سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېيرىق - ئۆستەك ياساپ، تاشيوللارنى رېمونت قىپتۇ. بارلىق كومانىدىر - جەڭچىلەر ئەمگەك مېۋىسىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكتىن بارلىق تۇرمۇش ۋاستىلىرى - كۆكتات، گۆش، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە قاتارلىقلارنى رازى ئىكەن. مەسىلەن: ھەربىر جەڭچى ھەر ئايدا 3 جىك كالا، قوي، چوشقا گۆش، 1 - 2 جىك بېلىق يېيەلەيدىكەن. كۆكتات ئىنتايىن مول ئىكەن. ھەر بىر ئادەم ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 60 دىن كۆپرەك قوغۇن، تاۋۇز يېيەلەيدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئەمگەك قىلغاچقا يولداشلار ھەم قارىداپ ھەم قىزىرىپ تولمۇ ساغلام - قاۋۇل تۇرۇپتۇ.

مەن ئۇلارغا، ۋەتىنىمىز ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنىڭ تەھدىتىگە ئۇچراۋاتىدۇ، دېۋىدىم، جەڭچىلەر ئەزەلدىنلا ھالدا — ئامېرىكا ياسىمچىلىرىنى يوقىتايلى! دەپ ئۇنلۇك شوئار توۋلىدى. ئۇلۇغ جۇڭگو خەلقى بىلەن ئۇلۇغ جۇڭگو قىسىملىرى تاجاۋۇز قىلىشقا پېتىنغان ھەر قانداق تاجاۋۇزچىلارنى چوقۇم مەغلۇپ قىلالايدۇ. يىراق چېگرىدىكى ھەربىيلەر ۋەتەننىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن ھوشيار تۇرىدۇ. بۇ پۈتۈن ئارمىيىدىكى يېيەكچى ئىدىيە. ھازىرقى جىددىي ۋەزىيەتتە، شىنجاڭ قې

سىملىرى كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ ئۇلۇغ يىل ئىچىدە 5 مىليون مولۇق سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈرۈپ، قۇرۇلۇش بىناكارلىق ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ دۆلەتنىڭ شىنجاڭ ددىكى سانائەت قۇرۇلۇشى (زاۋۇت قۇرۇلۇشى) غا ياردەم بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ياش، قاۋۇل ئوفىتسېرلەرنى بىر يەرگە يىغىپ مەخسۇس ھەربىي ئىشلارنى ئۆگىنىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئۇرۇش ئۇچۇن ئۆزىنى تەقدىم قىلىشقا تەييار تۇرۇشى لازىم.

مەن ھەرقايسى رەھبىرىي يولداشلار بىلەن بىرگە ئىشلىگىلى بىر يىل بولۇپ قالدى. ھازىر بىر - بىرىمىز بىلەن تونۇشۇپمۇ ئالدۇق. خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىپ، ھەمكارلىشىپ، مەخسۇس مەسئۇل بولۇپ ئىشلەپ يېڭى ئىناقلىق باشقۇچتا قەدەم قويدوق. مەن ئاساسلىق زېھنىنى ئوفىتسېرلەرنى تەربىيىلەش، ئۆگىتىش، ئۇرۇش تەجرىبىلىرىنى رەتلەش، يېڭى ھەربىي ئىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە قويۇۋاتىمەن، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى گېنېرال تاۋسيۆنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردىم. مەندە گەرچە تېخنىكا بولمىسىمۇ لېكىن ئۆزۈم ساغلام - قاۋۇل تۇرۇۋاتىمەن. شىنجاڭ ھەربىي رايونى 10 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئوفىتسېر تەييارلىماقچى. بۇ پىكىرنى گېنېرال جاڭ زۇگسۈنگە ئېيتقان ئىدۇق. ۋاقتىڭىز چىقسا بۇنى رەئىس گۇڭ رىنغا خەۋەر قىلىپ قويارسىز. بۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەربىي مەمۇرىي ئىشلىرى توغرىسىدا كۆپرەك مەسلىھەت بېرىپ، ھەر ۋاقىت يولىيورۇق بېرىپ تۇرۇشىڭىزنى سورايمەن.

شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ھەسسىدارلىق شىركىتى رەسمىي ئىشقا چۈشتى ھەمدە ھەرقايسى زاۋۇتلارغا ئىقتىسادىي جەھەتتە يارەدەم بېرىش باشلىنىپ كەتتى، قۇرۇلۇش - بىنا-

كارلىق، توپا ـ ياغاچ، ماشىنىسازلىق، ئېلېكتر، خىمىيە سانائىتى، گېئولوگىيە قاتارلىق جەھەتلەرگە جەددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى، قىسمىلارغا ئېھتىياجلىق بولغان ئاگرانوم، سۇچىلىق خادىملىرىنى مەركەزدىكى ھەربىي ـ مەمۇرىي كومىتېتلار ۋە غەربىي ـ شىمالنىڭ ھەربىي ـ مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ تېزرەك ئەۋەتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدۇق.

خەت قالايمىقان يېزىلىپ قالدى. رەنجىمەسلىكىڭىزنى سورايمەن!

تېنىڭىزگە سالامەتلىك تىلەپ

ۋاڭ جېن

11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

گېنېرال تاۋ سېيۋۇغا ئەۋەتىلگەن تەبرىك خېتى

سابىق گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرغۇنلۇق قىسمىلىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 22 ـ بېكتۇەنى ئۆزگەرتىپ تۇرغۇلدى. 1950 ـ يىلى ھەقىقەتكە قايتقىنىمىزغا بىر يىل تولۇشتى ھەمدە بايراق تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ كومانداىر ـ جەڭچى يولداشلارنىڭ ئويغانغانلىقى ۋە پېكى تۇرمۇشقا قەدەم قويغانلىقى، خەلق ئۈچۈن مۇۋەپپەقىيەت ۋە غەلبە يولىغا قاراپ ماڭغانلىقىنىڭ ئىپادىسى، مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشالمەن، بۇنى تەبرىكلىمەسەم بولمايدۇ.

ئەلۋەتتە، ھەقىقەتكە قايتقان قىسمىلارنىڭ بۇگۈنكىدەك ئۆزگەرگەنلىكى ۋە ئالغا باسقانلىقى، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى، گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ يار ـ يۆلەكتە بولغانلىقىدىن بولدى، گېنېرال تاۋسېيۋەنڭ سەممىي راستچىللىقى، ئىستىلىنىڭ دوروس، ئىش بېجىرىشتە ئەستايىدىل بولغانلىقى ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان ئارتۇقچىلىقلىرى ئۈچۈن،

ئۇ پارتىيە ۋە گېنېرال پېڭ دېخۇەي ۋە ۋاڭ جېننىڭ ئىشەنچ سىگە ئىگە بولدى. پۈتۈن كومانداىر، جەڭچىلەرنىڭ ھوزمىتىگە سازاۋەر بولدى، 100 مىڭنەپەر سەپداشىمىز مۇشۇنداق ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. مەن مەنىۋى جەھەتتىمۇ، مەسئۇلىيەت جەھەتتىمۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلىغان بولدۇم. مەن گېنېرال تاۋسېيۋغا ھەقىقەتەن مۇ چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن!

مېنىڭ تەبرىك خېتىمنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

گېنېرال تاۋسېيۋ، گېنېرال جاۋشىگۇاڭ، 22 ـ بېكتۇەندە كى بارلىق كوماندىر ـ جەڭچى يولداشلار!

مەن ئالدى بىلەن سىلەرنى سەممىي تەبرىكلەيمەن. ئۆتكەن يىلى بۈگۈنكى كۈندە، سىلەر ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەنتەنىلىك بىلەن جاكالاپ، شىنجاڭنى ساقلاپ قېلىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇڭلار، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابىنىڭ غەلبىسىنى تېزلەتتىڭ لار، بۈگۈن بۇنىڭغا ئەمدىلا بىر يىل تولۇشى، بۇ بىر يىل جەريانىدا سىلەر ئىشلەپچىقىرىشقا ئاتلىنىپ، ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ بىگى تەربىيىسىنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭلار بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۆزگەرتىش جەريانىدىكى بىرىنچى قەدەمنى بېسىپ تۇڭەتتىڭلار. بۈگۈن بايراق تەقدىم قىلىش مۇراسىمىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى ـ يولداشلىرىمىز ئۈچۈن تولىمۇ شەرەپلىك ئىش ھېسابلىنىشى كېرەك.

ئۆتكەن يىل 12 ـ ئايدا مەن ئۇرۇمچىدىكى چاغدا، يەنى سىلەر ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىنكى 3 ـ ئايدا مەن ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسمىلار، ئورگانلاردىكى يولداشلارغا ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆز قىلغان ئىدىم. بىرىنچى قېتىم قىلغان سۆزۈمنى خۇلاسىلەپ، مەن يولداشلارغا: «بىز يىراقنى، چوڭراق ئىشلارنى نەزەردە تۇتۇشىمىز، يېقىنىنى، كىچىكرەك

ئىشلارنى تۇتۇپ ئىشلىتىمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۇزۇلۇكسىز ھالدا ئۆگىنىشىمىز ۋە ئۇلارنى ئولگە قىلىشىمىز لازىم.» دېگەن ئىدىم. ئىككىنچى قېتىملىق سۆزۈمنى خۇلاسىلاپ، ئۆزۈمنىڭ مۇنۇ ئۇمىدلىرىمنى يەنىمۇ تەكىتلەپ كۆرسەتكەن ئىدىم: «ئەسلىدىكى ئوخشىمايدىغان ئوچ قىسىم ئىچىدە، مىلىي قىسىم بىلەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىم 1 - بېكىتۈەندىن ئۆگىنىشى، ئۇلارنى ئولگە قىلىشى، كۆپچىلىك بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى لازىم! خەلقنىڭ داھىسى ماۋجۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدېنىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي شىمال بەش ئۆلكىنىڭ ئالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چېڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىشى لازىم!» مەن يەنە: «كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي كەلمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلىشكە پۇرسەت چىقسا، ھەممە ئىشتا زور دەرىجىدە ئۆزگىرىش بولۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈشىمىزگە ئىشىنىمەن.» دېگەن ئىدىم. بۇ سۆزلەر ھازىر بىر - بىرلەپ راست بولۇپ چىقتى.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: «ھەرقايسى يوداشلارنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئالغا بېسىشى ناھايىتى تېز بولغان، ئۆزىنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى ناھايىتى كۆرۈنەرلىك بولغان. ئېھتىمال ئايرىم يولداشلار كۆپچىلىككە يېتىشىپ ماڭالمىغاندۇر، يەنە ئىنتايىن ئاز سانىدكى بىر قىسىم كىشىلەر ئويلىمىغان ئىشلارنى سادىر قىلىپ قويغاندۇر. لېكىن ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئىتتىپاقلىق، ئۆگىنىش ۋە ئۆزگەرتىشتە ناھايىتى ياخشى ئىپادە

كۆرسەتكەن. رەئىس پېڭ دېخۇەي ئىككىنچى قېتىم ئۇرۇمچىگە كەلگەندە مەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلەلمىگەن بولسامۇ لېكىن 6 - ئاينىڭ باشلىرىدا بېيجىڭدا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۇم. يەنە گېنېرال ۋاڭ جېن، گېنېرال تاۋسيۆلار بىلەنمۇ كۆرۈشتۇم. رەئىس پېڭ دېخۇەي بىلەن گېنېرال ۋاڭ جېن سىلەرنىڭ ئالغا باسقانلىقىڭلارىدىن ئىنتايىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى يەنە سىلەرنى ماختىدى، گېنېرال تاۋسيۆ، سىلەرنىڭ تىرىشچانلىقىڭلارنى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتى ئىككىنچى قېتىملىق يىغىندا سۆز قىلغاندا، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە سۆزلەپ بەردى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى 22 - بېكىتۈەنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان شانلىق قىزىل بايرىقىغا يۈزلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىغا، يەنمۇ قۇدرەتلىك، زامانىۋىلاشقان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى بىلدى. بۇ ھەر بىر يولداشنىڭ ھايات تارىخىدىكى ئەڭ ئەسلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىشتۇر.

پاكىت ئىسپاتلىدىكى: گېنېرال ۋاڭ جېن ۋە بىرىنچى بېكىتۈەندىكى بارلىق كوماندىر - جەڭچى يولداشلار سىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلغان. سىلەرگە ياردەم بەرگەن، بۇ جەھەتتىكى ياردىمى ناھايىتى كۆپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يولداشلارمۇ ئۇلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەن، ئۇلارنى ئولگە قىلىشقا ئىرادە باغلىغانلىقى ئۈچۈن يولداشلارنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى يەنمۇ تېز بولغان.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: خەلقنىڭ داھىسى ماۋجۇشى بىلەن باش قوماندان جۇدې بىزنىڭ 22 - بېكىتۈەنىمىزگە

ئالاهىده كۆڭۈل بۆلگەن. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەنىدە ئۇلار ھەمىشە 22 - بىكتۇەن ھەققىدە سۆز قىلىدۇ، سىلەرنىڭ ئالغا بېسىۋاتقىنىڭلاردىن خۇشال ئىكەنلىكىنى ھەمدە سىلەردىن سەمىمىي ئۈمىد كۈتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ بىز 22 بىكتۇەندىكى يولداشلار ئۈچۈن غايەت زور ئىلھام!

يولداشلار! بۇ بىر يىللىق ئۆزگىرىشتە جاپا چېكىش تىن ساقلانمىش تەس. چۈنكى سەممىيلىك بىلەن ئۆزگىرىش جەزمەن جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز تەلتۆكۈس ئۆزگىرىپ، يېڭىۋاشتىن ئادەم بولالىدۇق، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، يېڭى تەربىيىنى قوبۇل قىلىپ ئىدىيە جەھەتتە يېڭى قورالنى ئىگىلەپ، يېڭى شەيئىلەرنى تونالىدۇق، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، كونكرېت ئەمەلىيەت جەريانىدا خېلى يېتەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرەلىدۇق. دەل شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، يولداشلار بىز بۈگۈن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شانلىق قىزىل بايرىقىنى قوبۇل قىلىش سالاھىيىتى ۋە شەرتىگە ئىگە بولالىدۇق.

ھازىر يېڭى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى بىز ئۈرۈمچىدە كۆرۈشكەن چېغىمىزدىكىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالدى. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسىنىڭ تۈزۈلۈشى، ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك دۆلەت - سوۋېت خەلقى بىلەن يېڭىدىن دوستلاشقان كەلگەن يېڭى دېموكراتىزملىق جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى خەلقنىڭ كۈچىنى مۇستەھكەم، مەڭگۈ ئىتتىپاقلاشتۇردى. جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمنىڭ تۈزۈلۈشى، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدىكى شانلىق مەنزىرىنى تۇرغۇزدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى بىز ئايرىلغاندىن كېيىن بىز قىزغىن سۆيگەن شىنجاڭدا، بىز قىزغىن سۆيگەن ۋەتەنده يۈز بەرگەن تارىخىي

ۋەقەلەردۇر. بۇ نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ بۇ بىزگە: بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىتتىپاقداش قوشنىمىز - سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يار-دەمى ئاستىدا، يېڭى جۇڭگونىڭ ئىشلىرى قەدەممۇ - قەدەم باشلىنىۋاتقانلىقىنى، يەنى بىزنىڭ شىنجاڭىمىزدىن باشلىنىۋاتقانلىقىنى، ئاللىقاچان ھازىرلانغان شەرت شارائىت ئاستىدا شىنجاڭنىڭ كەلگۈسىدە يۇقىرى دەرىجىدە سانائەت-لەشكەن رايونغا، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئە بازا-سىغا ئايلىنىشىدا گەپ يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ بىر ئىنتايىن شەرەپلىك ۋەزىپە. مەن يولداشلار-نىڭ ئۆزلۈكسىز يۇقىرى ئۈرلەپ، ئۆزلۈكسىز ئالغا ئىلگىرى-لەپ، ئىشلەپچىقىرىش ماھارىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگىنىپ، يۈكسەك قەھرىمانلىق جاسارىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىلغار قىسىم بولغان بىرىنچى بېكتۇەن بىلەن بىردەك ئىتتىپاق-لىشىپ، مىللىي قىسىم بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىن-جاڭ خەلقى بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىنجاڭنى قۇرۇش-تىن ئىبارەت زور ۋەزىپىنى ئورتاق ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈ-مىد قىلىمەن.

بۈگۈنكى مۇراسىم بىر ئۇلۇغ نامايەندە، ئۇ، يولداشلار-نىڭ ئۈيغانغانلىقى ۋە يېڭىۋاشتىن ئادەم بولغانلىقىنى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يولىدا يەنىمۇ چوڭ مۇۋەپ-پەقىيەت ۋە يەنىمۇ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

بارلىق يولداشلارنىڭ سالامەت بولۇشىنى، ئالغا ئىلگىرى-لىشىنى تىلەيمەن.

توققۇزىنچى باپ ئۆز - ئۆزەمنى تەكشۈرۈشىم

مەن 1949 - يىلى 9 - ئاينىڭ 29 - كۈنى شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن گېنېرال تاۋسيۆ، رەئىس

بۇرھانغا ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىدا، ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭدىكى قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىم توغرىسىدا ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرگەن، بىيجىڭ «خەلق گېزىتى دە ئېلان قىلغان ئىدىم. ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى، تۆۋەندىكىچە:

ئۇرۇمچى گېنېرال تاۋسيۆ، بۇرھان ئەپەندى:

تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەر مۇشۇ ئايىنىڭ 25 - ۋە 26 - كۈنى گۇاڭجۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزۈپ، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش شتابىنىڭ قوماندانلىقىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىڭلارنى ئېلگىر - كېيىن بولۇپ جاكالاپسىلەر، مەن بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇشالمەن. ماۋجۇشى باش قوماندان جۇدې تېلېگراما ئەۋەتىپ ئۇنى ماختىدى. مېنىڭچە، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بولۇپمۇ شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرى سىلەرنىڭ ئىككىلەنمەستىن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلاردەك بۇ شەرەپلىك ھەرىكىتىڭلارنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ. لېكىن سىلەر ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا «سىزنىڭ چۈھەر رەھبەرلىكىڭىز» دېگەن سۆز بار ئىكەن، «چۈھەر» دېگەن بۇ سۆزنى قوبۇل قىلىشقا خىجىل بولغانلىقتىم ئۈچۈن، ئۇنى ئۆچۈرۈۋەتتىم. باشقا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر نېمۇ ئۆچۈرۈۋەتتىم.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان مەن، ئىشىكنى ئېتىۋېلىپ ئۆتكەنكى 30 يىلدىن بۇيانقى ھەر خىل خاتالىقلىرىم ئۈستىدە ئويلاندىم. مەن يېقىنقى ئۇچ يىلدا غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمەتلىرىنى باشقۇرۇش ۋاقتىدا مەزگىللەردە بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمىتىنى باشقۇرۇش جەريانىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىمنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىم بىلەن ئۆتكۈزگەن خاتا-

لىقىمنىڭ بىر - بىرىنى يوققا چىقىرىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھىس قىلدىم. ياخشى تەرەپلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت تەك قىلىنىدۇ:

(1) بۇرۇنقى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭدا بېقىندۇرۇش، ئېزىش، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشتىن ئىبارەت خاتا ھۆكۈمرانلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەنلىكتىن، شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرى ئەركىنلىك، بارابەرلىك ھوقۇقىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالغان، سىياسىي جەھەتتە ھېچقانداق ئورنى بولمىغان. مەن شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، مىللىي بارابەرلىك پىرىنسىپى، تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى. ھەر مىللەت ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلغان دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، ئۆلكە، ناھىيىلەرنىڭ سەنىيخۇي ئەزالىرى، ۋالىلار، ھاكىملارنى خەلق سايلاش ئۇسۇلى يولغا قويۇلدى. ئۆلكە، ناھىيىلەردىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنى بىردەك شۇ جايدىكى دەرقايسى مىللەتتىن بولغان كىشىلەردىن ئىبارەت ئۆزگەرتىلدى. بۇرۇنقى «چوڭ خەنزۇچىلىق»، «ھەممە ئىشنى خەنزۇلار ئۆز ئالدىغا تارتىۋېلىش» تەك ھادىسىلەر تەدرىجىي تۈگىتىلدى. ھەر قايسى ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ئورنى ۋە دېموكراتىك ھوقۇقى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ياخشىلاندى.

(2) جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ يېقىن ئۆتمۈشىنى ئىزچىل قۇۋۋەتلەپ كەلگەن بولساقمۇ، ئەپسۇسكى نەچچە ھۆكۈمىتى سوۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئۆلكىدىكى كونسېرۋاتىپلار سوۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئىچكى - تاشقى ئىككى تەرەپنىڭ قىسىشىدىن كېلىپ چىققان زىددىيەتلەر ئىچىدە مەن يەنىلا ھەر خىل قېينىچىلىقلارنى يېڭىپ سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش سىياسىتىدە يەنىلا چىڭ تۇردۇم. بۇ — شىنجاڭ

ئۆلكىسىنىڭ تىنچ ـ خاتىرجەملىكىدىكى ئاساسلىق كاپالەت، مۇھىم ئىش ئىدى.

(3) شىنجاڭ ئەسلىدە بىر نامرات ئۆلكە ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇرۇنقى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ كۆپ تەرەپلىمە ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشى تۈپەيلىدىن خەلقلەرنىڭ تۈرمۇشى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئىدى. مەن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، باج، ئالۋاڭ ـ سېلىقىنى ئازايتىشقا كۈچۈمنى ئايىمىدىم. ئەسكەر ئېلىش، غەللە ـ پاراق ئېلىش زادى ئىشلەنمىدى. قىسىملارنىڭ ئاشلىق مۇئاش، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى مەركەز بېرەتتى، يەرلىكتىن ئېلىشقا توغرا كەلگەندە قەتئى ئۆز باھاسى بويىچە پۇل بېرىلدى. بۇ سىياسەتنى ئىچكىرىدىكى ھەرقانداق ئۆلكىدە ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

(4) تارىخىي تەھلىلگە ئاساسلانغاندا، بۇرۇنقى ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قاراتقان سىياسىتىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى، ئازسانلىقتىكى خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىگە قارىتا، ئۆلكىدىكى ھەرقايسى ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتكەنلىكىمدىن، «مەن شىنجاڭغا تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزەتكىلى، تارىختىكى جىنايەت قەرزلىرىنى قايتۇرغىلى كەلگەنمەن» دېگەن ئاساسىي مەقسەتنى تۇرغۇزدۇم. بۇنى ئۆزۈمچە توغرا، پاك قاراش دەپ تونىغانلىقىمدىن باشتىن ـ ئاخىر ئۆزۈمنى بېسىۋېلىش ۋە كەڭچىلىك قىلىش پوزىتسىيەسىنى تۇتۇپ بارلىق تالاش ـ تارتىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا چوڭ ئىشنى كىچىكلىتىۋەتمىدىم. كىچىك ئىشنى يوققا چىقىرىۋەتمىدىم. مۇشۇ ئىشلار تۈپەيلىدىن مەن،

شىنجاڭدىكى خەنزۇلار بولۇپمۇ ئەنجەن ۋە شىنجاڭدىكى بىرمونچە پارتىيە ھۆكۈمەت، ئارمىيە كادىرلىرى تەرىپىدىن ئەيىپلەشكە ئۇچرىدىم. «بەك ئاجىز»، «مۇشۇنداق كېتىۋەرسە شىنجاڭ جەزمەن قولدىن كېتىدۇ» دېگەندەك قاراشلار- مۇ ئوتتۇرىغا چىققان بولسىمۇ، لېكىن مەن يەنىلا بۇ تىنچلىق سىياسەتىدە سەل ـ پەلمۇ ئىككىلەنمەي چىڭ تۇردۇم. بۇ خىلىلا سەۋىر ـ تاقەت قىلىش ۋە تۇراقلىق كۆزقاراشنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلاتتى.

كەمچىلىكلىرىمنى ئېيتقىنىغان بولسام، ئۇ ناھايىتى كۆپ، ئەڭ ئاز دېگەندىمۇ تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

(1) كونسىرۋاتىپلارغا يول قويدۇم. «مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش» ئۈچۈن، رادىكال ئۇنسۇرلار بىلەن كونسىرۋاتىپلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغانىدىم. رادىكال ئۇنسۇرلار بولۇپمۇ ئىلى تەرەپتىكى ئىلغار ئۇنسۇرلارغا نەسىھەت قىلدىم، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى قارشى كۈرۈھتىكىلەرنىڭ مەۋجۇد بولۇشىغا يول قويۇش دەپ قاراپ، ئىلغار كۈچلەر بىلەن قالاق كۈچلەرنىڭ چەك ـ چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىيالماي، ئەكسىچە ئۆلكە ئىچىدە ئەنسىزلىكنى كۈچەيتىۋەتتىم. بۇ ئەلۋەتتە بۈرژۇئاچە دېموكراتىزملىق ئىدىيىنىڭ تەسىرىگە ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ ماھىيىتىدىكى بۇ نېگىزلىك زىددىيەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولدى. ھازىر قاراپ باقسام، ئۇ پۈتۈنلەي خاتا ئىكەن.

(2) مەن ئۆلكە رەئىسلىك قوشۇمچە ۋەزىپىمدىن قەتئىي ئىستىپا سوراپ ئۇيغۇر مىللەتلىدىن بولغان مەسئۇدنى بۇ ۋەزىپىگە كۆرسەتكەندە، مۇنۇلارنى ئاساس قىلغانىدىم: بىرىنچىدىن خەنزۇلار ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا ئازسانلىق مىللەت ھېسابلانغاچقا مەن ئۆزۈمنىڭ قوشۇمچە رەئىس بولۇ-

شۇمنى ھاجەتسىز دەپ قارايتتىم. ئىككىنچىدىن، ئويغۇرلار ئۆلكە ئىچىدە كۆپ سانلىق مىللەت ھېسابلىناتتى، شۇڭا ئويغۇرلار ئىچىدىن مەركەز قوشۇلىدىغان ئادەم رەئىس بو- لالايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ چاغدا پەقەت مەسئۇد ئەپەن- دىلا مۇۋاپىق نامزات ئىدى. ئۇندىن باشقا مەندە يەنە قىيداشقا يېقىنراق كېلىدىغان بىر خىل روھى ھالەتمۇ بو- لۇپ، ئۆلكىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ كۆرۈشىدە، مەن ھامان ئىككى تەرەپنىڭ بولۇپمۇ ئىلى تەرەپنىڭ خاتا چۈشەنچىسى- گە قېلىۋاتىمەن. شۇڭا ئۇلار ھەدىسىلا مېنى ھۇجۇم نىشانى قىلىۋالىدىغان بولدى دەپ قارىغانلىقىمدىن رايىم يېنىپ، قەتئىي چېكىنىپ چىقىپ كېتەي، ئۇلار ئۆزلىرى ئىشلىسۇن! دېگەن نىيەتكە كەلگەن ئىدىم. مۇشۇ بىردەملىك خاتا ئوي - پىكىر سەۋەبىدىن كونسىرۋاتىپلارنىڭ كۆچى بۆلەكچىلا باش كۆ- تۈرۈپ چىقتى، ھەم ئويغۇرلارنىڭ ئىچكى زىددىيىتىمۇ چوڭ قۇرلىشىپ كەتتى.

(3)شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭ تارتقان جاپا - مۇشە- قىتلىرى يۇقىرىدا ئېيتقاندەك سەلبىي جەھەتتە ئازايتىلغان بولسىمۇ لېكىن ئىجابىي جەھەتتە ئېقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى تۆپتىن ياخشىلاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش خىزمىتى يېتەرلىك ئىشلەنمىدى ھەتتا پىلانلانغان بولسىمۇ لېكىن ھەرگىزمۇ ئىشلەنمىدى. بۇنىڭدا ئەلۋەتتە كۆپلىگەن ئوبىيېكتىپ سەۋەبلەر بولغان بولسىمۇ لېكىن سۇبىيېكتىپ جەھەتتە كۆرسىتىلگەن تىرىشچانلىقنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىنى ئەلۋەتتە ئېتىراپ قىلىش كېرەك.

(4) جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش بۇرۇنلا بېكىتىلگەن سىياسەت بولۇپ، ھازىر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يولىغا قويۇلىۋاتىدۇ، لېكىن ھەر مىللەت ئارىسىدىكى كونا سىرۇاتىپلاردا يەنىلا سوۋېتنىن قورقۇش، سوۋېتكە قارشى تۇ-

رۇش ئىدىيىسى بولغانلىقى ئۈنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ھەرۋاقىت سۆز - ھەرىكىتىدە ئىپادىلەپ تۇرىۋاتقاشقا، بىز گەرچە ئۇنى تۇزۇتۇپ كەلگەن بولساقمۇ سوۋېتكە قارشى ۋەقەلەر توختى- ماي بولۇپ تۇردى، بولۇپمۇ قەشقەردە بولغان ئىشلار بىز- نى چوڭقۇر ئەپسۇسلاندۇردۇ.

يۇقىرىدىكىلەرمىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىنى باشقۇرغان ئۇچ يىل جەريانىدىكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلىشىم بولىدۇ، سىلەرمۇ بۇرۇن ماگائوخشاشلا مەيدان ۋە كۆز قاراشلار بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭ- لار ۋە خاتالىقلار ئۈستىدە ئويلىنىشىڭلار ئۈچۈن ئالا- ھىدە ئوتتۇرىغا قويىدۇم. بۇندىن كېيىن ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىنى قانداق قىلىپ ئۆزۈل - كېسىل تۈزىتىشتە، بولۇپمۇ بۇرۇن مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تالاش- تارتىشلاردا ئۆزىمىزچە ئادىل بىتەرەپ پوزىتسىيىدە بولغانلىقىمىز ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭغا بىر خىل ئېغىش خاھىشى بار، ھازىر قارايدىغان بولساق، بىزنىڭ ماگىنىمىز ئوتتۇرا يول بولۇپ ئۇ خەلق دېموكراتىيىسى دېكتاتۇرىسى كۆز قارىشىغا توغرا كەلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇنى تاشلاش كېرەك. باشقا بارلىق كونا ئىدىيە، كونا قاراش، كونا ئىستىلالارنىمۇ تەڭلا تاشلىۋېتىپ، قەتئىي ھالدا سەمە- مىلىك بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىپ، ئۆزىمىزنى ياخشى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە قىسمىلاردىكى بارلىق كومانداىر جەڭچىلەر ۋە پۇتۇن ئۆلكىدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچى- لارنى ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، يې- ڭىباشتىن ئادەم بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. مەن سىلەرنىڭ شەرەپ بىلەن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەبرىك-

لەيمەن ۋە ئۆز ئارا مەدەت بېرىش بىلەن سىلەرنىڭ يېڭى
ھاياتقا قەدەم قويلغانلىقىڭلارغا سالام يوللايمەن!

مېنىڭ بۇ ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلغىنىمغا ھازىر 10 يىل بولۇپ قالدى. مەن يەنە بىر قېتىم تەكشۈرۈشنى لايىق كۆردۈم. مېنىڭ كۆز قاراشلىرىمدا يەنىلا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. شۇنداقتىمۇ ھازىر رادىكاللار ۋە كونسېرۋاتىپلارغا بولغان كۆز قارىشىم تۇغرىسىدا بىر قانچە ئېغىز قۇشۇمچە قىلماقچىمەن:

كونكرېت ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، رادىكاللارنىڭ ئىنقىلابىي، ئىلغار تەرەپلىرى بارئىدى، مەسىلەن ئۇلارنىڭ سوۋېت بىلەن دوست بولۇشنى تەشەببۇس قىلىشى ئىلغارلىق ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش تەشەببۇسىنى تەھلىل قىلىپ كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىغا قارشىلىغان بولسا ئۇ ھالدا ئۇئىنقىلابىي بولغان بولىدۇ، لېكىن ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ، ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇش ھەرىكىتى بولغان بولسا، ئۇنى ئىنقىلابىي دېيىشكە بولمايدۇ. ھەتتا ئەكسىيەتچىل ئىدىيە دېيىشكە بولىدۇ. پاكىتلار چۈشەندۈرىدۇكى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھەرىكىتى شىنجاڭدا ئۇزۇن تارىخىي يىلتىزى بار ھەرىكەت بولۇپ، ئۇ ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىدۇر. ئىلى ئۆزگىرىشى بولغاندىن كېيىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان. 1945 - يىلى 10 - ئايدا ئۇلارنىڭ ۋەكىلى ئىلىدىن ئۇرۇمچىگە سۆھبەت قىلىشقا كەلگەندە ئۆزىنى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى دەپ ھېسابلاپ، ئۆز-

لىرى گۇۋاھنامە ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، مېنىڭمۇ جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى ئىكەنلىكىم توغرىسىدىكى گۇۋاھنامەمنى كۆرسەتتىم ئاندىن سۆھبەت ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى. ھەتتا ئازادلىق-تىن كېيىنمۇ شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا بۆلۈنۈش ھەرىكىتى توغرىسىدا غوڭ - غوڭلا بولدى. ئالدىنقى يىلى ئىستىل تۇزۇتۇش ھەرىكىتىدە يەرلىك مىللەتچىلىكىگە قارشى كەسكىن كۆرەش ئېلىپ بېرىلدى. مانا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى راھىكاللارنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىنىڭ پۈلاتتەك دەلىلى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. مەن بولسام ئەزەلدىنلا كوچىلوك ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆز قاراشقا ئىگە ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە قوشۇلمايتىم. بۇ مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ چوڭ ئىختىلاپ ئىدى. شۇنداقلا ئۇ، شىنجاڭدا تۇرغان بىر قانچە يىلدا مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ، مەن بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئېشىپ كېتىشىدىكى تۈپ سەۋەب ئىدى.

كونسېرۋاتىپلارنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلاردا قالاقلىق ۋە ئەكسىيەتچىلىك ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ سوۋېتكە قارشى تۇرۇش تەشەببۇسى ئىنتايىن ئەكسىيەتچىل ۋە قالاق ئىدى. ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش تەشەببۇسىنى ھەم تەھلىل قىلىپ كۆرۈشكەتېگىشلىك. ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشى دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەنزۇ ئاكىلارنىڭ دۆلەتتە ھەرمىللەت ئارىسىدىكى رەھبەرلىك ئورنىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئەيىپلىگۈچىلىكى يوق، ئۇ بىزنىڭ تەشەببۇسمىز بىلەن ئوخشاش دېيىشكە بولاتتى. لېكىن پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزى كىشىلەر، مەسىلەن: مەسئۇد، ئەيسا قاتارلىقلار خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئۆزىدىن بۇيان ئىچكىرىدە تۇرۇپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قوغدىشى ۋە ئېتىۋار بېرىشىگە

مۇيەسسەر بولۇپ تۇرغانلىقتىن ئۇلار ھەر ۋاقىت خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى ياقلايدۇ. لېكىن ئۇلار دا ئەزەلدىنلا «چوڭ تۇر-كىستانچى» لىق ئىدىيە مەۋجۇت، يەنى ئەڭ ئاخىرىدا ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش ئىدىيىسى مەۋجۇت بولغاچقا مەسئۇد ئەپەندى سەھنىگە چىققاندىن كېيىن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەدرىجى ھالدا بەزىدە ئوچۇق بەزىدە يوشۇرۇن ھالدا خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا ئۆزگەرتتى. پۈتكۈل جەريانىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشى بىر مەزگىللىك مەنپەئەت مۇناسىۋىتىدىن ئىبارەت بولۇپ، خەنزۇ-لارغا قارشى تۇرۇش كەلگۈسىدىكى يۇزلىنىش ئىدى. پەقەتلا شۇ چاغلاردا تولۇق ئاشكارىلانمىغان، خالاس.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، مەندە رادىكاللار بىلەن كونسىر-ۋاتىپلارنىڭ تەشەببۇسىغا قارىتا قارشى تۇرغان جايلىرىمۇ، ھىما-يە قىلغان تەرەپلىرىمۇ بولدى. سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش مەسىلىسىدە، مەن رادىكاللار تەرەپتە تۇردۇم. خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش مەسىلىسىدە مەن ئويلىنىغان يەردىن كونسىرۋا-تىپلار تەرەپتە تۇردۇم. بەزىدە رادىكاللار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام ئەلۋەتتە كونسىرۋاتىپلا نارازى بولاتتى، بەزىدە كونسىرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام رادىكاللار نارازى بولاتتى. لېكىن مەن شۇنى راستچىللىق بىلەن ئېيتىشىم كېرەككى، ئىككى تەرەپلا ماڭا خىلىلا قايىل ئىدى ۋە مېنى ياقتۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن كونسىرۋاتىپلار تەرەپتە كۆپرەك تۇردۇم، نەتىجىدە مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىمۇ بىر قەدەر ئۆتكۈرلىشىپ كەتتى. چۈنكى مەن ئۆزۈم باشتىن - ئاخىر تۇرۇۋاتقان سىياسىي مەيدانىدىن ھالقىپ چىقىپ كېتەلمەيتتىم، ھاكىمىيەتنىڭ ماھىيەت جەھەتتىكى تەسىرىدىن چەتنەپ كېتەلمەيتتىم. شۇڭا سىياسىي پروگراممىا تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇلمىدى ئەكسىنچە «دۆلەتنىڭ بىر-لىكىنى ھىمايە قىلىش» تەلىپىگە ئېتىبار بېرىش نەتىجىسىدە

«مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش» دەك بىر تەرەپلىمىلىك گۆز قاراش مەيدانغا چىقتى. بۇنىڭدا ھەممىدە گومىنداڭ مەركىزىي-نىڭ شىنجاڭدىكى رەھبەرلىك ھاكىمىيەتىنى مۇستەھكەملەشنى چىقىش قىلغانلىقتىن كونسىرۋاتىپلارنىڭ ئىشلىرىغا ئېغىش تەبىئىي ھالدا كېلىپ چىقتى. نەتىجىدە مەن رەئىسلىك ۋەزىپىمدىن قەتئىي ئىستىپا سوراپ، ئۇنىڭغا مەسئۇدنى كۆرسەتتىم. ئاخىرىدا ئىلى تەرەپنىڭ يەنە بىر قېتىم بۆلۈنۈپ چىقىش ئېھتىمالى كېلىپ چىقتى، بۇ تېخىمۇ يېڭىلىش بولدى.

ئەلۋەتتە، بۇگۈنكى ئەھۋالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ شۇ چاغدا چىقارغان پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىم ۋە مەنپەئىتىمنى جەھەتتىكى ئازاب-لىنىشلىرىم خىلىلا زور بولغان ئىدى. لېكىن بۇگۈن مەن مەلۇم كەت زىمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى ئېگىلىگەن شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ كەڭ باي زىمىنىنىڭ يەنىلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى بولۇپ تۇرىۋاتقان — شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى كۆرۈپ، ئىنتايىن خوشال بولدۇم ھەم خاتىرجەم بولدۇم!

بىراق كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى، مەن بىلەن بىر مەز-گىل ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن دوستۇم ئەخمەتجان (يەنە ئىسھاق بەگ، دەلىلقان، ئىببراھىملار بار) مەملىكەت خەلقى ۋە شىنجاڭ خەلقى غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، 1949 - يىلى 9 - ئايدا شىن-جاڭدىن بېيجىڭدە ئېچىلىدىغان جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلە-ھەت كېڭىشىگە قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندا، بەختكە قارشى ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا تاپتى. بىز يەكى خەلق ھا-كىمىيىتى مەزگىلىدە قول ئېلىشىپ قايتا يارىشىپ، ئورتاق تىرە-شىپ ئىشلىيەلمىدۇق، بۇنىڭغا مەن قانىتىق ئېچىنمەن ھەمدە ئۇ-لارغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۇرىمەن.

主编：哈力克·沙克
责任编辑：艾力肯、乌守尔、艾里

从迪代会谈到新疆和平解放（21）（维吾尔文）
新疆维吾尔自治区政协文史办编
拉扎克·马立克 译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷三厂印刷
850×1168毫米 32开本 14.875印张 2插页
1987年5月第1版 1987年12月第1次印刷
印数：1——10,000

ISBN7-228-00265-2/K·22 定价：1.50元
（内部发行）

1955 - يىلى دۆلەت بايرىمىدا، ماۋجۇشى ئوردىن بېرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزگەندە، مەن بىلەن گېنېرال تاۋسيۇ شەرەپ بىلەن بىرىنچى دەرىجىلىك ئازادلىق ئوردىنىنى قوبۇل قىلدۇق. پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى بىزنىڭ شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا قوشقان ئەرزىمەس تۆھپىمىز ئۈچۈن بىزنى تەقدىرلىدى، بۇنىڭغا تەشەككۈر بىلدۈرىمىز.